

T.C.
Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yeni Türk Edebiyatı
Yüksek Lisans Tezi
Tez No:

YENİ MECMUA

(46-90. Sayılar Üzerinde Bir Araştırma)

İNCELEME ve SEÇİLMİŞ METİNLER

Sebahattin KÜÇÜK

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Nâzım Hikmet POLAT

Sivas - Ocak 1992

İÇİNDEKİLER

Fotokopilerin Listesi.....	XIV
Önsöz.....	XV
Kısaltmalar.....	XVIII
Yeni Mecmuanın 46 ilâ 90. Sayıları arasındaki İnti- şâr Tarihlerini Gösterir Cetvel.....	XX
Giriş: Mütareke ve Millî Mücadele Dönemi Türkiyesi....	1
A. Siyasî Çehre.....	3
B. Basın Hayatı.....	12

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

I. YENİ MECMUA'NIN KÜLTÜR HAYATIMIZDAKİ YERİ

A. Mecmuanın Şekil Özellikleri.....	19
B. Yeni Mecmua'nın Mahteva Özellikleri ve Türk Ocakları ile Münasebeti.....	23
C. Yazar Kadrosu.....	47

II. TAHLİLİ FİHRİST

A. Yazılar

1. Yazar Adına Göre.....	57
2. Konularına Göre.....	118

B. İlân ve Reklâmlar

1. Banka Reklâmları.....	159
2. Ticarethâne İlân ve Reklâmları.....	161
3. Neşriyata Aid İlânlar.....	169
4. Ölüm İlânı.....	184
5. Şirket ve Fabrika Reklâmları.....	184
6. Tebrik İlânı.....	189
7. Şoför Okulu İlânı.....	189

8. İstikraz İlânları.....	191
9. Terzi İlânı.....	192
10. Yeni Mecmua ile İlgili İlânlar.....	193
11. Diğer İlânlar.....	203
C. Fotoğraf, Karikatür, Plân ve Haritalar.....	205

İKİNCİ BÖLÜM

M E T İ N L E R

(228-232)

I. AKTÜEL KONULAR

(KARAOŞMANOĞLU)

Yakub Kadri ---Moris Bares'in Vefatı Münasebe-
tiyle..... 233

(İmzasız) ---Madam Adan Pierre Loti'nin evinde 236

---Büyük Bir İnsan..... 240

II. BİYOGRAFİ

A. Dil ile İlgili Yazılar

(EMRE) Ahmed

Cevad ---İmlâmızın Islâhı..... 252

GALANTİ Avram ---Konuşulan ve Yazılan Türkçe..... 268

---Avâm Türkçesi..... 271

--- Fransa ve Türkçe..... 277

---Türk Etimolojisi (iştikakı) için 282

---Arabî ve Fârisî Kavâidinden

Ayıklanmış Türkçe..... 286

---Türk Liselerde Arabî ve Fârisî.. 290

---Lâtin Hurûfâtı Meselesi..... 295

---Türkçe İmlâ Meselesi..... 301

---Türkiyâ Kelimesinin İmâlesi.....	305
---Türkçe Alfabe Harflerinin Manâları.....	309
---Ümmet, Millet Kelimeleri.....	315
---Padişah, Paşa, Bey, Efendi, Ağa Kelimelerinin Menşe'leri.....	318

B. Edebi Meselelere Dair Yazılar

(ALTAN) Midhât Şâkir	---Anadolu'da Halk Türküleri.....	322
(ATAY) Falih Rıfkı	---1918-1923.....	349
(BAYRI) Mehmed Hâlid	---İstanbul Şâirler: Cevrî..... ---Tasavvufî Halk Edebiyatımızın Seciyesi.....	352 359
GALANTİ Avram	---Oğuz Hân Efsânesi Etrafında...	365
(KARAOŞMANOĞLU) Yakub Kadri	---Çırağan Gecesi..... ---Yunus Emre..... ---Edebiyatta Aradığımız.....	370 373 375
(ORKUN) Hüseyin Nâmık	---Oğuznâme.....	378
(OZANSOY) Halid Fahri	---Yine Vezin Meselesi.....	385
(ÜNAYDIN) Ruşen Eşref	---Tevfik Fikret.....	400

(YÖNTEM) Ali Canib	---Tercümân-ı Hakikat Edebiyatı.....	411
(KARAY) Refik Halid	---Son On Şenelik Edebiyata Dair Bir Hülâsa.....	421
(İmzasız)	---Şeyh Küşteri ve Karagöz.....	429
C. Kitap Tanıtımı		
İmzasızlar:		
	---Ateşten Gömlek.....	440
	---Kadınlık ve Kadınlarımız (Onbeş Günlük İstanbul).....	442
	---Kelebek, Bursa'ya Mahsus Fevkalade Nüsha, Sönmüş Yıldız- lar (Şuun).....	445
	---Sisli Geceler, Sözde Kızlar (Onbeş Günlük İstanbul).....	448
	---Kiralık Konak.....	450
	---Ay Dede, Ak Baba.....	454
KARAOSMANOĞLU Fevzi Lütfi	---Taç Giyerken Millet.....	456
	---Ayrılıklar.....	459
	---Edebiyat ve Kazanç, Türk Ressam- lığı Nâmına, İzmir'den Bursa'ya	463
	---Avrupa'da Şarka Dair Eserler...	472
(SADAK) Necmeddin Sadık	---Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasır- laşmak.....	474

(İmzasız)	---Anadolu'da Yunan Mezalimi, İzmir'den Bursa'ya, Eşber (onbeş Günlük İstanbul).....	477
	---Nikâhta Kerâmet, Yeni Kafkasya Mecmuası.....	478
	---Ziya Gökalp Bey (Şuun).....	479

IV. MAARİF VE TERBİYE

(İmzasız)	--- Heyet-i İlmiyye (Şuun).....	481
-----------	---------------------------------	-----

V. MATBUÂT VE GAZETECİLİK

(ESMER) Ahmed Şükrü		
(KARAOŞMANOĞLU)	---Lozan Konferansında Gazetecilik..	484
Fevzi Lütfi	---Matbuât Şûrişi Ortasında.....	492
(İmzasız)	---Matbuât Arasında.....	496

VI. SANATA DAİR YAZILAR

(YÖNTEM) Ali Cânib	---Bediîyyât.....	500
-----------------------	-------------------	-----

VII. SİYASÎ, İÇTİMÂÎ , FİKRÎ, İLMÎ, İKTİSADÎ YAZILAR

(ERBİL) Hâşim Nâhid	---Musul ve Anadolu.....	508
	---Irak Halk Türküleri.....	512
GALANTİ Avram	---İzmir İktisâd Kongresi.....	516
	---Telif ve Tercüme Meselesi.....	523

---Türk Hurâfatında Salı Günü..... 526

KÖPRÜLÜZÂDE

Mehmed Fuâd

---Azerbaycan Cumhuriyeti..... 531

Odlu Türk

---Azerbaycan Pây-ı Tahtı..... 536

RESULZÂDE

Mehmed Emin

---Azerbaycan Heyet-i Murahhası
Resulzâde Emin Bey'in mühim
Beyânâtı..... 544

(SADAK)

Necmeddin Sadık

---Milliyet Hududu, Vatan Hududu..... 554

Rojelavon

---Asya'da Milliyetperverlik
Cereyanları..... 558

VIII. TARİHE DAİR YAZILAR

(ORKUN) Hüseyin

Nâmık

---Mufassal Türk Tarihi..... 566

IX. TENKİD

(İmzasız)

---Kulübçüler ve Hemşehriler..... 570

---Şiire ve Şâire Ta'n..... 572

---Bir Cevâb..... 573

X. TİYATRO

(GÜNTEKİN)

Reşâd Nuri

---Bizde Tiyatro Var mı?..... 575

XI. TÜRK OCAĞI İLE İLGİLİ YAZILAR

KARAOSMANOĞLU

Fevzi Lütüfi

---Türk Ocakları (Hamdullah Subhi
Bey'le Mülâkat)..... 589

---Paydos Borusu Değil, İş Borusu... 593

İmzasızlar

(Konferans Metni)---Mehmed Ali Aynî Bey'in Konferansı 598

(164 Meb'us) ---Türk Ocağı..... 601

---Türk Ocakları ve Halk..... 603

---Türk Ocağı'nda Konferans..... 607

---Türk Ocağı Haberleri..... 615

---Türk Ocağı Haberleri..... 622

---Türk Ocakları..... 629

---Ocak Mülâhazaları (Matbuâtda Ocak) 631

---Türk Ocağı'nda..... 633

---Ocak Mülâhazaları..... 637

XII. ÇEŞİTLİ KONULAR

GALANTİ Avram --- Ne İçin İslâmiyeti Müdafaa
Ediyorum..... 641

(OZANSOY) Halid

Fahri --- Bir İzâh..... 645

(İmzasız)

---Pierre Loti'de Bursa..... 646

SONUÇ

BİBLİYOGRAFYA

İNDEKS

FOTOKOPILERİN LİSTESİ

Türk Ordusu İstanbul Sokaklarında (S.68) Kapak Klişesi.....	1
Büyük Millet Meclisi Reisi Halk Arasında (S.80).....	
Kapak Klişesi.....	17
Geçen Sene 9 Eylül'de İzmir'e Giren İlk Süvari Kıtası (S.84) Kapak Klişesi.....	17
Büyük Millet Meclisi Açılırken "Cem" in İntibâları (S.84).....	18
Pierre Loti (S.90).....	56
Pierre Loti'nin Son Resmi (S.80).....	56
Hind Milliyetperveri Gandi (S.85) Kapak Klişesi.....	56
Tarih-i Edyânın Âlimleri Sorbon'da (S.88) Kapak Klişesi..	228
Bûrunere (S.81) Kapak Klişesi.....	228
Türk Nakkaşlığının Eserlerinden (S.87) Kapak Klişesi.....	229
Şark Türklerinin Eserlerinden (S.88).....	229
Bursa'da Ulu Camii İçi (S.89) Kapak Klişesi.....	230
Moris Bares (S.90) Kapak Klişesi.....	230
Bâdü'lseâde ve Kasr-ı Padişahı (S. 87).....	231
(TARHAN) Abdülhâk Hâmid (S.84).....	231
Alâaddin Tepesi'nin Plânı - Konya (S.85).....	231
Alâaddin Câmii'nin Plânı - Konya (S.85).....	231

ÖNSÖZ

Mecmualar, yayınlandıkları devrin edebî, fikrî, kültürel, siyasî, içtimaî ve tarihî atmosferini en iyi şekilde yansıtan birinci elden kaynaklardır. Bunların taranması ve incelenmesi, yukarıda sözü edilen hususiyetlerin gün ışığına çıkmasını sağlayacaktır. Ayrıca bu sahifelerde yazan edibler hakkında verilecek hükümler kolaylaşacak, sağlam vesikalara dayanacaktır. Elde edilecek bilgiler, edebiyat tarihçileri için de önemli bir ipucu oluşturacaktır.

Tez konumuz olan Yeni Mecmua, 1918-1923 yılları arasında neşredilmiştir. Doksan sayı olarak tespit ettiğimiz mecmuanın 46 ilâ 90. sayıları bizim çalışmamıza esas teşkil etmiştir. Bundan önceki ilk 45 sayı Cumhuriyet Üniversitesi yüksek lisans öğrencisi Veysel KARAÇOR tarafından tez konusu olarak seçilmiştir.

1918-1923 yıllarında dünya büyük değişimlere sahne olmuştur. I. Dünya Harbi ve harbin neticesinde gelen coğrafi ve siyasî değişiklikler, değişimin müşahhas örnekleridir. Gelişen hadiselerle Osmanlı Devleti ortadan kalkmış, Türkiye Cumhuriyeti ve bir dizi inkılâplar doğmuştur. Bu tarihler arası fikir ve kültür mücadelelerinin de şiddetle devam ettiği bir dönemdir. Yeni Mecmua, bu mücadelede, Türkçülük fikrinin kültürel sahadaki temsilcisi olmuş ve büyük hizmetlerde bulunmuştur. Türkçülüğün en çok hassasiyet gösterdiği kıymetlerin başında bağımsız vatan anlayışı gelmektedir. Bu sebeple "Millî Mücadele" yi desteklemiş, Türk Ocaklarının da neşriyat alanındaki sorumluluğunu üstlenmiş, millî kültürün muhafazası için vazife almıştır. Dolayısıyla mecmuamız, Türkçülük, Türk Ocakları, Millî Edebiyat, Türk Dili ve Tarih sahasında araştırma yapacaklar için faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Çalışmamız; inceleme ve metinler olmak üzere iki ana kısımdan oluşmaktadır. Bu iki kısımdan evvel, mecmuanın yayınlandığı devrin siyasî ve sosyal şartları, basın hayatı hakkında bilgi vermeyi, mecmuanın bu zeminde işgâl ettiği yeri tespit etmeye çalıştık. İnceleme kısmının birinci bölümü üç alt başlıktan müteşekkildir. Evvela mecmuanın şekil özelliklerini inceledik. Çıkış tarihindeki gecikmeler, sahife numaralarındaki farklılıklar ve sebepleri bu başlıkta yer almıştır. Diğer kısımlarda olduğu gibi, mecmuanın kültür hayatımızdaki yeri, Türkçülük ve Türk Ocakları ile ilgisi araştırılırken, mecmuanın kendisinde neşrolunan makalelerden faydalanma, birinci elden malzemeyi kullanma endişesi taşıdık. Ulaştığımız hükümleri diğer kaynaklarla mukayese etmek, beslemek gayreti içinde bulunduk. Yazı kadrosu hazırlanırken, kaynak sıkıntısı ile karşı karşıya kaldık. Bol makaleleri olmalarına rağmen 'Münir Mazhar', Nasuhi Es'ad v.b. yazarlar hakkında ansiklopedi ve antolojilerde bilgi bulamadık.

İnceleme kısmının ikinci bölümü ise Tahlilî Fihrist'e tahsis edilmiştir. Alfabetik sıra ile evvela yazar adına göre daha sonra konu adına göre fihrist çıkarılması uygun görülmüştür. Yazar adına göre yapılan alfabetik sıralamada, soyisimleri esas alınmıştır. Soyisimlerini tespit edemediğimiz yazarların tasnifi ise isimlerine göredir. Alfabetik sıralamada A(yın), E(lif) vb. rumuzları yazarken harfin aslı esas alınmış, A(yın)lar A, E(lif)ler E maddesinde gösterilmiştir.

Mecmuada yer alan ilânlar, reklâmlar, fotoğraflar "Tahlilî Fihrist" te yan başlık olarak tasnif edilmiştir.

"Yazar Adına Göre" yapılan fihristte bazı yazıların başına konulan "+" -artı- işareti, söz konusu kalem tecrübelerinin tezin "Metinler" bölümünde, Lâtin harflerine aktarılarak, tezimizde yer aldığını gösterir.

Tezden faydalanmayı kolaylaştırmak için şu hususlara dikkat etmeye özen gösterdik :

a) Latin harflerine aktarılan metinlerin, mecmuadaki sahife numaraları yandaki boşluğa yazılmıştır. Kelimenin bir hecesi diğer sahifede kaldı ise, bu detayı (/) işaretiyle gösterdik. Bazı terim ve isimlerde yapılan kısaltmalar "Kısaltma Cetveli" nde izâh edilmiştir.

b) Yabancı kökenli kelimelerin orjinal yazılışlarını bulmaya çalıştık. Bulamadıklarımızı ise okuduğumuz şekilde yazdık.

c) İktibas yaptığımız yerler (") işareti ile gösterilirken, bizim aldığımız metin içerisinde geçen iktibasları (/) işareti ile birbirinden ayırdık.

Çalışmalarım esnasında, çok kıymetli zamanlarını bana ayıran, kaynak eserlerin tespit ve temininde, usûl hususunda elimden tutan, mümtâz şahsiyeti ve fikirleriyle düşünce ufku genişleten, ilmi çalışmanın zevkine ve zoru başarmanın hazzına ulaştıran Muhterem Hocam, Yrd. Doç. Dr. Nâzım Hikmet POLAT Beyefendi'ye teşekkürlerimi sunuyor, bu âcizâne tezim ile minnet ve şükranlarımı bir nebze de olsa ödeyebilmenin mutluluğunu yaşıyorum. Ayrıca tezimin fotokopilerini İstanbul Süleymaniye Kütübhânesi'nden temin eden, Kıymetli Kardeşim ve Meslektaşım Veysel KARAÇOR'a, çalışmalarımında bana moral veren kadirşinas Necati DEMİR'e, çeşitli vesilelerle yardımlarını gördüğüm Sivas Cumhuriyet Lisesi Müdürü Nurettin AKTAŞ'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Sivas, Aralık 1991

Sebahattin KÜÇÜK

KISALTMALAR

A.A.M.	Atatürk Araştırma Merkezi
a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
Ağs.	Ağustos
a.k.	arka kapak
ö.k.	ön kapak
Ank.	Ankara
Ans.	Ansiklopedi
bknz.	bakınız
C.	Cilt
Eyl.	Eylül
Gaz.	Gazete
H. Aj.	Haber Ajansı
Hft.	Hafta
Hik.	Hikaye
hk.	hakkında
Hz.	haziran
İmp.	imparatorluk
İst.	İstanbul
K.B.Y.	Kültür Bakanlığı Yayınları
KE.	Kânun-ı Evvel (Aralık)
KS.	Kânun-ı Sâni (Ocak)
Kit.	Kitap
Ksb.	Kasaba
Mat.	Matbaa
Mec.	Mecmua
M.E.	Milli Eğitim
Mt.	Mart
My.	Mayıs
Ns.	Nisan

Rom.	Roman
S.	Sayı
Seyh.	Seyahatnâme
Shf.	sahife
Şt.	Şubat
T.D.K.	Türk Dil Kurumu
T.E.	Teşrin-i Evvel (Ekim)
Tiy.	Tiyatro eseri
T.S.	Teşrin-i Sâni (Kasım)
Tm.	Temmuz
Ünv.	Üniversite
Yyv.	Yayınevi

Yeni Mecmua'nın 46 ilâ 90. Sayıları Arasındaki İntişâr

Tarihini Gösterir Cetvel

Sayı	Milâdi Tarih	Cilt	Süre	Sahife	Matbaa	Müdür	Düşünceler
46	30 My. 1918	2	Hafta	380-400	Tanin	Mehmet Talat (MUŞKARA)	
47	6 Hz. 1918	"	"	401-420	"	"	
48	13 Hz. 1918	"	"	421-440	"	"	
49	20 Hz. 1918	"	"	441-460	"	"	
50	27 Hz. 1918	"	"	461-480	"	"	
51	3 Tm.. 1918	"	"	481-500	"	"	3 gün gecikme
52	13 Tm.. 1918	"	10 gün	501-520	"	"	2 gün erken neşredilmiş
53	18 Tm.. 1918	3	5 gün	1- 20	"	"	
54	25 Tm . 1918	"	Hafta	21-40	"	"	
55	1 Aġs. 1918	"	"	41-60	"	"	
56	8 Aġs. 1918	"	"	61-80	"	"	
57	15 Aġs. 1918	"	"	81-100	"	"	
58	22 Aġs. 1918	"	"	101-120	"	"	
59	29 Aġs. 1918	"	"	121-140	"	"	
60	5 Eyl. 1918	"	"	141-160	"	"	
61	12 Eyl. 1918	"	"	161-180	"	"	
62	26 Eyl. 1918	"	2 Hft.	181-200	"	"	2 Haftada bir neşredilmiş
63	3 T.E. 1918	"	Hafta	201-220	"	"	Tekrar Haftada "
64	10 " "	"	"	221-240	"	"	
65	17 " "	"	"	241-260	"	"	
66	26 " "	"	9 gün	261-280	"	"	2 günlük gecikme

67-1	1 Ks. 1923	4	Hafta	1-16	Akşam Teşebbüs Matbaası	Falih Rifki (ATAY)	ilâve olarak 4 shf. hik. tefrikası 4 shf. eksik
68-2	15 Ks.	"	2 Hft.	17-32	"	"	2 haftada bir neşredilmiş
69-3	1 Şt.	"	"	33-50	"	"	3 sahife eksik
70-4	15 Şt.	"	"	51-70	"	"	
71-5	1 mt.	"	"	71-90	"	"	
72-6	15 Mt.	"	"	91-110	"	"	
73-7	1 Ns.	"	"	111-130	"	"	
74-8	15 Ns.	"	"	131-150	"	"	
75-9	1 My.	"	"	151-200	"	"	Bursa özel sayıslı
76-10	15 My.	"	"	201-218	Ahmed İhsan ve Şirketi	"	
77-11	1 Hz.	"	"	219-238	"	"	
78-12	15 Hz.	"	"	239-258	"	"	
79	1 Tm. 1923	"	"	259-278	"	"	Bu sayıdan itibaren dış
80	15 Tm.	"	"	279-298	"	"	kapakta fotoğraf kullanılmıştır.
81	2 AŞ. 1923	"	"	299-318	"	"	
82	16 AŞ.	"	"	319-338	"	"	
83	30 AŞ.	"	"	339-358	"	"	
84	13 Ey. 1923	"	"	359-378	"	"	
85	1 TE.	"	"	379-398	"	"	
86	15 TE.	"	"	399-418	"	"	
87	1 TS.	"	"	419-440	"	"	

88	20 TS. 1923	4	2 Hft	441-454	Ahmet Insan ve Mirkeci	Falih Rifki (ATAY)	
89	5 KE. 1923	"	"	455-470	"	"	4 gün geç ve altı sahife noksan neyredilmiş
90	20 KE. "	"	"	471-484	"	"	

GİRİŞ: MÜTAREKE VE MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ TÜRKİYESİ

- A. Siyasî Çehre
- B. Basın Hayatı

GİRİŞ : MÜTAREKE VE MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ TÜRKİYESİ (1918-1923)

A. SİYASÎ ÇEHRE :

Mütareke dönemi Türkiye'si, siyasi, sosyal ve kültürel sahada köklü değişikliklere sebep olacak hadiselerle doludur. Zirâ, bu dönem Cumhuriyet Türkiye'sinde fiiliyata dökülecek olan inkılâbların hazırlık safhasını teşkil etmektedir. Mühim hâdiseler, kronolojik seyir dâhilinde mecmuadaki akislerine göre değerlendirilecektir.

Yeni Mecmua'nın incelediğimiz kısmı, 46 ilâ 90. sayıları arasındadır. Bu sayıların intişâr tarihleri 1918-1923 yıllarına tekâbül eder. 1918 senesi umumî harbin neticelendiği tarihtir. Bu yılda mağlubiyetler birbirini izlemiş, "İtilâf Devletlerinin bütün cephelerde taarruza geçmeleri, önce Bulgar kuvvetlerinin çözümlenerek ateşkes anlaşmasını imzalamasına sebep olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu 30 Ekim 1918, Avusturya-Macaristan ise 3 Kasım 1918'de ateşkes anlaşmasını imzalamıştı. 3 Ekim 1918'den itibaren barış teşebbüsünde bulunan Almanya, 11 Kasım 1918'de ateşkes anlaşmasını imzalayarak, silahlı çatışmaya son verdi. (1) Müttefik Almanya'nın mağlubiyeti, Türk Ordusunu da itilâf kuvvetleri nazarında mağlub olarak tescil ederken; Dokuz milyon insanın ölümü ile sonuçlanan 1. Dünya savaşı, ardından yıkık ve perişan bir Anadolu bırakıyordu.

Harp yılları boyunca "Osmanlı Orduları, Kafkas Cephesi, Süveçş yani Kanal Cephesi, Çanakkale Cephesi, Irak Cephesi ve Filistin Cephesi"nde (2) savaşmıştı. Bu kadar geniş alana yayılmış harp bütün imkansızlıklara rağmen yapılıyordu. Nitekim

(1) Hamza EROĞLU, Türk İnkılâp Tarihi, İst.1982, Shf. 76

(2) a.g.e. Shf. 80

bu husus mecmuamızda "Cenubdaki askerlerimiz Süveyş'de, Basra arkalarında, Şarkdaki askerlerimiz Kafkas kapılarında çarpışıyor. Çanakkale'de ümidli ümitsiz günler geçiriyorduk. Daha sonra Romanya'da , Galiçya'da, Makedonya'da muharebeler etdik. Yedi hududda düşmana karşı boşalan bu korkunç seyl, şu çorak Anadolu'nun neresinden sızıyor? " (3) cümleleriyle nazarı dikkatlere sunulmaktadır.

Bu devrin dikkate şâyân hâdiselerinden biri de Çanakkale Harbi'dir. Bu harbi İngilizler kazansaydılar, İstanbul düşecek, Rusya'daki Bolşevik ihtilâli başarısızlıkla neticelenecek ve Osmanlı mirası, önceden planlandığı şekilde paylaşılacak, Yunanistan Megalo-İdea'yı gerçekleştirecekti. "Eğer Çanakkale olmasaydı, bugün İstanbul'un havasında hasretle titreyen bayraklar daha üç sene evvel -1915- inib bitirilmiş olacaktı." (4) Çanakkale Zaferi, Sarıkamış hezimetini yaşayan İttihat ve Terakki, onun ileri gelenleri için de bir çıkış yolu, bir ümid kapısı olmuştur."Edebiyat alanı da bu savaşı yansıtmıştır, biraz geç olarak. Talât Paşa bu gecikmeyi üzüle anlatır ve Çanakkale'yi över: (... Biz ne yazdık, ne söyledik? Anadolu'nun gürbüz ve er evlâtları sessiz sessiz kanlarını döktüler; büyük cedlerinden mevrus - miras kalmış - kahramanlıklarıyla tevazular içinde dövüştüler. -Çanakkale, Yeni Mecmua Yayını, Kitabın sayfa numarası olmayan önsözünden-)

Çanakkale Türk aydınları tarafından da yorumlanmış ve kutlanmıştır. Nafi Atuf (KANSU) Bey'e göre : (Şam bir rücu -gerileme- idi; buna mukabil Kızıl Elma, Turan bir istikbal ve bir ümit oldu.)

(3) (ATAY) Falih Rıfkı, Kara Gün Tecrübesi, Yeni Mecmua, S.66; Shf. 261

(4) a.g.m. 261

M. Zekeriya (SERTEL) Bey'e göre de : (... Çanakkale harbini kazandıran âmil, Türk'ün maddî faikiyeti değil, manevî faikiyeti idi. Çanakkale bir maneviyetin bugünkü harplerde de müessir olduğunu ispat eden diğer bir delil olmuştur. Aynı zamanda bu harp bize Türk'ün mefkûre sahibi olduğunu göstermiştir.)

Necmettin Sadık (SADAK) Bey de şu sonuçta karar kılıyordu: (... 5 Mart'ın millî terbiye tarihimizde unutulmaz bir kıymeti vardır. 5 Mart bu milletin büyük mefkûre bayramıdır.)

Çanakkale böylece siyaset ve fikir hayatının malı olmuştu. İttihatçılar Çanakkale'yi, yitiklerini dengeleyecek bir karşı ağırlık olarak kullanmasını bilmişlerdir." (5)

Çanakkale prestijinin faturası, bir hayli genç, kültürlü, dinamik insanın şehid olmasıyla ödendiğini unutmamak gerekir. Türk Ocakları Reisi Hamdullah Subhi TANRIÖVER'in talebelerinden bazılarının, eğitimlerini bırakarak Çanakkale'de çarpışmaları ve şehid olmaları bilinen gerçektir. İstanbul Üniversitesi Hukuk Bölümü Dekanı Ahmet Selahattin Bey'in daha geç bir tarihte, 1919 yılında, diploma töreninde yaptığı şu konuşma, konuyu vesikalandırmaktadır. "Ben kendi şubemde askere giden 1650 gence vesika vermiştim. Bundan ancak 300'ü geri döndü. 300 kadarının esir bulunduğunu ümit ediyorum. Geri kalanı vazife uğurunda toprağa karışmıştır." (6) Nitekim yetişmiş eleman sıkıntısı, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kendini hissettirecektir.

Mütareke döneminin, mecnuayı şiddetle etkileyen önemli olaylarından bir diğeri Mondros Mütarekesi'dir. 30 Ekim 1918'de imza alınan mütareke, Osmanlı Devleti'nin müdafaa azmini

(5) Tarık Zafer TUNAYA, Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt 3, Shf. 514-515

(6) a.g.e. (Burada adı geçen Ahmet Selahattin Bey meşhur hikâyecimiz Haldun TANER'in babasıdır.)

kırdığı gibi, ekalliyetlere de soykırım cihetinde cüretkâr tavırlar sergilemeye zemin hazırlamıştır. Mondros Ateşkes Anlaşmasının hükümlerinden biri "İtîlâf devletlerinin bütün esirleri ile Ermeni esirleri kayıtsız şartsız İstanbul'da teslim olunacaktır." (7) maddesidir. Bu hüküm; Rus himâyesinde Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurma hevesine yönelen, bu gayeyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da vahşeti hâlâ hafızalardan silinmeyen zulmün tek sorumlusu Ermenileri temize çıkaracak ve Türk'e ihanet istikametinde daha kat'i ve daha cüretkâr tavırlar sergilemelerine neden olacaktır. Aşağıdaki iktibâs konuya mesned teşkil etmesi bakımından önemlidir. "Bitlis Rus konsolosunun, İstanbul Rus sefirine gönderdiği 24 Aralık 1912 tarih ve 63 numaralı raporda, Taşnaksutyun'un -Ermeni teşkilatı- faaliyetinden bahsedilirken şöyle deniliyordu :

-Bu komite, Ermeniler ile Müslümanlar arasında müsademeler çıkarmaya ve Ermeniler için Rus müdahalesini celbe ve memleketin, Rus askerleri tarafından işgülini davet eylemeğe bütün gayretiyle çalışmaktadır.

--- Van'da seferberlik iptidalarında Ermeniler askerliğe icabet etdiler, fakat silahlarını alır almaz düşman tarafına geçmeğe, çeteler teşkil ederek asker, jandarma ile çarpışmaya başladılar.

Sivas, orduyu arkadan vurmak için en münasib mıntıka olarak hazırlanmıştı. Harekete geçmek için Rus ordusunun takarrübü bekleniyordu. Vaktinden evvel çıkarılan isyan, bu tertibatı meydana çıkardı." (8) Falih Rifkı Atay'ın, Anadolu Ha-

(7) Hamza EROĞLU, a.g.e. Shf. 91

(8) Cemal KUTAY, Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi, Cilt 17, Alioğlu Yyv. İst. Shf. 10568,10571

reketi'ne destek mahiyetindeki şu cümleleri: "Ne Van'da tepsi tepsi dağılan erkek, kadın ve çocuk Türklerin kesik başlarını ne Makedonya'da sebepsiz öldürülen son Rumeli Türklerini yâd ettik." (9) Van zulmüne de ışık tutmaktadır. Venizelos'un şahsında yürütülen Rum eşkiyalığı ise herkesçe malûmdur.

Mondros Mütarekesi'nin şartlarının görüşüleceği günler, Türke çıkış kapılarının kapanmak üzere olduğu zamandır. Muhalif kuvvetler İstanbul Hükümeti'ni baskı altına almışlardır. Bu baskının aksülâmeli mecmuamızda da hissedilir ve Falih Rıf-
kî Atay, 26 Teşrin-i Evvel 1918 tarihli ve 66 no'lu sayıda "Kara Gün Tecrübesi" ünvanlı başyazıyı yazar. Bu yazısında muharrir, Umûmi Harbin aleyhimize doğurduğu sonuçlara dikkat çekerken "Bu millet kendi bağrından, sınırlarından, damarlarının içinden süzüle süzüle doğacak kahramanı beklesin!" (10) cümleleriyle, üstü kapalı olarak Mustafa Kemâl'in liderliğindeki Anadolu Hareketi'nden de sinyaller vermektedir. Mecmua da bu tarihten itibaren, Mondros Mütarekesi hazırlığı sebebiyle ve dış güçlerin tazyikiyle 1 Kânûn-ı Sâni 1923 tarihine kadar kapatılmıştır. Nitekim Falih Rıfki Atay, mecmuanın bu tarihler arasında intişâr edilmemesinin sebebini "1918-1923" başlıklı makalesinde şöyle açıklar: "Yeni Mecmua 66.ncı nüshasını 1918 Teşrin-i Evvelinde yirmi altıncı günü neşretti. 27.nci nüshası dört sene iki ay ve beş gün sonra çıkıyor.

1918 Teşrin-i Evvelinin yirmi altısında hükümet "Mondros mütarekesi hazırlığında idi. "Akşam"ın o günkü nüshasını açıyorum, birinci sahifede zamanın Hariciye Nâzırı ile bir mü-lâkat var. Nâzır yâ kendi gafletinden veya halkın telâşını teskin için muharrire diyorki :

(9) (ATAY) Falih Rıfki, Kara Gün Tecrübesi, Shf. 261

(10) (ATAY) Falih Rıfki, 1918-1923, Yeni Mecmua, S.67-1, C.4,
Shf. 1

-Hayır.. Bütün bu şâyiâtı tekzib ediniz, ne Yunan gemisi, ne de başka bir devletin askeri İstanbul'a girmeyecektir!

Aynı günlerde "Averof", Bâb-ı Âli'nin bu safvetine "Dolmabağçe" sarayının saltanat iskelesine demirleyerek cevâb verdi."

Mecmuanın kapanış sebebini Ahmed Emin (YALMAN) da şu satırlarla ifade ediyor: "Fikrî hayata ta'alluk eden herşey pek hassasdır. En ufak bir tazyik, fikrî münâkaşa sahasında umumî bir tevakkuf hâsıl eder. (Yeni Mecmua) nın intişâr ettiği muhitde yabancı menba'lardan gelmiş şiddetli bir tazyik hâkim bulunuyordu. Bunun tesiriyle İstanbul'un fikri hayatı nokta-i nazarından bir çöle dönmesi, bütün emel ve alâkaların sırf tazyikin tahfîf ve izâlesine doğru icrâ-yı tesir etmesi ve bu me-yânda (Yeni Mecmua) nın sözü yevmî ve siyasî arkadaşlarına terk ederek yeni bir devrin gelmemesi pek tabii idi.

Bu devir gelmiştir." (11)

Yeni Mecmua kadrosu, intişâra ara verdiği dönemde Mustafa Kemâl'e destek vermiş, ikinci kez yayın hayatına girmesiyle de Cumhuriyete ve inkılâblara zemin hazırlamıştır. Aşağıdaki iktibâslar bu hususa mesned teşkil etmektedir.

"Yetiştirdik. Millet in bu vakit ve zamanında bu istidâdı göstermesi yeni hayatın en büyük müjdesidir. Mustafa Kemâl Paşa millet in başına geçdi. Bundan sonra Anadolu inkılâbı için müsbet bir bâb başladı." (12)

"Erzurum ve Sivas Kongrelerinden geçen program yavaş yavaş bir Misâk-ı Millî şeklinde bütün millete mâl etdirmesidir. Bu misâk ağır imtihanlardan geçmiştir.....

(11)(YALMAN) Ahmed Emin, Anadolu İnkılâbı, Yeni Mecmua, S.66, Shf. 2

(12) a.g.m. Shf.2

Türk Milleti mükemmel reğberliğe istinâden pek seri' adımlarla hedefe doğru yürümüştür." (13)

Yeni Mecmua sahifelerini işgal eden, dönemin bir diğer önemli hadisesi de Lozan Konferansı görüşmeleridir. Bu görüşmelerin anlaşmazlıklar devresinde, bir sinir harbi ile murahhas heyetimizi yıpratmak ve isteklerini bu sûretle dikte ettirmek isteyen İngiltere Hariciye Nâzırı Lord Kurzon İngiliz matbuât memuru Maklor vasıtasıyla; Rıza Nur'u hedef alarak, onun şahsında Türk Murahhas Heyeti aleyhine bir kamuoyu oluşturmaya gayret sarfetmiştir. Nitekim, "İngiliz propagandacısı bî- taraf vaziyetini takınır, bazan heyet-i murahhasasını da hafifçe tenkid eder, fakat neticede daima mesuliyeti Türklerin omuzlarına yükletirdi. Maklor'un Lozan'daki gaa liyetine şâyân-ı dikkat bir misâl olmak üzere âtîdeki vak'ayı nakletmek isterim. Bu İngiliz memuru her nedense konferansın başlangıcından sonuna kadar hücumlarını ikinci murahhasımız Rıza Nur Bey'i başlıca ittihâz etmişdi. Maklor Rıza Nur Bey'i müfrit, inatçı, kavgacı hatta terbiyesiz bir adam olarak tasvir etmiş ve Bolşevik tesirâtı altında olub esâs itibârıyla Lozan'da sulhun 'akdine aleyhdâr olduğu gibi gülünç iddialarda bulunmuştu. Maklor diğer taraftan İsmet Paşa'nın halim, selim, terbiyeli ve bütün manâsıyla bir centilmen olduğunu ve sulha taraftar bulunduğunu söylüyordu. Binâenaleyh Türk Heyet-i Murahhasası tarafından milletin hukukunu muhafaza emrinde İngiliz Heyet-i Murahhasasına karşı gösterilmiş her mukâbeleden Rıza Nur Bey'in mesûl olduğunu Maklor kendine mahsus bir tavırla gizli olarak İngiliz ve Amerikalılara söylerdi." (14)

(13) a.g. # Shf.2

(14) (ESMER) Ahmed Şükrü, Lozan Konferansında Gazetecilik, Yeni Mecmua, S.71-5, Shf. 85

Lozan Konferansına gazeteci sıfatıyla giden Ahmed Şükrü'nün bu ilginç ifadeleri, Lord Kurzon'un çok ince bir hesabla ve basın vasıtasıyla İngiliz menfaatlerine ters düşen delegemizi yıpratmak amacını gütmektedir. İsmet Paşa'nın iyi niyetini de kendi lehlerine bir koz olarak kullanıp, Paşa'ya "beyefendi, terbiyeli" gibi sıfatlarla yaklaşarak, menfî yönde teşekkül edilen kamuoyuyla Rıza Nur Bey'i ekarte etme cihetine gitmişlerdir. 1923 yılının başında cereyân eden ve sınır savaşı şeklinde geçen bu görüşmeler neticesiz kalmıştır. Lozan'ın ikinci celsesinde "sınırlar ile tamirat ve tazminat mevzularının sona bırakıldığını görüyoruz. Bu neden böyle olmuştur? Daha sonra anlaşıldı ki bu, İngiliz siyasetinin, karşısındakinin can alacak noktasını bulduktan ve onu kendi menfaat ve siyaseti için değersiz bir hâle getirdikten sonra, isteklerini ileri sürerek diğer meseleler üzerinde muhatabını söz ve iddia sahibi olmaktan çıkarmak taktiğidir. Nitekim, tamirat ve tazminat meselesi ile Batı Trakya ve Cenub sınırlarının tesbitinde, bilhassa Musul meselesi üzerinde durmamış olmak, Heyet-i Vekile ve bilhassa şahsen Başvekil Hüseyin Rauf Bey'le, İsmet Paşa arasında bazen çok sert, hatta kalb kırıcı münakaşalara sebep olmuş, İsmet Paşa istifa etmek kararını bildirmiş, Rauf Bey tarih ve millet huzurunda şahsen böyle bir muahedenin mes'uliyetini alamıyacağını tekrarlamış ve nihayet, Mustafa Kemal Paşa işe müdahale ederek, yukarıda izahına çalıştığımız diğer sebepler dolayısıyla, Lozan'ın -ne bahasına olursa olsun ve tazminattan feragat ederek dahiş imzasını istemiştir.

(15) Bu tartışmalardan sonra 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Sulhu imzalanır. Sulhun mecmuamızdaki kritiği şöyle yapılmıştır: "İngiltere için mikdârda (muvaffakiyetsiz-honteuse) olan

sulhun bütün İslâm Âleminde aksi şâyân-ı dikkat oldu.

Bu münasebetle Loyd Corc her ne kadar :

-Bu sulh İngiltere için oldukça şerefsizdir. Türkler, İngiltere'nin uzun dört harb senesi içinde aldığı herşeyi yeniden kazandılar.

Demekle doğru bir tenkid serd ediyorsa da eser kendisinin olduğu için sözünü herkesden sonraya bırakmalıydı." (16)

Yeni Mecmua, Türk Ocağı'nın yayın organı olması sebebiyle dönemin olaylarına ve meselelerine bu perspektiften yaklaşmıştır. Millî Mücadeleye destek vermesi de "Bağımsız Türk Devleti" içindir. Dolayısıyla bu uğurda yapılan faaliyetlere sempati ile bakmış, Misâk-ı Millî sınırlarının dışındaki Türklerle de kültürel irtibatlar kurmağa özen göstermiştir. Yeni Mecmua'nın tâbi olduğu "Türk Ocağı, azınlık ırkçılığı ile çalkalanan 11. Meşrutiyet ortamında, biraz da azınlık ırkçılığına tepki olarak, ideolojik bir hüviyet kazanmıştır. Artık Türkçülük faaliyetleri bu cemiyetin akademik havasıyla yürütülmeye başlanmıştır. "Ocaklı"lar, Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti'nin faaliyetlerine daima katılmış, hatta İzmir'de ve muhtemelen bizim tesbit edemediğimiz daha başka merkezlerde mesaîlerini Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti'nin çalışmalarıyla birleştirmişlerdir." (17) Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti'nin de Anadolu Hareketi'nin başarıya ulaşmasında müessir olan mühim kuruluşlardan biri olduğu âşikârdır. Aynı "Ocaklı"lar 1923 yılında genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kültürel dokusunda önemli çalışmalar yapmışlardır.

(16) İMZASIZ, Lozan Sulhu, Yeni Mecmua, S.83, Shf. 343

(17) Nâzım Hikmet POLAT, Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ank. 1991, Shf. 6

B. Basın

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra İstanbul işgal edilmiştir. İşgalle beraber basınımız, Manda taraftarları ve Millî Mücadeleyi destekleyenler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. "Genel bir tasnife göre, Peyâm-ı sabah, Alemdâr, İstanbul, Aydede, Ümid İstanbul hükümetinden taraf görünmüşler, İleri, Akşam, Vakit, Yeni gün ve önemli bir sanat ve edebiyat dergisi olan Dergâh (1921) Millî Mücadeleyi desteklemişlerdir. Tasvir-i efkâr, İkdâm ve Tercüman ise Anadolu hareketine sempati göstermişlerdir." (18)

Bu menfî zeminde Yeni Mecmua da yayınına ara vermek mecburiyetinde kalmıştır. (26 T.E. 1918) Mecmua 1923 yılında tekrar neşriyatına başladığında ; kapanma sebebi olarak İstanbul'un işgalini ve yabancı tesirini, baskısını göstermiştir. Bu hâdise işgal altında, basının karşılaştığı güçlükleri göstermesi bakımından önemlidir.

Herşeye rağmen, yayın hayatını idâme ettiren gazete ve dergilerin büyük çoğunluğu, Millî Mücadele taraftarlığı yönünde tavır koşmuşlardır. 14 Eylül 1919'da çıkarılan İrâde-i Milliye'nin devamı niteliğindeki, Sivas'da 10 Ocak 1920'de neşre başlayan Hakimiyet-i Milliye gazetesi Millî Mücadele'nin basın cephesini oluşturmaktadır. Önceleri İstanbul'da yayınlanan, işgal sebebiyle basın yerini Ankara'ya nakleden ve Millî Mücadele'nin destekçisi, yarı resmî niteliğe hâiz bir diğer önemli gazete de Yeni Gün'dür. Sebülürreşâd'da Yeni Gün'ün mukadderatını paylaşmıştır. Eşref Edib tarafından yayımlanan mecmua, Mehmet Akîf ve arkadaşları tarafından Millî Mücadele doğrultusunda faaliyet göstermiştir. Millî Mücadele ve İstanbul

(18) Türk Dili ve Edebiyatı Ans. Dergâh Yay. C.1, Shf.323-324

Hükümeti tarafdarlığı yapan neşriyatın listeleri ileriki sayfalarda verilecektir.

Bu dönem basınının en önemli sıkıntısı "hem hükümetin hem de işgal kuvvetlerinin sansürü altına girmiş" (19) olmasıdır. Mondros Mütarekesi'nin hemen ardından, 1919 Şubatında padişah V. Mehmed Vahideddin ile Sadrazam Tevfik Paşa'nın ve bakanlar kurulu üyelerinin imzasıyla sıkıyönetim uygulanan yerlerde her türlü, kitap, dergi, kağıtlar ile süreli ve süresiz yayınlar hakkında (idare-i örfiye cari olan mahallerde her türlü kütüb ve resail ve evrak ile matbuat-ı mevkute ve gayr-ı mevkute hakkında) kararname yayımlandı.

Kararnamenin 1. maddesi, Matbuât Kanunu'nun ilgili maddelerini askıya alarak her türlü yayının ve basılı kağıdın askeri yönetim ya da mülkiye sansör (sansürcü) kurulunun özel yazılı izni olmadan basılıp yayımlanmasını kesinlikle yasaklıyordu." (20) Bu yasaklara uymayanlar, para, kapatılma, hatta sıkıyönetim mahkemesinde yargılanma gibi cezalara carptırılacaktır. İstanbul'un işgalinden sonra, sansür kurulunda işgal komutanlıkları da temsilci bulundurmıştır. Bu kurul içerisinde yer alan İngiliz subayları basına karşı en küçük bir hoşgörü göstermemişlerdir. "Bu yüzden, uygulamaya İngiliz sansürü de deniyordu. Gerçekte kurul, Karma Basın Sansür Kurulu idi. Kurulun ilk başkanı Binbaşı Hüsrev Bey (emekli büyükelçi Hüsrev Gerede, 1886-1962), arkadaşı Aziz Hüdai'nin bir yazıdan dolayı tutuklanması üzerine, kuruldaki öteki Türk subaylarıyla birlikte istifa etmiş, daha sonra Mustafa Kemal'le birlikte Anadolu'ya geçmiştir." (21) Gazetecilerden birçoğu sorgusuz sualsiz

(19) Türk Ansiklopedisi, M.E. Basımevi, C.4, Shf. 342

(20) Alpay KABACALI, Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, Shf. 101.

(21) a.g.e. Shf. 102

yakalanıp Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Bunlardan başlıcaları ; Matbuât Cemiyeti Reisi Velid Ebûzziya, Hüseyin Cahid Yalçın, Ahmet Emin Yalman, Celal Nuri İleri, Ahmet Ağaoglu, Süleyman Nazif, Enis Avni (Aka Gündüz), Ziya Gökalp'tir.

Sansürün basın üzerindeki olumsuz etkisi çok yoğundur. Kimi makalelerin, başlık ve imzası haricinde sansür tarafından çıkarılan yerleri ve boş bırakılan kısımları dışında sahifede çok az yazı kalmıştır. Bir nevi yazısız, boş sahife gazete ve mecmua yayınlanmak durumunda kalmıştır.

Sansüre rağmen İstanbul basınında da Anadolu Hareketiyle ilgili bilgi görmek mümkündür. Fakat bu bilgi akışı güçlüklerle temin ediliyordu. "Anadolu'yu destekleyen Vakit, Akşam, Tevhid-i Efkâr gibi gazetelerin muhabirleri, Rumeli Kavağı'ndan ya da Anadolu Kavağı'ndan balıkçı tekneleriyle Karadeniz'e çıkıp gelecek takaları bekliyorlar, tebliğleri onlardan alıyorlardı. Ancak geri dönerken İngiliz devriyeleri tarafından durduruldukları, bu kağıtlara el konulduğu da oluyordu. (22)

23 Nisan 1920'de açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi, 29 Nisan'da İstanbul'daki "Karma Sansür Kurulu'na karşılık, 2 sayılı Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nu kabul etti. Bu maddeye göre meclisin yasallığına itiraz mahiyetinde yazı yazanlar, muhalefette bulunanlar vatan haini sayılacaktır. 6 Mayıs 1920 tarihli ve 2 sayılı İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesiyle İstanbulla her türlü haberleşmeye sansür konulmuştur. Bu hüküm gereğince; Ankara, Sivas, Diyarbakır, Konya, Kastamonu, Afyonkarahisar, Eskişehir, Bursa, Erzurum, Van, Salihli, Akhisar, Milas ve Muğla ile kıyı kentlerinden Antalya, Fethiye, Marmaris, Bodrum, Giresun, Bandırma ve Biga'da sansür merkezleri Ankara'nın koyduğu bu sansür geniş kapsamlı olmaktan ziyade İstanbul'daki mücadele aletleri yayının etkisini azaltmak gayesi gütmektedir. Nitekim sözkonusu sansür, İstanbul'un iş-

galine son verilmesiyle 25 Ekim 1923'te sona erer. Bu dönem neşriyatını şöyle bir tasnife tâbi tutabiliriz:

"Millî Mücadeleyi Destekleyen Gazeteler : İleri (1919), Akşam (1918), Yeni Gün Gazetesi (1918), Vakit (1917), Ses (1918) Doğru Söz (1919), İzmir'e Doğru (1919), Yeni Adana Gazetesi (1918), Açıksöz (1919), Babalık (1910)

İstanbul Hükûmeti'ni Destekleyen Gazeteler : İstanbul Gazetesi, Alemdar (1909), Peyâm-ı Sabah (1920), İrşâd (Gavurcu İrşâd 1929) Ferdâ (1918)

Millî Mücadele'ye Sempati Besleyen Gazeteler: Tasvir-i Efkâr (1913) - (Tevhid-i Efkâr, 1921), İkdâm, Tercüman-ı Hakikat

Millî Mücadeleye Öncülük Eden Gazeteler : Hukuk-u Beşer Gazetesi, İrade-i Milliye Gazetesi (1919), Hakimiyet-i Milliye Gazetesi (1920), Öğüt Gazetesi (1918) " (23)

Bu dönem basınında görülen matbaa makinelerinin azlığı, kağıt, mürekkeb, mürettib yokluğu da; imkânsızlıkların, zorluğun bir diğer yönüdür. Zirâ, gazetelerin küçük boy, esmer ambalaj kağıtlarına veya pembe, sarı kağıtlara basılması, çok sık mürettib hatası olması buna işaret eder. Nitekim şu hatıra, konuya canlı şâhitlik eder: "Yıl 1926'dır. Vakit gazetesi dizilmiş, basılmış, piyasaya da sürülmüş. Hakkı Tarık Us, matbaada yatardı. Rotatif'in gürültüsüyle uyanmış, bermutâd pijama ile doğru makine dairesine inmiş, Eline aldığı ilk gazeteye göz gezdirir. Birinci sayfada, 4 sütun, Mustafa Kemal'in portre klişesi vardır. Resim altı olarak, eski harflerle 24 punto ya-

(23) M. Nuri İNUĞUR, Basın ve Yayın Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İst. 1982, Shf. 336-363

zıdan (Tazi Mustafa Kemal hazretleri) yazılmıştır. Hakkı Tarık'ın başına dünya yıkılmıştır. (24)

Tanzimat devrinde başlayıp, Mütareke ve Millî Mücadele ve daha sonraki döneme uzanan fikir hareketleri, bahis konusu olan devrede de basın sahasındaki temsilcilerini bulmuştur. Hüseyin Cahit Yalçın, Tanin'de İttihat ve Terakkicileri korumuş İslâmcı grup Sebilü'rreşâd'ın komünistler Aydınlik dergisinin etrafında toplanmıştır. Dernekler de kendi adına çıkardıkları dergi vasıtasıyla düşüncelerini kitlelere iletmeyi planlamışlardır. Türkçülük fikrinin mümessilliğini yapan ve daha önceden şöhret bulmuş Donanma Cemiyeti (1909), Türk Derneği (1908-1913), Türk Yurdu Derneği (1911-1912) gibi cemiyetlerin arasında, 1912 yılında kurulan ve yıldızı parlayan Türk Ocağı "bir yandan Türk Yurdu'nu devam ettirirken diğer yandan da Yeni Mecmua'yı çıkarmakla kültürümüze büyük hizmetler yapmıştır." (25) Yeni Mecmua'da Türkçülük bahsi "Mecmuanın Kültür Hayatımızdaki Yeri" başlıklı kısımda inceleneceğinden, burada konunun detaylarına inmeyi uygun görmüyoruz.

(24) Fuat Süreyya ORAL, Türk Basın Tarihi, Birinci Kitap
Shf. 450

(25) Nâzım Hikmet POLAT, a.g.e. Shf. 6

صلح مناجبتيد : بيوك ملت مجلسي رئيسون ملو آراسنه

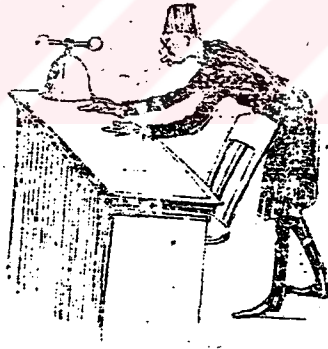

كهر سنه ۹۰ ايلولده از بيره كيره ايلك سوزاي قطعي

Birinci Bölüm

İNCELEME

بيوك ملت مجلسى آچىلىرىكن
(جم) ك انطباعلىرى

قىزىق نۇسخى

رئيس و عبدالرحمن شرف بك

قىزىق نۇسخى - تاتقى تاتقى قۇرۇلۇش تاتقى

I. YENİ MECMUA'NIN KÜLTÜR HAYATIMIZDAKİ YERİ

A. Mecmuanın Şekil Özellikleri :

Yeni Mecmua'nın 46 ilâ 90. sayıları 30 Mys. 1918 ve 20 KE. 1923 tarihleri arasında neşredilmiştir. Yayın hayatı müdetince mecmua, "26 T.E. 1918" de İstanbul'un işgali üzerine itilâf kuvvetleri tarafından kapatılmıştır. Kapatılma sebebi ise, "Türkçülük" ve "Milliyetperverlik" istikâmetinde takib edilen yayın politikasının birleştirici özelliği, işgalcilerin hareket tarzını engellemesidir. Mecmuanın yeniden neşri; Millî Mücadele'nin zaferle neticelenmesiyle, 1 KS. 1923 yılında mümkün olmuştur. 1918 yılında haftada bir neşredilmiştir. Bu sürenin zaman zaman aksadığını görmekteyiz. Meselâ ; 52. sayı 10, 53. sayı 5, 66. sayı 9 günde, 62. sayı ise iki haftada çıkmıştır. Haftalık mecmuada bu gibi aksamalar, dönemin teknik imkânsızlıklarını aklımıza getirirse de, herhalde, Mondros Mütarekesi ve İstiklâl Harbi'nin getirdiği ağır şartlar basın dünyasının tamamında olduğu gibi, mecmuamızda da etkili olmuştur. Kapatılışından bir ay önce, 26 Eylül 1918'de bir sefere mahsus olmak üzere iki haftada; son hafta, 26 T.E. 1918'de 9 günde yayınlanması bu şekilde düşünmemize sebep teşkil etmektedir.

1918 senesinde mesûl müdür Mehmet Talât (MUŞKARA)'dır. 1923'de bu görevi Falih Rıfkı (ATAY) üstlenmiştir. Bu değişikliğe kadar "Tanin Matbaası"nda basılan mecmua, bu tarihten sonra "Ahmet İhsan Matbaası"nda basılmış ve iki haftada bir neşredilmiştir. Ayrıca hemen hemen her sayıda çeşitli fotoğraflar kapak konusu yapılmıştır. Bu fotoğraf arasında, İzmir İktisad Kongresi Münasebetiyle Mustafa Kemal, Hindistan'da milliyetperverlik akımının öncüsü olması münasebetiyle Mahatma Gandhi, 100. doğum yılı münasebetiyle Türk dostu olarak bilinen Pierre Loti

gibi tanınmış şahsiyetler yer almaktadır. Fotoğraf, şekil ve karikatürler, iç sahifelerde de bol bol bulunmaktadır.

Bazı aksamalarla birlikte düzenli sayılabilecek bir şekilde yirmişer sahife olarak çıkmıştır. Falih Rifkî (ATAY), bu sayıya dört sahife daha ilave etmiş ve bunlara ayrı numara vermiştir. 1 TE. 1923'e kadar devam eden bu uygulamada, toplam seksen sahifede Dostoyevski'nin "Ölümler Evinin Hatıraları" isimli eseri tefrika edilmiştir. Bundan başka 75-9. no'lu nüsha 50 sahifelik bir hacimle özel sayı olarak Bursa'ya ayrılmıştır. İnceleme alanımızın dışında kalan sayılarda aynı uygulama "Çanakkale" için yapılmıştır. Bu nüshalarda sözü edilen muhîtin mahalli kültürümüze yetiştirdiği edib ve eserlerine geniş yer ayrılmıştır.

Sahifeler numaralandırılırken cilt usûlü esas alınmıştır. 46. sayı ikinci cilde aittir ve 380. sahifeden başlamıştır. 67-1. sayıdan itibaren dördüncü cilt başlamış, bu sebeple sahifeler "1" rakamından itibaren numaralanmıştır. Ayrıca sistematik devam eden nüsha numaraları, birden başlamak üzere rakamlarla kodlanmıştır. 67-1, 68-2, gibi. Dış kapak ve daha sonra gelen ilk sahifeye numara yazılmamış, fakat sonrakilerde sözü edilen sayfalar numaralandırılmış gibi işlem yapılmıştır. Mesela, 50. sayı 460. sahifede bitmiştir. 51. sayının ilk iki sahifesine numara verilmemiş, üçüncü sahife ise 463 den başlamıştır. Biz, sahife numarası verirken bunları yazılmış gibi kabul ettik.

Mecmuanın dış kapak a (ön) yüzünde, o sayıda neşrolunan yazıların fihristi yer almıştır. Arka kapakda ve mevcut sayı haricindeki ilâve sahifelerde reklâmlar mevcuttur. Mecmua reklâm yönünden epey zengindir. 1923'den sonra ve özellikle "nüsha-i mahsusa" da reklâm sayısının arttığı gözlenmektedir. Bu hususiyet mecmuanın okuyucu üzerindeki tesirini ve satış gücünü göstermektedir.

Devrin şartları içinde, mecmuânın yayın tekniği oldukça güzeldir. Üç sütûn halinde mizân-pajı yapılan sahifeler, okurken gözü yormamaktadır. Makalelerde dipnotlar düzenli olarak verilmiştir. "Musahabe" , "Tarih" , "Onbeş Günlük İstanbul" , "Türk Ocağı" gibi sütun isimleri sahifeye düzen verirken, estetik açıdan da güzellik arz etmektedir. Yazı karakterinin küçüklüğü, okumada zorluk çıkarsa bile, kusur sayılmaz.

Mecmuaya ait diğer bilgileri şöyle sıralayabiliriz :

"Abonelerimize :

1- Senelik abone bedeli 28 inci sayıya kadar yüzyirmi kuruş iken (29) uncu sayıdan itibaren ikiyüz on kuruşa çıkarılmak mecburiyeti hâsıl olmuş idi. Binâenaleyh gerek ilk sayıdan gerekse yirmisekizinci sayıya kadar herhangi birinden başlamış olan abonelerin; yüzyirmi kuruş mukâbilinde kaydedilmiş olduklarına göre elliikinci nüshânın intişârıyla müddetleri hı-tâm bulmuş 'addolunacaktır.

2- Kâğıd fıkdanı mecmuanın fazlaca mikdarda tab'a imkân bırakmamakta olduğu için abonelerimize gönderilecek kısım ayrıldıktan sonra mütebâki mecmuaların İstanbul piyasasına çıkarılmak mecburiyeti var. Bunun içindir ki bir hafta evvelki nüshaları bile idaremizde hıfzetmek mümkün olamıyor ve abone olacak kar'ilerimize ancak müracaatlarını tâkib eden haftadan itibaren mecmua gönderilmek mecburiyeti hâsıl oluyor. Bu sebeble abonelerini tecdîd etmek isteyen kar'ilerimizin herhalde niha-yet temmuz ibtidâsına kadar senelik abone bedeli olan ikiyüz on kuruşu göndermelerini ve ayrıca da mevzuah adresleriyle beraber makbuz senedlerinin numaralarını ve parayı postaya teslim ettiklerini mektubda bildirmelerini ricâ ederiz.

3- Hesâbımızın intizâmını temin etmek ve tecdid edilecek abonelerin mikdârına göre lâzım gelen tedbirleri almak mecburiyetiyle kararlaştırılan bu müddet vaktinden sonra vâki' ola-

cak müracaatlar intişâr etmiş bir veya birkaçı mecmuaya mâlik olamamak gibi zaruri bir netice ihdâs edecek ve bu takdirde bittabi yeni abone ancak mektub ve paranın vürûdundan sonrası için yapılabilecektir.

Abone Şerâiti :

Seneliği		Altı Aylığı
Türkiye İçin	:250	130
Ecnebi Memleketleri İçin :	300	160

İlân ücretleri için Akşam Matbaası binası dâhilindeki Yeni Mecmua idâresine müracaat edilmelidir."

Kâğıd kıtlığı sebebiyle fazla tab' edilemeyen mecmua abone usûlüyle bu zorluğu ve maddî sıkıntıyı aşma yoluna gitmiştir. İmkânsızlıklar içinde dahi 69-3 no'lu nüshadan itibaren dört sahife resimli kûşe ilâve vermesi, mecmuanın kalitesini arttırmaktadır.

B- Yeni Mecmua'nın Muhteva Özellikleri ve Türk Ocakları ile Münasebeti

1918-1923 yılları arasında dünyanın harp silsilelerine sahne olduğu bilinmektedir. Harpler kadar, fikir ve kültür mücadeleleri de dünya kamuoyunu meşgul etmektedir. Hatta; harpler, zikredilen mücadelelerin maddi tezahürüdür, demek herhalde yanlış olmaz. Çünkü I. Dünya Savaşının temelinde "sömürgecilik" ; 1917'de Rusya'da Çar hükümetinin çöküşünde "bolşevik", Osmanlı İmparatorluğunun dağılışında ve Balkanların elden çıkmasında milliyetçilik fikri müessir olmuştur. Osmanlı Devletinin selâmeti için müdafaa edilen; İslâmcılık, Osmanlıcılık, Âdem-i Merkeziyetçilik, Garbçılık, Sosyalizm, Milliyetçilik ve Türkçülük gibi fikir reçeteleri Tanzimat'dan Cumhuriyetin ilk yıllarına - İttihat ve Terakki Fırkasının kapanmasına- kadar uygulama alanı bulmuş, fakat kesin netice alınamamıştır.

İlgi alanımız olan 1918-1923 tarihleri arası, dünyada üstün ırk özelliklerinin tartışıldığı, Avrupa'nın beyaz, zeki ve üstün ırk olarak kendini vasıflandırdığı devredir. Böyle nazik bir dönemde; harbden yorgun, bezgin düşmüş Türk Milletini aşağılanmaktan kurtaracak, kendine olan güvenini temin edecek olan fikir cereyanı Türkçülük olacaktır. Cumhuriyetin kuruluşunda, medeniyet ve teknikte "Garbçılık" esas alınırken ; kültür ve ruh zemininde "Türkçülük" ağırlığını hissettirecek Atatürk'e de ilhâm kaynaklığı edecektir. Nitekim Türk Tarih Kurumu, Türk Dili Tedkik Cemiyeti gibi kuruluşlar; "Türk, Ögün, Çalış, Güven" , "Bir Türk Dünyaya Bedeldir" , "Ne Mutlu Türküm Diyene" v.b. gibi vecizeler bu ilhamın kaynağı, aynı zamanda Avrupa'nın üstün ırk anlayışına tepki olarak ortaya çıkacaktır.

1912'de kurulan Türk Ocağı "Türkçülük" fikrinin sistematik tahlilini ve araştırmasını üstlenmiş, fikrin basın ala-

nındaki sözcülüğünü de yayın organı olan Yeni Mecmua'ya devretmiştir. Böylelikle mecmua Türkçü yazar ve şair kadrosunu bünyesinde toparlamış ve Türk kültürüne hizmeti amaç edinmiştir. Zaten Türk Ocağı da siyasi bir hareket içinde olmaktan daima kaçınmıştır. İlim ve kültür bazında Türkçülük, ocağın nihai hedefleri arasındadır. "1918 mütareke günlerinde ocak gençleri arasında Türk Ocağının bir siyasi parti durumuna sokulmasını isteyenler, bu yolda çalışanlar oldu. İtilâf kuvvetlerinin, Türk milletini ortadan kaldırmak, Türk millî vicdanını yoketmek için birtakım yollar düşündükleri bir sırada, ocağı bir siyasi parti durumuna sokmak, onların ekmeğine yağ sürmek demektir." (26) diye görüş beyân eden Ziya GÖKALP'in yakın dostu Kâzım Nâmi Duru; Türk Ocağının ileri gelenlerinden, ittihat ve Terakki'nin de faal üyesi Ziya GÖKALP'in dahi, ocağın siyasete girme taraftarı olmadığını aşağıdaki iktibasta ortaya koyar: "Birgün, Türk Ocağını, kurulmasına çalışılan siyasi bir partiye malettirmek isteyen üç kişi görüldü; bunlar, ocak gençleri içinde propagandaya başladılar. İttihat ve Terakki, Ziya'nın gözüyle bunu hoş görmedi; beni çağırttı, bu gizli, sonucu kötü akımı durdurmamı istedi. Bu güç işi nasıl başarabildiğimi sormayınız. Katolikler "La fin justifie les moyens" derler, Doğru bir amaca varmak için kullanılacak araçların, meşruluğuna bakılmaz." (27) Ziya GÖKALP'in bu tavrı ocağın siyasetten uzak kalmasını temin eder. Dolayısıyla Yeni Mecmua'da siyasi olmaktan kurtulmuştur. Çünkü mecmuayı kuran ve yazar kadrosunu teşekkül eden GÖKALP'tir. Mecmuanın özelliğini yine Kâzım Nâmi DURU'dan dinleyelim: "Ziya GÖKALP Yeni Mecmuayı kurarak

(26) Kâzım Nâmi DURU, Ziya Gökâlp, M.E. Basımevi, İst. 1949, Shf. 45

(27)a.g.e. Shf.45

çevresine genç yazarlardan oluşan bir grup topluyor. Yeni Mecmua dönemine göre eşi bulunmaz nitelikte bir dergiydi. Orada edebiyat, Türk tarihi, sosyoloji, ekonomi, eğitim gibi hemen hemen bütün fikrî davranışlara yer veriliyordu.

Burada Ziya, kendi evindeymiş gibi serilip serpilmişti. En güzel, en özlü yazılarını bu dergide vermiştir. Türk tarihini incelemeye bu dergide başladı." (28)

"Yeni Mecmua'yı açgözlülükle okuyordum. Burda beni en çok ilgilendiren Ziya'nın yazılarıydı. O, orada geniş bir alan bulmuş, zekâsının atını şahlandıra şahlandıra koşturuyordu. Yazıları oldukça yeni, buluşları o kadar orjinaldi ki, okumaya, okudğunu anlayamağa alışmış olanlar için, bu yazıların her birinden değil, her satırından uzun uzun yararlanmak işten değildi.

Yeni Mecmua, Türk fikir dünyası için değer biçilmez bir okuma ve düşünme, öğrenme, duyma alanı oldu. Ziya GÖKALP Türk kültürüne emeği geçebilecek insanların siyasî inançları ne olursa olsun, bu alanda çalışmasını istiyordu. Refik Halit'i Sinop zindanından bu amaçla kurtardı ve hoşgörünün en büyük örneğini verdi." (29) Bu hoşgörüden ekalliyet kökenli, Tekin Alp imzasını kullanan Moiz KOHEN ve Avram GALANTİ'de istifade edecekler ve Türk kültürüne ışık tutan yazılarını mecmuada yayınlayacaklardır.

Türk Ocağı'nın, dolayısıyla mecmuanın bahsi geçen çizgide kalmasını isteyen sadece Ziya GÖKALP değildir. Ocak Reisi Hamdullah Subhi TANRIÖVER ; Yeni Mecmua yazar kadrosundan

(28) a.g.e. , Yeniden gözden geçiren Mübeccel DURU, Shf. 195

(29) a.g.e. , Shf. 19

Fevzi Lütfi'ye verdiği mülâkatda ocak hakkında; "Eskisi gibi harsî ve ilmî mahiyetini muhafaza ediyor... Bundan sonra için bazı şeyler lâzım gelirse bunu bütün ocakların murahhaslarından müteşekkil bir umumi kongre halledecektir, ben şahsen bütün ocakların -ki hepsi bir tek ocaktır- şimdiye kadar sadık kaldığı hars ve ilim esasından asla uzaklaşmamalarına ve devam ettikleri teceddüd yolunda azim ile yürümelerine taraftarım." demektedir. (30) Zaten Türkçülerin programı da ilim ve kültür zeminine oturmuş, siyâsî olmaktan öte, partiler üstü kalmayı tercih etmiştir. Bu tercih, Türkçülüğün zamanın ihtiyaçlarına göre yenilenmesine ve gerçekçi kalmasına vesile olmuştur. Türkçülük programı ana hatlarıyla ;

- "a) Büyük Türk birliği (pantürkizm)
- b) Türk tarihi ve kültürü
- c) Türk dili
- d) İslâm beyhelimeliyeti
- e) Muasırlaşma
- f) Millî iktisat
- g) Millî edebiyat " (31) şeklinde özetlenebilir.

Gökalp'in sosyolojik metotlarla sistemleştirdiği bu görüşlerden Pantürkizm, diğer adıyla Turancılık, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra mahiyet değiştirmiştir. Bütün dünya Türklüğünün bir çatı altında toplanması yerine, Türkiye Türklüğü anlayışı hakim olmuş, Dış Türkler ile de irtibatların sağlam temellere oturtulması prensibi benimsenmiştir. Bu prensip, Dış Türklerin buldukları topraklar üzerinde bağımsız devlet kurmaları, Türkiye'nin bu devletlerle siyasi, iktisadî, kültürel sahalarda işbirliği yapması şeklinde tespit olunmuştur. Bu anlayış,

(30) (KARAOŞMANOĞLU) Fevzi Lütfi, Hamdullah Subhi Bey'le Mülâkat, Yeni Mecmua, S.74-8, Shf.147

(31) SAFA Peyami, Türk İnkılâbına Bakışlar, A.A.M. Ank.1988, Shf. 31-32

"Turancılığın" bir mefkûre olmaktan çıktığını kesin olarak teyid etmiştir. Mecmuamız yazarlarından Necmeddin Sadık (SADAK) aşağıdaki cümlelerinde bu yönde görüş serdedir. "Milliyeti kendi hududlarımız haricinde aradık. Millî vahdeti kan birliği zannetdik. "Turan" bir mefkûre oldu. Türklük kendi vicdanımızda aradığımız bir duygu değil, Kafkas Dağları ve Hazar Denizi ötellerinde eski tarih sahifelerinde araştırdığımız birtakım şekiller ve müstehâselerdi." (32) Sadak'ın bu anlayış tarzı; Ziya Gökalp'in, millet ve milliyet'in sadece kan birliğinden ibaret olmadığı fikrine de uygunluk göstermektedir. Zaten, I. Dünya Harbi ve sonrasında Türkçülerin parolası "Turan" değil, millet ve milliyettir. Türkçülüğün nazariye sahasındaki lideri Ziya Gökalp, bu tekâmülü, "dönüm devrindeyiz" , "ümme devrinden millet devrine geçiyoruz" , "eski zevkler yıkılıyor, yerine yenileri gelemiyor, içtimai vicdan şimdi böyle bir buhran geçiriyor" şeklinde ifade eder. Milliyet ve milletin esasları şöyle sıralanır : "Milliyetin birinci şartı aynı coğrafi hudud içinde aynı lisânı konuşmak, aynı siyasi teşkilata, aynı ırka hülâsa aynı harsa tâbi' olmaktır. Binâenaleyh Türk Devleti'nin hududu dâhilinde, bugün konuştuğumuz Türkçe'yi konuşan, hissiyatı bizimkine uyan, aynı ırk ve âdâta tâbi' olan her ferd bizim milletimizdendir. Bilâkis, Türkiye hududları haricinde başka siyasi teşkilâta tâbi' olan, bizim dilimizi konuşamayan, bize yabancı bir hars içinde yaşayan insanlar milletdaşımız değildir. Afrikalı yahud Hindli bir müslümanla aramızdaki râbîta ne kadar uzak ve ne derece ehemmiyetsiz ise; meselâ, Çerkes, Arab, Arnavud, Kürd, Laz, Gürcü olub da senelerden beri bu topraklarda, bu devlet gayesiyle

 (32) (SADAK) Necmeddin Sadık, Milliyet Hududu, Vatan Hududu, Yeni Mecmua, S.71-5, Shf. 73

yaşamış, Türkçe konuşan, Türk ırk ve âdâtına, Türk harsına tâbi insanları ırk kaygısıyla içimizden ayrı farzetmek o derece büyük bir hata olur." (33) Bu bakış açısı Türkçülüğü merkezden hârice doğru genişleyen dil, din, ırk, ideal ve kültür birliğine, devletler arası siyasette ortak tavır birliğine yöneltmiştir.

Türkçülük fikrinin "Osmanlı Tarâhi" yerine "Türk Tarihi" kıstasını geliştirdiği bilinmektedir. Bu kıstas, Türk tarihinin ilmî metotlarla, Orta Asya'dan günümüze kadar araştırılması gerektiğini ortaya koymuştur. Ziya GÖKALP, tarih araştırmalarında sosyolojiden faydalanılmasını ister ve sosyolojik esasların, tarihi hâdiselerin aydınlatılmasında, sebep-sonuç ilişkilerinde sağlıklı bilgiler vereceğine inanır. Bu inanç onu takib edenlerce de paylaşılmış ve metodik tarih fikri benimsenmiştir. Emin Ali (ÇAVLI) nın "Tarih Usûlüne Dair" başlıklı makalesi bu inanç dâhilinde kaleme alınmıştır. Çavlı, usûle dair fikirlerini şöyle sıralar: "tarih metodu üzerinde kesin sağlam ve müspet hükümler gittikçe çoğalmaktadır. Olguların vesikalara dayanması, vesikaların ilmî bir kanaat doğurması için kuvvetli bir tenkitten geçmesi, vesikaların aranması ve yorumlanması için tutulacak tarzlar o kadar kesin şekiller almıştır ki bunlara riayet etmeden meydana çıkacak bir eser ciddi bir adamın iki dakikasını israf edeceği bir şey olamaz. Tarih cüzi vakalara dayanacaktır. Onun metodu başka ilimlerin metodundan büsbütün ayrılır. Başka ilimler olgularını doğrudan doğruya gözlerler. Tarihçi için ise olguyu öğrenmenin tek vasıtası vesikasıdır." (34) Bu bakış açısı modern tarihçiliğinde esaslarına uygundur. Buna rağmen; Yeni Mecmua'nın incelediği-

(33) a.g.m. Shf.73

(34) Hilmi Ziya ÜLKEN, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, Shf. 409

miz, 46 ile 90. sayıları arasında, daha ziyâde Osmanlı Tarihi-
hine aid araştırmalar görülmektedir. Bu araştırmalar, ele ali-
nan padişah ve sadrazamların hükümranlık dönemlerinde cereyan
eden mühim hâdiseler hakkındadır. Bazı Türk şehirlerinin tanı-
tımı da tarih bahsinde yer almıştır. Tarihe ayrılan sahifeler-
de bazı Türk şehirlerine ve bu şehirlerdeki Türk izlerine dair
bilgiler mevcuttur. "Dördüncü Sultan Murad Zamanında Musul"
"İkinci Sultan Murad Zamanında Edirne" gibi makalelerde Türk
şehirlerine ve bu şehirlerdeki Türk izlerine dair bilgiler
verilmektedir. Bizans Tarihi de incelenen konular arasındadır.

Türkçülerin programında yer alan bir başka önemli madde
ise Türk Dilidir. "Kökleri tâ 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ne ka-
dar uzanan Millî Edebiyat anlayışının sistemli bir şekilde iş-
lenmesi, 1911'de Selânik'te çıkmaya başlayan Genç Kalemler'de
başlar. Genç Kalemlerin tanıtıcı özelliği, dil konusundaki ısrarlı
tavrıdır. Bir taraftan Edebiyat-ı Cedide (Servet-i Fünun)
topluluğu ve onun dilini miras alan Fecr-i Âti'nin terkipli
Osmanlıcaya meyyal lisanına karşı mücadele verirken diğer yan-
dan Türk Derneği'nin "tasfiyeci" tavrına karşı çıkan Genç Ka-
lemler'in prensipleri, zamanla umumî kabul görerek muhalifle-
rini bile yumuşatacaktır." (35) Genç kalemler tarafından bro-
şür halinde neşredilen ve bütün Türkçülerin benimsediği dil
programı : 1) Arapça ve Acemce terkip ve cem'i kaideleri asla
kullanılmayacak, istilâhlarla müfret makamında kullanılan
cem'iler müstesna Sadrazam, ahlâf, kâinat... gibi 2) Arapça,
Acemce edatlar kullanılmayacak, ama, şayet, yani, lâkin gibi
Türkçeleşmiş ve tekellüm lisanına geçmiş olanlar müstesna.
3) Arapça, Acemce kelimeler şimdilik eski imlâları muhafaza
olunarak kullanılacak. Konuşurken söylediğimiz lâfızlar mümkün

olduğu kadar terkedilecek. Türkçe'de yalnız millî ve basit harf hâkim tanınacak. 4) Tekellüm lisanı, bir çok Türkler tarafından anlaşılan tatlı ve lâtif İstanbul Türkçesi nazım ve nesirde güzelliğe misal ve mikyas addolunacaktır. (Bu programa sonradan Türk Yurdu'nun ve Türk Ocakları'nın ilâve ettikleri bazı esasları da kaydedelim:) 5) Öztürkçesi olan kelimeler kullanılacak şimâl Türklerinin lügatlarından istifade olunacaktır. 6) İnsan isimlerinde Arapçalar ve Acemceler yerine Alp, Gökalp, Oğuz, Turgut, Ertuğrul, Gündüz ilâh... gibi Türk adları tercih edilecektir." (36) Ziya Gökalp'in fikirleri ile Genç Kalemler ve Türk Ocakları tarafından temsil edilen "Yeni Lisan" anlayışının Yeni Mecmua'nın dil felsefesine büyük ölçüde tesiri olduğu âşikârdır. Fakat mecmuanın bahsi edilen lisan anlayışını tamamıyla tasvip ettiğini söylemek mümkün değildir. Çünkü "Yeni Lisân" anlayışının bir maddesi de "Türkçe'de yalnız millî ve basit harf hakim tanınacaktır, şeklinde tespit olunmuştur. Bu ise Latin harflerinin lehine zemin hazırlamaktadır. Nitekim, İzmir İktisat Kongresinde Lâtin hurûfatının kabulü meselesi gündeme gelmiştir. Hüseyin Cahit (YALÇIN) gibi edibler, konu hakkında menfî görüş bildirirken, Yeni Mecmua sayfalarında da Lâtin hurufâtı aleyhinde yazılar görülür. Sözü edilen hurufâtın kabulünü isteyenler, gerekçe olarak, Osmanlı Türkçesinin yazılış ve okunuşunun zor olmasını, dolayısıyla memleketin terakkisine engel teşkil ettiğini öne sürüyorlardı. Zamanın bu düşünce atmosferini mecmuamız yazarlarından Avram GALANTI'nin aşağıdaki hatırasından dinleyelim: "1908 meşrutiyetin ilânı zamanında Kahire'de yevmi bir Fransızca gazetede muharrirlik ediyordum. Gazete idârehânesine gelmeğe mu'tâdı olan bir Rum

(36) SAFA Peyami, a.g.e. Shf.31

tabibi ile meşrutiyetden, Türkiye'nin müstakbel terakkiyatından bahseder iken tabib ,

-Efendi, dedi. Türkler yazıyı Frenkler gibi soldan sağa yazmazlar ise, mümkün değil ilerleyemezler.

Ben muhatabın yüzüne bakarak güldüm.

-Ne için gülüyorsunuz, dedi.

-Efendi, dedim, bu nasıl söz, yazıyı soldan sağa yazmakla insan ilerler mi?

-Tabib susdu.

Lâtin hurûfâtının isti'mâliyle terakkimizi iddia edenleri düşününce, bu tabibin sözleri hatırıma geldi." (37) Muharrir bu hatırasına naklettikten sonra, Lâtin hurûfâtına taraftar olanların düşünce tarzlarını ve bunlara karşı çıkma sebeplerini şöyle açıklar: "Lâtin harflerinin isti'mâline taraftar olanlar Türkçe yani Arabça harfler muttasıl ve munfasıldır; (vav) ve (ye) harflerinin muhtelif telaffuzları vardır; öğrenmesi ve öğretmesi müşküldür; Lâtin harfleri bütün bu müşkülâtı ber-taraf eder tarzında düşünürler.

Türkçe yani Arapça muttasıl ve munfasıl harflerinin müşkül cihetini inkar etmiyorum. (vav) ve (ye) nin muhtelif telaffuzlarının arz ettikleri müşkülât, Türkçe, Latince harflerde hemen hemen birdir. Meselâ : Bilmeli (بيلملي) kelimesi Latin harfiyle yazılacak olursa (bilmeli) olur. Tabiidir ki Latince harfli (bilmeli) kelimesini yazmak için az müşkülât çekilir, zirâ harfler bitişik değildir. Tekrar ediyorum, müşkülât ancak harflerin muttasıl ve munfasıl olmasındadır. Başka yerde değildir." (38) Arap harflerinin bitişik yazılmasından dolayı doğan müşkülâtı kabul eden yazar, Türkçe kelimelerin telaffuzu

(37) Avram GALANTİ, Lâtin Hurûfâtı Meselesi, Yeni Mec. S.83, Shf. 344

(38) a.g.m. Shf.344

sebebiyle aynı vokalin incelik, kalınlık, kapalı ve açık olma hususiyetlerinin tespiti için farklı imlâ işaretleri kullanılması lâzım geleceğini ifade eder. Aksi halde Türkçe kelimelerin Lâtin harfleriyle telaffuzunun, Frenklerin Türkçe telaffuzlarına benzeyeceğini ve "kelimelere tam bir Türk telaffuzu vermek için, Lâtin harflerine ilâve edilecek işâret ile Türkçe yani Arapça harflere ilave edilecek işârât arasında hiçbir fark" kalmayacağını söyler. Daha sonra harf değişikliğinin getireceğini menfi neticeleri şöyle sıralar :

1- "Lâtin harfleri Memâlik-i İslâmiyye'ye rabteden habl-ı metini koparır, memâlik-i mezkûreyi yekdiğerinden ayırır yani Câmia-i İslâmiyye'yi inhilâle doğru sevkeder.

2- Avrupa Hükûmetleri, kendi lisânlarını başka memleketlerin ahâlisine öğretmek için maddi ve manevi fedâkarlıklarda bulunurlar. Biz, Lâtin hurûfâtının isti'mâliyle bize lisânen dahi çok revâbitı olan Arablara ve Acemlere Türkçe öğretmek fırsatını vermeyib kendilerine âdeta ; siz bizden ayrılıyorsunuz, diyeceğiz.

3- Lâtin harfleri ticaretimizin inkişâfına engeldir.

Sayılan işbu mazaretler nazar-ı itibâra alınır ise, Arabî ve Lâtin harfleri meselesinde verilecek hükmün, herhalde Lâtin harfleri aleyhine olacağı tabiidir." (39)

1923 yılının lisan sahasındaki münâkaşalarından bir diğeri de Arapça ve Farsça'ya aid dil kaidelerinin lisânımızdan çıkarılması meselesidir. Fikir, program dâhilinde ilk defa "Genç Kalemler" tarafından ortaya atılmış ve mezkûr görüş Türkçülerin programında da yer almıştır. Zikredilen senede Zonguldak Meb'usu Tunalı Hilmi Bey, "Türk Lisânının Arabî ve Fârisî kavâidinden tecridini Büyük Millet Meclisi'ne teklif ve teklifi-

ni teyiden meclise bir kanun layihası takdim etmiştir. (40) Avram GALANTİ, Tunalı Hilmi'nin teklifine Türkçe'nin fukaralaşacağı gerekçesiyle karşı çıkar ve "Kerrât ile söylediğim gibi ben Türkçe'nin sadeleştirilmesine taraftarım. Arabça bir ter-kib-i tavsifi yerine Türkçe bir Terkib-i tavsifin isti'mâl edilmesine keza "irsâl etmek" yerine "göndermek" kelimesi-nin kullanılmasını isterim. Fakat Türkçe kavâidi kitabından Arabî ve Fârisi terâkib-i tavsîfiyye ilh. kavâidiyle ve mese-lâ "if'âl" ve "müfâ"âle" vezinleri i"ânesiyle yapılan "irsâl" ve "mürâsele" kelimelerinin tam manâlarını bize öğreten Arab-ça kavâidin hiçbir vakit tebâ'iyetini irfânımız, siyâsi haya-tımız nâmına istemem. Aksini talep etmek mâzi-i mevcudiyetimi-zi söndürmek âti-i siyasi hayatımızı tehlikeye vaz'etmek de-mektir." (41) şeklinde açıklamada bulunur. GALANTİ'nin serdet-diği bu fikirler, mecmuanın resmî lisân politikası anlamına gelmez. Çünkü, mecmuanın fikir babası Ziya GÖKALP'tir. Bu se-beble GÖKALP'in sâde Türkçe anlayışı, mecmuanın dil politika-sında etkilidir. Şunu belirtmek gerekir ki, GÖKALP; "sadeleş-meyi" savunmuş, "tasfiyeçiligi" ise şiddetle reddetmiştir. Türk Ocakları ve Yeni Mecmua'da bu görüş istikametinde hareket etmiştir.

Yeni Mecmua'da, dil konusunda en fazla neşreden Avram GALANTİ, Türkçe'de birliğin İstanbul ağzına yaklaşmakla, böl-geler arasındaki ağız farklılıklarında bu sûretle giderilebi-leceğine kânidir. Yöreye has konuşma hususiyetlerinin anlaşma-ya engel olduğuna, Demirci Kazası Hakimi Cemil Bey'in , halk ağzını anlayamadığı ve bu sebeble karar vermede güçlük çektiği

(40) Avram GALANTİ, Arabî ve Fârisi Kavâidinden Ayıklanmış Türkçe, Yeni Mec. S.84, Shf. 362

(41) a.g.m. Shf. 363

gerekçesiyle verdiği nâkil dilekçesini vesika gösterir. Dilekçe metni şöyledir:

" Efendim,

Zât-ı kemâlât-ı simât-ı kerîmânelerine 'ayân ve ahvâl-i mahalliyyeye vâkıf oymayan zevât-ı kirâma nihân olduğu üzre, burada dâva vekili yokdur. Ashâb-ı dâva ise istiskâr edilemeyecek derece çokdur. Alehusus sekine-i kazânın tekellüm ettikleri lehçe-i mahsûsda gayr-i marûfdur. Nâdide ve nâ-şenide olan şive-i mahalliye vukûf-ı lâ-cerem mesâi-i mütevelliyeye mev-kûfdur.

Hayfaki ashâb-ı mesâlihın kısm-ı azâmı davâlarını izâh ve ifhâmdan ve irâe olunan şühûdun kısm-ı külliyesi ifâde-i merâmdan âcizdir. Hasbe'laciz, ifhâm edilemeyen davânın infi-hâmı ise kiyâsetden ziyâde kerâmete vâbeste idi ki emir bârizdir.

Şive-i lisân-ı mahalliye vukûfum olduğu cihetle, mahkeme mübaşirlerinin tercümanlığı mârifetiyle icrâ-yı muhâkeme edilmekde, tevsîh ve tevhîm olunamayan davânın tedkikindeki 'is-ret-i azîme, müdde'asını ifhâma muktedir müdde'iler tarafından veya vükelâ-i davâ cânibinden ikame olunan kırk davânın rev'iyetindeki su'ûbet-i sabihaya fâ'ik olduğu bu defa bi'ttecrûbe tebeyyün etmiş olması hasebiyle ifâ-yı vazifede dūçâr olduğunu müşkülât-ı mesrûde matlûb sür'at ve selâmet muâmele ve muhâkeme-yi bi'ttabi sevkedâr etmekde olmasına ve ahvâl-i ma'rûzanın devam ve bekâsı ise gayr-ı câiz bulunmasına binâen, yâ elsine ve emzîcesine vâkıf olduğum terakkiyâ kazalarından birine tahvil-i memuriyetim veya vilâyât-ı mütecâvire merâkezinden birinde münâsib bir hizmetle istihdâmım muktezâ-yı maslahat olduğundan buraya da bu şive-i mahalliye vâkıf bir zâtın tayin ve i'zâmı derece-i vücûbda bulunduğunun Adliye Vekâlet-i Celilesine arz ve iş'ârı hususunda delâleti ve bezl-i inâyetle ibrâz adâlet ve nebâlet buyurulması adil ve kemâl kanunperverlerinden

ma'mûl ve mütemennâdır efendim." (42)

Demirci ve Kazası Bidâyet Hâkimi
Cemil

Muharrir, Arapça ve Farsça'dan gelme kelimelerin aslî imlâsının korunmasını, bu kelimelerin yazılışında uzun olmayan vokallerin gösterilmemesini isterken; Türkçe kelimelerde bütün vokallerin gösterilmesinden yana tavır koyar. Çünkü , "Turan grubunun eski bünyesinde savâ'it bulunduğunu ve Türkçe kelimeler malımız olduğu için elyevm Sâmice imlâyâya göre savâ'it vaz' edebiliriz." (43) der. İmlâ tartışmalarının yoğunlaştığı diğer nokta ise Osmanlı imparatorluğu yerine "Türkiye" ibâresinin değil "Türkiyâ" ibâresi kullanılmasının doğru olacağı şeklindedir. Yukarıda ismi geçen yazar, "Türkiyâ" kelimesinin nihâyetindeki (ya) İtalyanca'dır. (o) ile nihâyetlenen bazı sıfatların (o) harfinin iskâtı ve yerine (ia) lâhikasının ilâvesiyle sıfat isim olur: Meselâ Turco'dan Turchia (ch:k telaffuz olunur.)

Romanco'dan Romania

Franco'dan Francia ilh.

Mesrûdât-ı ânifeden anlaşılır ki, Türkiyâ kelimesinin Türkiye şeklinde yazılmasına âksân mâni olduğu gibi İtalyan lisânı da mânidir. Binâenaleyh, memleketimizin yeni isminin imlâsı Türkiye değil, Türkiyâ'dır." (44) kanaatinde bulunur.

(42) Avram GALANTİ, Avâm Türkçesi, Yeni Mec. S.90, Shf. 477

(43) Avram GALANTİ, Türkçe İmlâ Meselesi, Yeni Mec. S.80, Shf. 285

(44) Avram GALANTİ, Türkiyâ Kelimesinin İmâlesi, Yeni Mec. S.89, Shf. 460

İsmâil Hâmi Danişmend'de aşağıdaki sebeplerden dolayı bu kanaat lehindedir. Türkiye kelimesinin "hakiki mahiyetini tesbit için herşeyden evvel bir kere dil ve tarih bakımlarından tetkiki lâzım gelir.

1- "Türkiye" tâbiri bir kökle bir eklentiden mürekkeptir. "Türk+ie : Türkiye" !.. Burada "Türk" köküne eklenen "-ie" lâhikası Türkçe değildir ve Türk dilinde coğrafi veyahut siyasi isim teşkil edecek böyle bir edat yoktur. Bu vaziyete göre "Türkiye" tâbirindeki "-ie" lâhikasının ya İtalyanca'dan ya Yunanca'dan veyahut da Arapça'dan geçmiş olması lâzım gelir : İtalyanca'da "Türk memleketi" manâsına "Turchia" : "Türkiya" şekli kullanıldığı gibi, Yunanca'da "Turkiya" ve Arap dilinde de "Ed-devlet-üt - Türkiyye" veyahut sadece "Et-Türkiyye" şekillerine tesadüf edilir. Fakat bizim "Türkiye" tâbirindeki "-ie" eklentisi ne İtalyanca veyahut Yunanca'nın "Turkiya" kelimesindeki "-iya" lâhikasının ve ne de Arapça "Et-Türkiyye" tâbirindeki "-iyye" eklentisinin tamamıyla aynı değildir. Çünkü İtalyan ve Yunan eklentilerinin sonunda bir "-e" yerine bir "-a" bulunduğu gibi, Arap lâhikasında da bir "-y" yerine iki "-yy" vardır !

2- ,..... Türkiye şekli de bizden başka Mısır'daki Türk kölemen devletlerine alem olmuş ve meselâ Arab müellifleri bu Kölemen saltanatına "Eddevlet-üt Türkiye" ismini vermişlerdir! Nişancı Mehmed Paşa Mısır Kölemen devletine tahsis ettiği fasla "Beyân-üd-devlet-it-Türkiyye" ismini vermektedir. Türkiye kelimesinin ifade ettiği mefhum muhtelif devirlere göre daralıp genişleyen bir saha teşkil etmektedir." (45) Danişmend Türkiye ibâresinin mahsûrlarını bu şekilde sıraladıktan sonra, "Türkeli" terkininin memlekete isim olmasını teklif eder. Türkeli terkininin "Türk Devleti" , "Müstakil Türk Milleti" ve "Türk Memleketi" gibi esaslı mefhumların tamamını kapsayacağı

(45) İsmâil Hâmi DANIŞMEND, Türklük Meseleleri, Fatih Yınv.1976 Shf. 147-151

neticesine ulaşır.

Bu tartışmalar, mecmuanın millî lisân ve millî edebiyat anlayışını olumsuz mecrâyâ çekmez. Ele alınan konular, zamanın ilmî atmosferini, şiddetli münâkaşalarla meşgul eden hususlardır. Binâenaleyh ilmî ve kültürel olma kaygısı taşıyan Yeni Mecmua, güncelliğini epey süre muhafaza eden lisân ve imlâ ile ilgili makale ve görüşlere sahifelerini açmıştır. Daha öncede belirtildiği üzere Yeni Mecmua, Celâl Sahir Erozan, Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhon, Faruk Nafiz Çamlıbel v.b. ediplere sayfalarında yer vererek "Genç Kalemler" de başlayan ve Türk Yurdu'nda devam eden "dilde sadeleşme" hareketini umumi çerçevede tasvib etmiştir. Hurûfât meselesinde "islâm beynelmileliyeti" çerçevesinde Arap hurûfunun muhafazası arzu edilmektedir.

Ziya Gökalp, "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" adlı eserinde islâm beynelmileliyetini "Türklerin milliyeti Türklük beynelmileliyeti islâmlıktır." cümlesiyle tanımlayarak programın esaslarını da şöyle çizer:

1- Bütün islâm kavimleri arasında müşterek olan Arap hurûfunu bilâtağyir muhafaza etmek ;

2- Bütün islâm kavimlerinde ilim ıstılahlarının müşterek bir hale getirilmesi için beynelmilel ıstılah kongreleri in'ikad ettirmek ve ıstılahları Arabîden ve kısmen de Farisiden yapmak

3- Bütün islâm kavimlerinde müşterek bir terbiyenin teessüsü için beynelmilel islâm terbiye kongreleri in'ikad ettirmek.

4- Bütün kavimlerde mebdei hicret olmak üzere müşterek bir takvimi şemsi tesis etmek.

5- Bütün islâm kavimleri cemaat teşkilâtları arasında dinî bir irtibat vücuda getirmek;

6- İslâm beynelmileliyetinin timsali olan (hilâl) in kutsiyetini muhafaza etmek.

Gökalp muasırlaşmayı "Avrupa'dan yalnız ilmî ve ameli aletlerin" alınması olarak telâkki eder. Muasırlaşmanın bir

başka ifadeyle modernizmin ölçüsü, müterakki olan milletlerin yaptıkları ve kullandıkları bütün aletleri imâl etmek ve kullanmaktır. Kısacası Gökalp, muasırlaşmayı teknik sahada ilerleme olarak görmüş, kültürde millî olmayı tercih ederken, âmeliyede Avrupalılaşmak gerektiğini kabul etmiştir.

Türkçülerin programında yer alan ve dikkate şâyân maddelerden bir diğeri de Millî iktisattır. Emperyalizmin vehâmetinden kurtulmanın çâresi, iktisâdi bağımsızlığın elde edilmesidir. Devrin şartları içinde bu yönde atılacak ilk önemli adım kapitilasyonlardan kurtulmak olacaktır. 17 Şubat 1923 Cumartesi günü toplanan "İzmir İktisat Kongresi" belirtilen gaye için atılan ilk müşahhas adımdır. Kırım Muharebesinden beri Avrupa maliyecileri, imtiyazlı ecnebi şirketleri vasıtasıyla Türk iktisâdiyatını soymuşlardır. Azınlığa mensub tüccarların askerlikden muâf tutulmaları, vergi vermemeleri hatırlan-
dığına, çalışma ve iktisâdi hayatın kontrolünün ekalliyetlerde olduğu kolayca söylenebilir. "İzmir İktisat Kongresi" bu çarpıklığın ve zaafın telâfisi cihetinde mühim bir hâdisedir. Kongrede ilgâ edilen kapitilasyon ve ayrıcalıklı azınlık hakları, mâli politikalarda milli olma vasfını resmileştirmiştir. Bu karar, çıkarlarına ters düştüğünden bazı ekalliyetlerce tepki ile karşılanmıştır. Galanti'nin şu hatırası konu ile ilgili çok çarpıcı misâl teşkil edeceği kanaatindeyiz:

"Balkan Harbi ile Harb-i Umumi arasındaki kış gecelerinden birinde Beyoğlu'nda "Bineberit Musevi Cemaat-i Hayriyyesi Binâsı'nda, bunran dörtyüz küsur sene evvel Portekiz'den Türkiye'ye hicret etmiş olan Yusuf Nâsi nâmında zengin bir musevinin tercüme-i hâline dâir, Divan-ı Humâyun'da bulunmuş olan bazı vesâike atfen, bir konferans vermiş idim. Yusuf Nâsi, Kanûni Süleyman'ın devr-i saltanatında İstanbul'a gelerek, gerek zamanında gerek onun Selim Sâni zamanında saraya intisâb etmiş ve hükûmetin siyaset-i hâriciyesine karışmakla mühim bir rol

oynamış idi. Konferansın nihâyetinde bir Türk müverrihinin "Nasi" hakkındaki mutâha'âtını bir veche-i zîr nakletmiş idim. "Şayed bu açığözlü yahudi yirmi otuz sene evvel İstanbul'a gelmiş olsa idi, ecnebilere kapitülasyonlar bahşetmek sûretiy-le semâhatte bulunmuş olan padişahlara ve dolayısıyla memlekete büyük hizmetler edecek idi."

Konferansı bitirdikten sonra, o zamana kadar tanımadığım hâzırûndan biri kemâl-i teheyycü ve tesirle yanıma gelerek, titrek bir ses ile :

-Nasıl? Kapitülasyonların ilgâsı lehinde misiniz? dedi. Bu suâlin tarz-ı edâsı beni hayrette bıraktı. Zirâ, konferansda bir tencüme-i hâlden bahsettiğim için kapitülasyonların ilgâsı hakkında hiç bir fikir dermiyân etmedim. Bunun üzerine:

-Siz kimsiniz efendim? sordum.

-Ben falan sefâretde falan memurum, cevabını verdi.

Muhatabımın memuriyetini ve vaziyet-i içtimâiyyesini öğrenince :

-Ne için telaş ediyorsunuz, ne oluyor? sordum. O da :

-Kapitülasyonları kaldırır iseniz nasıl olur? dedi.

Ben muhatabımın hâlet-i rûhiyyesini iyice anlamak için bir köşede oturub münâkaşa etmemizi teklif ettim. O da teklif-i vaki'i kabul ederek biraz uzakda bulunan bir arkadaşını da yanına davet etdi. Üçümüz bir müselles teşkil ederek oturduk.

-Efendim kapitülasyonları kaldırdığınız gün bizim halimiz yaman. Çünkü her nev'i vergi vererek yerli ticâret ve es-nâfa rekâbet edemeyeceğiz, dedi.

-Bu nasıl şey, Avrupa'nın herhangi memleketindeki ecnebi-ler o memlekete vergi vermezler mi? sordum.

-Verirler ama, orası başka, burası başkadır, dedi.

-Ne için başka olsun, sordum.

-Efendim, siz Yahudisiniz, biz Hıristiyanız. Siz ne için böyle işlere karışıyor sunuz? Siz Türk değilsiniz, dedi.

-Ben, mâbedde yahudiyim, mabedin hâricinde bu memleketin evlâdıyım yani Türküm, dedim.

O zamana kadar mükâlemeye karışmayan arkadaş :

-Efendim, biz ancak kapitülasyonların temin ettiği menâfi' sayesinde yaşıyoruz. Biz Türklerin gafletinden istifâde ediyoruz, biz "Türk yiyoruz" (Nous mangeons de Turc) dedi.

Bu adamın yüzüne bakdım, arkadaşı da :

-Evet, dediği doğrudur, dedi.

mükelleme, bu zemin üzerine beş on dakika daha devam etdi ve ıztırâb içinde olarak kalkıp gittiler.

İtiraf etmeliyimki bu mükellemede en ziyâde nazar-ı dikkatimi celb eden cümle "Türk yiyoruz" cümlesidir. Çünkü bu iki kelime başlı başına bir program teşkil eder. Hiçbir ifadenin ruhu, bu iki kelimenin ihtivâ ettiği ruhdan daha kuvvetli olamaz. "Türk yiyoruz" demek, Türk'ün iktisâdiyyât sahasında terakki etmesine mümâna'at etmek demektir. "Türk yiyoruz" demek memleketi esaret-i iktisadiyyeye binâenaleyh esaret-i siyasiyyeye sürüklemek demektir.

Evet, elyevm mevcut müstemlekelerin vaziyetine bakılacak olur ise, bunları bu hâle getiren, başlıca âmilin, esaret-i iktisadiyye âmili olduğu görülür. İngilizlerin meşhur Flag follows trade yani "bayrak, ticâreti takip eder" düstûru, ilm-i iktisâdın "esaret-i siyâsiyye, esâret-i iktisâdiyyeyi takip eder" düstûrunun mukabilidir. İktisad kavâninine riayet etmemiş olan milletler siyâsî istiklâllerinden mahrum olmuşlardır.

Ben İzmir İktisâd Kongresi'ne büyük bir ehemmiyet atfediyorum ve kendisinden, memleket için, pek çok hayırlı işler bekliyorum. İzmir İktisad Kongresi azâsı, vazifelerinin büyüklüğünü anlamak ve anlatmak istedikleri vakit, Türkiktisâdiyyat tarihinde bir"düstûr" şeklinde bulunmağa lâayık olan iki kelime-lik programı hatırlasındar. Bu program şudur :

TÜRK YİYORUZ !! " (46)

Naklettiğimiz bu hatıra, Türk iktisadi hayatının bağımsızlığı yolunda oluşan genel havayı yansıtmaktadır. Kongrede de millî çizgide iktisadi kararlar alınmış ve hayata aktarılmıştır.

1905-1918 yılları arasında, edebi anlayışta "Bergsonizm" kuvvetle hüküm sürmüştür. Bu cereyanın bizdeki temsilcisi "Der-
gah Mecmuası" olmuştur. Bergsonizmin temel prensibi metafizik-
dir." Bu ana fikir etrafında toplanan genç nesil İstiklâl Sa-
vaşı'nın zaferini kemiyete karşı keyfiyetin, mekanizme karşı
yaratıcı hamlenin zaferi sayıyorlardı. Yahya Kemal, Yakub
Kadri bu fikir hareketinin edebiyat, Fevzi Lütfi tenkit cep-
hesini teşkil ediyorlar ve yazılarında aynı fikirleri savunu-
yorlardı. Yakub Kadri'nin "Erenlerin Bağından" ı Batıdan ge-
len metafizik cereyanının doğurduğu bu modern mistik havayı
ifade etmektedir. Yeni cereyan bundan dolayı Batı felsefesi
ile halk ruhunu ve halk sûfiligini birleştiriyordu." (47)
Türkçülerin "Milli Edebiyat" ve Ziya Gökalp'in sosyolojik gö-
rüşü Yeni Mecmua'da ağırlığını hissettirmesine rağmen, o dö-
nemde sosyolojik felsefeye muâriz olan Yakub Kadri Karaosman-
oğlu, Yahya Kemal, Fevzi Lütfi, mecmua sayfalarında yer almış-
tır. İlmî ve kültürel olma iddiasında olan Yeni Mecmua'nın
bu hareket tarzı normal karşılanmalıdır. Türkçü görüşün orta-
ya koyduğu "Milli Edebiyat" ise "halka inmek şeklinde özetle-
nebilir. Halk dilinin ve folklorunun canlandırılması; millî
vezin olan hecenin kabulü. Türk Edebiyatı'nı Arap, Acem ve

(46) Avram GALANTI, İzmir İktisad Kongresi, Yeni Mec. S.73-7,
Shf. 125

(47) Hilmi Ziya ÜLKEN, a.g.e. Shf.370

Avrupa hassasiyetinden kurtarmak. Türk romanından ve hikâyesinden Edebiyat-ı Cedide'nin Frenk taklidinden başka bir şey olamayan Tanzimatçılık ruhunu kovmak... Şiir ve nesir, hassasiyetini halkın ruhundan, hikâye ve roman, mevzuunu halkın hayatından almalıdır." (48) prensibleriyle tebâruz eder. "Anadolu halk Türküleri" , "Yunus Emre'den Sonra Tasavvufi Hayat" , "Edebiyatta aradığımız" v.b. makaleler, sözü edilen halka inmek anlayışın tipik misâlleridir. Bununla beraber Yakub Kadri, edebi devirlerin kendi hususi şartları içinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayarak, Millî Edebiyat haricindeki edebî anlayışlara karşı yumuşak tavır sergilemiş, bu hareket tarzıyla ilmi olma vasfına yaklaşmıştır. Yakub Kadri bu çerçevede Edebiyat-ı Cedide'yi şöyle değerlendirir: "Âlim gibi, edebiyatın da terakki, tekâmül ettiğine inanmak ve her iki eserin, eskisine nisbeten mutlaka daha iyi olabileceğine hükmetmek için bütün Sanâyi-i Nefise tarihini unutmak lâzım gelir. Biz böyle bir nisyâna kapılmayacağız ve Edebiyat-ı Cedide, Nâmık Kemâl ve Hâmid Edebiyatı'ndan daha müttekâmil olmadığı gibi, şimdiki edebiyatında mutlaka Edebiyat-ı Cedide'den daha yüksek daha şâşâlı, daha iyi olması lâzım geldiğini söyleyecek değiliz. Lâkin, şu var ki, her "eser-i sanat" az çok mensub olduğu devrin zevklerini, temâyüllerini, hassalarını veya elemelerini temsil ve teccim etmelidir veyahut gelecek zevklerin, gelecek hassaların, gelecek temâyüllerin muhber ve mübeşşiri olmalıdır.⁽⁴⁹⁾ Bununla birlikte, zamanın "edebî mahsûlatında ne o seçiyeyi ne bu hamleyi hissediyoruz" (50) cümlesiyle "Millî Edebiyat" ı tenkit etmekten uzak kalmaz. Lisânın sadeleştiğinin inkâr edilemeyecek bir hakikat olduğunu bildirir. Fakat zamanın edebiyatını, Edebiyat-ı Cedide'de olduğu gibi, "aşkı,

(48) SAFA Peyami, a.g.e. Shf. 32

(49) (KARAOSMANOĞLU)Yakub Kadri, Edebiyatda Aradığımız, Yeni Mecmua, S.73-7, Shf. 113

(50) a.g.m. Shf. 113

elemi, şiiri taklid eden ve alttan alta bunların hiç birine inanmadığını söyleyen dünkü "Piyeru'lar" (51) olarak görmektedir. Yazar "Eğer seviyorsak Leylâ ve Mecnun devrindeki gibi seviyoruz. Eğer elem çekiyorsak Hallac-ı Mansur kadar muztarib oluyoruz ve şiiri Büyük Ada'nın çamlarında değil, orada, orada o dağların arkasında, o nehirlerde, o tepelerde, o ovalarda, o çöllerde, o virânelerde hissediyoruz." (52) Bu cümlelerin altında "Bergsonizm" ve onun aksülâmeli olan "Mistisizm" yatmaktadır; Yakub Kadri bu cümlelerde bir zamanlar mensûbu olduğu "Anadoluculuk" adı verilen edebî cereyanın özelliklerini hatırlatmaktadır, şeklinde bir yorum düşünülebilir.

Türk Ocakları sadece fikri ve kültürel alanda faaliyet göstermekle kalmamış, sosyal hayatın içinde aktif olarak nüfûz sahibi olmayı arzulamıştır. Mecmuamız "Türk Ocağı" başlığıyla bu çalışmalarını duyurmuştur. Hamdullah Subhi (TANRIÖVER) Türk gençlerinin halkla nasıl ilgilenmeleri lâzım geldiğini nasıl halkçı olunacağını şöyle açıklar: "Gençlere halkla temas ediniz deyince kahvelere çıkınız. Oturunuz mu diyeceksiniz? Hayır, hayır, çok seyâhat ettim, gördüm ve biliyorum, bütün gençler zannedildiğinden fazla halkla beraberdir, halkçıdır. Zaten halkçılık ne demektir? Vazifemiz hâricinde çocuklarla onların sıhhatiyle, aileleriyle, istikbâlleriyle meşgul oluyor muyuz? İşte halkçıyız. Erbâb-ı zirâatden miyiz? Köylüyle temas ediyor muyuz, onlara yardımda bulunuyor muyuz? İşte halkçıyız." (53) Türk Ocağı'nda bir konferans veren Mehmet Ali Aynî'de gençlere hayatta başarılı olmanın yollarını gösterir. Hatta günün şartları içinde başarının düsturlarını

(51) a.g.m.Shf. 113

(52) a.g.m.Shf. 113

(53) (KARAOSMANOĞLU) Fevzi Lütfi, a.g.m. Shf. 148

çizer ve bu düsturları şöyle sıralar :

1- "İlimdir. Yani bilgi. Hayat-ı ameliyeye yarayacak bilgi... Kendimizi iyi tartalım. Neye muktediriz? İstidâdımız nedir? Bunu anlamağa çalışalım.

2- Çalışmalar maateessüf biz iyi çalışmıyoruz. Çok çalışkan insanlar değiliz. Bugün artık duracak zamanınız yokdur. Herkes vazifesini takdir ederek adamakıllı çalışmalıdır.

3- Nefse itimaddır... Mekteblerimizde çocuğu serbest bırakmalıyız. Ancak o zaman nefesine itimâd ederek, kendi idâresini istimâle başlayarak, kendi kendine iş bularak en iyi tarz-ı hareketi keşfeden insanlar yetişir. Memleket bizimdir. Hiç korkmadan, cesaretle işe başlanılmalıdır.

4- İstikamettir. İstikametle meşhur olan kimse zahmet çekemez.

5- Kazançdan münâsib bir kısmını ayırmak. Bilhassa gençler tasarrufa riâyet etmelidirler. Her zaman aynı hal devam etmez. İhtiyarlıkta zaruret pek fecidir. Hükûmet memurları tasarruftan birşey anlamayacaklardır. Çünkü artık memuriyet modası geçmiştir. Hükûmet de memurları arttıracak kadar para veremez. Bunun için gençlere memuriyeti asla tavsiye etmem! Bütün gençler hayat-ı hakikiyye sahnesindeki faaliyete iştirâk etmelidir.

6- Teşrik-i mesâidir." (54)

1912 senesinde 164 mebûs imzâsıyla Büyük Millet Meclisi'ne verilen ve Türk Ocağı'nın fonksiyonunu izâh eden aşağıdaki tahrir metni hayli ilginçtir:

"Riyaset-i Celiliyye

Bundan onbir sene evvel Türk Milleti içinde milliyet fikirlerini neşretmek ve Türk gençliğini siyâsi firkaların

(54) Mehmed Ali AYNÎ , Konferans Metni, Yeni Mec. S.85,Shf.381

fevkinde millî bir mefkûre etrafında toplamak üzere Türk Ocağı nâmıyla bir müessese vücuda getirilmişti. Bu müessese eski imparatorluğun herbiri hususi ve kavmî maksadlar takib eden anâsırı arasında Türkleri ve vahdet-i milliye şuuruna mâlik kılmak için, şifâhi ve tahriri telkinin her şeklinden istifâde etdi. İstanbul'da ve taşrada mütârekeden evvel açılmış olan otuz şubesiyle konferanslar, serbest dersler, müsamereler, sergiler tertib etmek suretiyle İstiklâl Harbi'nin ve bugünkü Hükümet-i Milliye'nin istinâdgâhı olan düsturlara çok meşkur hizmetleri de bulundu.

Türk Ocağı'nın harsî ve ilmî mesâisi yanında hayra aid birçok gayretleri de sebkât etdi. Aileden veya servetten mahrum yüzlerce Türk çocuğunu doğrudan doğruya himâyesi altına alarak mekteblere yerleştirdi. Tedâvi ettirdi. İhzâri dersler tertib ederek mekteblere kabullerini mümkün kıldı. Türk medeniyetini tanıtmak için koleksiyonlar vücuda getirdi. Türk Ocağı'nı milliyet düstûru nâmına cihan muvâcehesinde istiklâl mücâdelemizin ruhuna azami surette hizmet etmiş bir müessese diye tanıyoruz. (55)

Yeni Mecmua Millî Meselelere karşı kayıtsız kalmamış, bu hususda kendini vazifeli addetmiştir. Dış Türkler ve Türk Dünyası ile ilgili meseleler bu başlık altında incelenmiş ve özellikle Azerbaycan Cumhuriyeti ile kültürel, fikrî bağlar kurulmuştur. Bu bağların teşekkülünde mecmua muharrirlerinden ve Azerbaycan Heyet-i Murahhası Reisi Resulzâde Emin Bey birinci derecede rol oynamıştır. Mehmed Emin Resulzâde, Türk Ocakları paralelinde, milliyet fikrini Azerbaycan'da bayraklaştırırken aynı zamanda bu fikrin siyasi teşekkülü olan "Mü-sâvât Fırkası" nın da söz sahibi zâtlarındandır. Yeni Mecmua

(55) 164 Mebus İmzasıyla, Türk Ocağı, Yeni Mecmua, S.90, Shf. 482

muharrirlerinden Hâlim Sâbit (ŞİNBAY) a neşredilmek üzere gönderdiği mektubunda şöyle der : "Müsâvât Fırkası, Türkçü olmakla beraber İslâmiyetdeki câmia-ı diniyyeyi dahi takdir eder. Beynelmileliyyet-i İslâmiyye fikrinin müdâfi'dir. İttihâd-ı İslâmı üçyüz milyonluk efrâdın ittihâdından ibaret bilmek onca muhâl ve hayâldir. Halbuki medeniyeti, harîsi ve hayat-ı siyasiyyesi ile beraber diri vücud haline gelen milel-i İslâmiyyenin menfa'ları iktizâsı olarak ittihâdları hem tabii, hemde mümkünü'lvukûdur.

Bu iki esasla beraber Müsâvât Fırkası Türkçülük ile beynelmileliyyet-i İslâmiyyenin de yalnız muasır olmak ve asrımızdaki fûnûn ve sînâyi' ile mücehhez bulunmak suretiyle vücûd-pezîr olacağına emindir. Bunun için de demokrattır, râdikaldır.

Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak fırkanın düstûr-ı esasını teşkil eder." (56)

Yukarıda yapılan izâhatdan da anlaşılacağı üzere "Yeni Mecmua" herşeyden evvel kültür mecmuasıdır. Bu sebeble yayınlandığı dönemin kültürel ve fikrî meselelerine tercüman olmuş, tenkit etmiş, Türkçülükten yana tavır almıştır. Milliyet fikrinin kültürel ve fikrî zemindeki bayraktarı Türk Ocaklarının sözcülüğünü yapmıştır. Sahasında seviyesizliğe hafifliğe düşmeyen mecmua; millî kalma gayretiyle hareket eden "Millî Mücadele" ve "İnkılâblara" büyük ölçüde destek vermiş, zamanının diğer yayın organları tarafından da takdirle karşılanmıştır. Mecmuanın aşağıdaki ilânı dikkat çekicidir :

"Yeni Mecmua ilme ve edebiyata olan hizmetini tevsi' maksadıyla kitab şeklinde de neşriyata başladı. Frenk lisân-

(56) Mehmed Emin RESULZÂDE, Beyânât, Yeni Mec. S.54, Shf.26

larını bilmeyen kar'ilerimizin ciddi ve sanatkârâne eserlere kitablara ne kadar muhtaç olduklarını düşünerek, kağıt kıtlığını ve matbaa güçlüğünü yenmeğe çalışarak birbiri arkasına matbuat sahasına kıymetli kitablar" (57) çıkarmıştır. "Yeni Mecmua Külliyyâtı" oluşturmak için gösterilen bu yoğun faaliyet, mecmuanın kültür hayatımızdaki yerini tesbit için önemlidir.

C. Yazar Kadrosu :

Kültür sahasında söz sahibi olmayı gaye edinen ve arzusunu gerçekleştiren "Yeni Mecmua" 125'e yakın şâir ve yazar kadrosuna sahiptir. Bu kadronun büyük bir kısmı matbuat âleminde isim yaptığı gibi, fikrî yazılarıyla şöhret bulmuş ve akademik kariyere sahip imzalar da mevcuttur. Ziya GÖKALP, M. Şemseddin GÜNALTAY, Avram GALANTİ v.s. misâl olarak söylenebilir.

Matbuât âleminde tanınan isimlerin, soyadı kanununa kadar yaşayanlarının aldıkları soyadını tespit etmek zor olmadı. Fakat birkaç yazı yahut şiiri olan ediblerin soyisimlerini tesbitte zorlandık. Tespit edemediğimiz soyisimler ve rumuzlar da vardır. Meselâ : Ömer Seyfeddin bir yazısında (ع, سى) 'ayın-sin), Fevzi Lütfi (ل, ف - Fe-lâm), Falih Rifki ATAY, () , ف - Fe, re) rumuzlarını kullanmışlardır. Ancak (ل, ف) rumuzunun Fevzi Lütfi'ye ait olduğunu tespit ettiğimiz halde sözü geçen rumuzların tahlili fihriste ayrı bir madde olarak almayı uygun gördük. (ا - Elif), (ن, م - Mim, nun), (س, ح - cim, sin) rumuzlarının sahiplerinin isimlerini ise tespit edemedik.

Biz bu kısımda yazı kadrosunun tamamını tanıtmaya imkânına sahip değiliz. Bu sebeble yazıları ve kişiliğiyle mecmuada

ağırlığı olan edipleri tanıtmayı uygun gördük. Ziya GÖKALP gibi hakkında edebiyat tarihi ve ansiklopedilerde geniş bilgi bulunabileceği için, aynı bilgileri tekrar etmekte fayda görmüyoruz.

AĞAOĞLU, Ahmed : (1869-1939) Azerbaycan'ın Şuşa şehrinde doğdu. Üniversite profösörlüğü, gazetecilik, mebusluk ve siyasi faaliyetleriyle içtimâi hayatımızda büyük rol oynamıştır. Azerbaycan Türklüğünün bağımsızlığı için, Ruslara karşı mücâdele vermiş Türkçü yazarlarımızdandır. Rus makamları karşısında Türk ahalisinin haklarını savunmak için Rusça "Kapsi", Türkçe "Şarkî Rus", "Ekinci", "Ziyay-ı Kafkasya", "Keşkül", İsmail Gaspıralı'nın "Tercüman" gazetelerinde ve "Hayat" da yazılar yazdıktan sonra "İrşât" ve "Terakki" gazetelerini çıkardı. Ayrıca "Difaî" adında siyasi bir dernek kurarak Türk halkının hukukunu savundu.

1909'da Türkiye'ye gelen Ahmed Ağaoğlu "Hikmet" ve "Sebilürreşad" gazetelerinde yazdı. "Tercüman-ı Hakikat'in başyazarlığını yaptı. Türk Ocakları'nın aktif üyesi olan muharrir "Türk Yurdu" ve "Yeni Mecmua" da yazılarını neşretti. Aynı yıl Türk Tarihi Müderrisliği, 1912'de İttihat ve Terakki Partisi'nin merkez üyeliğini ve Karahisar mebusluğunu yaptı. 1919'da Malta'ya sürüldü. 1921'de sürgünden Ankara'ya döndü ve Matbuât Umum Müdürü ve Hakimiyet-i Milliye başyazarlığı yaptı. Dumlupınar zaferinden sonra mebus seçildi, aynı zamanda Ankara Hukuk Fakültesi'ne profesör tayin edildi. 1931'de kurulan Serbest Parti'ye geçti ve İnönü ile arası açıldı. Bundan sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk profesörü oldu. Gazetelerdeki sayısız yayınlarından başka başlıca eserleri: İslâmiyete göre ve İslâmiyette Kadın, Üç Medeniyet, İlk Roma Ailesiyle İlk Türk Ailesi Arasında Mukayese, Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu Şerhi v.s.

(ALFINAY), Ahmed Refik : (1880-1937) Tarihçi, şair. Tercüman-ı Hakikat ve Millet gazetesi başyazarlığı yapmıştır. 1909'da Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Ceride Şubesine geçmiş ve Mecmua-i Askeriye'nin yayınını yönetmiştir. İrtika, Malûmat, Hazine-i Fünun, Mecmua-i Ebuzziya, Yeni Mecmua ve İkdam gazete ve mecmualarında yazıları neşredilmiştir.

Birkaç tercümesinin yanında yüzden fazla telif kitabı ve birçok makaleleri vardır. Gönül isimli bir şiir kitabı ve bazıları bestelenmiş olan çok sayıda şiiri vardır.

(ATAY) Falih Rifki : (1894- 20 Mart 1971) Cumhuriyet devri yazarlarından ve yazarlığa Tanin gazetesinde başlamıştır. 20 Eylül 1918'de arkadaşlarıyla çıkardığı Akşam gazetesinde Millî Mücadeleyi desteklemiştir. Bolu ve Ankara milletvekilliği; Hakimiyet-i Milliye, Milliyet, Ulus gazeteleri ve Yeni Mecmua başyazarlığı yapmıştır.

(BALTACIOĞLU) İsmail Hakkı : (1889-1 Nisan 1978) İstanbul Üniversitesi'nde 1913-1933 tarihleri arasında pedagoji profesörlüğü, dekanlık ve rektörlük yapmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk rektörlük ünvanına sahiptir. Sosyoloji, psikoloji, sanat ve felsefe, eğitim alanlarında yüze yakın eser ve incelemeleri vardır.

(BAYRI) Mehmed Halid : (1896-27 Ekim 1958) Yirminci yüzyıl Halk Edebiyatı ve Folklor derleyicilerindedir. 1928'de Ankara'da Halk Bilgisi Derneği'nin kurucularındandır. Bu derneğin İstanbul merkezi tarafından çıkarılmış aylık dergisi Halk Bilgisi Haberleri'nin müdürlüğünü yapmıştır.

(EMRE) Ahmet Cevad : (1887-1961) Dilci Yazarımızdır. Harbiye'de okurken arkadaşları ile birlikte Meşrutiyet'i savunduğu gerekçesi ile Fizan'a sürüldü. Orada "Hatıra" gazetesini çıkardı. (1897). Fransa'da Jön Türklere katıldı. Meşrutiyetin ilânından sonra, üniversitede Türk Dili ve Edebiyatı okuttu. Cumhuriyetin ilânından sonra TDK'nda Alfabe Komisyonu görevinde bulundu (1928). (1928-32) yıllarında "Muhit" isimli sanat-edebiyat dergisini çıkardı.

Fevzi Lütfi : Bknz.KARAOSMANOĞLU Fevzi Lütfi

(GALANTİ) Avram : (Bodrum 1874-İstanbul 1961) Dil ve tarih konularındaki araştırmaları ile tanınır. İstanbul Üniversitesi'nde profesörlük, iki dönem Niğde milletvekilliği yapmıştır. Önemli eserleri : Türkçe'de Arabî ve Latin Harfleri İmlâ Meseleleri, Küçük Türk Tetebbuları, Arabî Harfler Terakkimize Mâni Değildir, Türkiye Yahudileriyle İlgili Belgeler, Abdulhamid ve Siyonizm, Türk Harsı ve Türk Yahudisi.

(GÜNALTAY), M.Şemseddin : (1883-1961). Tanınmış ilim ve siyasetçimizdir. Dinler Tarihi ve Türk Tarihi profesörlüğü yapmıştır. Sebilürreşat da modernist İslâmcı görüş çerçevesinde makaleler yazmıştır. Bu yazıları sonradan "Zulmetten Nura" . "Hurafattan Hakikata" , Türk tarihine ait olan kısmı da "Maziden Âtiye" isimleriyle yayınlanmıştır. Milletvekilliği de yapan muharririmiz, "Fennin En Son Keşfiyatı" , İslâm Dini Tarihi" , "Dinler Tarihi" , "Felsefe-i Ülâ" , "İslâmda Tarih ve Müverrihler" , Türk Tarihi ve Uzak Doğu Tarihi" adlı eserleri vardır.

(KARAOSMANOĞLU) Fevzi Lütfi : (1900-21 Ekim 1978) Cumhuriyet Devri yazarımızdır. Dergâh (1921) , Yeni Mecmua (1917-1923) gibi dergilerdeki tenkitleriyle Milli Edebiyat akımı yazarlarımızın tanıtıcısı, Mütetake Döneminin tenkitcisidir. Sohbet ve deneme türlerinde eserler vermiştir. 1950-1962 yıllarında Manisa milletvekilliği yapmış, bakan olmuştur.

(KOHEN) Moiz : Asıl adı Moise Cohen'dir. Tekin Alp imzasıyla yazılar neşretmiştir. Türkçülük çalışmalarında iktisâdi yazılarıyla GÖKALP'e yardım etmiştir. İlk eserini 1912'de "Türkler Millî Ruh Arıyorlar" adıyla Fransızca ve Türkçe olarak yayınlanmıştır. İkincisi Turkisme et panturkisme ismiyle 1914'de Fransızca ve Almanca olarak çıktı. Yeni Mecmua'da "Memleketimizde İş Bölümü" , "Tesanütçülük" , "İçtimaî Duygu" "Demokrasinin Gayesi" , "Harb ve İktisat" başlıklarıyla makaleler yazmıştır. Tekin Alp son kitapları olan; 1938'de Fransızca, Türkçe olarak çıkan "Kemalizm" i ve 1944'de yayınlanan "Türk Ruhu"nu Atatürk devrine tahsis etmiştir.

(KOŞAY), Abdullahoğlu Hamid Zübeyir: (1897- ?) Halkiyât, etnografya, dil âlimi, Ürfa ili Minzele Kantanu Tilenkçi Tamak Köyü'nde doğdu. Balkan Harbi'nde İstanbul Darülmuallim okuluna girdi. 1916'da öğretmen oldu. 1917'de Macaristan'da pedagoji derslerine devam etti. 1923 yılında Eötvös Kollegium okulundan, lisâniyat ve Türkoloji'den doktora pâyesi aldı. Almanya Berlin Kütübhânesinde incelemeler yaptı. Kütübhâneler müfettişi, Bakanlık müfettişi, Kültür Müdürü, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü, Talim ve Terbiye Heyeti Üyeliği v.s. gibi görevlerde bulundu. Macarca, Fransızca, Almanca ve İngilizce dillerini bilmektedir.

(LOTİ) Pierre : (1850-1923) Asıl adı Julien Viaud. Geniş okuyucuya hitab eden Fransız yazarıdır. Eserlerinin konuları kendi hayat tecrübelerine dayanır ve Türkiye ile Uzak Doğu'yu içine alır. Türk dostu olarak tanınır. Bursa, İzmir ve İstanbul hakkında eserleri vardır. 1950'de doğumunun 100. yılı için İstanbul'da Türk-Fransız Dostluk Cemiyeti adına merasim tertip edilmiştir. Eyüp'teki kahveye, Divanyolu'nda oturduğu evin sokağına evin onun adı verilir.

(OZANOĞLU), Yahya Sâim : (1898-1962) doğumludur. Aslen Erzurum'ludur ve babası Yusuf Ziya (BELEK) Misâk-ı Millî'yi yapan mecliste Erzurum mebusu olarak görev almıştır. Şair Dar-ül Fünûn Edebiyat Fakültesi mezunudur.

Fağfur ve İleri Hayat isimli mecmuaları çıkarmıştır. Servet-i Fünûn, Kurun, Küçük Mecmua, Milli Mecmua, Yelken, Yeni Mecmua, Güneş, Vatan, Emekli Öğretmen, Ülkücü Öğretmen, Dünya, Akşam, İstanbul Halkı, Hafta, Yarın isimli gazete ve mecmualarda yazıları ve şiirleri mevcuttur.

İstanbul Teknik Üniversitesinden Hasan Devres Ödülü almış, 1943'de devrin Maarif Müdürü ve Haydarpaşa Lisesi Müdürü tarafından "genel kültürü noksan" iddiasıyla emekliye sevkedilmiştir. Bu olay, edibi son derece üzmüştür.

(ÖZÖN), Mustafa Nihad: (1896- 2 Ocak 1980) Cumhuriyet Devri edebiyat tarihçilerimizdendir. Mütareke yıllarında "Der-gâh" -42 sayı, 15 Nisan 1921 - 5 Ocak 1923- Mecmuasını çıkardı. 1930 yılında Batı metodlarına uygun ilk edebiyat ders kitabı olan "Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı" nı hazırladı. 15 Mart 1938 - 1 Haziran 1939 tarihleri arasında; Ankara'da, aylık sanat ve edebiyat dergisi olarak yayınlanan "Kalem"i yönetmiştir. Bundan başka, Ocak-Eylül 1936'da haftalık olarak neşredilen "O-luş" dergisinin de yazı işleri müdürlüğünü yapmıştır.

(RESULZÂDE) Mehmed Emin : (31 Ocak 1884- 5 Mart 1955) Bakü'nün Novhanı köyünde dünyaya gelmiştir. Azerbaycan'ın istiklâli uğrunda mücadele vermiştir. Tiflis'te çıkan Şarkî Rus adlı günlük gazetede ilk yazı ve şiirlerini yazmıştır.

1905 yılından sonra Bakü'de Ali Bey Hüseyinzâde ve Ahmet Bey Ağaoğlu'nun çıkarttığı Hayat, Füyuzat, İrşad, Terakki dergi

sinin yazı işleri müdürü olmuştur. 1904 yılının sonlarında Rus Sosyal Demokratik Partisi'nin nezdinde Himmet Partisi kurulur. Partinin vazifesi Azerbaycanlılar arasında propaganda yapmaktır. Resulzâde bütün yazılarında "insanlara hürriyet, milletlere istiklâl" verilmesi için çalışmıştır. 1908-1910 yıllarında Himmetçi olarak İran inkılâbına katılır. Tahran'da Demokrat Partisi'nin kurulmasına ve program yazılmasına iştirâk eder. Bu partinin yazı işleri müdürlüğüne seçilir. Çar hükûmeti tarafından yakalanmak tehlikesi karşısında; İstanbul'a arkadaşı Tağızâde'nin yanına gelir. 1913'de ilân edilen genel afıla Bakû'ye döner. 1915-1917 yıllarında "Açıkgöz" gazetesini neşreder. 1917'de Müsâvât Fırkası'nın başkanı seçilir. 1917 mayısında Moskova'da toplanan Rusya Müslümanları Şurası'nda Azerbaycan'ı temsil eder.

Ermenistan ve Gürcülerin Maveray-ı Kafkas Seymi birliğinden ayrılması ve istiklâllerini ilân etmesiyle; 28 Mayıs 1918'de Mehmed Emin Resulzâde Azerbaycan Millî Şurâsı başkanı, Fethali Han Hoylu'da başbakan seçilir ve kabine kurulur. 27 Nisan 1920'de Bakû'nün işgali ile kabine dağılır. Resulzâde Finlandiya, Almanya üzerinden İstanbul'a kaçır. İstanbul'da 1927'ye kadar 100 sayı olarak "Yeni Kafkasya" dergisini çıkarır. 1922'de Sovyet Rusya'nın baskısıyla Türkiye'den ayrılmak zorunda kalmıştır. Önce Polonya'ya, sonra Almanya'ya gider ve Rusya mahkumu milletlerin kurduğu "Promete" adlı cemiyetin dergisinde 1928-1939 yılları arasında makaleler yazar.

Resulzâde 1922'de İstanbul'da Azerbaycan Millî Merkezinin başkanı olmuş ve 1949 yılında bu merkezin teşebbüsüyle Ankara'da kurulan Azerbaycan Kültür Derneği'nin fahri başkanı seçilmiştir. 1954 yılında bu dernek tarafından yayınlanan "Azerbaycan" dergisi yayınını günümüze kadar devam ettirmiştir.

Azerbaycan'ın istiklâli uğrunda yorulmadan çarpışan her türlü eziyete, meşakkate katlanan Resulzâde 5 Mart 1955 günü Ankara'da vefat etmiştir.

(SADAK) Necmeddin Sadık : (Isparta 1890-Newyork 1953)

Türk gazetecisi ve siyasetçisidir. Galatasaray Lisesi'ni ve Lyon Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi (1914) Bir süre Telif ve Tercüme Kurulu'nda sosyoloji öğretim görevlisi olarak da Darülfünun'da müderris muavinliği yaptı. Ziya GÖKALP'in ölümünden sonra aynı kürsüye profesör olarak atandı. Gazeteciliğe Vakit gazetesinde başladı. Arkadaşlarıyla birlikte 1918'de kurduğu Akşam gasetesinde Millî Mücadeleyi destekledi. Sivas meb'usluğu yaptı. (1927-1950) Cenevre Silahsızlanma Konferansı (1932) ve Montreux'da toplanan Boğazlar Konferansında Türkiye delegesi olarak yer aldı. 1950 yılına kadar devam ettirdiği siyasi hayatı döneminde, Hasan Saka ve M. Şemseddin Günaltay hükümetlerinde dışişleri Bakanlığı (1947-1950) görevinde bulundu. 1950'de politikayı bıraktıktan sonra Akşam gazetesi başyazarlığını yaptı.

(YALMAN), Ahmed Emin : (1888-19 Aralık 1972) İstanbul'da Alman Lisesi'ni, Amerika'da Columbia Üniversitesi'ni bitirdi, felsefe doktoru olarak yurda döndü. Üniversitede, Ziya Gökalp'in yanında sosyoloji asistanlığı yaptı. 7 Temmuz 1907'de, liseden diploma aldığı gün "Sabah" gazetesinde yazarlığa başladı. "Vatan" gazetesinin başyazarlığını yaptı. 65 yıl süren gazetecilik hayatının, 60. yılında Devlet Kültür Armağanı aldı.

(YALTKAYA) Şerafeddin : (1879-1949) Türk-İslâm Tarihi sahasında çalışmış medreseli fikir adamlarındandır. Cumhuriyetin ilânından sonra Darülfünun'da yeni İlâhiyat Fakültesi'nde Kelâm Tarihi profesörlüğü yapmış ve ordinaryüslüğe kadar yükselmiştir. 1942'de Diyanet İşleri Başkanlığı görevini yürütmüştür. "Kur'an Tarihi", "Tarih-i Düvel Tercümesi", "Ebüzziya'nın Bir Kitabı", "Tanzimatdan önce ve sonra Medreseler" v.s. isimli eserleri mevcuttur. Yeni Mecmua, Sebilürreşad, Hikmet, Millî

Tetebbular, Mihrap gibi mecmualarda makaleler neşretmiştir.

(YÜCEL) Hasan Ali : (17 Aralık 1897-26 Şubat 1961) Cumhuriyet Devri yazarlarından. Millî Eğitim Bakanlığı ve İş Bankası Kültür Yayınları yöneticiliği yapmıştır. Eğitim alanında eserleri mevcuttur. "Dergâh" , "Yarın" , "Yeni Mecmua" , "Hayat" , "Milli Mecmua" dergilerinde şiir ve makaleleri çıkmıştır. "Akşam" , "Cumhuriyet" ve "Dünya" gazetelerinde de yazı yazmıştır.

هنر مېټېرورې غامدی

بیرلوزینک صوک رسمی

II. TAHLİLÎ FİHRİST

A. Yazılar :

1. Yazar Adına Göre :

- Abdullah Dâvud : Rum Patrikliği Meselesine Dair, S.69-3
Shf. 40,45 (Rum Patrikliğinin geçmişi
ve patriğin Ayasofya Camii'ni tekrar
kiliseye çevirme arzusu, bu arzuya kar-
şı gösterilen tepki hk.)
- Abdülhâk Hâmid : Bknz. TARHAN, Abdülhâk Hâmid
(ADIVAR), Halide Edib : Mev'ud Hüküm, S.46, Shf.399-400; S.47,
Shf.419-420; S.48, Shf.439-440, S.49,
Shf.460 (Roman tefrikası)
- Abdullah Hamid Zübeyir: Bknz. (KOŞAY) Abdullah Hamid Zübeyir
- AĞAOĞLU Ahmed : Türk İnkılâbı, S.68-2, Shf.23-25; S.69,3
Shf.39-39; S.72-6, Shf.96-97, S.73-7
Shf.116-117, S.77-11, Shf.224, S.78-12
Shf.242-244; "Teşkilat-ı Esasiye" S.80
Shf.283-285. (Türk Milletinin işgal or-
dularına karşı direniş hareketleri,
Türk İnkılabının gerçekleşme safhaları
ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu hk.)
- Ahmed Caferoğlu : Bknz. CAFEROĞLU, Ahmed
- Ahmed CEMAL : Seyahat "Dördüncü Turfan Alman Heyeti"
Bknz.Kon, Lö Fon S.47, Shf.409-412

- :Nefis Sanatlar "Türk Sanatı" Bknz. Galak Hanri, S.59, Shf.129-132, S.60,Shf.149-152
- Ahmed Cevâd : Bknz. (EMRE), Ahmed Cevâd
- Ahmed Cevdet Paşa : Kafkasya'ya Dair, S.49,Shf.454-457
(Vakanüvis Lütfi Efendi tarafından kayd edilmiş ve Kafkasya'nın -Çerkes ve Gürcülerin- istiklâli hususunda; Osmanlılar, Rumlar, İngilizler arasında cereyan eden münâkaşalar ve Kafkaslıların istiklâl mücadeleleri hk.)
- Ahmed Emin : Bknz. (YALMAN), Ahmed Emin
- Ahmed Hâşim : "Bir Ağaç Karşısında" S.67,Shf.5 (Mensur yazı)
"Karanfil" S.68-2, Shf.20 ("Bu şiir Abdülhak Şinasi'ye ithâf olunur." alt yazısıyla, Aruzla şiir)
"Satırlar" S.70-4, Shf.59 (Aruzla şiir)
"Gece" S.73-7, Shf. 114 (Aruzla şiir)
"Gurabâhâne-i Laklakan" S.75-9, Shf.158-160 (Bursa ile ilgili sohbet)
- Ahmed Hikmet : Bknz. (MÜFTÜOĞLU), Ahmed Hikmet
- Ahmed Muhyiddin : "İlmcilik, Ma'lûmatçılık" S.70-4, Shf.55
57 (Avrupa rünesansla başlayan ilm hareketlerinin tetkiki ve bizdeki ilm anlayışı ile Avrupa ilm hareketlerinin karşılaştırılması hk.)
- Ahmed Nureddin : "Bir Kimsesizin Düğünü" S.89, Shf.463-467
(Hikâye)

- Ahmed Paşa, Bursalı : "Yeni Saray Kasidesi" S.46,Shf.393-394
- Ahmed Rasim : "Meşrutiyet Tarihi" S.69-3, Shf.45-47, S.70-4, Shf.65-66, S.71-5, Shf.78-80 S.72-6, Shf.104-106 S.73-7, Shf. 125-127, S. 74-8, Shf.136-137, S.76-10, Shf. 207-208, S.77-11, Shf.234-235, S.78-12 Shf. 244-245, S. 79, Shf.276-277, S. 80 Shf. 293-294, S. 81, Shf.306-308, S. 82 Shf.324-326, S.83,Shf.345-348, S.84.Shf. 364-366, S.85,Shf.387-388" S.86, Shf.414-415, S.87,Shf.427-428 (Meşrutiyet devrinin tetkiki ve hadiseleri hk.)
- Ahmed Refik : Bknz. (ALTINAY), Ahmed Refik
- Ahmed Süheyl : Bknz. (ÜNVER),Ahmed Süheyl
- Ahmed Şükrü : Bknz. (ESMER)Ahmed Şükrü
- Âkil Koyuncu : "İstanbul'un Fethi" S.46,Shf.394("İstanbul'un 465 inci Yıl Dönümü Münasebetiyle" açıklamasıyla, hece ile şiir.)
- "Bahar" S.47,Shf.405. (Hece ile şiir)
- "Kendi Kendime" S.48, Shf.432 ("Rıza Kibar Bey'e" atfen yazılmış ve O'nu târiz eden manzume)
- "Şikâyet" S.49,Shf.454. Sone tarzıyla şiir
- "Kendi Kendime" S.61,Shf.175. ("Moda 8 Eylül 918" tarihli, hece ile şiir.)
- "Teşrin-i Evvel Gecesi" Bknz. Musset De Alfred.
- Alfred De Musset : Bknz. MUSSET De Alfred

Ali Canib : Bknz. (YÖNTEM), Ali Canib

Ali Mümtaz : Bknz. (AROLAT), Ali Mümtaz

Ali Sami : Bknz. (YEN), Ali Sami

(ALPAGOT), Ali Haydar Emir: Vatan Manzumeleri, "Kurtaran" S.69-3
Shf.44. (Hece ile şiir)

(ALTAN), Midhat Şâkir, Muallim: Anadolu'da "Halk Türküleri"
+ S.86, Shf.402-403, S.87, Shf.425-427, S.88
Shf.447-450, S.90, Shf.478-480. (Halk
türkülleri hakkında araştırma ve muhtelif
örnekler.)

(ALTINAY), Ahmed Refik: "Sultan Mahmud Sâni Devrinde Boğaziçi"
S.48, Shf.429-431 (Sultan II.Mahmud Dev-
rinde Boğaziçi ve güzellikleri hk.)

---: Çar Birinci Paul Zamanı. S.49, Shf.449-
453, (1796'da II.Katherine'nın ölümüyle
tahta geçen, oğlu I.Paul zamanında Rus-
ya'nın ahvâli, Paul'un karakteri ve
Aleksandre tarafından katli hk.)

---: Koca Ragıp Paşa Devrinde İstanbul. S.50,
Shf. 469-471. (Koca Ragıp Paşa devrinde
İstanbul'un umumi manzarası hk.)

---: Tarihte Kadın Simâları. "Mâri İstivâret
Elizabeth" S.52, Shf.509-512. (Kanuni
Sultan Süleyman'ın son zamanlarında ya-
şamış olan İngiltere Kraliçesi Elizabeth-
in işlemiş olduğu cinâyetler ve istibdâd
idâresi hk.)

- : Râşid. S.53,Shf.9-14 (Damad İbrahim Paşa zamanında yaşamış olan Divan Şâiri Nedim ile muasır; müderris ve şâir, Vakanüvis Râşid'in hayatı, nasıl müderris, vakanüvis olduğu hk.)
- : Onsekizinci Asırda Paris'de Türk. S.54, Shf.29-31. (28. Mehmed Çelebi Paris'e gittiği zaman,kral hanedan ve halk Türk kılık kıyafet ve Türk yaşantısına büyük ilgi göstermiştir. Aynı hadise Sultan 3.Ahmed zamanında da tekerrür etmiştir. 18.asırdaki bu seyahatler, Türk kıyafetini, irfânını, zekâsını Parislilere tanıtmış ve Avrupa'da şark merâkının doğmasına sebep olmuştur. Muharrir, elinde bulunan 18.asra ait yazının, bu açıdan mühim olduğunu beyân ediyor.
- : Na'ima. S.55,Shf.49-53. (Osmanlı tarihçisi Na'ima ve Na'ima tarihinde yer alan Fâzıl Ahmed Paşa ile 3.Sultan Ahmed devirlerine aid bilgiler hk.)
- : Koca Ragıp Paşa Sadaretinde Bâb-ı Âli S. S.56,Shf.69-73,S.57,Shf.89-92. Koca Ragıp Paşa zamanında Osmanlı-Fransız ilişkileri hk.)
- : Cellâd Kara Ali. S.60,Shf.147-148. (Sultan İbrahim'in katlini gerçekleştiren Cellâd Kara Ali ve ölümü hk.)
- : Kara Hasanoğlu Hüseyin Ağa.S.61,Shf.164-168. (Sultan 4.Mehmed zamanında yaşayan ve Köprülü zamanında hâl edilen Ocak Ağalarından Kara Hasanoğlu Hüseyin Ağa hk.)

- : Hoca Saadeddin S.62,Shf.189-192, S.63 Shf.209-214, (Hoca Saadeddin Devri ve eseri Tarihü'l Tevârih hk.)
- : Islahat Fermânı "Hristiyanların Hukuku" S.66,Shf.269-276. (Islahat Fermânı ve bu fermânla hristiyanlara getirilen haklar hk.)
- : İkinci Sultan Murad zamanında Edirne. S.67-1 Shf.8. (2.Sultan Murad ve O'nun zamanında Edirne'nin durumu hk.)
- : Alaşehir. S.69-3,Shf.41-42. (Alaşehir'in tarihçesi hk.)
- : Dördüncü Sultan Murâd Zamanında Musul. S.70-4, Shf.60. (Musul hk.)
- : İzmir ve İzmiroğlu. S.72-6,Shf.101-102. (Çelebi Sultan Mehmed'in vefatıyla isyan eden İzmiroğlu Cüneyd Bey ve o dönemin İzmir'i hk.)
- : Tolun'da Barbaros Hayreddin. S.73-7,Shf. 114. (Fransa kralı I.Fransuva'nın Kanuni Sultan Süleyman'dan yardım istemesi üzerine Barbaros Hayreddin Paşa'nın İspanya sahillerine -Fransa'nın cenûb sahillerine- donanmasıyla gitmesi hk.)
- : Yeşil Bursa Pâyitaht iken. S.75-9, Shf. 152-163 (Bursa'nın pâyitahtlık devri hk.)
- : Mâzide Bahar Seyrânları. S.76-10, Shf. 209-210. Mayıs ayı ve bahar döneminde canlanan İstanbul'un tabii güzellikleri, mesi re yerleri-Sâdâbad,Boğaz,Haliç,Kavaklı hk)

- A.Midhat : Bknz. (Elif:1) Midhat
- Anatole France : Bknz. FRANCE Anatole
- Arend : Hakiki insan. S.47,Shf.412. (İnsan insan olabilmesi için imân, hakiki aşk, hürriyet aşkı gibi özellikleri sahip olması gerektiği hk.)
- (AROEAT), Ali Mümtaz : Saz. S.67-1, Shf.13 (Hece ile şiir)
- : Mehtâb. S.68-2, Shf.22 (Hece ile şiir)
- (ARSEVEN), Celâl Es'âd: Hikayât "Gravure" S.79,Shf.263-265
(Türk güzel sanatları arasında gravür türünün pek gelişmediği, bu türün desteklenmesi gerektiği hk.)
- (Aydın,Sin): Bknz. Ömer Seyfeddin
- (ATAY), Falih Rıfkı : Neferim Mehmed. S.53,Shf.2-4 . (Nefer Mehmed'in şahsında, Anadolu insanının sabır, sebât ve metânetinin anlatıldığı deneme)
- : İsâ'nın Merkadından Çıkan Nur. S.54,Shf. 23-25. (Kiliselerdeki fresklerin ürpertici havası ile Mescid-i Aksa'daki sâde mimârînin verdiği ilâhî huzurun karşılaştırıldığı deneme)
- : Halid ve Arkadaşı Memdûh. S.55,Shf.42-43
(Edirne Şam,Sinâ'da Bulgar ve İngilizlerle çarpışan Halit isimli askerin menkıbeşi,kahramanlıkları ve hayatı hk.)

- : Cebhe. S.56,Shf.64-65. (Gazne cebhesi ile alâkâlı değişik rûznâmelerden iktibâs edilmiş metinler.)
- : Eski Saat. S.57,Shf. 84-85. (Deneme)
- : Bende Konağı. S.60,Shf.144-146. (Eski Ramazan günleri ve eğlenceleri hk.)
- : Bir meczûbla Tanışdım. S.63,Shf.202-203 (Tefrika)
- : Kara Gün Tecrübesi. S.66,Shf.261-262 (Almanya'nın Çanakkale Harbi'nde Türk Milletini yalnız bırakması, bu harbde verilen şehidlerimizin, millet ve özellikle aydın kesim tarafından unutulmaması gerektiği hk.)
- † ---: Musahabe. S.67-1, Shf.1 (1918-1923 yılları arasında mecmuanın meşriyatına ara vermek mecburiyetinde kaldığı belirtilecek, bu süre zarfında cereyân eden tarihi hâdiseler kısaca hatırlatılıyor ve mecmuanın Türkçülük ideolojisinden kopmadığı yine aynı istikâmetde neşriyatına devam edeceği beyân ediliyor.)
- : Kâbil'de Hâki Efendi ile Ömer Cân. S.68-2 Shf.26-28. (Hikâye) F. R. imzasıyla.
- : Azab. S.69-3,Shf.36-37. (Mekteb-i Şehzâde okulundaki tedrisat usullerine dair hatıra yazısı.)

- : Zulm Hatıralarından "Salb" S.70-4,Shf.57-59. Millî Mücâdele yıllarında, İngilizlerin baskısından dolayı ekalliyetlere şirin görünmek maksadıyla İstanbul Hükümetince asılan zâbit hk. Muharrir, Hapishâne yıllarında mahkûm olan zâbitin haksızlığını bizzat ağzından dinlediğini ve idâma şahit olduğunu beyân etmektedir.)
- : Hayran Baba. S.71-5, Shf.87-90. (Hikâye)
- : İnkılâb ve Kadınlarımız. S.71-5,Shf.77. (İnkılâbların kadına verdiği önem hk.)
- : Mazlum Milletlerin Mizâhı. S.72-6,Shf.93-94 (İstanbul Türk Mizâh Gazetelerinin İstiklâl mücâdelesinde Türkün mazlumiyetini işlemeleri ve bu hususu dünya milletlerine mizah yoluyla anlatmaları, mazlum milletlere de Türk istiklâlini tanıtmada başarı gösterdikleri bildiriliyor. Yazı "Kâzım Karabekir Paşa'ya ithaf" edilmiştir.
- : On Yaşında Kahraman ve Gazi. S.73-7, Shf.117-120. (Antebli Mehmed isimli kahramanın Milli Mücâdele yıllarındaki harb hatıraları naklediliyor.)
- : Onbeş günlük İstanbul. S.73-7,Shf.127 (Adana Türk Ocağı'nın açılışında Mustafa Kemal'in önünde yapılan yemin töreni hk.)
- : İdeal İçin Ölüm.S.74-8,Shf.135-136 ("Suriye Hatıralarından" açıklamasıyla.)

- : Yeşil. S.75-9, Shf.161. (Bursa'daki Yeşil Camii ve uyandırdığı hissiyat hk. deneme)
- : Feragât. S.76-10, Shf.201-202. (Sanatkârlığın feragât isteyen bir meslek olduğu hk.)
- : Musahabe "Hemşehri, Vatandaş" S.77-11, Shf.221. (Türkiye sınırları dahilinde ve haricinde kalan Türk insanına duyulan sevgi, bağlılık, Türk Ocaklarının bu husustaki mühim rolü hk.)
- : Eski Eserlerimizin Muhafazası. S.89, Shf. 461-463. (Eski eserlerin korunması gerekliliği hk.)

- Avram Galanti : Bknz. GALANTI Avram
- 'Aynî : Murabba. S. 46 Shf.388 (Aruzla şiir)
- 'Âzim, Bursalı : Rubâi. S.75-9, Shf.193 ("Vefatı 1145" alt yazısıyla, aruzla şiir.)

(BALTACIOĞLU) İsmail Hakkı: Terbiye Meselesi. "Ahlâk Mücadeleleri" S.62, Shf.187-188. (Ahlâk ve terbiye meselesi hakkında bilgi verilerek, Darwin'in ahlâk hususundaki görüşleri tetkik ve tenkid ediliyor.)

- : Maarif Siyaseti Nedir? S.67-1, Shf.4-5 (Maarif ve maarif siyasetinin nasıl olması gerektiği hk.)

- Basri LOSTAR : Bknz. LOSTAR Basri

(BAŞAR), Şükûfe Nihâl : Son Dua. S.66, Shf.267. (Hece ile şiir)

(BAYRI), Mehmed Hâlid : Eski Bursa. S.75-9, Shf.169-172. (Romalılar ve daha sonraki dönemde Bursanın durumu hk.)

(BAYRI), Mehmed Hâlid : Eski Bursa. S.75-9, Shf.169-172. (Romalılar ve daha sonraki dönemde Bursa'nın durumu hk.)

* ---: Cevrî. S.77-11, Shf.222-223. ("İstanbullu Şâirler" başlığı ve "Malatya, 339" tarihiyle, Cevrî hk.)

---: Gevherî'nin Şiirleri. S.86, Shf.411-412 (Makale)

* ---: Yunus Emre'den Sonra Tasavvufî Halk Edebiyatımızın Seciyesi. S.89, Shf.456, S.90, Shf.473-474. (Makale)

(BEYATLI), Yahya Kemâl : Telâfi. S.47, Shf.408. (Aruzla şiir)

---: Şarkılar. S.47, Shf.408. (Aruzla şiir)

---: Abdülhâk Hâmid'e Gazel. S.48, Shf.427. (Abdülhâk Hâmid'e ithafen aruzla şiir.)

---: Özleyen. S.53, Shf.6 (Aruzla şiir)

(BOZTEPE) Halil Nihad : Kanadalı Bir Kadın. Bknz. HUGO, Victor. S.58, Shf.108. Yer Altında. S.60, Shf.156 Sahilde. S.61-Shf.172

---: Karlı Bir Gece. Bknz. Maupaussant. S.60, Shf.156

Buğala - *أبي* - Mösyö: İçtimaiyyat. S.74-8, Shf.141-142. (Darü'l-fünûn'da verdiği fert ve cemiyet ilişkileri konferans)

Bursalı Ahmed Paşa : Bknz. Ahmed Paşa, Bursalı

- Bursalı Azîm : Bknz. Azîm, Bursalı
- Bursalı Gazali : Bknz. Gazali, Bursalı
- Bursalı Halidî : Bknz. Halidî, Bursalı
- Bursalı Hatimî : Bknz. Hatîmi, Bursalı
- Bursalı Hilâlî : Bknz. Hilâlî Bursalı
- Bursalı Mehmed Tahir : Bknz. Mehmed Tahir, Bursalı
- Bursalı Sipahi Halil Bey: Bknz. Halil Bey Sipahi, Bursalı
- Bursalı Tâlib : Bknz. Tâlib Bursalı
- CAFEROĞLU Ahmed : 16 ıncı asırda Türk Edebiyatının Altın Devri. S.84,Shf.366-371-372. (16 ıncı asır nesir ve nazmı hk. Girimski'den tercüme)
- (ÇAMBEL)Hasan Cemil Bey: Goethe'den. S.87,Shf.431-432 Geuthe'nin (Muhammed'in İlâhisi", "Promete", "İnsanlığın Hududları" isimli üç manzume nesir olarak tercüme edilmiştir.
- : Şehidler. S.88,Shf.450. Bknz. Geuthe
- : Visâl. S.89,Shf.480-481, Bknz. Geuthe
- (ÇAVLI), Emin Ali : Târih Usûlüne Dair. S.52,Shf.514-517 (Tarihi Vak'aları tetkik ederken takib edilmesi gereken usûl hk.)
- (ÇAMLIBEL)Faruk Nâfiz: Ayrılık. S.46,Shf. 386 (şiiir)
- : Gezdiğim Yer. S.50,Shf.471 (Hece ile şiiir)

- : Sensiz Bahar. S.53,Shf.4 (Sonne tarzında şiir)
- : Şübhe. S.55,Shf.47 (Hece ile şiir)
- : Ayrılırken. S.55,Shf.47 (şiir)
- : Arzu. S.56,Shf.66 (Hece ile şiir)
- : Mersiye. S.60,Shf.152 (şiir)
- : Bahar Gelmesin. S.61,Shf.172 (şiir)

Celâl Es'ad : Bknz. (ARSEVEN), Celâl Es'ad

Dil, Şarl : Topkapı Sarayı. S.72-6,Shf.102-103.
(Topkapı Sarayı hk.)

DOSTOYEVSKİ , Fyodor : Bir nümâyiş S.47,Shf.417-418 ("Zindan Hatıraları" başlığıyla, "Hikâyeler" sütununda.)

---: Beyaz Geceler, S.59,Shf.137-140,S.60,
Shf.157-160,S.61,Shf.179-180 (Büyük Hikâye)

---: Ölüler Evinin Hatıraları. S.67-1,Shf.5-8,
S.68-2,Shf.9-16, S.69-3,Shf.17-20, S.70-4
Shf.21-24, S. 71-5,Shf.25-28, S.72-6,Shf.
29-32, S.73-7,Shf.33-36, S.74-8,Shf.37-
40, S. 76-10,Shf. 40-44, S.77-11,Shf.45-
48, S.78-12,Shf.49-52, S.79,Shf. 53-56
S.80,Shf.57-60, S.81,Shf.61-64,S.82-Shf.
65-68, S.83,Shf.69-72, S.84,Shf.73-76,
S.85,Shf.77-80, S.86,Shf.81-84, (Tefrika)

(Elif-1)

:Mumyanın İntikamı. S.71-5,Shf.76-77. (Fı-
ravun Ramses'in mumyasının bulunması ve
mumya hk. rivayetler)

Ebû Dûlef Kasım Bin İsa El-İcli Bin Muhallil: Eski Türk Memleketlerinde. S.59,Shf.134-136. Buhara ile Çin arasında meskûn bulunan Türkler hk. Seyahatnâme.

EFTİMYO Victor : Dişi Geyik. S.54,Shf.36 (Hikâye)

(Elif- (ا غ) : Mısri Âliye'de Keşf olunan Firavun Mezarı Hakkında S.70-4,Shf.64.

(ELÖVE), Ali Ulvi : Buğday Tarlaları. S.49,Shf.453 (Hece ile şiir)

---: Göl. Bknz. Martin, La.(Tercüme)

---: Aşka Tahassür. S.60,Shf.159. (Şarkı sözleri. Viyolonist Zeki tarafından bestelenmiş.)

---: Kar Çiçekleri, Bir Ben S.83,Shf.348 (Hece ile şiirler)

: "Kızıl Toprak" S.65,Shf.258-259. (Sanayileşme ile artan mesleki zümrelerin ah-lâkî yönden ıslahı için müesseseseleşmeye -sendikalaşma- gidilmesi hususunda

Emin Ali : Bknz. (ÇAVLI), Emin Ali

Emin Receb : Dalgıç "Schiller'in Baladlarından" Bknz. Schiller. Sanatkâr. Bknz. FLAYŞLEN, Sezar.

(EMRE), A(hmed) Cevâd : İmdâd. S.46,Shf.398. ("Kafkasya'da Osmanlı İştियâkı." açıklamasıyla, hece ile şiir)

---: Lisaniyyat.S.48,Shf.433-435.("Türkçe ile Hindû-Avrupâi ve Sâmi-lisanlarında Kelimenin Tahlili" açıklamasıyla. Konuşurken

kelimenin aslına uygun olarak telaffuz ve vurgunun önemi hk.)

---: Lisanımızda Teksir. S. 52, Shf.507-508
513 (Lisânımızda ek,kök,sistemi, kelime köklerinin menşe'i, türeme, kelime tahli-
li hususunda)

* ---: İmlâmızın İslahı. S.61, Shf.176-178, S.63
Shf. 206-208. (İmlâmızın ıslâhının keyfi işâretlerle, keyfi kâidelerle, şekillerle ve yeni harflerle, yeni alfabelerle temininin mümkün olmadığı hk.)

---: Kalk. S.85, Shf. 398. ("Azerbaycan'daki Türk Şehitlerine" ithafen. şiir)

Enis Behiç ---: Bknz. (KORYÜREK), Enis Behic

(ERBİL), Hâşim Nâhid Bey: Irak Halk Şiirleri "Kara Bahdım"
* S.68-2, Shf. 28

+ ---: Irak Halk Türküleri. S.69-3, Shf. 40,
S. 70-4, Shf. 62-63

+ ---: Musul ve Anadolu. S.70-4, Shf.61-62
(Millî, tarihî, coğrafî, iktisadî, siyasî askerî ve etnoğrafik sebeblerle Musul'un bir Türk vilâyeti olduğu hk.)

(ESMER) Ahmed Sükrü ---: Lozan Konferansında Gazetecilik. S.71-5,
* Shf. 83-85. (Lozan Konferansını takib eden İngiliz, Fransız, Amerikan gazetecilerinin konferansa tek taraflı bakış açıları ve sömürgeci devletlerin tavırları hk.)

- (Elif.1) Seyfi : Bknz. (ORHON) Orhan Seyfi
- (E.T.) E.T. : Bknz. Dil, Şarl.
- Falih Rıfki : Bknz. (ATAY), Falih Rıfki
- Faruk Nâfiz : Bknz. (ÇAMLIBEL), Faruk Nâfiz
- Fevzi Lütfi : Bknz. (KARAOSMANOĞLU), Fevzi Lütfi
- F.L. : Bknz. (KARAOSMANOĞLU), Fevzi Lütfi
- (FLAYŞEN), Sezar : Sanatkâr, Şairin Kalbi S.58, Shf.107-108 (oniki mensur şiir)
- FIRI : Bknz. (ATAY), Falih Rıfki
- Fon le Kon : Bknz. KON Le Fon
- FRANCE Anatole : Münzevi. S.89, Shf.467-469 (Epikür'ün Bahçesi" isimli eserden)
- : Şair Şölet, S.88, Shf. 452-453 (Kırmızı Zambak isimli eserinden)
- Frayligrad : Çam, S. 47, Shf. 412 (Deneme)
- Fyodor, Dostoyevski : Bknz. DOSTOYEVSKI Fyodor.
- Fuzûli : Gazel, S.89, Shf. 455

"Merhem koyub onarma sinemde kanlı dağı
Söndürme öz elinle yandırdığın çerağı"
beyitiyle başlayan "Nefs" ünvânlı
gazel.

GADFRANKO Milaslı : İstihşâlât Teşkilâtı. S.86,Shf.407-408-411 (Üretim faktörünün teşkilatlanması hk.)

GALANTI Avram : Kullandığımız Türkçe Ay İsimlerinin Menşe'i S.50,Shf.476-478 (Selçuki Türklerinde kullanılıp Osmanlılara kadar uzanan Türkçe'deki ay isimlerinin menşe'i hk. Türkçe ve Yunanca'da ortak ay isimlerinin görüldüğünü, fakat bu isimlerin Yunanca olmadığını, Lâtin ve Süryânî dillerinden Türkçe'ye geçtiği iddia ediliyor.)

---: Hazret-i Hâlid'in Kabri'nin Keşfi Etrafında S.53,Shf.14-15. (İstanbul muhasarası esnâsında, Akşemseddin'in rüyasıyla bulunan Sahâbeden Eyübü'l Ensâri'nin kabri üzerinde mevcut yazının İbranice değil Arapça olduğu hk.)

+ ---: Oğuz Han Efsânesi Etrafında. S.57,Shf.94-95. (Oğuz Han Efsanesi'ndeki Oğuz'un Hz. İbrahim ile muasır gösterilemeyeceği hk.)

+ ---: Türkçe Alfabe Harflerinin Mânâları. S.60 Shf.153-154. (Eski Türkçe'deki harflerin mânâları tedkik ediloyur. Bu harflerin Arapların yaşayış tarzından doğduğu, bazılarının meydana getirildiği beyân ediliyor.

+ ---: Fransa ve Türkçe S.66,Shf.267-268. (Kânûni devrinde, Fransızların Türkçe öğrenme merakları ve sebepleri hk.)

- : İki Mühim Tarihi Keşif. S.67-1, Shf.14
(Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın rivayetini nakl eden Sümerce yazılmış bir kitâb ile, Mısır'ın 18. sülâlesinden Tûtanh isimli hükümdarın mezârı hk.)
- : Türkler İki Tarihi Devre Açmışlardır. S.68-2, Shf.22-23. (Çanakkale ve İstiklâl Harbi Zaferleri, harbden sonraki fikir serbestliği, fikir inkılâbı hk.)
- : Manevi ve Maddi Medeniyet. S.69-3, Shf.43-44. (Türk Tıbbiyeliler Cemiyeti tarafından, Dârülfünûn Konferans salonunda Lui Pasteur'un 100. velâdet sene münasebetiyle tertiblenen konferansda, Fransa mümessili Cezâl Pelle'nin maddi ve manevi medeniyet konusundaki görüşleri veriliyor, ayrıca Avrupa'nın medeniyet telâkkisi tenkid ediliyor.)
- + ---: Ümmet, Millet Kelimeleri. S.70-4, Shf.59
(Ümmet ve millet kelimelerinin anlamı bakımından tetkiki ve aralarındaki farklılıklar hk.)
- + ---: İzmir İktisâd Kongresi. S.71-5, Shf.74, S.73-7, Shf.125. (İzmir İktisâd Kongresinin önemi hk.)
- : Memleketimizi İyi Tanımakla İstiklâlimizi Tayin Edebiliriz. S.72-6, Shf.103. (Bağdat Demiryolu'nun önemi hk.)
- : İspanyol Halkiyâtında Hayreddin Barbaros. S.74-8, Shf. 143

- : Bursa'nın Fethi ve Musevîler. S.75-9, Shf. 184. (Bursa'nın fethiyle birlikte, Musevîlere ve Yahudilere karşı takınılan yumuşak tavır, bu ekalliyetlerin basın faaliyetleri hk.)
- + ---: Türk Etimolojisi (iştikâk) için. S.76-10 Shf.206-207. (Türk lisânının tarihiyle iştigal edenlerin mutlaka Türkçe'nin etimolojisini tetkik etmelerinin gerekliliği hk.)
- + ---: Te'lif ve Tercüme Meselesi. S.77-11, Shf. 228-233. (Meşrutiyet döneminde kurulan Telif ve Tercüme Encümeni'nden bahs ederek ilim âlemindeki gelişmelerin tercüme yoluyla ilim dünyamıza kazandırılması lâzım geldiği beyân ediliyor.)
- : Babilîler ve Kapitilasyonlar. S.78-12, Shf.255 (İsmet Paşa'nın Lozan'da kapitilasyonlar konusunda ve Irak meselesinde yaptığı müzakere ve mücadeleler hk.)
- + ---: Lâtin Harûfâtı Meselesi. S.79, Shf.265-266 (Muharrir, Lâtin harflerinin kabulünün bir fayda getirmeyeceği fikrini işliyor.)
- + ---: Türkçe İmlâ Meselesi . S.80, Shf.285-286. (Yabancı, idhâl ^{imlâların} özellikle Lâtin imlâsının Türkçe'ye yapacağı menfî tesirler hk.)
- + ---: Padişah, Paşa, Bey, Efendi, Ağa Kelimelerinin Menşe'leri S.81, Shf.303-304
- + ---: Türk Hürâfâtında Salı Günü S.82, Shf.332-333. (Halk arasında, Salı gününün uğursuz sayılması ile ilgili batıl inanç hk.)

- +---: Türk Liselerde Arâbi ve Fârisi s.83,Shf. 344-345. (Ankara'da toplanan ilim heyetinin liselerde okutulan Arabça ve Farsçanın ayrılması ile ilgili verdiği kararın sakıncaları hk.)
- +---: Arâbi ve Fârisi Kavâidden Ayıklanmış Türkçe S.84,Shf.362-363 (Makale)
- +---: Ne İçin İslâmiyeti Müdafaa Ediyorum. S.85,Shf.391-392 (Lâtin harflerine karşı çıkan muharrir, Kılınçzâde Hakkı Bey tarafından menfaatçilikle suçlanır. Muharrir idealist olduğundan dolayı mazlumların yanında yer aldığını, bu sebepten islâmiyeti müdafaa ettiğini beyân ediyor.)
- : Türkiye Coğrafya lügati. S.86,Shf.412-413. (Yozgat'ta bulunan Hitit Medeniyeti vesilesiyle, Türkiye Coğrafya lügati'nin hazırlanmasının elzem olduğu fikrini işliyor.)
- : Tarih-i Medeniyette Mustafa Kemal ve Kumanda. S.87,Shf.422-425 (Makale)
- + ---: Konuşulan ve Yazılan Türkçe. S.88,Shf. 442 (Makale)
- + ---: Türkiyâ Kelimesinin İmâlesi S.89,Shf.460 (Makale)
- + ---: Avâm Türkçesi S.90,Shf.477 (Lisan tedkiklerinin mahallinde yapılması gerektiği hakkında makale)
- GALOK Hanri : Türk Sanatı. S.59,Shf.129-132 (Avusturya Macaristan imparatorluğu dahilinde Nâği

Sent ve Miktaş bölgesinde bulunan Atillâ Definesi, Türk vazo kumaş çadır ve camii süslemeciliği hk.)

Gazali, Bursalı : S.75-9, Shf.172 ("Onuncu Asır" açıklamasıyla, şiir)

(GEZGİN), Hakkı Süha : Meriç, S.51, Shf.484 (Hece ile şiir)

---: Orduya. S.60, Shf.148 (şiir)

---: Siperden Mektub, S.66, Shf.267 (Hece ile şiir)

Goethe ---: Şehidler. S.88, Shf.450 (Manzume)

---: Visal S.90, Shf. 480-481 (Mensur yazı)

GORKİ Maksim : Fırtınalı Bir Gecede S.52, Shf.517-519 (Hikâye)

---: Bir Kahraman S.53 Shf.15-16 (1293 muhaberesine katılan askerin portresi.)

(GÖVSA) İbrahim Alaaddin: Bugünün Çocuklarına S.46, Shf.386 S.47 Shf.405 (Hece ile şiir)

---: Çanakkale İzleri S.48, Shf.432 ("Bir Kurşun" alt başlığıyla, hece ile şiir)

---: Çanakkale İzleri S.50, Shf.466 ("Yaralının Derdi" alt başlığıyla, hece ile şiir)

---: Çanakkale İzleri. S.56, Shf.66 ("İstanbul'a Dönüş" alt başlığıyla, hece ile şiir)

---: Jean Jack Rouse Terbiye Meselesi S.64, Shf.235-236 (1912'de açılan ve muharri-
rin kendisinin de mezun olduğu "Rouse

Terbiye İlimleri Mektebi" hk.)

---: Harb Psikolojisi ve Terbiye. S.65, Shf. 259-260. (Harb etme ve kavga psikolojisinin insan ruhunun bir gerçeği olduğu ancak bunun terbiye edilmesi gerektiği hk.)

(GÖNENSAY), Hıfzı Tefvik: Derdim. S.49, Shf. 453 (Manzume)

Guy De Mauspaussant : Bknz. MAUPAUSSANT , Guy De

(GÜNALTAY), M. Şemseddin: Şimâl Türkleri ve Tatarlık. S.51, Shf. 494-499, S.52, Shf. 505-507 (Tatar Türklerinin ve Tatar kelimesinin menşei hk.)

(GÜNTEKİN) Reşâd Nuri: Tövbeler Tövbesi. S.67-1, Shf. 10-11 (Hikâye)

---: Ahlâk. S.68-2, Shf. 20-21 (Ahlâkî kıymetler hk.)

---: Bir İnkisâr-ı Hayal. S.70-4, Shf.67-68 (Hikâye)

† ---: Bizde Tiyatro Var mı? S.71-5, Shf. 86-87 S.72-6, Shf.99-100 (Tiyatro Binâsı, Aktör Aktris, Eser Muharriri, Münekkid, Temâşâkâr alt başlıklarıyla. Bizde gerçek anlamda tiyatro bulunmadığı ifade edilerek bu husus tenkid ediliyor.)

---: Raf'e Hânımın Köftesi. S.76-10, Shf. 215-216 (Hikâye)

---: Tehlike Karşısında Keçi Fil Oluyor. S.82, Shf. 322-323 (İstiklâl Harbi'nin ateşli günlerinde bir grup genç, orduya hediye etmek üzere bir kitap yazarlar, ancak yayınlamazlar. Muharrir bu kitap hakkında bilgi veriyor.)

- Halide Edib : Bknz. (ADIVAR), Halide Edib
- Halidî, Bursalı : Kıt'a S.75-9, Shf.172 ("Onikinci asır" açıklamasıyla)
- Halid Fahri : Bknz. (OZANSOY), Halid Fahri
- Halil Bey Sipahi, Bursalı: Gazel, S.75-9, Shf.182 ("Bursalı Şairlerden İntıhab" açıklamasıyla)
- Hâlim Sâbit : Bknz. (ŞİNBAÿ), Hâlim Sâbit
- Hamdi Hâlim : Yirminci Asırda Beynelmilel Muvazene Politikası S.59, Shf. 136-137 (Ondokuzuncu asrın devletler siyaseti açısından kritiği, 20. asırda devletler arasında kurulan yeni dengeler ve teşekkül eden ittifaklar hk)
- Hamdullah Subhi : Bknz. (TANRIÖVER), Hamdullah Subhi
- Hanri Galok : Bknz. GALOK Hanri
- Hasan Ali : Bknz. (YÜCEL), Hasan Ali
- Hatîmî, Bursalı : Rubâi. S. 75-9, Shf.193 ("Onbirinci asır alt yazısıyla)
- Hayne : Su Perisi. (Deneme)
- Hevar Kalaman, Mösyö : Menâkıb-ı Eflâkî. S. 74-8, Shf.134-135
Bknz. KÖPRÜLÜZÂDE Mehmed Fuad.
- Hıfzı Tefvik : Bknz. (GÖNENSAY), Hıfzı Tefvik

HUGO Victor : Kanadalı Bir Kadın S.58,Shf.108 ("Çocuğun Cesedini Hurma Ağacına Asarken" bölümü)

---: Yer Altında S.60,Shf.156

Hukuk Doktoru (imzasıyla): Devlet Şekilleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi S.76-10,Shf.213-215 (Demokrasi ve tercih sebepleri hk.)

---: Sahilde S.61,Shf.172

Hüseyin Cahid : Bknz. (YALÇIN), Hüseyin Cahid

Hüseyin Nâmık : Bknz. (ORKUN), Hüseyin Nâmık

H.Vebler : Bknz. VEBLER H.

Ispartalı Tefvik : Bknz. Tefvik Demiralp Ispartalı

Ispartalı T. Demiralp: Bknz. T(efvik) Demiralp, Ispartalı

İbrahim Alaaddin : Bknz. (GÖVSA), İbrahim Alaaddin

İhsan Mukbil : Bir Dargın ki. S. 46,Shf.386 (Aruzla şiir)

---: Aşkın Şikâyeti. S.49,Shf.453 (Hece ile şiir)

---: Son Niyâz. S.50,Shf.471 (Sonnet)

---: Şehidleri Anarken. S. 57,Shf.88 (Hece ile şiir.)

---: O Günün Hatırası. S.58,Shf.108 (Sonnet)

---: Kardeşime. Bknz. Maupaussant

---: Arkandan. S.66,Shf.267 (Hece ile şiir)

- Ivan Turgenyef : Bknz. TURGENYEF İvan
- İzzet Ulvi : Hilâl ve Kartal, S.66, Shf.276-278
(Muharrir, bize aid ne varsa başka milletlerden alındığını zannının doğru olmadığını, bu kompleksin atılması gerektiğini açıklıyor ve başkalarından aldığımız fikrinin hâkim olduğu hilâl ve çift kartal armalarının bize ait olduğunu ispatlıyor.)
- : Leyla, S.90, Shf. 472 (Manzume)
- Jean Jack Rousseau : Bknz. ROUSSEAU Jean Jack
- Kalamın Hevar, Mösyö : Bknz. Hevar Kalamın, Mösyö
- KALERGI R.N.Koda Nehufe : Dünyanın Hali Avrupa'nın, Dünya Hegemonyasının Zevâli, S.87, Shf.432-435
(Almanca Toyedunşâv'dan tercüme edilmiş makale)
- Karacaoğlan : S.82, Shf.323-324 (Şiir Halk Şairleri sütununda)
- (KARAOĞLAN), Fevzi Lütfi : Onbeş Günlük İstanbul S.68-2, Shf. 29-32 (Edebiyat ve Kazanç-Türk Ressamlığı Nâmına, Kitaplar (İzmir'den Bursa'ya- Talâk-ı Sâlise) - Avrupa'da Şarka Dair Eserler (Asya'da Üç Sene Hind-i Millî Hareketinin Menşei), alt başlıklarıyla)
- : Onbeş Günlük İstanbul "Kitaplar" S.71-5, Shf.90 (Fransız erkân-ı Harbiyesinin Abâdî tarafından yazılıp, Harbiye Yüzbaşısı Necmeddin Bey tarafından tercüme edilen Gazi Antep ünvanlı kitab ile Suad Derviş Hanım'ın Ne Bir Ses, Ne Bir Nefes isimli eseri tanıtılıyor.)

- : "Mesir" Sergen Softa, S.73-7, Shf.129-130
(Mesir şenlikleri ile ilgili hatıra yazısı)
- + : Onbeş Günlük İstanbul, "Türk Ocakları"
S.74-8, Shf.148. ("Hamdullah Subhi Bey'le
Mülâkat" yan başlığıyla)
- : Sababe'nin Cinâyeti, S.80, Shf.295-296
(Hikâye)
- + : Onbeş Günlük İstanbul, S.80, Shf.296
(Celâl Nuri Bey'in Taç Giyerken Millet
ünvanlı kitabı tanıtılıyor.)
- : Onbeş Günlük İstanbul, S. 82, Shf.328
(Anatole France'nin "Te'yis" romanının
Türkçe'ye çevrildiği duyuruluyor ve tav-
siye ediliyor.)
- : Ocak Mülâhazaları, S. 82, Shf.337-338
(Türk Ocaklarının terbiye vazifesi gördüğü
beyân ediliyor. "Türk Ocağı" genel başlı-
ğıyla)
- : Pafnos, S.82, Shf.321-322 (Devrin üniver-
site elemanlarının siyasetle ilgilenmeleri
tenkid edilerek, bu durumun devamı halinde
üniversitelerin, Anatole France'nin "Teyis"
-Thais- romanının kahramanı Pafnos'un âkı-
betine uğrayacağı belirtiliyor.)
- : İstanbul Sarayı Tedkikâtı, S.82, Shf.329-
("İncili-Sinan Paşa Köşkü" yan başlığıyla
vezirânın sultanları için yaptırdığı köşk-
ler hk.)
- + : Onbeş Günlük İstanbul, S.83,Shf.356-357
(Ruşen Eşref Bey'in Ayrıllıklar isimli ki-
tabı tanıtılıyor.)
- : Şairin Zaferi, S.85, Shf.393-395 (Hikâye)

- : Onbeş Günlük İstanbul, S.87, Shf.438-439
(Saffet Arifî Bey'in "Ziya Gökalp ve Mefkûre" ünvanlı eseri tanıtılıyor.)
- : Sa'dâbâd Günü, S.87, Shf.421. (Sa'dâbâd eğlenceleri hk.)
- † : Paydos Borusu Değil, İş Borusu, S.87, Shf. 439-440. (Muharrir, Altın Yurd Mecmuasında yayınlanan Mersin Türk Ocağı Reisi Doktor Reşid Galib Bey'in iki yazısını okuduğunu belirtiyor ve yazılara ait fikrini beyân ediyor.)
- † : Matbuât Şûişî Ortasında, S.88, Shf.441
(Harb-i Umumi zamanında samimi vatanperverlerin ve gazetelerin daha sonra menfaat sebebiyle politikaya bulaşmalarının tenkidi.)
- : Yarınki Cûşîş, S.89, Shf.455 (Deneme)
- : Yahya Sâim Bey'e Samimiyet. S.89, Shf.469
(Şâir Yahya Sâim OZANOĞLU) hk.
- : Onbeş Günlük İstanbul, "Yerinde Bir Zaaf ve Yerini Şaşırın Bir Kudret" S.90, Shf. 481-482. (Muharririn, Yahya Saim (OZANOĞLU) ile yaptığı kalem düellosu)
- (KARAOŞMANOĞLU), Yakub Kadri : Hakkı Paşa, S.58, Shf.103-107
(Hakkı Paşa'nın -İbrahim Hakkı Paşa, vezir 1862-1918- ölümü münâsebetiyle, Paşa'nın biyografisini tanıtan yazı.)
- : Erenlerin Bağından, S.60, Shf.146-147 S.61
Shf.164 (Tefrika)
- : Bir Gence Nasihatler. S.67-1, Shf. 6
(İnkılâblardan önce ve sonra kadının durumu, nesiller arasındaki farklılık hk. deneme)

- : Irakdaki Ruh. S.68-2, Shf.21-22 (Kıssadan Hisse Sütûnunda, hikâye)
- : İzmit Sarayında Bir Gece S.69-3, Shf.33-34 (Saray ve onun çağrıştırdığı padişahlık yönetiminin halkı güçsüz ve fakir bıraktığı, yeniden doğacak hür idarenin kurtuluş olacağı hk.)
- + ---: Yunus Emre. S.70-4, Shf.54-55 (Yunus Emre'nin ilâhi aşk felsefesinin, muharririn kendisinde bıraktığı güzellikleri terennüm eden düzyazı. Nesir sütûnunda)
- : Okun Ucundan S.71-5, Shf.75-76 , S.77-11 Shf.221-222 (Tefrika)
- + ---: Edebiyatta Aradığımız S.73-7, Shf.113-114 (Edebî eserlerin hayata yönelme işlerinin tenkidi)
- : Sârâ Bernâr'ın Sesi S.74-8, Shf.133 (19.Yüzyılda vefat eden müzisyen Sârâ Bernâr'ın ölümü ve sesi hk.)
- : Muradiye'de S.75-9, Shf.157-158 (Bursa'daki Muradiye Türbesi'nin uhrevi havası hk.)
- : İlham Menba'ı S.76-10, Shf. 210 (Mustafa Kemal ve Millî Mücadele hk.)
- + ---: Çırağan Gecesi S.78-12, Shf.242-243 (Serbest Resim Atelyesi'nde Ressam Rûhi Bey öncülüğünde, genç ressamlar tarafından tertiblenen Çırağan Geceleri isimli müsamerenin tenkidi.)

---: Beşinci Resim Sergisi. S.81,Shf.309-312
(Galata Resim Sergisi'nde açılan Beşinci
Resim Sergisi'nin tenkidi hk.)

---: Ayrıllıklar Münasebetiyle. S.84,Shf.361-
362 (Ruşen Eşref Bey'in neşr ettiği "Ayrı-
rılıklar" ünvanlı nesir mecmuası hk.)

+ ---: Moris Bares'in Vefatı Münasebetiyle.
S.90,Shf.471-474 (Fransız edîbinin ölü-
müne duyulan üzüntü hk.)

(KARAY), Refik Halid : Tanzimat Seyahati S.46,Shf.381-382 (Avru-
pa'ya yapılan seyahat gezileri ile Batıya
hayranlık duymanın, onu taklid etmenin yan-
lışlığı üzerinde duruluyor. Edebiyat-ı Ce-
dîde Batı taklitçisi olarak vasıflandırılı-
yor ve Tanzimat seyahatinden, Millî se-
yahate geçmenin, Avrupa seyahatlerinden
millî hislerin kuvvetlenerek dönülmesinin
gerekliliği ifade ediliyor.)

---: Yananlara Yardım. S.47,Shf.401-402 (Ci-
han Harbi esnasında yanan tarihi eserle-
rin, yangından zarar gören insanların
korunması hk.)

---: Çocukluğumun Ramazanları S.48,Shf.421-422
(Muharrir, çocukluk döneminde yaşadığı
Ramazan günleri, bu günlerde yapılan tat-
lı ve faaliyetleri anlatıyor.)

---: Buğdaya Medhiye S.49,Shf.441-442 (Buğda-
yın insan hayatı ve ekonomideki önemi,
çiftçilere karşı hüsn-ü niyet taşınması
gerekliliği hk.)

- : Şeftali Bahçeleri. S.49,Shf.457-460
(Hikâye)
- : Bezgin Yürekler. S.50,Shf.461-462 (İnsan-
ların uyuşukluğu, tembelliği sanat ve
kitaba karşı ilgisizliklerinden şikâyet)
- : Tenbel Nesil. S.51-4,Shf.481. (Muharrir
genç yazar ve şâirlerin verimsizliğinden
şikayet ederken, Halid Ziya Uşaklıgil'in
çalışma gayretini övüyor.)
- :Üç Dişli Kargı. S.53,Shf.1-2 (Sıtma ve-
rem, frengi hastalıklarının korkunçluğu
çare bulunma temennisi hk.)
- + ---: Son on Senelik Edebiyata Dair Bir Hülâ-
sa. S.54,Shf.21-23 (Eski Devirden Yeni
Devre", "Edebiyat-ı Cedîde'den Fecr-i
Ati'ye", "İlk Farklar ve İlk Cereyanlar"
yan başlıklarıyla.)
- : Ken'an Çobanları. S.55,Shf.41-42
(Halide Edib Ken'an Çobanları ünvanlı
piyesinin tenkidi.)
- : Yaz. S.56,Shf.61-62 (Yaz mevsiminin gü-
zelliklerini kompoze eden deneme.)
- : Yatık Emine.S.57,Shf.99-100, S.58,Shf.
118-120. (Hikâye)
- :İstanbul Sokaklarında. S.61,Shf.161-162 (Nesir)

- : Tavr ve Hareketlerimizi Islah Cemiyeti. S.62, Shf.181-182 (Tavr ve hareketlerimizde zârif, nezaketli olunması hk.)
- : Dedikleriniz. S.63. Shf.201-202. (Ruşen Eşref'in "Diyorlar ki" isimli eserinin müsbet tenkidi)
- : Sulh. S.64, Shf.221. (1. Cihan Harbi'nin Sulh ile neticelenmesinin, insanımız için müsbet olacağı hk.)
- : İnsaniyyet. S.65, Shf.241-242 Harbin insanlığa ters düşdüğü halde medeni geçinen Avrupa ülkelerinin -İngiltere, Fransa v.s.- 25 milyon insanı öldürerek vahşet sergiledikleri anlatılıyor.)

Kasım Bin İsa El-İcli Bin Muhallil: Bknz. Ebû Dûlef, Kasım Bin İsa El-İcli Bin Muhallil

(KISAKÜREK) Necib Fazıl: Allah, Sevgili, Çılgın. S.78-12, Shf.252 (Üç adet şiir)

- : Kitâbe. S.79, Shf.261 (Manzume)
- : Yegâne. S.80, Shf.286-287 (Hece ile şiir)
- : Serhoş. S.80, Shf.295 (Hece ile şiir)
- : Derbeder. S.82, Shf.326 ("Pîrim Yakub Kadri'ye" ithaf cümlesiyle, şiir.)
- : Yürek Sesi. S.82, Shf.337 (Hece ile şiir)

KOHEN Moiz : Almanya'da İçtimai Hayat. S.47, Shf.406-408. ("İktisadiyyat" sütununda, "Tesa-nüdçülük" ibaresiyle. Makale)

- : İçtimai Duygu. S.55,Shf.45-46. (İçtimai duygu ile tesanüdçülük arasındaki bağlantı ifade edilerek, bu meyânda Alman Edebiyatı inceleniyor. "İçtimaiyyat" sütununda, "Tesanüdçülük." ibaresiyle.
- : Demokrasinin Gayesi. S.56,Shf.67-68 (Makale. "İktisadiyyat" sütununda, "Tesanüdçülük" ibaresiyle.
- : Harb ve İktisâd. S.59,Shf.133-134, S.61, Shf.178-179. (Muharrir, harbden önce iktisad mekteblerinde yabancı şahısların eserleri okutulduğunu, bunun memleket gerçeğine ters düşdüğünü vurguluyor ve Harbden sonra kurulan iâşe Bakanlığı'nın millî geliri sosyal zümrelere eşit pay etmesini ifâde ediyor. "İktisadiyyat" sütununda, "Tesanüdçülük" ibaresiyle.)
- : Zevâ'id Vergileri. S.60,Shf.154-155 (Sosyalist görüş ile içtimai ıslahat-liberal-görüşün, müsavatlık telâkkileri inceleniyor. "İçtimaiyyat" sütununda "Tesanüdçülük." ibaresiyle)

Kont De Liyel

: Bknz. LİYEL De Kont

Kon Le Fon

: Seyahat. "Dördüncü Turfan Alman Heyeti." S.47,Shf.409-412. (Berlin Turfan İnkişâf Heyeti'nin 1912 senesinde Kaşgar ve civârında yaptığı turfan kazıları hk.)

(KORYÜREK), Enis Behic: Bir Çift İskarpin. S.61,Shf.172 (Serbest şiir)

(KOŞAY)Abdullahoğlu Hamid Zübeyir: Macaristan'daki Türk İstilâsına Dair Bir Konferans. S.79,Shf.166-168 ("17 Mys. 1923'de Budapeşte'de Mösyö Turçani Teymayer'in verdiği konferans notları" açıklaması ve:

- 1- Türkleri Macaristan'ı işgale sevk eden esbâb-ı siyasiye
- 2- Türk işgal ve istilâsının Macaristan'a Macar halkının maneviyatına, hayat-ı İktisadiyyesine yapmış olduğu tesirler
- 3- Tarih kitaplarında ciddi bir tenkide tâbi tutulmadan tekrar olunagelen Türk tahribatı şâyi'alarının iç yüzü alt başlıklarıyla.)

---: Kardâş Est Milletinin İstiklâl Bayramı. S.86,Shf.406-407. (Estonya'nın İstiklâl bayramı hk. seyahat yazısı.)

KÖPRÜLÜZÂDE Mehmed Fuad: Eski İstanbul Şairlerimiz. S.46,Shf. 387-388. (Harbden sonra İstanbul'un tekrar Ahmed Paşa, Aynî, Taşlıcalı Yahya'nın şiirlerindeki gibi güzel günlerine döneceği hk.)

---: Fatih Devrinde Edebî Hayat. S.46,Shf.389-391 . (Makale)

---: Hüseyin Daniş Bey. S.51,Shf.483-486 (Muharrir, Hüseyin Dâniş Bey'in bir makalesinde Moğol istilâsından sonra sanâî' ve edebiyatın millî çizgiden İslâmi çizgiye yöneldiği şeklindeki fikrini ve bu hususta kendisinin görüşlerine karşı çıkmasını tenkid ediyor.

---: Harabat Erenleri, "Âhî" S.54,Shf.25-26 (Divan şâirlerinden, Revâni, Şemsî, Zâtî ile muasır Âhî ve eserlerinin tanıtıldığı

- : Harabat Erenleri, "Âhî". S.54,Shf.25-26
(Divan şâirlerinden, Revânî,Şemsî,Zâtî
ile muasır Âhî ve eserlerinin tanıtıldı-
ğı makale)
- : Osmanlı Edebiyatının Başlangıcı. S.57,
Shf.85-88. (Muharrir, Osmanlı Edebiyatının
başlangıcını Harzem tesirine bağlamanın
yanlış olacağını, Türkler Anadolu'ya ge-
lirken beraberlerinde edebî kültürünü de
getirdiğini belirtiyor. Bu fikirlerin is-
nâd olarak da Anadolu'ya göçten önce Or-
hun Âbidelerinin mevcudiyetini, Anadolu-
nun fethinde tarikatların tesirini, Ah-
med Yesevi ve Yunus Emre'nin şiirlerini
gösteriyor. Makale)
- : Şeyh Galib'e Dair. S.59,Shf.123-124. (19-
12 senesinde Şeyh Galib'e dair yazıp neş-
retmediği kitabından, makale.)
- : Türk Sanatı. S.60,Shf.149-152, S.61,Shf.
169-172. (Türk sanatı ve bu sanat dalın-
da çalışanlara ilgi gösterilmesi hk. Ne-
fis Sanatlar sütûnunda.)
- : Harabat Erenleri, "Nihâlî". S.62,Shf.185,
S.75-9,Shf.154-157. (Nihâlî mahlasını
kullanan, Muradiye Caferî lâkâbıyla bi-
linen, Şair Bursalı Cafer ve şiirleri hk.
makale)
- : Osmanlı İdâresinde İzmir. S.72-6,Shf.94-96
(Makale. Tarih Tedkikleri sütununda.)
- :Onbirinci Asırda Türk Edebiyatı, "Şehrî"
S.73-7,Shf.115.("H.11.asırda İstanbul'da
şöhret bulan şair Şehrî hk. makale)

- : Menâkıb-ı Eflâki Tercümesi. S.74-8, Shf. 134-135. (Mösyö Kalamın Hevar'ın Menâkıb-ı Eflâki tercümesinin kritiği.)
- : Bursa'ya Dair Bazı Vesikalar. S.75-9, Shf. 185-186. (Bursa hakkında yazılan eserler ve muharrirleri hk.)
- +---: Türklük Âlemi, "Azerbaycan Cumhuriyeti." S.76-10, Shf.203-204. (Azerbaycanlı muharrir Resûlzâde Emin'in, Azerbaycan istiklâlîne dair kitabı tavsiye ediliyor. Dış Türkler ve Türkçülük bahislerinin haklılığı anlatılıyor.)
- : Koşma Tarzı. S.78-12, Shf.250-252 (Makale Millî Edebiyat Tedkikleri sütûnunda.)
- : Tuyuğ Şekli. S.79-Shf.262-263 (Makale. Millî Edebiyat Tedkikleri sütûnunda.)
- : Aşık Gevherî'ye Ait İki Vesika. S.84, Shf.363-364. (Makale. Millî Edebiyat Tedkikleri sütûnunda.)
- LEVIS Pierre : Yeni Bir Zevk. S.73-7, Shf.127-129, S.74-8, Shf.140-145 (Hikâye)
- LİYEL De Kont : İlyada S.46, Shf.397-398, S.47, Shf.413-414 S.48, Shf.437-438, S.49, Shf.447-448 S.50, Shf.479-480, S.51, Shf.499-500, S.52, Shf.519 520, S.53, Shf.18-20, S.54, Shf.38-40, S.55 Shf.59-60, S.64, Shf.239-240. (Tefrika)
- LOSTAR Basri : Hindistan Hatıraları. S.67-1, Shf.14-15, S.69, Shf.39-40, S.72-6, Shf.107-108, S.74-8 Shf.139-140, S.77-11, Shf.236, S.78-12,

- : Shf. 255-256, S.80, Shf.292, S.83, Shf. 349-350, S.84, Shf.373-374. (Delhi, Agra, Kahire, Süveyş hk.)
- LOTI Pierre : Yeni Bir Zevk. S.73-7, Shf.127-129, S.74-8 Shf.140-145, (Hikâye)
- : Bir Kürek Mahkûmunun Kederi. S.67-1, Shf.9 "Ölüm ve Merhamet Kitabı'nın Hitabelerinden" açıklamasıyla. Hikâye)
- : Kasaplık. S.79, Shf.272-273. (Hikâye. "Aşagıda tercümesini derc ettiğimiz hikâye, Pierre Loti'nin Merhamet ve Ölüm Kitabı ünvanlı hikâyelerinden biridir." açıklamasıyla.)
- : Gün Batarken. S.86, Shf.416-417. (Manzume. Garb Edebiyatı sütûnunda.)
- Lö Von Tolstoy : Bknz. TOLSTOY Lö Von
- M.Ġ.N. Devlet-i Aliye-Rusya Siyasi Münasebeti. S.47, Shf,414-417, S.48, Shf,428. (Küçük Kaynarca Muahedesi hk.)
- : Asırlık Bir Defter-i Ta'yînât ü in'âmât. S.51, Shf.488. (Osmanlılarda tâ'yinât alan daire ve divan ehilleri hk.)
- : İnşâ'ül Mergûb. S.55, Shf.47-48 (Eser tanıtımı)
- Maksim Gorki : Bknz. GORKİ Maksim
- Martin La : Göl. S.55, Shf.47 (şiiir)
- Maupaussant, Guy De : Kardeşime. S.60, Shf.155-156 (Manzume)

---: Karlı Bir Gece. S.60,Shf.156 (Manzume)

Mazhar Osman, Doktor : Bknz. Osman Mazhar, Doktor.

Mehmed Emin : Bknz. (YURDAKUL), Mehmed Emin

Mehmed Şükrü : Bknz. (SARAGOĞLU), Mehmed Şükrü Bey

Mehmed Tahir, Bursalı: Oymacılık ve Bursalı Oymacı Fahri S.75-9, Shf.181-182. (Bursada olmacılık sanatı ve oymacı Fahri hk.)

Mehmed Ziya : Bursa'da İpekböcekçiliği. S.75-9, Shf.186 (Makale)

---: Bursa Kaplıcalarına Dair Tarihi ve Fennî Malûmat. S.75-9,Shf. 188-190 (Bursa'daki kaplıcaların özellikleri hk.)

Milaslı Gadfranko : Bknz. GADFRANKO Milaslı

: Bir İtiraza Cevab. S.84,Shf.372-373.
(Mecmuanın 82. sayısında "Asakir-i Mansûre-i Muhammediye" ünvanlı yazıyı tenkid eden Hâfız Paşâzâde Ziyaeddin Rıza Bey'e cevab.)

Mimar Necmeddin : Bknz. Necmeddin, Mimar

M. Nâhid : Gustave Şolombirje'den. S.46,Shf.391-393.
(İstanbul'un fethini üzüntüyle karşılayan Fatih Sultan Mehmed'e ve Türklere kin besleyen yabancı müverrihlerden Gustave Şolombirje'nin, İstanbul'un Muhasarası ve Zaptı isimli kitabın tenkidi ve bu kitaba karşı tedbir alınması hk.)

Moiz Kohen : Bknz. KOHEN Moiz

- M.S.(ع) : Yeşilde Tezyinat. S.75-9, Shf.165-166
(Bursa Yeşil Camii hk.)
- M.Şemseddin : Bknz. (GÜNALTAY), M. Şemseddin
- M. Şeref : Coğrafyada Bursa. S.75-9, Shf.178-181
(Bursa'nın coğrafik hususiyetleri hk.)
- MJSSET De Alfred : Teşrin-i Evvel Gecesi. S.65, Shf.245-248
(Manzume)
- Mustafa Lütfi : Bursa'da Yıldırım Bayezid'in Düğünü.
S.75-9, Shf.177-178 (Mensur yazı.)
- Mustafa Nihad : Bknz. (ÖZÖN), Mustafa Nihad
- Murad, Sultan II. : Gazel. S.75-9, Shf.172. ("Budsalı Şairler-
den İntihab" ibâresiyle.)
- Müderris(lerden) Şerafeddin: Bknz. (YALTKAYA), Şerafeddin
(MÜFTÜOĞLU), Ahmed Hikmet: Alparslan Masalı. S.65, Shf.242-245
(Hikâye)
- Münir Mazhar : Bizans Tarihine Aid İki Ders S.51, Shf.
489-494. (Sorbon Üniversitesi'nden Di-
len'in Bizans ve Osmanlı tarihine dair
verdiği konferans notları.)
- : Bizans Sanatının Teşekkül ve İntişârı.
S.59, Shf.126-128. (Bizans sanatının te-
şekkülünde Eski Yunan sanatının ve esâti-
rinin tesiri olduğu hakikati vurgulanı-
yor ve Bizans sanatının İslâv ülkelerin-
de, İtalya'da, Fransa'da v.b. yayılması-
nın sebepleri, kilise mimarisine ve moza-
yiğine etkisi anlatılıyor. Bizans Tarihi
sütununda.)

---: Bizans Konstantiniyyesi. S.61, Shf.168, 173,176. (Bizansın, fetihten önceki ve sonraki durumu, sosyal hayatı, fetihten sonra görülen değişiklikler ve fetihle ilgili rivâyetler hk.)

M. Zekeriya

: Bknz. (SERTEL), M. Zekeriya

M. Ziya Beyefendi

: Bknz. Mehmed Ziya

Nâmık İsmail

: Bknz. (YEĞENOĞLU), Nâmık İsmail

Nâmık Kemâl

: Fâtih'in Maarifperverliği. S.46, Shf.394 (Fatih Sultan Mehmed'in devlet adamlarına âlimlere, kitab ve kütübhânelere verdiği önemi anlatan, Evrâk-ı Perîşân'dan alınmış metin. "Fatih'in Şahsiyetine Dair" ibâresiyle.)

Nasûhî Es'ad

: Yeni Bir Zevk, Bknz. Loti, Pierre

---: Mahatma Gandhi. S.74-8, Shf.137-138, S.76-10, Shf.204-206, S. 77-11, Shf.233, S.78-12 Shf.245-246, S.79, Shf.273-276, S.80, Shf.293-294, S.81, Shf.304-305, S.82, Shf.326-327, S.83, Shf.353-354, S.85, Shf.386-387 (Hindli hürriyet kahramanı Mahatma Gandhi hk. "Roman Rolan'dan tercüme alt yazısıyla, Milliyet Kahramanları sütûnunda.)

---: Mercan Dânesi. S.77-11, Shf.238-239, S.78-12, Shf.247-248, 253-254. (Hikâye)

---: Kızıllı Adam. S.81, Shf.314-317, S.82, Shf.334-337. (Hikâye)

--: Konya'da Selçûkî Âsâr-ı Bâkiyesi. S.84, Shf.367-370. (Konya'da Selçuklu eserleri hk.)

- : Şair Şölet. Bknz. FRANCE Anatole
- : Münzevî. Bknz. FRANCE Anatole
- Necib Fâzıl : Bknz. (KISAKÜREK), Necib Fazıl
- Necmeddin, Mimar : Türk Sanatı ve Bursa'daki Mahsulâtı S.75-9, Shf.173-177 (Bursa'daki Türk mîmârî sanatı hk. makale.)
- Necmeddin, Sadık : Bknz. (SADAK), Necmeddin Sadık
- Nihâlî, Bursalı : Gazel. S.75-9, Shf.194. ("Bursalı şâirlerden intihab" ibaresiyle)
- Nimetî Çelebi, Bursalı: Gazel. S.75-9, Shf.187 ("Bursalı şairlerden intihab" ve Vefatı 1060" açıklamasıyla.)
- N.S. (☞) : Bknz. ROJELAVON
- Odlu Türk + : Azerbaycan'ın Pây-ı Tahtı. S.63, Shf.204-205. (Azerbaycan'ın başkenti Bâkû hakkında bilgi veren, 21 Eylül 1334 tarihli makale.)
- (ORHON), Orhan Seyfi : Ordu Kafkasya'ya Girince. S.60, Shf.156 (Elif:l Seyfi imzasıyla, hece ile şiir)
- : Harb İçinde Bahar. S.61, Shf.166. ("Elif:l Seyfi" imzasıyla, hece ile şiir)
- (ORKUN), Hüseyin Nâmık: Osmanlı Tarihinde Kadın. S.79, Shf.268. (Osmanlılarda kadına verilen önem hk. makale. "Türk Tarihi Tedkikatı sütûnunda.)
- : İlk Osmanlı Müverrihi. S.80, Shf.287-288 (İlk Osmanlı Müverrihlerden Yahşî Fakih ve silsilesi hk. "Türk Tarihi Tedkikatı" sütûnunda.)

- + ---: Mufasssal Türk Tarihi. S.85,Shf.395.
(M.Şemseddin (GÜNALTAY) ın yukarıda ismi zikredilen kitabı tanıtılıyor.)
- : En Eski Osmanlı Tarihi. S.85,Shf.385-386. (Osmanlı tarihinin 1. Bayezid devrinde tesbit olunmaya başlandığı, ancak en eski vesikanın 11.Bayezid dönemine ait olduğu hk. "Türk Tarihi Tedkikatı Sütûnunda.)
- + ---: Oğuznâme. S.86,Shf.415-416 , S.89,Shf.560-461. (Makale. "Türk Tarihi Tedkikatı sütûnunda.)

- Oscar Wilde : Bknz. VILDE Oscar
- Osman Mazhar, Doktor : Bknz. (USMAN), Osman Mazhar, Doktor
(OZANOĞLU), Yahya Sâim: Kır Akşamları. S.47,Shf.405. (Hece ile şiir)
- : Bir Heykel Parçasından. S.50,Shf.471
(Aruzla şiir)
- : Ölünün Kalbi. S.53,Shf.4 (Manzume)
- : Sâhil ve Kır Akşamları. S.54,Shf.37. (Aruzla şiir)
- : Câmii Avlusunda. S.56,Shf.65. (Aruzla şiir)
- : Ağaçlıklar İçinde.S.58,Shf.108. (Aruzla şiir)
- : Bir Başka Hayat. S.60,Shf.156. (Sonnet)
- : İtirafılar. Bknz. ROUSEAU Jean Jack
(OZANSOY), Halid Fahri: Bahardan Bir Ses. S.46,Shf.386 (Manzume)
- : Kafkasya'ya Doğru. S.47. Shf.405 (Hece ile şiir)
- : Öç. S.48,Shf.432 (Serbest şiir)

- : Bahar Sabahı. S.50,Shf.471 (Sonnet)
- : Sahilde. S.57,Shf.88 (Hece ile şiir)
- * ---: Yine Vezin Meselesi. S.57,Shf.93-94, S.58 Shf.113-115, S.59,Shf.124-126. (Aruz ile hece vezninin tekrar tartışılması gerektiği, kendisinin taraftar değil, münekkid kalacağı hk. "Edebî Tetkikler" sütununda.)
- : Dargın. S.58,Shf.108. (Hece ile şiir)
- * ---: Bir İzah. S.58,Shf.115-116. (58. sayıdaki Yine Vezin Meselesi başlıklı yazıda, muharrih, fikirlerine isnâd gayesiyle Cenab Şehabeddin Bey'den bir mısrayı misâl olarak verir. Beyitte geçen "zîrûh" kelimesinin yanlış olduğu iddiasıyla bir dost itiraz eder. Muharrir bu yazısında adı geçen kelimenin yanlış değil, doğru olduğunu isbât ediyor.)

Ömer Seyfeddin : İlyada, Bknz. LİYEL Kont De

- : Bir Nümayiş, Bknz. DOSTOYEVSKİ Fyodor.
- : Nakarat, S.63,Shf.216-220. (Hikâye)
- : Tuhaf Bir Zulm, S.66,Shf.278-280 (Hikâye)
- : Dâven'den Geçerken. Bknz. REVNİYE De Hanry.

(ÖZÖN), Mustafa Nihad : Hastahânedede. S.68-2, Shf.25. (Nesir sütununda)

- : Bayburd'dan Çıktığımız Gün. S.70-4, Shf. 68-69. (Millî Mücadele yıllarında Bayburt hk.)
- : Eğlenti. S.74-8, Shf.146-147. (Hikâye)
- : Evliya Çelebi'de Bursa. S.75-9, Shf.187 (Makale)
- : Tekrar Dirilenler. S.83, Shf.355-356. (Hikâye)
- : Bahri Efendinin Ölümü. S.84, Shf.375-376 (Hikâye)

Pierre Levis : Bknz. LEVIS Pierre

Pierre Loti : Bknz. LOTI Pierre

Refik Halid : Bknz. (KARAY), Refik Halid

(RESULZÂDE) Mehmed Emin: Azerbaycan Heyet-i Murahasssı Reisi S.54, Shf.26-28. (Darülfünun müderrislerinden Hâlim Sâbit Bey'ın, Azerbaycan bütün şark ve şimâl Türklerine dair -siyasi cereyanlar ve ittihad-ı islâm cereyanı hk.- Azerbaycan Reisi Resulzâde Mehmed Emin Bey'e sorduğu sorulara karşılık Reisin mektuba verdiği cevaplar. "Resulzâde Emin Bey'in Mühim Beyânâtı" ibaresiyle, "Millî Meseleler" sütununda.)

REVNIYE De Hanry : Dâven'den Geçerken . S.84, Shf.374-375 (Nesir. - ۵۰۸ - imzasıyla.)

R.N. Koda Nehufe Kalergi: Bknz. KALERGI R.N. Koda Nehufe

ROJELAVON †: Asya'da Milliyetperverlik Cereyanları S.77-11, Shf.227, S.80, Shf.286 (Makale, "İçtimaiyyat" sütununda.)

ROUSEAU Jean Jack : İtirafklar. S.88,Shf.450-451 ("Birinci Kısımın Başlangıcından." açıklamasıyla.)

(SADAK), Necmeddin Sadık: Harbin İlk Tesirleri. S.51,Shf.487.
(Güstave Lö Bon'un yukarıda adı geçen kitabından bölümler verilerek, Dünya Harbi'nin Avrupa'ya da nasıl zarar verdiği, harbin kötü, neticeleri anlatılıyor. "Fikir Hayatı" sütûnunda.)

---: Hürmet Borcu. S.52-Shf.502. (Yaralı ve gazilere hürmet gösterilmesi hk.)

---: Harb'de Fransa. S.53,Shf.16-17. (10 Mart 1916'da Fransa meclisinde, harbde yapılan yolsuzluklar ve otokrosinin zararlarının tartışıldığını belirten muharrir, aynı hâdiselerin memleket ahvâlinde de görüldüğü, bu hususun düşünülmesi gerektiğini beyân ediyor. "Otokrosinin Zararları" yan başlığıyla. "Fikir Hayatı" sütûnunda.)

---: Din ve Hayat. S.53,Shf.17-18 (İsmail Hakkı BALTAÇIOĞLU'nun adı geçen kitabı "Yeni Kitaplar" sütûnunda tanıtılıyor.)

---: Dişi Geyik. Bknz. Eftimyo Victor.

---: Harb ve Maarif. S.54,Shf.36-37 (Makale. "Fikir Hayatı" sütûnunda.)

---: Program Hataları S.55,Shf.43-45. ("Tâli Tahsilden Gaye" yan başlığıyla, maarifde amelî okullarda pratiğe dayalı eğitim verilmesi, ayrıca talebenin daha ortaokulda iken kabiliyetine göre fen veya felsefe

- : grubuna göre branşlaştırılması, millî duyguların kuvvetle aşılması, hk."Terbiye Meselesi" sütûnunda.)
- : Okumak Zevki. S.56,Shf.66-67. (Mensur yazı. "Fikir Hayatı" sütûnunda.)
- : Kumar. S.57,Shf.81. (Kumarın kötülüğü, bunun ortadan kaldırılması için maneviyata yönelmesi hk.)
- † ---: Türkleşmek,İslâmlaşmak,Muasırlaşmak. S.57 Shf.95-96. (Ziya Gökalp'in adı geçen kitabı tanıtılıyor.)
- : Asrın Zıyanları. S.59,Shf.121-122. (Gençliğin her şeyi maddiyatla ölçmesinin ne kadar tehlikeli olduğu hk.)
- : Çocuk Kolerası. S.60,Shf.141. (Adı geçen hastalığa karşı idare ve doktorların çâresizliği ilgisizliği hk.)
- : Sınıf Mücadeleleri. S.63,Shf.205-206 (Rus ihtilâli, Rusya'daki sınıf mücadeleleri hk.)
- : Beynelmîlî Siyaset Pazarı. S.68,Shf.17-18. (Siyasi kavga ve karalamalar hk.)
- † ---: Milliyet Hududu,Vatan Hududu. S.71-5, Shf.73. (İzmir İktisad Kongresi'nde yol probleminin ele alınması gerektiği ve Millî Türk Tarihinin teşekkülü hk.)
- : Profesör Buğala'nın Konferansları. Bknz. Buğala.

---: Onbeş Günlük İstanbul. S.83,Shf.358
(Ziya Gökalp Bey'in, Türkçülüğün Esasları isimli eseri tanıtılıyor.)

---: Karl Marks ve Tarihi Maddiyatçılık. S.85, Shf.382-385, S.86,Shf.404-406,S.87,Shf.435-438, S.88,Shf.442-444, S.89,Shf.459, S.90, Shf.475-477. (Makale)

(SARAÇOĞLU), Mehmed Şükrü: Şark Meselesi. S.57,Shf.96-98 , S.58, Shf.116-118, S.60,Shf.156-157. (Şark meselesinin temelinde Türklerin Avrupa'yı fethetmeleri olduğu hk. "İlmi Tetkikler" sütûnunda.)

(SARFİZÂDE) Selahaddin Rıza: Bknz. Selahaddin Rıza Sarfizâde

SCHILLER Von : Baladlar S.50, Shf.475-476

Selahaddin Rıza, Sarfizâde : "Bursa'da Mahalli Hayat" S.75-9 Shf.182-184. ("Cehâz Teşhiri,Kına Gecesi, Bazı Türküler." alt başlıklarıyla.)

(SERTEL), M. Zekeriya : Demokrasi Hakkındaki Son Telâkkiler. S. 48,Shf.426-427. (Demokrasi ve Demokrat kavramı hk. makale. "Fikir Hayatı" sütununda.)

(SEYFİOĞLU) Ali Rıza Seyfi: Yüz Sene Evvel. S.66,Shf.264-267
("İzmir'den Manisa'ya Kadar Bir Seyahat" yan başlığıyla, bu bölgenin mahalli özellikleri, sosyal hayatları, seyrettiği meddah hk.)

(5) S.C. : Onbeş Günlük İstanbul. S.72-6,Shf.108
(Tercüme Kitaplar sütûnunda Behtofen ünvanlı eser, Kitaplar sütununda, Yahya

---: Saim (OZANOĞLU)nun Mayıs Gecesi ünvanlı eseri tanıtılıyor.)

Sultan II. Murad : Bknz. Murad, Sultan II.

Süleyman Selâmi : Kurumuş Menba' S.50,Shf.467 (Hece ile şiir

Şarl Dil : Bknz. Dil, Şarl

Şerafeddin, Müderris : Bknz. (YALTKAYA),Şerafeddin

(ŞİNBAY), Halîm Sâbit : İslâmiyetten Evvel ve Sonra İzdivaç. S.50,Shf.474-475, S. 52,Shf.513-514, S.53,Shf.5-8. (İslâmiyetten önce ve sonra evlilikte velâyet konusu, bu konuda imamların verdiği fetvalar hk. "Aile Hukuku Tarihinden" sütûnunda.)

---: Bir Gencin Ölümü Üzerine. S.80,Shf.281-283. (Almanya'da tahsil yaparken vefat eden bir gencin ölüm sebebi ve tahsile önem, destek verilmesi hk.)

Tâlib, Bursalı : Gazel, S.75-9,Shf.186. ("1080-1118" tarihli, "Bursalı şairlerden intihab" ibaresiyle, aruzla şiir.)

(TANRIÖVER), Hamdullah Subhi: Irk ve Milliyet S.76-1,Shf.7. ("Ankara'da verilmiş Konferanslardan" açıklamasıyla.)

---: Tarih Yollarında Uzaklaşırken. S.78-12 Shf.242. (Meclisin açılışı ve Mustafa Kemal'in muharrirde uyandırdığı hissiyat hk.)

(TARHAN), Abdülhak Hâmîd: Merkâd-ı Fâtîhi Ziyaret. S.46,Shf.388. ("Unutulmuş Sahifeler." sütununda , aruzla şiir)

- T. Demiralp, Ispartalı: Bknz. (DEMİRALP) Tevfik, Ispartalı.
Bir istiklâl kahramanının hatıraları.
S.89,Shf.456-459. (Millî mücadele hareketinde bulunmuş, zâbit Balıkesirli erkân-ı Harb Kemâl Bey'in hatıraları hk.)
- : Balıkesir'li Erkân-ı Harb Kemâl Bey'in hatıraları S.90,Shf, 474-475 (Hatıra yazısı)
- Tokâdizâde, Şekib : Kalender Nasihatları. S.76-10,Shf.212 (Nasihat nitelikli, manzume)
- : Derviş Sözleri. S.80,Shf.291 (Hece ile şiir)
- TOLSTOY Le Von : Baba Rasil. S.48,Shf.435-437 (Hikâye)
- : İkinci Nikolas 'a Mektub. S.50,Shf.472-474 (Muharrir, Bolşevik ihtilâlinin patlayacağını önceden sezmiştir. İhtilâlin önlenmesi için halkın ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini belirten Çar Nikolas'a yazdığı mektub.)
- : Genç Çâr. S.54,Shf.32-35 (Genç Çârın ülkesindeki yolsuzluklar ve haksızlıklar ile ilgili gördüğü rüya motifi, masal Tolstoy'un idealizmini göstermesi bakımından önemlidir.)
- TURGENYEF İvan : Byrak. S.S.55,Shf.53-55 (Hikâye)
- : Jermulay ile Değirmenci Kadın. S.64 Shf.236-239. (Hikâye)
- (USMAN), Osman Mazhar,Doktor: Ruhîyyat. S.82,Shf.333-334. ("Beden ve Ruh Riyâzât-ı" ibaresiyle, sporun

---: ruh ve beden sağlığı açasından önemi hk.)

(UNAYDIN), Rüşen Eşref : Fırtınalı Bir Gecede. Bknz. GORKİ Maksim

---: Bir Kahraman. Bknz. GORKİ Maksim

---: Baba Rasil. Bknz. TOLSTOY Lö Von

---: İkinci Nikolas.'a mektub. Bknz. TOLSTOY
Lö Von

---: Genç Çar. Bknz. TOLSTOY Lö Von

---: Byrak. Bknz. TURGENYEF İvan

---: Jermulay ile Değirmenci Kadın. Bknz.
TURGENYEF İvan.

---: Beyaz Geceler. Bknz. DOSTOYEVSKİ Fyodor

+ ---: Tefvik Fikret ve Rübâb-ı Şikeste. S.58,
Shf. 101-103. (Hatıra yazısı)

(UNGÖR), Osman Zeki, Viyolonist: Aşka Tahassür. S.60, Shf.159 (Şarkı
Bestesi.)

(UNVER), Ahmed Süheyl : Edirne Sarây-ı Cedîd 'Âmiresi S.85, Shf.
389-391, S.86, Shf.409-411. ("Tarih sü-
tununda" Makale)

VEBLER, H. : Hanlar ve Evler Hakkında Bir Tetebbu'
S.75-9, Shf.190-193 (Bursa'da han, ev ve
plânları hk.)

Victor Hugo : Bknz. HUGO Victor

VILDE Oscar : Gül ve Bülbül. S.83, Shf.350-352 (Hikâye)

Viyolonist Zeki : Bknz. (UNGÖR), Osman Zeki, (Viyolonist)

Yahya Saim : Bknz. (OZANOĞLU), Yahya Saim.

Yakub Kadri : Bknz. (KARAOSMANOĞLU), Yakub Kadri

(YALÇIN), Hüseyin Cahid: Lozan'da Bir Gün Nasıl Geçti. S.71-5
Shf.81-82. (Lozan Konferansı hk.)

---: Gül ve Bülbül. Bknz. Vilde Oscar

(YALMAN), Ahmed Emin : Anadolu İnkılâbı. S.67-1, Shf.2-3
(İstanbul'un işgalinden dolayı, 4 yıl
tevkif sebebiyle kapanan mecmuanın neş-
riyatına başlaması ve Anadolu inkılâbı
hk.)

---: İçtimâî Siyaset. "Mu'avenet-i Umumiye."
S.46, Shf.395-397. (Toplumun sosyolojik
yapısının tedkiki hk.)

(YALTKAYA), Şerafeddin, Müderris: Eski Türk Memleketlerinde.
Bknz. Ebû Delf Mes'ir Bin El Helhel,
Yezbli.

---: Türk Melekeleri. S.47, Shf.406. (Eski
Türklerde kitap, kütübhâne ve kadınların
eğitimine verilen önem, adet, alışkanlık-
lar hk. "Türk Medeniyeti Tarihi" sütü-
nunda.)

(YEĞENOĞLU) Nâmık İsmail: Klasikler. S.71-5, Shf.75. (Vatikan
Müzesi'nde sergilenen eserler ve mü-
zenin mimarisi hk. "Sanat Musahabesi"
sütûnunda.)

§
---: Rönesans. S.73-7, Shf.121-122. (Rönesansın
sanat hareketlerine tesiri hk. "Sanat Mu-
sahabeleri" sütûnunda.)

---: Primitifler, Kur'ûn-ı Vustâ-yı Sanat.
S.72-6, Shf.98-99. (An'anevi kavâidden
uzak, yalnız hislerine tab'i olarak

---: çalışan Hristiyanlar ressamalar, primitifler hk. "Sanat Musahabeleri" sütûnunda.)

(YEN), Ali Sâmi : İdman Teşkilatımıza Dair. S.70-4, Shf.69-70. ("Spor" sütûnunda.)

(YÖNTEM), Ali Cânib : Şarkın Mezarlığı. S.46, Shf.386. (Şiir)

+ ---: Bedi'iyat Bahisleri. "Lâ-Bedî'î Hisler." S.50, Shf.467-468. (Bir sanat eserinin bedî'îkistas dahilinde tenkid edilmesi gerektiği hk.)

---: Yaz Görüşleri. S.54, Shf.26. (Hece ile şiir)

---: Akşam. S.60, Shf.156. (Hece ile şiir. "Yaz Görüşleri." başlığı altında.)

---: Epope Nedir? S.62, Shf.193-195 (Makale)

+ ---: Tercüman-ı Hakikat Edebiyatı. S.66, Shf.262-264. (Muallim Naci, Recaizâde Ekrem çekilmesi hk. "Edebiyat Tarihi" sütütunda)

(YURDAKUL), Mehmed Emin: İstanbul'dan Ayrılırken. S.77-11, Shf.225-227. ("Şair Mehmed Emin Beyefendi'nin Yeni Mecmua'ya Hediyesi" açıklamasıyla Mehmed Emin'in İstanbul'dan Anadolu'ya geçerken duyduğu hissiyat hk. da, nesir yazısı. "Nâsir" ibaresiyle.)

(YÜCEL), Hasan Ali : Şehitlerimizi Tahattür. S.83, Shf.348 (Hece ile şiir)

---: Artık Susuyorum. S.85, Shf.392. (Hece ile şiir)

- : Geyik. S.90,Shf.481. (Manzume)
- Zeki Salih : Eski Günlerde. S.50,Shf.471 (Hece ile şiir)
- Zeki, Viyolonist : Bknz. (ÜNGÖR),Osman Zeki (Viyolonist)
- Ziyaeddin Rıza : Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye Makalesi. S.82,Shf.331-332. (Yeni Mecmua'nın S.80, Shf.289-291'de imzasız olarak yayınlanan yukarıda adı geçen başlıklı yazının tenkidi.)
- Ziya Gökalp : Muhtelif İlim Telakkileri. S.46,Shf.382-385. (İskolastiklerin, pragmatistlerin deterministlerin ilim telâkkileri hk. "İçtimaiyyat" sütûnunda.)
- : Neye Gelmedin? S.46,Shf.385. (Hece ile şiir." Kafkasya'da Osmanlı İştîyâkı" ibaresiyle)
- : Eski Türklerde Din. S.47,Shf.402-405, ("Dinle Sihrin Farkı" açıklamasıyla, Eski Türk dini Şamanizm'de sihir ve sihirbazlık hk. "İçtimaiyyat" sütûnunda)
- : Eski Türklerde Din. "Yer Sular" S.49-shf. 442-446. (Eski Türklerde kutsal sayılan su ve yerler- dağ,ay,deniz,güneş hk.)
- : Eski Türklerde Din. "Tanrılarla Yer Suları S.50,Shf.462-466. (Kutsal su ve yerlere karşılık olarak düşünülen tanrılar hk. "İçtimaiyyat" sütûnunda.)
- : Türkçülük ve Türkiyâcılık. S.51,Shf.482 (Makale. "İçtimaiyyat" sütûnunda.)

- : Maarif ve Hars. S.52-Shf.502-503. (Makale. "İçtimaiyyat" sûtûnunda.)
- : İctihad ve Mücâdele. S.56,Shf. 62-64. (İslâm Dini'nde mevcut olan bu kavramın hayatta aktarılması gerektiği hk. "İçtimaiyyat" sûtununda.)
- : Hars ve Siyaset. S.57,Shf.82-83. (Makale. "İçtimaiyyat sûtununda.)
- : Kayı Sülâlesinin Eskiliği ve Şerefi. S.59 Shf.122-123 (Makale. "Tarih sûtununda)
- : Hars ve Medeniyet. S.60,Shf.142-143 (Makale. "İçtimaiyyat sûtununda")
- : Harsla Medeniyet Münasebetleri. S.61,Shf. 162-163. (Makale. "İçtimaiyyat" sûtununda)
- : Hars ve Irk. S.62,Shf.182-185. (Makale. "İçtimaiyyat" sûtununda)
- : Hilâfetin İstiklâli. S.67-1,Shf.2 (Hilâfetin kaldırılmasınının İslâm akaidine ters düşmediği hk. "İçtimaiyyat" sûtununda.)
- : Millî Meseleler,"Medeniyetimiz." S.68-2 Shf.18-19, S.69-3, Shf. 34-36 (Türk Medeniyeti hk. Makale. "İçtimaiyyat" sûtununda)
- : Millet Nedir? S.70-4,Shf.53-54. (Makale. "Musahabe" sûtûnunda)
- : Bedî'î Türkçülük. S.83,Shf.341-343 (Türklerde Bedî'î Zevk" yan başlığıyla, makale "Musahabe" sûtununda.)
- : Türkçülük Tarihi. S.84,Shf.359-361. (Makale. "Musahabe" sûtununda.)

İMZASIZLAR

- : Avrupa Prensi, S.50,Shf.478. (73 yaşında ölen Fransız coğrafya bilgini ve devlet adamı Kalemenson'un insanı hayrete düşüren çalışma gücü ve bir günlük zamanını nasıl değerlendirdiği hk. "Şuun" sütununda.)
- : Beşinci Sultan Mehmed Hân Hazretlerinin İrtihali. S.52,Shf.501-502. (Beşinci Sultan Mehmed Hân'ın meşrutiyetçiliği ve kişiliği, hizmetleri hk.)
- : Yüksek Ökçeler. S.52,Shf.504. (Yüksek topuklu ayakkabıların kadınlarda meydana getirdiği rahatsızlık ve hastalıklar hk.Yazı,31 Mart 1918 tarihli Le Zânâl-
- لآلآ - Mecmuası'ndan alınmıştır. "Kadın Meseleleri" sütununda.)
- : 10 Temmuz, Onuncu Yıl. S.54,Shf.21 (Meşrutiyetin ilânınının 10. yılı münasebetiyle, bugünün Millî Bayram olarak vasıflandırılması.)
- : Ken'an Çobanları. S.55,Shf.55-56 (Halide Edib Adıvar'ın adı geçen eserinin opera şeklinde tertib edildiğini ve sahnelendiğini beyân ederek, tenkidini yapıyor. "Şuun" sütununda.)
- : Ucuz ve Sıhhî Meskenler. S.55,Shf.56-59 (İstanbul'da yangın dolayısıyla yanan evlerin yerine ucuz ve sıhhi evlerin yapılması ve vatandaşlara verilmesi hk.)

- † ---: Onbeş Günlük İstanbul. S.67-1, Shf.12-13
(Neşriyat haşatına başlayan, Ayâde, Ak Baba, mecmuaları ile, Kiralık Konak, Anadolu-da Yunan Mezâlimi, İzmir'den Bursa'ya, Eşber ünvanlı kitablara tanıtılıyor.)^{F.L. imzasıyla})
- : Pasteur İhtifâli. S.67-1, Shf.16. (Pasteur'un 100. senesinin teyid edilmesi münasebetiyle İstanbul'da verilen konferans hk.)
- : İlk Hilâfet S.68-2, Shf.23-25. (Ahmet Ağa-oğlu Bey'in Hakimiyet-i Milliye Gazetesinde yayınlanan, Hz. Ömer devrinde hilâfet ve hilâfetle ilk kargaşalar konulu yazıların tekrar neşri. "İstinsah Edilmiş Sahifeler." sütununda.)
- : Tarihi Taharriyyat : KARTACA. S.68-2, Shf.28-29. (Kartaca ve Mısır Harabeleri'nin yapılan çalışmalar hk. "Mısır Harabelerinde Diğer Yeni Bir Keşif, Keşif Olunan Firâvun Mezârı Münasebetiyle, Kartaca Taharriyyatı" alt başlıklarıyla.)
- : Dostoyevski. S.68-2, Shf.32. (Mecmua'nın ilâve olarak verdiği Dostoyevski'nin "Ölümler Evinin Hatıraları" isimli eseri münasebetiyle, okuyucunun yazar hakkındaki mütalaaları.)
- : Bu Günkü Alaşehir. S.69-3, Shf.42. (Mütareke döneminde ve sonrasında Alaşehir'in durumu hk.)
- : Onbeş Günlük İstanbul. S.69-3, Shf.47-49
(Talâk-ı Sülâsi, Hind-i Millî Hareketinin

- : Menşei, Pierre Ceneva'nın Konferansı ,Pierre Loti Günü, nâmıyla neşredilen kitaplar hk.)
- : Şuun. S.69-3,Shf.49-50 ("Kadınlarımız ve İntihâbât" Okuyucudan Gelen Mektûb" açıklamasıyla, Bir Mısır Melikesinin Mumyası Mecmuaya Gelen Eserler: Şair-i 'Azâma Mektûb, Kâve Destanı, Hiç Biri, Sıhî Sahifeler. " alt başlıklarıyla.)
- + ---: Onbeş Günlük İstanbul. S.70-4,Shf.70, (Sözde Kızlar ve Sisli Geceler isimli eserlerin tenkidi.) F.L. imzasıyla
- : Firavun "Tutankamon" - توتانخامون - un Mezarı S.72-6,Shf.109. (Mumyası bulunan Firavun Tutankamon ile ilgili gazetelerde çıkan bilgiler hk. "Kadimiyyat" sûtûnunda.)
- : Şuun. S.72-6,Shf.110. ("Açık Kitaplar" yan başlığıyla, Loğarsan "Türkçesi:Kız-Erkek" ünvanlı müstehcen kitab tenkid ediliyor. Ayrıca Rahib Alta'nın yazdığı Hristiyanlık Hakkında Bir Eser hakkında bilgi veriliyor.)
- : Telsiz,Telgraf,Telefon. S.73-7,Shf,123-125 (Telsiz,telgraf,telefonun gelişmesi bunların içtimai ve harb alanlarındaki tesirleri hk. "Fennî Musahabe" sûtûnunda.)
- : 'Ayhtâb Müdâfasından Hatıralar. S.74-8, Shf.144
- +---: Şuun. S.74-8,Shf.148-149. ("Büyük Bir

- : İnsan, Türk Yurdu, Şarkî Anadolu Yetimleri" Yan başlıklarıyla.)
- + ----: Şuun. S.74-8, Shf.150. (Mecmuanın çıkarılmış olduğu Bursa'ya Mahsus Fevkalade Nüsha, Kelebekler, Sönmüş Yıldızlar isimli kitablara ile Ziya Gökalp Bey hakkında bilgi veriliyor.) F.L. imzasıyla
- : İşgal Altında Bursa. S.75-9, Shf.167-168 (Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgal edilişi hk.)
- + ----: Pierre Loti'de Bursa. S.75-9, Shf.193-194
- + ----: Şeyh Küşteri ve Karagöz. S.75-9, Shf. 195-197 (Şeyh Küşteri, Karagöz, Hacivat hk.)
- : Bursadaki Ziyaretgâhlar için Rehber. S.75-9 Shf. 197 ("Câmiler" alt başlığıyla.)
- : Bursa'da Medfûn Vüzerâ. S.75-9, Shf.200
- + ----: Onbeş Günlük İstanbul. S.76-10, Shf.217-218 ("Kitablara: Kadınlık ve Kadınlarımız Temâşâ: Atâşten Gömlek Sinemada." alt başlıklarıyla.) F.L. imzasıyla
- + ----: Türk Ocakları. S.76-10, Shf.218 .("Taşra Haberleri, Hazin Timsal -Azerbaycan Cumhuriyeti Reisi Resûlzâde'nin neşrettiği adı geçen kitab hk.- Mecmuamıza Gelen Eserler: Mâziden Âtiye." yan başlıklarıyla.)
- + ----: "Madam Adân" "Pierre Loti" nin Evinde S.77-11, Shf.229. (Pierre Loti ve evi hk. "Guluva" gazetesinden alıntı.)

- + ---: Yeni Kitaplar. S.77-11,Shf.231. (Halide Edib'in Ateşten Gömlek ünvanlı eseri hk.)
F.L. imzasıyla
- + ---: Şuun. S.77-11,Shf.238. ("Bir Cevab" yan başlığıyla İkdâm gazetesinde çıkan ve Yeni Mecmua'yı tenkid eden Veled Çelebi ile ilgili yazıya ve tenkide cevab.)
- + ---: Türk Ocağında. S.78-12,Shf.249-250. (Hamdullah Subhi (Tanrıöver)'le Türk Ocakları hk.da yapılan sohbetin özeti.)
- : Din Ticaretiyle Mücadele, S.78-12,Shf. 256-258 ("irticâ', Din Ticareti, Sebilü'rreşâd; Kitaplar: Dudaktan Kalbe." alt başlıklarıyla. "Onbeş Günlük İstanbul" sütûnunda.)
- + ---: Matbûat Arasında. S.79,Shf.261. (Anadoludaki matbûat âlemi hk.)
- + ---: Pierre Loti, S.79,Shf.269-272. (Pierre Loti'nin ölümü münasebetiyle, O'nun hayatı, eserleri, özellikleri ve Türklere karşı hissiyatı hk.)
- : Memleket Türküleri. S.80,Shf.287. (Saruhan'dan kimliği belirsiz bir öğretmenin gönderdiği ve adı geçen yerde kurulan encümenin derlediği memleket türküleri numûneleri "Halk Edebiyatı" sütûnunda.)
- : Yeniçeriliğin İlgasına Yüzüncü Senesi, 'Âsâkir-i Mansure-i Muhammediye. S.80,Shf. 289-291. (Yeniçeriliğin ilgası hk.)

- +---: Türk Ocakları. S.80,Shf.297. ("İstanbul Ocağında" yan başlığıyla. Üç seneden beri mecburen kapalı olan ocakta yapılan ilk kongre hk.)
- +---: Şuun. S.80,Shf.297. ("Heyet-i İlmîyye, Türk Ressamlarının Sergisi, Türk Ocakları." yan başlıklarıyla.)
- +---: İstanbul'a Gelecek misiniz? S.81,Shf. 301-302. (İstanbul hükümet ve meclisinin pasifliği, Ankara'nın başkent olması ve İstanbul'a karşı üstünlüğü hk. "Musahabe" sütûnunda.)
- : Türkler Anadolu'ya Nasıl Yerleşti? S.81, Shf.302-303. (Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerinin tarihçesi hk.)
- : Onbeş Günlük İstanbul. S.81,Shf.305. (Kulüpçüler ve Hemşehriler, Mecmuamıza Gelen Eserler: Recaizâde Mahmud Bey." yan başlıklarıyla.)
- : Resim Sergisindeki Eserler. S.81-Shf.312 (Mustafa Kemal adına konuşan Hamdullah Subhi (Tanrıöver) in de belirttiği açılan resim sergisinin sönük geçtiği hk.)
- +---: Türk Ocağı. S.81,Shf.317-318. (Türk Ocağı'nda İran konulu konferans hk.)
- : Şuun. S.82,Shf.337. ("Ahlâk ve Sanat" yan başlığıyla. Yazdığı bir romanda, kahramanları öpüştüren bir genç yazarın muhakeme edilmesi hk.)
- +---: Lozan Sulhu. S.83,Shf.343-344.

- : (Le Rannal Mecmuasında Gusto Le Bon'un Lozan sulhu konusunda yayınlanan makalenin Türkiye ile ilgili kısmının neşri. "İçtimaiyyat" sûtûnunda.)
- + ---: Türk Ocağı. S.83,Shf.358. ("Matbuatda Ocak, Kars'da Ocak." yan başlıklarıyla.)
- : Türk Ocağı ve Yeni Mecmua. S.84,Shf.376 (Bu sayıdan itibaren Yeni Mecmua'nın Türk Ocağı'nın fikir sözcülüğünü yapacağı hk.)
- + ---: Türk Ocağında Konferans. S.85,Shf.381. (Mehmed Ali 'Ayni Bey'in Türk Ocağında verdiği Türk gençliğinin vatana hizmet etmeleri, bu hizmetin çalışarak yapılması gerektiği konulu konferans metni.)
- + ---: Türk Ocağı. S.85,Shf.397-398. ("Türk Ocağı ve Halk, Ocakların Hâli, Şiire ve Şaire Ta'n. " yan başlıklarıyla.)
- + ---: Mecmuamıza Gelen Eserler. S.85,Shf.398 ("Nikâhda Keramet, Yeni Kafkasya Mecmuası." ünvanlı eserler tanıtılıyor.)
- + ---: Vuzûha Doğru. S.86,Shf.401. (Türk Ocakları hk. "Musahabe" sûtûnunda.)
- : Derdli'den S.87,Shf.421. (şiiir)

- : Anadolu Türklerinde Nakkaşlık. S.87,Shf. 429-431. (Sultan 11. Murad devrinde yaşamış en eski nakkaşlardan Bursalı Safî hk. "Sınâyi'-i Nefise" sütûnunda.)
- +---: Türk Ocağı. S.88,Shf.444-447. ("Suallerimize Cevaplar, Türk Ocağı Haberleri." yan başlıklarıyla.)
- : Şuun. S.88,Shf. 453-454. ("Darülfünûn'da Emin intihâbı, Mecmualar: Yeni Kafkasya, Millî Mecmua, Mihrâb, Sebilü'rreşâd, Beynelmilel Tarih-i Edebiyân Kongresi." yan başlıklarıyla.)
- : Onbeş Günlük İstanbul. S.89,Shf.469. ("Darülfünûn Hakkındaki Fikirlerimiz; Mecmuamıza Gelen Eserler: Sâdâ, ilk Menba'") yan başlıklarıyla.)
- + ---: Türk Ocağı. S.90,Shf.482-484. (164 meb'usun imzasıyla T.B.M.M. ne verilen bir tahrir metninin neşri ve "Türk Ocağı Haberleri" hk.)

2- Konularına Göre :

a- Aile Hukuku ile ilgili yazılar:

(ŞİNBAY) Halim Sâbit : "İzdivaçta Velâyet" S.50, Shf.474-475.

---: "İslâmiyetten Evvel ve Sonra İzdivaç Ehliyet-i Velâyet. S.52, Shf.513-514; S.53 Shf.5-8

b- Aktüaliteye Dair Yazılar :

(KARAOSMANOĞLU) Yakub Kadri: "Moris Bâres'in Vefâtı Münasebetiyle." S.90, Shf.471-472.

İmzasızlar : Beşinci Sultan Mehmed Hân Hazretlerinin irtihali" S.52, Shf.501-502

---: Ucuz ve Sihhî Meskenler. S.55, Shf.56-59

---: "10 Temmuz, Onuncu Yıl" S.54, Shf.21

---: "Avrupa Prensi" S.50, Shf.478

---: "Pasteur İhtifâli" S.67-1, Shf.16

---: "Firavun Tutanhamun'un Mezarı." S.72-6, Shf. 109

---: "Pierre Loti" S.79, Shf.269-272

---: "Resim Sergisindeki Eserler" S.81, Shf.312

c- Cevab Yazıları :

(Ha) Ç F. : Bknz. (OZANSOY), Halid Fahri

M.N. : imzasıyla: "Bir İtiraza Cevab" S.84, Shf.372-373.

---: "Yahya Saim Bey'e samimiyet" S.89,Shf.
469

(KARAOSMANOĞLU)

Fevzi Lütüfi : Yerinde Bir Zaaf ve Yerini Şaşırın Bir
Kudret" S.90, Shf.481-482

(OZANSOY), Halid Fahri: "Bir İzah" S.58,Shf.115-116

İmzasız : "Bir Cevab" S.77-11,Shf.238

d- Edebiyatla İlgili Yazılar :

1- Manzum Eserler :

a- Aruz Vezni ile Yazılanlar:

Ahmed Hâşim : "Karanfil" S.68-2,Shf.20

---: "Satırlar" S.70,Shf.59

---: "Gece" S.73-7, Shf. 114

Ahmed Paşa, Bursalı : "Yeni Saray Kasidesi" S.46,Shf.393-394

---: İsimsiz. S.75-9,Shf.172

'Aynî : "Murabba" S.46,Shf. 388

Azim, Bursalı : "Rubai" S.75-9,Shf.193

(BEYATLI), Yahya Kemal: "Telâfi" S.47,Shf.408

---: "Şarkılar" S.47,Shf.408

---: "Abdülhâk Hâmid'e Gazel" S.48,Shf.427

---: "Özleyen" S.53,Shf.6

Bursalı Ahmed Paşa : Bknz. Ahmed Paşa, Bursalı

Bursalı Azim : Bknz. Azim, Bursalı

- Bursalı Gazali : Bknz. Gazali, Bursalı
- Bursalı Halidî : Bknz. Halidî, Bursalı
- Bursalı Hatimî : Bknz. Hatimî, Bursalı
- Bursalı Hilâlî : Bknz. Hilâlî, Bursalı
- Bursalı Nihâlî : Bknz. Nihâlî, Bursalı
- Bursalı Nimetî Çelebi: Bknz. Nimetî Çelebi, Bursalı
- Bursalı Sipahi Halil Bey: Bknz. Halil Bey Sipahi, Bursalı
- Bursalı Tâlib : Bknz. Tâlib, Bursalı
- Fuzulî : "Nefs" S.89,Shf.455
- Halidî, Bursalı : "Kıt'a" S.75-9,Shf.172
- Halil Bey; Sipahi, Bursalı: "Gazel" S.75-9,Shf.182
- Hatimî, Bursalı : "Rubai" S.75-9,Shf.193
- Hilâlî, Bursalı : "Gazel" S.75-9, Shf.179
- İhsan Mukbil : "Bir Dargın ki" S.46,Shf.386
- Murad, Sultan II. : "Gazel" S.75-9,Shf.172
- Nihâlî, Bursalı : "Gazel" S.75-9,Shf.194
- Nimetî Çelebi, Bursalı: "Gazel" S.75-9,Shf.187
- (OZANOĞLU),Yahya Saim: "Bir Heykel Parçasından" S.50,Shf.471
- : "Sahil ve Kır Akşamları" S.54,Shf.37
- : "Cami Avlusunda" S.56,Shf.65
- : "Ağaçlıklar İçinde" S.58, Shf.108

Sultan Murad, 11. : Bknz. Murad, Sultan 11.

Tâlib, Bursalı : "Gazel" S.75-9, Shf.186

(TARHAN), Abdülhâk Hâmid: "Merkâd-ı Fâtihi Ziyaret" S.46, Shf.388

Yahya Saim : Bknz. (OZANOĞLU), Yahya Saim

(YÖNTEM), Ali Canib : "Şarkın Mezarlığı" S.46, Shf.386

b- Hece Vezni ile Yazılanlar:

Akil Koyuncu : "İstanbul'un Fethi" S.46, Shf.394

---: "Bahar" S.47, Shf.405

---: "Kendi Kendime" S.61, Shf.175

Ali Haydar Emir : Bknz. (ALPAGOT), Ali Haydar Emir

Ali Mümtaz : Bknz. (AROLAT), Ali Mümtaz

Ali Ulvi : Bknz. (ELÖVE), Ali Ulvi

(ALPAGOT), Ali Haydar Emir: Vatan Manzumeleri, "Kurtaran" S.69-3
Shf.44

(AROLAT), Ali Mümtaz : "Saz" S.67-1, Shf.13

---: "Mehtab" S.68-2, Shf.22

(BAŞAR), Şükûfe Nihâl: "Son Dua" S.66, Shf.267

(BOZTEPE), Halil Nihad: Bknz. HUGO Victor

(ÇAMLİBEL), Faruk Nafiz: "Ayrılık" S.46, Shf.386

---: "Yıllardır" S.49, Shf.454

---: "Gezdiğim Yer" S.50, Shf.471

- : "Şübhe" S.55,Shf.47
- : "Arzu" S.56, Shf.66
- : "Mersiye" S.60, Shf.152
- (ELÖVE), Ali Ulvi : "Buğday Tarlaları" S.49, Shf.453
- : "Kan Çiçekleri", "Bir Ben" S.83, Shf.348
- 1.(Elif), Cevad : Bknz. (EMRE), Ahmed Cevad
- Emin Receb : "Türk Dili", " Dağlardan Akan Sular"
S.89,Shf.470
- (EMRE), Ahmed Cevad : "İmdad" S.46, Shf.398
- : "Kalk" S.85, Shf.398
- 1.(Elif) Seyfi : Bknz. (ORHAN), Orhan Seyfi
- Gazali, Bursalı : "İsimsiz" S.75-9,Shf.172
- (GEZGİN), Hakkı Süha : "Meriç" S.51,Shf.484
- : "Orduya" S.60, Shf.148
- : "Siperden Mektub" S.66,Shf.267
- (GÖNENSOY), Hıfzı Tevfik: "Derdim" S.49, Shf.453
- (GÖVSA), İbrahim Alaaddin: "Bugünün Çocuklarına" S.46,Shf.386
S.47,Shf.405
- : "Çanakkale İzleri -Bir Kurşun"
S.48,Shf.432
- : "Çanakkale İzleri-Yaralının Derdi" S.50,
Shf.466
- : "Çanakkale İzleri-İstanbul'a Dönüş" S.56
Shf.66

- Hakkı Süha : Bknz. (GEZGİN), Hakkı Süha
- Halil Nihad : Bknz. (BOZTEPE), Halil Nihad
- Hasan Ali : Bknz. (YÜCEL), Hasan Ali
- Hıfzı Tefvik : Bknz. (GÖNENSOY), Hıfzı Tefvik
- HUGO Victor : "Kanadalı Bir Kadın" S.58, Shf.108
- İbrahim Alaaddin : Bknz. (GÖVSA), İbrahim Alaaddin
- İhsan Mukbil : "Aşkın Şikâyeti" S.49, Shf.453
 ---: "Şehidleri Anarken" S.57, Shf.88
 ---: "Arkandan" S.66, Shf.267
- Karacaoğlan : "Halk Şairleri" S.82, Shf.323-324
 (KISAKÜREK), Necib Fazıl: "Yegâne" S.80, Shf.286-287
 ---: "Serhoş" S.80, Shf.295
 ---: "Yürek Sesi" S.82, Shf.337
- (ORHON) Orhan Seyfi : "Ordu Kafkasya'ya Girince" S.60, Shf.156
 ---: "Harb İçinde Bahar" S.61, Shf.166
- (OZANOĞLU), Yahya Saim: "Kır Akşamları" S.47, Shf.405
- (OZANSOY) Halid Fahri: "Bahardan Bir Ses" S.46, Shf.386
 ---: "Kafkasya'ya Doğru" S.47, Shf.405
 ---: "Sahilde" S.57, Shf.88
 ---: "Dargın" S.58, Shf.108
- Süleyman Selami : "Kurumuş Menba" S.50, Shf.467

- Şükûfe Nihal : Bknz. (BAŞAR) Şükûfe Nihal
- TOKADİZADE Bekib : "Kalender Nasihatları" S.76-10, Shf.212
 ---: "Derviş Sözleri" S.80, Shf.291
- Victor Hugo : Bknz. HUGO Victor
- Yahya Saim : Bknz. (OZANOĞLU),Yahya Saim
- (YÖNTEM),Ali Canib : "Yaz Görüşleri" S.54, Shf.26; S.60, Shf.156
- (YÜCEL),Hasan Ali : "Şehitlerimizi Tahattür" S.83,Shf.348
 ---: "Artık Susuyorum" S.85,Shf.392
 ---: "Geyik" S.90,Shf.481
- Zeki Salih : "Kışla Türkülerinden" S.50, Shf.471
- Ziya GÖKALP : "Neye Gelmedin-Kafkasya'da Osmanlı İştî-
 yâkı-" S.46, Shf.385
- İmzasız : "Derdli'den" S.87, Shf.421

c- Tercüme ve Serbest Manzumeler :

- Akil Koyuncu : "Kendi Kendine" S.48, Shf.432
 ---: "Şikayet" S.49, Shf.454
 ---: "Şair" Bknz. Mussed De Alfred
- Alfred De Mussed : Bknz. Mussed De Alfred
- Ali Ulvi : Bknz. (ELÖVE),Ali Ulvi
- (BOZTEPE)Halil Nihad: "Yer Altında" Bknz. HUGO Victor
 ---: "Sahilde" Bknz. HUGO Victor

- : "Karlı Bir Gece" Bknz. Maupassant, Guy De
 (ÇAMLİBEL), Faruk Nafiz: "Sensiz Bahar" S.53, Shf.4
 ---: "Ayrılırken" S.55, Shf.47
 ---: "Bahar Gelmesin" S.61, Shf.172
 (ELÖVE), Ali Ulvi : "Göl" Bknz. Martin La
 ---: "Aşka Tahassür" Bknz. Üngör, Osman Zeki
 Emin Said : "Dalgıç" Bknz. Schiller
 ---: "Sanatkâr" Bknz. Flayslen, Sezar
 (ERBİL), Hâşim Nâhid Bey: "Kara Bahdım-Irak Halk Türküleri"
 S.68-2, Shf.28
 ---: "Irak Halk Türküleri" S.69-3, Shf.40
 ---: "Sevgiye Dair-Irak Halk Türküleri" S.70-4
 Shf.62-63
 FLAYSLEN Sezar : "Sanatkâr" S.58, Shf.107-108
 Goethe : "İsimsiz" S.87, Shf.431-432
 ---: "Şehidler" S.88, Shf. 450
 ---: "Visal" S.90, Shf.480-481
 Guy De Maupassant : Bknz. MAUPAUSSANT Guy De
 Halil Nihad : Bknz. (BOZTEPE), Halil Nihad
 Hanri De Röniye : Bknz. RÖNİYE Hanri De
 H.S. (ع.س) : "Daven'den Geçerken" Bknz. Röniye Hanri De
 Haşim Nâhid Bey : Bknz. (ERBİL), Hâşim Nâhid Bey

- HUGO Victor : "Yer Altında" S.60, Shf.156
 ---: "Sahilde" S.61, Shf.172
- Ihsan Mukbil : "Son Niyâz" S.50, Shf.471
 ---: "O Günün Hâtırası" S.58, Shf.108
 ---: "Kardeşime" Bknz. Maupaussant, Guy De
- 'İzzet Ulvi : "Leyla" S.90, Shf.472
- (KARAOSMANOĞLU), Yakub Kadri: "Erenlerin Bağından" S.60, Shf. 146-147; S.61, Shf.164
 ---: "Okun Ucundan" S.71-5, Shf.75-76; S.77-11 Shf.221-222
- (KISAKÜREK), Necib Fazıl: "Allah", "Sevgili", "Çılgın" S.78-12, Shf. 252.
 ---: "Kitâbe" S.79, Shf.261
 ---: "Derbeder" S.82, Shf.326
- (KORYÜREK), Enis Behiç: "Bir Çift İskarpın" S.61, Shf.172
- La Martin : Bknz. Martin, La
- LOTI Pierre : "Gün Batarken" S.86, Shf.416-417
- Martin, La : "Göl" S.55, Shf.47
- MAUPAUSSANT Guy De: "Kardeşime" S.60, Shf.155-156
 ---: "Karlı Bir Gece" S.60, Shf.156
- MUSSED De Alfred : "Şair" S.65, Shf.245-248
- Osman Zeki : Bknz. (ÜNGÖR), Osman Zeki

(OZANOĞLU), Yahya Saim: "Ölünün Kalbi" S.53, Shf.4

---: "Bir Başka Hayat" S.60, Shf.156

(OZANSOY), Halid Fahri: "Öç" S.48, Shf.432

---: "Bahar Sabahı" S.50, Shf.471

Pierre Loti : Bknz. Loti Pierre

RÖNİYE Hanri De : "Dâven'den Geçerken" S.84, Shf.374-375

SCHILLER Von : "Dalgıç" S.50, Shf. 475-476

Sezar Flayşlen : Bknz. FLAYŞLEN Sezar

(ÜNGÖR), Osman Zeki : "Aşka Tahassür" S.60, Shf.159

Viyolonist Zeki : Bknz. (ÜNGÖR), Osman Zeki

Yahya Saim : Bknz. (OZANOĞLU), Yahya Saim

İmzasız : "Memleket Türküleri" S.80, Shf.287

2 - Mensur Yazılar

Abdullah Davud, Müderris: "Rum Patrikliği Meselesine Dair"
S.69-3, Shf.40,45

Abdullahoğlu Hâmid Zübeyr: Bknz. (KOŞAY), Abdullahoğlu Hâmid
Zübeyr

Ahmed Cemâl : Bknz. Kon Le Fon

Ahmed Cevâd : Bknz. (EMRE), Ahmed Cevad

Ahmed Hâşim : "Bir Ağaç Karşısında" S.67-1, Shf.5

---: Gurabâhâne-i Laklakan" S.75-9, Shf.158-190

- Ahmed Refik : Bknz. (AL TINAY), Ahmed Refik
- Ahmed Şükrü : Bknz. (ESMER), Ahmed Şükrü
- (ALTAN), Midhat Şâkir: "Anadolu'da Halk Türküleri" S.86, Shf.402
403; S.87, Shf.425-427; S.88, Shf. 447-
450; S.90, Shf.478-480
- (AL TINAY), Ahmed Refik: "Sultan Mahmud Sâni Devrinde Boğaziçi"
S.48-Shf.429-431
- : "Cellâd Kara Ali" S.60, Shf.148-149
- : "Kara Hasanoglu Hüseyin Ağa" S.61, Shf.
164-168
- : "Kurtulan Beldelerimiz- Alaşehir" S.69-3
Shf. 41-42
- : "Mâzide Bahar Seyrânları" S.76-10, Shf.
209-210
- Anatole France : Bknz. FRANCE Anatole
- Arend : "Hakiki İnsan" S.47, Shf.412
- (ATAY), Falih Rifki : "Neferim Mehmed" S.53, Shf.2-4
- : "İsa'nın Merkâdından Çıkan Nur" S.54-Shf.
23-25
- : "Hâlid ve Arkadaşı Memduh" S.55, Shf.42-43
- : "Cebhe" S.56, Shf.64-65
- : "Eski Saat" S.57, Shf.84-85
- : "Bende Konağı" S.60, Shf.144-146
- : "Bir Meczûbla Tanışdım" S.63, Shf.202-
203

- : "Kara Gün Tecrübesi" S.66, Shf.261-262
- : "Mazlum Milletlerin Mizahı" S.72-6, Shf. 93-94
- : "Yeşil" S.75-9, Shf.161
- : "Feragat" S.76-10, Shf.201-202

Avram Galanti : Bknz. GALANTI Avram

(BAYRI), Mehmed Halid: "Eski Bursa" S.75-9, Shf. 169-172

- : "Cevri" S.77-11, Shf.222-223
- : "Güheri'nin Şiirleri" S.86, Shf.411-412
- : "Yunus Emre'den Sonra Tasavvufî Halk Edebiyatımızın Seciyesi" S.89, Shf.456; S.90, Shf.473-474

CAFEROĞLU Ahmed : "Onaltıncı Asırda Türk Edebiyatı'nın Altın Devri" S.84, Shf.371-372

(ÇAMBEL), Hasan Cemil Bey: "Geuthe'den" S.87, Shf.431-432

- : "Geuthe'den -Şehidler" S.88, Shf.450)
- : "Geuthe'den - Visal" S.90, Shf.480-481

(ÇAVLI), Emin Ali : "Tarih Usûlüne Dair" S.52, Shf.514-517

(1) Elif, imzasıyla : "Mumya'nın İntikamı" S.71-5, Shf.76-77

E.Ğ. imzasıyla: "Mısri Aliye'de Keşf Olunan Fira-
vun Mezarı" S.70-4, Shf.64

Emin Ali : Bknz. (ÇAVLI), Emin Ali

l(Elif) Midhat : "Meslekî Zümreler ve Ahlâki Hayat" S.65, Shf.258-259

- (EMRE), Ahmed Cevâd : "Türkçe ile Hindû-avrupaî ve Sâmi Lisanelerinde Kelimenin Tahlili." S.48, Shf.433-435
- : "Lisanımızda Teksir" S.52, Shf.507-508-513
- : "İmlamızın Islahı" S.61, Shf.176-178; S.63, Shf.206-208
- (ERBİL) Hâşim Nâhid Bey: "Musul ve Anadolu" S.70-4, Shf.61-62
- (ESMER), Ahmed Şükrü : "Lozan Konferansında Gazetecilik" S.71-5, Shf.83-85
- Fevzi Lütfi : "Pafnos" S.82, Shf.321-322
- : "Paydos Borusu Değil İş Borusu" S.87, Shf.439-440
- : "Matbuat Şûrişi Ortasında" S.88, Shf.441
- : "Yarınki Cûşis" S.89, Shf.455
- Fıraylıgrat : "Çam" S.47, Shf.412
- Fon Le Kon : Bknz. Kon Le Fon
- FRANCE Anatole : "Şair Şölet" S.88, Shf.452-453.
- : "Münzevi" S.89, Shf.467-469
- GALANTİ Avram : "Kullandığımız Ay İsimlerinin Menşei" S.50, Shf.476-478
- : "Hazret-i Halid'in Kabrinin Keşfi Etrafında" S.53, Shf.14-15
- : "Oğuz Han Efsânesi Etrafında" S.57, Shf.94-95

- : "Türkçe Alfabe Harflerinin Mânâları" S.60, Shf.153-154
- : "Fransa ve Türkçe" S.66, Shf.267-268
- : "İki Mühim Tarihi Keşif" S.67-1, Shf.14
- : "Manevi ve Maddi Medeniyet" S.69-3, Shf.43
44
- : "Ümmet, Millet, Kelimeleri" S.70-4, Shf.
59.
- : "Memleketimizi İyi Tanımakla İstiklâlimizi
Tayin Edebiliriz" S.72-6, Shf.103
- : "İspanyol Halkiyatında Hayreddin Barba-
ros" S.74-8, Shf.143
- : "Bursa'nın Fethi ve Museviler" S.75-9,
Shf.184.
- : "Türk Etimolojisi (iştikâk) İçin" S.76-10
Shf.206-207
- : "Telif ve Tercüme Meselesi" S.77-11,
Shf.228-233
- : "Latin Hurûfâtı Meselesi" S.79, Shf.265-
266
- : "Türkçe İmlâ Meselesi" S.80, Shf.285-286
- : "Padişah, Paşa, Bey, Efendi, Ağa Kelime-
lerinin Menşe'leri." S.81, Shf.303-304
- : "Türk Hurûfâtında Salı Günü" S.82, Shf.
332-333

- : "Türk Liselerinde Arabî ve Fârisî"
S.83, Shf.344-345
- : "Arabi ve Farisî Kavâidden Ayıklanmış
Türkçe" S.84, Shf.362-363
- : "Ne İçin İslâmiyeti Müdafaa Ediyorum?"
S.85, Shf.391-392
- : "Türkiye Coğrafya Lügati" S.86, Shf.412-
413
- : "Tarih-i Medeniyette Mustafa Kemal ve
Kumanda Ettiği Türk Ordusu." S.87, Shf.
422-425
- : "Konuşulan ve Yazılan Türkçe" S.88, Shf.
442
- : "Türkiyâ Kelimesinin İmâlesi" S.89, Shf.
460
- : "Avâm Türkçesi" S.90, Shf.477

(GÜRPINAR), Hüseyin Rahmi: "Tehlike Karşısında Keçi Fil Oluyor"
S.82, Shf.322-323

- Halim Sâbit : Bknz. (ŞİNBAY), Halim Sâbit
- Hamdi Halim : "Yirminci Asırda Beynelmilel Muvazene
Politikası" S.59, Shf.136-137
- Hasan Cemil Bey : Bknz. (ÇAMBEL), Hasan Cemil Bey
- Haşim Nâhid Bey : Bknz. (ERBİL), Hâşim Nâhid Bey
- Hayne : "Su Perisi" S.47, Shf.412

HEVAR Kalamın Mösyö: "Menâkıb-ı Eflâkî" S.74-8, Shf.134-135

- İzzet Ulvi : "Hilâl ve Kartal" S.66, Shf.276-278
- Kalaman Hevar Mösyö : Bknz. HEVAR Kalaman, Mösyö
- KALERGI R.N.Koda Nehufe: "Avrupa'nın Dünya Hegemonyasının Ze-
vâli" S.87, Shf.432-435
(KARAOŞMANOĞLU)Fevzi Lütü: Bknz. Fevzi Lütü, Shf.130
- (KARAOŞMANOĞLU) : "İzmit Sarayında Bir Gece" S.69-3, Shf.
Yakub Kadri 33-34
- : "Yunus Emre" S.70-4, Shf.54-55
- : "Edebiyatta Aradığımız" S.73-7, Shf.113-
114
- : "Sârâ Bernâr'ın Sesi" S.74-8, Shf.133
- : "Muradiye'de" S.75-9, Shf.157-158
- : "İlham Menbâ'ı" S.76-10, Shf.201
- : "Çırağan Sesi" S.78-12, Shf.242-243
- (KARAY), Refik Halid : "Tanzimat Seyahati" S.46, Shf.381-382
- : "Yananlara Yardım" S.47, Shf.401-402
- : "Buğdaya Medhiye" S.49, Shf.441-442
- : "Bezgin Yürekler" S.50, Shf.461-462
- : "Tenbel Nesil" S.51, Shf.481
- : "Üç Dişli Kargı" S.53, Shf.1-2
- : "Son On Senelik Edebiyata Dair Bir Hülâ-
sa" S.54, Shf.21-23
- : "Yaz" S.56, Shf.61-62
- : "İstanbul Sokaklarında" S.61, Shf.161-162

- : Tavır ve Hareketimizi Islah Cemiyeti"
S.62, Shf.181-182
- : "İnsaniyet" S.65, Shf.241-242
- KOHEN Moiz : "İçtimai Duygu" S.55, Shf.45-46
- : "Demokrasinin Gayesi" S.56, Shf.67-68
- Kon Le Fon : "Dördüncü Turfan Alman Heyeti" S.47,
Shf.409-412
- (KOŞAY) Abdullahoğlu Hâmid Zübeyr: "Macaristan'daki Türk İsti-
lâsına Dair Bir Konferans" S.79, Shf.166-
168
- (KÖPRÜLÜZÂDE) Mehmed Fuad: "Eski İstanbul Şairlerimiz" S.46,
Shf.387-388
- : "Fatih Devrinde Edebî Hayat" S.46, Shf.
389-391
- : "Hüseyin Dâniş Bey" S.51, Shf.483-486
- : "Harabat Erenleri- Ahi" S.54, Shf.25-26
- : "Osmanlı Edebiyatı'nın Başlangıcı" S.57,
Shf.85-88
- : "Şeyh Galib'e Dair" S.59-Shf.123-124
- : "Harabat Erenleri-Nihâli" S.62, Shf.185
- : "Şehrî" S.73-7, Shf.115
- : "Menâkıb-ı Eflâkî Tercümesi" Bknz. Hevâr
Kalaman, Mösyö
- : "Nihâli" S.75-9, Shf.154-157

- : "Bursa'ya Dair Bazı Vesikalar" S.75-9,
Shf.185-186
- : "Koşma Tarzı" S.78-12, Shf.250-252
- : "Tuyuş Şekli" S.79,Shf.262-263
- : "Aşık Güherî'ye Aid İki Vesika" S.84,
Shf. 363-364

- Mehmed Halid : Bknz. (BAYRI), Mehmed Halid
- Mehmed Ziya : "Bursa'da İpekböcekçiliği" S.75-9,Shf.186
- Midhat Şakir : Bknz. (ALTAN), Midhat Şâkir
- M. Nâhid : "Gustave Şolombirje'den " S.46, Shf.391-
393
- Moiz Kohen : Bknz. KOHEN Moiz
- Mustafa Nihâd : Bknz. (ÖZÖN), Mustafa Nihad
- Nâsuhi Es'ad : Bknz. FRANCE Anatole
- Necmeddin Sadık : Bknz. (SADAK), Necmeddin Sadık
- Odlu Türk, imzasıyla: "Azerbaycan'ın Pây-ı Tahtı" S.63, Shf.204-
205
- (OZANOĞLU), Yahya Saim: "Jean Jack Rousseau'dan - İtirafklar" S.88
Shf.450-451
- (OZANSOY), Halid Fahri: "Yine Vezin Meselesi" S.57, Shf.93-94
S.58,Shf.113-115, S.59,Shf.124-126
- (ÖZÖN), Mustafa Nihad: "Hastahânedede" S.68-2, Shf.25
- R.N.Koda Nehufe Kalergi: Bknz. KALERGI R.N.Koda Nehufe

(SADAK), Necmeddin Sadık: "Hürmet Borcu" S.52, Shf.502

---: "Kumar" S.57, Shf.81

---: "Asrın Zıyanları" S.59, Shf.121-122

---: "Çocuk Kolerası" S.60, Shf.141

---: "Beynelmilel Siyaset Pazarı" S.68-2,
Shf.17-18

(ŞİNBAŞI), Halim Sâbit: "Bir Gençin Ölümü Münasebetiyle" S.80,
Shf.281-283

(TANRIÖVER), Hamdullah Suphi: "Tarih Yollarında Uzaklaşırken"
S.78-12, Shf.242

Tekin Alp : Bknz. Kohen, Moiz

(ÜNAYDIN), Ruşen Eşref: "Tevfik Fikret ve Rübâb-ı Şikeste'nin
Şiirleri" S.58, Shf.101-103

Yahya Saim : Bknz. (OZANOĞLU), Yahya Saim

(YÖNTEM), Ali Cânib : "Tercümân-ı Hakikat Edebiyatı" S.66,
Shf.262-264

---: "Epepe Nedir?" S.62, Shf.193-195

(YURDAKUL), Mehmed Emin: "İstanbul'dan Ayrılırken" S.77-11,
Shf.225-227

Ziyâeddin Rıza : "'Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye Makale-
si" S.82, Shf.331-332

Ziya Gökalp : "Eski Türklerde Din- Dinde Sihrin Farkı"
S.47, Shf.402-405

---: "Eski Türklerde Din-Türkçe'de Allah isim-
leri" S.48, Shf.422-425

- : "Eski Türklerde Din- Yer Sular" S.49,
Shf.442-446
- : "Eski Türklerde Din- Tanrılarla Yer Sular"
S.50, Shf.462-466
- : "Kayı Sülâlesinin Eskiliği ve Şerefi"
S.59, Shf.122-123
- Imzasızlar : "İlk Hilâfet" S.68-2, Shf.23-25
- : "Telsiz, Telgraf, Telefon" S.73-7, Shf.123-
125
- : "İşgal Altında Bursa" S.75-9, Shf.167-168
- : "Pierre Loti'de Bursa" S.75-9, Shf.193-194
- : "Şeyh Küşteri ve Karagöz" S.75-9, Shf.195-
197
- : "Bursa'da Medfûn Vüzerâ" S.75-9, Shf.200
- : "Mâdâm Âdân, Pierre Loti'nin Evinde"
S.77-11, Shf.229
- : "Matbuat Arasında" S.79, Shf.261
- : "İstanbul'a Gelecekmisiniz? " S.81, Shf.
301-302
- : "Türkler Anadolu'ya Nasıl Yerleşti?"
S.81, Shf.302-302
- : "Lozan Sulhu" S.83, Shf.343-344

e- Fikrî Yazılar

Ahmed Emin

: Bknz. (YALMAN), Ahmed Emin

- M. Zekeriya : Bknz. (SERTEL), M. Zekeriya
- Necmeddin Sadık : Bknz.(SADAK), Necmeddin Sadık
- (SADAK), Necmeddin Sâdık: "Harbin İlk Tesirleri" S.51, Shf.487
- : "Harbde Fransa- Otokrasinin Zararları"
S.53, Shf.16-17
- : "Okumak Zevki" S.56, Shf.66-67
- : "Sınıf Mücadelesi" S.63, Shf.205-206
- : "Karl Marks ve Tarihi Maddiyatçılık"
S.85, Shf.382-385, S.86, Shf.404-406, S.87,
Shf.435-438, S.88, Shf.442-444, S.89, Shf.
459, S.90, Shf.475-477
- (SERTEL), M. Zekeriya: "Demokrasi Hakkındaki Son Telâkkiler"
S.48, Shf.426-427
- (TANRIÖVER), Hamdullah Subhi: "Irk ve Milliyet" S.67-1, Shf.7
- (YALÇIN), Hüseyin Cahid: "Lozan'da Bir Gün Nasıl Geçti?"
S.71-5, Shf.81-82
- Ziya Gökalp : "Türkçülük ve Türkiyâcılık" S.51, Shf.482
- : "İctihad ve Mücadele" S.56, Shf.62-64
- : "Hars ve Siyaset" S.57, Shf.82-83
- : "Hars ve Medeniyet" S.60, Shf.142-143
- : "Harsla Medeniyet Münasebetleri" S.61,
Shf.162
- : "Hars ve Irk" S.62, Shf.182-185
- : "Hilâfetin İstiklâli" S.76-1, Shf, 2

- : "Millet Nedir?" S.70-4, Shf.53-54
 ----: "Bedi'î Türkçülük" S.83, Shf.341-343
 ----: "Türkçülük Tarihi" S.84, Shf.359-361

f- Haber Yazıları :

- İmzasızlar : "Türk Ocakları" S.76-10, Shf.218
 ----: "Din Ticaretiyle Mücadele" S.78-12, Shf.
 256-258
 ----: "Hey'et-i İlmî, Türk Ressamlarının Sergi-
 si, Türk Ocakları." S.80, Shf.297
 ----: "Kütübhâneler ve Hemşehriler" S.81, Shf.
 305
 ----: "Ahlâk ve Sanat" S.82, Shf.337
 ----: "Darülfünûnda Emin İntihâbı, Beynelmilel
 Tarih-i Edebiyân Kongresi" S.88, Shf.
 453-454
 ----: "Darülfünûn Hakkındaki Fikirlerimiz"
 S.89, Shf.469.

g- Hatırat Yazıları :

- (ATAY), Falih Rifkî : "Azab" S.69-3, Shf.36-37
 ----: "Salb" S.70-4, Shf. 57-59
 ----: "On Yaşında Kahraman ve Gazi" S.73-7,
 Shf.117-120
 ----: "İdeâl için Ölüm" S.74-8, Shf.135-136

Basri Lostar : "Hindistan Hatıraları- Delhi" S.67-1,
Shf.14-15, S.69-3, Shf.39-40, S.72-6,
Shf.107-108, S.74-8,Shf.139-140, S.77-11,
Shf.236, S.78-12,Shf.255-256, S.80,Shf.
292, S.83, Shf.349-350, S.84, Shf.373-374

DEMİRALP Ispartalı Tefvik: "Bir İstiklâl Kahramanının Hatıraları" S.89, Shf.456-459

---: "Balıkesir'li Erkân-ı Harb Kemâl Bey'in Mücâhede Hatıraları." S.90, Shf.474-475

Fevzi Lütfi : Bknz.(KARAOŞMANOĞLU) Fevzi Lütfi

Hamid Zübeyr : Bknz. (KOŞAY), Hamid Zübeyr

Ispartalı Tefvik : Bknz. DEMİRALP, Ispartalı Tefvik

Ispartalı T.Demiralp: Bknz. DEMİRALP Ispartalı Tefvik

(KARAOŞMANOĞLU) Fevzi Lütfi: Memleket Hatıraları S. 73-7 Shf.129-
(KARAOŞMANOĞLU), Yakub Kadri: "Hakkı Paşa- Bazı Hatıralar ve 130
Mülâhazalar" S.58,Shf.103-107

(KOŞAY), Hamid Zübeyr: "Kardâş Est Milletinin İstiklâl Bayramı"
S.86, Shf.406-407.

İmzasız : "Ayntâb Müdafâsından Hâtıralar" S.74-8,
Shf.144

h- İktisâdi Yazılar :

Avram Galanti : Bknz. GALANTI Avram

Gadfranko : "İstihsâlât Teşkilâtı" S.86, Shf.407-408,
411

GALANTI Avram : "İzmir İktisâd Kongresi" S.71-5,Shf.74,
S.73-7,Shf.125

KOHEN Moiz : "Almanya'da İctimai Hayat" S.47, Shf.406-408.

---: "Harb ve İktisâd-Millî İktisâd" S.59, Shf.133-134, S.61,Shf.178-179

---: Zevâ'id Vergileri" S.60, Shf.154-155

Moiz, Kohen : Bknz. KOHEN Moiz

Tekin Alp : Bknz. KOHEN Moiz

1- İlmî Yazılar :

Ahmed Muhyiddin : "İlmcilik, Malûmatçılık" S.70-4,Shf.55-57

Ahmed Rasim : "Meşrutiyet Tarihi" S.69-3, Shf.45-47, S.70-4,Shf.65-66, S.71-5,Shf.78-80, S.72-6, Shf.104-106, S.73-7,Shf.125-127 S.74-8,Shf.136-137, S.76-10,Shf.207-208, S.77-11,Shf.234-235, S.78-12,Shf.244-245 S.79,Shf.276-277, S.80,Shf.293-294, S.81, Shf.306-308, S.82, Shf.324-326, S.83,Shf.345-348, S.84,Shf.364-366, S.85, Shf.387-388, S.86, Shf.414-415, S.87, Shf.427-428.

Mehmed Şükrü : Bknz. (SARACOĞLU),Mehmed Şükrü

N.S.(ص) imzasıyla: Bknz. (SADAK),Necmeddin Sadık

Nasûhî Es'ad : "Milliyet Kahramanları- Mahatma Gandi" S.76-10,Shf.204-206,S.77-11,Shf.233, S.78-12,Shf.245-246, S.79,Shf.273-276 S.80,Shf.293-294, S.81, Shf.304-305, S.82,Shf.326-327, S.83,Shf.353-354, S.85, Shf.386-387, S.74-8,Shf.137-138

Rojelavon : "Asya'da Milliyetperverlik Cereyanları" S.77-11,Shf.227,S.80,Shf.286

(SADAK), Necmeddin Sadık: "Buğala'nın Fert ve Cemiyet Konulu Konferansı" İçtimaiyyat sûtûnunda. S.74-8, Shf.141-142.

---: Asya'da Milliyetperverlik Cereyanları. Bknz. Rojelâvon

(SARACOĞLU), Mehmed Şükri: "Şark Meselesi" S.57, Shf.96-98, S.58 Shf.116-118, S.60, Shf.156-157.

Ziya Gökalp : "Muhtelif İlm Telâkkiler" S.46, Shf.382-385.

i- Kadın Mevzûlu Yazılar :

F.L. imzasıyla: "İnkılâb ve Kadınlarımız" S.71-5, Shf.77.

Hüseyin Nâmık : Bknz. (ORKUN), Hüseyin Nâmık

(KARAOŞMANOĞLU), Yakub Kadri: "Bir Gence Nasihatlar" S.67-1, Shf.6

(ORKUN), Hüseyin Nâmık: "Osmanlı Tarihinde Kadın" S.79, Shf.268

İmzasız : "Kadın Meseleleri-Yüksek Ökçeler" S.52, Shf.504

j- Maarife Dair Yazılar :

(BALTACIOĞLU), İsmail Hakkı: "Maarif Siyaseti Nedir?" S.67-1, Shf.4-5

Nâmık Kemal : "Fatih'in Maarifperverliği" S.46, Shf.394

Necmeddin Sâdık : Bknz. (SADAK) Necmeddin Sadık

(SADAK), Necmeddin Sadık: "Harb ve Maarif" S.54, Shf.36-37

---: "Program Hataları" S.55, Shf.43-45

Ziya Gökalp : "Maarif ve Hars" S.52, Shf.502-503

k- Mektûb

Le Von Tolstoy : Bknz. TOLSTOY, le Von

Mahmud Muin (معين) : "Dostoyevski" S.68-2, Shf.32

TOLSTOY Le Von : "İkinci Nikolas'a Mektûb" S.50, Shf.472-474

(ÜNAYDIN), Ruşen Eşref: Bknz. TOLSTOY Le Von

1- Millî Meselelerle İlgili Yazılar :

(GÜNALTAY), M. Şemseddin: "Şimal Türkleri ve Tatarlık" S.51, Shf.494-499, S.52, Shf. 505-507

KÖPRÜLÜZÂDE, Mehmed Fuad: "Azerbaycan Cumhuriyeti" S.76-10, Shf.203-204

Mehmed Emin : Bknz. Resulzâde, Mehmed Emin

Necmeddin Sâdık : Bknz. (SADAK), Necmeddin Sadık

RESULZÂDE , Mehmed Emin: "Azerbaycan Hey'et-i Murahassı Reisi ResûlzâdeEmin Bey'in Mühim Beyânatı" S.54, Shf.26-28

(SADAK), Necmeddin Sadık: "Milliyet Hududu, Vatan Hududu" S.71-5, Shf.73

m- Mimari ile İlgili Yazılar :

Ahmed Süheyl : Bknz. (ÜNVER), Ahmed Süheyl

DİL Şarl : "Topkapı Sarayı" S.72-6, Shf.102-103

- Fevzi Lütfi : "İstanbul Sarayı Tedkikâtı" S.82,Shf.329-331
- H.Veblar : "Hanlar ve Evler Hakkında Bir Tetebbu' " S.75-9,Shf. 190-193
- M.S.(S) imzasıyla: "Yeşilde Tezyinât" S.75-9,Shf.165-166.
- Mimar Necmeddin : "Türk Sanatı ve Bursa'daki Mahsulâtı" S.75-9,Shf.173-177
- Nâmık İsmail : Bknz. (YEĞENOĞLU),Nâmık İsmail
- Nasûhi Es'ad : "Konya'daki Selçûki Âsâr-ı Bâkiyesi" S.84, Shf.367-370
- Şarl Dil : Bknz. DİL Şarl
- (ÜNVER),Ahmed Süheyl: "Edirne Serây-ı Cedîd Âmiresi" S.85, Shf.389-391, S.86,Shf.409-411
- (YEĞENOĞLU),Nâmık İsmail: "Klasikler" S.71-5, Shf.75
- n- Mülâkat Yazıları :
- (KARAOSMANOĞLU)
- Fevzi Lütfi : "Türk Ocakları" S.74-8,Shf.148
- İmzasız : "Türk Ocağında" S.78-12,Shf.250
- o- Sanata Dair Yazılar :
- Ahmed Cemal : "Türk Sanatı" Bknz. GALOK Hanri
- (ARSEVEN),Celâl Es'ad: "Sanâyı'-i Nefise - Hikayât (Gravure)" S.79, Shf.263-265
- (ATAY),Falih Rifkî : "Eski Eserlerimiz Muhafazası" S.89, Shf. 461-463

Bursalı, Mehmed Tahir: Bknz. Mehmed Tahir, Bursalı

Celâl Es'ad : Bknz. (ARSEVEN), Celâl Es'ad

GALOK Hanri : "Türk Sanatı" S.59, Shf.129-132; S.60,
Shf.149-152

(KARAOŞMANOĞLU), Yakub Kadri: "Beşinci Resim Sergisi" S.81,
Shf.309-312

KÖPRÜLÜZADE Mehmed Fuad: "Türk Sanatı" S.61, Shf.169-172

Mehmed Tahir, Bursalı: "Oymacılık ve Bursalı Oymacı Fahri"
S.75-9, Shf.181-182

Nâmık İsmail : Bknz. (YEĞENOĞLU), Nâmık İsmail

(YEĞENOĞLU), Nâmık İsmail: "Primitifler, Kurûn-ı Vustâ-yı Sanat"
S.72-6, Shf.98-99

---: "Rönesans" S.73-7, Shf.121-122

(YÖNTEM), Ali Canib : "Lâ Bedi'î Hisler" S.50, Shf.467-468

İmzasız : "Anadolu Türklerinde Nakkaşlık" S.87,
Shf. 429-431

ö- Spor İle İlgili Yazılar :

Osman Mazhar. Doktor: "İdman ve Terbiye" S.82, Shf.333-334

(YEN), Ali Sâmi : "İdman Teşkilatımıza Dair" S.70-4,
Shf.69-70

p- Tanıtım Yazıları

a- Seyahat, Gezi ve Şehir Tanıtımı ile İlgili Yazılar

Ahmed Refîk : Bknz. (ALTINAY), Ahmed Refik

- Ali Rıza Seyfi : Bknz. (SEYFİOĞLU), Ali Rıza Seyfi
(ALTINAY), Ahmed Refik: "Yeşil Bursa Pây-i Taht İken" S.75-9
Shf.152-163
- KÖPRÜLÜZÂDE Mehmed Fuad: "Osmanlı İdâresinde İzmir" S.72-6,
Shf.94-96
- M. Şeref : "Coğrafyada Bursa" S.75-9, Shf.178-181
- Mustafa Nihad : Bknz. (ÖZÖN), Mustafa Nihad
- M. Ziya Beyefendi : "Bursa Kaplıcalarına Dair Tarihi ve Fenni
Malûmat" S.75-9, Shf.188-190
- (ÖZÖN), Mustafa Nihad: "Bayburd'dan Çıktığımız Gün" S.70-4,
Shf.68-69
- : "Evliya Çelebi'de Bursa" S.75-9, Shf.187
- (SEYFİOĞLU) Ali Rıza : "İzmir'den Manisa'ya Kadar Bir Seyahat"
S.66, Shf. 264-267
- İmzasızlar : "Bugünkü Alaşehir" S.69-3, Shf.42
- : "Bursa'daki Ziyaretgâhlar İçin Rehber"
S.75-9, Shf.197
- b- Gelenek, Görenek ve Hayat Tarzına Dair
Tanıtım Yazıları :
- Ebu Dûlef Kâsım Bin İsa El-İcli Bin Muhallil, Yezbli: "Eski
Türk Memleketlerinde" S.59, Shf.134-136
- (KARAY), Refik Halid : "Çocukluğumun Ramazanları" S.48, Shf.
421-422
- Mustafa Lütfi : "Bursa'da Yıldırım Bâyezid'in Düğünü"
S.75-9, Shf.177-178

Müderriş Şerafeddin : Bknz. (YALTKAYA), Müderriş Şerafeddin

SARFİZADE Selahaddin Rıza: "Bursa'da Mahalli Hayat" S.75-9
Shf.182-184

(YALTKAYA), Şerafeddin Müderriş: Bknz. Ebû Dûlef Kâsım Bin İsa
El-İclî Bin Muhallil, Yezbli

c- Kitap, Konferans Tanıtımı ve Okuyucu Yazıları

F.L. imzasıyla: "Te'yiş" S.82, Shf.328

---: "Ziya Gökâlp ve Mefkûre" S.87, Shf.438-
439.

Fevzi Lütfi : "Edebiyat ve Kazanç, Türk Ressamlığı
Nâmına, Avrupa'da Şarka Dair Eserler,
(İzmir'den Bursa'ya - Talâk-ı Sâlise"
S.68-2, Shf.229-232)

---: "Gazi Ayntâb" S.71-5, Shf.90

---: "Taç Giyerken Millet" S.80, Shf.296

---: "Ayrılışlar" S.83, Shf.356-357

(KARAOŞMANOĞLU), Yakub Kadri: "Ayrılıklar, Münasebetiyle" S.84,
Shf.361-362

(KARAY) Refik Halid : "Ken'an Çobanları" S.55, Shf.41-42

---: "Dediklerimiz" S.63, Shf.201-202

M., Ç (Ha).N imzasıyla: "İnşâ'ül -Mergûb" S.55, Shf.
47-48.

Necmeddin Sâdık : Bknz. (SADAK), Necmeddin Sâdık

S.C. imzasıyla: "Mayıs Gecesi" S.72-6, Shf.108

(SADAK), Necmeddin Sâdik: "Din ve Hayat" S.53- Shf.17-18

---: "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak"
S.57, Shf.95-96

---: "Türkçülüğün Esasları" S.83, Shf.358

İmzasızlar

: "Ken'an Çobanları" S.55, Shf.55-56

"Kiralık Konak, Anadolu'da Yunan Mezâli-
mi, İzmir'den Bursa'ya, Eşber"
S.67-1, Shf.12-13

---: "Kadınlarımız ve İntihabat, Okuyucudan
Gelen Mektub, Bir Mısır Melikesinin
Mumyası, Şair-i Azâma Mektûb, Kâve Des-
tanı." S.69-3, Shf.49-50

---: "Talâk-ı Sülâsi, Hind-i Millî Hareketinin
Menşe'i, Pierre Loti Günü, Pierre Genevâ-
nın Konferansı" S.69-3, Shf.47-49

---: "Sözde Kızlar, Sisli Geceler" S.70-4,
Shf.70

---: "Açık Kitaplar" S.72-6, Shf.110

---: "Büyük Bir İnsan, Şarkî Anadolu Yetimleri"
S.74-8, Shf.148-149

---: "Kelebekler, Sönmüş Yıldızlar, Ziya Gökalp
Bey, Mecmuaya Gelen Mektûblar" S.74-8,
Shf.150

---: "Kadınlık ve Kadınlarımız, Ateşten Gömlek"
S.76-10, Shf.217-218

---: "Ateşten Gömlek" S.77-11, Shf.231

---: "Mufasssal Türk Tarihi" S.85, Shf.395

----: "Nikahda Keramet" S.85, Shf.398

d- Mecmua Tanıtımı :

İmzasızlar : "Ay Dede, Ak Baba" S.67-1, Shf.12-13

----: "Türk Yurdu" S.74-8, Shf.148-149

----: "Bursa'ya Mahsus Fevkalâde Nüshamız"
S.74-8, Shf. 150

----: "Yeni Kafkasya Mecmuası" S.85, Shf.398

----: "Yeni Kafkasya, Millî Mecmua, Mihrâb,
Sebilü'rreşâd,

r- Tarih İle İlgili Yazılar :

Ahmed Cevdet Paşa : "Kafkasya'ya Dair" S.49, Shf.454-457

Ahmed Refik : Bknz. (ALTINAY) Ahmed Refik

Avram GALANTİ : Bknz. GALANTİ Avram

(ALTINAY) Ahmed Refik: "Çar Birinci Paul Zamanı" S.49, Shf.449-
453

----: "Koca Ragıp Paşa Devrinde İstanbul"
S.50, Shf.469-471.

----: "Tarihte Kadın Simâları- Mâri İstivâret
Elizabeth " - "ماري استوارت" S.52,
Shf.509-512

----: "Raşid- müderris ve şair" S.53, Shf.9-14

----: "Paris'de Türk-Kâr Sanat" S.54, Shf.29-31

----: "Na'ima" S.55, Shf.49-53

- : "Koca Ragıp Paşa Sadâretinde Bâb-ı Âli"
S.57, Shf.89-92; S.58, Shf.109-112
- : "Hoca Saadeddin" S.63, Shf.209-214
- : "Islahat Fermânı- Hristiyanların Hukuku"
S.66, Shf.269-276
- : "İkinci Sultan Murad Zamanında Edirne"
S.67-1, Shf.8
- : "Dördüncü Sultan Murad Zamanında Musul"
S.70-4, Shf.60
- : "İzmir ve İzmiroğlu" S.72-6, Shf.101-102
- : "Tolun'da Barbaros Hayreddin" S.73-7,
Shf.114
- (GALANTİ) Avram : "Babilliler ve Kapitilasyonlar" S.78-12,
Shf.255
- Hüseyin Nâmık : Bknz. (ORKUN), Hüseyin Nâmık
- M. Ç(Ha).N. imzasıyla : "Devlet-i Aliye - Rusya Müna-
sebeti" S.47, Shf.414-417, S.48, Shf.428
- : "Defter-i Ta'yinât ü İn'âmat" S.51, Shf.
488.
- Münir Mazhar : "Bizans Tarihine Aid İki Ders" S.51,
Shf. 489-494.
- : "Bizans Sanatının Teşekkül ve İntişârı"
S.59, Shf.126-128
- : "Bizans Konstantiniyyesi" S.61, Shf.173-
176

(ORKUN), Hüseyin Nâmık: "İlk Osmanlı Müverrihi" S.80, Shf.287-288.

---: "En Eski Osmanlı Tarihi" S.85, Shf.385-386

---: "Oğuznâme" S.86, Shf.415-416; S.89, Shf.460-461

İmzasızlar : "Tarih-i Taharriyât : Kartaca" S.68-2, Shf.28-29

---: "Yeniçeriliğin İlgasının Yüzüncü Senesi" S.80, Shf.289-291

s- Tefrika Eserler :

a-Destan

(5-16) : Bknz. Ömer Seyfeddin.

LIELLE Kont De : "İlyada" S.46, Shf.397-398, S.47, Shf.413-414, S.48, Shf.437-438, S.49, Shf.447-448, S.50, Shf.479-480, S.51, Shf.499-500, S.52, Shf.519-520, S.53, Shf.18-20, S.54, Shf.38-40, S.55, Shf.59-60, S.64, Shf.239-240

Kont De Lielle : Bknz. Kon De Lielle

Ömer Seyfeddin : Bknz. LIELLE , Kont De.

b- Hikâye

Ahmed Hikmet : Bknz. (MÜFTÜOĞLU), Ahmed Hikmet

Ahmed Nureddin : "Bir Kimsesizin Düğünü" S.89, Shf.463-467

- (ATAY), Falih Rifkî : "Kâbil'de Hâki Efendi ile Ömer Can"
S.68-2, Shf.26-28
- : "Hayrân Baba" S.71-5, Shf.87-90.
- Anatole France : Bknz. FRANCE Anatole
- DOSTOYEVSKİ Fyodor: "Zindan Hatıraları" S.47, Shf.417-418
- : "Ölüler Evinin Hatıraları" S.67-1, Shf. 5-8, S.68-2, Shf.9-16, S.69-3, Shf.17-20 S.70-4, Shf.21-24, S.71-5, Shf.25-28, S.72-6, Shf.29-32, S.73-7, Shf.33-36, S.74-8, Shf.37-40, S.76-10, Shf.40-44, S.77-11, Shf.45-48, S.78-12, Shf.49-52, S.79, Shf.53-56, S.80, Shf.57-60, S.81, Shf.61-64, S.82, Shf.65-68, S.83, Shf.69-72, S.84, Shf.73-76, S.85, Shf.77-80, S.86, Shf.81-84.
- EFTİMYO Victor : "Dişi Geyik" S.54, Shf.36
- Fevzi Lütfi : "Sababe'nin Cinayeti" S.80, Shf.295-296
- : "Şairin Zaferi" S.85, Shf.393-395
- FRANCE Anatole : "Münzevi" S.89, Shf.467-469
- : "Şair Şölet" S.88, Shf.452-453
- Fyodor, DOSTOYEVSKİ: " Bknz. DOSTOYEVSKİ Fyodor
- GORKİ Maksim : "Fırtınalı Bir Gecede" S.52, Shf.517-519
- Guy De Maupaussant : Bknz. MAUPAJSSANT Guy De
- (GÜNTEKİN), Reşâd Nuri: "Bir İnkisâr-ı Hayal" S.70-4, Shf.67-68
- : "Bir Kahraman" S.53, Shf.15-16

- (GÜRPINAR), Hüseyin Rahmi: "Tövbeler Tövbesi" S.67-1, Shf.10-11
- : "Raf'e Hanımın Köftesi" S.76-10, Shf.215-216.
- Halil Nihad ----: Bknz. HUGO Victor
Bknz. MAUPAUSSANT Guy De
- HUGO Victor : "Kanadalı Bir Kadın" S.58, Shf.108
- : "Yer Altında" S.60, Shf.156
- : "Sahilde" S.61, Shf.172
- İvan Turgenyef : Bknz. TURGENYEF İvan
(KARAOSMANOĞLU) Fevzi Lüfi: Bknz. Fevzi Lüfi. Shf.152
- (KARAOSMANOĞLU), Yakub Kadri: "Irak'daki Ruh" S.68-2, Shf.21-22
- (KARAY), Refik Halid : "Şeftali Bahçeleri" S.49, Shf.457-460
- : "Yatık Emine" S.57, Shf.99-100, S.58, Shf.118-120.
- Le Von Tolstoy : Bknz. TOLSTOY Le Von
- LOTİ Pierre : "Bir Kürek Mahkûmunun Kederi" S.67-1, Shf.9
- : "Yeni Bir Zevk" S.73-7, Shf.127-129
S.74-8, Shf.140-145
- : "Kasablık Sığır" S.79, Shf.272-273
- Maksim Gorki : Bknz. GORKİ Maksim
- MAUPAUSSANT Guy De: "Karlı Bir Gece" S.60, Shf. 156
- Mustafa Nihad : Bknz. (ÖZÖN), Mustafa Nihad
- (MÜFTÜOĞLU) Ahmed Hikmet: "Alparslan Masalı" S.65, Shf.242-245

- Nasuhi Es'ad : "Yeni Bir Zevk" Bknz. LOTİ Pierre
 ---: "Mercân Dânesi" S.77-11, Shf.238-239
 S.78-12, Shf.247-248, 253-254
 ---: "Kızılı Adam" S.81, Shf.314-317, S.82,
 Shf.334-337
 ---: "Şair Şölet" Bknz. FRANCE Anatole
- Necmeddin Sâdık : Bknz. (SADAK) Necmeddin Sâdık
- Oscar Wilde : Bknz. VILDE Oscar
- Ömer Seyfeddin : "Ölümler Evinin Hatıraları" Bknz.
 DOSTOYEVSKI Fyodor.
 ---: "Zindan Hatıraları" Bknz. (DOSTOYEVSKI)
 Fyodor.
 ---: "Nakarât" S.63, Shf. 216-220
 ---: "Tuhaf Bir Zulm" S.66, Shf.278-280
- (ÖZÖN) Mustafa Nihad: "Eğlenti" S.74-8, Shf.146-147
 ---: "Tekrar Dirilenler" S.83, Shf.355-356
 ---: "Bahri Efendi'nin Ölümü" S.84, Shf.375,
 376
- (SADAK) Necmeddin Sâdık: "Dişi Geyik" Bknz. EFTİCYO Victor
- TOLSTOY Le Von : "Baba Rasil" S.48, Shf.435-437
 ---: "Genç Çâr" S.54, Shf.32-35
- TURGENYEF Ivan : "Byrak" S.55, Shf.53-55
 ---: "Jermulay ile Değirmenci Kadın" S.64,
 Shf.236-239

- (ÜNAYDIN), Ruşen Eşref : "Baba Rasil" Bknz. TOLSTOY Le Von
 ----: "Genç Çâr" Bknz. TOLSTOY Le Von
 ----: "Fırtınalı Bir Gecede" Bknz. GORKİ Maksim
 ----: "Jermulay ile Değirmenci Kadın" Bknz.
 TURGENYEF İvan
 ----: "Byrak" Bknz. TURGENYEF İvan
- Victor Efticyo : Bknz. EFTİCYO Victor
 Victor Hugo : Bknz. HUGO Victor
- VİLDE Oscar : "Gül Ve Bülbül) S.83, Shf.350-352
 (YALÇIN), Hüseyin Câhid: "Gül ve Bülbül" Bknz. VİLDE Oscar

c- Roman

- (ADIVAR), Halide Edib : "Mev'ud Hüküm" S.46, Shf.399-400, S.47,
 Shf.419-420, S.58, Shf.439-440, S.49
 Shf.560
- DOSTOYEVSKİ Fyodor: "Beyaz Geceler" S.59, Shf.137-140, S.60
 Shf.157-160, S.61, Shf.179-180
- (OZANOĞLU), Yahya Saim: Bknz. (ROUSSEAU) Jean Jack
- ROUSSEAU Jean Jack: "İtirafılar" S.88, Shf.450-451
- (ÜNAYDIN), Ruşen Eşref: "Beyaz Geceler" Bknz. DOSTOYEVSKİ
 Fyodor

s- Tenkid Yazısı

- İmzasız : "Türk ve Osmanlı" S.67-1, Shf.11

t- Terbiye ve Ahlâka Dair Yazılar :

(BALTACIOĞLU), İsmail Hakkı : "Ahlâk Mücahedeleri" S.62, Shf. 187-188

(GÖVSA) İbrahim Alaaddin : "Jean Jack ROUSSEAU Terbiye Meselesi" S.64, Shf.235-236

---: "Harb Psikolojisi ve Terbiye" S.65, Shf. 259-260

(GÜRPINAR) Hüseyin Rahmi : "Ahlâk" S.68-2, Shf.20-21

u- Tiyatro İle İlgili Yazılar :

F.L. imzasıyla: "Otello" S.90, Shf.482

(GÜNTEKİN), Reşât Nuri : "Bizde Tiyatro Var mı?" S.71-5, Shf. 86-87; S.72-6, Shf. 99-100

ü- Türk İnkılabına Dair Yazılar :

Ahmed Bey : Bknz. (AĞAOĞLU), Ahmed Bey

Ahmed Emin : Bknz. (YALMAN), Ahmed Emin

Avram Galanti : GALANTI Avram

GALANTI Avram : "Türkler İki Tarihî Devre Açmışlardır" S.68-2, Shf.22-23

(AĞAOĞLU), Ahmed Bey : "İlk Hilâfet" S.68-2, Shf.23-25

---: "İnkılâbımıza Dair" S.69-3, Shf.37-39, S.72-6, Shf.96-97, S.73-7, Shf.116-117 S.77-11, Shf.224, S.78-12, Shf.242-244

---: "Teşkilât-ı Esâsiye" S-80, Shf.283-285

Hukuk Doktoru : "Devlet Şekilleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi" S.76-10, Shf.213-215

(YALMAN), Ahmed Emin : "Anadolu İnkılâbı" S.67-1, Shf.2-3

v- Türk Medeniyet Tarihi ile İlgili Yazılar

Müderris Şerafeddin : Bknz. (YALTKAYA), Şerafeddin Müderris

(YALTKAYA), Şerafeddin Müderris: "Türk Melekeleri" S.47, Shf.406

Ziya Gökalp : "Medeniyetimiz" S.68-2, Shf.18-19; S.69-3
Shf. 34-36

y- Türk Ocakları ile İlgili Yazılar :

F.L. imzasıyla : "Ocak Mülahazaları" S.82, Shf.337-
338

F.R. imzasıyla : "Türk Ocaklarının Ayini" S.73-7
Shf.127

(ATAY), Falih Rıfkı : "Hemşehri, Vatandaş" S.77-11, Shf.221

İmzasızlar : "Türk Ocakları" S.80, Shf.297

---: "Türk Ocağında Konferans" S.81, Shf.
317-318

---: "Ocak Mülahazaları" S.83, Shf.358

---: "Türk Ocağı ve Yeni Mecmua" S.84. Shf.376

---: "Türk Ocağında Konferans" S.85, Shf.381

---: "Türk Ocağı" S.85, Shf.397-398

---: "Vuzûha Doğru" S.86, Shf. 401

---: "Türk Ocağı" S.88, Shf.444-447

---: "Türk Ocağı" S.90, Shf.428-484

2- Yeni Mecmua ile İlgili Yazı

(ATAY), Falih Rıfki : "Musahabe" S.67-1, Shf.1

B- İlân ve Reklâmlar :

1- Banka Reklâmları

Deutche Bank

: "

Berlin

Tarih-i Te'sisî 1870

Ve tamamen ta'diye edilmiş sermayesi ve ihtiyâtı 42,0000,0000 mark : 27 milyon lira-yı Osmanî Hisse-i tamettu tevzî'âtı 1909-1913 yüzde 5-12. Almanya'nın başlıca şehirlerinin kâffesinde şu'besi ve acentesi mevcuddur.

Memâlik-i sâirede şubeleri ve acen-
teleri: İstanbul, Bağdat, Brüksel,
Londra, Sofya.

Dersa'âdet Şubesi

Merkez-i Umumi: Galata'da Voyvoda
Caddesi'nde 25-27.

Şubesi, Âşir Efendi Kütübhanesi Soka-
ğı'nda Basmacıyan Hânı'nda .

Vezne muamelâtı: Alafranga saat:5,9
Elli 4 Cuma günleri: Alafranga saat:
5,9,1

Hesab-ı câri küşadı muayyen vadeli
vedasız tevdi'at. Teminat mukabilinde
hesâb-ı vâriye mahsuben ta'vizât poliçe
ve senedât iskontosu bilcümle merâkiz-i
mühimme üzerine havalenâmeler, mâli ve
ticâri mektubları, tahriren ve telgrafla
te'diyât emirleri i'tâsı. Bilcümle memâ-
lik üzerine keşide edilecek adi veya ev-
râk-ı kâmliyeli havâlenâmelerin tahsil
ve istifâsı. Sipariş ve celb edilecek

eşyâ-yı ticâriyeye mukabil evrâk-ı te' miniyeli kredi küşâdı. Havâle senedâtına karşılık ikrâzat. Mahalli ve ecnebi borsalarında eshâm ve tahvilât bey'ü şirâsı. Eshâm ve tahvilat muhafazası.

Merkez-i Umumi : Gayet mutedil fiat ile son tekâmülâta göre inşâ edilmiş olan müstahkem odalarında arzu edenlere bölmeler icâd eder. Ayrıca odaları şâmil hususi bir salonda müste'cirler kemâl-i emniyetle enzârdan ma'sûn olarak evrâk ü nukûde aid muamele-i zâtiyelerini ifâ edebilirler." S.61,64,65,66, Shf.a.d.k.

Macar Bank ve Ticaret Anonim Şirketi " Sermaye ve ihtiyat akçesi: 148.900.000 kronudur. Merkezi: Budapeşte ve Vilmus - ویلموس - , Çarsâz - چارساز - , Ve Dufuz - دوفوز - Mahalli şubesi :

Avusturya Şubesi: Viyana, Herunfas Budapeşte'de dokuz şube-i tâliyesi mevcuddur.

Bankanın Süprun- سوپرون - , Van, Saraybosna ve İzmir'de de şubeleri vardır.

Macaristan, Bosna, Hersek, Balkan ve Asya-yı Osmânî, Rusya, Dalmaçya ve Fransa'da menâfi'-i müşterekesi olan müessesât-ı mâliye ve acenteleri mevcuttur.

Macar Hükûmeti'nin Tuna inhisârı ve demiryolları fabrikası umumi acenteliğini haizdir.

Macar Bank ve Ticaret Anonim Şirketi İstanbul Şubesi her türlü banka ve borsa muâmelâtıyla iştigal eder.

Şirketin Dersa'âdet Şubesi banka kısmı müdiriyeti: Voyvoda Caddesi'nde Avniyun - انيون - Hanı'nda daire-i mahsusada. İstanbul Bankası Şube-i Tahliyesi: Sultan Hamam Meydanı'nda.

Ticaret kısmı müdiriyeti: Sultan Hamam Meydanı'nda Yanto - ينطو - Hanı'nda daire-i mahsusada.

Tasarruf Sandığı :

Lirâ-yı Osmâni için : Yüzde üç

Kron için: Yüzde üçbuçuk faiz

i'ata olunur."

S.49,50,51,53,54,61,64,65,66, Shf.Ö.I.K.

Osmanlı İtibâr-ı Millî Bankası : "4 Haziran sene-i 334 tarihinden itibaren Osmanlı itibar-ı Millî Bankası'na tevdi edilecek meblağ için mezkûr bankaca vech-i âti faiz i'ata edileceği ilân olunur.

Vadesiz tevdi'ât için: Yüzde 2,5

Üç ay vadeli: Yüzde 4

Altı ay vadeli: yüzde 4,5

Dokuz ay ve ondan yukarı vadeli

tevdiaat için: Yüzde 5." S.47,49,

50,51,52,53,54,55,57,58,59,60,61,

62,63,64,65. Shf.Ö.I.K.

2- Ticarethâne İlân ve Reklamları :

"Doktor Fuad Aziz, Tıp :
Fakültesi Sâbık Seriri-
yât-ı 'Ayniye Muavini.
Göz Mütchassısı

Fennî Gözlükçü
Muayene-i tıbbiye ile ucuz fi-
atla gözlük satılır. Gözlük fiyatından
başka ayrıca ücret-i muayene alınmaz.
Diğer etıbbâ-yı mütchassısanın gözlük
reçeteleri her yerden ucuz ve fennî
olarak ihzâr edilir. Duvar, masa, ceb
saatlerin işlemeı, doğru gitmesi ta'-
ahhüd edilir ve her yerden ucuz satıl-
ır. Müzeyyenât ve fotoğraf çeşitleri-
mizde pek yakında vürüd edecektir."
S. 75-9, Shf. a.i.k.

Erenköy İntibâh

'İtriyât İmalathânesi : Mamûlâtından kolonya suyu losyonları-
nı eczâhânelerle tuhafiyeler mağaza-
larından talep ediniz. Çünkü mevcut
kolonya suyu losyonların hepsine fâ'-
ikiyyeti biltecrûbe sabitdir.

Erenköy'ündeki imâlâthânemiz ile
İstanbul'da Sirkeci'de Mes'udat Ha-
nı'nda altı numaradaki şubemizde Ana-
dolu ve İstanbul için topdan sipâri-
şât kabul olunur. Arzu edenlere mec-
cânen nümûneler gönderilir."

S.75-9, a.i. Shf.

Ernemann Fotoğraf ve
Sinema Makineleri

: En iyisinden en ucuzuna kadar her
cins fotoğraf makineleri saniyenin
binde birinde resim alan fevkalâde
hassas makineler.

: - سيار - 3,5 : 1 objektifli makineler.

Fotoğrafa aid her türlü malzeme.

120 ve 60,30 metrelik en mükemmel sinema alıcı makineler.

Ev, mekteb, darülfünûn, tiyatro için her cins ve her çeşitte sinema gösteren makineler.

Negatif ve pozitif filimler.

Sinema küşâdı için icâb eden umumî malzeme.

Taşra siparişleri dahi süratle gönderilir.

Resimli fotoğraf ve sinema katalogumuz derdest tab'idir. İkmâlinde meccânen tevzî' olunacaktır. Şimdiden taleb ediniz." S.75-9, 77-11, a.i. Shf.

Ertuğrul Ticarethânesi
İstanbul'da Bahçekapı'da
Telefon İstanbul 1879

: Kumaş ve tuhafiyeye daire-i müdürlerinin Berlin ve Paris seyahatlerinde mübâya'a etmiş oldukları en son moda elbiselik; çarşaflık, mantoluk ve sair her cins kumaşların hiç bir yerde bulunmayan numûnelerini görmek isteyen muhterem müşterilerimizin teşrifini bekleriz, bu meyânda kadın ve çocuk elbise dairemizin diğer bi'lcümle dairelerimizin çeşidleri tamamen gelmiştir.

Hakiki (şelik) Fesleri Dahî Mağazamızda Bulunur." S.75-9, a.i. Shf.

Hanım ve Beyefendilere : "Bi'lcümle tuvâlet ve sıhhî edevâtınızla şık ve zarîf fennî güzellik ve envâi' çeşid itriyâtınızı daima piyasadan yüzde 15 noksanına Bahçekapıda Hamidiye Türbesi'nde yol ağzında Evliyâzâde Nureddin ecza ve âlet-i cerrâhiye deposundan tedârik edebilirsiniz. Bilhassa adresimize dikkat." S.75-9, a.i.k. Shf.

Hanımlara Mahsus Eşya

Pazarı

: İstanbul'da Hamidiye Türbesi Civârında.

Bütün incelikler, Bedi'î Zevkler
Kadınlardan Doğar

Kadınlığın bedi'i zevkini tatmin etmek emeliyle şehrimizde birinci defa olarak nâs eden şirket Hanımlara mahsus Eşya Pazarı'dır. Burada kadınlara aid eşyânın en güzeli mevcuddur. Henüz görmeyenlerin lütfen bir kere teşrihi rica olunur." S.46,47,49,50,51,52,53,54,55,57,58,59,60,61,65,66. Shf. a.i.k.

Hilâl Kundura Mağazası

Sahibi Hüseyin Hakkı

Tramvay Tevakkuf Mahal-

linde Numaru 17 Fatih

Telefon: İstanbul 1516 :

En müşkülpesend hanım ve beyefendiler için son moda hazır ve ısmarlama iskarpin ve potin ve envâi' kunduralar.

Paris'in son kundura modelleri onbeş günde bir getirilmektedir."

S.75-9, a.i.k. Shf.

Istifâde-i Bahş Bir Müjde: "Sihhatine hâdım ve vücudunuza nâfi' mevcut sigara kâğıdlarından en mümtâz ve alâsı olan Ahmedzâde sigara Kağıdını nefâset ve ehveviyeti hasebiyle isti'mal eylemek tecrübe ve müsâbık ile de sabit olduğundan şâyân-ı tavsiyedir. Ve ilâveten gördüğümüz rağbet ve teşvik üzerine mevcut levâzımât-ı elektrikyâdan envâi' fenâr, ampul, pilleri celb ve tedârik suretiyle techizen yeganedir. Marpuçcular'da Alaca Hamam ittisâlinde 57 numaralı Ümid Mağazası'nda muhterem müşterilerimize teşhir eylemekle kesb-i şeref eylerim." S.75-9, a.i.k. Shf.

Selânik Bonmarşesi
İpekçi Fötürdaşlar : "İstanbul'da Köprübaşında. Telefon: İstanbul 290
 Beyoğlu'nda Cadde-i Kebir'de. Telefon: 1188" S.75-9, 76-10, 77-11, a.i.k. Shf.

Macid Mehmed Karakaş
Büyük Tuhafiye Mağazası
Sultan Hamam Caddesi 11-13 : "Mağazada Avrupa'dan ahiren celb ettiğimiz ipekli elbiselik ve çarşaflik kumaşlarımız ve en son modelde en müşkülpesend müşterileri bile memnun edecek şuretde itina ile intibâh edilmiş ipek bluzların envâi kadın elbiseleri, zenne çamaşırları yağmur geçmez kumaşdan yapılmış

: yeldirmelikler, jarse-yi ipek ceketleri, fânîla, çorablar ve eldiven çeşidleri, beyaz keten sofr örtüleri ve peçete takımları, işlemeli yatak örtüleri vesaire satılmaktadır." S.46,47,59,60,65. a.k.i. Shf.

Mâyer

: "İstanbul : Bahçekapı'da
Galata : Karaköy'de
Erkekler, çocuklar ve kadınlar için her nev'i elbiseler bulunur.
Kundurular, çamaşır takımlarının en güzelleri." S.52,53,54,55,57,58. Shf. a.i.k.

Muhayyer Losyon

: "Hasan Şevki kolonya ve losyonları Avrupa losyon ve kolonyalarına müşterinin göstermiş oldukları rağbet ve tecrübeleriyle sâbitdir. Her yerde arayınız.

Galata'da Kürkçüler Caddesi'nde 47 numarada Hasan Şevki ve Şerîki Efendilerin itriyât imâlathânesi." S.75-9, a.k.i. Shf.

Necib Bey Kolonyası
Divânyolu'nda Fîrûz Ağa Camii
İttisalinde Necmi Bey İcrahânesi Müstahzırâtı :

Necib Bey Kolonyası : En Kibar ailelerimizce tevcih ve rağbet-i umumiyeğe mazhar olmuştur. Kolonyalarımız 85 derecelikdir. Si-

: nirlilere ve hastalara gayet müferrih bir devâdır.

Kolonyalarımızın kokulu envâi

: Menekşe, Fulya, Şebuy, Zambak, Sünbül, Unutma Beni, Muhabbet, Leylak, Divinya, Pompeye, Filorâmi, Şiper ve buna mümasil - ریحون - râyihâlardan dahi vardır.

Necib Bey Lavânta ve Esansları

: Avrupa'nın en şöhretşi'âr fabrikalarının kokularıyla makeyese etmenizi tavsiye ederiz.

Necib Bey Kremi

: Türkiyât-i Fenniye'nin en son usûllerine teşfikân imâl edilmiş lüks, latif ve sıhhi bir krem olup yüzde sivilce ve çilleri el ve yüzdeki çatlakları izâle eder, yegâne yağsız bir kremdir.

Necib Bey Pudroları

: Beyaz, penbe, râşil renkleri olup tevkibâtı i'târıyla bi'lcümle mevâd-ı muzırıra ve muhteşireden 'ârî Avrupa'nın en tanınmış fabrikalarının pudralarına müreccehdır. Cilde beyazlık ve letâfet verir. Kokuları gayet sâbit ve latifdir.

Taşra Müşterilerimize

Topdan ve perâkende satış için yüzde on iskonto edilir. Fiatlar ehvendir. Telefon ; İstanbul 897"
S.75-9, a.i.k. Shf.

: "İstanbul'da ince ve zarif eserlerin yegâne mevcudu Şehzâdebaşı'nda Numûne-i Terakki ayakkabı darü'lsınâ'isidir."

Telefon: İstanbul 304" S.75-9, Shf. a.k.i. Shf.

Hasan Kuvvet Şurubu

: "Paris, Londra, ve Roma'da bütün ilaçlar arasında birinciliği ve en büyük mükâfatı kazanmıştır.

'adem-i iktidâr, zaif-i umumi, sar'a sinir, romatizma, saraca, verem, mide ve kemik hastalarına tesirâtı kat'idir. Zaif, küçük çocuklar, renksiz genç kızlar ve ihtiyarlara fevâ'id-i 'azimesi vardır.

Küçük şişesi (50) büyüğü (80) guruşdur.

Deposu :

Bahçekapı'da Hasan Eczâ-yı Tıbbiye Deposudur." S.75-9, a.k.i. Shf.

İstanbul Umum İlânât Odası: Müessis ve Müdürü Fâzıl Zeki Bâb-ı Âli Caddesi'nde Daire-i Mahsûsa - Telefon: İstanbul 731 Bilûmum gazetelere, risâ'il-i mevkûte ve mecmûalara ilân kabul eder. Duvar ve el ilânlarını tâb-ı tevzi' ve mahal-i mahsuslarına te'allik etdirir. Kart, reçete, mektub, fatura kağıdları gayet zarif bir sûretde tab' etdirilir. İlânât için telefonla müracaat edildiği takdirde memur-mahsûs gönderilir." S.75-9, a.k.i. Shf

Kitabhâne-i Sûdî

Ser'at-İntizâm - Cedid

İstanbul Bâb-ı Âli Caddesi : Sûdî müesseseleri, İstanbul ve Türkiye'nin en faal ve müşebbis bir irfan merkezi olub neşriyatı her tarafta mazhar-ı ragbet olmaktadır. Her ay her hafta hatta her gün yeni ve herkes için müfid kitaplar neşretmekte ve bu suretle umumun istifade-i memnunuyetini temine çalışmaktadır. (Katibhâne-i Sûdî) neşretmekte olduğu ziraat külliyyatına ilâveten bir de sînâyi' ve ticâri kısmının ayrıca da ilmî ve içtimâî bir külliyyatın haziran ibtidasından itibaren tab' ve neşre başlayacağını şimdiden muhterem kar'ilerimize tebsir eyleriz. İstanbul'un Müslüman ve Türk kitabçıları arasında mümtaz mevki işgal eden (Kitabhâne-i Sûdî) nin kataloğunu bir defa gözden geçirmeleri muhterem kar'ilerimizin kendi menfaatleri icâbındandır.

Katalog meccanendir, talep ediniz." S.75-9, a.k.i. Shf.

(Akşam-Teşebbüs) Matbaası : S.67-1, Shf.7

İstanbul-Tanin Matbaası : Bütün Sayılarda

3. Neşriyata Aid İlânlar :

a) Kitab İlânları :

: "Ateş Böcekleri, Peyâmi Safa Bey'in küçük hikâyelerinden mürekkebdir. Diğer eserlerinden pek iyi tanıdıklar: Peyâmi Safa Bey'in bu güzel kitabını kar'ilere tavsiye ederiz." S.72-6, Shf. a.i.k.

: "Beethoven, Roman Rolan'ın - رومان رولان - meşhur eserini İffet Koniçe Hanım Türkçeye tercüme etmiştir. Beethoven'i kar'ilerimize tavsiye ederiz. Fiatı 35 guruş." S.72-6, Shf.a.i.k.

: "Büyük Nutuk, Gazi Mustafa Kemal Millet Meclisi Kürsüsünde söylediği son nutkunun Yeni Mecmua'ya olduğu gibi derc etmeği çok isterdik. Zirâ bu nutuk, bütün bir milleti, fikir, servet, şehamet velhasıl her türlü hissiye alâkadar eden büyük bir eserdir. Yalnız nutkun sonlarından iki parçayı alıyoruz, bu parçalar bütün Türk gençleri fikr ü his gençleri kalblerine yazmalıdırlar.

: " Vatan için, tarih-i milliyemiz için, ahfâd ve insanlarımız için şerefli hadiselerle dolu büyük bir menkıbe-i celâdet teşkil eden Anadolu mahurebelerinin heyecân-bahş tafsilâtını tarihe terk ediyoruz. Fakat efendiler, millet milletinin ruh-ı san'atı, musikisi, edebiyatı ve bütün bediyyatı bu kuddisi cidâlin ilahi terânelerini müebbed vatan

- aşkının vahdetleriyle daima terennüm etmelidir...

Muhterem Arkadaşlarım, ma'ruzâtıma hitâm vermeden evvel cümlenizi büyük bir vazifenin ifâsına davet etmek istiyorum. Geçirdiğimiz buhranlı günlerin kahramanlarını hep beraber takdis edelim.....

Onlar arasında muharebe meydânlarında düşman silahıyla göğüsleri delinmiş bahtiyârlar olduğu gibi yangınlarda ateşlerde yakılmış bedbaht çocuklar, kadınlar ve ihtiyarlar vardır. Onlar arasında nâmuslarına tecâvüz edilmiş ebediyen ağlamağa mahkûm genç kızlar da vardır. Onlar arasında yavrularını gâib etmiş aileler, evlâdlarını gömmüş analar vardır ve yine onlar arasında muharebedeki vazife-i nâmusunu şerefle ifâ ederek bugün memleketlerine dönmüş gaziler vardır. Onlardan câm-ı şehâdeti nûş etmişlerin ruhlarına fâtihalar ithâf edelim..... -"

"Lozan Sulh Muahedenâmesi, müttefik devletlerle Türkiyâ arasında Lozan'da 'akd edilen muahedenâmenin metni çok nefis bir sûretde tab' edilmiş ve neşr edilmiştir. Her yerde yüz guruş bir fiyatla satılan muahedenâmenin mevcudu pek az olduğundan kar'ilerimizin acele ederek birer tane almalarını tavsiye ederiz." S.82, Shf.328

- : "Eşber, Abdülhâk Hâmid'in Eşber'i Halk Kütübhânesi tarafından kat'i şekilde neşr olundu. Fıatı 50 guruş" S.67-1, Shf. a,k,
- : "Geuthe ve Faust, Tercüme Doktoru Celil Fikret Bey'in Geuthe'ye ve eserine dair ilmî bir tedkikdir. Celil Fikret bu eseriyle Geuthe'yi Türk kar'ilerine anlatıyor. Tavsiye ederiz.
Mecmuamızın İzmir'de bayii: Palvoz-
- Kitabhânesidir." S.73-7,
74-8, Shf. ö.k.

İkbal Kitabhânesinin	guruş
Yeni Kitapları	
:Uşakizâde Halid Ziya Bey	
Aşk-ı Memnû	100
Bir Hikâye-i Sevdâ	50
Kâbus	30
Firûzân	30
Reşâd Nuri Bey	
Sönmüş Yıldızlar	50
Çalı Kuşu	70
Halide Edib Hanım	
Dağa Çıkan Kurt	30
Halide Nusret Hanım	
Sisli Geceler	50
Yakub Kadri Bey	
Erenlerin Bağından	15
Vecihi Bey	
Mahcûre ile Hikmet	60
Ercümend Ekrem Bey	
Teravihten Sahura	25

Asrîler	25
Kopuk	25
Sabir Efendinin Gelini	25
Gün Batarken	25
Evlîyâ-yı Cedîd	20
Mehmed Ali Aynî Bey	
Şeyh Ekberi Niçin Severim	25
Hüseyin Dâniş Bey	
Rubaiyyât-ı Ömer Hayyam	150
Nedim Divânı	50
Raif Necdet Bey	
Hayat-ı Ebediyye	60
Halid Fahri Bey	
Gülistanlar Harabeler	50
Orhan Seyfi Bey	
Fiskeler	25
Güzide Sabri Hanım	
Münevver	15
Yaban Gülü	50
Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Met- rûkesi	50
Veled Çelebi Efendi	
Nasreddin Hoca	50
Süleyman Tâvîk Bey	
Tûtî-nâme	50
Kerem ile Aslı	25
Tahir ile Zühre	15
Hikâye-i Şapur Çelebi	15
Hançerli Hanım	15
Ömer Tahsin Bey	
Harb Masallarımız	5

Mehmed Tevfik Bey	
Bir Çalgıcının Seyahati	125
Ragıp Refetî Bey	
Paris Çiçekleri	125
Hüseyin Bedri Bey	
Şeytanın Oğlu	75
Ateşler İçinde	50
Süleyman Tevfik Bey	
Boşna'nın Sergüzeştleri	50
Doktor Refik Münir Bey	
Çocuk Beslemek	30
Doktor Galib 'Atâ Bey	
Hıfz-ı Sıhhat-i Asâb	25
Ragıp Refetî Bey	
Kahve Telvesiyle Keşf-i İstikbâl:	10
Rüya Tabiri	7
Yüzünden İnsanları Tanımak Sanatı:	7
Elden İstikbâl Nasıl Okunur	7
Tılsım Nedir ve Ne işe Yarar.....	7
Gaibden Nasıl Haber Alınır.....	7
İskanbil ile Keşf-i İstikbâl.....	7
Gök ve Yıldızlardan İstikbâlimizi	
Okuyalım	7
Gizli Muharebât	7

Neşr Edilmekte Olan Kitaplar :

Reşâd Nuri Bey	guruş
Dudaktan Kalbe	75
Rûşen Eşref Bey	
Haşretler	50
Halid Fahri	

İlk Şair 4 Perde Manzum Facia: 50
 Kamilü'lkelâm ve Bânû-yı Cihan: 59"
 S.75-9. a.k.i. Shf.

: "İki Çocuğun Devr-i Âlemi, İsmail Hakkı; Evlâdlarının kesb-i fazl ü irfân etmeleri için her abonenin tedârik edeceği kitabdır. Her Hafta (32) sahifelik birer kitab neşr edilecek ve (5) guruşa satılacaktır." 73-7, 74-8, 75-9. Shf. a.k.i.

: "İsmail Hakkı, Sultan Hamam, Yeni Camii Caddesi. Numaru: 45

Her nev'i gözlükler, fotoğraf makineleri ve levâzımât-ı, saat ve kordonların envâ'i, usturalar, kemân ve ud kırışleri külliyyetle vürûd etmiştir." S.75-9 a.k.i. Shf.

: "İzmir'den Bursa'ya; Halide Edib Hanımefendi'yle Yakub Kadri, Falih Rifkî ve Mehmed Asım Beylerin Anadolu fecâyi'ne dair müstereken yazdıkları kitabdır. Kitab bir vesika mecmuası değil, edebî bir eserdir. Fıatı 30 guruş." S.67-1, a.k.

: "İzmirli İsmail Hakkı, Müderris; Felsefe-i İslâmiyye Tarihi. Müderris İsmail Hakkı Bey'in esiridir. Darülfünûn neşriyat encümeni tarafından neşr edilmiştir, tavsiye ederiz." S.72-6, Shf.a.k.

:" Yakub Kadri Bey'in Külliyyatı. Bu külliyyat Orhaniye Matbaası tarafından peyderpey neşredilecektir. Şimdiye kadar ; Nur Baba, Kadınlık ve Kadınlarımız, Rahmet ciltleri intişâr etmiştir. Kitapların tab'ı nefis ve mükemmeldir. Tavsiye ederiz." S.80, Shf. a.k.

:" Kiralık Konak, Yakub Kadri Bey'in bu romanı her kitabçıda bulunur. İki cildin fiyatı 40 guruş." S.67-1, Shf. a.k.

:" Mahmud Ekrem, Kitab ve Kırtasiye ve Salon Kartları Ticarethânesi.

Kadıköy: İskele Caddesi Belediye Karşısında.

Pek az zamanda bütün müşterilerinin tevveccühünü kazanmış bir ticârethâne cildir. Her mevsime göre okunacak âsâr bulunur." S.75-9, a.k.i. Shf.

:" Son Arzu, Hüseyin Rahmi. Millî romanımız Hüseyin Rahmi Bey'in en son ve en nefis 400 sahifelik edebî ve milli hikâyesidir. Pek büyük bir rağbete mazhar olmaktadır. Fıatı (65) guruşdur.

Müellifin Âsâr-ı Saire-i Matbû'ası :

	guruş
Şıpsevdi	110
Kuyruklu Yıldız Altında Bir	
İzdivaç	40
Sevdâ Peşinde	50
Gulyabâni	40

guruş

Cadı	: 140
Hazan Bülbülü	: 35
Hakka Sığındık	: 40
Toraman	: 50
Şık	: 30
Hayatdan Sahifeler	: 30
Kadınlar Vaazı	: 45

Hüseyin Rahmi Bey'in bir vech-i bâlâ âsârı topdan ve perâkende suretiyle Bâb-ı Ali Caddesi'nde Kitâbhâne-i Hilmi veya sair kitabçalarda bulunur." S.75-9, a.k.i. Shf.

:" Tönil - *تونيل* - Ma'rûf Alman ediblerinden "Bernard Kelerman bir iki sene evvel Tönil isminde bir roman neşr etmişdir. Bir Amerikalı müteşebbisin bahr-i muhit alanından bir tönil inşâsını tasvir ederken Amerika hakkında da canlı fikirler veren dikkate şâyân bir aşkın muhtelif safhalarını hikâye eden bu meraklı eser az zaman zarfında 120 defa neşr edilmiş, büyük masraflar ihtiyârıyla sinema haline konmuş ve bütün ecnebi lisanlarına tercüme olunmuşdur. Bernard Kelerman bu eser sayesinde Almanya'nın en meşhur muharrirleri sırasına girmiştir.

Tanın erkân-ı muharririyesinden Hasan Bedreddin Bey, Tönili Almanca aslından Türkçe'ye tercüme etmeğe başlamışdır.

Dört formadan ibaret olan ilk cüz'ü intişâr etmiştir. Bâb-'Âli'de Sûdi Kitabhânesinde vesâir kitabhânelerde tevzi' edil-

mektedir." S.52, 53,54. Shf. ö.k.

:" Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak, Mecmuamız tarafından bu kerre neşredilmiş olan bu eser Ziya Gökalp Bey'in vaktiyle (Türk Yurdu) Mecmuasıyla sair gazetelerde intişâr eylemiş makalelerinden müteşekkildir. On guruş fiatla satılıyor. Tevzi' merkezi Bâb-ı Ali Caddesi- Sûdî Kütübhânesidir." S.55,56,57,58,59,60,61, Shf. a.k.

: " Yeni Hayat, Ziya Gökalp Bey'in halk terbiyesine aid bazı fikirleri vezin kisvesinde arz eden bu kitabı bu kerre neşr edilmiştir. (32) Manzumeyi ihtivâ ediyor. Manzumelerin isimleri şunlardır:

Din- Dinle ilm- Kadın- Ev Kadını- Seciyye- Medeniyet- Dehâ- Kavm- Sanat- İslâm İttihâdı- Halife ve Müftü- Meslek Kadını- Aile- Devlet- Bütçe Birliği- Vakıf- Darülfünûn- Külliyye- Askerle şair- Çocuk Duaları- İlâhiler- Talât Paşa- Ömer Naci- Mustafa Necib. Tabiatda iltizâm olunan dikkat ve nefâsetde mündericâtı kadr-i mükemmel-fevkalâdedir."

S.46,47,48,49,50,51,52,53,54,55, Shf.ö.k.

"Yeni Kitaplar.

Guruş

Uşâkîzâde Halid Ziya Bey

Aşk-ı Memnû..... 100

Bir Hikâye-i Sevdâ..... 50

	Guruş
Reşâd Nuri.... Çalığışu	75
Halide Edib Hanım	
Dağa Çıkan Kurt.....	30
Halide Nusret Hanım	
Sisli Geceler.....	50
Yakub Kadri	
Erenlerin Bağından.....	15
Ercümend Ekrem	
Asriler.....	25
Kopuk.....	25
Sabri Efendinin Gelini....	25

S.69-3, 70-4, 71-5, 72-6, Shf.a.k.

"Yeni Mecmua Neşriyatı, (Yeni Mecmua) ilme ve edebiyata olan hizmetini tevsi' maksadıyla kitab şeklinde de neşriyata başladı. Frenk lisânlarını bilmeyen kar'i ve kar'i-yelerimizin ciddi ve sanatkârâne eserlere kitablara ne kadar muhtaç olduklarını düşünerek, kâğıt kıtlığını ve matbaa güçlüğüne yenmeğe çalışarak birbiri arkasına matbuat sahasına kıymetli kitablar çıkarmakda devam edecektir. Bu maksadı temin için ciddi bir program dahilinde muntazaman çalışmağa azm ettik. Neşr edilmiş ve edilecek olan bu kitablardan bir kısmının isimlerini ve muharrirlerini bildiriyoruz:

Yeni Hayat - Ziya Gökalp (Tab' edilmiştir.)

Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak. (Tab' edilmiştir.)

Memleket Hikâyeleri- Refik Halid
(Tab' edilmektedir.)

Eski Kahramanlar - Ömer Seyfeddin
(Tab' edilmektedir.)

Jean Jack Rousseau Felsefesi, Huff -
ting - *هو فتينغ* - den Mütercimi Necmeddin
Sadık (Tab' edilmektedir.)

Kızıl Elma (Tekrar tab'ı)

Ziya Gökalp (Tab' edilmektedir.)

Diğerlerinin isimleri yakında bildi-
rilecektir.

S.55,57,58,59,60. Shf. a.k.

b)Mecmua İlânları

Ankara-İstanbul-Londra : "Türk kar'ilerinin ismini pek iyi ta-
nıdıkları Madam Bört Jorj Gulis Musta-
fa Kemâl Paşa ve Şarkda İngiliz politi-
kası hakkındaki tetebbu'larını büyük
bir cild halinde neşr etti. Fıatı 8
frank." S.67-1, Shf. 16

Avrupa ve Yeni Türkiyâ : "Jack Kayzer'in eseri.

Geçen sene İstanbul'a gelib Türk
güzideleriyle konuşan ve şark mesele-
si hakkında tetkîkatda bulunan Moris
Perno tetkîkatını Revode Domond neşr
etmişti. Bu makalelerin bir kitab ha-
linde cem' ve neşr edilmiş olduğunu
matbaamıza gelen bir nüshasından anla-
dık." S.67-1, Shf.16

Türk Ocağı

: "Mütârekeden beri işgal edilen yerler-
de en şedîd tazyîklere maruz kalarak

: merkez ve şubeleri sedd edilen Türk Ocağı Ankara'da açıldığı gibi Hamdullah Subhi Bey İstanbul şubelerini açmak üzere yakında şehrimize geliyor."

S. 67-1, Shf.16

Gazi Başkumandan Ocağa bir binâ bulmak ve ilk te'sisâtına vücûd verebilmek için 3.000 lira muavenet-i nakdiyede bulunmuştur." S.67-1, Shf.16

Türk Yurdu

: "Yine mütareke esnâsında Yeni Mecmua gibi neşriyâtını tatil etmek mecburiyetinde kalan Türk Yurdu Mecmuası'nın Ankara'da neşrine karar verilmiştir. Türk milliyetperverliğinin bütün meş'aleleri taraf taraf yanıyor : Onu ^{ahiyû'lâbad} söndürmüş olduğu zânnedenlere iyi ders ! " S.67-1, Shf.16

Bursa İçin Fevkalâde Nüsha: "Yeni Mecmua'nın koleksiyon yapan kar'ilerine bu nüshayı tedarik etmek için acele etmelerini tavsiye ederiz. Alelâde nüshalardan daha fazla tab' edilen bu nüshanın bugün mevcudu pek az kalmıştır. Bittiği vakit tedârîği gayr-ı kâbil olacaktır, zirâ bu muazzam eserin ikinci tab'ını neşr edebilmek imkânsızdır. Yeni Mecmua'ya abone olanlara, senede dört defa neşr edilecek olan bu fevkalâde nüshalar meccânen gönderilir. Bursa Fevkalâde Nüshasında kırkbeşden fazla, tarihi, mimâri, ilmi resimler vardır. Bursa, âbidâtıyla, eserleriyle

: tarihiyle bu nüshada tamamıyla canlıdır. Fiatı 30 guruşdur ve bu fiat bu büyük eserin yarı kıymeti bile değildir." S.76-10, 77,11. Shf.ö.k.

Çanakkale

: "Mecmua'nın Çanakkale müzafferiyetine aid fevkalâde nüshası bu kere neşriyât sahasına çıkmıştır. Çanakkale'deki kara ve deniz muharebelerine aid vesa'iki , memleketimizin edib ve muharrirlerinden bir çoklarının makale, şiir ve hikâyelerini ihtivâ eden bu kıymetli eser Yeni Mecmua şekl ü kît'asında yüz kırk küsür sahifeden mürekkeb ve resimlerle müzeyyendir.

İstanbul için fiatı 40 guruşdur.

Taşradaki abonelerimizden arzu edeceklere mahsus olmak üzere bir mikdâr mevcuddur. Gerek şimdiye kadar gönderdikleri mektublarla birer nüshasına kayd edilmelerini bildirmiş olan gerekse bundan sonra talib olmak isteyen kar'ilerimiz elli guruş gönderir ve sarih adreslerini birer kartla bildirirler ise bizde kitablarını posta ile taahhüdlü olarak irsâl eyleriz." S.46,47,48,49,50,51. Shf. a.i.k.

Kar'ilerimize

: "Yeni Mecmua'nın Bursa İçin Fevkalâde Nüshası büyük bir rağbet kazandı. Her vakitki edadden daha fazla tab' edilmiş olan bu nüsha bitmek üzeredir, koleksiyon yapan zevâtın isti'câl gösterib

: tedârik etmelerini tavsiye ederiz."
S.76-10, Shf.216

Muallim

: "Muallim Mecmuası'nın yirmi ikinci sayıs1 geçen hafta intişâr etmiştir. İktisâdi terbiye ile Sâdi Bey'in mekteplerde efkâr ve hissiyât-ı 'âliye - Nâfî 'Atuf Bey'in çocuklarda temâyülât- Niyâzi'Âsım Bey'in İsveç'de Silüyyed tahsili makaleleriyle muktesebât, maarif ~~şuuru~~ muhtevidir. S.46, Shf. 380

Türk Gençleri Mecmuası : "İzmir'de bu isimle bir mecmua neşr ediliyor, İzmir'de toplanan fikir ve his gençlerinin bu mecmuasının birkaç nüshasını okuduk ve bugünkü gençliğin memleketin her yanına ilm ve fikir nurları dağıtmağa başladığı kanaatini hâsıl ettik. Bu kanaatimiz sathi bir müşâhede mahsulû değildir, bu mecmua az zamanda yaptığımız derûnî tahlillerin fikri münâkâŝâların eseridir. Türk Gençleri Mecmuası'nda en ziyade felsefenin yer tuttuğu görülüyor, şiir henüz Edebiyat-ı Cedîde ŝiiridir, nesir ve hikâye hemen hemen yok gibidir, fakat felsefe Diyebilirizki bütün felsefe usûllerinden birer numûne bulabildik. Ne olursa olsun.. Bu da bir kârdır. İzmir gençlerini tebrik eder mecmualarına uzun ömürler temenni ederiz." S.82,Shf.338

Türk Kadını : "Türk kadınlarından ilmen ve ahlâken terakkilerine hizmet etmek için (Türk Kadını) nâmıyla onbeş günde bir çıkmak üzere, bin mecmua neşrine başlamıştır. Bu mecmuanın ilk sayısı kadın hayatına aid makale ve şiirleri hâvi olarak çıkmıştır. Memleketimizde kadınlık âlemi çokdan beri ciddi bir mecmuaya muhtaçtı. Yeni refîkimiz vaad ettiği gibi, bu boşluğu doldurursa büyük hizmetler etmiş olur. Kendisine muvaffakiyet temenni ederiz." S.46, Shf.380

4- Ölüm İlânı

Pierre Loti'nin Ölümü : "Bu kara haber İstanbul'a geldiği zaman mecmuamızın mündericât-ı tamam olmuş bulunuyordu. Onun için teessürlerimizi bol bol ifâdeye imkân bulamadık. Bu vazifeyi gelecek nüshada ifâ edeceğimiz beyân ile Türk Milletinin tamamına iştirâk ederiz." S.78-12, Shf.258

5 - Şirket ve Fabrika Reklâmları

Eşyâ-yı Askeriye Anonim
Ticaret Şirketi

Ordu Donanma Pazarı : Yeni Postahane Karşısında Hamidiye
Türbesi Caddesi'nde, Numara 24-26.
Telefon Numarası Telgraf İdâresi
1907 Ordu Donanma Pazarı
Beri, bahri bilûmum zâbitâna ve mekteblere mahsus bir müessese olup tu-

- Tuhâfiye : hâfiye, serâciye, kavâfiye, terzihâne dairelerini muhtevîdir.
- Tuhâfiye : Fânile, çorab, mendil, gömlek, lavanta, kolonya, termos, matara, kalpak : Son numûne üzre kalabaklar, karyola, manevra sandıkları, çadırlar, çadır möb- leleri, battaniye, yasdık, yorgan, ce- bellik, portatif filtreler, son numûne uzun ve kısa meçler vesaire.
- Serâciye : Eğer takımları, araba koşum takımları, manevra kemerleri, son numûne üzre meçler için kemer, süngülük, askı ka- yışları, harita çantaları, hurç ve tilâ'in sandıkları vesâire.
- Kavâfiye : Askeri ve sivil potinler, çizmeler, su geçirmez nev'iden uzun potinler, kesler, urus lastikleri, mevcut olub arzu edilen formada üzerine dahi ayak- kabılları yapılmaktadır.
- Terzihâne : Askeri ve sivil cümleyi memnun edecek bir hâl-i mükemmeliyetde olub her nev'i kumaşlar mevcûddur." S.46,47,49,50,51, 52,53,54,55,56,57,58,59,60,61,62,63, 64,65,75-9, Shf.a.i.k.

İhtiyarlığınızda İstirahat: "Ailenize Refah, Kızınıza Cihâz, Oğlunuza Seramaye Temini.

Hayat Sigortası ile Mümkündür.

Türkiye Millî Sigorta Şirketi

Galata'da Hezerân Hânında." S.52, 53,54,55,56,57,58,59,60. Shf.a.i.k.

Lütfi Enver ve Şerîki: "Telgraf Adresi : Eminönü 58 numara
Lütfi Enver ve Şerîki.

Köprübaşı'nda Eminönü'nde İzmir Sokağı-
nın ağzında Tramvay Caddesi. 85 numara.

Londra, Paris ve İtalya'dan birinci
derecede diploma ve nişânları hâmil bu-
lunan terzihânemizin şöhret-şâh makas-
dârının yed-i ihtimâmından çıkan son
moda muvâfık ısmarlama elbiseler 25 li-
râdan 45 lirâyâ kadar yapıldığı gibi,
mâhir makasdârımızın nezâreti altındaki
fabrikamızda Anadolu için toptan ve perâ-
kende 5 lirâdan itibâren pardesü ve el-
bise ve mektebler için de resmi ve izci
elbiseleri imâl olunduğu ahâli-yi muh-
teremeye arz olunur." S.75, a.k.i. Shf.

Mal Cânın Yongasıdır : Türkiye Millî Sigorta Şirketi, Galata'da
Hazerân Hânı'nda" S.50,51, Shf. a.i.k.
Ayrıca bkz. İhtiyarlığınızda İstirahat.

Melbusât Fabrikası : "Terzizâde, Osman Zeki. Toptan perâkende
sipâriş kabul eder. Teşvik-i sınıyi' ka-
nunundan fabrika istifade ettiği için
meyânlarına rekâbet edilemez.

Lüks Terzihânesi: Beyoğlu'nda Cad-
de-i Kebir. Telefon: Beyoğlu 240.

Fabrikası: Şehzâdebaşı, Telefon :
İstanbul 2920

Şubeleri : Bahçekapı ve Pastahâne
Karşısı Telefon: İstanbul 69.

Terzizâde

Osman Zeki

: Kerîmeleri Münevver ve Müfîde
Paris Terzi ve Ressam Mektepleri'n-
den Mezune Terzihâneleri ve Biçki Mek-
tebi Beyoğlu Cadde-i Kebir." S.75-9,
a.k.i. Shf.

Millî Ekmekçi Anonim : "Dersaadette Sirkeci'de Mes'adet Hanı'n-
Şirketi da.

Sermâyesi: 100.000 Lira-yı Osmânî
Telefon Numarası : İstanbul 2366, Telgraf
Adresi : İstanbul, Ekmekçiler, dâhili ve
hâricden gerek aynen iştirâ, gerek buğday
tahini suretiyle un ve undan müstahsil
herşeyi vücûda getirerek fûrûht etmek ve
bu mevâd üzerine komisyon muâmelâtı ifâ
eylemek hususâtıyla meşgul olur."
S.53,54,55,56,57,58,59,60,65. Shf.a.k.

Millî İnşaat-ı Bahriye
Anonim Şirketi

: Sermayesi: 100.000 Lira-yı Osmânî
Galata: Perşembe, Pazar, Arslanhan, Dör-
düncü Kat, Telefon 1282.

Memleketin hayati meselesinden bi-
rini teşkil eden, denizcilik âleminde
hizmet-i mühimme ifâsı ve ticâret-i bah-
riyemizin âtisi temin-i maksadıyla teş-
kil etmiştir.

10.000 hisse senetinden beherinin
kıymeti on lira-yı Osmânî'dir.

Reb' bedel olan iki buçuk liranın
ilk taksit olarak te'diyesine mukabil
bir hisse seneti kayd olunur; diğerk tak-
sitlerin zaman-ı istifâsı bilâhare ilân
edilecektir.

: Şirket, inşaat destgâhları ve tersâ-
ne mahalli olmak üzere tesisât-ı mezkû-
reye en elverişli olan Beykoz'da kırk
iki bin arşınlık arsayı iştira etmiş ve
hükûmet-i seniyyeden istihsâl ettiği mü-
saade üzere mîrî ormanlarından meccânen
kereste kat'iyatına mübaşeret eylemiş-
tir.

Hisse senedâtı kayd muamelesi için
şirket merkez idâresiyle, Osmanlı Do-
nanma Cemiyet-i Merkez-i Umumiyesi'ne
müracaat olunur. S. 46,47,49,50,51,52,
53,54,55,56,57,58,59,60,61,64,65,66.
Shf. a.k.

Türkiye Millî Sigorta
Şirketi

: "Millî gayelerimizin husuli emrinde
kendisine terettüb eden hizmeti ifâ
etmek için millî sermayemizin mümtâz
iştirâki ile vücûda getirilmiş bu şir-
ket teşkilât ve muamelâtında Avrupa'nın
son tetkikât ve terfiyâtını esas-ı it-
tihâz etmiş ve millî ruhdan mülhem o-
lan mevcudiyetini bir derece daha tev-
sîk için Almanya ve Avusturya'nın en
mühim müessesâtıyla râbıta tesis eyle-
miştir. Harîk ü hayat üzerine icrâ-yı
muamele eder. Tarifeleri ve şerâiti
memleketin ihtiyaçlarına ve halkın men-
faatine pek uygundur. Merkez idâresi
Galata'da Osmanlı İtibâr-ı Millî Banka-
sı sırasında Hazerân Hânıdır. Şirket

: müdüriyeti fazla izâhât almak isteyen zevâtın nezdine ayrıca memur göndermeğe de hazırdır." S.49,65. Shf. a.k.

6 - Tebrik İlânı

: "Yeni Mecmua'yı Ziya Gökalp Bey'in müsaade ve muâveneti almadan neşr etmek mümkün değildi. Yeni Mecmua büyük Türk âlim ve mütefekkirine telgrafla müracaat etti, aldığımız cevâbı neşr ediyoruz:

Yeni Mecmua'yı çıkardığınızdan dolayı teşekkür ve tebrik ederim. Makale yetiştirmeğe gayret edeceğim.

Yeni Mecmua mütârekeden beri hayatını habisde ve mentâda geçiren Ziya Bey'e bu sûretle tekrar kavuşuyor. Ziya Bey bize ilmi iledoğru yolu gösterdiği gibi, hayatı ile Türk gencine feragat ve fedâ-yı nefis dersleri vermiş oldu. Şimdiye kadar Diyarbekir'de Küçük Mecmua'yı neşr eden Ziya Bey ihtiyâren Ankara'da Te'lif ve Tercüme Hey'et-i Riyâsetine tayin edilmiştir." S.67-1, Shf.5

7- Şoför Okulu İlânı

Millî Şoför Mektebi : Taksim Pangaltı Caddesi'nde Amerikan Garajı'nda, Muallim Bursalı Mehmed Ali Bey'in. -Yedinci devresine başladı-
Ders Ta'lim Türkiyâ Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nce

: talimâtnâmeye tevfiiken ruhsât-ı resmiyyeyi haizdir. (Telefon: Beyoğlu 2763)

Mütehassıs ve tecrübekâr muallimler ders verir. Levâzım-ı tedrisiyye ve talimiyye çok ve mükemmel ders ve talimler esaslı ve muntazamdır. Tedrisât açık Türkçe'dir. Okuyub biraz bilenler dersleri anlar ve öğrenir. Üçbuçuk ayda ikmâl-i tahsil edilerek şehâdetnâme alınır. Yalnız Cuma ve Pazar sabahı 10 dan 12 ye kadar ders vardır. Fakat gündüz gelemeyenlere Cumartesi ve Salı akşamları 5 den 7 ye kadar ders veriliyor. Âlât-ı zirâiye dersleri bilâücret ve ihtiyârîdir. Cuma günleri ba'dü'lzevâl talebeden arzu edenler dahil olur. Hergün tâmirât görmek isteyenlere fabrika ve garaj bulunur.

Müdâvimlere karada ve denizde kullanılan her çeşid gaz motoru ve muhtelif otomobiller ile ziraat traktörleri mükemmel öğretilir. Çiftlik makinistlerine iktizâ edecek kadar malumât-ı zirâiyye verilir. Âlât-ı zirâiyye derslerinde aletlerin tarz-ı imâl ve usûl isti'mâlini izâh için talebemizin önünde muhtelif nev'iden pulluklar, tırmıklar, tohum, çayır, orak, harman makineleri ve traktörler bulunduruluyor. (En ucuz mektebdir.) Çünkü muayyen otomobil talimlerinde benzin, lastik vesaire masrafı için talebeden (ayrıca ücret alınmaz.) Mecmû' ücret kırkbeş liradır. Fakat üç taksitte

: alınır ve diğer kolaylıklar yapılır. Yeni devreye nisan, ağustos ve kânun-ı evvel aylarında başlıyor.

Taşradan mektebe gönderilecek kimse-
siz gençlerin velilerince arzu ve havâle
edilirse, gayet emniyetli yerlerde ucuzca
iskân ve iâşesine ve çamaşırlarının temiz-
ce yıkatdırılmasına delâlet ve
ile sahtları sıyânet olunur." S.75-9,
76-10, 77-11, Shf. a.k.

8-İstikrâz İlânları

Kağıd : Altun : "Elinizdeki evrâk-ı nakdiyenin pek yakında olmasını arzu edersiniz.

Yerli Malına Rağbet Ediniz.

Şişli Türk Mensucât Fabrikası'nın
ipekli krep döşeyn kumaşları tamamıyla
yerli malı olmakla beraber fevkalâde mu-
kavemetli olduğu İstanbul tıbb-i 'adlî
müessese kimyahânesi ser-kimyageri Dok-
tor Muallim Kimyager Fehmi Rıza Beyefen-
di tarafından tahlil edilerek gayr-ı
tıbbî'iyeye marûz kalmadığı takdirde 25
sene isti'mâl edilebileceğini muhterem
müşterilerimize tebşir ederiz.

Kumaşlarımız İstanbul ve Beyoğlu'-
nun en büyük mağazalarında bulunur.

Fabrika: Şişli Tramvayı Bomonti İs-
tasyonu kurbunda Kız Sokağı. Telefon:
Beyoğlu 2723" S.75-9, Shf. a.i.k.

Vatandaşlar : " 3 nisan 1334 tarihli kanûn-ı mahsûs
mucibince mâliye nezâreti
Birinci Osmanlı istikrâz-ı dâhiliye-
sini yapıyor.

: Senevî yüzde beş faiz ve yüzde bir itfâ akçesi.

Faizler altın olarak tesviye olunacak.

Tahviller kur'a keşîdesiyle itfâ olunduğu takdirde re'sü'l-mâl dâhi altın olarak te'diye edilecektir.

Tahviller (20) ve (100) ve (500) liralıktır.

Vatandaşlar! Dost, düşman devletlerin hiçbiri milletleri için bu kadar müsaid ve kârlı istikrâz yapmamıştır. Müteaddid noktalardan mâdâ istifâdesi büyüktür. Fakat, manevi menfaati, feyizi daha büyüktür. Çünkü: Dost, düşman bütün milletler bu istikrâzımızın bizim kabiliyetimizi, vatanseverliğimizi, i'tilâmımızın derecesini övüceklerdir.

Bu istikrâzda muvaffak olursak Osmanlılık yükselecektir.

Sevgili Vatandaşlar! Halâsımız nâmına herkes servetine, hâline göre dışından tırnağından bile arttırarak bu istikrâza iştirâk etmelidir." S. 46,47, Shf. a.i.k.

: "Bugünün en büyük kârı istikrâza yazılmaktır." S.46, Shf. 397

: "Şu son fırsatı kaçıрма: Kâğıd ver altın al." S.46, Shf. 396

9-Terzi İlânı

Alsancak Terzihânesi : " İstanbul, Mercan Yokuşu, Numara 18.

: Mülkî en şık, zarif ve metin kostümler, askeri üniformalar imâl olunur. Elbiseye ihtiyacınız varsa müessesemize gelmeden başka yere sipariş vermeyiniz. İpekli Mehmed Yaşar." S.75-9, a.k.i Shf.

10- Yeni Mecmua ile İlgili İlanlar :

a) Abone Şeraiti :

Abonelerimize

: "Yeni Mecmua 11 Temmuz 918'de intişâr edecek olan elli ikinci sayısıyla birinci ikmâl etmiş olacaktır. Bu münâsebetle aboneleri hitâma erecek kar'ilerimizin âtideki hususâta şimdiden nazar-ı dikkatlerini celb etmek istiyoruz.

1- Senelik abone bedeli 28 inci sayıya kadar yüzyirmi kuruş iken (29) uncu sayıdan itibâren iki yüz on kuruşa çıkarılmak mecburiyeti hâsıl olmuş idi. Binâenaleyh gerek ilk sayıdan gerekse yirmi sekizinci sayıya kadar herhangi birinden başlamış olan abonelerin; yüzyirmi kuruş mukâbilinde kayd edilmiş olduklarına göre elli ikinci nüshânın intişârıyla müddetleri hitâm bulmuş 'ad olunacaktır.

2- Kâğıd fıkdanı mecmuanın fazlaca miktarda tab'a imkan bırakmakda olduğu için abonelerimize gönderilecek kısım ayrıldıktan sonra mütebâki mecmuaların İstanbul piyasasına çıkarılmak mecburiyeti var. Bunun içindir ki bir hafta evvelki nüshaları bile idaremizde hıfz

: etmek mümkün olamıyor ve abone olacak kar'ilerimize ancak müracaatlarını tâkib eden haftadan itibaren mecmua gönderilmek mecburiyeti hâsıl oluyor. Bu sebeble abonelerini tecdîd etmek isteyen kar'ilerimizin her halde nihayet temmuz ibtidâsına kadar senelik abone bedeli olan ikiyüz on kuruşu göndermelerini ve ayrıca da mevzuh adresleriyle beraber eğer makbuz senedlerinin numaralarını ve parayı postaya teslim ettiklerini mektubda bildirmelerini ricâ ederiz.

3- Hesâbımızın intizâmını temin etmek ve tecdîd edilecek abonelerin mikdârına göre lâzım gelen tedbirleri almak mecburiyetiyle kararlaştırılan bu müddet vaktinden sonra vâki' olacak müracaatlar intişâr etmiş bir veya birkaç mecmuaya mâlik olamamak gibi zaruri bir netice ihdâs edecek ve bu takdirde bi'ttâbi' yeni abone ancak mektub ve paranın vürûdünden sonrası için yapılabilecektir!" S.46,47,48,49,50,51,52. Shf. ö.k.

Abone Şeraiti	Seneliği	Altı aylığı
Türkiye İçin	250	130
Ecnebi Memleketleri İçin	300	160

İlân ücretleri için Akşam Matbaası binası dâhilindeki Yeni Mecmua idâresine müracaat edilmelidir.

: İhtar- Neşr ettikleri eserleri Yeni Mecmua'nın kitab kısmında mevzû'-ı bahs ettirmek arzusunda olanlar, eserlerinin iki adedi ile beş kuruşluk pul ilsâk edilmiş bir adeti doğrudan doğruya mecmua adresine gönderilmelidir." S.67-1, 68-2, 69-3, 70-4, 71-5, 72-6, 73-7, 74-8, 75-9, Shf. ö.k.

Abonelerimize

: "Yeni Mecmua iki nüsha sonra ilk altı ayını tamamlıyor. Birinci nüshadan abone olan kar'ilerimizin iştirâk, bu nüshada hakkı hitâm bulacağından aboneleri tecdîd arzusunda bulunan zevâtın idâreye lütfen müracaatda bulunmaları ricâ olunur." S. 76-10, 77-11, 78-12, 79,80, 81,82,83,84,85,86,87,88,89. Shf. ö.k.

b Yeni Mecmua'daki Değişiklik ve Teşebbüsler ile İlgili İlanlar

:"Gelecek nüshada Darülfünûn Müderrislerinden Ertuğrul Meb'usu Şemseddin Bey'in -Şimâl Türkleri ve Tatarcılık- adlı pek kıymetli bir makalesi vardır." S.50, Shf. 467

: "Mecmua gelecek nüshadan itibaren Falih Rıfkı Bey'e devr edilmiştir.

Yeni Mecmua'nın idâresi, aboneleri, kar'iler ve bayilerle münâsebeti kâmilen bâkidir.

Ahmed Refik, Refik Halid, Falih Rıfkı

: Beyler Yeni Mecmua'nın daimi muharriridirler.

Yeni Mecmua'nın şimdiye kadar takib ettiği meslekde hiçbir tebdil vukû' bulmayacaktır. Ve Yeni Mecmua şimdiye kadar meslekî dâhilinde muavenet eden muharrir arkadaşlardan kemâ-kân istifâde edecektir." S.64, Shf. ö.k.

Yeni Mecmua'nın Teşebbüsleri

: Yeni Mecmua kar'ilerine daha faideli olabilmek için müte'addid teşebbüslerde bulunmuşdur. Bu teşebbüslerden birkaçını zikrediyoruz :

1- Yeni Mecmua üçer ay fâsıla ile mütemadiyen nüsha-i mahsûsalar neşr edecektir.

a) İstanbul nüsha-i mahsûsaları: 1- Saraylar 2- Camiler 3- Türbe ve kabristânlar 4- Türk eşyası 5- Türk halısı 6- Türk çinisi.... ilh.

b) Türk sanat şehirlerine aid nüsha-i mahsûsalar. 1- Bursa 2- Urfa 3- Konya 4- Kayseri ilh.

c) Türk aid nüsha-i mahsûsalar : Bu nüsha-i mahsûsalar mu'tâd hacimden iki üç misli büyük olacak, resimler, tetebbu'lar ve ebedî, ilmî yazı-lar ihtivâ edecektir.

Perâkende satış için nüsha-i mahsûsalar bi'ttâbi alelâde satış fiyatından daha fazla fiyat vaz' edilecekse de aboneler bu nüshalardan alelâde nüsha fiyatı dan istifâde edeceklerdir.

: 2- Yeni Mecmua millî büyük hikâyeleri bi'ttâbi tercih etmek şartıyla, ilk nüshasından itibâren roman tefrikası neşr edecek, fakat bu tefrikayı her nüshaya ilâve şeklinde merbût formalar halinde verecektir. Avrupa lisanlarından tercüme edilecek edebî romanların tercümesi Türk Edebiyatı'nın ma'rûf şahsiyetlerine tevdi' edilecektir.

3- Yeni Mecmua'nın bir kısmı neşr edilmemiş ve hepsi eski Türk hayat ve şehirlerine aid bir resim koleksiyonu vardı. Bu resimler Yeni Mecmua nüshalarıyla beraber ilâve olarak takdim edilecektir. Binâenaleyh Yeni Mecmua kar'ileri mütemadiyen birer roman kazandıkları gibi mükemmel bir Türk albümü sahibi de olacaklardır.

Yeni Mecmua şimdilik onbeş günde bir defa intişâr edecek ve bir kısmı Anadolu-da bulunan mu'âvineyn-i muharririyesinin muntazam ve seri' bir sûretde yazılarını almak kabil olur olmaz her hafta neşr olunacaktır.

Yeni Mecmua bi'ttâbi eski abonelerinin hukukunu tamamıyla tanımakda olduğundan, bu abonelerden İstanbul'da bulunan makbuzlarını Akşam Binası dâhilindeki daire-i mahsûsaya ibrâz etmeli ve taşrada bulunanlar posta ile göndermelidirler.

Mecmua her yerde 10 guruşa satılacak. Fazlaca satmak isteyen kitabçı veya taşra bayileri olursa kar'ilerin, idârenin nazar-ı dikkatini celb etmesi ricâ olunur." S.67-1, Shf. 16

İlk Nüsha-i Mahsûsamız : "Yeni Mecmua'nın üç ay fâsıla ile nüsha-i mahsûsalar neşr edeceğini yazmıştık. Mecmua ilk nüsha-i mahsûsasını Türk sanat şehirlerinden Bursa'ya tahsis edecektir. Bu nüsha-i mahsûsa bir vech-i âti tasnif edilmiştir:

- 1- hariç müte'addid renkli ve renksiz resimler.
- 2- Tarihi Bursa :
 - a) Bursa'da yetişen müellif, şair, sanatkâr ve diğer a'zam
 - b) Osmanlı tarihinde Bursa
 - c) Bizans tarihinde Bursa
- 3- Bursa coğrafyası hakkında ilmî bir tetebbu',
- 4- Bursa'ya aid edebi yazılar ve hikayeler
- 5- Bursa'daki Osmanlı sanayi'-i nefisesi ve âbideleri hakkında muhtelif tetebbu'lar.
- 6- Avrupa Edebiyatı'nda Bursa. (Bir tetkik ve müte'addid tercümeler.)
- 7- Divân Edebiyatı'nda Bursa (Bir tetkik ve istinsâhlar)
- 8- Bursa sînâyi', ziraat, iktisâd ve ticâreti hakkında tetebbu'lar ve istinsâhlar.
- 9- İşgal altında Bursa.

Bu bahislerin her biri şimdiden memleketin en güzide mütehasşıs ve sanatkârlarına havâle edilmiştir. Ma'hezâ Bursa'yı en iyi tarzda tanıtmak gayemiz olduğundan Yeni Mecmua kar'ile-

: rinden bu mesâ'il hakkında vukûf ve vezâ'ifi olanların nihayet mart ibtidâsına kadar mecmua adresine göndermelerini ricâ ederiz. Nüsha-i mahsûsalar hususi bir fiatla satılacak ve yalnız abonelere meccânen verilecektir." S.68-2, Shf. 32

: "Yeni Mecmua kar'ilerinden gördüğü ragbete bu nüshadan itibâren cevâb verdi. Bütün müşkülâta rağmen, tekrâr dört sahife resimli-papye kûşe- ilâve ediyoruz. Romanımız metne kalb edilmekle beraber , yine ileride müstakil kitâb olarak mücellid edilecek şekilde tertib olunmaktadır.

Bu haftadan itibâren Ağaoğlu Ahmed Bey'in Türk inkılâbına dair tetebbu' ve tetkikleri intişâr etmektedir. Bundan başka Ahmed Râsim Bey'in on sene evvel mütenevvi' menba'lara istinâden yazmış olduğu (Meşrutiyet Tarihi) ne aid tetkikatını mecmuaya aldık. Her nüshada müstakil bir bahs bulunacaktır. Bu tetkikat ilk defa meşrutiyet cereyânlarının memlekete ne zaman ve ne tarzda 'aks ettiğinden başlayarak zamanımıza kadar gelecektir.

Cem, mecmua kar'ilerine yağlı boya bir karikatür hediye etdi. Cem'in şâh eseri olan bu karikatürü renkli olarak basdırmak üzere - Layqעיğ'e- yolladık. Bir iki nüsha sonra mecmuaya metin haricinde ilâve edeceğiz." S.69-3, Shf.33

: "Yeni Mecmua'nın 1 Mayıs nüshası, Bursa Fevkalâde Nüshası'na tahsis edilmiştir." S.75-9, a.i.k. Shf.

c- Mecmuadaki Düzeltme ve Özürle İlgili İlânlar

: "Geçen nüshada, 397 nci sahifenin ilk sütununun üçüncü satırında son cümle - Bana Telemak'ın babası demesinler- olacak." S.47, Shf. 414

: " Yahya Kemal Bey'in geçen nüshamızda bir müretteb sehviyle bozulan beyiti bu şekildedir:

Kâm almadık misâfir-i tenden 'âlemin
Cânânla meyle son günü ey mevt sen-
deyiz.'

S. 49, Shf. 453.

: "Geçen nüshada Ali 'Ulvi Bey'in Buğday Tarlaları ünvanlı manzumesi Le Kont De Liyel'den muktebesden sehven, Suvelli Pervedum' - - den derilmiştir.

: "Geçen nüshamızda Özleyen ünvanlı şiirin bir müretteb sehviyle bozulan birinci mısra'ı bu şekildedir:

-Gönlümle oturdum da hüznümlendim o
yerde-

§ Falih Rıfkı Bey'in Neferim Mehmed'in üçüncü satırı :

-Elimde olmayan bir muhabbetle ona

- : yaklaşıyordum - ve yirmi ikinci satırda:
- Fakat berber itinâsı görmeyen- suretde
olacaktır." S.54, Shf. 35.
- : "Geçen hafta Falih Rıfkı Bey'in intişâr
eden yazısındaki kıt'anın üçüncü mısra'ı
şöyle olacak :
-Âşıkî beldeli bir genç imiş, kendi-"
S.56, Shf. 65.
- : "Yeni Mecmua kar'i ve abonelerine meccâ-
nen verilir, ibâresi; Dostoyevski'nin
Ölümler Evinin Hatıraları isimli ilâvenin
kapak resminde alt yazı olarak verilmiş.
S.67-1, Shf. 7.
- : " İ'tizâr ü Tashih -Geçen nüshamızda ba-
zı tertib hataları olmuştur. Bilhassa
Ağaoğlu Ahmed Bey'in makalesine tesadüf
eden tertib yanlışlıklarından mühimlerini
tashih ediyoruz.
- 1- 97 nci sahifenin onikinci satırı
şöyle tashih edilecektir: (Emile, nâm-ı
romanları ile Cotrat Social, i.
- 2- Onüçüncü satırda da -aynı mev-
zû'ı- kelimeleri fazladır.
- 3- Ondördüncü satır şöyle tashih e-
dilecektir. (Montesque'nun Lettres Per-
sanes) nâm-ı eseri.
- 4- Onbeşinci satırdaki Fransızca
kitab ismi şöyledir: (Esprit Des Lois).
- 5- Onaltıncı satırın son (Ma'tûf bir
eser-i edebidir.) tarzında tashih olunma-
lıdır.

: 6- Onyedinci satırda devletler kelimesinin evvelindeki -ve- fazladır." S.73-7, Shf. 130

:"İ'tizâr- Yeni Mecmua'nın bu nüshası bayram münasebetiyle üç dört gün tehirle in-tişâr ediyor. Kar'ilerimize beyân-ı i'ti-zâr eyleriz." S.76-10, Shf.218

: "Kar'ilerimize- Geçen nüshada Ocaklar için sorduklarımıza peyderbey cevâblar gelmektedir. Onları gelecek nüshamızda neşr edeceğiz.

Münderecâtın çokloğu roman tefrikamızı tehire sebep olmuştur. Beyân-ı i'ti-zâr ederiz." S.87, Shf. 440

: "Yukarıdaki manzumeler, bir yanlışlık eseri olarak son sahifeye konduğu için beyân-ı i'tizâr ederiz." S.89, Shf. 470

d- Yazışma ile İlgili İlânlar

: "Mektub ve Makaleler Müdür Nâmına Gönderilmelidir.

Abonesi: Osmanlı Memleketleri İçin, seneliği 210 guruş.

Ecnebi Memleketleri İçin: Seneliği 45 mark, 50 frank.

İlân şerâ'it-i mahiyetine göre kararlaştırılır. İdârehâne-i tevzi' mahalli: İstanbul Düyûn-ı 'Umûmiye karşısında merkez-i 'umumi itsâlinde daire-i mahsusa." S.46,47,49,50,51,52,53, 54,55,56,57,58,59

: 60,61,62,63,64,65. Shf. ö.k.

e- Diğerleri

: "Mösyö Pierre Benova geçenlerde İstanbul'a geldi. Fakat burada az durarak Ankara'ya gitti. Birkaç romanıyla Avrupada edebî şöhretlerin en mühimlerinden birini elde eden Pierre Benova'nın şark şeyyahlılarından farkı şu oldu, ki o Türk milletini yalnız mazisinde, mimârisinde ve üstünde yaşadığı tabiâtın havasında göğünde ve denizinde değil, fakat biz-zat bugünkü Türk milletinin kendisini ve O'nu Anadolu'da aradı. Pierre Benova Ankara'daki müşâhedelerini Journal gazetesine yazmıştır. Vâkı'a bu yazılar, Pierre Benova'nın Türk dostları tarafından telkin olunan bazı kısımlar müstesna olmak üzere, çok dürüst ve iyidir. Ancak Pierre Benova'dan beklediğimiz bu kadar değildir. Acaba Pierre Benova İrlanda ihtilâli gibi, Anadolu ihtilâlinin ulvi ve insanî taraflarını zî-hayat bir romanıyla Frenklere tanıtabilecek mi? Öyle zannediyorum ki bu yazılar Journal'e karşı deruhde edilmiş. Asıl istediğimiz şey, onun hususi notlarının vücûda getireceği bir eserden beklemekteyiz."

S. 74-8, Shf. 143

: "Mecmuamızın İzmir'de Bayii: Yavuz Kitabhânesi'dir" S.75-9, Shf. a.k.i.

: "Hâmiş- Yeni Mecmua kar'ilerinden Mehmed Hamdi imzasıyla (Ağa) kelimesine vesaireye dair bir mektub aldım, teşekkür ederim. Mektubunun muhteviyatıyla yakında bu mecmuada iştigal edeceğim." S.83, Shf. 245

: "Bu makale hazırlandıktan sonra, Tunalı Hilmi Bey'in teklifinin Millet Meclisi'nce şâyân-ı müzakere görüldüğünü yazdılar." S.84, Shf. 363

C- Fotoğraf, Karikatür, Plan ve Haritalar

1- Antik Eserlerle İlgili Fotoğraflar

- : "Ressam Bellini tarafından yapılan ve ortasında alt alta sıralanmış üç adet taç bulunan madalya." S.46, Shf. 392
- : "Bir kaide üzerinde tahta arslan", Kaşgar'da yapılan kazılarda bulunan heykel. S.47, Shf. 409
- : "Kumtura : Mozart Nehrindeki Mâbed Harabesi'nde Bir Buda Heykeli." S.47, Shf.411
- : "Tumçuk - Şarkî tepesinin garb tarafındaki mabedden çıkarılmış heykel başı ile mâbûdun kısm-ı âliyesi.
Tumçuk- Şarkî tepesinin garb tarafındaki mabedden çıkarılmış heykel başı.
Tumçuk- Şarkî tepesinin garb tarafındaki bir mabedden çıkarılmış heykel başları." S.47, Shf.412
- : "Dördüncü Romans ve Odokya" heykel fotoğrafı. S.51, Shf. 489
- : "Beze klin - - Mâbed, divâr resmi. S. 59, Shf. 130

-----: "Heykel Ancellu'nun Mediçilerin mezarındaki şefk ünvanlı heykehi." S.73-7, Shf. 121

-----: "Rafael'in Terans Figürasyon grubundan." alt yazısı ve Rönesans başlığıyla. S.73-7, Shf. 122

2- Binâ Fotoğrafları

-----: "Sim Sim : Şimâldeki Mâbed Silsilesi." Kaşgar'da Alman Heyetinin Kaşgar'da yaptığı kazılarda tesbit edilen mâbed silsilesinin cepheden görünüşü." S.47, Shf. 310

-----: "Kumtura : Hazar'da mâbed harabesi." S.47, Shf. 411.

-----: "Allom - Eski ve yeni İstanbul, Boğaziçi'nde Said Paşa'nın yalısı." S.48, Shf. 430

-----: "Allom - Eski ve yeni İstanbul - Kolalı Kışlası." S.48, Shf. 431

-----: "Teodüziyus - ^{توديزيوس} - surları." S. 51, Shf. 490

-----: "Bizans su kemerleri." S.51, Shf. 491

-----: "Üsküdar sarayları ve Kız Kulesi." S.53, Shf. 10.

-----: "Bab-ı Hümâyun ve Sultan Ahmed-i Sâlis Çeşmesi" S.53, Shf. 11.

- : "Anadolu Hisarı - Amcazâde Hüseyin Paşa-
nın Yalısı burada idi." S.55. Shf. 50
- : "Koca Ragıp Paşa'nın Kütübhânesi" S.58,
Shf. 111
- : "Turfan Büyük Budâ Mâbedi'nin içi."
S.59, Shf. 129
- : "Şekil 6- Agra. Mahmud Gaznevî'nin ah-
şab kapısı."
- "Şekil 6 (B) Agra Mahmud Gaznevî'nin
ahşab kapısı
Her iki şekilde de altı köşeli yıldız
içinde müzeyyen motif. S.59, Shf. 130
- : "Samra-Saray." Müzeyyen saray duvarı.
S.59, Shf. 130
- : "Şekil 13-A. İsfahan Mescid-i Camii."
Çift minareli mescidin cebheden alınmış
fotoğrafı. S.59, Shf. 132
- : "Şekil 13-B . Mescid Camii'nin planı.
S.59, Shf. 132
- : "Şekil-5, Kahire. Benî Tolun Camii.
S.59, Shf. 132
- : "Şekil 14. Meşhed İmam Rıza Mâbedi."
S.60, Shf. 149
- : "Şekil 15. Konya. Alaaddin Camii."
S.60, Shf. 150

- : "Şekil 16. Konya- Lârende Camii."
S.60, Shf. 150
- : "Şekil 11- Semerkand- Körmir." Ağaçların
arkasında kalan mâbedin cebheden alınmış
fotoğrafı.
- : "Şekil 17- Konya- İnce Camii. Camiin
kapısının fotoğrafı. S.60, Shf. 151
- : "Şekil 21- İstanbul- Sultan Ahmed Camii
(içi) S.60, Shf. 152
- : "Şekil 19- İznik, Nilüfer Hatun Camii.
S.60, Shf. 152
- : "Şekil 20- İznik- Yeşil Camii. S.60,
Shf. 152
- : "Şekil 24- İstanbul- Rüstem Paşa Camii.
(Çiniler) S.61, Shf. 169.
- : "Şekil 23- İstanbul- Sultan Ahmed Sâlis
Çeşmesi. S.61, Shf. 170
- : "Şekil 22- Edirne- Selimiye Camii."
S.61, Shf. 170
- : "Topkapı. Ocaklı Sofa." S.63, Shf. 210
- : "Topkapı Sarayı: Valide Taşlığı" S.63,
Shf. 211
- : "Erzurum'da Selçuk tarzındaki bir

- : minarede" alt yazısıyla verilmiş fresk
S.66, Shf. 278
- : "Niğde'de Hund- - Türbesi'nde" alt
yazısıyla verilmiş fresk.
- : "Niğde'de Kale'nin Burcunda." S.66,
Shf. 278
- : "Niğde'de Sunguz Bey Camii'nin Kapısın-
da" S.66, Shf. 278
- : "Eski Alaşehir'de hükûmet konağı."
S.69, Shf. 41
- : "Musul. Şehrin kısm-ı cenûbiyesinde
yeni yapılan binalar." S.70-4, Shf. 63
- : "Murahhaslarımızın oturduğu Lozan Palas"
S.71-5, Shf. 82
- : "Topkapı Sarayı dahilinden iki manzara."
S. 72-6, Shf. 102
- : "Anteb. Bu harab binâ müdafaa günlerinde
asker karargâhıydı." alt yazısıyla.
S.74-8, Shf. 144
- : Müzeyyen mihrab. S.75-9, Shf. ö.k.
- : "Bursa'da İkinci Sultan Murad'ın otur-
duğu rivâyet olunan ev ve dahilinden bir
parça" S.75-9, Shf. 155

- : " Yeşil Camii'nden iki kapı kanadı." S. 75-9, Shf. 161
- : "Yeşil Camii'nden muhtelif parçalar." S.75-9, Shf. 164
- : "Yeşil Camii'nde bir mihrab ve iki pencere." S.75-9, Shf. 173
- : "Bursa'da Muradiye Camii." S.75-9, Shf. 176
- : "Bursa. "İki oda kapısı numûnesi" Eski Bursa evlerine ait. S.75-9, Shf. 191
- : "Muhtelif pencere numûneleri" S.75-9, Shf. 191
- : "Eski bir evin ahşab tavanı" S.75-9, Shf. 192
- : "Güneş şeklinde bir tavan" S.75-9, Shf. 192
- : "Mürekkeb tezyinatlı bir tavan" S.75-9, Shf. 192
- : "Bursa'nın eski evlerinden" S.75-9, Shf. 193
- : "Türk Ocağı Konferans Salonu'nda orta kapı" S.78-12, Shf. 249
- : "Ocağın Misafir Odası" S.78-12, Shf. 250

- : "Pierre Loti'nin öldüğü ev" S.79,
Shf. 271
- : "Mehmed Sâni zamanında Taksim Kışlası"
S.80, Shf. 289
- : "İncili Köşk" S.82, Shf. 329
- : "Ağra : Tac Mahal" S.83, Shf. 349
- : "İnce Minare Medresesi" S.84, Shf. 370
- : "Karatay Medresesi" S.84, Shf. 370
- : "Edirne Sarayı'nda Dördüncü Sultan
Mehmed Dairesi" S.85, Shf. 389
- : "Tevâzu Kasrı, Kum Kasrı, Edirne Sara-
yı'nın Umumi Manzarası" S.85, Shf. 390
- : "Değirmen Köprüsü ve Kasrı" S.85, Shf.
391
- : "Bâbü'l-sa'ade ve Kasr-ı Pâdişahı"
S.86, Shf. 409
- : "Bâbü'l-sa'ade. Arz Odası, Kasr-ı
Padişahı Harabeleri" S.86, Shf. 410
- : "Bursa'da Ulu Camii İçi" S.89, kapak
resmi.
- : "Edirne'de Sultan Selim Camii"
S.89, Shf. 461

- : "Ka'riyye - Camii - Şerifi" S.89, Shf.462
- : "Bursa'da Ulu Camii" S.89, Shf. 463
- : "Edirne'de Sokollu Camii" S.89, Shf.465
- : "Sultan Ahmed Camii" S.89, Shf. 465
- : "Kadirşinâs ellerde olduğu için iyi bakılan eserlerden Haseki Sultan Hamam" S.89, Shf. 466

3- Eşya Fotoğrafları

- : "Bir Tezyin Levhası- Paris, Tezyinat Sanatı Müzesinde" S.54, Shf. 31
- : "Hazine-i Hümâyuna elçiler vasıtasıyla gönderilen hediyeler ve elmaslı beşik" S.58, Shf. 110
- : "Nağı Sent Mikloş'da bulunan altın kablaklar" Altın sürahi ve vazo. S.59, Shf. 129
- : "Tunç Kap" S. 61, Shf. 170
- : "Ocak'da Kütahya'lı İzzet Usta'nın eserlerinden bir çift çağ" alt yazısıyla müzeyyen iki Kütahya vazosu. S.78-12, Shf.249
- : "Ocak'da Türk mâmûlâtından bir mangal" S.78-12, Shf. 249

4- Kadın Fotoğrafları

- : Rus Kraliçesi II. Katherina'nın fotoğrafı. S.49, Shf. 449
- : "Çıplak ayakla yürüyen bir kadını gösterir sinema." Çıplak ayakla yürüyen kadın fotoğrafı, S.52, Shf. 504
- : "Dokuz santimetre yüksekliğinde ökçe ile yürüyen bir kadın gösteren sinema." S.52, Shf. 504
- : "Montekü, Madam- Osmanlı hanımı kıyafetinde, Naimâ'nın muasırları." S.55, Shf. 49.
- : "Şekil 18-B. İdi Kut Şehri." Yüz hatları belli olmayan kadın. S.60, Shf.151
- : "Gazi Başkumandanımızın muhterem zevce-leri." S.70-4, Shf. 63
- : "Halide Edib Hanım ve Ateşten Gömlek'in son satırları." S.77-11, Shf. 231
- : "Bornere" alt yazısıyla cepheden alınmış vesikalık kadın fotoğrafı. Kapak resmi. S.81.

5- Karikatürler

- : "Yan yana dizilmiş dört çocuk karikatürü" S.60, Shf. 141

- : "Yatarak nişan almış asker karikatürü"
S.60, Shf. 143
- : "Müzeyyen bir kutudan çıkarılmış, ucunda
haç ve ortasında kartal bulunan bayrağı
seren, ikinci şekilde bayrağı yere düşür-
müş papaz karikatürü." S.69-3, Shf. 33
- : "Fransız murahhasları Barrera ve Boupara"
S.71-5, Shf. 80.
- : "İtalyan murahhası Garruni." "M.Gauoru"
imzasıyla. S.71-5, Shf. 80
- : "Şark konferansı senelerce devam edecek
murahhaslar ihtiyarlayacak ve çocuklarıyla
beraber bir celseye gidecekler. (Oto-
mobilde görünen otelin kapıcısı der ki,
artık yeni zengin ölmüştür.)" "Dersu ve
Kelen 'in albümünden" alt yazısıyla.
S.71-5, Shf. 82
- : "Ahmed İhsan Bey" alt yazısıyla.
S.71-5, Shf. 83
- : "Ahmed Şükrü Bey" alt yazısıyla.
S.71-5, Shf. 83
- : "Hüseyin Cahid Bey" alt yazısıyla.
S.71-5, Shf. 83
- : "Necmeddin Sâdık" alt yazısıyla.
S.71-5, Shf. 83
- : "İsmet Paşa, İrlandalı Lord Kurzon,

- : "Irâkî" alt yazısıyla. S.71-5, Shf. 84
- : "İsmet Paşa ve Lord Kurzon" alt yazısıyla. S.71-5, Shf. 85
- : "Japon murahhası Ayaşî" S.71-5, Shf. 85
- : "Rus murahhası Çiçeriş" S.71-5, Shf.85
- : "Versay Sulhu'nun Tarifi" alt yazısıyla. S.72-6, Shf. 93
- : "Üç renkli bayrak" S.72-6, Shf. 94
- : "Mösyö Buğala" alt yazısıyla. S.74-8, Shf. 141
- : "Hindli Zenci, Reis Abdullah Şeref Bey, Reis Sâni Ali Fuad Paşa" alt yazılarıyla üç karikatür. S.82, Shf. 328.

6- Merasime Ait Fotoğraflar

- : "Birinci Paul zamanında geçid resmi" S.49, Shf. 451
- : "Damad İbrahim Paşa'nın Filemen'in - *فلمن* - sefirini yalısında kabul edişi." "Vanmor Amesterdam Müzesi'nde." açıklamasıyla. S.53, Shf. 9
- : "Fransız elçisinin sadrazam tarafından kabulü" S.57, Shf. 91.

- : "Konferansın içtimai ettiği Şato Otelinin önünde gazeteciler." alt yazısıyla. S.71-5, Shf. 81
- : "Basın Kumandanımız Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya Darülfünûn Edebiyat Fakültesi tarafından takdim edilen fahri müderrislik şehâdetnâmesi." alt yazısıyla. S.77-11, Shf. 232
- : "Pierre Loti'nin İstanbul'da oturduğu evinin kapısına kitabe asılırken", Kapının üstündeki kitâbe" alt yazılarıyla iki adet fotoğraf.
- : "Geçen sene 9 Eylül'de İzmir'e giren ilk süvari kıtası" alt yazısıyla. S.84. Kapak resmi.
- : "Türk ordusu İstanbul sokaklarında" S.86, Kapak resmi.

7- Minyatürler

- : "Türk nakkaşlığının eserlerinden" S.87 Kapak resmi
- : "Şark Türkleri'nin eserlerinden" S.87, Shf. 429, 430

8-Spor ile İlgili Fotoğraf

- : "Yarışan dört atleti tasvir eden fotoğraf. S.70-4, Shf. 69

9- Şahıs Fotoğrafları

- : "Fatih Sultan Mehmed" Portre. S.46,
Shf.390
- : "Rus İmparatoru I. Paul'ün cebheden çekilmiş fotoğraf. S.49, Shf. 449
- : "Birinci Paul ve Ailesi" S.49, Shf. 450
- : "Çar Birinci Paul" Tam boy fotoğraf.
S.49, Shf. 450
- : "Birinci Paul ve Maiyeti" S.49, Shf. 451
- : "Bizans kalıntılarından tetkik eden bir heyeti temsil eden fotoğraf. S.51, Shf. 489
- : "Kraliçe Elizabeth'in -Marki De Salisbury'un Koleksiyonundan. S.52, Shf. 510
- : "Kraliçe Elizabeth'in müdebedeb alayı. Şebur - شجور - un Şatosunda. S.52, Shf. 509
- : "Mari İstivâret - استوارت - 16 yaşında De Şidde, Grandük." S.52, Shf. 511
- : "Yirmisekiz Çelebizâde Said Paşa" S.54, Shf. 29
- : "İngiltere Elçisi Monteko" S.55, Shf.49

- : "Sultan Mustafa Sâni" S.57, Shf. 89
- : "Berlin'e İ'zâm kılınan elhâc Ahmed Resmî Efendi." S.58, Shf. 109
- : "Berlin'de Ahmed Resmî Efendi ve Maiyeti" At üzerinde Ahmed Resmî Efendi ve maiyetini tasvir eden tablo. S.58, Shf. 111
- : "Şekil 8 - Tus Türbe. Cebheden çekilmiş kubbeli türbe ve önünde atlarıyla birlikte istirahat eden insanların fotoğrafı. S.59, Shf. 131
- : "Sultan Abdülmecid Han" Cebheden yapılmış üniformalı portre." S.66, Shf. 269
- : "Reşid Paşa" Cebheden yapılmış üniformalı portre. S.66, Shf. 270
- : "Sadrazam Mehmed Emin Ali Paşa" Elinde ferman ile yan cebheden yapılmış üniformalı portre. S.66, Shf. 271
- : "Hariciye Nazırı Fuad Paşa" S.66, Shf. 272
- : "İsmet Paşa Lozan Gölü'nde" alt yazısıyla. S.71-5, Shf. 81
- : "Mösyö Buğala Darülfünûn Konferans Salonundan çıkarken" alt yazısıyla. S.74-8, Shf. 141

- : "Pierre Benova" vesikalık fotoğraf.
S.74-8, Shf. 143
- : "Onbeş Yaşında Kahraman ve Gazi Hikayesi'nde menkıbesinde anlattığımız Mehmed" alt yazısıyla, elinde mavzer bulunan Mehmed'in fotoğrafı. S.74-8, Shf. 144
- : " Ahmed Refik Bey" vesikalık fotoğraf.
S.75-9, Shf. 163
- : "İntikam ve Şeref günü" ibâresiyle. Osman Gazi'nin türbesi önünde sancak tutan asker. S.75-9, Shf. 167
- : "Venizelos'un oğlu Sofoklis Osman Gazinin Türbesi önünde." S.75-9, Shf.167
- : "Mehmed Ziya Bey" vesikalık fotoğraf.
S.75-9, Shf. 169
- : "Köprülüzâde Mehmed Fuad Bey" Boy fotoğrafı. S.75-9, Shf. 185
- : "Pierre Loti evinin bahçesinde" ibaresiyle, boy fotoğrafı. S.79, ö.k.
- : "Pierre Loti'nin son resmi" boy fotoğrafı. S.79, Shf. 270
- : "Pierre Loti'nin tabutu evinin salonunda.- Pierre Loti'nin oğlu Samuel Vebyu - *بیو* - ve oğlunun annesi ile zevcesi tabut başında." açıklamasıyla iki adet fotoğraf. S.79, Shf. 272

- : "Sulh münâsebetiyle: Büyük Millet Meclisi Reisimiz Halk Arasında" açıklamasıyla, Mustafa Kemal'in profilden çekilmiş vesikalık fotoğrafı. S.80, Kapak fotoğrafı.
- : "Sultan Mahmûd, Mehmed Ali Paşa" S.80, Shf. 290
- : "Namık İsmail Bey" tarafından yapılmış Abdülhak Hâmid'in cepheden yapılmış portresi ve Ruhi Bey tarafından yapılmış "Bir Zeybek" ünvanlı portre. S.81, Shf. 310
- : "Hind milliyetperveri Gandhi" ibaresiyle vesikalık fotoğraf. S.85, Kapak resmi.
- : "Tarih-i Edebiyân Alimleri Sorbon'da" alt yazısıyla. S.88, Kapak resmi ve S.88 Shf. 449
- : "Moris Bâres" S.90, Kapak resmi.
- : "Bâres Kütübhânesi" ibaresiyle, Moris Bâres'in kütübhânenin önünde çekilmiş vesikalık fotoğrafı. S.90, Shf. 472

10- Şehir Fotoğrafları

- : "Mahmûd Sâni Devrinde Alaşehir'in görünüşü" S.69-3, Shf. 43
- : " Musul, Köprü Kapısı Mevki'ı, Kahvehâne ve Kayıklar Köprüsü" alt yazısıyla. S.70- Shf. 61

- : " Musul, Bâbü'lberâ " alt yazısıyla.
S.70-4, Shf. 62
- : " Musul'da bir pazar yeri" S.70-4, Shf.62
- : "Bugünkü Alaşehir" S.70-4, Shf. 63
- : "Eski zamanda Türk İzmir'inin bir sokağı"
S.72-6, Shf. 101
- : "Onbin ev kaybeden Gazi'ayntâb şehrinin
harabesinden bir parça." S.74-8, Shf.144
- : "Eski Bursa'dan manzaralar: Emir Sultan
semti" alt yazısıyla. S.75-9, Shf. 152
- : "Bursa manzaralarından : Gök Dere'nin
görünüşü" S. 75-9, Shf. 159
- : "Eski Bursa manzaralarından: Nilüfer'den
geçiş." Bursa'da mevcut Nilüfer çayının
görünüşü. S.75-9, Shf. 162
- : "Bursa manzaralarından : Çekirge'den
Bursa Ovası'nın görünüşü." S.75-9,
Shf. 165
- : "Bursa manzaralarından: Sedbaşı Köprüsü"
S.75-9, Shf. 166
- : "Nilüfer üstünde Aydın Köprü'den Bursa-
nın görünüşü." S.75-9, Shf. 168
- : "Eski İstanbul" S.82, Shf. 329

11. Tablolar

- : "İstanbul'da Boğaz'ın kenarında piknik yapan üç genç kıızı ve Boğaz'ın karşı cephesindeki Sultan Ahmed Camii ve o sahil şeridini tasvir eden romantik tablo." S.46, Shf. 389
- : "Osmanlıların İstanbul'a Girişi" S.46, Shf. 391
- : "At üzerine oturmuş insanı tasvir eden portre" S.46, Shf. 394
- : "Suda yüzen yelkenliyi tasvir eden tablo" S.46, Shf. 397
- : "Eski Boğaziçi kenarındaki ağaçlık semti tasvir eden manzara. S.48, Shf. 429
- : "18. asırda Boğaz kenarındaki yalılıarı tasvir eden tablo. S.48, Shf. 429
- : "Denizde seyreden yelkenli tablosu. S.49, Shf. 448
- : "Ağaçlık manzara. S.49, Shf. 449
- : "Onsekizinci asırda Anadolu'da Osmanlı hayatı: Köy düğünü. Miler'in tablosundan." S.50, Shf. 470
- : "Onsekizinci asırda çeşme ve civârı. Miler'in tablosundan. S.50, Shf. 479

- : "Türk sahifesi - Markiz De Gate'nin koleksiyonunda" Türk hayatını tasvir eden tablo. S.54, Shf. 30
- : "Şark sahifesi - Jöra Madmazel İvon Prevon'un Koleksiyonundan" İstanbul konak hayatını, konakta musiki faaliyetini tasvir eden tablo. S.54, Shf. 30
- : "Mendil - Markiz De Gate'nin Koleksiyonunda." Padişah tahtını ve maiyetini temsil eden tablo. S.54, Shf. 31
- : "İstanbul Limanı - Allom Eski ve Yeni İstanbul." İstanbul limanını burada bulunan iskele, kayık ve gemileri tasvir eden tablo. S.55, Shf. 51
- : "İstanbul: Sur haricinde Osmanlı atlıları. Allom, Eski ve Yeni İstanbul." İstanbul surlarının önünden geçen atlıları, kenarda oturan insanları, uzak plânda İstanbul'u tasvir eden tablo. S.63, Shf. 209
- : "Yere düşmüş bir kadını öldürmeye teşebbüs eden adam tablosu . Dostoyevski'nin "Ölüler Evinin Hatıraları" isimli eserin kapak resmi. S.67-1, Shf. 7
- : "Boğaziçi'nde bahar sefâsı." S.76-10, Shf. 209
- : "Acıklı Vedâ" tablo. S.79, Shf. 264

- : "Çallı İbrahim Bey'in Fecr ve Harman"
ünvanlı iki tablosu. S.81, Shf. 309
- : "Hikmet Bey" tarafından yapılmış "Kasım-
paşa Sahili" ünvanlı tablo ve "Refik Bey"
tarafından yapılmış "Deniz" ünvanlı tablo.
S. 81, Shf. 311
- : "Akarsu üzerinde taş köprü, köprünün ya-
nında giden öküz arabası, köprü ve üstün-
den geçen atlıları gösteren iki adet tab-
lo. S.83, Shf. 352
- : "Alaaddin Tepesi'nin umumi görünüşü."
S.84, Shf. 367
- : "Halk türkülerinin intişâr ettiği yerler:
Anadolu'da eski düğünler." alt yazı ve
"Hiler'in tablosundan" açıklamasıyla.
S.88, Shf. 448

12- Teknoloji ile İlgili Fotoğraflar

- : "Telsiz, telgraf, telefon" başlığı altın-
da "Tele mekanik'in harbdeki tatbikatı"
alt yazısıyla. S.73-7, Shf. 123
- : "Telsiz, telefon, telgraf" başlığı altın-
da "Meşhur sanatkâr Madam Dusan Telsiz
Telgraf Şirketi'nin daire-i mahsusasında
mikrofon önünde bir şiir okuyor. Sesi ma-
sa önündeki lambalı alet vasıtasıyla büyü-
yerek tahtü'larz nakliyat hattı ile telsiz

-----: telefon istasyonuna gidiyor, orada hava vasıtasıyla abonelere dağılıyor." açıklamasıyla. S. 73-7, Shf. 123.

-----: "Telsiz, telefon, telgraf" başlığı altında "Bir kadın abone el işiyle meşgulken uzaklarda verilen bir konseri dinliyor." açıklamasıyla. S.73-7, Shf. 124

13- Tuğra, İmza, Mühür ve Madalya Klişeleri

-----: "Fatih Sultan Mehmed'in Madalyası"
S.46, Shf. 392

-----: "Sultan Mustafa Sâni'nin Tuğrası" S.57,
Shf. 90

-----: "Koca Ragıp Paşa'nın imzası ve Mührü"
S.57, Shf. 91.

14- Türbe ve Mezar Fotoğrafları

-----: "Radkân türbe kubbesi" S.59, Shf. 130

-----: "Kahire'de Halife Türbeleri" S.59, Shf. 132

-----: "Semerkand. Şah Zetde Türbesi" S.59,
Shf. 132

-----: "Sultaniye. Mahmûd Olcayto'nun Türbesi"
Kubbeli türbe fotoğrafı. S.59, Shf.131

- : "Bursa'da İkinci Sultan Murad'ın Türbesi." S.75-9, Shf. 157
- : "Azerbaycan'da Türk Şehitlerinin Türbesi" S.76-10, Shf. 203
- : "Pierre Loti'nin doğduğu evin bahçesindeki mezarı." S.79, Shf. 269
- : "Şevket Bey" tarafından yapılmış "Selim Sâni Türbesi." S.81, Shf. 312

15- Diğerleri

- : "Hâl-i tabiide ayağın vaziyeti " Yüksek ökçeli ayakkabının sıhhi olmadığını işleyen bir yazı ile birlikte basılmış ayak resmi. S.52, Shf. 504.
- : "İran halısı. Şeven Berûn'dan. S.61, Shf. 171
- : "Hoca Saadeddin Efendi'nin destiyle fetvası. İlmiye Salnâmesi." S.63, Shf. 212
- : "Pierre Loti'ye gönderilen şükran mektubunun müzehheb kabı." S.77-11, Shf.229
- : "Pierre Loti'ye gönderilen mektubun intin-sahı" alt yazısıyla, müzeyyen kâğıda yazılmış mektubun fotoğrafı. S.77-11, Shf. 230

16- Harita, Şema ve Plân

- : "İki adet bayrak şeması. Birinci bay-
rağın ortasında elipsin içinde ağzı sa-
ğa dönük ardarda üç hilâl; ikinci bay-
rakda ağızları içe dönük üç hilâl mev-
cud. S.66, Shf. 277
- : "Sivas'da Darü'ssıhha'da Hilâl"
S.66, Shf. 277
- : "Yeşil Camii Plânı" Bursa'da.
S.75-9, Shf. 176
- : "Bursa bölgesinin haritası" S.75-9,
Shf. 179
- : "Bursa'da Yeni Kaplıca ve Plânı"
S.75-9, Shf. 188
- : "Mahmûd Paşa Hanı Plânı" S.75-9, Shf.190
- : "Aladdin Camii'nin plânı" S.84, Shf.368
- : "Alaaddin Tepesi'nin plânı." S.84, Shf.
370

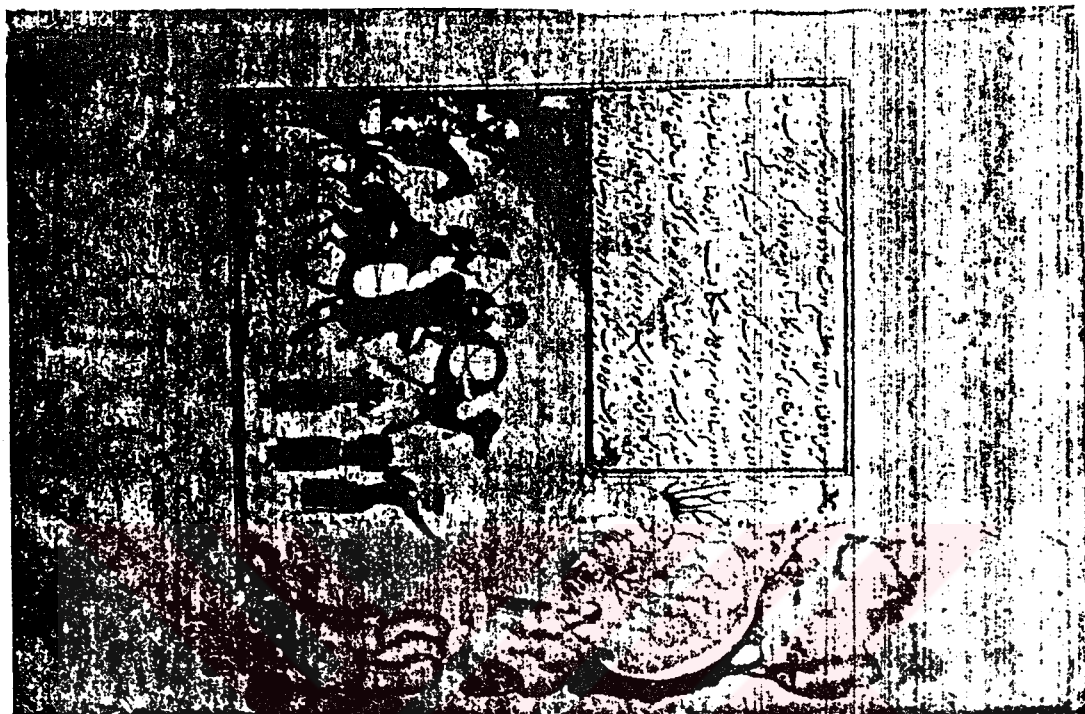

تاریخ ادبیات عالمی صوبہ پونہ

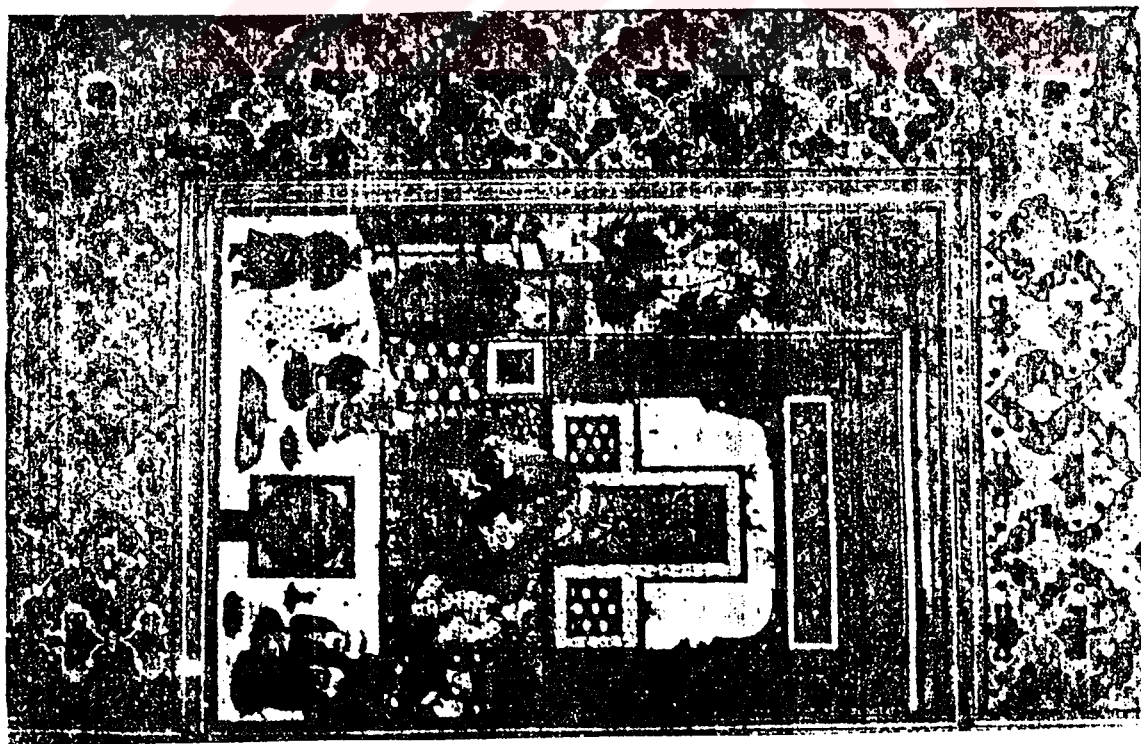

رہبر قسطنطنیہ

پونہ

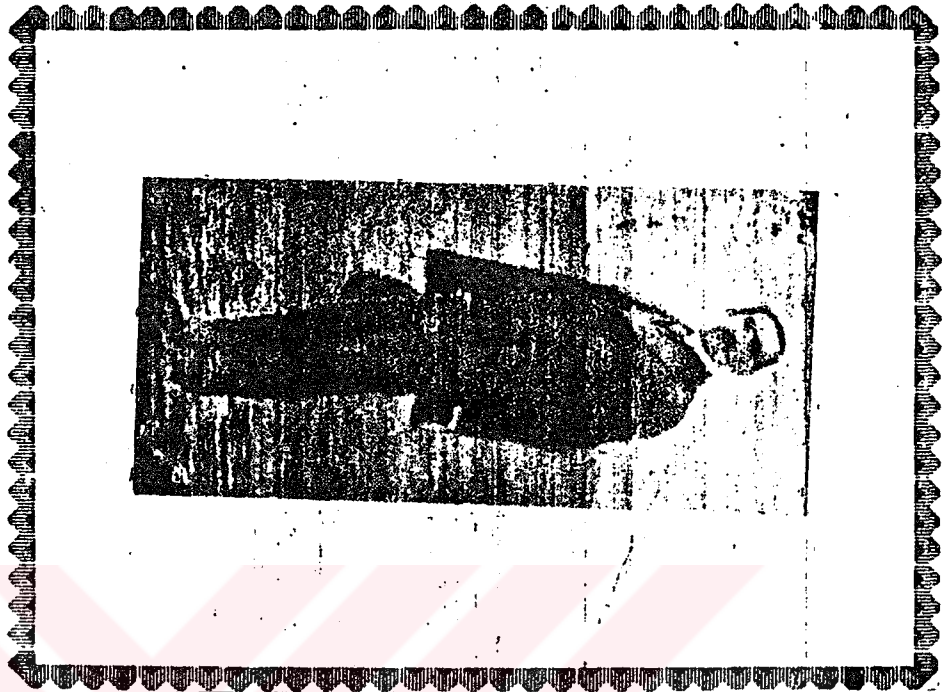

شبهه ترميزيک بنام الترميز

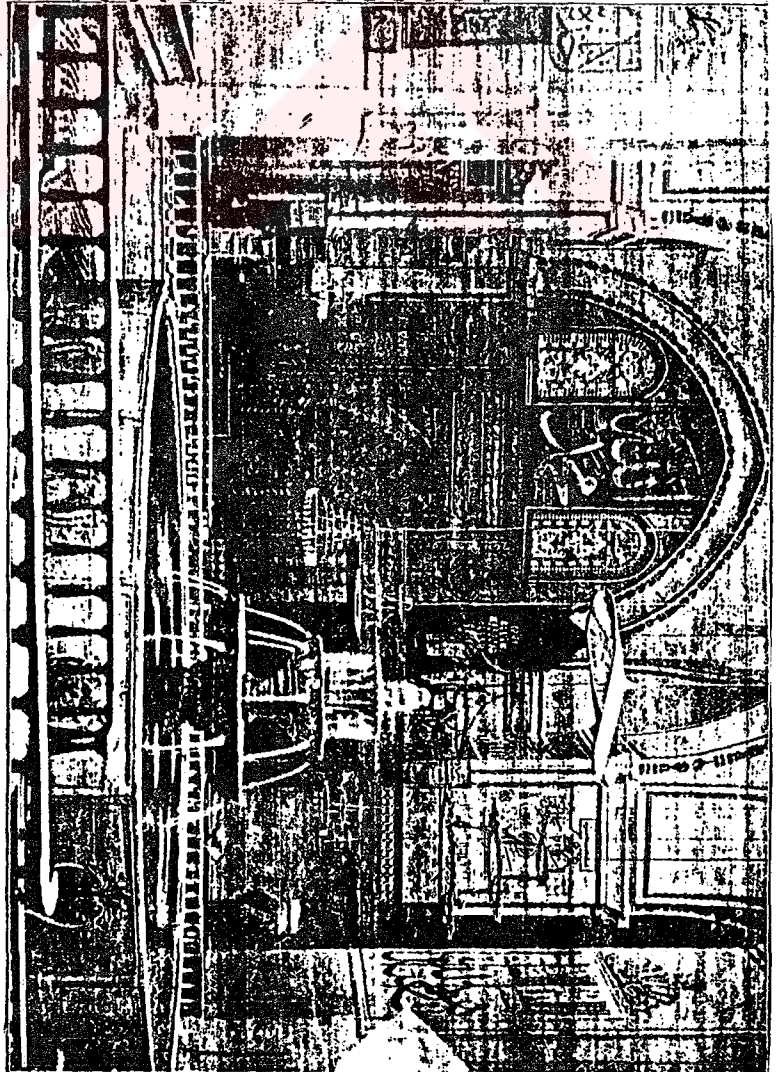

تريک شامشک الترميز

موزیس باهسی

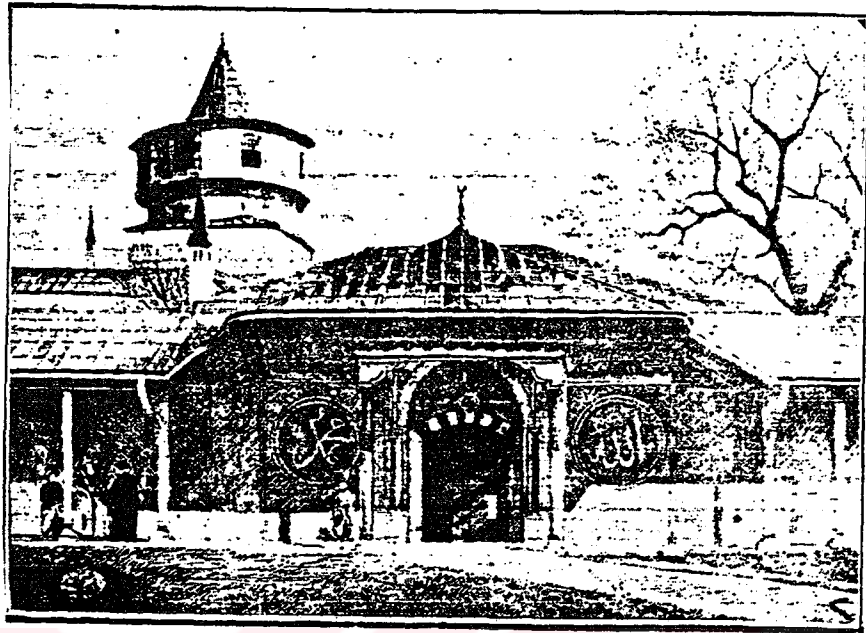

مدرسه اولیاد اوقی

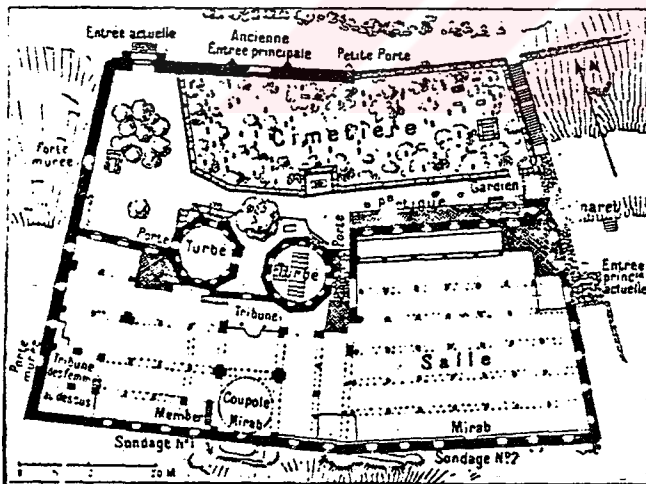

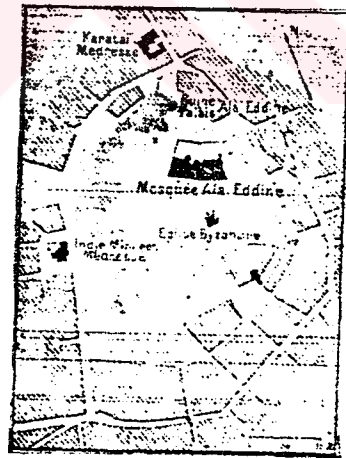
عبد الطور ماس

باب السامه و قصر پادشاهى

علاء الدين جامعك پلان

علاء الدين تيمسك پلان

İKİNCİ BÖLÜM
SEÇİLMİŞ METİNLER

I. AKTÜEL KONULAR

Musahabe

MORİS BARES'İN VEFATI MÜNASEBETİYLE

"Tan" gazetesinin edebî münekkidi mösyö "Polsevde (بول سوزو)", bu büyük Fransız edibinin vefatına dair yazdığı bir makalede diyor ki: "Fransa için ne müellim bir yas yılı. Dün "Piyer Loti"yi kayıbettik; bugün "Bares" aramızdan gidiyor ve bu suretle şimdiki edebiyatımızın üç büyük nâsirinden ikincisi de eksilmiş oluyor."

"Polsevde"ye göre bu üç büyük Fransız nâsiri (Piyer Loti), (Bares) ve (Anatole France)'dir. Vâkı'a edebiyat tarihleri, eski bir Fransız münekkidinin iddiası vechle (nev'i)lere ve (tarz)lara göre tertib ve tasnif edilecek olsa bu üç ismi bir faslın içinde yanyana zikretmek mümkün olamaz. Zira, gerek (Loti), gerek (Bares) ve gerek (Anatole France) Fransız nesirinin en yüksek zirvelerinden olmakla beraber her biri başlı başına bir zirvedir ve müşterek bir (silisile)ye mensup değildirler. Barbar (Loti) ile putperest ve Yunanî (Anatole France) ve bunların her ikisi ile Lavrenli (لورانس) katolik (Bares)'in ne münasebeti olabilir? Birinin üslubunda Hind kasrlarının çocukça fantaziyeleri; diğerinin üslubunda Atina ve Roma mermerlerinin (erşed) ve (ekmel) ahengi vardır, öbürüne gelince, o gotik bir kilisenin camlarından akseden sarı, turuncu, kırmızı ve mavi renkler içinde dibâlar giyinmiş bir organun çalgıcısıdır. Gerçi (Bares)'in çoşkun ve şeydâ parmakları daima bir kilise çalgıcısına ve takva ile dolaşmadı. Kâh Frenk mäsallarındaki aşık kahramanlar gibi yalnız kendi benliğinin ihtilâclarını teganni etti; kâh kadim (Bakalta)ler şarkıları ile karûn vasati azizelerinin ilâhilerini birbirine karıştırdı; kâh isimsiz bir cemâatin vâhimelerine, an'anelerine ferdi ve umûmî hamlelerine göre şeyler söyledi. Fakat (Rönesans) san'atkârlarının hangisinde bu kıymetli ve şirin kusurları bulmak kabildir? Roma'da, Floransa'da, Venedik'te gördüğümüz nasrânî bedf'âların hangisi bu melez hassasiyetten biridir? (Michelangelo), (Apollon) gibi ادا (İsa)lar yaptı, (Raffaello) sarışın ve penbe sevgilisini andıran şehvanî (Mer-yem)ler resmetti. (Bellini)'nin (aziz)leri (Salamin-سالمين) muharebesinin kahramanları gibidir.

Bedf'i tehzibini tamamıyla (Rönesans) sanatından aldığına hiç şüphe olmayan (Bares)'in birçok eserlerinde de, işte bunun için, ya bir (San Marco) kilisesinin tezyinâtı, ya bir (Sistina) kârayının dahilî güzelliği hissedilir, o eski Yunan tezhibiyle yumuşamış ve putperestlikle insanilemiş bir katoliktir.

Vâkı'â arasında, hassaten politika sahasında onu bir (Savanarol-سافانارول) dan daha kuru ve daha sert gördüğümüz olmuştur; fakat (Moris Bares)'in asıl cephesi bu tarafı değildir. Ne kendi memleketi, ne de âlem onu hiç bir zaman ne Paris meb'ûsu, ne de (--- -- ittifakı) re'isi olarak tanımamıştır. Bazı kimseler, Almanya ile Fransa arasında müstakil bir (Ren-رن) eyfleti ihdâsı fikrinin mucid ve pişdârı (Bares)'dir, derler; lâkin samimi takdirkârları onu daima (Saronesin Bahçesi)'nde aramaktan ve (Tavled-طاوله)'in (şevet, kan ve ölüm)le meşbû' havasında bulmaktan asla vazgeçmemişlerdir. Esasen kendisi de ateşin dehâsının -bu kelimeyi nafile yere kullanmıyorum- en çok ve belki yalnız sanat ve edebiyat sahasında iltima' ettiğini hayatının son dakikasına kadar müdrikti. Hatta ölümüne yakın günlerde fırka ve parlamento meselelerine karşı gittikçe bâriz bir lakaydı gösteriyor ve etrafındakilere "âh, ne vakit tamamıyla edebiyata dönebileceğim?" diyordu. Lâkin ben onun edebiyatı asla terk etmemiş olduğunu zannediyorum. Zira (Bares) siyâsiyâtta da bir nevi' edebiyat yapmış ve an'anevî Fransız harsının kurtulması için çalışmıştır.

(Moris Bares) gibi doğduğu memlekete a'sâbından ve damarlarından mer-
471 bût bir Lorenli için / bu tehlikenin nereden geldiğini izâha hâcet yoktur. Lâkin (Bares)'in (Fransız harsı) dediği şeyin ne olduğunu anlamak biraz müşküldür. Asil ve yekta müellifin, yirmi beş yaşında neşr ettiği (Barbarların Gözü Önünde) ünvanlı kitabından tâ (Mülhem Kaya)'sına kadar hemen bütün eserlerinde aradığı ve tesbit etmek istediği bu hars herhangi bir şair hülyası kadar müphem ve seyyâldir. Fakat kim ne derse desin, biraz (71) hezimetinin mahsûlü biraz da (Moris Bares)'in kendi icadı olan bu hülye, onun daima iştihası kabarmış ruhuna tam yarım asır lezzetine dayanılmaz bir gıda teşkil etmiştir. Bir yüzünde mütemâdî bir telaş ve endişe ile aradığı şeyler hep kendi vatanına, kendi milletine, kendi tarihine ait güzellikler idi. O, yalnız (Loren)'in eski şato bakiyeleri arasında değil, Suriye'nin yeni katolik müessesâtında bile Fransız ruhunun, Fransız zekâsının izlerini buldu nasıl? Bunu ispat etmek cesareti yalnız (Bares) gibi bir cümle si-

hirbazına ve bir söz erine vergidir. Onun beyânında her yalan hakikatlerden bin kat daha güzel ve bin kat daha mukanni'dir.

Dünyada güzellikten başka (hakikat) var mı? Vehmimizi ihtizâza getirmeyen şeyler bizzat doğru ve kıymetli olsalar da bizim için nafiledir.

(Bares) kendi benliğini takdis ettiği zamanlarda "İktida ettiğim düsturlar kendi eserlerimdir." demezdi. O, bu düsturlarla büyük ve ezeli milliyet duygusuna vasil oldu ve (vatan)ı en münis teessürlerin menba'ı olarak severdi. Eğer evvelâ kendi nefsinin sevmeden, kendi nefesine inanmadan milliyeti sevmeye ve milliyetine inanmaya giden bu muhabbet, bazı kimselere iki yüzlü bir şahıs gibi görünüyorsa, bu kabahat (Bares)'de değil o kimselerdedir; o kimselerde ki ferdi milletten, milleti ferdden ayrı bir şey sanırlar ve kendi kendimizi bulmadan milliyetimizi bulabileceğimize kâni'dirler. (La Culte du noi) şairiyle (Le Roman de l'energie National) müellifinin kırk beş senelik fikri ve hissi macerası bize bu iki geniyetin yani vatan muhabbetiyle, nefsi hayatın birbirine zid olmadığını isbat eylerler, evet, dünyada yegâne (hakikat) olarak (biz) varız; kendine mahsus teessürleri, tefekkürleri ile bizim (benliğimiz) vardır. Lâkin benlik muayyen bir cemiyetin mahsûlüdür ve bunun -yani vatanın- haricinde biz var olamayız fakat, fakat...Yeryüzünde bizim doğduğumuz vatandan daha güzel vatanlar mevcuttur? Belki bizim mensup olduğumuz milletten daha şanlı milletler yaşıyor? Belki yanbaşıımızdaki komşular arasında da iyilik ve güzellik prensiplerini güden faziletli insanlar kabildir? —Hayır. (Moris Bares) böyle bir suale mutlaka (hayır.) cevabını verirdi. Bunun içindir ki, ondan dar bir nasyonalist diye nefret edenler oldu. Biz bunlardan değiliz. Zira bizce (nasyonalizm)in darı; geniş yoktur. (Moris Bares) gibi bizim de yegâne hayat ve hakikat düsturlarımız kendi teessürlerimizdir ve vatan diye bir tek dünyamız vardır.

Ko desinler ki, Allah bizim dünyamızdan başka daha birçok sayısız dünyalar yaratmıştır; ko desinler ki Allah bizden başka daha birçok kullara mâliktir. -Fakat ne o dünyaları yaratan, ne bu kullara hükmeden bizim Allah'ımız değildir.

"MADAM ÂDÂN" "PIERRE LOTI" NİN EVİNDE

Rojelev 18 Mayıs 923

- Görüyorsunuzki yavrum, hemende asr-dîde olan seyahat bavulunu boşaltdıktan sonra şimdide ebedî seyahat için sandıklarımı hazırlıyorum! Yakında ölmek icâb edecek. Kanun böyle. Hazırım. Beyaz saçlarım Allah'ın nurundan korkmuyor. Kalbimin kanı ve gözlerimin yaşı ile beslenmiş iki sıra mâ'i selvi arasından, biraz kanburum çıkmış, fakat ruhum cesur, O'na gideceğim! Hayatımda iktidarımı, paramı, ümidlerimi, her şeyimi "dostluk" uğrunda vermiş olacağım ve insanlara karşı daima aynı itimâd-ı tamı muhafaza etmiş olmakla müsterih, yalnız bir şeye teessüf edeceğim. O da : Kendimi daha fazla fedâ edememiş olmak!... Sevgili yavrum, ihtiyar vâlidenizi dinleyiniz: İnsan namını taşımağa lâayık olanlar şükranı bir ganimet 'adederler ve nankörlük ancak, bed-mâye ruhlar için mevcuddur! Ben hayatım müddetince nankörlük nedir, bilmedim. Oğullarımı: Pol Borjeyi, Kamil Mevkiller'i, Leon Dude'yi, yahud bütün diğerlerini ne vakit çağırırsam, kopup gelirler! Çağırın onlar olursa bende kalkar onlara giderim! Netekim şimdi, "Roşefver - روهفور -" den avdet ediyorum. Pierre Loti beni görmek istiyordu. Gitdim, bu, ben yaşda bir kadın için ehemmiyetsiz bir iş değildi... Bağçede dolaşırken ekseriya başım dönüyor... Bu halde evden çıkmak makul mü idi? Fakat Loti'nin mektubunu tekrar okudum, Aziz Loti : "Geliniz, Sevgili Madam" diyordu... Ve oğlu. O vefâkâr Samuel'de ilave ediyordu: "Babam sizi görmek istiyor." Ah ne olursa olursa!... Kızım birlikde gelmeğe muvâfakat etdi: Hemen o akşam hareket etdik.

X
X X

-Roşefveri tanırırsınız, Loti'nin evini, câmiini, imparator-
229 luk zamanındaki odasını, bahçesini, onbirinci Lui tarzındaki /

odasını da bilirsiniz, değil mi?

Evet...

-Oraya vardığım zaman Loti beni aşağıda, gündelik salon-
da bekliyordu. Ocağın sarşısında, bir şezlonga uzanmışdı. Ye-
şilliğe nâzır pencerelerin açık durabilmesi için büyük muhar-
ririn arzusu vech ile bu ocakda mütemadiyen ateş yanar. Loti
ellerimi ellerine alıp uzun zaman bırakmadı.

-Sevgili Madam, dedi, geleceğinizden emindim.

Dikkat etdim: Artık saçları bembeyazdı, benimkiler kadar
beyazdı. Yüzünde hiç yorgunlukseri yokdu, fakat nazarları ga-
rib bir yeis ile mahmûldü.

-Muztarib misiniz? diye sordum.

Cevab verdi:

-Kâfi derecede değil!

Ve mebzûl bahar çiçeklerinin muattar sükûtu içinde, onun
nâ-tamam hulyâsıyla benim müsamahakâr ihtiyarlığım beyninde
tevekkül ile dostluğun en garib mükâmelesi başladı..

Ona hizmet eden gemici dehlizde nöbet bekliyordu. Samuel
yanımızda oturuyordu. Loti, güçlkle konuşuyordu. Yorulması
memnu'dur. Vaktini şöyle geçiriyor: Sabahleyin aşağıya iniyor.
Bir kâtib, mektubları okuyor, cevap vermek lâzım mı? değilmi?
Loti: Evet! Yahud: Hayır! diyor. Sonra gazeteleri okuyor. Öğle-
den sonra gemiciler onu şezlonguyla beraber birinci kata indirir-
yorlar. Bazan araba ile gezirtiler yapıyor, o zaman giyiniyor
ve iyice örtünüyor. Samuel ile gemiciler refakat ediyor, gece-
de Loti'yi onlar bekliyor. Öğleden akşama kadar çene çaldık.
Ben ikimiz nâmına gevezelik ediyordum. Geçenlerde "Gambeta"nın
mektublarını yakdığımı anlatdım, fakat onunkileri sakladığımı
söyledim. Gülümsedi. "Gidip cennetin kapısının ipini çekmeden
mektuplarımızı, bütün mektublarımı tasnif ediyorum... Siz sev-
gili Loti ölümden korkmuyor musunuz?... " dedim,

-Hayır!

Ölüme çok ehemmiyet vermiyor musunuz?

-Pek çok değil!

-Aranız iyimi?

-Evet! İlâve etdim:

-Bence öyle değil, ölüm bana biraz heyecan veriyor!

Loti mırıldandı:

-O, munis bir dosttur.. Ve onu, bir gün burada, bu doğduğum evde beklemegi tahayyül ediyorum.. Bununla beraber.. -Bununla beraber?.. -Bununla beraber, bu sonbaharda "Hendey"e gitmek istiyorum...

X

X X

"Akşamüstü trene binmeği tasâm etmişdim, fakat Loti buna razı olmadı. Binaenaleyh kaldım. Ve ertesi gün araba ile civar köylere kadar uzun bir gezinti yapmağı kararlaştırdık. Oldukça zinde iken at koşulu kadim bir araba iki buçukta gelib bizi aldı. Evvelâ şehir içinde birkaç defa dolaşdık, sonra büyük köprüden geçerek tarlalar arasına daldık. Bütün tenezzüh müddetince Loti ellerimi ellerinden bırakmadı. Ona hayatımın, hayatımızın... Onun henüz yakın, benim uzak, çok uzak ve şimdiden sislerle örtülü olan hayatımızın geçmiş günlerini hatırlatdım.

-Harc-ı âlemle alâkadâr oluyor musunuz, sevgili Loti?

230 -Heyhat! Kalbimde iki derin yara taşıyorum: Türk dostluğu henüz mühr altına / alınmadı... Roşofver artık ölü bir şehirdir! Bu esnada atlar tırıs kalkdılar ve biz susduk. Latif bir gündü. Parlak olmayan; fakat çok mülâyim olduğu için daha güzel olan semâda küçük bulutlar bizim gibi el ele tutuşmuşlardı! Loti, arabanın sarsıntısıyla bazan yastıklarından kayıyordu. O zaman Samuel müdahale ediyordu.

-Yorulduunuz mu Baba?

-Hayır, Samuel... Çok mesudum..

X

X X

Madam Âdân ilâve etdi: "Sakin hayatıma tekrar neşe geldi.. Çünkü hayatın neşesi verilen neşedir. Dünden beri mektubları tasnife başladım. Gece gündüz çalışıyorum. İnsan ben yaşde evvelce acele etmeli. Kaybettiğim zamanı kazanmak istiyorum. Loti geçen gün:"Deniz tarafına! " derken, bu sihr-i âmiz sözleri söylerken, ellerinin titrediğini hissettim."

"Onun için deniz gençlikdi, hayatdı, dalgaların zembemesi idi. Gemilerden avdeti hatırlatan ezeli yolculukdu, ezeli macera idi... Yaşamak... Yaşamak! Loti yaşamak istiyor.. Hayatı yalvararak çağırıyor... Gözleri mütemadiyen bu arzusunu ifşâ ediyor..." Ölümünden korkmuyorum! " demesi kendini aldatmak içindir... Yoksa ondan nefret ediyor! "

Şimdi hastalığın esiri olan ve ihtiyar ninesi, "Sevgili Madam" ı gibi hatta kurtaran imâna bile, hatta rehâya müteveccih bî-amân saatlerin sükûtu önünde duyulan teselliye bile mâlik olmayan Loti geçmişe ağlıyor.

ONBEŞ GÜNLÜK İSTANBUL

BÜYÜK BİR İNSAN

Bu haftanın en mühim vak'ası, şübhesiz intihâbâtdır. Birinci Büyük Millet Meclisi harb, zafer ve sulh gibi üç büyük vazifesini muvaffakiyetle bitirdi. Şimdi bu mustakil topraklarda yeni Türkiye Devleti Kurmak vazifesini diğer bir meclise bırakıyor. Yeni Türkiye Devleti, garb medeniyetinin çerçevesi içinde, kendine yeniden kavuşan Türklerden mürekkebb millî ve asrî bir devlet olacaktır. Millet olarak gökleşeceğiz ve devlet olarak yenileşeceğiz. Alafranga Türk, kendini kaybederek "kozmpolit" ve "lavanten" nâmıyla türeyen gülünç bir u'cûbe idi. Avrupalı Türk kendini arayıp bulduktan sonra, bir Fransızın, bir Almanın ve bir İngilizin Avrupalı olduğu gibi garblılaştıran bir emûzeç olacaktır. Yeni Millet Meclisi milliyet, teceddüd ve medeniyet 'umdelerinde birleşen genç ve münevverlerden mürekkebb olursa bu devir Türk tarihinin bambaşka bir sahifesinin başlangıcı olacaktır. Bu günkü "mevkı'-i iktidâr" genç, münevver ve millî sınıfın prensiplerini kabul ederek ıslâhât yapmağa çalışıyor. Yeni millet meclisine göndereceğimiz azâların "mevkı'-i iktidâr" ı her şu'beye ait ihtisâslar ve salâhiyetleri techiz etmeğe yaramalıdır. Oyle zannediyoruz ki yeni intihâbâtda bütün Türkçülerin vazifesi, senelerden beri mücedele etmiş oldukları "mürteci" ve lavantan" zümrelerinden hiçbir unsuru işbaşına getirmemeğe ma'tûf olmasıdır. İhtilâl başladığı vakit, ancak genç ve millî münevverler tehlike ve ateşe koşdular. Bu tesâdüfdürki Türkiye mevkı'-i iktidârını ummadıkları kadar erken bir zamanda onların eline teslim etdi. Fakat saltanatın bütün mütefessih 'anâsırı henüz yaşamaktadırlar. Vâkı'a bu bakiyyânın beyinleri bir müstehâsedir, fakat ne çareki cesedlerinde can vardır; teneffüs ediyorlar, arzu ediyorlar, ve harisdirler.

Milliyetperverlik ve müceddidler, ihtilâlde ilk büyük imtihânı geçirdiler. Bu intihâbânda ikinci büyük imtihânı geçireceklerdir. İmkânsızlığa karşı büyük zaferi kazanmış olanlar, bu saferi tereddide uğratacak 'anâsıra karşı müsamaha gösterecekler midir? Bunu hiç zannetmek istemiyoruz ve hamlese asla kuvvetden düşmeyen inkılab mübeşşirlerinin etrafını mütehasşıs salâhiyetdâr milliyetperverlerden mürekkeb bir meclis görmek ümidiyle daha ziyâde yevmîgazetelere âid gibi görünen bu bahsi burada kesiyoruz.

X

TÜRK YURDU - Ankara Türk Ocağı "Türk Yurdu"nu ihyâ etmişdir. Şimdiye kadar çıkan iki nüshası idârehânemize geldi. "Yeni Mecmua" ve "Türk Yurdu" uzun müddet milli cereyanın ki kuvvetli intişâr vasıtası oldular. Türk ihtilâli ve inkılâbı ile tahayyül bile edilemeyecek kadar kısa bir zamanda, milli mefkurenin ilk tecellileri göründükden sonra bu iki arkadaşın yine eski vazifelerine başlamaları zaruri idi. İstanbul'da bile "Yeni Mecmua"nın ne kadar müşkülât içinde çıktığını düşündükçe, Ankara'nın ibtidâi vesâiti içinde "Türk Yurdu"nun, nâşirlerine ne kadar zahmet verdiğini pek iyi takdir ediyoruz. Buna rağmen "Türk Yurdu" tab'ındaki kağıdındaki vesâir malzemesindeki tevâzu'a rağmen, pek fâideli eser bulmuşdur. Birinci nüshasından itibaren Ağaoglu Ahmed Bey'in tefrikaya başladığı "Üç Medeniyet" ünvanlı eser bütün Türk gençlerinin okumaları lâzım gelen tetebbu' mahsulüdür. "Türk Yurdu"nu" yaşatmak vazifesi bütün ocaklı gençlere ve Türk münevverlerine düşüyor. "Yeni Mecmua" Ankara'daki arkadaşına muvaffakiyet temenni eder.

PIERRE LOTI (HAYATI, ESERLERİ VE HUSUSİYETİ)

ÖLÜMÜ

"Pierre Loti" Haziranın onuncu pazar günü "Hendaye"de, oğlu, gelini ve birkaç dostu ortasında son nefesini teslim etmiştir. "Pierre Loti" ahvâl sahifesinde hâsıl olan ufak bir salâhdan cesaret alarak, bir hafta evvel Rochefort'dan "Hendaye"deki yalısına gelmişti. Ölüm onu bu küçük seyahatta yakaladı. Na'şığı, büyük merasimle, deniz tarfiyle "Hendaye"den Rochefort'e, doğduğu, büyüdüğü eve nakledilmiş ve evvelce bizzat kendisi tarafından, evin bahçesinde تنها bir köşesinde, yalnız ismini taşıyan mütevâzı taş altında, ağaçların yaprak gürültüsünü ve uzaktan bahr-ı muhîtin seslerini dinleyerek ebediyet uykusuna dalmış bulunuyor.

İSMİ, ŞÖHRETİ, ESERLERİ

"Pierre Loti", müsteâr bir nâmıdır. Büyük edibin asıl ismi Julien Viaud'dir. Loti, "Tahiti" adasına mahsus bir çiçek ismidir ki edibin dostları ona bu nâmı, "Lotinin İzdivâcı" ünvanlı hikâyesinin macerasına telmihen vermişlerdir./ Edib bu ismi sevmiş ve sonuna kadar kabul etmiştir. Loti milâdî 1850 senesinde doğmuş, 1867'de bahriye talebasi sıfatıyla "Beverdâ-)%- |7 -" ismindeki gemi ile Bahr-ı Muhît-i Kebir'de ilk uzun seferini yapmıştır. Gemi hayatının bitmez tükenmez boş zamanları "Pierre Loti"nin istidâd-ı edebîsinin inkışâf ettiren başlıca sebep olmuştur. Duyduklarını günü gününe kaydetmekten, eserleri vücuda geldi.

"Pierre Loti"nin ilk hikâyesi (Aziyade)dir. Genç zâbit bunu "Verinie - نیر / 9 -" ismindeki tâbi'e götürmüş, tâbi', genç ve meçhul müracaatçının ehemmiyete lâayık görmediği bu eserini gözden geçirmek üzere karısına vermiş, karısı beğenmemiş ve kitab reddolunmuştur. (Aziyade) nihayet 1789'da diğer bir tâbi'in delâletiyle, müellif ismi olunmaksızın intişâr etti. Fakat nazar-ı dikkati celb etmedi. Birkaç ay sonra edibe Madam Âdâm, müdiresi olduğu mecmua için gayr-ı matbû' bir hikâye araştırırken (Aziyade)'yi bastıran tâbi' nezdinde (Loti)'nin (Rarhev- رارھو) isminde bir hikâyesinin müsveddelerini buldu. Madam Âdâm eseri bilâ-tereddüd tab' ettirdi ve muvaffakiye-

ti temin eden bilcümle vesaiti harekete getirdi. Şöhret başlamıştı, fakat müellif yine kendini tanıtmıyordu. 1880 senesine kadar tenekkürünü muhafaza ettikten sonra ancak bu tarihten itibaren kitablarına müsteâr ismini koymağa başlamıştır. (Loti) nin eseri kırk cildlik bir külliyyât teşkil ediyor.

TÜRKLER VE PIERRE LOTI

"Pierre Loti" nin Türkiye hakkındaki ilk eseri "Aziyade" dir. Maalesef bu eser, âdât ve ahlâkımız hakkında birçok yanlış müşahedelerle doludur. Aziyade'nin sevilmeği sevdiği ahenksiz civan isimlerinden müteşekkil mürekkeb bir şarkı vardırki yalnız başına bu şarkı eserin Arif Efendi ismini alarak bir müslüman kadınıyla te'hil ve güya Eyüb Sultan'da temekkün eden bir ecnebi tarafından yazıldığından insanı şübhe etdirmeğe kifayet eder.

Hikâyenin Türk lisanına ve âdâtına vukûf ile yazılmadığını gösteren hatalar silsilesi kitabın isminden başlar "Azeyade" bizce malum veya şark lisanlarında mevcut bir isim değildir. Bir Türk edibi bu ismin (Azade) den galat olması muhtemel olduğunu yazmışdiki bizde bu fikirdeyiz, hikayeye karışan (Salomon) isimindeki yahudi ve diğer eşhâs, vak'anın heyet-i mecmuasına Türk hayatına nazaran anladılmaz bir sahtelik ve bir yabancılık veriyor. Merhum Tefvik Fikret yirmi, yirmi beş sene evvel (Servet-i Fünun) da eseri nokta-i nazardan şiddetle tenkid etmişdi. (Pierre Loti) nin Türkiye'de yaptığı müteaddid seyahatlardan Türklerle olan sık temas ve maarifesinden sonra yazılan "Le Dejanésante - له ده دانه" si bile hakiki bir Türk hikayesi lezzetini haiz olmaktan uzaktır. Eser, baştan başa "Peer Apalas" İstanbulî ile (Bedekev) şarkî râyihası kokar. Esasen vak'anın başlıca kahramanı (Canân) ın, dost bir mühtedî aile yardımıyla Türk kadını şekil ve şemâiliyle (Loti) ye görünmüş bir Fransız

kadını olduğunu ve hatta bundan şübhelenmiş olan Loti'nin hakikati anlamak için birçok uğraşdığını, fakat hüsne hürmeten sonuna kadar sırrın kendisinden mektûm tutulmuş olduğunu uzakdan uzağa işitmişdik.

Türkiye hakkında yanlış malûmatla yazılan bu eserlerin Fransız kar'ileri ve beynelminel edebiyat tiryakileri için hâiz olacağı yabancılık cazibesi ne derece kuvvetli olursa olsun, Türk halkının zevkine gitmesi mümkün değildir. Onun için ta Balkan Harbi'ne kadar (Pierre Loti) ismi Türkiye'de herkesçe tanılar bir isim olmamıştır. Balkan Harbi'nde Pierre Loti şair ve hikayeçi kalemini bırakıp Türk düşmanlarıyla harb eden bir mücahid kalemiyle yazı yazmağa başlayınca her Türk kalbinde minnet ve hürmet hissini uyandıрмаğa başlayan ismi birden halk şabakaları arasına dağıldı. Harb-i Umumî (Pierre Loti) için çetin bir imtihan devresi teşkil etmiştir. Loti, o dört sene zarfında Türkleri Yunanlılara ve Bulgarlara karşı değil fakat Türklerle muharib olan kendi memleketinin **gazabnâk** efkâr-ı umumiyesine karşı müdafaa etmek suretiyle civânmerdâne dostluğunun en ulvî delilini vermiştir. Bu vefâkârlıktan mütehassis ve müteheyyic olan Türk efkâr-ı umumiyesi hesabına hareket eden Merhum Fuad Reşad Bey-in dahil olduğu bir heyet, mütareke akabinde İstanbul'da "Loti" nâmına bir heykel vaz'ını Gülhane Parkı'nda bir çeşme inşâsını düşünmüştü. Maalesef bütün o tasavvurlar neticesinde, ancak Divan Yolu'nda, Loti'nin bir müddet içinde ikâmet etmiş olduğu hânenin kapısı üstüne bir mermer levha konulabildi.

"Loti" nin Türkiye'ye dair eserleri her ne kadar hakiki hayata müşâbehet cihetinden zayıf görünürlerse de hakikat-i şiiiriyeyi ihtivâ etmek itibariyle, Türkiye ve Türkler hakkında şimdiye kadar ecnebler tarafından yazılmış eserlerin en sahihi 'addolunmak lâzım gelir. Garb'da "Loti"den evvel "Şark" ve "Türkiye", Victor Hugo'nun "Lej Oryantel" de anlatıldığı

gibi tasavvur olunurdu. Azim çınarlar altında palalarını parlatan sarıklı, sırmalı, bıyıklı sakallı korkunç süvariler; ferbâceli harem ağaları, kafes arkasında tanbur çalib genç aşığı bekleyen siyah gözlü çatık kaşlı beyaz ve tonbul maşûkalar. Bu mahdûd levhalara bir çok cin, peri minâre ve müezzîn ilave edilsin, Victor Hugo'nun bütün Türkiye'si vücuda gelir. Loti, bu sahte ve efsânevi Türkiye yerine selvilerin, mezarlıkların çınaraltı kahvelerinin, kafesli evlerin, Fatih, Eyüb, Üsküdar ve Bursa müslümanlığının saf ve âsûde Türkiye'sini ikâme etdi. Türkleri ve İstanbul'u âdetâ aşkla seven Loti İstanbulhavasının bütün esrarını sezib, mûsiki gibi anladılmaz şeyleri anlatmak kudretini haiz yanar-döner, seyyâl bir üslûbla anlatdı. Denilebilirki Türk havasının sihri keşfeden ilk ecnebi şâir "Loti" dir.

"Loti" nin Türkleri müze eşyası halinde göstermesini hoş görmeyenler oldu. "Loti"nin ziyâ'ıyla candan müteessir ol-
270 duğumuz bu sırada bu nokta-i / nazar üzerinde durmayacağız.

"LOTİ" NİN İCÂD ETDİĞİ HASSASİYET

"Loti"nin Fransız Edebiyatı'na getirdiği yeni hassasiyetin tahlili bize düşmez. Binâenaleyh bu hususda Türk Kar'ine ne mücmel bir fikir vermek üzere Fransız muharrirlerinin bu hususda yazdıklarından bazı hülâsalar alacağız. Loti'nin vefatı münasebetiyle "Ağör - 1991 -" gazetesinde intişâr eden makaleden :

("Loti'nin sanatını nasıl tahlil etmeli? Lehçesi fakirdir, nahivi ibtidâî ve mütereddüddür. Bu böyle olmakla beraber "Loti" nin üç satırı bizi bir ân içinde renkli bir peri âlemi-ne götürmek için kifayet eder.

Bu üslûbda muhakkak anladılmaz bir sihir vardır. "Loti" nin bütün dehâsını yapan işte bu sihirdir. Yazılarında bir

tek endişe hükümrândır: Hayatın kararsızlığından şikâyet ebe-
riyyet haşiyyeti, ve 'adem korkusu. Bütün hayatında Loti bu
korkuların ra'şesiyle titremiş ve hiçbir şey onu ısıdamamış-
tır. ")

"Komedyâ" dan

("Loti", hayatın kararsızlığı, eşyanın zevâli ve ebediy-
retin haşiyyet ve mübhemiyyeti ortasında duyduğu ızdırabla hiç-
çığırına hiçkırına ağlamış ve sevdiği şeylerin onu bir bir terk etdi-
ğini görerek âşikâne feryâdlarla ve ye'isin târ ü haddan ko-
vardığı sayhalarla bağırıp inlemiştir. Eserleri bu acı sesler-
len vücuda geldi.")

"Tan" dan

("Loti" gerek mesafe, gerekse âdât ve ahlâk itibariyle
bizden çok uzakda olan memleketlere karşı incizâb duymuşdu,
"Loti" bilhassa Şarkı, Müslümanları ve Eski Müslüman İstanbul'u
severdi. Yeniliği, kuvvetli lezzetleri arardı; fakat daimi bir
laüssılayla muztarib ve zamanın firârî, ölümün tekarrübü ve
ebediyetin boşluğu endişeleriyle bî-karar olduğu için üslû-
buyla herkes gayş eden bu adam, kendi elemi bir dakika avu-
tamamıştır.)

"Jul Le Metr" den

("Loti"nin fevkalâde bir ihmâl ile tertib edilen, dar
bir lehçeyle, ufak çıplakcümlelerle yazılan hikâyeleri beni
Şekspir'in dramlarından, Rasin'in hâ'ilelerinden ve Bahak'ın
romanlarından ziyâde müteessir etmiş ve sarsmıştır. Bu eser-
lerde en ibtidâi şairlerin berrak safvetiyle en mükemmel bir
sanatın maharetleri yekdiğeriyle imtizâc ederek, malûm edebi
meziyetlerle kabil-i izâh olmayan müheyyic sihri vücuda ge-
tirmiştir. "Loti"nin ufak kısa cümleleri işte bu sihirle ra'-
şândır.)

"Klod Farer" in Makalesinden :

(Mektebde bilhassa edebiyat dersine ve kitâbet vazifesine karşı nefretiyle kendini muallimlerine tanıtmışdı. Hatta bir edebiyat muallimi çocuğun bütün hayatında güzel yazı yazmak sanatından bî-haber kalacağını haber vermişti. Filhakika (Loti) hiçbir edebî tasnife idhâl edilemeyecek kadar şahsî kendine münhasır muharrir olarak kalmışdır. Eseri (edebiyat) denilen şeyin hemen hemen tamamen zıddıdır. Loti'de hiçbir tasannu' hiçbir gösteriş eseri yoktur. Bütün sihri (seziş) kudretinin mahsulü olan (Loti) de ifrat derecede doğru olmak endişesinden başka birşey yoktur.

Loti yazarken ilk hamlede bulduğu kelimeleri aslâd getinmemegi kâide ittihâz etmişdir. (Bu kelimeler en doğru kelimelerdir, anlıyor musunuz? Fikri olduğu gibi ifade eden kelimeler... Tashih yalnız fazla kelimeleri cümleden zayi etmeğe inhisâr etmeli) derdi.

LOTİ'NİN BAZI HUSUSİYETLERİ

"Loti" zamanımızın sînâ'i medeniyetinden şiddetle nefret ederdi. Evine hiçbir sebeble elektriği sokmamışdır. Elektrik ziyâsından ve telefondan bahsedilmesine tahammül edemezdi, misafirleri olduğu zaman, evinin bütün odalarını mumlarla tenvir ederdi. Malikânesinde yalnız kaldığı zamanlar, şarkâri renkli ipeklerden elbiseler giyinir ve bahûr râyihaları ortasında mücevherat oynardı. Onda, Şark'dan getirdiği, yontulmuş tahtalardan ve taşlardan bir câmi vücuda getirmişdi, bu câmide, (Azeyade) nin mezartaşı üstünde mütemadiyen bir lâmba yanar ve günün beş vaktinde sırak sarmış Arab hizmetkârlar ezân okurlar. / "Loti" Roşofver'deki evinde kerân-bahâ kumaşlarla mefrûs ve mukaddes eşya ile dolu bir Çin mabedi de vücuda getirmişdi.

"Loti" bütün sanatlardan anlardı. Mükemmel bir ressamdı, fakat bilhassa mûsikiyi severdi. Bakın dostlarının meclisinde, Avrupa aktörleri gibi muhtelif kıyafetler giyinir, yüzünü boyar ve fayet dürüst, berrâk bir sesle tefanni ederdi. "Loti" hâl-i tabiisinde az konuşur, az açılır bir adamdı. Fakat kendini hakiki dostlarla muhât bulunca neşelenir, alçak fakatstatlı bir sesle hikâyeler anlatır, güler ve güldürürdü. Edebî hiçbir kitab okumamış olduğunu söyleyen "Loti" kendi hakkında yazılan bütün yazıları dikkatle okurdu. "Tenkid" i anlamazdı ve daima bir düşmanlık eseri olduğunu zannederdi; her aleyhinde yazan için (Ben ona ne yaptım?) derdi. Hususiyetleri ve zevklerini öğrenmek üzere vaktiyle kendisine müracaat etmiş olan bir kadının albüme yazdığı cevablar derûni hissiyatı hakkında samimi bir itiraf mahiyetindedir:

-İdealiniz nedir?

-Güzel, genç, çevik ve kuvvetli olmak!

-Hayatınızın en güzel günü hangisidir?

-İstanbul'da 1871 senesi kânûn-ı evvelinin dördüncü günü akşamı!

-Yaşamak istediğiniz memleket hangisidir?

-Hindistan veya İran!

-Yabancı milletler içinde en çok hangi milleti seversiniz?

-Hareketsizliğinden dolayı Arab milletini!

Mütarekeden sonra memlekete avdet eden "Loti" hânesinde münzevi bir hayat geçiriyor, az çıkıyor, kimseye görünmüyordu. Kısa gezintileri için sabahın veya akşamın تنها saatlerini intihâb ediyordu. Bir seneden beri ise artık büsbütün çıkmıyordu. Bütün gün bir sezlonga uzanmış, yaz kış ateşi yanan bir ocak kenarında yavaş yavaş ölüyor ve en yakın akrabasına bile harâbîsinin manzarasını göstermek istemiyordu. "İhtiyarlığını ve çirkinliğini gündüz ziyâsında âleme göstermek

doğru değildir. Bu ziyâya karşı bir hakarettir" diyordu. Niha-
yet haziranın onüçüncü günü "Henday" da emektar ihtiyar uşağı
başucunda hıçkıra hıçkıra ağlıyorken biraz uzun süren fakat
acısız bir ihtizâr içinde son nefesini teslim etmiştir.

S.79, Shf. 269-272

(İMZASIZ)

II. D İ L - E D E B İ Y A T

A. Dil ile İlgili Yazılar

Lisaniyyat

İMLÂMIZIN İSLÂHI

Tarihi usûlün tatbiki, her içtimâi müessesenin ve her tabiiî hadisenin tedkik ve tettebbu'unda bir lüzum ise imlânın ıslâhı düşünülürken bu ilmî usulden ayrılmamak kat'î bir zaruret halini alır. Çünkü ancak bu tarz tettebbu' sayesinde imlâmızın nasıl bir tekâmül takib ederek müte'azzi ve muattal müessese haline girdiği müşâhede olunabilir. İddiakârlığa kalkışmamakla beraber şunu beyâna cür'et ederimki, tarihi tedkik ve tettebbu' kuvvetiyle, imlâmızın tekâmülünde bazı kanunlar bile keşf edilebilir. O zaman o muayyen inkişâf istikametleri karşısında, insan bu müesseseyi 'indîve keyfî inkılâblara uğratmak teşebbüslerinden vazgeçmek, kendi tekâmülü dahilinde olmak üzere makbul bir ittirâd altına almakla iktifâ etmek lüzumunu kendi kendine itirafa mecbur olur.

İmlâmızın ıslahı hakkındaki birinci makalede tarihî usulün lüzumu üzerinde biraz tevkîf ettikten sonra bu usulün tatbikine de geçilmiş, sıra ile Orhun, Jygur, Çağatay, Selçukî imlâlarının başlıca hutût-ı mümeyyizesi gösterilmiş idi. Şimdide - o zamanki vâdimiz dairesinde- Osmanlı imlâsının altı asırlık inkişâfını tedkike başlayacağız.

İlk Osmanlıların Selçukîlerden pek ayrı bir imlâyâ mâlik olamayacakları şübhesizdi. Fakat zuhurumuzdan bu güne kadar, Osmanlı erbâb-ı lisânının imlâyı, tegayyürü gayr-i câiz, mükemmel ve sabit müessese gibi telâkki ettikleri asla görülmemiştir. Osmanlı yazıcıları münşî ve şâirleri daima lisanımızı daha iyi, daha kolay okunabilir ve yazılabilir bir surette tahrir çalışmışlardır. Bu sebebden altı asrı mütecâviz devlet hayatımız esnasında Osmanlı imlâsı diyebilecek muayyen bir imlâ bulub

göstermek mümkün değildir; ancak Osmanlı imlâsının geçirdiği edvâr-ı tetebbu' ve bu edvâr arasındaki şiddetli irtibâtı irâ'e etmek kâbildir.

Tarih Encümeni Mecmuası'nın muhtelif nüshalarında intişâr eden Orhan Gazi ve Murad Hüdavendigâr Hazretleri'ne aid üç kıta berât ve fermân ile Germiyânzâdelere ve Karamanoğullarına aid taş üzerine mahkûk üç kitâbe metni Selçukîlerin hayat-ı siyasiyesi hitâma erdiği devrede vasatîve garbî Anadolu'da kullanılan imlâ hakkında gayet emin ve kat'î malûnât verebilir. İşte biz de sekizinci asırdaki en eski Osmanlı imlâsını tedkik için bu vesikalara müracaat ediyoruz. Selçukî imlâsına numûne gösterdiğimiz Halil Konevî'nin **قونو ينك** kitabında olduğu gibi -Sa'-itsiz yazılmış olmasıdır :

Yıl **ييل**, kıl **قيل**, sonra sakın, okuyanlar **او قويا نلر** "dün **دون**, kalan **قالان**, dokur **دوقور**, dört **دورت** ... ilh.

Burada sa'itin yalnız kelime ortalarında değil, nihayetlerinde dahi hazf edildiği görülmektedir. Meselâ iki kelimesi **ال** "altı kelimesi **الت**, aldı, işlendi, etdi, severdi.... Mâzileri de **الر** "ald, işlend, etd, severd"... suretinde yazılırdı. Şu misaller de şâyân-ı tedkîkdir :

Sebeble **سببو ايله** "sebebi ile", Karamanoğlu **او غلى** "oğlu", suy **صوي** "suyu" hadle **حديله** "haddiyle", bun **بوني** "bunu"... ilh.

Bu tarz tahrîr-î ibtidâda Arabî imlâyâ büyük bir ehemmiyet verildiğine ve bunun sadıkâne muhafaza edilmek istenildiğine bir dâlidir. Bu asrın Osmanlı ve Anadolu yazıcıları Arabça ve Acemce'de rastgeldikleri imâ vasıtalarının kâffesini kullanmaya sa'y etmişler ve kendiliklerinden hiçbir şey ilâve etmek istemişlerdir. Bu kanaatle mesela 'aliyi kelimesini **علي** "tarzında, ileriden zarfını **اليررا** " tutdık fiilini de **تقه** " şeklinde yazmaktan çekinmemişler ; hatta êlif-i maksûreyi kullanarak evvelâ gelmişler fiil mürekkebinin "evvelî gelmişler" halinde tesbit etmişlerdir. Kâfi derecede İyğur, Çağatay ve Selçukî metinler tetebbu'una henüz fırsat bulamadığımdan bu imlâ unsurlarının Osmanlılardan evvel ve onlardan ayrı olarak daha kimler tarafından ne derecelerde isti'mâl edilmiş olduğunu kesdiremem. Fakat

Mahmud Kaşgarî'nin Dîvân-ı Lügâtinde Türkçe kelimelerde tenvin ile şeddinin sık sık kullanıldığı müşâhede olunmaktadır. Mamafih bu asrın imlâmızda vücuda getirdiği hususî bir tecdîd vardır. O da "o" he'nin fetha sa'iti olarak isti'mâl olunmasıdır: Vire, virmeye, eyleye, le, ye... ilh.

Hemde sekizinci asır "o" yi hafif fetha sa'iti olarak isti'mâl ediyor : Evvelâ , sonra, bunda, alaca ..ilh. İşte bu noktada Osmanlı imlâsı Çağatay ve Selçukî imlâsından ayrılıyor: Bu imlâlarda " " elif hem hafif hem sakîl fethaya işâret olunarak kullanıldığı halde daha sekizinci asırdan itibaren Osmanlı imlâsında "o" he her iki fethanın işâreti olmak üzere kabul edilmiş bulunuyor. Mamafih "seksân", gelân, yazılan" gibi zamanımıza kadar devam etmiş şekillerden de anlaşıldığı gibi Selçukî imlâsının bu hususiyeti de kelimevîbir muhafazakârlıkla bizde mühimce bir mevki' iğgal etmiştir. Elif sa'iti ise bir çok kelimenin bünyesinde, İtidâdan beri, fetha-i sakîleye işâret olarak müste'mil kalmış ve hiçbir zaman isti'mâlden sâkit olmamıştır. (Bu sa'itin inkişâf ve isti'mâli başka bir mahalde daha muvassıl surette tetebbu' edilecektir.)

O halde Osmanlı imlâsının en eski ve en bâriz vasf-ı mümeyyizi üç yerine dört sa'it isti'mâl etmesidir. Şunuda unutmamalı ki ecdâd bu unsuru da Arabî ve Farisî imlâdan ödünç almışlar, yoksa haricden yeni bir işâret veya harf olarak ilâve etmemişlerdir.

Sekizinci asırdan onuncu asra kadar imlâmız eski evsâfını gaib etmiyor, ancak sa'itlerin tezyîdine doğru bir terfi husûle geliyor. Osmanlı yazıcıları adetâ, imlânın o'nâkıs şekliyle ruhen daimi bir mücadele halindedirler. Muhafazakârlık kendilerini eski şekilleri saklamaya sevk ettiği halde ruhî ihtiyaçta yeniliklere imâle ediyordu. Muhafazakârlık ile tecdîdperverlik işte imlâmızda daima hakim kalan iki kanun :

Sâbık devrelerin ihtiyaçları sebebi ile kazanılmış vasıfların bir zindeliği, hayatîyeti ve yeni ihtiyaçlara mutabık yeni vasıfların zohuru demek olan bi ikikanun her tabîi ve hadiseler zümresinde, meselâ nebâtat inkişâf ve tekâmülünde müşa-

hede olunmaktadır. Bunun için bizim imlâmızın inkişaf ve tekâmül -mükemmel bir tetebbu' neticesinde- insana adeta müte'azzi bir mevcudiyet fikrini hatta hayalini telkin eder. O dereceki altıncı asrındaki imlâmızın geçirdiği tekâmül safhaları, birer rabi' asırlık olmak üzere, levha levha, tesbit edilmiş ve her tecdîd hususî bir renk ile yazılmış olsa adeta bir mukayeseli ilm-i hayat levhaları derece ve kıymetinde bir koleksiyon vücudunda getirilmiş olur. Fennî bir surette tertib ve tab' edilecek öyle bir mecmuanın mütalaasından imlâmızın tekâmülü sühûletle takib olunabilecek ve her tecdidin ancak uzun bir devre-i tereddüd geçirdikten sonra isti'mâl-i umumiye geçtiği pek nâdir olarak kaide-i külliye kuvvetini iktisâb ettiği ve bununla beraber müessis i'tiyâdları kâmilten sökemediği anlaşılabilir.

Onuncu asrın son nasıfında yazılmış bir eseri Hoca Kadri Efendi'nin "Dürr-i Menşure" ismindeki gramerini -ki ihtimal bizim ilk gramerimizdir. -Merci'-i ittihâz ederek tetebbu'muzu tevsî' ettiğimiz takdirde muhafazakârlık kanununu âsârını derhal görürüz. İşte bu kitapda toplanılmış bir sürü sâ'itsiz kelimeler :

Byk (bıyık), sakl (sakal), (kab), ayk (ayak), küçültlmiş (küçültülmüş), atlayn (atlayan), sıçratmamış (sıçratmamış)... ilh. Bu kelimeler sâ'itsiz yazılmış, fakat kırâatleri harekeler ve vaz'ıyla kolaylaştırılmışdır.

Onuncu asırda, merci'mize nazara, kelime nihayetlerindeki (ye) lerde kesretle hazf olunurdu: Bild (bildi), Yazd (yazdı), oldlar (oldular), şimdden (şimdiden), gib (gibi)... ilh.

Sâ'it ile muntahi bir kelimenin nef'ül-i behni (hemze) ile tekilde de devam olunmakta idi : kazıyyei (kazıyyeyi) kimsei (kimseyi) ... gibi

Fakat seneler geçtikçe, sâ'itsiz bırakılan kelimeler -Hususiyetle cevherler ve maddeler- azalıyor; yalnız nihayete tesadüf etmeyen fethalar, hususiyetle hafif fethalar kendilerine mahsus bir tekâmül takib etmek üzere, sâ'itlerin isti'mâli çoğalıyor. Bununla beraber onbirinci ve onikinci asırlarda dahi :

Enmek (binmek), çkr (çıkır), kzl (kızıl), bğk (buğuk) ,

trnk (tırnak), prnk (parmak), snra (sonra) .. ilh.

Gibi kelimeler "y" siz "vav" siz yazılıyordu ; onikinci asırda nef'ül be (y) si yerine hamzenin isti'mâline de tesadüf olmaktadır. Onüçüncü asırda Şinasi Mektebi bile kesreli birçok kelimeleri, hele "balık, yazık" gibi fâ'il vezninde olanları hep "y" siz yazardı. Aşağıdaki kâlimelerde Ebu'zziyâ'nın tab' ettiği Numune-i Edebiyat'dan cem' edilmiştir; bir, değil, gibi, kişi, kırk, deniz, şimdi, siz, biz, dir, siniz, eksik, karışık, takım, kaldırım... ilh.

İmlâda büyük bir müceddid sayılmak icab eden, ondördüncü asrımızın en büyük şairi Tevfik Fikret bile, Rûbab-ı Şikeste'nin ikinci tab'ında ve kendi el yazısıyla neşrettiği Halûk'un Defte-
rinde :

"Bir, biz, siz, dir, değil, artık, siniz, yalnız, nasıl, göğüs... " kelimelerinde "ı" kullanmamıştır. Bugün de "biz, siz, dir" kelimelerini "y" ile yazan muharrir yok gibidir. Bir kelimesini (بیز) suretinde yazan Abdullah Cevdet Bey'in imlâsı ise -mantikî ve aklî olmakla beraber- göze ne kadar batıyor ve ne büyük itirazlara bâ'is oluyor!

İşte altı asır zarfında devam eden bir tekâmülden sonra bile, cevherleri sâ'itsiz yazılan ve bir türlü kendilerine sâ'it teşmîl edilemeyen, ve bu mahdûd miktarda, topu topu dört beş adet kelimecik vardır! O halde imlâmızın ıslâhını deruhde eden herhangi bir hey'et bu dört kelimeye (bir,biz,siz,dir) kelimelerine (y) sâ'itini teşmilde, (dahi) kelimesini elifle taharrirde iyice tereddüt eder; çünkü pek çok kullanılan bu dört beş kelime (bîr, bîz, sîz, dîr, dâhi) şekillerinde yazılacak olursa imlâmızın manzara-i umumiyyesi, birdenbire râhi bir tenâfürün müvaccib surette tebdil etmiş olur.

Cevher ve maddelerdeki fetha-i hafifelerin işâreti olarak kabul edilen (o-he) inkişâfı -az evvelde arz olduğu gibi - başka bir istikamet takib ettiğiinden, lâhikaların imlâsı da ayrı prensiplere tâb' olduğundan imlâmızda hazf ve mübâdele esasları gayet mühim ve mütekamil bir mevki' tutuyor; başka makalelerde izah olunacak olan bu cihetlerden dolayı imlâmızın şu devrede

dahi muhafazasına zaruret mes eden bir çok noktaları vardır.

Kabul-i 'âmmeğe mazhar olmuş bir çok techîdler bile vardır ki henüz onları kabul edenler tarafından dahi lâııkıyla tatbik edilememektedir. Fazla dişler, fazla noktalar isti'mâli hatımızın seciyesine muhalif gelmekte ve herkes kolay kolay i'tiyâdını terk ve fedâ edememektedir. İçimizden en sahib-i meram olanlarımız bile mesela "dört, sekiz, yalnız, değil, gibi..." kilemeleri yazarken sâ'itlerini atlayarak "drt,skz,yaln,z,dğl,gbi" tarz-ı muhtasarından yazmağa bir his etmiyor mu? Hele "bıyk, yiyerek" gibi üç "ye" yi birarada cem' eden kelimeleri bütün diş ve noktalarıyla yazmakda kalmamış ne kadar mütereddid davranıyor? Bu gibi ruhi tenâfür ve temayüllerin ehemmiyeti 'azimdir, çünkü bir kelimenin imlâsında -okumak yazmak bilen efrâdı yüzbinlerce sayılan koca bir millet dahilinde ıtrâdı temin edebilecek en müessir 'amâller ancak bunlardır. İnkılabçı bir hey'etin vaz' edeceği 'indikaideler, tayin edeceği keyfi şekiller -ne kadar mantikî ve aklî olursa olsunlar- imlâmızı ıslâha kafi gelmezler. İmlâda ıtrâd ancak umumi bir ihtiyari-ı ruhî neticesinde tekarrir eden şekillerin muhafazası sayesinde temin olunabilir. Birde vuku'a getirilen teceddüdlere ne gibi sühûletlere müstenid olduğu ne gibi ruhî ihtiyaçları tatmin ettiği lâııkıyla keşf olunabilirse, yani teceddüd-i şü'ûri bir ifade ile tahlil olunabilirse, bundan da büyük faideler elde edilir; ibtidâda kısmî mahiyette zuhûr eden her teceddüdün faide-i külliye halini elabilmeleri de ancak bu gibi tabii şerâite muvâfık düşmesiyle mümkün olur.

Yukarıda geçen muhtasar mi'r ü zâtdan imlâmızın tekâmülü hakkında çıkarılabilecek ilk netice şudur :

Osmanlı imlâsında en evvel nâm-ı Arabî imlâ kaideleri tatbik olunmuş, kelimeler sâ'itsiz yazılmış, hareke, tenvin, şedde, elif-i maksûre bile konulmuş; ve bilâhare tedricî olarak sâ'itler isti'mâline bağlanılmış, harekeler diğer işâretler terk olunmuşdur. O halde, gayr-ı kâbil cürh bir surette bizim imlâmızda bir (hareke-i resmiyye devri)nin hüküm sürdüğü kabul olunabilir. Bu devrin "arta kalmış" enkâzı hâlâ mevcuddur, ve Anadolu ahâlisinin ellerinde, her türlü diğer âsârdan daha makbul olarak,

dolaşmaktadır. O eserlerde Aşık Garib, Aşık Ömer, Kerem ile Aslı gibi hikâyelerdir ki başdan başa harekeli olarak basılmıştır. Bu da muhafazakârlığın kudreti, mü'essis i'tiyâdların hayatîyeti, bir zindeliği hakkında şâyân-ı mülâhaza bir misâl teşkil eder.. Bu gün münevver denilen tabaka, muharrirler, muallimler, memurlar, kâtibler, zâbitler, tâcirler her türlü yazılarında hareke-i resmiyye denilen işâretleri kullanmıyor; muhtelif mukayeselerle az veya çok miktarda sâ'itli bir imlâ isti'mâl ediyor. O halde imlâmızın hareke-i resmiyye devri pişmânde bir müessesâ haline geçmiştir; Binaenaleyh ıslahcı bir hey'et hareke-i resmiyyeleri tekrar isti'mâle getirecek bir usûl vaz' etmekden ihtirâz etmek mecburiyetindedir; çünkü meytler diriltilemez. O ıslahcı hey'et vâzih bir tahlil iktidârına mâlik ise imlâmıza hareke-i resmiyyeler gibi, noktalar.. Dişler gibi, isti'mâli tenâfüre bâdî işâreti teksirden de tevakkî eder. Çünkü hareke-i resmiyyelerin kabul-i 'ammeye zuhûr olduktan sonra isti'mâlden çıkması hatta müveccib oldukları su'ûbetden ve ruhlarda tevli ettikleri tenâfürden ileri gelmiştir. Hareke-i resmiyyeler gibi muhtelif (kef)lerinde keşîdeleri -dördüncü asır hicrîden beri yazılarının isti'mâllerine mübâşeret olunduğu halde- bugün bile umumen temin etmiş değildir. Hakikaten sağır keflerin üç noktasını ve Fars keflerin keşidesini hmâl etmeyen kaç muharrir vardır? Hele matbaaların ekseri bu işâretleri hâvi hurûfatdan tamamıyla mahrumdur.

O halde tekrar tekrar ettiği hükmü zihnimize birleştirerek hakikatini kabulde ittifâk etmeliyiz:

İmlâmızın ıslâhı 'indî ve keyfî kaideler vaz'ı, 'indî ve keyfî işâretler, şekiller icâdı, yeni harfler: Yeni elifbeler kabulüyle temin edilemez.

İmlâmızın ıslâhı için vaz' edilecek her kaidenin kabul-i 'ammeye mazhar olmaması ancak isti'mâlden ruhda bir tenâfürün, elde hatta bir su'ûbetin his olunmamasıyla mümkündür.

Bu makalede imlâmızın inkişâf hadiselerinden yalnız biri -cevherlerde hafif fethadañ başka sâ'itlerin gitdikçe çoğalması -Mücmelen takib edilerek kendimizce şâyân-ı itimâd bir prensib

vaz'ına inkân bulunabildi. Bundan sonra ki makalemizde imlâmızın daha başka tekâmül safhaları tedkîk edilecek ve tamamıyla istikrâi bir tarîk ile bazı ıslâh prensiblerinin ifâdesine çalışılacaktır.

İKİ SİSTEM ARASINDAKİ BOŞLUK VE FETHA-İ HAKİKİYYELER

Bundan evvelki makalelerde imlâmızın hemen tamamıyla sâ'itsiz bir hareke-i resmiyye devriyle başladığını, yavaş yavaş sâ'itler çoğalarak Arabî vezinlere imtisâlen bir "klişe devri"ne intikâl ettiğini; bu devir iki asır zarfında tesis eder gibi olduğundan sonra bunda da sebât edilmeyecek vezinlerin kısa hareketleri hâ'iz hecelerine sâ'it makamında med harflerinden birinin isti'mâline başlanıldığını; kelime nihâyetlerindeki sakîl fethalar (o-he) ile işâret edilerek klişelere daha hususi bir damga vurulduktan sonra son zamanlarda bu kalıbın kırıldığını, fakat henüz birçok muharrirlerimizin eski klişelere tatbiken bazı kelimeleri yazmakta olduğunu görmüş idik.

Klişe usûlü lisenımıza ve elifbemize en ziyâde mutâbık olan imlâ sistemi idi. Kitab lisânımızda, şiir ve nesrimizde, ilmi ve fenni ıstılâhâtımızda hep Arabça kelimeleri isti'mâl etmekte idik. Şinasi'ye kadar hemen hemen Farâsî ve Arabî edebiyatlardan başka yabancı bir millet edebiyatıyla iştigal edenlerimiz yoktu. Umum Türkler gibi bizim de elifbemiz asırlardan beri Arab elifbesi idi; Uygurların Süryanice'den mukteber elifbesi bir daha keşfi icâb eden meçhûlâtdan bulunuyordu. Göktürklerin milli ve dâhiyâne elifbesi ise hiçbir Türk'ün masal kabilinden olsun işitdiği bir şey değildi. Tamamıyla tabii olarak bizim de imlâmız Arab imlâsının 'anâsırıyla cihazlanarak tesis edecekti. Lisâncılarımız gayet mebnâ'î bir şekilde kelimelerimizi tahrîr ve tahrîke başlamışlardı. Sırf hareke-i resmiyyeler ile okutulabilen o kelimeler kemiksiz iskeletlere benzetilebilirdi.

Mesela şu (bynz-boynuz) kelimesinin karşısında insanın dimâğında bir kemiksiz "boynuz" hayali uyanmıyor mu? Manzum

işaretler isti'mâli ise yazıcılarımızı hakıyla bakdırıyordu. Halbuki yazılarını harekesiz olarak okutmakda mümkün değildir. Fonetikimizin Arab fonetiğine mugâyir olması -ki en tabii bir sebebdir.- bu ilk müşkülâtın bertaraf edilmesine hizmet etdi. Med harfleri çekilmeyen Arabî ve Fârisî kalıbları, vezinleri lisâncılarımız için mükemmel örnekler suretinde göründü; ve nice araştırmalar ve tecrübeler neticesinde imlâmızın Klişe devri tesis etmiş oldu.

Artık bu devirde -Arabça, Acemce veya Türkçe olsun- bütün kelimelerimiz aynı 'anâsırı cami' bir imlâ sistemi ile yazılıyordu. İşte bu devrin hâkimâne tesis etmeye başladığı sırada Garb Edebiyatıyla temâsımız arttı. Lisâncılarımız muharrirlerimiz garb lisânlarından hiç olmazsa birini tahsil etmiş bulunuyordu. Artık Şinasi "Saman" ın "fa'al" vezninde yazılmasındaki hikmeti anlayamıyor, Ebu'zziya "omuz"un "efûl" kalıbına pekde dökülemeyeceğini düşünüyor, Fikret'de bu örneklerdeki tasvîd unsurlarını tamamıyla garb elifbelerindeki sâ'itlere müşâbih buluyor, bol bol kelimelerin bünyesini bu desteklerle tutturmakta bir çâre-i islâh görüyordu. Bu tedbir imlâ sistemimizi büsbütün Arabî imlâdan ayırmaya kifayet etmedi. İşte elli aştmış senelik bir devrin mütemâdi yenileşmek mesâisine rağmen imlâmızda yine hazflar ve mübâdeleler mebzûlen bulmaktadır. Hele Türkçe kelimelerin imlâsıyla Arabî ve Fârisî kelimelerin imlâsı arasında doldurulması -muhâl değilse bile- son derece müşkül, büyük bir boşluk açılmış oldu. Çünkü bir taraftan Türkçe diye "sülük" kelimesini iki vavla yazıyor, diğer taraftan ise Arabça'nın "sülûk" ını tek vavlı bırakıyoruz. Ayrı üç aileye mensup lisânlardan alınmış kelimelerimizi bir imlâ sistemiyle yazmaya muvaffak olacağımız mı? Bu bir mesele. Şimdilik bunun halline doğru edilmiş ilk teşebbüs "çuval, sonra, hoca, kadar, kumar, kumaş, düşman" gibi kelimeleri Türkçe kelimelerde tatbik olunan usulde yazmaya gösterilen temâyül irâ'e olunabilir. Bu kelimeler sarf ve imlâ encümeni tarafından büyük bir liberallikle cem' edilir. Ancak üçyüze bâliğ olabilmişlerdir. İki imlâ sistemi arasındaki uçuruma nisbeten bu üçyüz kelimecik bir çakıltaşı müşabesindedir. Fikirce ne kadar

uğraşılsa, her sene beş on kelimenin imlâsını değiştirmeye imkân dahi bulunsa yine iki imlâ sistemini ayıran boşluk birkaç asır zarfında doldurulamayacaktır. Bilâkis imkan olsâ da klişe devrine 'avdet edilse -hani yirmi otuz senelik bir mâziye rücû' kâbil olsa- imlâmız pek daha çabuk en tabiî bir suretde edebi ve ilmi lisânımızın bünyesi ve elifbemizin husûsi seciyesiyle imtizâc ve mutâbakat etmiş olur. Fakat klişeler, kalıplar tamamıyla kırılmıştır. Tamirleri de artık muhâldir. Hâsılı bir daha tekrar edelim: Ölüler diriltilemez.

İki imlâ sistemi yan yana ve birini birinden uçurumlarla ayrılmış olarak bulunmakla beraber arasına hatta sık sık onları birleştiren derbendler, boğazlar da vardır. Bu ittisâl noktalarından biri fetha-i hafifelerin hazf-ı, diğeri de lâhikalarda ihtiyar olunan imlâdır.

İmlâmızda fetha-i hafifenin alâmeti olmak üzere kabul edilen (o-he) başka bir münasebetle de arz olunduğu gibi, eskiden kelimenin nihayetine munhasır idi. Hatta lâhikalar sebebiyle uzanan bir kelimenin ortasında kalan aslî "o-he" lerle edavâta ait "o-he" lerde hazf olunurdu.

Onüçüncü asrın son yarısında Şinasi Mektebi dahi "gülmesi, gülmedi, gülmediği, gülmedikleri, gülmeyip" şekillerini hep "o-he" siz yazmakta, "söylese, söylemiş, söylemez, dilese, dilemiş, dilemez, isteyen, isteyenler.." sîgalarında da aslî "o-he" yi hazf etmekte idi. Hasılı onbeş yirmi sene evveline kadar "eylemek, söylemek, beklemek, dinlemek" gibi masdarların muzâri'leri muttariden "eyler,eylerim, eyleriz; söyler, söylerim, söyleriz; bekler, beklerim, bekleriz..." tarzında yazılırdı.

Fikret de gidecek, giderek, isteyecek, istemeyecek, hararetlenecek... gibi kelimelerin ortasında kalan ve açık heceler teşkil eden "o-he" leri yazdığı halde muzâriilerin kapalı meftûh hecelerini hep "eyler,söyler,ister,güler,eder,dinler" tarzında "o-he"siz yazarda.

Bugünkü muharrirlerden son kapalı meftûh heceyi arasına , ıtrâd dahilinde olmayarak "o-he" ile yazanlara tesadüf olunmaktadır. Mesela Ziya Gökalp Beyin yazıları arasında "gizler" muzâri'ne tesadüf ettim. "Sevmesi,isteyenler,istemiyor" gibi klişeleri sık sık

kullanan Sâti Bey de bazen "sever" muzari'ini bu şekilde yazıyor. Refik Halid muttariden "gider, eder, seçer, söylerim, dinlerim" muzari'lerini "o-he" siz yazdığı halde bir kerede, tertib sehvi denilse, "dinlerim" imlâsını ihtiyar etmiştir. "ürkek" kelimesini "o-h ile "yüksek, katmer katmer, güzel" kelimelerini "o-he" siz bırakmıyor. Bu muharrir "öğren, öğren, direkler" kelimelerinin son meftûh hecesini de sâ'itsiz yazdığı halde "yürek" kelimesini "o-he li yazmıştır. Refik Halid'in baş ve ortaya tesadûf eden fethaları sâ'itsiz ezhâr veya ihmal etmek hususunda kendisine mahsus bir ittîrâdsızlığı vardır:

"sev, çevir, çelik (bazen), çevik, deler, derin, seril, geril, değiş, deniz" kelimelerini hep "o-he" ile yazmış "renkleşerek, seslenerek..." kelimelerinde de sâ'iti ihmali etmemiştir. Buna mukabil ise "geniş, yeni, kesici, geçinip, keskin, geçen, sirke..." ; "görmeyen, söylemiyorum, dinlemiyorum, söylemedikleri..." kelimelerinin baş ve ortaya tesâdüf eden açık veya kapalı hafif fethalarını sâ'itsiz bırakmıştır.

Bir hüküm vermek lazım gelirse denilir ki Refik Halid, Sâti', Ziya ve daha bir çok muharrirler -amum muharrirler- "o-he" yi isti'mâli hususunda birkaç cereyanı, birkaç temayüle kapılıyorlar ve bunun neticesi olarak imlâsı ittîrâddan mahrum olunuyor. Halide Hanım da kelimelerin baş hecelerinde hemen hiç bir vakit "o-he" sâ'itini kullanmıyor:

"Bir, ses, kendi, el, ev, perşembe, çevril, ,son, temiz, beyler, deniz, derin..." kelimelerini hep "o-he" siz yazıyor. Yalnız bir veya iki yerde, ihtimal tertib sehvi olarak, "derin" kelimesine "o-he" ile yazılmış tesadûf ettim. Halide Hanım kelimelerin son hafif kapalı meftûh hecelerini de hemen muttariden "o-he" siz yazıyor.

"Güneş, içer, yüksek, birer, erken, eder, son, bekleyen, güzel, etmez, ister, söyler," ilh. gibi. Fakat pek nâdir olarak bu mevzûda "o-he" yi kullandığı oluyor: "Kardeş" kelimesini muttariden böyle birinci hecesini eski, ikinci hecesini imlâ yazdığı gibi, yazılarında "iğrenç, iğrenme, merdiven, incelenen,

düşüren" imlâlarına tesâdüf etmek mümkündür. "Eder ve eden" kelimesinde bazen bu sureti ekseriya ise "eder,eden" tarzında kabul ediyor.

Fakat Halide Hanım en ziyâde kelime ortalarına tesâdüf eden açık meftûh hecelerin imlâsında ittîrâdsızlık göstermektedir.

İşte şu bir sıra kelimelerde "o-he"yi yazıyor: Etmesi, göstermeyi,göstermemiş, edememiş,söylemiş,bilmiyorum,itmiyor, söylemedi,götürecek...ilh.

Şu diğeri bir sıra kelimelerde ise aynı sâ'iti hafz ediyor: Vermiyor,bekleme,ürkütse,ertesi,telinin,bekliyor,içeri,etmeli.... ilh. Bazı kelimelerde mütevâli eden bu nev'i hecelerin birinde sâ'iti izhâr diğeriinde hafz sâ'iti iltizâm ediyor: Edemiyor , istemiyor , sürükleyemeyeceği, istemiyecek, geçinemeyeceği.... ilh. gibi.

Ömer Seyfeddin'in de imzasını tedkik edelim. Bu şakrak ve kıvrak hikâyecimiz hemen ittîrâdxen kelimelerin başındaki "o-he" yi hafz ediyor. Yalnız "demir,deli,deniz,deneyiniz,değiştir, deler...ilh. kelimelerini "o-he" ile yazıyorki bunların cümlesinin başındaki "de" hecesi, gayr-ı muhfasil"de" samtı ile teşkil etmezdir.

Mamafih "dere" yi tıbkı "tepe" gibi yazdığı ve "derin" kelimesine ekseriyâ"o-he" yi koymadığı da görülüyor. Kelimenin sonuna tesâdüf eden kapalı hecelerdeki "o-he" ye gelince epey mühim bir ittîrâdsızlık gösteriyor. Bir taraftan da :

"Güneş,yüksel,yüksek, erkek, gönder, eder,döner,biter,etmez, dönmez,bitmez.biner,eklenen,isteyen, benzeyen"... Hatta "söyler, ister,dinler." kelimelerini sâ'itsiz yazdığı halde bir taraftan da: "Deler,alev,getiren,sevünen,ölen,öldüren,yiyen, kardeş,merdiven,hemen,ürkek" kelimelerinde "o-he" yi yazıyor.

Ortada kalan açık ve kapalı hafif fethaların imlâsında da Ömer Seyfeddin ittîrâd gözetmiyor; işte"o-he" ile yazdığı bir sıra kelimeler:

Görderir,öğrendiler,ederek,istemem,dönecek,isteme,gözetir,

düğüren" imlâlarına tesâdüf etmek mümkündür. "Eder ve eden" kelimesinde bazen bu sureti ekseriya ise "eder,eden" tarzında kabul ediyor.

Fakat Halide Hanım en ziyâde kelime ortalarına tesâdüf eden açık meftûh hecelerin imlâsında ittîrâdsızlık göstermektedir.

İşte şu bir sıra kelimelerde "o-he" yi yazıyor: Etmesi, göstermeyi, göstermemiş, edememiş, söylemiş, bilmiyorum, itmiyor, söylemedi, götürecektir... ilh.

Şu diğer bir sıra kelimelerde ise aynı sâ'iti hafz ediyor: Vermiyor, bekleme, ürkütse, ertesi, telinin, bekliyor, içeri, etmeli....ilh. Bazı kelimelerde mütevâli eden bu nev'i hecelerin birinde sâ'iti izhâr diğerinde hafz sâ'iti iltizâm ediyor: Edemiyor, istemiyor, sürükleyemeyeceği, istemiyecek, geçinemiyeceği...ilh. gibi.

Ömer Seyfeddin'in de imzasını tedkik edelim. Bu şakrak ve kıvrak hikâyecimiz hemen ittîrâden kelimelerin başındaki "o-he" yi hafz ediyor. Yalnız "demir,deli,deniz, deneyiniz, değiştir, deler... ilh. kelimelerini "o-he" ile yazıyorki bunların cümlesinin başındaki "de" hecesi, gayr-ı munfasıl "de" samtı ile teşkil etmiştir.

Mamamfih "dere" yi tıbkı "tepe" gibi yazdığı ve "derin" kelimesine ekseriyâ "o-he" yi koymadığı da görülüyor. Kelimenin sonuna tesâdüf eden kapalı hecelerdeki "o-he" ye gelince epey mühim bir ittîrâdsızlık gösteriyor. Bir taraftan:

"Güneş,yüksel, yüksek,erkek,gönder,eder,döner,biter,etmez,dönmez,bitmez,biner,eklenen,isteyen,benzeyen"... Hatta "söyler, ister,dinler." kelimelerini sâ'itsiz yazdığı halde bir taraftan da: "Deler,alev,getiren,sevinen, ölen, öldüren,yiyen, kardeş, merdiven,hemen,ürkek" kelimelerinde "o-he" yi yazıyor.

Ortada kalan açık ve kapalı hafif fethaların imlâsında da Ömer Seyfeddin ittîrâd gözetmiyor; işte "o-he" ile yazdığı bir sıra kelimeler:

Gönderir,öğrendiler,ederek,istemem,dönecek,isteme,gözetir,

getirecek, yükseliyor... ilh,

Çunlar ise "o-he"siz yazdığı bir sıra kelimelerdir: Kelimesi (bazen), bilmiyor, ermeden, söyledim, söyleyenler, istediğiniz, istedi, istiyorlar, geleni, eğleniyor, bekliyor, bekledik, etdi, verebilir, dinlediği, sürmediği, girmeyecek...ilh.

Şu âtideki kelimelerde ise, hecelerin birinâ "o-he" li diğerini "o-he"siz yazıyor.

Yiyemedi, dinlemediği, birikdiremeyecek, girmeyecek, süremedi, istemesi...ilh.

Bütün bu muharrirlerin "o-he" yi nasıl isti'mâl ettiği hakkındaki müşâhedât tedkik olunca görülüyorki klişe devrinin "medi, mediği, mesî, miyecek, miyor..." kalıbları hayli büyük bir hayatiyetle bekâlarını muhafaza etmekle beraber ortalarında kalan açık fetha-i hafifelerin "o-he" ile yazılması temâyülü de hemen tamam etmiş gibidir. Başda ve nihâyetteki hafif kapalı meftûh hecelerin "o-he" siz yazılması bir kaide-i külliye halinde tecelli ediyor. Yalnız "iste, dinle" gibi maddelerin muzâri'lerini teşkil ederken bazı muharrirler Arabî sarfdan kalma bir endişe ile "harf-i aslî" aramak külfetini ihtiyâr ediyor, bazıları ise fonetik sebeblere uyarak bu muzâri'leri de "ister, dinler tarzında tahrir ediyor. Bundan başka, Şinasi ve Fikret Mektepleri'nden sonra başı gösteren sâ'itlerle okutmak temâyülüyle bazı muharrirlerimiz "sev, dev, seyrek, gevrek" gibi kelimelere de "o-he" ilâve ediyor. Mehfi masdarların maddelerini bir nev'i "o-he" ile müntehi aslî maddeler telakki eden bazı muharrirlerde menfi muzâri'ler:

"Etmez, gelmez, vermez..." sûretinde teşkil ediyor. Diğerleri ise fonetik cihetinden kelimeye bakarak nihayetindeki mürekkeblâhikayı sureten bana müşâbih olan basit lâhikalar gibi "hem, mız" tarzında yazıyor.

Şimdi bu istintaclardan sonra, diğer bazı muharrirlerin "o-he" yi nasıl kullandıklarını tedkik edelim. İşte feylesofumuz Rıza Tefvik Bey kaide-i külliye olarak baş ve son hecelerdeki "o-he" yi hafz etmeyi kabul ediyor; hatta "dinle, bekle, iste" emirlerinin muzâri'lerinde harf-i aslî aramak külfetini evde zâ'id görerek yani yalnız fonetik mantığına ehemmiyet vererek:

"Dinler,bekler,ister... ilh" diye yazıyor. Mamâfih arasına d bu maddelerin "o-he" sini aslî 'addâ edenlerinde mantığına kapı- larak : "ister" yazdığı da görülmüyor. Hele edât-ı nefy nazarında pek daha yüksük bir hususiyeti hâiz görüldüğünden menfî muzâri'le muttariden "istemez,edemez,görünmez,bilmem..." suretinde tahrir ediyor. Rıza Tefvik Bey bir de "yor"dan evvelki heceyi tam İstan- buş şivesiyle okutmak husuunda büyük bir tekîd göstererek "gülü- yor,gülmüyor.." diye yazdığı gibi madde-i fiillerin ve edât-ı nefy nihâyetindeki "o-he"leri bu edâtdan evvel daima nazf ediyor! "İstiyor,gelmiyor..." gibi.

Bu ahvâlin hâricinde olarak ortada kalar bütün açık hafif fethaları feylesofumuz hep (o-he) ile işâret eder: üzerine,postek döşeriz,isterim edemeyiz,edecekdin,sileyim,etmedikçe... ilh. Fey- lesof baş ve sor taraflara vaki' olan, münfasıl bir harf ile teş- kil edilen açık hafif meftûh heceleri "o-he" ile yazmak temâyülü- nü de bazen, pek nâdir olarak tervic etmişdir:

"Demin,deniz... Güzel..." gibi.. Halbuki "güzel, gezer,hatt benzer..." gibi isim muzâri'leri "o-he"siz bırakıyor. Diğer bir muharrirrimiz, gramer kavâidiyle meşbû' olarak, imlâyı mantikî bir ittırâd altına almak hususunda mukaddimane bir teşebbüs gös- termekden hâli kalmayan genç şairimiz İsmail Hikmet Bey'de baş ve son hecelerdeki fetha-i hafifeleri nazf, ortadaki açık hafif meftûh hecelerin "e" sini izhâr etmeyi kaide-i külliye olarak kabul ediyor:

Güneş,geniş,köpek,kelebek,değnek,ipek,güneşlenir,edemeyerek ilerleyebilmek,yükseliyor; ilh.

Yalnız muzâri'lerin bazılarında "o-he" yi yazıp bazılarında yazmamakta hepsini, müsbet menfi, bilâistisnâ "o-he" ile yazmayı tercih ediyor:

Söyler,gözler,geçer,eder,öper,gelmez,görmez...ilh.

Muzâri'ler kadar harekelerin ta'yini semâ'i olan nunlar fer' fiilleride bu kaideye tabi' tutuyor: Esen,gülen,görmeyen, gelmeyen...gibi.

İsmail Hikmet Bey bu suretle imlâ usûllerâimizin mühim bir

kismini "fonetik"den alarak "morfoloji"ye ilhâk ediyor. Halbuki imlâ, mümkün olduğu kadar morfoloji ile az alâkadar olmalıdır. Türkçe'yi yazanlar yazacakları kelimenin nunlu fer' fiil olup olmadığını düşünecek derecede kaydlarla muhayyed olurlarsa tabii imlâmız teshîl değil, sor derece tas'îb ve ağılak edilmiş olur. Mafih maksadım iyi anlaşılsın, gramer kavâ'idine merbût imlâlar yok değildir, ancak bir mertubuteyn imlâyı güçleştiren sebeplerden ma'duddur.

Bütün bu temâyüller karşısında, imlâmızın ıslâhını düşünen bir hey'etin mevki'i hakikaten hayli müşkül olur. Fakat herhalde ihmâl olunmayacak iki mühil imlâ 'akidesi vardır ki bunların unutulmaması elzemdir:

1- Lisânımızda mühim bir yekûn tutan Arabî ve Fârisî kelimelerin tabi' olduğu imlâ sistemi ile asıl Türkçe kelimelerin imlâ sistemi arasındaki boşluğu derinleştiren tedbirler bir ıslah vücuda getirmekten pek uzaktır.

2- İmlâ sisteminde morfoloji kâideleri üzerine müstenid usul~~ler~~ idhâl etmekte imlâyı tas'ib eden 'âmillerdir.

İşte bu iki endişe ile yeni temayüller arasında hayli tezkirler.. Tereddüdüler geçiren, her cihetin muhtelif hallerini düşünen zihninde tartan, mukâyese eden ıslâhçı bir hey'et tedkikât-ı Lisâniyyenin imlâ encümeni "o-he"nin isti'mâli hakkında mütevassıf bazı kararlar ittihâzına mecbur olmuştur:

1- Sâ'iti yazılmayan her hecenin harekesini tabii olarak fethe-i hafife olmak üzere kabul ediyor.

2- Kelimenin nihâyetindeki münfasıl sâmitli açık hafif mef-tûh hecelerini "o-he" ile yazılmasını kabul (sev,seyrek) gibi kelimelerde de hâ-yı resmiyyenin isti'mâlini tervîc ediyor.

Birinci ve ikinci kâidenin zaruri olduğuna tesâdüf etmek mümkün değildir. Fakat üçüncü kâidenin müveccib olduğuna teşevvüş-i bâ'is olduğunu sühûletden fazladır. Ancak yeni temâyüller o kadar mübrim bir şekil alıyorki bundanda kaçınmak mümkün değildir.

Ahmed Cevâd (EMRE)

S.61 Shf. 176-178

Darülfünûn Hey'et-i Müderrislerinden

S.63 Shf. 206-208

Lisâniyyat

KONUŞULAN VE YAZILAN TÜRKÇE

Geçenlerde, bu sûtûnlarda (1) Türkçe imlâ meselesi hakkında düşündüğümü yazmış idim. O makalede hurûf- sâite ile yazılmayan Türkî, Arabî ve Fârisî kelimelerin Hurûf-ı mezkûre ile yazılıb yazılmaması cihetlerini tedkîk etmiş idim. Konuşulan ve yazılan Türkçe kelimelerdeki hurûf-ı sâite, telaffuzda hissedilmez. Meselâ "ekmek - اكله -" kelimesi isterse "ekmek- اكله -" şeklinde isterse "اكله" şeklinde yazılsın bu iki şeklin telaffuzunda fark yokdur. Fakat, hurûf-ı sâitede hâl ve keyfiyet böyle değildir. Muharricleri bir olan savâmit ile teşekkül eden bazı kelimelerin telaffuzu başka ve imlâsı başkadır. Bu hâl sun'î değil, tabii ve binâenaleyh ilmîdir, ve ilmi olduğu için keyfi değil ve olamaz.

Beni, bu makaleyi yazmağa icbâr eden sâ'ik, son günlerde gazetelerde görülen bazı imlâ garâbetleridir. Bunlar meyânında "gâib" kelimesinin "kayb" şeklinde yazılmasıdır. "Gâib"i "kayb" şeklinde yazanlara bunun sebebi sorulacak olur ise bazı kimseler tarafından "gâib" kelimesinin "kayb" şeklinde telaffuz edildiği ve binâenaleyh Türkçe'yi, telaffuz edildiği gibi yazmak lâzım geldiği cevâbı verilecektir, böyle cevâb verenlere bir suâl îrâd edeceğim :

-Ne için gâib "kayıb" sûretinde telaffuz ediliyorsa, aynı manâyı muhâfaza etmek şartıyla "lâyıb" "mâyıb" "yâyıb" sûretiyle telaffuz edilmiyor?

Bunun cevâbını da ben vereyim:

Çünkü taş patlasa, "gâib" kelimesi "layıb" "mâyıb" sûretlerinde telaffuz edilmez. Ancak "kayıb" şeklinde telaffuz edilir. Zirâ gayın, kaf harflerinin mahrecleri birdir. Lam,

(1) Yeni Mecmua, Sayı 80

mim, ye harfleri ise gayın, kâf harfleriyle mahrecen hiç münâsebetleri yoktur.

Ma'lûmdur ki kelimelerin telaffuzu, bir 'amele-i fizyolojiye tâbi'dir. Bu bir emr-i tabiidir. Harflerin, sedâ husûle getirmek için geçtikleri a'zânın kuvvetleri, bazı kimselerde tam ve bazı kimselerde gayr-ı tâmdır. Gayr-ı tam olan kuvvetler husûle getirdikleri sedâlar, muharriclerinden "aşınmış" bir halde çıkar ve binâenaleyh telaffuz, "aşınmış" bir halde olur. Binâenaleyh "gâib" yerine "kâıyb" telaffuz edenler, savt tevlîd eden a'zâlarının bir "aşınma" aletine maruz kalanlardır.

Bu yola tasavvut aleti yüzünden, kelimenin telaffuzunun bozulması, tamamıyla gayr-ı tabii yani gayr-ı ilmîdir.

Rumların "pâşâ" yerine "pasa" ve Türk yahudilerinin "gün" yerine "yün" telaffuz eylemeleri, Yunanca "şın" ve İspanyolca'da "kef" bulunmamasından ileri geliyorki lisân, bu harflerin telaffuzuna alışkın değildir.

Almanca h:ch ve ş:sch'dir. Cenûbî Almanya'da ve Avusturya'nın bazı yerlerinde "ben" demek olan iç:ich kelimesini "iş" gibi telaffuz ederler. Ve "iş" telaffuz ettikleri için acaba ich kelimesine bir s ilâve etmekle imlâsını isch yapmağa kalkışan oldu mu?

Mısır'da "kaf" harfi telaffuzunda sâkıtdır. "kâsı" , "âzı" gibi telaffuz olunur. Bu kelime böyle telaffuz edildiği halde, kitâbetde "kâzı" yazılır ve bu gibi kaflı kelimelerin imlâlarını değiştirmegi kimsenin hatırına gelmedi.

Geçenlerde İstanbul gazetelerinden birinde "kaht" kelimesinin imlâ-yı asliyesinin yerine "kayt - قَيْط -" ve "kayt - قَيْت -" şekillerini gördüm. Fi'lhakika "kaht - كَاهْت -" kelimesinin "ha " harfinin telaffuzunu ağırca ve düşüyor. Fakat bu, imlâsının ifâ edilmesine bir mâni' teşkil etmez. Bu esâsa mebnâ, yani telaffuz edilmeyen harflerin istikâtını isteyenlerin, şimdiye kadar (- ğ - ayın) ile yazılacak olan "câmi' " kelimesinde

terkîb arasında "kâth câmî'si" tarzında yazdıklarını gazete-lerde gördüm.

Fransızca'da enfant kelimesinin nihâyetinde telaffuz edilmeyen bir t ve hamme kelimesinin istidâsında telaffuz edilmeyen bir ha vardır. Şimdiye kadar hiçbir Fransızın, bu iki kelimeyi enfan ve amme şeklinde yazmağa kıyâm etdiğini görmedim. Çünkü ortada etimoloji (ilm-i iştikâk) denilen bir ilim vardırki, vazifesi kelimelerin menşe' ve imlâlarıyla iş-tigâl etmektedir.

İştikâk, lisânların menşe'lerini aramağa yardım eden bir ilim olduktan başka, bazen de tarihe mu'âveneti pek büyük olur. İlim elisine kanunlarına riâyet etmekle, imlâmız, bir herc ü merc-i edebîye ma'rûz kalmak tehlikesindedir. Kelimelerin imlâları gelişigüzel yahud keyfî bir sûrette yazıl-mağa devam edilirse, iştikâk ile iştigâl edenler gâyet garib vaziyetlerde kalacaklardır. Ma'lûmdurki en ziyâde "aşınma" 'ameliyesine ma'rûz kalan kelimeler, en ziyâde müste'mil olan-lardır. "Gâib" kelimesi tekehlümde pekçok isti'mâl ve "gıya-ben" "tegayyib" pekaz isti'mâl edilirler. "Gâib" kelimesi kesret-i isti'mâlden "kâyıb" telaffuz edilir ise, "gıyâben" ve "tegayyib" kelimeleri kesret-i isti'mâlin istilâsından bir dereceye kadar mahfûzdurlar. Böyle farklar karşısında iştikâk âlimi garib bir vaziyetde kalamaz mı?! Mutasavvıf olmadığı halde, Nasred Hoca: Oğlunuza "ayûb" adı takmayınız çünkü za-man ile "ayûb" "ayb" olur, diye tavsiye etmiş idi. Nasreddin Hoca bunun ile kelimelerin, zamanla aşındıklarını imâ etmek istemiştir.

Hülâsa, Türkçe'nin istikbâli için, Türkçe imlâ-yı ga-rib şekillere sokmamağa elden geldiği kadar çalışmalıyız.

Lisâniyyat

AVÂM TÜRKÇESİ

En müterakki ve en mütenevvir vilâyetlerimizden olan eski Aydın vilâyeti dphilinde ve şimdiki Saruhan vilâyetinde "Timurci" yâhud "Demirci" nâmıyla bir kasaba vardır. Adliye Vekâleti bu kasabada, adâletin tevzi'i ve vazifesini Cemil Bey nâmında bir zâta tevdi etmiştir. Aşağıda dercolunan istid'âsından anlaşılacağı vechile, tahsil görmüş olan bu zât, Türk bir şehirde, Türk bir mahkemede, Türkiye'nin resmi lisânı olan Türkçe'yi anlamıyor ve verdiği kararlarda hata yapmamak için, Türk olan müdde'i ve müdde'i aleyhlerin ifâdelerini anlamak için Türk tercümanlara müracaat ediyor ve en sonra bu çâre, yani tercümanlara müracaat çâresi, kendi vicdânını tatmin etmedikten başka bir yere nakil olunmasını makâmât-ı âideden, ricâ ediyor.

13 Eylül 1329 (1923) tarihli "Müşterek Gazete"(1) gazetesinde gördüğümüz bu istid'âyı aynen buraya naklediyoruz:

Efendim,

Zât-ı kemâlât - simât-ı kerimânelerine 'ayân ve ahvâl-i mahalliyyeye vâkıf olmayan zevât-ı kirâma nihân olduğu üzere, burada dâva vekili yokdur. Ashâb-ı dâva ise istiskâr edilemeyecek derece çokdur. Ale'lhusus sekine-i kazânın tekellüm ettikleri lehçe-i mahsûsda gayr-ı ma'rûfdur. Nâdide ve nâş-nide olan şive-i mahalliye vukûf-ı lâ-cürüm mesâi-i mütevelliyyeye mevkûfdur.

(1) Eylül 1339 (1923) de İstanbul'da çıkan sekiz yevmî gazetenin mertebeleri "grev" ilân ettiklerinden, bu gazetele-
rin sahibleri, sabah akşam çıkmak üzere "Müşterek Gazete" nâmıyla bir gazete neşretmişlerdir.

Hayfaki ashâb mesâilin kısm-ı azamı davâlarını izâh ve ifhâmdan ve irâe olunan şühûdun kısm-ı külliyesi ifâde-i merâmdan âcizdir. Hasbe'laciz, ifhâm edilemeyen davânın in-fihâmı ise kiyâsetden ziyâde kerâmete vâbeste idi ki emir bârizdir.

Şive-i lisân-i mahalliye vukûfum olduğu cihetle, mahkeme mübâşirlerinin tercümanlığı mârifetiyle icrâ-yı muhâkeme edilmekte, tevsih ve tefhim olunamayan davânın tedkîkindeki ^{Üsret-i} azîme, müdde'âsını ifhâma muktedir müdde'îler tarafından veya vükelâ-i davâ cânibinden ikâme olunan kırk davanın rev'iyyetindeki su'ûbet-i sabiha-ya fâ'îk olduğu bu defa bi'ttecrübe tebeyün etmiş olması hasebiyle, ifâ-yı vazifede dûçâr olduğunu müşkülât-ı mesrûde matlûb olan sür'at ve selâmet muâmele ve muhâkemeyi bi'ttabi' sektedâr etmekde olmasına ve ahvâl-i ma'rûzanın devâm ve bekâsı ise gayr-ı câiz bulunmasına binâen, yâ elsine ve emzicesine vâkîf olduğum terakkiyâ kazalarından birine tahvîl-i memuriyetim veya vilâyât-ı mütecâvire merâkezinden birinde münâsib bir hizmetle istihdâmım muktezâ-yı maslahat olduğundan, buraya da bu şive-i mahalliye vâkîf bir zâtın tayin ve i'zâmı derece-i vücûbda bulunduğunun Adliye vekâlet-i Celilesine arz ve eş'ârı hususunda delâleti ve bezl-i inâyetle ibrâz adâlet ve nebâlet buyurulması adil ve kemâl kanunperverlerinden ma'mûl ve mütemennâdır efendim.

Demirci ve Kazası Bedâyet Hâkimi

Cemil

Bu istid'ânın Türk lisânı inkişâf tarihinde gayet mühim bir vesika teşkîl edeceği şübhesiz iken Cemil Bey'in tasvir ettiği bu garib hâlin esbâb-ı ilmiyyesini taharri etmek de faideden hâli değildir.

Demirci hakiminin anlayamadığı Türkçe'nin kelimeleri

değil belki o kelimeleri teşkil eden hecelerin tasavvuf nokta-i nazarında olan telaffuzları, yahud telaffuz yüzünden bazı heceleri teşkil eden harflerin ve bazan hecelerin bile takdim ve te'hîrinden husûle gelen garib hâldir.

Kelimelerin telaffuzunu tahrîk ve bu gibi garib hâller tevlîd eden 'avâmil, okuyub yazmaları olmayan, ve bu yüzden sahîh bir telaffuz iktisâb edemeyen grupların ibtidâî hâlleri, fikri dairelerinin darlığı ve tekâmül ihtiyacının hüsnün eksikliğidir. İfâde-i merâm için kullandıkları kelimelerin mecmû' (1.000) e varmayan ve dünyada, lîsân mefhûmundan ve gramerin mevcûdiyetine haberdâr olmayan bu gruplar, kelimeleri gayr-ı irâdi sûrette ağızlarından çıkarırlar. Zirâ, tabiatda harekât ve sekenât-ı savtiyye, ta'bir-i diğeri ile, telaffuzun tebdilâtı keyfiyyeti gayr-ı irâdi ve ânidir. Bu gayr-ı irâdi ve ânî hâl hakkında iki misâl getirelim:

Birinci misâl - Mısır'da, telaffuz esnâsında (kâf) harfi düşer. Evka - عِوَا - yerine evâ - عِوَا - derler. Kahirede iken, birgün bir gazeteci ile Fransızca görüşüyor idim. Muhâvere esnâsında gazeteci bana: Mais monsieur, c'est un journal otidien dedi. Muhatabım otidien kelimesiyle Fransızca'da yevmi demek olan quotidien demek istedi ve Mısır Arabçasında olduğu gibi "g" harfini düşünmeden, mihânîki ve gayr-ı irâdi bir surette, telaffuzdan iskât etti.

İkinci misâl- Türkiye'de de bulunan musevilerin karışık İspanyolcası takriben 6.000 kelimeye bâliğ olup bunlardan takriben 2500'ü Türkçe yâhud Türkçe'den taharrifen alınan kelimelerdir. Bazı Türkçe masdarların madde-i asliyelerinin nihâyetine, İspanyolca'da edât masdar olan iar lahikasını ilâve etmekle, bir karışık İspanyolca masdarı olur. Meselâ: Kurtarmaktan kurtarılar.

Şâyed madde-i asliyyenin son harfi sâkin (ye) yâhud (â) ise, âhenk için, iar lâhikasından evvel fazla olarak

(dal) gelir. Meselâ: Soymak'dan soydiar

Kullanmak'dan kullandiar.

Bu (dal) harfi düşünmeden, mihâniki ve gayr-ı irâdi bir sûretde telaffuz olunur.

Bu iki misâli zikretmekden maksad, bunlardır. Tesbit edilen müşâhedelerin tabii hallerini, yani tasavvut ve telaffuzun gayr-ı irâdi bir sûretde icrâ-yı tesir etdiğini göstermek içindir.

1904 senesinin nısfına doğru, eski Aydın vilâyetinin hemen kısım-ı azâmını gezdik. Garib garib Türkçe kelimeler işitdik. Bunlar meyânında, garâbetleri cihetle en ziyâde nazar-ı dikkâtimizi celb edenler âtidekilerdir:

1- Gramer dâiresinde bildiğimiz biziz, ederiz, yaparız isteriz. Edeceğiz, bakalım yerine bizik, ederik, yaparık, isterik, istemezik, edecik, bakalık)

2- Gramer dâiresinde bildiğimiz gitmiyor musun, yerine gidimiyuk. (sağırın)

3- Gramer dâiresinde bildiğimiz bilmiyorum yerine "bilyomam."

Bu üç hâli tedkik edelim:

1- Gramer kavâ'idine göre yapılan ve cem'-i mütekellim sıgasında bulunan yedi kelimenin ilk altısının sonunda (zel) ve yedincisinin sonunda (mim) olduğu halde, bazı yerlerin 'avâm Türkçesinde, yedi kelimenin sonunda hafif için (kef) ve sekîl için (kaf) yani bir hanekî harf vardır. Mâzinin cem'-i mütekellim sıgasının sonu, gramer Türkçesinde, Avâm Türkçesinde olsun, birdir. Gramerin mevcudiyetinden hâberdâr olmayan avâm, gayr-ı irâdi ve mihâniki bir sûretde fiillerin zamanlarının cem'-i mütekellim sıgalarının sonlarına farkına varmadan (kef) yâhud (kaf) vaz'ederek, geçer gider.

2- "Gitmiyormusun" kelimesi nasıl "gidimiyon" oluyor? Sâkin (te) den sonra gelen bir sâ'ite (te) yi (de) edebileceğine göre, "gitmiyormusun", "gidimiyormusun" olur. Tasavvutta (re,lâm,mim,nun) şebih-i savâ'it olduklarından olduk-

larından, "aşınma" ameliyesi yüzünden (re) düşer ve kelime "gidimiyo musun" olur. Bazı avâm telaffuzu, müfred muhâtabdaki (sin) harfini tanıdığından (1) kelime gidimiyomun olur. Bu son şeklindeki son iki harfin kurb-ı muharricleri cihetiyle (mim) düşer ve kelime gidimiyon şeklinde telaffuz edilir. Bu kelimenin tebdilâtı pakkında yürüdüğümüz mütâla'at, "i'lâl" mütâla'âtıdır. Zaten "i'lâl" tasavvutun aksâmındadır.

3- "Bilmiyorum" kelimesi "biliyomam" oluyor. Masdarın madde-i asliyyesinin nihâyetine, menfî edâtı olan (mim) in ilâvesiyle, gramer dâiresinde menfî sığaların yapıldığı malûmdur. "Biliyomam" şeklindeki menfî ise, menfi alâmeti olan (mim)in müsbet olan "biliyor" dan sonra vaz' ile "biliyormum" ve "aşınma" dolayısıyla (re) düşdüğünden, "biliyomum" ve telaffuzda "biliyomam" olur.

Birinci hâlden, cem'-i mütekellim sığalarının son harflerinin (kef) yâhud (kaf) olduğu ve ikinci hâlden, mukarred muhâtabda (sin) kullanıldığı istidlâl olunur. Üçüncü hâl ise, gayr-ı irâdi ve mihâniki bir sûretde husûle gelen, bir takdim ve te'hîr meselesi gibi kabul olunabilir.

Bâlâdaki bu üç hâl, üç "müşâhede" teşkil eder. Bu müşâhedelerin esbâbını aramağa girişmek kolay değildir, çünkü tekmil tedkîk 'avâmilinden mahrumuz.

Bu tedkik 'avâmili nedir ve nasıl istihsâl edilir? Evvel emirde başlıca tedkik 'avâmilini sayalım:

1- Hakkında tedkikât yapılması arzu olunan lisânın yahud lehçenin konuşulduğu mıntıka-i coğrafyasının,

2- Mezkûr mıntıka dâhilinde mahalli lisân ve lehçeden gayrı, başka lisânlar ile mütekellim eski ve yeni kavâmın lisânlarının veyahud lisân enkâzının,

3- Bu coğrafi mıntıkayı ihâta eden etnoğrafi ve lisânî hududun tesbit ve taktiri lâzımdır.

(1) Yapıyorsun, yapacaksın yerine yapıyon, yapacağın

Bu ma'lûmâta, tedkîk edilecek lisânın menşe'ile geçirdiği safahâtı, elsine-i zümrelerindeki vaziyetiyle münâsebât-ı lisânların mukâyesesi ve lisâniyyat ma'lûmâtı ilâve olunur ise, güzel tedkîkler yapılır. Bunu izâh edelim: Yukarda üç misâl getirmekle üç "müşâhede" kaydettik. Fakat bu üç misâlin mahallerini yani coğrafi mntıkalarını ve bu mntıkalar içinde ve hududu hâricinde bulunanların lehçelerini, fıkân-ı malûmatdan nâşi tesbit etmek iktidârında bulunduğumuzdan, esaslı tedkikât yapamıyoruz.

Şimdi, bu 'avâmilin sûret-i istihsâlini beyân edelim:

Lisânî tedkikâtın en sağlamları, mahallerinde yapılanlardır. Fakat bu tedkikâtı mahallerinde, yapıncaya kadar, bu işi kuvveden fiile çıkarabilecek olanlar, mekteb muallimleri ve Türk Ocakları'dır. İrfân-ı milliyemizin pîş-dârları olan bu iki grup, buldukları yerlerde bâlâdaki üç şart dâiresinde, işidecekleri garib kelimeleri ve cümleleri "Yeni Mecmua" ya bildirirler ise vâsi' dair mukâyesede bir malzeme ihzâr edilmiş olur. Mu'teyât-ı ilmiyye, bu iki grubun sa'y ve gayretlerini ikmâl ve itimâm etmeğe çalışır eder ve matlûb hâsıl olur.

Tarih

FRANSA VE TÜRKÇE

Fransa kralı Birinci Fransuva "Pavi" de mağlub olarak esir düşdükten ve hristiyan memleketlerinin mu'âvenetinden ümid kesdikten sonra Kanuni Sultan Süleyman'a iltica etmiştir. Fransuva'nın bu hareketi, Fransa ve Türkiye resmi münâsebât devresinin başlangıcı olmuştur. Fransa bundan siyaseten istifâde ettiği gibi iktisâden dahi istifâde etmiştir. Bu iki durlü münâsebâtın takviye ve inkişâfına medâr olmak üzere, Türkçe mühim bir âmil olmuştur. Fransa sefirleri ve konsolosları, Bâb-ı âli ve hükûmet devâ'iriyle, tercümanlar marifetiyle me-râmlarını ifâde etmeğe mecbur olurlar idi. Bu mecburiyet Türkiye'de tercümanlık vazifesini ihdâs etmeğe sebep olmuştur.

Fransa'nın şark ticaretine büyük bir ehemmiyet vermeğe başlayan ondördüncü Lui'nin nâzırlarından Kavlaber'in - قولبر - zamanına kadar, (Kavlaber 1619-1683, yaşamıştır) Fransa'nın İstanbul sefârethânesinde müstahdem tercümanların ekseriyeti Fenâr Rumları teşkil eder idi. (1) Fakat ecnebi tercümanlarından memnun olmayan Kavlaber bir taraftan Fransız teb'asından tercüman yetiştirmek, diğer taraftan şarkın 'ulûm ve fûnûnunu te-tebbua kadar bir zümre-i ilmiyye ihzâr etmek istediğinden, 9-10 yaşında Fransız çocuklarının İstanbul ve İzmir Katolik misyonerleri nezdine gönderilmesi için, 1670'de Fransa kralından bir emîrnâme istihsâl etmiştir. Şarka gönderilen bu çocuklara İstanbul'da "dil oğlan" derler idi. Fransa 1700 tarihine -----
----- "Dil Oğlan" mektebi ecole de jeunes de

(1) Une ambassa de française en Orient, sous ouis XV, par Albert Vandal Sahife 40

(2) Le Correspo dant Mecmuasının 10 Eylül 1881 tarihli nüshasına müracaat

langues nâmıyla Paris'de bir mekteb açmışdır. İstanbul'da ve İzmir'de Türkçe ve diğer şark lisanlarını öğrenen bu çocukların mükellef oldukları vazifeler meyânında, şark yazma kitablarının bazı aksâmını tercüme ve kütübhânelerde mevcut kitab cedvellerini tanzim etmek vazifesi de dâhil idi. (3)

1700-1702 de şarkı ziyâret etmiş olan Turnefor- (تورنفر) - Türkçe öğrenmek için İstanbul'a gelen Fransız çocuklarından bahs eder iken "Fransa sefârethânesine tahsis edilmiş sarayın küçük külliyesi, Fransız milletin rehberleri olan Fransız Kapusen papasları tarafından idare olunuyor. Bu papaslar, ileride şark iskelelerindeki Fransız konsoloshânelerinde tercüman olmak üzere Fransa kralı tarafından İstanbul'a gönderilen ve "Dil Oğlan" nâmıyla ma'rûf çocukların muallimleridir. Bu çocuklar Türkçe, Arabça, Yunanca öğreniyorlar" demişdir. (4)

Avrupa'da Arabça'nın tahsiline, onaltıncı asırda başlanmıştır. Fransa yukarıda söylendiği vechle, onyedinci asırda Kavleber'in delâletiyle sâir Avrupa memleketlerinden evvel -velev Fransa hâricinde olsun- Türkçe'nin tahsil lüzumunu hissetmiştir.

"Dil Oğlan" mektebinin Paris'de tesis etmesi üzerine, Türkçe ve Arabça'ya lâıyık vechle ehemmiyet verilmemiş vechatta bu iki lisânın tedrisi dahî bir müddet sekteye uğradıktan başka 1696-1779 tarihine kadar, Paris'de Arabça hurûfuyla hiçbir satır tab' edilmemiştir. 1751 senesinde, Onbeşinci Lui'nin büyük birâderi Dük De Burgunya'nın velâdeti münâsebetiyle, "Dil Oğlan" mektebi talebesi o zamanın âdetine itbâ'en, bu velâdeti tes'îd etmek için Latince, Yunanca ve Fransızca olarak neşrettikleri şiir mecmuasında Türkçe yazamadıklarından dolayı

(3) Sahife 31 Mèlanges Orientaux 2 me serie, bu eser Fransa El sine-i Şarkıyye Mektebi tarafından neşrolunan dokuzuncu cildir.

(4) Pitton de Tournefort Relation d un voyage au evant Sahife 8, cilt 2

guod non Turcice scripserint mazeret beyân etdikden sonra "Türk şiir perisi susmuşdur" Turcica Musa Silât kelimeleriyle başlayan bir kıt'a yazarak, kıt'anın altına da "Paris'de Türkçe ve Arabça matbaa bulunmadığını" Nihil Parisiis Arabi ceve typis mandatur ilâve etmişlerdir. (5)

Paris'de Kolej Rovayal - كالج - (Bugünkü ismi Kolej De Frans) nâmıyla âli ve "Dil Oğlan" mektebinden daha eski bir müessese var idiki iki Arab lisânı kürsününe mâlik idi. 1773 de bu iki kürsüden bir ilga edilerek yerine Türkçe ve Acemce kürsüsü ihdâs edilmiştir. (6) 1828 de Kolej Rovayal'in Türkçe muallimi Mösyö Kieffer idi. (7) Mûmiileyh, ahd-i 'atîkın Türkçe tercümesinin bir kısmını tashih etmiştir. (8)

"Dil Oğlan" mektebinin matlûba muvaffak bir hâlde bulunmadığı yukarda söylenmiştir. 1790 senesinde Mösyö Langlès tarafından Fransız meclis-i milliyesine takdim kılınan bir lâyihada ticaret, siyaset ve ilmin menâfi'i nazar-ı itibâra alınarak, biri Paris'de diğeri Marsilya'da olmak üzere biri Arabça Türkçe ve Farsî kürsüsünün ihdâsı teklif edilmiş ise de teklif vâki' kabul edilmemiştir. O sırada Fransa inkılâb-ı ke-bîri baş gösterince, şark iskelelerinde bulunan Fransız tercümanları istifa etdikleri gibi Paris'deki "Dil Oğlan" mektebinde tahsil eden çocuklar dahi mektebden çıkarılarak mektebde yalnız iki talebe kalmıştır. Lâyiha sahibi Mösyö Langlè eski teşebbüsünü kuvveden fiile çıkarmak için pekçok çalışmış, ve konvansiyon hükûmeti, inkıbâb-ı kebirin en şiddetli zamanında "Dil Oğlan" mektebi yerine El sine-i Şarkıyye Mektebi nâmıyla Paris'de bir mektebin açılması için verilen lâyihayı 3 Mart 1795

(5) Melenges Orientaux'un mukaddimesi. Sahife 2-4

(6) Keza- Sahife 4 (şerh kısmı)

(7) Kezâ- Sahife 25

(8) Yeni Mecmua'nın 35 numaralı sayısında "Kitab-ı Mukaddesin Türkçe Tercümeləri" nâmıyla yazdığımız makaleye müracaat oluna. O makalede, mûmiileyh Paris Darülfününü elsine-i sâmiyye muallimi olduğu denilmiş ise de, hakikat halde Kolej Rovayal'de Türkçe muallimi idi.

tarihli celsesinde kabul etmiştir. Lâyihanın ikinci maddesinde Türkçe ve Kırım Tatarcası için birer kürsünün ihdâsı musarrahdır. (9) Türkçe kürsüsü hemen ihdâs edilmiş ise de Tatarca kürsüsü 1846 da ihdâs edilmiştir. (10)

Bu lâyihanın kanun şekline geçmesine rağmen, inkılabın devamından dolayı, Elsine-i Şarkıyye Mektebi derslerine ancak 1792 de başlanmıştır. Bu mektebin ilk Türkçe muallimi Musullu Josef Be Heman L Joseph Beheman nâmında 73 yaşında bir zât idi. Elsine-i Şarkıyye Mektebi muallimliğine, şarkda tercümanlık vazifesini ifâ etmiş bir Fransızın tayini hakkında kanunda sarâhat bulunmasına binâen ihtiyar Musullu, bir sene kadar ders verdikten sonra, Fransa'nın İstanbul sefârethânesi baş tercümanı Mösyö Venture de Paradis'in tayin olunması üzerine istifa etmiştir. De Paradi 1797 de Elsine-i Şarkıyye Mektebi Türkçe derslerine başlamak üzere İstanbul'dan Mefajekat- مغاقره - ve o zaman Paris'e giden Osmanlı Sefiri Es'ad Ali Efendi'yi refakat etmiştir.

De Paradi, "Dil Oğlan" mektebinde ikmâl-i tahsil ettikten sonra Türkçeyi mükemmelleştirmek için İstanbul'u gelerek Türkiye'nin muhtelif şehirleriyle Mısır ve Tunus'da bulunmuş ve nihayet Fransa'nın İstanbul Sefârethânesi tercümanlığına tayin olunmuştur.

Türkçe muallimliği vazifesiyle Paris'e tayin edilmiş olan De Paradi, vazifesi başında bir sene kalarak 1798'de Napoleon Bonaparte'nin Mısır heyet-i sefiresine, baş tercüman sıfatıyla iltihâk, Vi'ana Muhasarası esnasında dizanteriden vefat etmiştir.

De Paradi gibi arasıra Fransa tarafından memuriyet-i mahsûsa ile öteye beriye gönderilen muallimlere vekâlet edebilmek için, Elsine-i Şarkıyye Mektebi'nde muâvinlik vazifesi ihdâs edilerek, ilk Türkçe muallimi muâvini 1812 senesinden evvel tayin olunmuştur.

1800'de Mösyö A. Jaubert De Paradi yerine, Türkçe Muallimliğine tayin olunarak 47 sene gerisini muhafaza ve Elsi-ne-i Şarkiyeye Mektebi müdâvimlerine mahsus olmak üzere, ilk Türkçe sarf ve nahiv kitabı neşretmiştir. (11) Mümiileyh, Türkçe sarf ve nahiv kavâidiyle beraber Kâtib Çelebi'nin "Tuhfetü'l Kibar-ı İstifârü'l bahar" eserini okutur idi. (12)

1848'de vefât eden jauber'i Mösyö de Slane istihlâf etmiş ise de, mümiileyh Arabça kürsüsünü işgâle davet edildiği için, Türkçe dersini terk ederek aynı senede yerine, Mösyö Dubeux geçmiştir. Dubeux 1863 de vefat ettiğiinden, yerini Mösyö Barbier de Meynard tutmuştur. 1882-1883 sene-i tedrisiyyesinin Türkçe ders programı müveccibince, mümiileyh talebesine "Sefârethâne-i Mehmed Efendi" ile Ebu'z ziyâ Tevfik Bey'in "Numûne-i Edebiyat"ını okutmuştur. (13) Meynar'ın şarklı olarak Türkçe muâvini 1872 de mezkûr mektebe tayin olunmuş Zagiryân Efendi nâmıyla bir Ermeni idi. O zamandan itibâren, Elsi-ne-i Şarkiyeye Mektebi hayali ilerlemiş ve şarkın intibâh-ı fikriyyesini kemâl-i ehemmiyetle takibden geri kalmamıştır.

(11) Elemerts de la grammaire turke. Bu eser birinci defa 1823' de ve ikinci defa 1833'de Paris'de tab' olunmuştur.

(12-13) Bu dersler, Mèl-Orientaux eserinin mukaddimesinden sonra neşrolunan ders programlarının müfredatı meyânında gösterilmiştir.

Lisâniyyât

TÜRK ETİMOLOJİSİ (İŞTİKÂKI) İÇİN

Türk eski bir millet ve onun eski bir harsı vardır.(1) Kavânîn-i içtimâiyye iktizâsınca, Türkler, komşularıyla ve berâberinde yaşamış olan sâir anâsır ile lisân, örf ve âdet ve fikir mübâdelesinde bulunmuşdur. Lisânları, sâir lisânlar gibi tebdilât-ı tabiiyyeye ma'rûz kalmışdır. Hiçbir zamanda bir lisân hâlis kalmadığı gibi Türkçe dahi hâlis kalmamışdır. Etimoloji yani ilm-i iştikâk, bu kabil meseleler ile iştigâl eder. Eski Türkçe etimoloji için Çince ve eski Acemce, ve mü'ehhiz ve yeni Türkiye Türkçesi etimolojisi için Arabça, Fârisî, Ârâmice yani Süryânice ve Yunanca lâzımdır. Ta'dâd olunan bu lisânların mütekellemlerinin mensub oldukları akvâm, Türkler ile münâsebâtta buldukları için, onlardan bize ve bizden onlara çok şeyler geçmiştir. Türkiye Yahudilerinin konuştukları İspanyolca'nın "250" Türkçe ve "4000" İspanyolca olmak üzere "6500" kelimedden ibâret olduğunu, bu iş ile iştigâl eden bir dostum geçenlerde bana söyledi. Mısır'da iken, kütüb-hâne-i Hâdîvî'de - ٠٧٧٧ - gördüğüm bir Almanca eserde, sekizyüz küsur Türkçe kelimenin Sırbça'ya geçtiğini okudum. Bu sekizyüz küsur kelime birer birer, muhtelif isti'mâleriyle beraber, mezkûr eserde sayılmışdır. Bu iki misâli, lisânların hulûl ve nüfuz kuvvetlerini göstermek için îrâd etdim.

Bu prensibe tevfiiken, gerek eski Türkçe'de gerek mü'ehhiz ve yeni Türkçe'de ecnebi kelime çokdur. Bunları ayıran, etimolojidir.

(1) Edebiyat Fakültesi Mecmuası'nın 2 numaralı nüshasındaki "Eski Savların Eskiliği" ünvanlı makaleme müracaat.

Yeni Mecmua'da (2) neşredilen "Irak Halk Türküleri"nde bulunan Türkçe kelimeler arasında Türkçe diye gösterilen üç kelime vardır. Bu üç kelimenin Türkçe olduğu isbât edilinceye kadar, Türkçe olduklarına inanmağa devam edeceğim.

Bir kelimenin eskiliği, tarihinin tesbit edilmiş bir eserde mazbût bulunmasına ve abistedir. Lisânlarda kelimelerin eskiliği veya yeniliği, yazma veya basma kitâbların kaleme alındıkları veya tab' edildikleri zamanlar yani tarihler ile ölçülür. İbrânice'de "izdivâç etmek" manâsını ifâde etmek için iki tabir vardır ki biri 'ahd-i 'atîkadan diğeri Ârâmca'dan alınmıştır. 'Ahd-i 'atîk lisânı Ârâmca'dan daha eski olduğundan, birincinin eskiliği tayin eder. Lisân-ı avâmda doğulan kelimeler, her vakit bir kadem mizânı teşkil etmez.

"Irak Halk Türküleri"nde Türkçe olduğunu iddia ettiğim üç kelime bunlardır:

1- Sûsen kelimesidirki "çiçek" ve ağılab ihtimâl "zanbak çiçeği" demektir, bu kelime Sâmice'dir. Bâbilice'si şâşânû, İbrânicosi "şûşânâ, Ârâmcası şûşântâ ve Arapçası sûsen (birinci sin fehha ve o sâkin) ve Arabça'nın avâm lisânında sûsen (birinci sin zamme)

2- Dâlde kelimesidirki "gölge" demektir. Bununla kezalik Sâmice olub İbrânicosi gölge demek olan "sıl" ve Arabçası "zıl" ile Fârisi'de "vermek" demek olan "dâdan" masdarının "de" sıgasından mürekkebirdir. Memâlik-i Arabiyye'nin pekçok yerlerinde "zı" harfi "de" gibi telaffuz edildiğinden "zıl" "dâl" gibi ve "de" de lisân-ı avâmde "da" gibi telaffuz edildiğinden kelime "dalda" olurki gölge verici veya bi'tteşmil "gölge" manâsını ifâde eder.

3- Hûş kelimesidirki havlı, âvli demektir. Bu kelime da hi Sâmice'dir. İbrânice'si "hûş" dur. Telaffuz-ı muharricleri bir olduğu için "sad" yerine "şın" kullarılarak kelime "hûş" oldu.

(2) Mecmuanın 3 ve 4 numaralı nüshalarına müracaat.

Bu üç kelime gibi, Türkçe olduğunu sanıp bilâhare Türkçe olduğunun farkına vardığım iki kelime daha burada zikrediyorum. Bu iki kelime "Lûpye" ile "selne" dir.

1- Lûpye "kuru fasulye" demektir. Burada bir mu'teriz a- çıb bu iki kelime hakkında izâhat vereceğim. Ben Münteşâ Sancağına tâbi Bodrum Kazası ahâlisindenim. Bodrum'da "kuru fasulye"ye "Lûpye" ve taze fasulyeye "fasulye" derler. 1327'de İstanbul'a geldim. Birgün lokantada fasulye (maksadım Bodrum tabiriyle taze idi) istedim. Garson bana fasulye (İstanbul tabiriyle kuru fasulye) getirdi. Ben, kendisine kuru fasulye istemediğimi söyleyince "Efendim, siz fasulye dediniz, taze fasulye demediniz" dedi. Bende garsona "Lûpye" istediğimi söyleyince "biz böyle dilden anlamayız" dedi ve kendi nokta-ı nazara göre haklı idi.

"lûpye" kelimesinin Anadolu'nun bazı yerlerinde isti'mâl olunmasına rağmen, Türkçe değildir. Bunun aslı Arabça'dır. "Lûpye" bir meyvenin veya sebzenin içi veya çekirdeği demek olan "Leb" (lâmez'e ve be'sâkin - لأمضيه و بأساكن -) den müştakırdır ki bi'tteşmil taze fasulyenin içindekine dahi denmiştir.

2- Selene "kereviz" demektir. Bu kelimeyi dahi İstanbul lokantalarında öğrendim. İstanbul'a gelinceye kadar bu kelimenin manâsını bilmiyordum. "Kereviz" kelimesinin bu durumdaki "selene" olduğunu anlayınca, ikisinin iştikâkını arayarak "kereviz" Sâmicce ve "selene"nin Yunanca olduğunu anladım. "Kereviz" in Ârâmcası "Kirîş" ve Arabçası "kerefis" olduğundan telaffuz farkıyla yavaş yavaş "kereviz" oldu. "Selene"nin Yunancası "selînû" dur.

Ben "Lûpye" ile "selene" nin iştikâklarını bilmeseydim, bu iki kelimenin Türkçe olduğuna zâhib olacaktım.

Bu makaleyi yazmaktan maksad, etimolojinin ehemmiyetini göstermek içindir. Etimoloji; tarihin yardımcı ilimlerinden biri olup bazı mesâil-i tarihiyyenin halline ve 'aliyü'lumûm akvâm-ı mütecâvirenin siyâsi, içtimâî, iktisâdi ve ahlâki

münâsebetinin tesbitine hizmet eder.

Türk lisânının tarihiyle iştigâl edenler behemehâl etimolojiye vâkîf olmaları lâzımdır. Etimolojiye vâkîf olmak için de, Türklerin komşularının hisânlarına vâkîf olmak zarûrîdir.

S.76-10 Shf.206-207

Darü'lfünûn Muallimlerinden

Avram Galanti

Lisâniyyat

ARABÎ VE FARISÎ KAVÂ'IDİNDEN AYIKLANMIŞ TÜRKÇE

Izmir Kongresi'nde mevzû'-ı bahs olmuş olan Latin hurûfâtı meselesine dâir Mecmua'da (1) bir makale ve bu meselenin mütemmimi olmak üzere, Türkçe imlâ meselesi ser-levhasıyla bir makale (2) geçenlerde Ankara'da içtimâ etmiş olan heyet-i ilmiyyenin Türk liselerde Arabî ve Fârisî'nin tedrisine dâir verdiği karar münâsebetiyle diğeri bir makale⁽³⁾ yazarak düşündüklerini izâh etdim.

Bu zeminde yazılacak başka birşey kalmadığını düşünürken birdenbire Ankara'dan bir havâdis geldi. Zonguldak meb'ûsu Tunalı Hilmi Bey Türk lisânının Arabî ve Fârisî kavâ'idinden tecrîdini Büyük Millet Meclisi'ne teklif ve teklifini teyiden meclise bir kanun layihası takdim etmiştir. (4)

Tunalı Hilmi Bey'in teklifi hakkında mutalâ'a beyân etmezden evvel, kanun layihasının metnini tedkik etmek zarûridir.

Layiha sahibi, layihasının dördüncü maddesini bir veche-i zîr tesbit etmiştir.

"Madde 4- İlk mekteplerde 1342; orta mekteplerde 1344 yüksek mekteplerle herhangi bir derecedeki ilim müesseselerinde 1346 yılından sonra yalnız Türkçe ka'ideli metinleri, ıstılâhları hâvi kitablar kullanılabilir."

Bu madde tedkik edilecek olur ise, gösterildiği tarihlerden itibâren Türkçe kitablarımız, yalnız Türkçe kâ'ideli

(1) Yeni Mecmua, numara 79

(2) Yeni Mecmua, numara 80

(3) Yeni Mecmua, numara 83

(4) "İkdâm" gazetesi, bu kanun layihasının metnini 29 Ağustos 1339-1923 tarihli nüshasında neşretmiştir.

metinleri hâvi olacak ve Türkçe'de kesirü'listi'mâl olub Arabça kâ'idelere göre yapılan terkib-i izâfîler, terkib-i tevsifler, hâller, temyizler ilh. ve keزالik Acemce ka'idelere göre yapılan terkib-i izâfîler, terkib-i tevsifler, vasf-ı terkibleri ilh. bulunmayacağı gibi Arabça bir risâle olan "Binâ - بِنَا"nın kavâ'idıyla yapılan ve Türkçe'nin kabiliyet ifâdesini vâsi' mikyâsda zenginleşdiren ve kuvvetleşdiren if'âl ve tef'il, mufâ'ale, infi'âl, ifti'âl, tef'il tefa'ül ve istif'âl vezinlerinin mahsûlleri bulunmayacaktır. Böyle bir kanun bir dakika için olsun, kabulünü farz etdikden sonra tatbikâtın neticelerini tedkik etmek fâ'ideden hâli değildir.

İlk mektebelerin tahsil müddeti dört sene olduğuna nazaran 1342'de bu gibi mekteblere giren talebe 1445 senesinin nihâyetinde tahsilini bitirir. Keزالik orta mektebelerin tahsil müddeti yedi sene olduğuna nazaran 1444'de bu gibi mekteblere giren talebe 1450 nihâyetinde tahsilini bitirir. Bu hesap müveccibine 1446 ve 1451 senelerinde ilk ve orta mektebelerden mezun olanlar -eski Türkçe'den sarf-ı nazarla değil on,beş, iki asır evvel yazılan Türkçe hatta bugünkü Türkçe eserleri anlayamayacaklardır. Çünkü bu eserlerde bugünkü Türkçemizde kullandığımız Arabça ve Acemce kâ'ideler ile yapılan kelimeler ve cümleler mevcuddur. Bu, gâyet basittir.

Millet Meclisi'ne böyle bir layiha verilir iken, memleketimizin her tarafında birtakım şikâyet âvazeleri duyuyoruz: "Mefâhirilerimizi tanımıyoruz!! Memleketimiz ne için büyük âlimler, mütefekkirler, iktisâdçılar, müverrihler, filozoflar ilh. yetiştirmiyor!!" Bu şikâyetler muhik olmakla beraber, kavî-i mücerredde kalıyor. Çünkü unutuluyorki mefâhir-i milliyeyi tanıyabilmek âlim, mütefekkir, iktisâdçı, müverrih filozof ilh. yetiştirebilmek için yüksek bir irfân lazımdır. Yüksek bir irfân, fikrin bütün tezâhüratını ifâde edebilecek

'avâmlı çok ve zengin bir lisân ile edilir. Şimdiki yani el sine-i selisenin kavâ'idinden mürekkeb lisânımız buna gayr-ı kâfi iken, acaba Arab ve Acem kavâ'idinden tecrid edilmiş Türkçe bu şikâyetlere nihâyet verebileceğimi yani irfânımızın yükselmesine yardım edecek mi?! Asla! Zonguldak meb'usunun layihasının kabulü, resmen, geriye doğru atılacak en büyük adımdır. Kerrât ile söylediğim gibi ben Türkçe'nin sadeleştirilmesine tarafdırım. Arabça bir terhib-i tevsifi yerine Türkçe bir terhib-i tevsifinin isti'mâl edilmesine kezalik "irsâl etmek" yerine "göndermek" kelimesinin kullanılmasını isterim. Fakat Türkçe kavâ'idi kitabından Arabî ve Fârisî terâhib-i tevsîfiyye ilh. kavâ'idiyle ve meselâ "if'âl" ve "müfâ'ile" vezinleri i'ânesiyle yapılan "irsâl" ve "mürâsele" kelimelerinin tam manâlarını bize öğreden Arabça kavâ'idin hiçbir vakit teba'iyedini irfânımız, siyâsi hayatımız nâmına istemem. Aksini talep etmek mâzi mevcudiyetimizi söndürmek âtî-i siyasî hayatımızı tehlikeye vaz' etmek demektir.

İlim sâhâsında ilerlemek arzu ediyoruz. İlerlemek lâf ile olmaz, çalışmak ile olur. Avrupalılar, bize "sizin medeniyete hizmetiniz yokdur." diyorlar. Bence, yanlış olan Avrupalıların bu iddiâsını cerh ile aksini isbât etmek lâzımdır. Bu isbât keyfiyeti, söz ile değil fiiliyât yani mevcud eski, yeni yazma ve basma eserlerimizi tedkik etmekle olur. Bu eserleri anlamak ve tettebbu'âtda bulunabilmek için kendimizi Arabî ve Fârisî kavâ'idinden müstağni kılamayız.

Makaleye nihâyet vermezden evvel, şunuda ilâve etmek isterimki gayet mühim olan lisân meseleleri idâri komisyonlar ile hallolunmaz. Bu gibi meselelerdeki re'y sahibleri, ilme kuvvetli itimâdları ve lisâniyyâta vâkıf olmakla beraber lisâniyyatın terakkiyât-ı âhîresine vâkıf olan ve ne istediklerini bilen zevâtdan mürekkeb, tam manâda, bir heyet-i ilmiyye azâsıdır. Enver Paşa'nın Harbiye Nâzırlığı zamanında "devâ'irde hurûf-ı münfasılanın isti'mâl ve muharrerât-ı res-

miyyenin bi harfler ile yazılması Harbiye Nâzır Paşa'nın emr-i iktizâsındadır " tarzında gülünç ta'mîm memleketimizin şerefini arttıracak hâmiyetde değil idi. Zirâ hiçbir zaman ve mekânda, lisân meselesi bir idâri mesele değildir. Bu sâhâda, ilk ve son söz ilmindir.

S.84, Shf. 362-363

Darü'lfünûn Muallimlerinden

Avrâm Galanti

Lisâniyyat

TÜRK LİSELERDE ARABÎ VE FÂRİSÎ

Izmir İktisâd Kongresi'nde mevzu'-ı bahs olmuş olan Latin hurûfatı meselesi, vaktiyle beni bu meseleyi kurcalamağa sevk ederek, buna dâir bu mecmua'da bir makale ve Latin hurûfatının mütemmimi olmak üzre, Türkçe imlâ hakkında diğeri bir makale yazdım. Ankara'da, 5 Temmuz- 15 Ağustos 1339-1923- de içtimâ eden heyet-i ilmiyyenin, Türk liselerde okunan Arabî ve Fârisî hakkında almış olduğu karar üzerine, bâlâdaki ser-levhalı makaleyi yazmak mecburiyetini hissettim. Bence, Latin hurûfatı, Türkçe imlâ ve liselerde Arabî ve Fârisî meseleleri bir "kül" teşkil ederki, ayrılması muzır neticeler tevlîd eder.

Heyet-i ilmiyye kararı iktizâsınca, 11 seneden ibâret olan yeni liselerin 4 senesi ibtidâî, 4 senesi birinci devre ve 3 senesi ikinci devre i'tibâr olunur. Bu sûretle Arabî ve Fârisî ikinci devrede yani üç sene okunacak demektir.

Heyet-i iymiyenin bu kararından, meselenin cihât-ı muhtelifesinin ale'lacelerle tedkik edildiği anlaşılır. Arabî ve Fârisînin tahsil müddetinin tenkîs lehine tarafdâr olanların başlıca mütâla'aları :

1- Türk lisânını Arabî ve Fârisînin tahakkümünden kurtarmak.

Buna cevâben diyebilirimki, mademki maksad budur, o hâlde Arabî ve Fârisî'yi tamamıyla kaldırmak evlâdır. Türkçe'de kullanılan Arabî ve Fârisî terkiib-i izâfi ve tevassufu kavâ'idiyle, en müste'mil "binâ" bâbları ve daha birkaç ufak tefek kavâ'idi Türkçe kavâ'id kitabına idhâl etmekle, matlûb hâsıl olur.

2- Türkçe'ye "Garrekû-

-Rus" harsı gibi bir hars

vermek.

Buna cevâben diyebilirimki, bu müddet gayr-ı kâfidir. Ben Arabça, Latince ve Yunanca bilirim. Bunlar o kadar müşkül lisânlardırki üç senelik bir tahsil ile, vasati derecede bir edebî metni anlamak kâbil değildir.

Liselerimizdeki Arabî ve Fârisî hakkında düşündüklerimi izâh edeyim: Evvel emirde bunu söylemek isterimki, ben Türk lisân ve harsının tam inkişâfı lehindeyim. Ben Arabî ve Fârisî'nin Türkçe'ye yardımcı lisânlar sıfatıyla idhâline değil, ayrı lisânlar sıfatıyla -dinen, siyâseten, ilmen ve iktisâden- okunmasına taraftarım.

Dinen- Bu noktanın ehemmiyeti gayet sarîhdir. Kur'an-ı Kerim, câmia-ı İslâmiyyeyi rabteden bir habl-ı metin olduğundan her bir müsellim, Kur'ân-ın tercümesi olsa bile onu metn-i aslîsinde okumağı ve anlamağı arzu eder.

Siyâseten- Latin harfleri ve Türkçe imlâ makalelerimde Latin harflerinin kullanılması ve Türkçe imlânın gelişi güzel yazılması keyfiyetlerinin siyaseten muzır olduğunu anlatmış idim. Kezâlik, Arabî ve Fârisî'nin tahsil müddetinin tenkîsî da, siyâseten musırdır.

"Siyaseten" tabirinden tevahhuş edenler ve "biz siyaset den bıkdık, siyâset ile uğraşmak istemeyiz, kendi halimizde kalmak isteriz, Arablar ve Acemler ile alışverişimiz yokdur" düşünenler belki bulunur. Böyle tevahhuş edenler ve düşünenler, tabiatda, "hiss" in fevkında birtakım kuvvetler olduğunu ve bu kuvvetler te'sirâtından âzâde olmak beşerin iktidârında olmadığını bilmelidirler.

Cem'iyet-i beşeriyyede, "şahsi" münferid bir halde yaşamadığı gibi "millet"de münferid bir halde de yaşayamaz. Din, komşuluk, iktisâd, âdât ve ahlâk, gayr-ı mütecânis milletlerin hayatlarında bile hatırları sayılır birtakım kuvvetli âmillerdir.

Mustafa Kemâl ve kumanda ettiği Türk ordusu, bir yeni

tarihî devre açmakla yeni bir Türkiye meydana getirdiler. Bu yeni Türkiye "parlak bir tecerrüd" de kapanmalı; her zamandan ziyâde ehl-i İslâmın kuvve-i maneviyyesine muhtaçdır, çünkü Türkiye'nin terakkisini arzu etmeyenler, inkılâblarıyla dünyaya yeni bir "ruh" veren Türkleri 'afv etmiyorlar ve intikam fırsatları bekliyorlar. Bu fırsatları arayanlar, İslâm arasına tefrika sokmak vesâ'iti taharri etmekden ferâgat etmiyorlar. Hutbenin Türkçe okunması kararı münâsebetiyle, bazı Mısır ve Suriye hristiyan Arab gazeteleri, alınan bu kararın Arab lisânına ve ırkına karşı olduğu ve Türklere meveddet besleyen Arabların bundan ibret almaları lâzım geldiğini yazmışlar ise de, aynı memleketlerin İslâm Arab gazeteleri, hutbenin Türkçe okunmasında bir mahzûr olmadığını cevâben yazmışlardır.

Bu defa Arabî ve Fârisî'nin müddet-i tahsili etdirilecek olur ise, düşmanlarımız bize karşı propaganda ederek bu iki lisânı tekellüm eden milletler ile Türkler arasına nifâk sokmağa çalışacaklar ve hakikat-ı halde, bu milletler bundan müteessir olarak, sükût-ı hayâle uğrayacaklardır.

Ehl-i İslâmın kuvve-i maneviyyesi, bekâ ve istiklâlimiz için en büyük kuvvetlerden biridir. Bu ma'lûm iken, bunu Amerikalı bir râhibin ağzından işitmek dahi hoş birşeydir.

Geçen senenin 11 Ağustosunda, Rodos Adası'na gitmek üzere Mesâjeri - ساجري - kumpanyasının "Pierre Loti" vapuruna bindim. Vapurun kalkacağı sırada, New York meşhur râhiblerinden Mister Frederik Berrâvon nâmında bir zât vapura geldi. Harb-i umumîden sonra yeni teşekkül etmiş olan devletleri ziyâret etmek maksadıyla seyâhate çıkmış olan bu zât, vaktin darlığından dolayı, İstanbul mesâjeri acentesinden bilet almadan vapura bindi. Ve ilk işi vapurda bilet istemek oldu. Amerikalı râhib, İngilizce ve Almanca'dan başka bir lisân bilmediğinden, bilet almak husûsunda müşkülât çekiyor idi. Ben araya girdim ve bilet işini tesviye etdim. Bu sû-

retle aramızda mu'arefet peydâ oldu. Vapurda muhtelif mevzular üzerine konuşduktan sonra İslâmiyet'den bahs açılarak mûmi-ileyh aynen dedi:

"Sir asırdan beri Amerika İlahiyât 'ulemâsı İslâmiyetin tedkîkiyle meşguldürler. Kur'ân, yüksek derecede kuvve-i maneviyeye tevlîd eden kuvvetli bir kitabdır."

345 İlmen- Şimdiye kadar yazılmış her nev'i Türkçe âsârın Arabî ve Fârisî te'sirâtından hâli kalmadığı / ma'lûmdur. Bu âsâr matbu' olsun olmasın, Türk fikrinin sekiz on asırlık mahsûlüdür. Buhları tedkik ile Türklerin dünyadaki vaziyetlerini ve medeniyete hizmetlerini anlamak için kuvvetli Arabî ve Fârisî bilmek lâzımdır. Bu âsârın bir kısmının Arab ve Acem lisânlarında yazılmış olması meseleye başka bir ehemmiyet verir. Sonra Arab Edebiyatı tarihinde, Arabça yazmış pekçok Türk müellife tesâdüf olunur. Bu müelliflerin eserlerini ayırıp Türk unsuruna hassa vermek, Arabçasız olmaz. Aynı hâl Acemce yazmış Türk müellifler hakkında vardır. Bundan başka Arabça'nın silinmesi elsine-i Sâmice'nin ve Acemce'nin silinmesi 250 milyon halk tarafından tekellüm edilen Urdu lisânının tahsilini pek ziyâde teshîl eder. Din memurları ve matbû'ât müntesibini için Arabça lâzımdır. Hülâsa Arabî ve Fârisî, teknil Türk medeniyetini zâhire inrâç etmeğe yardım eden iki mühim ve kuvvetli âletlerdir.

İktisâden - İktisâdiyatımızı ilerletmek, cümlemizin âmâlidir. Fakat bu sâhada muvaffakiyetle ilerleyebilmek için vesâ'it-i maddiyeden başka vesâ'it-i mu'âvene lâzımdır. Vesâ'it-i mu'âvene meyânında lisân meselesi gayet mühimdir. Bizim eski Arab vilâyetleri olan yeni devletler ve Acemistân ile komşuyuz ve münâsebât-ı ticâriyyede bulunuyoruz ve bğlunacağız. Bunlar ile beraber Mısır ve Şimâli Afrika ve Hindistan'ın ticâret lisânları, Arabça Acemce ve Urduca'dır. Biz Arabî ve Fârisî bilmez isek, ticâret muhrecleri açamaz. Ticâretde hüner müşteriyi aramaktır, müşterinin ayağa gelmesini beklemek değildir. Almanya bunu herkesden ziyâde takdir etmiş ve herkesden

ziyâde muvaffak olmuştur. Bugün Avrupa lisânlarında İngilizce Fransızca ve Almanca'dan gayri İspanyolca ve Portekizce okuduyor ve bazı yerlerde bir kaç El sine-i Şarkiyeye Mektepleri açıyor. Bu liselerde okunan lisânlar mükemmel sûrette öğrenilmez ise, herhalde muhâbere-i ticâriyye temin ediliyor ve maksad hâsıl oluyor.

İktisâdiyyâtımızı ilerletmek arzusunda bulunan biz, bu ciheti dahi nazardan dūr tutmamalıyız.

Mutalâ'ât-ı salâhiyyetirâz olmak üzere "Arabî ve Fârisî'yi lisân olarak öğrenmek isteyenler için ayrıca bir El sine-i Şarkiyeye mektebi açılır, bunlarda o mektebe gidip bu lisânları öğrenebilirler" diyebilen bulunur. Buna cevâben derimki: Bizde Arabî ve Fârisî Avrupa'da olduğu gibi birer ilim lisânı değildir. Arabça din, Türk harsının tedkiki, iktisâdiyyâtımızın inkişâfı için de elzemdir. Buna bir iki el sine-i şarkiyeye mektebi kâfi değildir. Bu lisânlar bütün liselerimizde yeni karar müveccibince değil- bulunmalı.

Bunun için ne yapmalı? Fikrime göre :

- 1- Liselerde Arabî ve Fârisî'nin müddet-i tahsili üç sene değil beş sene olmalı,
- 2- Bu iki lisânın usûl-i tedrisini ıslâh etmeli.

Arabça hakkında yazılan metodların en iyileri Beyrut-da ve Mısır'da tab' olunanlardır. Liselerin Arabî ve Fârisî muallimleri yeni metodlar hakkında re'y beyân ederler ve ihtiyâcâtımıza göre yeni Arabî ve Fârisî ders kitapları meydana getirirler.

Lisâniyyât

LATİN HURÛFÂTI MESELESİ

~~1324~~
~~1908~~ meşrutiyetin ilânı zamanında, Kâhire'de yevmi bir Fransızca gazetede muharrirlik ediyordum. Gazete idâre-hânesine gelmeğe mu'tâdı olan bir Rum tabibi ile meşrutiyet-den, Türkiye'nin müstakbel terakkiyatından bahseder iken tabib:

-Efendi, dedi, Türkler yazıyı Frenkler gibi soldan sağa yazmazlar ise, mümkün değil, ilerleyemezler.

Ben muhatabın yüzüne bakarak, güldüm.

-Ne için gülüyorsunuz, dedi.

- Efendi, dedim, bu nasıl söz, yazıyı soldan sağa yazmakla insan ilerler mi?

Tabib susdu.

Latin hurûfâtının isti'mâliyle terâkkimizi iddia edenleri düşününce, bu tabibin sözleri hatırıma gelir.

Latin hurûfâtının isti'mâline taraftar olanların samiyetini itirâf etmekle beraber, bunların bu mesele ile asla isti'mâl etmediklerini yahud pek az iştigâl ettiklerini zannetmek isterim.

Latin harflerinin isti'mâline tarafdâr olanlar "Türkçe yani Arabça harfler muttasıl ve munfasıldır; (va) ve (ye) harflerinin muhtelif telaffuzları vardır; öğrenmesi ve öğretmesi müşküldür; Latin harfleri bütün bu müşkülâtı ber-taraf eder" tarzında düşünürler.

Bâdi-i nazarda bu düşünüş hoş görünüyor ve insan, Latin hurûfatı taraftarlarına hak verecek gibi oluyor. Fakat mesele etraflıca tedkik edilir ise, Latin harflerinin isti'mâli bize menfaat değil, muzarret getirir.

Türkçe yani Arabça muttasıl ve munfasıl harflerinin müşkül cihetini inkâr etmiyorum. (Vav) ve (ye) nin muhtelif telaffuz-

larının arzettikleri müşkülât, Türkçe Lâtince harflerde hemen hemen birdir. Meselâ: (Bilmeli-بيلملى-) kelimesi Lâtin harfiyle yazılacak olursa bilmeli olur. Tabiidirki Latince harfli (bilmeli) kelimesini yazmak için az müşkülât çekilir, zirâ harfler bitişik değildir. Tekrar ediyorum, müşkülât ancak harflerin muttasıl ve munfasıl olmasındadır. Başka yerde değildir.

Şimdi Latince harfli bilmeli kelimesinin telaffuzunu tedkik edeyim :

Latin harfli Türkçe kelimelerin telaffuzu, Türkçe telaffuzdan çıkarak Frenkçe olur. Frenk Türkçe telaffuzu ma'lûmdur. Amerika'dan veya Avrupa'dan gelen seyyâhların eline verilmek üzere İngilizce-Türkçe, Fransızca-Türkçe, Almanca-Türkçe, İtalyanca-Türkçe ilh. Latin harfleriyle yazılmış bir takım rehberler basılıyor. Seyyahların, Latin harfiyle yazılmış kelimeleri pek biçimsiz bir telaffuz ile okuduklarına nazaran, Latin harfleri taraftarları, Latin harfleriyle yazılmış kelimelere tam bir Türk telaffuzu verebilmek maksadıyla, bilmeli deki birinci ve sonuncu (i) leri telaffuz farklarını ayırmak için (i) lerin üstüne, yâ altına, yâ soluna, yâ sağına bir işâret vaz' etmek lâzım geleceğini ileri süreceklerdir. Bu çâre doğrudur. Fakat aynı çâreyi Latin harflerine tatbik etmekden ise Türkçe yani Arabça harflere tatbik etmek hayırlıdır. Bu mutâla'ama kelimelere tam bir Türk telaffuzu vermek için, Latin harflerine ilâve edilecek işâret ile Türkçe yani Arabça harflere ilâve edilecek işârât arasında hiçbir fark olmadığını söylemek isterim. Yalnız ortada, bâlâda söylendiği gibi, muttasıl ve munfasıl harfleri meselesi kalıyor ki isti'mâllerinin fâ'idesi, Latin harflerinin bize te'min edeceği zannolunan kavâ'ididen kat kat büyüktür. Daha açık bir tabir ile, diyebilirimki Latin harflerinin isti'mâli pek muzırdır. Çünkü :

1- Latin harfleri, Memâlik-i İslâmiyye'ye rabteden habli metîni koparır, memâlik-i mezkûreyi yekdiğerinden ayırır yani câmia-i İslâmiyye'yi inhiâle doğru sevkeder. Bu nokta ga-

yet mühimdir. Ma'lûmâtım ihtisâsım itibâriyle bu bâbda söz söyleyecek bir halde bulunuyorum. Abdulhâmid Sâni idâresi zamanında Kahire'ye kaçtım. 1904-1909 senelerinde yevmi bir Fransızca gazetede çalıştım. Gazetedeki başlıca vazifem, Mısır'da çıkan ve Memâlik-i Islâmiyye'den gelen Arab gazetele-
rinin siyasi makalelerini Tilhiz ve Fransızca'ya tercüme et-
mek idi. Bana dünyayı tanıttıran, Avrupa'nın ihrâcât metâ'i
olan sahte medeniyetini öğreten, ehl-i Islâmın derdlerini
bildiren, elhâsıl gözlerimi açan bu vazife oldu. O zamandan
itibâren bugüne kadar mesâ'il-i Islâmiyyeyi takib etmek fır-
satı düşdü ve hâlen düşüyor. Edindiğim kanaat budurki, keli-
me-i Islâmiyye'nin kuvveti büyükdür, büyüyor ve gitdikçe bü-
yüyecek ve hiçbir hâ'il büyümesine mâni' olmayacaktır. Ge-
çirdiğimiz felâketli mütâreke senelerinde, bu kelime-i Is-
lâmiyye'nin mu'âveneti dokundu. Bu kuvveti tevlîd eden Kur'-
ân-ı Kerim'dir. Kur'ân-ı Kerim'in yazısı ehl-i Islâmın ya-
zısıdırki ehl-i Islâmı tevhid eder. Binâenaleyh mâdemki Kur'-
ân-ı Kerim Arabça (yani Türkçe) yazısıyla yazılmışdır, her
müslümanın Arabça yazıyı öğrenmek mecburiyetinde demektir.
Mâdemki bu mecburiyet mevcuddur, Latin harflerinin isti'mâli
meselesi kendiliğinden ortadan kalkar gider.

Bu mutâla'amı, bulunduğum bir meclisde söyledim ve
hâzırûndan biri : "Efendim, ne olacak! Kur'ân-ı Kerim'i La-
tin harfleriyle de yazarız" dedi. Ben kahkahalarla güldüm.
Çünkü muhatabım Arabça'nın beyneviyyesini bilmiyor idi. Türk-
çe'de *sovaî* olmak yani (vav) (ye) bulunmak asıldır. Hal-
buki Arabça'da *sovaî* olmamak yani (vav) (ye) bulunmamak
asıldır. İ'lâl-i kavâ'id meydandadır. Türkçe'yi Latin yazı-
sıyla yazdığımız gün yine Türkçe, Türkçe'dir, lâkin Arabça'yı
Latin yazısıyla yazdığımız gün, Arabça değildir başka birşey-
dir.

2- Avrupa hükümetleri, kendi lisânlarını başka memleket-
lerin ahâlisine öğretmek için maddi ve manevi fedâkârlıklarda

bulunurlar. Memleketimiz bu hale şâhiddir. İngiliz, Fransız İtalyan, Amerikan, Alman mektepleri, bu lisânları konuşan memleketlere karşı, memleketimizde bir tevveccühe his tevlîd etmek için, açılmış müesseselerdir. Biz, Latin hurûfatının isti'mâliyle bize lisânen dahi çok revâbıtı olan Arablara ve Acemlere Türkçe öğretmek fırsatını vermeyib kendilerine âdetta "siz bizden ayrılınız" diyeceğiz.

3- Latin harfleri ticâretimizin inkişâfına engeldir. İstanbul'u ele alalım. İstanbul, âlem-i İslâm'ın ilmî merkezidir. Dünya'da Türkçe mütekellim halk, kırk milyondan fazla olduğundan, merci'-i ilmîleri İstanbul'dur. Biz Latin hurûfunu isti'mâl edersek ve diğer Türk 'anâsırı Arabça harfleri isti'mâl eder ise, ilim ve fikir mübâdelesi ve kitab ticâreti mahdûd kalır yani irfân ve ticâret mutazarrır olur. Kardeş memleketler arasında, kardeşlik ölür gider.

Matbuât mahsûlü ticâreti, yabana atılacak birşey değildir. İstanbul şehri hergün Paris matbuâtından beşbin Fransızca yevmî gazete okuyor. Bunu bu iş ile iştigâl edenlerin ağzından işitdim. Vasatî olarak beheri iki guruşa satılan bu gazetelerin günde yüz liralık ve senede otuzaltı bin beşyüz liralık bir kıymeti vardır. Bu rakkama Fransızca mecmua , kitab ve sâire esmâni ilâve olunur ise, İstanbul şehri senede yalnız matbuât mahsûlü olarak Fransa'ya en az altmış bir lira bir para gönderiyor demektir. Biraz düşünölsün. Bu meblâf, lisân-ı umumu Fransızca olmayan bir şehirden çıkıyor.

Sayılan işbu mazaretler nazar-ı itibâra alınır ise, Arabî ve Latin harfleri meselesinde verilecek hükmün, herhalde Latin harfleri aleyhine olacağı tabiidir.

Latincilerin yalnız bir cihette hakları vardır. O da bâlâda söylendiği gibi, latin harflerinin munfasıl ve Arabî harflerinin muttasıl ve munfasıl olmasındadır. Bir çocuk, Latin hurûfuyla bir ayda ve Arabî hurûfuyla iki ayda, kezâlik reşid bir kimse Latin hurûfuyla onbeş günde ve Arabî hurûfuy-

la bir ayda kırâ'at öğrenebilir. İşte Latin hurûfu lehine olan yefâne sebeb-i mü'eyyid, bir iki aylık yahud onbeş, otuz günlük meselesidir. Acaba, hangimiz çocuklukda ve gençlikde ay değil, aylar gâib etmemişdir ve etmiyor? Bir iki aylık bir zaman için, Türklüğün, İslâmlığın dinî, ırkî, siyâsî, iktisâdî ve daha açık bir tabir ile hayati menâfi'ini fedâ etmek doğru olur mu?

Hayır, hiçbir vakit doğru olamaz.

Dünyadaki mevcûdât manen ve maddeten yekdiğeriyle merbutdur. En bayağı ve en ehemmiyetsiz zannedilen bir şeyin en mühim şeyler üzerine icrâ-yı tesir ettiği görülür. Zâhiren ehemmiyetsiz ve fakat esâs itibârıyla pek ehemmiyetli olan Latin ve Arabî harfleri meselesi böyledir. Birinciler, Türklüğü ve Camia-i İslâmiyye'yi ihlâle doğru sevk ve ikinciler Türklüğü ve Camia-i İslâmiyye'yi ihlâlden kurtarmağa hizmet ettikten başka bunları takviye edebilir. Küçük sebepleri ih-mâl etmemeli. Memleketimiz bilmemezlik, taklidcilik ve ma'lûmât-fürûşluk yüzünden pekçok zarar gördü. Müteyakkız davranalım.

X
X X

Geçen sene Maârif Nezâreti, 'alfabenin ıslâhı hakkında kendisine dört zât tarafından ayrı ayrı gönderilen dört projeyi bir ay tedkik için Edebiyat Fakültesi'ne gönderdi. Edebiyat Fakültesi Meclisi müderrisi işi bir komisyona havâle etdi. Projeler, vaktiyle bu mesele ile iştigâl etmiş müderris ve muallimlerden mürekkeb benim de azâ sıfatıyla dâhil olduğum bu komisyon tarafından, üç hafta kadar tedkik edildi. Proje sahiblerinin fevkalâde gayretlerini takdir etmekle beraber, nihâyet bazı ta'dilât ile birinin alfabe projesini kabul ederek Maârif Nezâreti'ne iâde etdik. Komisyonu teşkil eden azâlar, esâsen uzun uzadıya bu mesele ile iştigal ettikleri için, Latin harfleri aleyhine ve mevcud Arabça harflere;

eşkâl-i hurûfa halel gelmemek şartıyla, bazı ta'dilât yap-
mağa karar verdi.

S.79, Shf. 265-266

Darü'lfünûn Muallimlerinden

Avram Galanti

Lisâniyyât

TÜRKÇE İMLÂ MESELESİ

Geçen nüshamızda, Latin Hurûfatı Meselesi ünvanlı makalede, Türk, Arab, ve Acem lisânlarının alâkadârlıkları itibarıyla, Arabça harflerin isti'mâl lehine idâre-i kelâm etmiş idim. Bu defa, bu üç lisâna te'allık eden imlâ meselesi hakkında düşündüğümü yazacağım.

Başka lisânlarda, harfler ve imlâ iki ayrı mesele iken, lisânımızda bu iki mesele arasında münâsebet ve temâs mevcut olduğu ma'lûmdur.

Yazıyı islâh etmek maksadıyla, Türkçe (Arabça) harflerine Latince harfler kullanmağa kalkışanlar gibi imlâyı islâh etmek maksadıyla kalkışanlar da bulunur. İmlânın islâhına doğru şimdiye kadar atılan adımların ilmî bir esas üzerine olduğunu itirâf etmeli. Bazı teceddüd-perverler muharrirler, kelimelerin imlâlarını türlü türlü kalblere sokmuşlardır. Bunların maksadları Latincilerinki gibi iyi ise de, neticesi Latincilerinki gibi aynı esbâbdan dolayı, muzırdır. (1)

Türkçe'de kullanılan Türk, Arab, Acem kelimelerinin şimdiki imlâlarını değiştirebilir miyiz yani savâ'itsiz yazılan kelimeler savâ'it ilâve edebilir miyiz? Buna cevap verebilmek için, bu üç lisânın teşkilât-ı benîviyyesini tedkik etmek icâb eder.

Türkçe- Turan grubunun eski bünyesinde savâ'it bulunduğu ve Türkçe kelimeler malımız olduğu için elyevm Sâmicce imlâyâ göre savâ'itsiz yazılan Türk kelimelerine eski bünyesini iâde yani savâ'it vaz' edebiliriz. Meselâ (ben - بن), (kalmak- قالمة) kelimelerini (بنون) (قالمة) tarzında yazabiliriz.

(1) Latin Hurûfatı Meselesi makaleme müracaat

Bir Arab ve bir bir Acem, bir Türk kadar sâ'itsiz Türkçe kelimelerden ziyâde savâ'itli Türkçe kelimelerden istifâde eder. Arabça- Sâmi grubunun eski bünyesinde savâ'it bulunduğu için, mâlımız olmayan Arabça kelimelerin bünye-i asliyyesini bozmağa yani savâ'it vaz' etmeğe salâhiyetimiz yokdur. Meselâ (sâ-at) (mükemmel) kelimelerini (sâât-^{ساعة}) (mükemmel-^{مكمل}) tarzında yazamayız. Fakat diyeceksinizki: "Efendim, (sâ'at-^{ساعة}) ve (mükemmel-^{مكمل}) kelimeleri Türkçeleşdi, artık bu kelimeleri istediğimiz gibi yazarız, kimse karışamaz" Evet buna kimse karışamaz, fakat bundan en ziyâde mütezarar olanlar Arablar değil, biziz, çünkü mürûr-ı zaman ile ed bî, siyâsî ve iktisâdî bir "Parlak tecerrüd" dâhilinde kapatır gideriz. Burada büyük bir mu'teriz açarak "parlak tecerrüd" ne demek olduğunu izâh edeyim.

İngiltere Kraliçesi Victoria'nın o ahz-i sultaniyyetinde, o zaman büyümekte olan Alman imparatorluğunun nüfûzu neticesi olarak, İngiltere siyâseten tecrâdedilmek tehlikesine ma'rûz kalmış idi. İngiliz matbûatı, korkdukları bu tecerrüdü Splendid Isolation yani parlak tecerrüd tesmiye etmişler idi. Kraliçenin haleti Kral Edward, bunun muzarratını derk ederek İngiltere'yi kurtarmağa koyulmuş ve İngiltere'nin o zamanki düşmanı olan Rusya ile tecdîd-i mevâlâta şitâb ederek Rusya'yı ziyâret ve Rus Çârının ziyâretini kabul etmiştir.

Mu'terizeyi kapayarak sadede avdet edeyim. Biz Türkçe'de müste'mil Arabî kelimelerin imlâsını değiştirir isek, Arabları bizden uzaklaştırmış oluruz. Tecerrüd-i lisânîyi tecerrüd-i siyâsî ve iktisâdî takib eder.

Fikrimi tevsî' edeyim.

Geçen numaradaki Latin Hurûfâtı Meselesi makalemde, Türkçe (Arabça) harfleri yine Latince harflerin isti'mâlindeki mahzûrlardan ikinci ile üçüncü mahzûrlar, imlâ meselesinde de vâriddir. Biz (sâ'at-^{ساعة}) (mükemmel-^{مكمل}) kelimelerini (sâât-^{ساعة}) (mükemmel-^{مكمل}) tarzında yazacak olur isek, Arab yeni imlâ ile yazılan bu iki kelimenin şekillerini, klişelerini tanımayacak. Halbuki Arab bu iki kelimeyi

Arabî şekillerinde görür ise, muhtelif Arabça telaffuzlara rağmen: -maukammel, mokammal, mukem, mel, mokemmel okur gider. Bundan başka Arab Türkçe'de Arabça kelimeler olduğunu bilerek Türkçe'yi öğrenmeğe heves eder ve bu yüzden Türk ve Arab memleketleri arasında münâsebât-ı edebiyeye ve siyâsiyye inkişâf eder ve dolayısıyla, mütekâbil bir teveccüh peydâ olur ve yine dolayısıyla, münâsebât-ı ticâriyye ve siyâseten ihmâl edilmesi lâzım gelmeyen sıkı bir mukârenet husûle gelirken en ziyâde bunlara büyük bir ehemmiyet vermeli.

Ma'lûmdurki bir milletin lisânını bilen, o millete karşı bir teveccüh besler. Müstesnâları azdır. Memleketimizde en ziyâde Fransızca okunduğu için, memleketimizin başlıca teveccühü Fransa içindir. Harb-i umûmi esnâsında, oğlunu Fransız mektebinde ve kızını Alman mektebinde okutan bir kimse, oğlu ile kızının teveccüh ve hassasiyât husûslarından dolayı gavga etdiklerini ve evinde rahat olmadığını bana nakletti. Bu iki çocuk bu iki lisânı tahsil etmemiş olsa idi, Fransa ve Almanya'ya karşı bâriz bir sûretde teveccüh besleyemez idi.

286 Acemce- Aryen grubunun eski bünyesinde savâ'it bulunduğu ve Fârisi kelimeleri elyevm Arab imlâsı sisteminde yazıldığı için Acemlerin, şimdiki/ halde, isti'mâl etdikleri imlâyı bozmağa yani savâ'it vaz' etmeğe salâhiyetimiz yokdur. Meselâ biz (peder-)𐎱-) kelimesini (peder-)𐎱𐎠-) tarzında yazamayız. Fakat Acemler imlâlarını değiştirirler ise bizde değiştirmeliyiz. Değiştirmez isek, şimdiki halde değiştirmeğe kıyâm ettiğimizde husûle gelecek mahzûrların aynı o zaman husûle gelecektir. Maksad, Türkler ile Acemler arasındaki temâs ve mukâreneti gâib etmemektir.

Yukarda, Acemce imlâ hakkında serdetdiğim mülâhazâtın kâffesi, Acemce imlâyaya da tatbik olunur.

Türkçe imlâyaya yeknesak bir şekil vermek yani savâ'it vaz' etmek tarafdârları savâ'it sistemi idhâl edilmez ise, kelimelerin imlâlarını hatırdâ tutmak müşkül olur, iddia edilir.

buna cevâben diyebilirimki Arabî ve Fârisî kelimelerinin imlâları, Fransızca ve bâ-husus İngilizce kelimelerin imlâlarından kolaydır. Bu son iki lisânın imlâlarını hatırdan tutduktan sonra, Türkçe'de kullanılan Arabî ve Fârisî kelimelerinin imlâlarını ne için hatırdan tutmayalım?!

Bilmemezlik ma'lûmât-fürûşluk ve bâ-husus taklidçilik bir memleket için muzır neticeler verdiğiinden, bunlardan hader edelim.

S.80, Shf. 285-286

Darü'lfünûn Muallimlerinden

Avrâm Galanti

Lisâniyyat

TÜRKİYÂ KELİMESİNİN İMÂLESİ

Geçenlerde "İkdâm" gazetesi (1), Dâhiliye Vekâleti'nin, Ankara'dan İstanbul vilâyetine gönderdiği âtideki telgrâfı neşrediyordu:

"Ba'demâ muharrenât sernâmelerindeki (Türkiyâ Millet Meclisi Hükümeti) yerine (Türkiyâ Cumhuriyeti) yazılacaktır. (Türkiye) kelimesi hâ-yi resmiye ile (e) yazılacaktır."

Dâhiliye Vekâleti'nin, (Türkiye) kelimesinin imâlesiyeli iştigal ile memleketimizin yeni isminin yalnız bir türlü imlâ ile yazılması teşebbüsü değil, vekâlet-i mezkûrenin biz-zât imlâsının takrîr ve tesbiti keyfiyeti, tuhafıma gitdi. Çünkü kelimelerin imlâlarının tesbiti, idâri değil, ilmî bir meseledir.

Bu "hâl" bize diğer bir hâl hatırlatdı. Enver Paşa Harbiye Vekâletine geçtiği vakit, Harbiye ve Bahriye Nezâretlerinde hurûf-ı munfasılanın isti'mâli için bu nezâretlere bi ta'mîm göndermiş ve bu iki nezâret "emir nezâretpenâhi"ye Türkiyâ hurûf-ı munfasılayı isti'mâl etmişlerdir. Fakat, arada harb-i umumî ilân edildiğinden, harbin hitâmında, başlamak üzere, muvaffakiyeten hurûf-ı munfasılanın isti'mâline nihâyet verilmiştir.

Bu iki "hâl"i zikretmekden maksad ileride, Türk yazı ve imlâ inkişâf tarihlerini yazacak muharrirlere malzeme hazırlamak içindir.

Bu küçük mülâhazadan sonra Dâhiliye Vekâleti tarafından tesbit edilen Türkiyâ kelimesinin imlâsı doğru mudur suâli vârid olur. Bu suâle cevap vermek için, evvel Dâhiyye Vekâleti'nin bu bâbda ne düşündüğünü aramak lâzım gelir.

(1) 6 Teşrin-i Sâni 1339/1923 tarihli ve 953 sayılı nüsha

Bizim anlamak istediğimize göre, vekâlet, "Türkiyâ" kelimesinin imlâsının hayn-ı tesbitinde,

1- "Türkiyâ", "Türkiye" şekillerinden, doğrudan doğruya "Türkiye" şeklini tercih ve kabul etmeği, yâ

2- Türk kelimesine "yâ-yı nisbî" ve mü'ennes alâmeti olan "e- " ilâve ederek, Türk memleketine izâfeten "Türkiye" şeklini meydana getirmeği düşünmüştür.

Memleketimizin yeni ismini "Türkiye" şeklinde tesbit eden Dâhiliye Vekâletinin, âtideki esbâbdan dolayı, tesbit muâmelesinde muvaffak olduğunu isbât edeceğiz. Bunu isbât etmek için, vekâletin düşünmüş olduğu iki hâlin ikincisinden başlayacağız.

Türk kelimesine ilâve olunan "yâ-yı nisbî" ve "e- " ile husûle gelen kelime "Türkiye" olur. Bu kelime; bir sakıt olub, mahdûf bir muvassıf ve meselâ "memâlik" yahud "memleket" kelimesi yerine isim sûretinde kullanılabilirse de, âksân: accent (âksân, kelimedede bir hecenin üzerine temdiden tevakkuf eden sedâya derler) buna mâni' olur. Çünkü, sakıt sûretinde kullanılan "Türkiye" kelimesinin âksânı "ye" hecesi üzerine düşer ve orada tevakkuf eder ve telaffuzu da, "Kitabet-i Türkiye, kavâ'id-i Türkiye" terkib ve safîlerdeki "Türkiye" kelimesinin telaffuzu gibi olur. Binâenaleyh, "Türkiye"nin "ye"si üzerine düşen ve tevakkuf eden âksân ile husûle gelen "Türkiye" kelimesinin telaffuzuyla, memleketimizin yeni ismi olan "Türkiye" kelimesinin telaffuzu arasında bâriz bir fark vardır ki bu, tasavvuta, ta'bir-i diğere ile, tabiata mugayyirdir. Çünkü, aynı harflerden teşekkül eden "basit" bir kelimenin ancak bir türlü telaffuzu vardır.

Şimdi, vekâletin düşünmüş olduğu iki hâlin birincisini tedkik edelim:

Şâyed Türkiyâ kelimesinin imlâsının hayn-ı tesbitinde hiçbir tercih sebebi gözedilmeyerek, gelişigüzel "Türkiye" şekli kabul edilmiş ise, yine bu imlâ doğru değildir. Çünkü

esâsen memleketimizin yeni ismi olan Türkiyâ kelimesinin aslı, Türkçe olmadığı gibi Türkçe'de de müste'mil değil idi.

Ma'lûmdurki, uzak olmayan bir zamana kadar, memleketimizin ismi, Memâlik-i Osmaniyye, Memâlik-i Şâhâne, Memâlik-i Mahrûse-i Osmaniyye, Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne, Osmanlı Memleketi, Osmanlı Memâliki ve 1908 meşrutiyetden sonra, Osmanlı İmparatorluğu idi. Türkiyâ kelimesi bize Fransızca'dan değil İtalyanca'dan gelmiştir. Çünkü biz, Türkiyâ kelimesiyle beraber coğrafya isimlerinden bazılarını İtalyanca'dan aldık. Orhan Gazi zamanında, denize doğru tevsi' etmeğe başlamış olan Osmanlı Memleketinin limanlarına gelen zamanın İtalyan Cumhuriyetlerinden olan Râkûze Cumhuriyeti'nin, sultan-a mezkûr ile bir ticaret mu'âhede-nâmesi 'akdetdiğini eski bir kitabda okumuş idim. İstanbul'un fethini müteâkib, Râkûzîler, Cenevizler, Venedikliler ile münâsebat-ı ticâriyyemiz tezâyid etmiştir. Bunlar marifetiy-le, Avrupa'nın, İtalyan olmayan bazı memleket ve şehir isimlerinin telaffuzlarını öğrendik. Bu isimler meyânında :

Avrupa ismidirki İtalyancası Europa İngiltere ismidirki İtalyancası Inghilterra İsviçre ismidirki İtalyancası Svizzera Londra ismidirki İtalyancası Londra, Fransa ismidirki İtalyancası Francia.

Bâlâdaki ilk dört kelimenin telaffuzunu elyevm muhafaza etmekdeyiz. Francia (İtalyanca'da cia:ça telaffuz olunur.) kelimesine gelince, bu kelimenin eski telaffuzumuz İtalyanca'dır. Eski tarih kitablarımızda Fransa kelimesi yerine "Françe" Fransız kelimesi yerine "Françelû" kullanılır idiki kelimenin ikiside İtalyanca'dır.

Gelelim "Türkiyâ" kelimesine :

"Türkiyâ" kelimesinin nihâyetindeki (yâ) İtalyanca'dır. (o) ile nihâyetlenen bazı sıfatların (o) harfinin iskâtı ve yerine (ia) lâhikasının ilâvesiyle sıfat, isim olur: Meselâ Turco'dan Turchia (ch:k telaffuz olunur)

Romano'dan Romania
Franco'dan Francia ilh.

Mesrûdât-ı ânifeden anlaşılırki, "Türkiyâ" kelimesinin "Türkiye" şeklinde yazılmasına "âksân" mâni' olduğu gibi "İtalyan Lisânı" da mâni'dir. Binâenaleyh, memleketimizin yeni isminin imlâsı "Türkiye" değil "Türkiyâ" dır.

S. 89, Shf. 460

Darü'lfünûn Muallimlerinden

Avrâm Galanti

Lisân Meselesi

TÜRKÇE ALFABE HARFLERİNİN MANÂLARI

Kullandığımız Türkçe yazının Arabça yazıdan alındığını ve Arabça'nın, elsine-i Sâmiye'den ma'dûd olduğunu bu Mecmua'nın 41 numaralı nüshasında yazmış idik. (1) Akvâm-ı Sâmiye'den ma'dûd Bâbilli ve Asûrilerden gayrı olan diğer akvâm-ı Sâmiye, (2) 22 mânâlı işâret yani harfdan ibâret bir alfâbe isti'mâl ederler idi. Bu işâretler eski Bedevîlerin yevmî hayatlarında en ziyâde kullandıkları eşya ile besledikleri hayvanâtın isimlerine ve insan vücudunun bazı aksâmına âid şekillerine atfen tersîm ve tevsîm edilmişlerdir. Meselâ eski zamanda şimdiki 'ayın (ا) harfi he(0) işâretiyle gösterilmişdir. He (0), göze benzediği ve Sâmice'de göz, ayn demek olduğu için bu işârete ayn denmiştir. Güzellik eski zamanda şimdiki be (ب) harfine benzeyen o zamanki be'ye (ب) hâne demek olan bet (ع ب) "Arabçası beyt", ve yine şimdiki ce (ج) harfine benzemeyen o zamanki cim'de, deve demek olan gımâl "Arabçası humâl" denmiştir. Bundan anlaşılıyor ki eski zamanda Garb Sâmi harflerinin bir kısmı, âdeta bir nev'i resim yazısının esaslarını teşkil etmiştir.

Eski Yunanîler tarafından dahi kabul olunub, Avrupa yazı sisteminin esası 'adedilmekde olan bu yazının menşei hakkında dört nazariye vardır.

Birinci nazariye - E.De Rouge, Garbî Sâmice yazının Mısır yazısından alındığını iddia etmiştir. (3) Mûmiileyh bu iddiası yalnız sâmetler ifâde eden heroglif işâretleri-

(1) "Türkçe Yazının Menşei" nâmındaki makalemize müracaat.

(2) Akvâm-ı Sâmiye, şarkî ve garbî nâmıyla ikiye ayrılır. Bâbilliler ile Asûriler şarkî akvâm-ı Sâmiye, Acemler, Habeşler Ken'ânîler ve Ârâmlılar garbî akvâm-ı Sâmiye'den ma'duddurlar.

(3) Memorie sur l'origine de l'alphabet phanicien

nin savtî unsurlarına nazaran zuhru olabilir. Halbuki Garbî Sâmice işâretlerin şekillerinin heroglif işâretlerinin şekillerinden alındığına dâir bu âlimin serd ettiği iddia, müsbet bir netice verecek mâhiyetde olduğunu tayin etmiştir.

İkinci nazariye - W. Dereke Garbî Sâmice yazının, hatt-ı mihînin yeni eşkâlinden hatt-ı mihînin yeni şekli, milâddan takriben onbir asır evvel Asûristan'da hükümdarlık eden Tıglât Feylâsâr - تِغْلَاتِ فَيْلَاسَار - zamanından başlayarak bu memleket inkırâzına kadar isti'mâl olunmuşdur. Mûmiileyh bu iddiâsı, kronoloji esbâbından kabul olunamaz. Çünkü hatt-ı mihînin, milâddan takriben onbir asır evvel isti'mâl olunmağa başladığına ve Garbî Sâmice ile yazılmış olu. şimdiye kadar keşfolunan en eski kitâbenin tarihi, milâddan takriben on asır evvel bir zamana âid olduğuna bakılır ise, bu iki yazı arasındaki zaman bir asırdan ibâret kalırki bu müddet, mevcut bir yazıdan yeni bir yazının icâdıyla ta'mim ve inkişâfı için -o zamanki irfân seviyesinin demecesi nazar-ı itibâra alınır ise- kâfi değildir. Delitzsch, Garbî Sâmice yazının eski Bâbil resim yazısından alındığını iddia etmiştir. (5) Bu iddia doğru değildir. Çünkü Garbî Sâmice yazı icâd edildiği vakit, eski Bâbil resim yazısı, 2 000 seneden beri avâm için isti'mâlden sâkıt bir hâlde bulunuyor ve onu yalnız bir ruhbân sınıfı isti'mâl eder idi. Nasıl olursa hemen unutulmuş bir yazıdan yeni bir yazı icâd edilsin? Bundan başka, milâddan onbeş asır evvel Suriye ve Filistin'de hatt-ı mihî kullanılıyor ve Bâbilistan, Asûristan, Suriye ve Filistin hükümdarları ve ahâlisi, Mısır hükümdarları ile hatt-ı isti'mâl ederek muhâbere ediyorlar idi. (6)

Bu yazının güçlüğü hasebiyle, kendinde, Garbî Sâmi alfabe işâretlerini meydana getirebilecek an küçük anâsır bile mevcut değildir.

(5) Die Entstehung der Keilschrift

(6) Dieel- J.A.Knudtzon Amarna Tafeln eserine müracaat

Üçüncü nazariye- Jensen, Garbî Sâmice yazının, şimâ-lî Suriye ile Asya-yı Sağra'da keşfedildiği ve menşe'leri hiroglif olduğu iddia olunan Hititçe kitâbe yazısından alındığını iddia etmiştir. Fakat Hititçe işâretlerin Garbî Sâmice işâretler ile olan müşâbehehi o kadar azdırki muknî' bir delil edemez.

Dördüncü nazariye- 1899 Girid'in eski harsı hakkında taharriyât yapan ve Minûs Karâlin'in sarayını keşfeden âsâr-ı 'atîkâ mütehasısı A. Evans, Mısır yazısının bir nev'i olan eski Girid yazısının, Garbî Sâmice yazının anası olduğunu iddia etmiştir, fakat iddiası meselenin tenvirine hâdim olmamıştır.

Bu dört nazariyeyi burada zikretmekden maksad, Garbî Sâmice yazının, ne hiroglif nede hatt-ı mihînin neş'et etmediğini göstermek içindir. O hâlde bu yazının menşe'i ne olabilir?

Garbî Sâmice yazının müveccihleri, finikeliler olduğu ve diğer faraziyâta göre, bunlar müveccih olmayarak fakat yazıyı Adalar Denizi ahâlisi hars merkezlerinden aldıkları iddia olunuyor. Bu farâziyenin birinci şakkı doğru değil ise de ikinci şakkın doğru olmak ihtimali vardır. Çünkü, milâddan takriben onbeş asır evvel, Finikelilerin hiçbir ehemmiyeti yok, ta'bid-i diğerle, bunlar alfabe işâretleri icâd edecek derecede henüz tekâmül etmemişler idi. (7)

(7) 1887 senesinde Kahire'nin 300 kilometre cenûbunda ve Nil boyunda kâ'in Tel İ'mârnâ'da hatt-ı mihî ile yazılmış levhalarda, Suriye ve Filistin'den bahsediliyor ise de, Finikelilerden hemen hiç bahsedilmiyor. Bu ise Finikelilerin o zamanda ehemmiyetden 'ârî olduğuna ve mevcudiyetleri henüz teşekkül etmediğine delâlet eder.

Finikelilerin, alfâbe işâretlerini mezkûr hars merkezlerinden ve bilâhare Yunânîlerin bu işâretleri mu'adil bir sûrette Finikelilerden aldıkları ihtimâli, bu faraziyenin ikinci şakkını teşkil eder. Bu farâziyeden âtîdeki netice çıkıyor: Garbî Sâmicce yazı, ya eski Ken'ânî "Finikelilerde Ken'ânî " bir kavim tarafından icâd edilerek bilâhare Finikeliler vasıtasıyla Yunânîlere geçmiş veya Finikeliler tarafından Adalar Denizi ahâlisi merâkiz-i harsiyesinden alınmış ve ta'dîl edildikten sonra tekrar Yunânîlere intikâl etmiştir. Bu neticenin iki şakkı da doğru olabilir. Çünkü alfabe harflerinin kısm-ı azâmının manâları Ken'âncadırki, bu, işâretlerin isimlerinin ya doğrudan doğruya Ken'ânî olduğunu ve Yunânîlere o sûretle geçtiğini veya mezkûr hars merkezlerinden alındığı farzolunan bu işâretlerin, Finikeliler tarafından ta'dil edilerek yeni Ken'ânî isimler ile tekrar Yunânîlere intikal ettiğini gösterir. Bunu misâl ile izâh edelim: Yunanca'nın g harfi, "Yunanca'da gama telaffuz olunur " elyevm Ken'ânca'nın yegâne temsili İbrânice'de deve demek olan gamal "Arabçası camâl" güzellik Yunanca'nın k harfi "Yunanca'da kapa telaffuz olunur", İbrânice'de el ayası demek olan kap "Arabçası kef" den ve Yunanca'nın r harfi "Yunanca'da ro telaffuz olunur", İbrânice'de baş demek olan rosch "Arabçası reis"den alınmıştır.

Yunanca'da, ekser harflerin telaffuzu Ken'ânice'den alındığı halde, bilâhare Ken'ânî bir kavim olan İbrâniler bazı harflerin telaffuzunu Arâmice'den almışlardır. Meselâ İbrâniler r harfini rosch "İbrânice'de baş demektir" telaffuz etmeyerek resch "Arâmca'da baş demektir" telaffuz ederler, Arablar, umumiyet itibâriyle İbrânice telaffuzu kabul etmişlerdir. Kabul olunan bu telaffuz usûlünde bazı harfler, İbrânî harfleri gibi aynen ve bazı harflerde, İbrânî harflerinin son hecelerinin hızfı sûretiyle telaffuz olunurlar. Kullandığımız Türkçe alfabe harfleri ise Arabça alfabe harflerinin aynı olduğundan telaffuzlarında yalnız birtakım küçük

54 farklar vardırki âtideki cedvelde gösterilir. (8) / Arabça ve Türkçe alfabe harflerinin isimleri İbrânice'den alındığına nazaran, manâları dahi bu lisândan alınmıştır.

- aleph ; sığır, öküz
- beth, bâ ; hâne, ikâmetgâh
- ghimal ; deve
- daleth ; kapı
- he, ; müneffis, bodrum penceresi
- vav ; küçük çengel, çivi
- zain, zâl ; silah
- het ; divâr veya çitle muhât mahal
- tet ; ta ; tulum
- yod, yâ ; el
- kaph ; el ayası
- lamed ; öküz
- mem ; su
- noun ; balık
- sameh ; mesned, dayanak
- ain ; göz
- pe ; ağız
- çade ; olta iğnesi
- coph ; iğne yüzü, başın arka tarafı
- resch, râ ; baş
- shin ; diş
- tav, tâ ; salîb işâreti (9)

(8) Bu cedvel evvelâ harflerin icâd sırasıyla tertib olduğunu sâniyen Fransızca telaffuzuna göre Latin hurûfuyla gösterilmiş kelimeler harflerin İbrânî telaffuzunu ve sâ-lisen Latin hurûfuyla yazılmış kelimelerden sonra gelen bazı heceler, o harflerin Arablar tarafından ne sûretle telaffuz edildiğini gösterir.

(9) Bu cedvelde bazı şekillere nazaran isim olan harfler vardır Mürûr-ı zamanla alfabe harflerini kolaylıkla öğretmek ve çocuğun kafasına yerleştirebilmek için bir usûl bulunmuş-

durki o da harflerin şekillerini, hâricde bulunan bazı şeylerin şekillerine benzetmekden ibâretidir. Şimdiki alfabe metodlarının esâsı, aşağı yukarı bu sistemin mahsulüdür. El-yevm pekçok subyân mekteblerinde, çocuklara, alfabeyi, âti-deki sûrette öğredirler:

1- Deniz gibi ; be (ب), yâni yatık; pe (پ), te (ت) se (س) ona benzer, cim (ج) kulaklıca, çim (چ), ha (ح), hı (خ) ona benzer; dal (د), çatalca; zel (ز), ona benzer ; re (ر), beli eğri; ze (ز), je (ج) ona benzer; sin (س), üç dişli ; şın (ش), ona benzer; sad (ص), badem gözlü; dad (ض) ona benzer; tı (ط), tek kollu; zı (ظ), ona benzer; ayın (ع), ağzı açık; gayın (غ) ona benzer; fe (ف), kuzu başı; kaf (ك), tokmak gibi kef (ق), eğri büğrü; lam (ل) orak gibi; mim (م), çomak gibi; nun (ن), çanak gibi; vav (و), Arap (و) gibi, he (ه), iki gözlü; ye (ي), yamı gibi

Lisâniyyat

ÜMMET, MİLLET KELİMELERİ

1323 meşrutiyetinden sonra, Türkçe'ye idhâl edilen binlerce kelime meyânında, sık sık isimleri geçen millet ve ümmet kelimeleri vardırki birinciye bir husûsiyet ve ikinci bir umumiyet veriliyor. Türk Milleti, Arab Milleti, Acem Milleti deniyor ve bu üç milletin dini din-i Islâm olduğu için, bu dine intisâblarına nazaran üçü birden Islâm ümmeti efrâdından 'adediliyor. Bu iki kelimenin mefhûmu böylece itibâr edildiği için, o sûretde isti'mâl olunuyor. Acaba bu itibâr, ilmi bir mâhiyeti hâiz midir?

Etimoloji yani ilm-i iştikâk bir ilimdir, ve her bir ilim gibi bir takım usûllere, sistemlere tâbidir. Birde bir "cem' ilmi" olduğu için, etimolojiye riâyet ediliyor. Meselâ "bedevi" kelimesinin aksini "medenî" diye kullanıyoruz. Bu tâbir ilmî değildir. Çünkü, bedevîlik halinde çıkan bir kabile gayr-ı bedevîlik haline girerek temeddün eder ise o zaman "medenî", temeddün etmez ise "gayr-ı bedevî" olur. İşte "bedevî" nin aksi, kâh gayr-ı bedevî "ve kâh medenî" dir. Bizde bu gibi kelimelerin gayr-ı ilmî isti'mâlleri çokdur. Halbuki mecâmi'-i ilmiyye bulunan yerlerde her bir kelimenin manâsına büyük bir ehemmiyet 'atfederler. Meselâ otomobillerin sür'-atini tesbit etmek için, bundan birkaç sene evvel "taksimetre" denilen bir alet icâd olunmuşdur. Fransa'da bazı kimseler tarafından bu yeni biçilmiş kelime "taksimetre" tarzında yazılmış ise de, ilmî mecmualarda vukû' bulan münâkâşâtdan sonra kelime "taksimetre" diye kabul edilerek herkes bu kelimenin imlâsına riâyet etmiştir.

Manâlarında bir fark görülmek istenilen "ümme't" ve "millet" kelimeleri Sâmicce olduğu için Sâmi lisânlarda olan manâ ve münâsebetlerini tedkik edeceğim:

Ümme't- Asûricesi "Emnu" (oummanou) İbrânicesi "eme" (oumma), Ârâmicesi "omtâ" (oumta), Arabçası "ümme't" (oummat) ve Arabça'nın Türkçe telaffuzuyla "ümme't" (ummet) dir. İbrânicce'nin cem'i "ummot" (oummot) ve "umîm" (oumim) olub, "kabileler" dahi ifade eder. Arabça'nın cem'i "umum" (oummom) ve Türkçe telaffuzuyla (ummem) dir.

Millet - Arâmicesi (Milto) olub "gelme" ve İbrânicesi "Mila" keza'lik "gülme" ifâde eder. Bu kelime Arâmicce'de "söylemek" ifâde eden (malel) den müştakdır. Asûrice ve Arabça'da bu manâda kullanılan kelime yokdur. "Millet" kelimesi, El-sine-i Samiyye'nin ancak Arabçasında "ümme't" ve "kavm" manâsında kullanılır.

El-sine-i Samiyye tarihinde inkişâf itibârıyla kademleri isbât edilmiş olan lisânlar sıra ile: Asûrice, Ken'anca (İbrânicce bu şubeye âiddir) Arâmicce ve Arabça'dır. Arabça tarih-i milâdın birinci asrının nisf-ı evveli nihâyetine kadar kullanılmış ise de, bilâhare isti'mâlden sâkit olmuş ve İbrânicce ile Arabça, Arâmicce'nin azçok tesiri tantında kalmışdır. İbrânicce "Mile" kelimesini Arâmicce'den manâ-yı asliyyesiyle almış ise de Arabça, manâ-yı asliyyeden ihrâk ederek ona yani manâ-yı asliyye daha vâsi' bir mefhûm vermiş ve Fransızca'nın secte kelimesinin ifâde ettiği manâda kullanmışdır. Kur'an'da "millet İbrâhim" kelimeleri ($\frac{2}{124}$, $\frac{2}{129}$) İbrâhim'in lisânıyla mütekellim yahud dinî akâidiyle âmil olanlar manâsındadır.

Fikrime göre "millet" kelimesi "din" den ziyâde "lisân"ı ve bi'tteşmil bir lisânı tekellüm eden bir grubu ifâde eder. Yunanca'da om̄lia kelimesi "kelâm" demekdirki "millet" ile hem-müştakdır.

Kur'an'da "ümme't" ($\frac{3}{100}$) kelimesinin manâsı, Fransızca'nın nation yani bizim bugün 'aliyü'littlâk "millet", "kavm"

dediğimiz tabirlerin mukâbilidir.

Elyevm Arabça mütekellim olan akvâmdan bazıları, bizim kullandığımız "millet" kelimesine mukâbil "ümme" kelimesini isti'mâl ederler. Mısır ve Tunus gazeteleri "ümme-i Muhammediye" yazdıkları gibi "Ümme-i Mısriyye" , "Ummet-i Tunusiyye" ve kezâlik "beynelmilel" yerine "beynelumum" yazarlar. Arabçadaki "umum âlem" tabiri bütün milletlere şumülû vardır. Bunun ile beraber Mısır ve Tunus Arabça gazeteleri "millet" kelimesini hâvi bir cümleyi Türkçe'den Arabça'ya tercüme etdikleri vakit, tercümede "millet" kelimesini aynıyla muhafaza ederler. Suriye'de hem "ümme" hem "millet" kullanılır. Zirâ Suriye'nin Arabçası, bir taraftan doğrudan doğruya Ârâmice'nin diğer taraftan Türkçe'de kullanılan "millet" kelimesinin kesret isti'mâlinin taht-ı tesirinde kalmıştır.

Hülûsa diyebilirimki bu iki kelimenin isti'mâlinde 'aliyü'littlâk bir takayyüd mevcut değil ise de, misâ'il-i ilmiyyede kullanılmak üzere "millet" ve "ümme" kelimelerinde gözedilen tefrik, itibâri olmakla beraber, hoş bir tefriktir.

Darü'l-fünûn Muallimlerinden

Avram Galanti

Lisâniyyat

PADIŞAH, PAŞA, BEY, EFENDİ, ÂĞA KELİMELERİNİN MENŞE'LERİ

Serlevhamızı teşkil eden kelimelerin menşe'lerini bulmağa çalışacağız şöyleki :

PADIŞAH- Bu kelime Sûmeri sahîh bir telaffuz ile şûmerîdir. Sûmer memleketi, eski Güldistân'da - *كلستان* - yani Bâbil Devletinin cenûbunda olub, Keşfiyât - *كشفيات* - ve Ma'tiyât - *مطيات* - Ahîre - *احير* - sâyesinde, kronolojisi milâddan otuziki asır evvel bir zamana kadar tarihen tesbit edilmiştir.

Sûmerice'de bir şehrin âmirine, hakim Patessi denir. O zaman şehir hükümdârlığı usûlü câri idi. Mürûr-ı zaman ile, bu ünvân büyük bir hükümdara tâbi' nîm - müstakil bir hükümdâra verilmiştir. Bazı eski Âsûr hükümdârları, kendilerine "Asûr Allahının pâtesi - *أئور الله بك پات سى* -" ünvânını vermişlerdir. Burada pâtesi "vekil" manâsındadır, zirâ hakiki kral, Âsur Allahı idi. Âsûr hükümdârlarından bazıları kendilerine doğrudan doğruya Âsûr pâtesi yani hükümdârı ünvânı vermişlerdir.

Pâtesinin Akâdça yahi Bâbilce ve Asûricesi îşâku : ischakou derki Arabça mu'âdili "şeyh" demektir.

Pâtesi kelimesini tasavvut nokta-i nazarından tedkik edelim: (te, de - *ت, د* -), (sin, şın - *س, ش*) harflerinin muharricleri bir olduğundan (te, se - *ت, س*) yerine (d, sin - *د, س*) vaz' olunur ise pâtesi P.deschi o zaman ile padişah Padischah olmuştur.

Kullandığımız padişah ünvânının menşe'i acaba, bu pâtesi kelimesi midir? Eğer bu kelime ise, ne vakit, ne tarîk ve ne suretle bize geçmiştir? Bu iki suâli irâd etdiğimizde,

henüz tamamıyla halledilmemiş olan gayet mühim bir mesele karşısında bulunuyoruz. Bu meselede, Sûmerilerin âile mensubiyetidir.

Ilim, Sûmerilerin gayr-ı Sâmi bir kavim olduğunu isbât etmiştir. Bazı âlimler, Sûmelileri Turânî farz ediyor. Pâtesi kelimesinin Türkler tarafından ünvân olarak isti'mâl edilişi, Sûmerlileri Turân âilesine idhâl edecek kadar bir âmil olasıdır mi? Şimdilik bu suâli sormakla iktifâ ederiz. PAŞA - Bu kelime Bâbilce olup ayâlât reisi yani vali, mutasarrıf manâsındadır. Hükümdâr Hâmûrâbi

(1) Kanunda bu kelime, paha sûretinde birkaç defa mezkûrdur. Ahd-i 'atîkın 'azrâ kitabının Acem işâretlerinden bâhis ak-sâmında, aynı kelime aynı sûretle zikredilmiştir.

Paşa kelimesini tasavvut nokta-i nazarından tedkik edelim: Pâhâ ile paşa kelimelerinin aralarındaki fark (ha ح) ile (şın-ش) sedâlarını husûle getiren işâretler yani harflerdir. Eski Irânîlerin ay Allahının ismi Mas'dır. Mü'ehhiz Irânîler (ay) a mâh demişlerdir. (Mâs) kelimesi mürûr-ı zaman ile (mâh) olmuştur. Aynı usûlün aksiyle (pâhâ) kelimesi (pâşâ) olur. (sin-س) ile (şın-ش) harflerinin muharricleri bir olduğundan (sin) yerine (şın) vaz' olduğundan (pâşâ) kelimesi (paşa) olur.

Elyevm bile İbrânice'de (pâşâ), pâhâ tarzında yazılır ve o sûretle telaffuz olunur.

Pâşâ kelimesi bize ne vakit, ne tarîk ve ne sûretle geçmiştir? Şimdilik bu suâli sû-i makale iktifâ ederiz?

BEY - Bu kelime, milâddan beş asır evvel yazılıb kısmen Acem işleriyle istifâl eden 'ahd-i 'atîkın "dânyâl" kitabında, bir ism-i mürekkebe karışmış olduğu hâlde görülür. Bu

(1) Hâmûrâbi Bâbil'de takriben yirmiiki asır evvel yaşamış ve memleketinin idâresi için 282 maddelik bir kanun vaz' etmişdirki ismine izâfet-i tesmiyye olunur. Hâmûrâbi Kanununu, yakında kitâb halinde tab' edeceğiz.

isim mürekkeb Patbağ derki eski Acemcesi Patibaga'dır. 'Ahd-i 'atîka bazı ecnebi isimlerin imlâsı, semâ-î tarîkıyla mah-fuzdur. "Patibaga" kelimesinin imlâsının bir ism-i mürekkeb olduğuna dâir ayrıca bir kayd mevcuddur. (Pât), yemek, lokma, (patiga), tayin alan demektir. Bazı yerlerde (pâtiga) nın bir manâsı da (cemâat), (esnâf), (heyet) re'isi demektir. Bu ism-i mürekkebde, bağ kelimesinin re'is manâsını ifâde ettiği görülür. Biz, yemek ve lokma manâsını ifâde ve (pât) ile teşekkül eden pâtibâğ ism-i mürekkebinde, bir nev'i-i teyyâr ve Ze'âmet Bey " görmek istiyoruz.

"Bağ" kâlimesini tasavvut nokta-i nazarından tedkik edelim: (Gayın), (kef) harflerinin muharricleri bir olduğundan (gayın) yerine (kef) vaz' olunur ise (bâğ - باغ) kelimesi (bâk - باق) olur. "Dânyâl - دنيا" kitabından iktibâs etdiğimiz (bağ) kelimesinde esâsen (elif) olduğundan kelime bâğ-

304

بخ: Bey- بك - olur./

Bey kelimesi bize nâ vakit, ne tarîk ve ne sûretle geçmişdir. Şimdilik bu suâli sormakla iktifâ ediyoruz.

EFENDİ - Bu kelime Yunanca olub Bizans zamânında Türkçe'ye geçmişdir. Yunancası afthendi' dirki Fransızca seigneur kelimesinin mukâbilidir.

AĞA - Bu kelimenin menşe'ine dâir şimdiye kadar, hiç bir kayda rastgelmedim.

Bâlâdaki ilk üç kelimenin menşe'ine hayret etmemeli. Türk lisânında, Sûmer, Âkâd, Irân kelimeleri vardır. Acem olduğunu zannettiğimiz (ordu) kelimesi bile Bâbilî'dir. Acemler Bâbilîlerden almışlar, bizde Acemlerden aldık.

"Âkâdça'dan Türkçe'ye Neler Geçti" nâmiyla bir tetebbu' hazırlamakla meşgulüm. Âkâdça'nın Türkçe olan tesirlerinden bâhis ve tetebbu'un büyük bir hayret uyandıracığını ve bazı meselelerin halline delâlet edeceğini zannediyoruz.

İlmi Tedkikler

ANADOLU'DA "HALK TÜRKÜLERİ"

Milli hars ve içtimâiyat müesseselerinin derinden derine tedkiki lüzumunun katiyetle anlaşıldığı şu inkişâf devresinde Anadolu'nun coğrafi, tarihi, edebi, lisâni, etnoğrafi bütün hususiyetlerinin sağlam esaslı ilmi usulleriyle tesbit edilerek yazılması ve bu suretle bu kıymetli anayurdun bürünmüş olduğu belirsizlikten sıyrılması ferdi ve umumi bütün ilmi teşebbüs ve iktidârların ehemmiyet ve ciddiyetle takib etmeğe borçlu oldukları bir işdir. İsimlerini harita üzerinde gördüğümüz şehirlerimizin, köylerimizin nesinden, hangi şeyinden haberdârsınız? Halbuki bugünkü sinesinde birçok gizli sırlar taşıyan bazı müstesna ecnebi ellerin basit temas ve tedkiklerine marûz kalmış efsûnlu bir kutuyu andırmıyormu? Ehhücre köşelerimizde öyle vesikalar ; hars ve içtimaiyyatımız nâmına tedkik edilecek öyle hususiyet ve te'âmüllerimiz varki bunlar hakiki suretde öğrenilmedikçe Türkçülüğümüz çok kuru bir iddia olmaz mı?

Tekyeler, kitâbeler, menâkıbnâmeler, türküler, eski kayıtlar, mahalli 'adât ve 'an'aneler, efsâneler, masallar bütün bunlar ihtimâmla toplanılacak, öğrenilecek şeyler; ihmâl tahammülü kalmayan kıymetli vesikalardır. Bu vesikalar gün geçtikçe kayıp olmakda; yokluğa karışmaktadır.

Netekim şuracıkda irâd edeceğim küçük bir misâl bunu isbâta kâfidir:

Uzun müddetden biri İlgin kazasını bütün safahât ve mevcudiyetiyle öğrenmeğe uğraşıyorum. Şimdiye kadar sa'yım çok ağır ve yorucu bir tarzda, mübhem şekiller, tesâdüflerle cereyân etdi. Tesadüf etdiğim şükûk ve mübhemâtı hal edecek mi'yâr ve vesâitin mefkûdiyyeti vazifemi bütün bütün ağırlaştırıyordu. Buna rağmen elde edilmiş bir hayli şâyân-ı memnuniyet neticeler yok değildi;

netekim fotoğraflarıyla ve ilgını heyet-i umumiyyesinden bir hayli noksanlarıyla beraber gösteren ikiyüz elli sahifelik bir kitab vücuda gelmişti. Yine böyle olmakla beraber ortaya mütekmil bir şekil ve eser çıkmış mı idi? Buna bilâtereddüd hâyır, derim. Çünkü bütün şumûlüyle bir çok noktalar mazlumiyetden kurtarılamadı; burada sâ'ik, vesâ'ik buhrânı idi. Netekim Anadolu'da ve bilhassa Konya ve havâlisinde "Yeseviye" tarikatının izlerini mühim suretde inkişaf ettirecek bir menkıbenin mevcudiyeti şifâhen dinlenildiği ve yazılmış bir nüshası olduğu işitilmiş bulunduğu halde elde edilemiyordu. Arabî ve Fârisi olarak yazılmış aslının gâ'ib olduğunu işitdiğimiz bu menâkıbnâmenin Türkçe'ye tercüme edildiği de söyleniyordu; fakat maalesef o da ortada yoktu. Nereye gitmiş ve ne olmuşdu? Bunu bilen bir kişi bile mevcud değildi. "Yesevi" mu'akkiblerinden olduğu anlaşılan bir Türk erinin elde ettiğim uzun bir silsilenâmesi mevcud olduğuna nazaran hiç olmazsa menâkıbnâmesinin Türkçesinin olsun elde edilebileceğine kuvvetle tahmin ediyordum. Selçuk sultanlarının mimârları marifetiyle tekyesi ve mescidi yapılmış "Buldâcı" adlı peykârın; ve çok mukaddes bir koruluğun sahibi olan bu Yesevi Dervişinin Türkçe'ye menkûl menâkıbnâmesini nihâyet hasbe'ltesadûf girdiğimiz bir harâbede bulduk. Şimdi elimizde bulunan bu yazma nüsha ile mühim bir ipucu bulunmuş olduğu misâl olsun diye irâd eylediğim şu hâdise bizde vesâ'ik-i ziyâ'na kâfi bir delildir zannındayım; binaen'aleyh usanmaz bir takip ile hiç olmazsa bâki kalanlarının ele geçirilmesi ve kurtarılması ne kadar şâyân-ı temenniyedir. İşte bu tedkikâtımız meyânında idiki halk dilinin, halk edebiyat ve bediyyatının sade ve sahih örneklerini teşkil eden türküleri de topladık; ninnilerin de dâhil olduğu bu türküleri aynen halk dilirden alarak Yeni Mecmua sahifelerinde peyderpey enzâr-ı tedkîka arz eylemeğe karar verdik. Yazacağımız türküler içinde ihtimâlki İlgın'a nisbeti kat'i suretde mevcud olmayanları da olabilirse de herhalde Halk Edebiyatı nâmına kıymetsiz 'ad edilecek şeyler olmadığına kâni'iz.

Şurada türkülerimizi yazmadan evvel İlgın'ın arz eylediği lisân-ı lehçeden de küçük bir malûmat vermek isteriz :

İlgın Konya dâhilinde olmakla beraber daimi bir tahavvülle halkın yenilenmesinden; ve bu yenilenme anlarında hâricden gelenlerle ihtilât ve imtizâc etmesinden dolayı asliyyetini kayıb etmiştir; Binaen'aleyh lisân-ı lehçede pek tabii olarak bu ihtilât ve imtizâçlardan, tebdillerden müteessir olmuş ve hususi bir mâhiyye iktisâb etmişdirki hem civâr olduğu Konya, Akşehir, Seyideli (Kadınhânı) lehçesinden bâriz bir fark gösteren bu hususiyeti türkülerimizde görmek ve hissetmek mümkündür.

X

Anadolu'da pek eski zamanlara aid "peyke" hayatı denilen basit bir nev'i sahne ve temâşâ âlemi vardı. Bu hayat elyevm sönmüş olmakla beraber bu sahnenin kahramanları, sanatkârları olan saz şâirlerinin bıraktıkları izler bazı halk türkülerinde görünmelidir. Ezcümle zîrdeki mısralar bu sahne hayatının başlangıcına aid bir numûnedir:

Mânici başımısın
Cevâhir taşımısın
Sana bir mâni söylesem
Cebinde taşırmısın

Artık bundan sonradırki sazlar çalınmağa, şâirler söylemeye, peykelerin takdirkâr sâmi'leri ağlar dinlemeye ve eğlenmeye başladılar.

Ahadolu halkının öyle derin ve ince hisleri vardırki onlara ancak gönüllerde, şâhikalarda örnek ve medlûller ararlar. Netekim aşağıdaki türküde o güzel duyguların, memleket, muhabbet, Allah ve Muhammed, aşk ve yâr sevgileriyle çok samimi bir sûretde imtizâc etdirildiğini göreceğiz:

Ay doğar aşmak ister
 Al yanak yaşmak ister
 Benim divâne gönlüm
 Yâre kavuşmak ister

 Ay doğar sini gibi
 Sallanır selvi gibi
 Yârin kokusu gelir
 Bursa'nın gülü gibi

Elif mimiyle durur
 Gönlüm seriyle durur
 Oniki yiğit olsa
 Yine biriyle durur

Şu son kıtanın birinci mısraına dihi bir his ve telkinin
 in'ikâsâtı denilemezmi?...

Çubuk vardum çimene
 Çeminin çiçeğine
 Ipek olsam sarılsam
 O yârin perçemine

Kahve piştiği yerde
 Telve taşıdığı yerde
 Güzel, çirkin aramaz
 Gönül düşdüğü yerde

 Çubuğum yok yol üstüne uzadam
 Tâkinem yok yâr yolunu gözedem
 Manenden (1) yok seni kime benzedem

 (1) Menend: Mânenden muharrefdir eş, oranın manâsınadır.

Aşk ü sevdânın vecdlerini çok güzel ve samimi bir tarzda edâ ve ikâz eden şu küçük kıta ne kadar hoşdur :

Dalma yârim dalma çaylar derindir
Arkamızdan gelen allı gelindir
O gelen gelinin biri benimdir

Aşağıdaki mısralarda Abdülhamid devrinin çok uzaklara kadar uzanan tecessüsünün halk ruhunda nasıl korkulu akisler bıraktığı görülüyor :

Ocak başının mermeri
Ben severim berberi
Trâş ediyor beyleri
Bana mis kokar elleri

Ocak başında tincire
El uzatdım ben incire
Sultan Hamid duyarsa
Bizi takar zincire

Yar nâz ü edâsı şu mısralarda ne güzel mecâzlarda ne kadar hakiki bir şekilde tasvir olunuyor :

Mendilimde kişnişim var bâdem var
Yavaş salın arkamızdan gelen var
Seni bana, beni sana veren var
Ürt hanım yazmanı boylu boyunca
Ellemen sarhoşum günler doğunca

Yiğın atlar gibi çarpma başını
 Taze gelinler gibi yıkma kaşını
 Bir Mevlâya ismarladım işini
 Ört hanım yazmanı boylu boyunca
 Ellemen sarhoşum günler doğunca

Âdil Bey'i kalmamış beldelerden, suları kurumuş göllerden çok samimi bir ifâde ile şikâyet eden zîrdeki kıta âşık ve destan tarzına bir numûnedir :

Nesine varmalı bizim illerin
 İçinde bir Âdil Bey kalmamış
 Adını sevdiğim Avşâr'ın kızı
 Ellenmiş turuncun (1) sağı kalmamış

Yâr ile beraber bindiğim atlar
 Çakıla çakıla kaldı pâyvâtlar (2)
 Çarpına çarpına yutan ördekler
 Kurumuş gölleri suyu kalmamış

Anadolu'nun uzun ağır ve oturak havâlarından olan aşağıdaki türkü Anadolu duygularının çok derin izlerini göstermek itibâriyle kıymetlidir.

Çifte değirmeni dördüremedim
 Üstüne bülbül konduramadım
 Sevdiğim geldi de inanamadım
 Yandım Allah yandım çayır çimen üstüne

(1) Burada turuncdan murâd kızın memesidir.

(2) Payvâb: Pây-ı bendden muharrefdir. At ayağına vurulan zincir veya köstektir.

Moda fesi (1) yıkmış ağrıpânın üstüne (2)
 Yümsek (3) hânâyılarda (4) çiçek tellenir
 Beyazlarını giydin akilem (5) aman...
 üstün kirlenir

Hovarda yanında ismim söylenir
 Akilemde dökmeli donlum
 Süvari yârime, ben sana geldim
 Arşun kollarımı sarmaya geldim

Türk ruhunun çok derin yüksekliklerini şu aşağıdaki kıtada
 cidden çok güzel bir tarzda tasvir edilmiş görüyoruz :

Kurban olam al at gözün ağına (6)
 Sağ yanında çifte Arab Dağı'na (7)
 Kalk gidelim zâlim Bulgar Dağı'na
 Önde giden al at Ceridoğlu'nun (8)

Göğsü siyle bedli (1) kolları dağlı
 Aslı Ocakzâde Pehlivanoglu
 Pehlivanoglu der önüm var

-
- (1) Moda fesi: Kadınların giydikleri üç parmak enliğinde bir nev'i fesdirki üzerine krep ve çenber çekerler; ve enine, müzeyyenât ile süslerler.
- (2) Ağrapa: Başda bırakılan fazla saç, kadınların kâkülü
- (3) Yümsek: Yüksek
- (4) Hanlı ve daha ziyâde katlı geniş sokakları, terâçeleri hâvi kavakâni ev, (bu kelimenin şu veche isti'mâli Ilgın'a has gibidir.)
- (5) Akile: 'âkla
- (6) Ağ. Ak; burada (k), (ğ) ya kalb edilmiştir.
- (7) Hayvanlara vurulan damga ve izi. Dağlamak, dağlandı, dağ gibi.
- (8) Ceridoğlu: Eski ağalardan
- (1) Siyle bed: Sine-bend demektir.

Kara bulut gibi göğe âğârsın (2)
 Sulusepen (3) gibi yere yağarsın
 Nerde güzel görsen boyun eğersin
 Elleri koynunda bir gelin ağlar
 Havadır kızın adı, havâyı
 Gün doğmadan şavkı (4) tutar odayı
 Türkmen kızı katırlamış tolmâyı (5)
 Elleri koynunda bir civân ağlar

Eski ağılık devrinin hâtıralarını taşıyan bu türkü pek eskidir.

Destân devrinin mahsulü olan aşağıdaki parça "Genç Osman" nâmında biri hakkında söylenilmiştir. Burada ismi geçen "Genç Osman" Mersin Ticâret İdâdisi Müdürü Ali Rıza Bey tarafından "Adana'da Halk Şâirleri" nâmı altında neşredilen silsile-i tedkikâtta ismi geçen saz şâiri olsa gerekdir.

Mûmi'ileyh ifâdesine nazaran "Genç Osman" Bağdat seferine iştirâk etmiş, ve o havâlide cesaret ve şecâ'atle şöhret almıştır. Bazı kimseler de "Genç Osman" ın bu havâlden olduğunu söylüyorlar; fakat türkünün şekli, Genç Osman'ın bazı hareketlerine temâs eden noktaları bu halk şâirinin buralara kadar yayılmış bir şöhreti olduğunu teyid edecek mâhiyetdedir. Yalnız burada "Genç Osman" ın havâlden olduğu rivâyetiyle Ali Rıza Bey'in tedkikâtında hatırımda kaldığına nazaran şâirin aşiretlerden birine mensûbiyeti karşılaştırılır; ve hâlen bile yaz mevsimini geçirmek üzere Adana ve Antalya'dan bazı aşiretlerin İlgin havâlisine gelerek konaklamakda olması gözönüne alınırsa; bu türkünün bu havâliye mezkûr aşiretlerden intikâlen yayıldığı; veyahudda herhangi bir

(2) Ağmak: Yükselmek, ağır ağır yücelmek

(3) Sulusepen: Karla yağmurun karışık yağmasından hâsıl olan bir nev'i sağanak

(4) Şâvk: Işık, aydınlık

(5) Tolmâye: Dişi deve demektir, aşiretler beyninde müste'mildir.

zamanda Genç Osman'ın da aşiretiyle beraber buralara geldiği ve bu suretle bu havâlide ma'rûfiyyet iktisâb eylediği istidlâl olunabilir. (1)

Genç Osman dedikleri bir küçük uşak
 Beline kuşanır mukaddem kuşak
 Genç Osman'ın elindedir çevgeni (2)
 İkisi kardeş, biri yeğeni
 Ordu içine girer verir figânı
 Atladı geçdi hendeği Genç Osman
 Atın şîşhâneyi dumanı kesmek
 Buna gavga derler incinib küsmek
 Geriden geriye selâmı kesmek
 Atın babaların vurun ağdacı .

"Ağdacı"nın bir şahıs ismi olması muhtemel ise de bunun kim olduğunu öğrenemedik. Acaba şu türkü "Genç Osman"ın şahsi bir mücâdelesini içinmi söylendi? Bu son mısralar bu gibi bir hayli mülâhazaları mübhem bir sûrette vârid kılmaktadır.

-2-

Uzun ve yıpratıcı harblerin Anadolu'nun bağırında bıraktığı acı izleri, kuzusuyla yâr yolu gözetleyen gelinlerin ayrılık fer-yâdlarını aşağıdaki satırlarda çok sâde ve canlı bir şekilde görüyoruz.

İstanbul'u hayalinde bu ayrılığın yegâne bâ'isi 'ad ederek tasarlayan Anadolu kadını, harb zamanlarının ihmâlkâr idâresinden uzun ve müz'ic askerliğinden şikâyet ediyor:

-
- (1) Ali Rıza Bey'in bahs eylediğimiz tedkikâtı için Tarsus'da münteşir "Tarsus" gazetesinin 339 senesinin ilk üç ayına aid nüshalarına müracaat.
- (2) Çevgen: (Çevgân) Cirid oyunlarında müste'mil bir nev'i değnek.

İstanbul'un bayırına
 At çakarlar çayırına
 Askerlerin karısına
 Kimler bakar hâyırına

 İstanbul'un yolu diken
 Kör olsun dikenini yıkan
 Ölüm Allahımın emri
 Ayrılık belimi büken

 İstanbul'un köşeleri
 Yeşil olur şişeleri
 Zâlim imiş kuzum senin
 Ağa baban paşaları

 Bindim kavak kurusuna
 Balta vurdum yarısına
 Benzedemem birisine
 Çok rastladım haylisine

Anadolu'nun düğünlerinde de bir hayli mahalli hususiyetler ve âdetler vardır. Bilhassa "kına" geceleri defcilerin, mânicilerin, oyuncuların en son râddesine kadar bunun maharetlerini, bütün bilgilerini sarf ü ibdâl ettikleri coşkun bir zevk ve eğlence gecesidir. Bu gecelerde "çenber çekme" denilen bir oyunda elebaşılardan tarafından edâ-yı mahsûsuyla söylenen türkülerden zapt edebildiğimiz mısraları aşağıya yazıyoruz. Bu türküler; gelin kızın bütün manâsıyla hicâbını tezyid edecek parçalar, heyecanını ve ilk gelinlik hislerini, baba evinden ayrılığın, yâr kıymetini musavvir hislerle doludur :

Merdivenim kırk ayak
Kırkına verdim dayak
Yâr karşıdan gelirken
Ne el tutar, ne ayak.

Mercimeğim taşlıdır
Yârım emir başlıdır (1)
Yâr karşıdan gelince
Ala gözler yaşlıdır

Mercimeğim kile kile
Ölçerim sile sile
Yâr karşıdan gelirken
Çıkarım güle güle

Sap kağnısı gidiyor
Bülbül figân ediyor
Figân etme ey bülbül!
Cân gödeden gidiyor

Sap kağnısı duruldu (1)
Boynum alta kıvrıldı
Figân etme ey bülbül!
Cân gövdeden gidiyor

Ben bir altın satırım
Aç koynuna yatırım
İnci gibi dişim var
Gül memene batırım

(1) Emirbaş: Emir; bu Anadolu'da bir nev'i ululuk alâmetidir. Aynı zamanda başına yeşil sarık saranlara da bu nâm verilir.

(1) Sap kağnısı: Biçilen hububât yığınlarını nakleden iki öküz vey câmuz koşulu iki tekerlek üzerine yekdiğerinin aksine meyilli iki kanat üzerinebir rençber kağnısıdır.

Ben altın oklayım (2)
 Ulu yolun toprayım (3)
 Cennetde gül açılmış
 Ben onun yaprağıyım

Yukarıdaki kıtalarda şu son kıtada zirâi bir hayat; dini bir telakki ve 'akîdenin izleri görünüyor.

Mercimek işlenirmi?
 Ucu gümüşlenirmi?
 Kaytan bıyıklı yârim
 Ele bağışlanırmı?

Yâr kıymeti burada mümteni'ât ile izân edilmek isteniliyor.

Karanfil olacaksın
 Sararıb solacaksın
 Kız annene danışdım
 Sen benim olacaksın

Tabağa koydum vişne
 Gel yârim aşkıma düşme
 Aşkın sonu ayrılık
 Nâfile dile düşme

Al çûka (1) boydan artar
 Kaşların kalem tartar
 O güzel yâri gördükçe
 Bir kat daha sevdâm artar

Anadolu, engin denizlerin ötesinde ecdâdının şehâmetlerine sahne olmuş beldeleri de unutmuyor; ruhunun bütün yüksek medlûl-leriyle süslediği bu tarihi hâtıraları çok canlı bir suretde

- (2) Oklava,
 (3) Toprağı,
 (1) Çuka : Çuhâ,

saklamak kadrini gösteriyor; onları asıl duygularının terennümleri arasında yâd ediyor :

Cezâyir'in yümsek (1) olur evleri
 İçindedir ağaları beyleri
 Gerdânında çifte çifte benleri
 Tunus Sultânî Trablus, Cezâyir
 Sokakları mermer taşlı Cezâyir
 Güzelleri hilâl kaşlı Cezâyir
 Cezâyir'in gemileri geç gelir
 Uğrın uğrın (2) gözlerinden yaş gelir
 Eller salam derde bana düş (3) gelir
 Tunus, Sultan Trablus, Cezâyir
 Cezâyir'in harmanları savrulur
 Savrulurda bir engine devrilir
 Cezâyir'de koçyiğitler eğlenir
 Cezâyir'in gemileri yağlanır
 Yağlanırdaki iskeleye bağlanır
 Koçyiğitler eğlencesi Cezâyir

Destan devrinin mahsullerinden olan aşağıdaki parça, "Emirdağı" hakkında tevsîkâtı ihtivâ eden güzel bir türküdür. Emirdağı mâlûm olduğu üzere Bolvadin ve civârından tesellülen buralara kadar uzanan Toros'dan müteşâ'ib bir silsilenin ismidir. Tedkik etmemiş isem de halk mitolojisine nazaran mezkûr dağın ismi Anadolu'nun sakladığı tasavvufî simâlardan "Emir Sultan"a nisbet edilmekde ve Emir Sultan'ın orada medfûn olduğu söylenilmektedir :

-
- (1) Yümsek : Yüksekdir
 (2) Uğrın uğrın: Gizli, saklı
 (3) Düş: Rüyâ, hayâl

Emirdağı dedikleri bir belli dağdır
 Kıymetin bilene zenbilli (1) bağıdır
 Anadan babadan sevdiğim yokdur hayır
 Oturakda şâhân (2) tâvlâda ata
 Yaman anlatmışlar bizi din ve devlete
 Gayrı (3) ben giderim kal Emirdağı
 Emirdağı dedikleri bölük bölükdür
 Sırman kaftan giymiş göğsü ilikler
 Ben iliklememde düşman ilikler
 Hâvâş (4) ile dikdirdiğim yelekler
 Zâlim düşmanlara kalır, ona yanarım
 Civâra şâhân gibi gözü kanlıdır
 Varmayın üstüne zâti (5) kanlıdır
 Aslını sorarsan Erzurumludur
 Gayrı ben giderim kal Emirdağı

Son mısralardaki "Erzurumlu" kaydına göre kâ'ilinin aslen Erzurum'dan gelme olduğunu istidlâl edilebilirse de bizim bu bâbda yaptığımız tahkikât 'adem-i mâlûmatla neticelenmiştir.

Gurbet ve ayrılığın Anadolu ruhu üzerinde işlediği ince tesir hislerini çok nezih ve kudretli bir tarzda edâ eden aşağıdaki türkü, bu kabilden olanlara denildiği vechile "yanık havalar" denir:

Ağam İstanbul'dan mekânı tutdun
 Orda güzel çok benimi unuttun
 Sılaya gelmeye tövbemi etdin
 Dön gel ağam dön gel olma muhânnet (1)
 Gurbeti çıkarın bulmasın rahmet

(1) Zenbil: Senbil

(2) Şâhân: Şâhin

(3) Gayrı: Burada "artık" mânâsına gelir

(4) Hâvâş: Heves

(5) Zâti: Zâten

(1) Muhânnet: Hıyânetden muharrefdir. Vefâsız, hâyırsız mânâsına müste'mildir.

Istanbul'un sehâr güzelliğini görenlerin arkalarında bıraktıklarını unutacağı bu kıtada muhteriz bir tesirle anlatılıyor ve yârin hâlâ gelmemesinden aşağıdaki beyitlerde de derin derin şikâyetler ediliyor.

Dikdiğim fidanlar meyveye döndü
 Birer günler saydım yedi yıl oldu
 Seninle gidenler silaya döndü
 Dön gel ağam dön gel olma yalancı
 Benim âhım eder seni dilenci .

Sabah namâzında okunur ezân
 Dizlerim tutmuyor odayı gezem
 El kalem tutmuyor bir mektub yazam
 Dön gel ağam dön gel olma muhânnet
 Gurbeti çıkaran bulmasın rahmet

Sabah namâzında güneş parlıyor
 Ağam terkisini ata bağlıyor
 Durmayıp gözlerim hemen ağlıyor
 Dön gel ağam dön gel olma yalancı
 Benim âhım eder seni dilenci

Arpayı işledim olacak deste
 Gözlerim kapıda kulağım sesde
 Eğer gurbetelde olursam haşta
 Ya sen beni unut ya ben de seni
 Çıkarma fikrinden hergün ân beni.

Serin olur cevizlerin gölgesi
 Dalga verir Karadeniz çevresi
 Ne var imiş gurbet elde kalması
 Dön gel ağam dön gel kâti dardayım
 Garib bülbül gibi ân ü zârdayım,

Köprünün altına uğrasa yolum
 Açıldı dar fesim nice olur hâlim
 Hâni benim gün yüzlü gün eser yârim
 Dön gel ağam dön gel olma hıyânet
 Gurbeti çıkarana bulmasın rahmet

Yiğit ne gezersin Urum Elinde (1)
 Bir gelinin eli kaldı böğründe
 Huzûr-ı mahşerde ulu divânda
 Dön gel ağam dön gel olma yalancı
 Benim âhım eder seni dilenci

Kekliklerim palazlandı uçmaya
 Ağam yemin içmiş kanın içmeye
 Ben burda diyormuyum konub göçmeye
 Dön gel ağam dön gel kâti dardayım
 Garib bülbül gibi âh ü zârdayım

Başlı başına bir feryâdnâme olan bu türkü gurbet ve ayrılığın acılarını cidden müheyyic bir şekilde ihtivâ etmektedir.

Çok güzel halk tegannilerinden olan aşağıdaki mısralarda derin bir aşkın dalgalandığını görüyoruz:

Aşığın yaylası derler bu dağa
 Al yeşil pervâne giymiş bu dağlar
 Ne güzel yaratmış seni Hüdâ yâ
 Söylemen yavrım bugün vurgundur
 Yâr koynundan çıkmışda yorgundur
 İznin varmı bağçesine girmeye
 El uzanıp gonca gülün dermeye (1)
 Sabır ister her murâda ermeye

(1) Urum Eli: Burada murâd olan "Rumeli" değil Anadolu'dur.

(1) Dermek, deşirmek, devşirmek: Toplamak mânâsınadır.

Söylemek..... (Nakarât)
 Benim yârim bağçemizde fidândır
 Ayak basdıcaıkları yerler kumdur
 O yâr küsdü derler bilmem nedendir
 Söylemek..... (Nakarât)

Yukarıda da söylediğimiz vechile Anadolu'da "kına gece"leri pek coşkun tezâhürâta sahne olur. Bu gecede gülmeler, ağlamalar birbirini vely takib eder; çünkü kızların baba evinde bu günler son ayrılık demleridirki yine bu gecede geline kına yakılırken aşağıdaki türkü çok yanık bir edâ, gayet uzun ve ağır bir surette teganni edilir; ve bu muharrik nâmenin tesiriyle etrâfı kaplayan hazin sükût içinde bazen hıçkırıklarla karışık olarak gözlerden yaşlar döküldüğü görülür:

Urfalıyım, bağçemiyim, bağılıyım
 Yürek berelendi ciğer dağılıyım
 Dostun huzurunda kolum bağılıyım
 Değme çeksın cezâsıdır gönlümün
 Kul da çeksın lâyıkdır gönlümün

 Giydirmişler fînû-fes (2) başına
 Ağlaya, meleye geldi karşıya
 Cân dayanmaz ala gözün yaşına
 Değme çeksın... (Nakarât)

 Giydirmişler moda-fes başına
 Yeni girmiş onüç ondört yaşına
 Bak şu felek benim nasıl işime
 Alnı top kâküllü yârdan ayrıldım
 Sanki cihân dolu maldan ayrıldım

 (2) Fînû-fes: Kadınların başlarına giydikleri gayet ensiz ve bir tarafa meyilli, enine müzeyyenâtla süslü fesdir ki buna "mo-da fes"de derler.

Giydirmişki boylu boyun sevâyı (3)
 Yeşil olur İstanbul'un direği
 Ne sen gelin oldun ne ben güveyi
 Alnı top kâküllü yârdan ayrıldım
 Sanki cihân dolu maldan ayrıldım

Bu türküyü müteâkib hâsıl olan hüznün ve tesiri tahfîf ederek defçiler, mâniciler aşağıdaki beyitlerle gelin kızı okşamaya başlarlar :

Ana hamama vardınmı
 Yunduğum yeri gördünmü
 Şimdi kıymetim bildinmi
 Kal evimiz kal, şen evimiz şen

Kavak dibi karıncalı
 Yanı çifte görünceli
 Her işleri yerinceli
 Kal evimiz kal, şen evimiz şen

Atladım çıkdım eşiği
 Sofrada kaldı kaşığı
 Büyük evin yakışığı
 (Nakarât)

Ana besler hurmayla
 Eller döker yarmayla (1)
 El oğluna varmayla
 Kal evimiz.... (Nakarât)

Çatdılar çatı taşını (2)
 Vurdular pilav aşını
 Bozdular kızın başını

 (3) Sevâyı-Sevâyı: Anadolu'dan mukaddemâ gelinlere giydirilen ipek üzerine sırma işlemeli bir nev'i ağır kumaş, ipek mensûcki buraların en ağır ve mukanna giysilerindedir.

(1) Yarma: Ağaç parçası, yarılmış odun

(2) Çatı taşı: Kazan, tencere koymak için gelişigüzel vaz' edilen iki veya üç taş.

Kız eşim kınan kutlu olsun
 Yârenim (3) ağzın tatlı olsun
 Kal evimiz.. (Nakarât)

İşte bütün bu mısralar; Anadolu'nun tegannilerinde saklandığı birçok incelikleri sâde lisânın, samimi coşgun bir ilhâmın pürüzsüz saf çerçevesi arasında göstermektedir.

-3-

Anadolu'nun elem çizgileriyle yıpranmış gibi görünen çehresinin altında, çökkün-gözlerinin içinde daima şen bir gönlün in'ikâsâtı sezilir; ve işte bütün ıztırablarına rağmen ruhundan süzülerek akan aşk ve imânın i'câzkâr kudretini mevcudiyetinde yüksek bir kâbiliyetle lâ-yemût parçası, şen ve şûh gönlümün kanayışlarını aşağıdaki mısralarda veciz bir belâgatle edâ etmek kudretini gösteriyorki ölme-yen bir aşk ve vecdin, nihâyetsiz denizlerin derinliklerinden dalga vurub gelen bir hareket-i ruhiyenin varlığı irâe eder:

Tosun at yorulur, gönül yorulmaz
 Uyanık sevdâya dermân bulunmaz
 El oğlu bulunur, kardaş bulunmaz

Tosun atlar gibi çırpma başını
 Taze gelinler gibi yıkma kaşını
 Ben garibim sil gözümün yaşını

Tosun atın iyisine binerler
 Binerler de nâzlı yâre inerler
 O yâr ölmüş diye geri dönerler

Sevgilisini kanlı çayların boğucu cereyanları, ebediyette sürükleyen akıntıları arasında kaybeden âşık onu ne melûl

(3) Yâren: Ahbâb, arkadaş

ve hazin bir enînle arıyor :

Al eyledim yârin moda fesini
Çok çağırdım duyamadım sesini
Kanlı çaylar sunâm yüze vurdumu?
İndi gitdi selâmeti buldumu?

Doğan ayın ikisinde, üçünde
Dolanı dolanı sular içinde (1)
Kanlı çaylar sunâm yüze vurdumu?
İndi gitdi selâmeti buldumu?

Türk ruhu, bedî'i heyecanlarını gönüllerde bulduğu örneklerle süsler. Onun berrâk gecelerde geçen parlak mâceraları kubbenin şâşâlı pırıltılarıyla hem-âhenkdir. Nısf-ül leyl-den sonra doğarak kervanlarını aldatan yıldızın bu vakitsiz doğuşlarını ne güzel tasvir ediyor :

Ildız (2) akşamdan doğarsın
Doğar havaya ağarsın
Bildim ıldız yâr seversin
Kevrân kıran (3) sarı yıldız
Kanlımı oldun kanlı zalim

Ildız ıldızın saçağı
Belinde hançer bıçağı
Yedi dağın bir çiçeği
Sarı ıldız, mâvi ıldız
Kanlımı oldun kanlı zalim

(1) Dolanı dolanı: Dolana, dolana demektir.

(2) Ildız: Yıldız

(3) Kerbân kırâk:Kerbân kıran. Anadolu hilkatâtında gece yarısından biraz sonra bu yıldız bir gün yolda sabaha intizâren tavakkuf eden bir kervânı iğfal ederek yola düşmesine ve bi'lnetice kervanın yolunu kaybederek dağılmasına sebep olmuşdurki sürülerini ahıllarından derelere indirmek için sabahı yıldızlardan arayan çobanları da aliyü'lekser aldattığı için "çoban aldatan" da derler.

Memleketden çıkdım yokdur haberim
 Eskilermi giyinmiş pederim
 Hâni benim Paşa Beyim haydarım
 Al kanlar içinde kaldı, dek yürün

Asâlet ve pâye gururlarıyla, yâr tehâssürünü anlatan şu
 vaları okurken o asâlet-i 'ismetini ne kadar samimi bir suret-
 anlatıyor :

Merdivenden inemem
 Yunum sana sana dönemem
 Ben bir vezir kıızıyım
 Olur olmaza varamam
 Çenberimin uçları
 Çıkamam yokuşları
 Yâre selâm söyledim
 Yedi dağın kuşları
 Çenber dalda kaldı
 Gözlerim yolda kaldı
 Ellerin yâri geldi
 Bizimki nerde kaldı
 Kahvenin telvelisi
 Oldum ben yâr delisi

Taleblerle dolu olan aşağıdaki mısralar sevgililer ara-
 a bir çok temennileri ihtivâ ediyor :

Mendilim ala bele
 Yolladım gurbet ele
 Cıgaramı yakayım
 Sen salında ben boyuna bakayım
 Gerdânına üç beş altın takayım

Ağacımın inciri
 Saatimin zinciri
 İki gündür nerdeydin
 Gönlümün güğercini

Güller, ördekler, şâhinler.. Bütün bu aşk ve muhabbet medlûlleri halkın ruhunda nasıl samimi bir hassâsiyetle işlenmiştir :

Haydin kızlar gidelim burlaya (1)
Rast geldim bir kaşı, gözü zorluya
Ben gidersem sana kimler ağlaya
Ördeğim gölüne geldim
Soyunub koynuna girmeğe geldim

Hâdin kızlar gidelim bağçeye
Ben derdimi çıkıladım boğçaya
Şimdi rağbet güzel ile akçeye
Ördeğim gölüne yüzmeğe geldim
Şâhinin koynuna girmeğe geldim

İhtiyârlamak bilmeyen gönlün şu aşağıdaki mısralarda nâil-i emel için nasıl yıprandığını görüyoruz :

Bâbinedir deli gönül bâbine (1)
Koç yiğitler sığmaz oldu kabına
Sarı çamın boz meşenin dibine
Silah çatıb yatmamıza ne kaldı?

Kanlı bir mâcerâyı anlatan şu türkü oldukça hazin bir hâtırayı taşıyor :

Bir giderim beş ardıma bakarım
Ala gözden kanlı yaşlar dökerim
Nerde kaldı Arslan Bey'im haydarım
Ala kanlar içinde kaldı dek yürün. (2)

(1) Gidelimin: Gidelim

(1) Bâbine: Ozenmek, özlemek gibi

(2) Dek : Bununla bir nev'i ihtâra-i ilm olmuşdur. "De" şeklinde de kullanılır. Deyuruyuruk gibi, dek.

Eşkiya elinden inleyen şu yanık ses, Anadolu'nun çok eski ve müzmin bir derdini deşiyor :

Babam ihtiyâr da ata binemez
 Kardâşım çocuk yolları bilemez
 Deli Orman şaykasına (1) bu günler kalmaz
 Ağlatman anamı sözüm var benim
 Dezgahda (2) kurulu bezim var benim
 Atdım çarşafımı gitdim işime
 Şaykalarda düşdü peşime
 Ağlatman efeler sözüm var benim
 Dezgahta kurulu bezim var benim

Yeşil tarlalarda kurulu çardakaltı muhabbetlerinde, yol-
 ma ve çapa mevsimlerinde şen kırları dolduran şu âhenklî tür-
 küler ne hoşdur :

 Elif üstünde mimler
 Keklik kafesde oynar
 Benim gönlüm sendedir
 Senin gönlün kimdedir
 Elif hecesi var
 Gündüzün gecesi var
 Sar acıksan bir kız sar
 Gelinin kocası var
 Bağa vardım yaprağa
 Su doldurdum kablara
 Ben dünyama doymadım
 Nasıl yatam toprağa
 Kaladan (1) inen akreb
 Ağzında yeşil yaprak

 (1) Şâyka: Eşkiyâ, şakî demektir

(2) Dezgâh: destgâh

(1) Kala: Kal'a

Beyaz giyme tanırlar
 Seni yolcu sanırlar
 Yârim elden alırlar
 Uzun olur kavaklar
 O yeşilim yapraklar
 Ben dünyama doymadım
 Doysun kara topraklar

Kış günlerinin beyâz kelbekleri şu muhabbet terennümleriyle ne güzel imtizâç etdirilmiştir :

Kar yağar alçaklara
 Dökülür bucaklara
 Nasıl ana doğurmuş
 Sıgmıyor kucaklara
 Kar yağar ipek gibi
 Savrulur kepek gibi
 Kız alacak oğlanlar
 Kıvrır köpek gibi
 Eymelidir eymeli
 Püskül yere değmeli
 Komşuda kız dururken
 Kime boyun eğmeli

Ruhundaki heyecân ve muhabbetleri dâima tabiat ve eşyadan isti'âre eden şu şekil terennümüne şu mısralar birer mi sâldir :

Ak üzüm parmak gibi
 Akıyor ırmak gibi
 Ak üzüm dâneleri
 Damlıyor sıraları

Ak üzümün salkımı
 Benim yârim saklımı

Koyuverin yârimi
Cıvdıracam aklımı (1)

Köprünün altı buzlar
Yâr tefken yıldızlar
Yine aklıma geldi
Fincan göbekli kızlar

Köprünün altı ırmak
Su akar parmak parmak
Evvelden âdet olmuş
Kızoglana yalvarmak

Aynı şekilde uzun bir mâcerâyı ilk mısralarda anlatan şu koşma; serî' ve cevval bir akıntıya ne güzel bir müşâbetet arz ediyor :

Kaladan indim düze
Gül bağladım nergize
Yedi yıl hizmet etdim
Bir ala güzel kıza

Kayanın bedenleri
Çığır gidenleri
Ne güzel baş bağlıyor
Konya'nın fidanları

Kayadan inişmi olur
Atlara binişmi olur
Kaldır yârim yaşmağını
Yâr isen bilişmi olur.

Kayanın bedenleri
Çığırın gidenleri
Ne güzel baş bağlıyor
İlgın'ın fidanları

(1) Cıvdıracam: Cıvdıracağım demektir. Cıvdırmak, delirmek, aklını oynatmak mânâsınadır.

Kaya kayaya bakar
 Kayadan kanlar akar
 Delikanlı dururken
 Sakallıya kim bakar

Elma atdım geline
 Gelin almaz eline
 Hâyif (1) ince beline
 Düşmüş zâlim eline

Al elma kızıl elma
 Tabâğa cizil elma
 Ben alnına yazıldım
 İster al ister alma

Sıra sıra kirazlar
 Evde meyve vermezler
 Şimdi zaman kızları
 Bekâr hâlin sormazlar

Kiraz koydum sepete
 Yâr oturur tepede
 Geceler ondört saat
 Yine gönlüm şübhedede

Bütün bu şûh ve şakrak mısraları müte'âkib yine kanayan
 bir kalbin, sızlayan bir ruhun yanık sesleri kulakları doldurur:

Yükseklerde yurdum vardır
 Derûnumda derdim vardır
 Hergün ağlasam yeri vardır
 Ben ağlarım sana n'oldu

 (1) Hâyif : Hayf

Yüksek yaptırdım kuleyi
 Çok çekdim derd ü belâyı
 Daima gözlerim kaleyi
 Ben ağlarım sana n'oldu

Ben ebrûmu (1) asdım dala
 Gözlerimi koydum yola
 Yârim gitdi gurbet ele
 Ben ağlarım sana n'oldu

Samimi bir ruhun dolgunlaşan tesirlerini ne kadar belîğ
 bir suretde gösteriyor.

İlgın: Muallim Midhat Şâkir (ALTAN)

 (1) Ebrû : Kırep

Musahabe

1918-1923

"Yeni Mecmua" 66.ncı nüshasını 1918 Teşrin-i Evvelin yirmi altıncı günü neşretti. 76.ncı nüshası dört sene, iki ay ve beş gün sonra çıkıyor.

1918 Teşrin-i Evvelin yirmi altısında hükümet "Mondros" Mütarekesi hazırlığında idi. "Akşam"ın onuncu nüshasını açıyorum, birinci sahifede zamanın Hariciye Nâzırı ile bir mülâkat var. Nâzır ya kendi gafletinden veya halkın telaşını teskin için muharrire diyor ki:

—Hayır...Bütün bu şâyi'âtı tekzib ediniz, ne Yunan gemisi, ne de başka bir devletin askeri İstanbul'a girmeyecektir.

Aynı günlerde "Avarof", Bâb-ı âlinin bu sükutuna "Dolmabahçe" sarayının saltanat iskelesine demirleyerek cevap verdi. Sade İstanbul'a yabancı asker değil, İzmir'e Yunanlılar çıktı. Ve yavaş yavaş ta, Anadolu'nun bağrında, suları kanımız kadar Türk olan Sakarya'nın kıyılarına kadar yürüdüler.

Vâkı'â bu dört senelik vukûât zahirde karışık, girift ve yarı karanlıktır. 1918-1923 hadiselerini tahlil için birkaç asırlık tarihler kadar büyük bir cilt yazmak nasıl zor ise, bu cilde vereceğimiz iki satırlık isim de bize büyük Anadolu kıyametini anlatabilmek için öyle kâfidir. "Osmanlı Saltanatı nasıl battı ve Türkiye Devleti nasıl doğdu?"

1918 senesinde İstanbul'da iki milliyet müessesesi vardır: Türk Ocağı ve "Yeni Mecmua"...Milliyetperverlik gibi bu iki müessesenin gayesi de mukadder bir inkiraza doğru giden Osmanlı Saltanatı'nın enkâzı arasında vatanını ve Türk Milleti'ni kurtarmaktı. Bütün hayrı "Tanzimat"-ı sani'lerinin devamında gören an'anepereşterler tabî ki Arap milliyeti gibi, Türk milliyetini de saltanatın inkisâmını istemekle itham ettiler. Hudutlarında Türk'ten başka can verecek millet bulamayan saltanat, Türk Milleti'nin canı gibi şuurunu da beyhûde hayalâtı uğruna fedâ etmek emelinde idi. Gariptir ki yine bu son Osmanlılar, Arabistan'da, Irak'ta ve Suriye'de Arap Ocakları, Anadolu'nun şarkında Ermeni Ocağı ve bizzat payitahtta Rum Ocağı kurulduğu günlerde bile iptidâî mekteplerimizdeki çocuklara milletlerinin ismini unutturmak için kira'at kitaplarından "Türk" kelimesini çıkarmak suretiyle son bir şaşkınlık gösterler.(1) Bugün ise Türkiye Devleti bu iki müessesenin halâşkâr telakki ettiği

(1)Maârif Nâzırı Rum Beyoğlu Fahrettin Bey zamanında

prensiplerin bir tecellisinden ibarettir. Bugün bütün bir Türkiye, bir Türk Ocacı'dır ve "Yeni Mecmua" hakikî vatanında çıkıyor.

66.ncı nüsha çıktığı vakit "Yeni Mecmua" imtiyazı beade idi. Mecmuayı devam ettirmek için orada çalışan bütün dostlardan yardım istiyorduk. Birkaç vefâkârdan başka hiç kimse bu "tehlike"ye atılmak niyetinde değildi. Bazıları: "İsmi değiştirmelisiniz, zirâ mecmua lekeli." diyordu. Bir muharri- rin o vakit "Tanin" mürettiphanesinde dizili duran yazısını, "Yeni Mecmua"da intişâr eder korkusuyla, kendi eliyle bozduğunu ve müsveddeleri alıp gittiğini iştmişti. Saray, hıyanet, irtica, muhafalet, Yunanlılar'dan itibaren vata- na giren bütün istilâlar "Yeni Mecmua"nın düşmanı idi. Ziya Gökalp hürriye- tini kaybettiği gibi, dostlardan çoğunda da cesaret kalmamıştı. Birkaç kişi- nin "Yeni Mecmua"yı devam ettirmesine imkân yoktu ve onun tarzını, nizam ve istiklâlini bozmaya da kendimizi haklı görmüyordum.

66.ncı nüshanın "Karagün Tecrübesi" ünvanlı baş makalesini o günlerde bu hüsrân içinde yazmıştık. Bu makalenin küçük bir hulâsasını tekrar etmek istiyorum: "Şu sırada hepimiz ya korku ya hodbinlik içinde bed-mest, Türk Mil- leti'nin mahvolduğunu bir daha tekrar ediyoruz. Ve biz İstanbul'da bu sözü söylediğimiz vakit, Medine'de bir-iki bin Türk, Anadolu Türk'ü, bütün dünya- dan tecrit edilmiş bir çöl köşesinde, saltanatın bütün galibleriyle çarpış- yor. Çanakkale, Gazze, Kevtül 'İmâre, Sarıkamış ve Beni Samuel kahramanları- nın ismini bile yâd eden yok, "Alman hatırı için kan döktük, ne devlet, ne millet kaldı..." şikâyetinden başka bir şey söylemiyoruz. Bugün telaffuz et- tiğimiz şey yalnız kendi ismimiz, düşündüğümüz şey yalnız kendi evimiz, ara- dığımız şey bizi geçindirecek paradan ibarettir."

Bu satırlar, henüz şeref için ölmekte devam eden Türk Milleti'nin lâ-ye- müd kuvvetiyle fedâ-yı nefesini bile onun hayatına bir delil addetmeyen Türk güzidelerinin zaafını görmüş bir Türk gencinin elemleri idi... Aynı musahabe- nin son satırı şöyle bitiyor: "Bizden hayır yok, bu millet kendi bağrından kopacak kahramanı beklesin. Bizim bugün isbat ettiğimiz birşey varsa o da bu millete lâyük olmadığımızdan ibarettir."

"Yeni Mecmua" bu satırlarla kapandı ve "Türk Milleti'nin bağrından ko- pan bir kahraman"ın, o vakit mahvolmuş zannettiğimiz Türk Milleti'nin büyük faziletleri sayesinde kurtardığı vatana tekrar kavuşuyor.

1918 Teşrin-i Evvelde kim derdi; ki yıkılan Osmanlı Saltanatı'nın altı asırlık enkâzı ve birkaç türlü istilânın kızıl ayakları altında boğulmuş gö- rünen bu millet, dört sene sonra, yeni bir devlet, Osmanlı Dveleti'nin teşek- kül senelerinde olduğu gibi, o kadar genç, o kadar faziletli ve o kadar temiz

bir devlet kuracaktır? Kim derdi; ki yalnız bize değil, bütün hür ve esir milletlere intibah verecek azim bir inkılabın başındayız? Kim derdi; ki Türk Milleti'nin ruhu, ızdırabın halk hassalarını dört senede bu kadar ulviyetle tecelli kudrettedir? Üç sene evvel bütün dünyanı ve bizzat kendi çocuklarının inkâr ettiği Türk Milleti, bugün kendini tasdik eden cihan milletleri ile bir masada konuşuyor.

"Yeni Mecmua"nın yeni bir mesleği olmadığını söyleyerek sözüme nihâyet verirken, bu dört senelik fâsıla esnâsında her türlü kahra göğüs gerek mukaddes mefkûreyi müdâfaa eden "Büyük Mecmua" ve "Dergâh"ın isimlerini hürmetle hatırlıyoruz.

Falih Rifkî (ATAY)

Edebiyat Tarihi

ISTANBULLU ŞÂİRLER : CEVRÎ

Dünya hevesine, ikbâl ve devlet arzûsuna kapılmaksızın sa'âdeti, kanâ'atinin kendisine temin ettiği huzurda arayan,

Çarha kılma ser-fürû ikbâl için izzet budur.

Hem gedâ hem pâdişâh âlem ol devlet budur.

Mısraıyla bizzât vaz' ettiği düstûra son nefesine kadar tâbi' ve sâdık olarak, hayatı tehlikesiz, sergüzeştisiz, âsûde bitiren Cevri'yi tarihlerimiz "İstanbul zürefâsından ve hoş-nüvisânındandır" diye kaydadiyorlar. Biraz derviş-meşreb ve meslek-i sûfiyyeden neş'e-mend olduğu için, ferâgati her türlü mücâdelenin fevkında görüb seven Cevrî,

Müşteri olma metâ'-ı devlete himmet budur

Diyerek, ömrünün herhangi bir safhasında ferâfatı terk etmemiş, âlâyışden müctezib câh-ı mansıbla değil "Sohbet-i yârân ve cemiyet-i ihvân ile müreffeh ve şâdmân" yaşamışdır. Bundan dolayı Cevrî'yi, ale'lekser hükûmet işlerinde, hükûmet adamlarının yanbaşında gördüğümüz şâirlerin sofi haricinde, kendi köşesinde, kendi meşgalesinde buluyoruz. Müverrih Na'imâ'ya göre Cevrî, aslen müvelleden Istanbuldudur. Diğer târih ve tezkire-nüvislerimiz, Cevri'nin ne zaman doğduğuna, nasıl bir aileye mensûb olduğuna, ne suretle büyüdüğüne, yetiştiğine dâir malûmât vermeyerek yalnız ismi "İbrahim Çelebi'dir" demekle iktifa ediyorlar. "Hat ve hattâtân" da nâmının ibtidâsında bir de "şeyh" kelimesi mukayyedir.

Cevrî gençliğinde marifet tahsilinden geri durmadı, Sa-fâî'ye nazaran "maarif-i külliyye ve cüz'iyeye" Na'imâ ile Müstakimzâde'nin rivâyetlerine nazaran da tahsîsan da "maarif-i cüz'iyede" ileri gitmişdi. Mamâfih Cevrî bununla da kalmadı ;

bir taraftan irfân iktisâbına çalışırken, diğer taraftan da "hat ve imlâ'ya heves etdi. Fi'lhakika Cevri'nin Derviş 'Abdi adlı birisini üstâd edinerek ondan "şikest-ta'lik" ta'lim ettiği "hat ve hattâtân" dan öğreniyoruz.

Cevrî, irfânını, servet derci, mevki' temini için alet yapmadı. Bilâkis dinin emeğiyle yaşamağı tercih etdi; târih ve tezkirenüvislerimiz Cevrî'nin hattatlıkla geçindiğinde ittifağ ediyorlar. Na'imâ : "Ta'ayyüşü kitâbetle olmağın ana bir devlet hüsn-i hat ve ehliyetine ve sohbet kitâbetine rağbet edüb mu'teber nüshaları ana yazdırırlardı ve ol bahâne ile in'âm ve ihsân edüb hâtırını tatyîb ederlermiş, Hâlâ 'ulemâ efendilerin kütüphanelerinde ve 'urefâ beyninde âsâr-ı kaşemi lâ-yuadd velâ yuhsâdır" diyor. Safâi'de "dâima kitab edib ânınla ta'ayyüş ederdi. Hatta günde bin beyit yazıp bin akçeye bey' eylediği meşhûrdur." diyerek Na'imâ'yı te'yîd ediyor. Bunun için Cevrî resmî tercüme-i hâl sâhibi şâirlerimiz arasına girmemişdir. Ma'îşetini hüsn-i hattıyla kazanması, hükûmet vazîfelerinin arkasında koşmayarak, sanatının tahsîl ettiği vâridât ile kifât-i nefse çalışması gösteriyorki, Cevrî, hayatında kendisinden kimseye medyûn olmasını istemeyen, bir menfaat râbitasıyla bir kapıya bağlı olmaktan çekinen, saadetinin anahtarını kanâatinin haziresinde bulan bir adamdı. Esâsen :

Geçdi dil-râh talebden kâm-ı dünyadan bile
Fariğ oldu arzûlardan temennâdan bile

Teşne-leb-i bimârım olsam da müdârâ istemem
Hızr ü 'îsa'dan değil la'l-i dilârâdan bile

Diyecek kadar müstağni olan Cevrî'nin, fâni âlemin birkaç gün sürecek refâhı için aksi bir tarîk ihtiyâr etmesine imkân yokdu. Cevrî, mesleğinin hasîs ve kandırmayan çeşmesi önünden ayrılmadığından dolayı zarûrete düşmüş, sefâlet çekmiş de değildir. Zamanının ricâli Cevri'nin hattını cidden takdir ettikleri cihetle O'nu gözetmişler âsâr-ı kalemini vesile-i

ihsân etmişlerdir. Devlet adamlarının bu kadirşinâslığı sayesinde senelerini müsterih geçiren Cevrî, aynı zamanda huzur-ı kalble nefîseler ibdâ'ına devam etmiş, sanat tarihimize silinmeyecek izler çizmiştir. Kaleminin sür'atinden istifâde ederek çok yazan, birçok mü'ellifâtı müte'addid defalar istinsâh eden şâir, nihâyet hattatlıkta iyi bir şöhet kazanmıştır. Esrâr Dede, Ma'rûf Tezkire'sinde "Âsâr-ı dest-i peyvestleri olan mesneviyân el'ân hasretü'lerbâb ve matlab-ı ashâb olub hatta bu esnâda Kerâmetli Dede Hazretlerine Şehinşâh-ı muhabbet-penâh Sultan Selim Hân Süleyman Câh Haledullah Melike tarafından bir tanesi hediye olmakla nazar-ı nişânımız olub vâkı'â herbirssatır metânet mahsûru rişte-i gecher-i i'câz ü kemâl ve herbir sürhhâ-yı yâkût esâsı güldeste-i âl hadîka hayal olub ol yâdigâr bedî'ü'l âsârın teşekkürünü ve ol eser-i nâdirü'l emsalin Vusûlinin tezekkürünü hâvi bir kasîde-i garrâ inşâd buyurub huzûr-ı Selim Şah-ı sadâkat-penâha takdim buyurdularki.." diyerek Cevri ta'lîkını pâdişâhlar 'indinde mu'teber olduğunu ve Selim Sâlis zamanında Cevrî hattının çok kıymetli bir bedî'a telakki edildiğini anlatmak istiyor.

Na'imâ ile Müstakimzâde Saadettin Efendi ve O'ndan naklen "Osmanlı Mü'ellifleri" sahibi Cevrî'yi füsûs şârihi Bosnalı Sarı Abdullah Efendi'nin mensublarından gösteriyorlar. Bunlara göre Cevrî Bayramiyye Tarikatının ekâbirinden olan Bosnalı Sarı Abdullah Efendi'nin delâletiyle manevi feyze erişmiş, vicdânının temâyüllerine istikâmet verdiğinden dolayı füsûs şârihine kalbini, ümidini rabt etmişti. Na'imâ ile "Ahvâl-i Melâmiyye-i Bayramiyye" muharriri bu hususda sarâhaten ittifâk ediyorlar.

Cevrî Bayramiyye Tarikatının mensubu olduğu gibi, diğer tarikatların da ezcümle Mevleviliğin de muhibbi idi. Esrâr Dede'ye nazaran "Ka'betü'lussâk Daire-i Mevleviyye'de :

Ka'be-i kalbini tavâf eyle

Ki bu haccın safâsı 'ömre sürer

diyerek icrâ-yı menâsın rızâ ve teslim edüb... Vâsıl-ı mertebe-i aksa olmuşdu. Cevrî'nin Mevleviliğinden yalnız

Esrâr Dede ile belki ona istinâden Bursalı Tâhir Bey bahsediyorlar. Bu hususda sâmit olan diğer vesikalar arasında, Na'ima Tarihi'nde şu kaydı buluyoruz: Mu'inzâde nakledderdiği Beşiktaş ve Galata ve Tophâne ve Yeni Kapı tekkiyelerine 'aled devâm mülâzemet üzre idi. Bir gün münkatı' olduğu yokdu. "Mu'inzâde" nin ifâdesine atfen Na'imâ'nın irâd etdiği bu cümle Cevrî'nin Mevleviliğini isbât etmese bile, Mevlevilikle azçok mevcûd olan münâsebetine delil sayılabilir. Mamâfih Mesneviden intihâb etdiği beyitleri tercümeğe teşebbüs etmesi ve bundan sonra "İşâret-i 'aliyye-i pîr destgîr ile cezire-i Mevleviye'nin dahi şerh ve tercümesine me'mur edilmesi" gösteriyor ki, Cevrî, herhalde Mevleviliğe müfrit bir alâka ile merbûtdu.

Cevrî 1065 tarihinde İstanbul'da vefât etdi :
Eyle yârâb Cevrî'ye firdevs-i a'lâda mekân

Mısraı vefâtına tarih olarak söylenmiştir. "Ahvâl-i Melâmiyye-i Bayramiyye" de Müstakimzâde diyor ki: "Vefâtına yakın Sarı Abdullah Efendi'yi âgâh edib bir iki üç gün mürûrunda vefât etmiş ve mahallesi sükkânı kendisiyle 'adem-i ülfetilerinden nâşî haklarında suizan ile bed-gümân olduklarından guslüne hâzır olmayıb hânesinde olan zîr-destânı bu hâle hayrân iken Sarı Abdullah Efendi yirmi otuz kişi ile gelib techiz ve tekfîn ve Eğri Kapı hâricinde ve hânelerine karîb olan Defterdâr Iskelesi'ne Cemâli Tekye tarafından gidilen yolun sol tarafında şâhrândan iki üç hatve ileride defn eylemiştirlerdir. "Ahvâl-i Melâmiyye-i Bayramiyye"den naklettiğimiz şu satırlardan Cevrî'nin medfeniyle sağlığında İstanbul'un neresinde oturduğunu anladıktan başka, şâirin, hakkında ölümünün karşısında bile sükût etmeyen şedid bir kin tevlîd edecek kadar muhitiyle kaynaşmadığını, sû'izân altında kaldığını da öğreniyoruz. Cevrî'nin muhîtinde fenâ bir nazarla görülmesinin, herkesin O'nunla ülfetden çekinmesinin sebebini elimizdeki vesikalardan bulub çıkaramıyoruz. Bu vesikalarda istidlâle yarayacak, tahminlere yol açacak işaretler varsa da

biz bu hususda küçük, zaif ihtimallere ehemmiyet vermek, onları burada mevzû'-ı bahs etmek istemedik.

Cevri, müvessis, kalben zaif ve cidden çelebi idi. Müverrih Na'îmâ buna şehâdet ederken, Mu'inzâde'nin rivâyet ettiği şu fıkrayı naklediyor: "Garâ'ib-i ahvâlınden olmak üzere Mu'in naklelerdiki, Beşiktaş ve Galata ve Tophane ve Yeni Kapı Tekyelerine 'aled devâm mülâzemet üzre idi. Bir gün münkattı' olduğu yokdu. Gayet vesveli olduğundan deryâdan ve kayığa süvâr olmakdan gayet mertebe-i havfederlermiş. Hatta Galata ve Beşiktaş Tekyelerine bir gün mukdem-i 'azimet edib yârânı ile karadan Eyüb'e ve ondan Kağıdhâne'ye ondan Tekyelere piyâde dolaşırmiş. Yârân hâtır için bâr-gire de benzemiş.

Cevrî "vücûd-ı dünyaya nadir gelen bir ma'mur zât idi" Fâik Reşâd Bey'in söylediği gibi "küll-i hattatün câhil kâide-i külliyesinin müstesnâlarından" birini teşkil ediyordu. Filhakika Cevrî bize 'irfânını isbât edecek birçok vesikalar bırakmışdır. Mesnevi'den intihâb ettiği kırk beyitin herbirini beşer beyit ile şerh ve izâh eden "hall-i tahkîkât" ve Cezire-i Mevleviye tercümesi olan "Aynü'lfüyûz" yalnız "Osmanlı Müellifleri"nde zikrolunan "Terceme-i Hâl-i Hâfız-ı Şîrâzî" ile "Divân" ı Cevri'nin eserleridir.

Tarih ve tezkirenüvislerimiz Cevri'yi, Nef'i mu'akkible-ri meyânında gösteriyorlar. Kasidelerinden birkaçını oldukça mahâretle tanzir ettiği için büyük şâirin peyrevleri arasında sayılan Cevrî'nin Nef'i ile olan mânevi münâsebeti, bizce kuvvetli değildir. Şübhesiz başlı başına bir eser olmayan Cevrî üzerinde Nef'inin icrâ ettiği tesir, onun teşekkülünde ehemmiyetli bir vazife ifâ etdi. Fakat Cevrî hem maddeten hem ma'nen Nef'îye benzemekden uzak kaldı. Esâsen tabi'atları itibârıyla iki muhâlif istikâmete yürüyen Nef'i ile Cevri'nin birbirinden farksız rûhi temâyüller izhâr etmeleri, hissî ve fikrî bir karabetle birleşmeleri ihtimâli yokdu. "Sihâm-ı Kazâ" nâzımıyla "Aynü'lfüyûz" müterciminin yekdiğerine müşâbih oldukları nokta, düşündüklerini, duyduklarını aynı edebî şekiller içinde tercüme ve ifâde etmelerinden ibâret olabilirdi. Tarih ve

ve tezkirenüvislerimizin iki şâir beyninde buldukları râbıta eğer bu ise, onlara hak vermek lâzım gelir. Nef'i'nin hâkim olduğu devrede yetiştiğinden dolayı Cevrî, Nef'i mu'akkibi 'adediliyorsa bu nokta-i nazara iştirâk etmemek evlâdır.

Tarih ve tezkirenüvislerimiz Cevrî'nin şiirine dâir hususi bir mütâla'a söylemiyorlar. Mehmed Rızâ Efendi matbû' tezkiresinde Cevrî'den bahsederken "Perveriş güfte-i zebân taze olub emti'a-i eş'âr dilpeziri bîendâzedir. Bir şâir-i sihir-sâzdırki gülün nâdireperdâzı nîze-i meydân-ı belâgat olub kasbü'ssabk-ı i'câzdır." diyor. Esrâr Dede'ye nazaran "Eş'âr-ı irfâna ve güftâr-ı Mevleviyanesi beyne'lihvân mev-fûr" olan Cevrî'nin "Hususen Dede Rûhî-i Bağdâdî'nin terkib-i bend-i meşhûrına nazire-i bâlâsı pesendîde-i cumhûr" dur. Rızâ ve Esrâr Dede gibi müverrih ve teskirecilerimiz de Cevri hakkındaki fikirlerini bir iki medh ü senâ cümlesiyle icmâl etmişlerdir.

Bayramî ve Mevlevî tarikatlarına mensub olmasına, vak-tini tekyelerde duranlarla, âyinlerle geçirmesine rağmen Cevrî, şiirine dini ve tasavvufî bir hüviyyet vermemiş, birçok mutasavvıf şâirlerimiz gibi şiiri, tasavvuf mesleğinin ta'mimi müdafaası için alet yapmamıştır. Cevrî şiirinde tasavvufi mevzû lara, hakikate, hakiki aşka temas etmekle beraber, kalbinin türlü hislerine de tercüman olmuş, şiiri sanat kasdıyla, edebiyat yapmak hevesiyle söylemiştir. Binâenaleyh O'nun divânında her şeyden evvel sanat kıymetiyle edebî bir mâhiyyet aranmalıdır.

Itikâdımızca Cevrî, ne yüksek bir sanatkâr, ne de yüksek bir şâir değildir; duygularında hususiyet, mahsullerinde şahsiyetinin damgası yoktur. Yalnız kalbinin basit helecânlarını içinde saklamamış, onları pürüzsüz, temiz bir lisânla ifâde edebilmiştir. Cevrî'yi, ibtidâî, hatta alelâde tesirlerini zabt ü tanzime heveskâr telakki etmek yanlış olmasa gerektir. O'nun şiirinde sanat, dîn bir ma'rifet halinde görünür. Ruhu cesaretsiz, hamlesiz, heyevânları harâretsiz, hummâsız ve pek mahdûddur. Cevrî'nin şiirinde sükûnete bir meyil his

olunur. Mahsûllerinde ihtirâssızlığını, 'uzlet ve inzivâyâ meclûbiyyetini gösteren deliller kuvvetlidir. Feryâdlarında bile teessürün ümitsizliğinin sesi azdır. Mamâfih Cevrî'nin üzerinde tevakkuf etmeğe değer gazelleri de mevcuttur. Bunlar divânında mühim bir yekün teşkil etmeseler bile, yine dikkati celb etmekden hâli kalmazlar. Öyle zannolunurki Cevrî bu gazellerinde kodretinin intihâsını bulmak istemiştir.

Cevrî'nin zarıflığı, hoşnüvisliği müverrihlerimizle tezkirenüvislerimizin rivâyetleri meyânında ise de , biz, O'nun bu hususlarını isbât edecek bir vesikaya maalesef mâlik bulunmuyoruz. Bunun için şâiri birazda bu taraftan tetkik etmek fırsatını elde edemedik. Binâenaleyh Cevri hakkında munhasıran divana istinâden son söz olarak diyeceğizki: Cevri, nazımlarıyla edebiyat tarihimizin gizli bir köşesinde mütevazi ve mahviyyetkâr, yaşamağa hak kazanmıştır.

Malatya, 339

Mehmed Hâlid (BAYRI)

TASAVVUFİ HALK EDEBİYATIMIZIN SECİYESİ

-1-

Şimdiye kadar Türk Edebiyatı tarihiyle meşgul olanlar, bize yalnız Acem ve Arab nüfuzu altında vücuda gelen medrese ve saray edebiyatından bahsettiler. Osmanlı saltanatının Anadolu'da istikrarından sonra başlamış gibi gösterilen bu zümrevî edebiyat onların fikirlerince Türk ruhunun yegâne mahsûlü idi. Bu sekim ve yanlış nokta-ı nazarın, edebiyat tarihimizin şamil ve umûmî, binâenaleyh ilmî bir surette tetebbu'una mâni' olmasından sarf-ı nazar, mazisiz, tarihsiz, -âdetâ türedi- bir millet olduğumuza dair bir zehâb vermiş olduğunu daima hatırlamalıyız. Son zamanlarda, hatta bugüne kadar nokta-ı nazarı muhafazada ısrar edenler yok değildir. Fakat bunlar terbiyeleriyle maziye sımsıkı merbût olan kimseler ki, eskimiş, yıpranmış telakkilerden bir türlü silkinip kurtulamıyorlar; doğru ve musib olup olmadığını düşünmeyerek zâti kanâatlerini değil, ecdâdın malûmâtını, menkûlât ve hurâfâtı müdâfaa ediyorlar. Heder olan mesâlerine açmakla beraber; bunları şimdilik kendi yollarında terk etmek zarûridir.

Osmanlı edebiyatı ünvanını alan Arab Türklerine ait edebiyatın menşei, suret-i inkişâfına dair burada malûmât vermek, sadedimizin haricine çıkmak olacağından hatta bu edebiyatın, Osmanlılardan evvel mü'essis olduğunu iddia etsek de, bunun isbatına girişmeyeceğiz. Lâkin Acem ve Arab tesiri altında vücuda gelen saray ve medrese edebiyatından gayri bir Türk edebiyatının mevcudiyetinden haberdar olmak istemeyenler için ilân etmek lâzım ki, Türkler Acem ve Arab nüfuzuna kapılmadan evvel Anadolu'da, mevcut ve münkeşif bir edebiyatları vardır. Bazı kimselerin hâlâ tanımamak, mevcudiyetini inkâr etmek istedikleri bu edebiyat, saray ve medrese edebiyatımızın cereyanı haricinde, çok kudretli, çok feyyaz, asırlardan beri devam edip gelir.

Elyevm biz buna, yeni bir ünvan ile "Halk Edebiyatı" diyoruz ki, hakikî tabiriyle söylemek lâzım gelirse, bu edebiyat bir "Anadolu edebiyatı", Anadolu milletinin edebiyatıdır. Halk edebiyatımız, Anadolu ve buradan evvel Orta Asya'da, tamamen dinî bir mahiyet arz ederek başladı. "Divan-ı Lügatü't

Türk"den sonra en eski Türk metn-i edebîsi olan "Divan-ı Hikmet" in muhteviyâtı; bu bâbda hepimizce malûm bir misal teşkil eder. Hicret, yahud, halkı, mücâhede-i nefsiyeye davet ve teşvik için ihtiyâr-ı seyahat eden Yesevî der- vişlerinin Anadolu'da neşr eyledikleri "Divan-ı Hikmet" muhteviyâtı, bilâhâ- re inkişâf eden halk edebiyatı için ilk nümûne, ilk örnek oldu. Yunus Emre' nin dehâsını hazırlayan edebî mesâinin mahsûlleri, bu ilk nümûnelere, ilk örneklere tetâbuk etti. Anadolu edebiyatı, ilk günlerinde bile nüfuzu altın- da vücuda geldiği edebiyatın, Orta Asya Türk edebiyatının bütün vasıflarını hâiz idi. Tıbbı Orta Asya Türkleri'nin halk edebiyatı gibi dinî ve ta'limî bir mahiyette başlayan Anadolu edebiyatı Ötüken'den ancak küçük bir farkla ayrıldı. Mahsûllerinde sanat endişesi sezilemeyen bu edebiyatı kemâline vâ- sıl olduğu dakikada dahi, diğerinden ayıran nokta budur; denilebilir. Gerek Orta Asya halk edebiyatının, gerek -çok uzun bir devir için- Anadolu halk edebiyatının vasf-ı müşterek, vasf-ı esâsiyesi, dinî ve ta'limî mahiyetle- ridir.

Yunus Emre'den evvelki Anadolu edebiyatının şekil ve hüviyeti hakkın- da, elimizde mevcut vesikalar bizden, kâfi değil, hatta nâkıs ve istidâle yarayacak malûmâtı esirgemektedirler. Bazı nadir vesikalara istinâden tama- mıyla dinî ve tasavvufî bir simâya mâlik olduğunu bildiğimiz bu edebiyatın hicrî yedinci ve sekizinci asırlarda yegâne mümessili Yunus Emre'dir. Yunus Emre'nin eseri, ondan evvelki Anadolu edebiyatının bir terkibi, bir hulâsa- sı olmak zarûrî olduğu için o eser, bu edebiyatın hedefini gösteren işaret addolunabilir. Kendisinden evvelki halk edebiyatımızın maksadını teşrih e- den Yunus Emre, kendisinden sonraki halk edebiyatımızın da menşei oldu. Hic- rî sekizinci asırda ve ondan sonra Anadolu edebiyatının istikâmetini tayin eden Yunus Emre'dir. Şu halde Yunus'dan sonra Anadolu edebiyatının seciye- lerini mevzû'-ı bahs ederken -meseleye esâsından girişmiş olmak için- bu e- debiyatın Yunus Emre'nin eserinde tezâhür eden vasıflarını göstermek lâzım- dır.

. . .

Yunus Emre'nin meslek-i diniyyesini divanında bulup öğrendikten sonra onun telakkileriyle, Mevlâna Celâleddin Rûmî'nin telakkileri arasında hemen hemen hiç bir fark olmadığını kolaylıkla iddia etmek kabildir. İran'dan in- tikâl eden tasavvuf esâslarının cümlesini kabul ve mensuplarına telkin eden Mevlâna Celâleddin Rûmî'nin itikâdât-ı sofiyesi, Acem mutasavvıflarının bu husustaki efkârının tamamıyla aynıdır. Zaten bir rivâyete göre İran'da baş-

layan tasavvufun, Orta Asya'ya oradan geçmiş bulunması ve Anadolu'nun Orta Asya edebiyatından şiddetle müteessir olması, bunun ancak böyle olabileceğini gösterir. İlâve edelim ki, Orta Asya'dan müteessir olan Anadolu, aynı zamanda manen İranla da hâlâ temasta idi.

İran tasavvufunun Celâleddin Rûmî, hatta Ahmet Yesevî ile Anadolu'da daha evvel intişârı Yunus'un meslek-i dini itibâriyle Mevlâna Celâleddin Rûmî'den ve onun vasıtasıyla İran mutasavvıflarından ayrı kalmamasına intâc etti.

s.89, sh.456

-2-

Mevlâna Celâleddin Rûmî'ye ve onun meslek-i dini cihetinden rehber sayabileceğimiz İran mutasavvıflarıyla, Mevlâna'dan şiddetle müteessir olan Yunus Emre'ye göre tasavvuf: "İslâm dininin gösterdiği hakikat-i gaibeyi bulmak yoludur." Bu hakikate vusûl için ihtiyâr olunan tarik ise tarik-i ibadetten ziyâde murakabe ve tevekkül tarikidir. Bu tarike girebilmek için de şeriatın en ince ve müteferri' evâmîr ve nevâhîsine riâyet etmek lâzımdır.

Tasavvufun bu çok kısa, umûmî, binâenaleyh mübhem olan tarifini izâh etmek için evvelâ, bu tarifde geçen "hakikat-i gaibe" terkibini teşrih etmek lâzımdır. Mevlâna Celâleddin Rûmî'nin esâsât-ı sofîyyelerine tâbi' kaldığı İran mutasavvıflarıyla bizzat Celâleddin'e ve ondan mülhem olan Yunus Emre'ye nazaran: "hakikat-i gaibe"den maksat "Hakk"tır. Hakk, ezelde mevcut ve mutlak olup, bu mutlakiyet ondan gayri hiç bir şey için tasvir olunamaz. Hakk, görünen ve görünmeyen âlemler haricinde lâ-mekândır. Yalnız bu âlemlerin her zerresinde bir vech ile tecelli ve tezâhür etmiştir. Hakk'ın görünen ve görünmeyen âlemlerin bütün zerrâtında tecelli vechelerinden biri ve belki en başlıcası "hüsn"dür. Hakk'ın mutlak olması dolayısıyla O'nun tecelli vecheleri de bittabi mutlak, binâenaleyh hüsn de mutlaktır. Hilkatten evvel Hakk ve O'nu âdiyeti cihetiyle, Hakk'ın diğer tecelli vecheleri gibi hüsn de meknûz idi. Halbuki Hakk'ın, tecelli vechelerinden hüsnle sudûru bir zarûretti. Çünkü hüsnün bir hassası ve belki birinci hassası tezâhüre mütemâ-yil olmasıdır. İşte bu hasşa görünen âlemin tekvinine sebab-i vesâik oldu. Hakk, kendi ilâhî şâşâasına müncezib güzel, merbût gönüller istedi. Bu arzu, imkân âlemine vücud verdi. Şark mutasavvıflarınının halk ve sebab-i hilkat hakkındaki fikirlerinin hulâsası işte bundan ibârettir.

Mutasavvıfların Hakk'ın mutlaklığına dair muhafaza ettikleri fikir kabul olduğu takdirde, onun haricinde hakikat olan bir vücud tasavvur etmek imkânsızdır. Esâsen mutasavvıflar da aynı tarzda hareket ederek Hakk'ın ha-

ricinde bir hakikat aramamışlar, bulmamışlar, görmemişlerdir.

Şark mutasavvıflarının yukarıda arz ettiğimiz "Hakk" telakkisini tafsil edersek şu neticeye vâsıl oluruz: Hakk, mutlak ve münferid olan vücuttur. O'ndan başka hakikî bir vücud yoktur; olamazdı, şimdi de olamaz. Bu bir olan vücudun bir tezâhür vechesi vardır. Bu tezâhür vechesi de, bir nûr, bir ziyâdır. Bu nûr, yahud ziyâ, hem muhîf, hem de muhâtdır. Yani hem iç, hem de kabuktur. Âlem bu nûr ve ziyâ ile mahdûd ve bizâtihi O'ndan ibârettir. Şu halde bu nûr ve ziyâ için bir hudûd bir intihâ aramak beyhûdedir.

Her türlü hayat O'na merbût, O'na müncerdir. Bütün zerrâtıyla bütün âlemin harekâtı, sekenâtı, münhasıran O'nun büyük tesiri altındadır. Hakikî vücud, Hakk, mutlak ve münferid olduğu gibi, O'nun bir tecelli vechesini teşkil eden bu nûrda, bu ziyâda mutlak ve münferiddir. Bu mutlak ziyânın tecelli ve tezâhür ettiği her nokta, Hakk'ın safâtını sinesinde aks ettiren bir âyine-i müşâbihesindedir. Bu noktaların fenâ bulması vârid ve kabildir. Bununla beraber onlardan biri fenâ buldukça yerine diğer biri kâim olur. Fakat mutlak ziyânın tezâhür ettiği her noktanın fenâsı, onun kemâli demektir. Mutlak ziyânın mütecelli olduğu her noktada bu ziyâ kendi hüsnünü gördüğü için bizzât kendesinin aşkıdır. Mutlak ziyânın, Hakk'ın tecelli vechelerinden biri olduğu, binâenaleyh Hakk'a âdiyeti, Hakk'ın da ebediyeti nazar-ı itibâra alınınca, O'nun tezâhür ettiği noktaların da görünen ve görünmeyen âlemler olduğu kolaylıkla anlaşılır. Şu halde nazaran mutlak vücudun, mutlak hakikatın haricinde mükevvenâtın asıl saffet-i fenâ bulabilmek isti'dâdıdır. Bundan dolayı, Hakk'ın kendi haricinde ve kendi tecelli ihtiyacıyla vücud verdiği âlem, içinde yaşadığımız hâdisât âlemidir ki, tamamıyla ilâhî bir eserdir.

Eser, müessirin hükmü altında ve bittabi' O'nun her arzusuna tâbi' olduğu cihetle hâdisât âleminin hakikî vücuda ve mutlak hakikate tesbitle varlığı zâhîrî, i'ârevîdir. Bu nokta-ı nazarla hareket ederek mutasavvıflar, mükevvenâta "âlem-i mümkün" demişlerdir. Âlem-i mümkünde mevcut hakikat, Hakk'ın hakikatidir. Âlem-i mümkünün bundan başka, bütün halleri, saffetleri gölgedir, hayâldir. Fusûs şârihi Abdullah Efendi, mutasavvıfların bu telakkisine, ne büyük bir icâz ile, ne güzel naklediyor: "Mükevvenât saffet-i ilâhiyyenin cem'iyyetidir. Fakat bu cem'iyyette bir temsil hakkı yoktur. Yani mükevvenâtın her zerresinde Hakk tecelli eder. Şu kadar ki mükevvenât, Hakk demek değildir. Hakk'ın bir tezâhür saffetıyla sudûru bir emr-i vâki' ise de, Hakk'ın bütün saffetleriyle tecelli ettiği varlık, insandır. Onun için insan kâinâtın ibtidâsı ve aynı zamanda intihâsıdır. "Kitab-ı kâinâtı açan

insan ve kapayan yine insandır." Daha kuvvetle söylemek lâzım gelirse, insan Hakk'ın suretidir, denilebilir. Şu halde insan bütün kâinâtın fevkinde tekemmül etmiştir, mükevvenâtın bütün cüz'ilerinden fazla Hakk'a yakındır. Binâ-enaleyh insandaki hakikat, yahud insanın hakikati, bütün kâinâtın hakikati gibi Hakk'ın hakikatidir.

Bu tizâhâtdan anlaşılır ki, bütün mükevvenâtın fevkinde yegâne hakikat: Mutlak vücuddur. Görünen ve görünmeyen âlemler, Hakk'ın "hüsn" saffetiyile tecelli ihtiyacından doğmuştur. Demek oluyor ki, Hakk mutlak hüsnünün âşığı, bu mutlak hüsn kâinâtda mütecelli olduğuna göre "âlem-i mümkün"ün de muhibbidir. Bittabi' bu âlemin en ziyâde tekâmül etmiş noktası olan insan da, mutlak hüsn, kemâline tezâhür ettiği cehitle, Hakk'ın mahlûku olan insan da Hâlikinin muhabbetine mazhar olmuştur.

Hüsn tezâhür hassasına mâlik olduğundan bizzât kendi kendisinin câzibesine tâbi'dir. Hüsn insanda tecelli edince, gizli belirsiz bir câzibe ile insan da kendisine cezb eder; rabt eder. İnsanın kendisinde tecelli eden hüsn merbûtiyyeti hüsn, Hakk'ın tecelli vechesi olmak itibâriyle Hakk'a merbûtiyettir. Bu merbûtiyyet, Hakk aşkının insanda husûlüne, vücuduna tabî bir sebebâir. İnsandaki bu aşkın hedefi; Hakk'a gitmektir. Şark mutasavvıflarına göre aşk iki nev'e ayrılır: Biri, insanı Hakk'a, hakikate, mutlak vücuda götüren aşktır. Tasavvuf lisanında bu aşkı "hakikî aşk" diye ifade ediyorlar. Aşkın diğer nev'i insanı hakikî aşka isâl eden tarik ki, tasavvuf lisanında buna da "mecâzî aşk" diyorlar. Tasavvufta mecâzî aşk, nihayet bir yol, bir vâsita, bir mukaddime ve bâr medhâldir. Ancak bu nokta-ı nazarla ölçüldüğü takdirde kıymet ve ehemmiyeti hâizdir. İnsanı asıl aşka, hakikî aşka götüremeyen mecâzî aşk makbûl ve memdûh değil, hatta mekrûhtur.

Mutasavvıflar insanın hakikî aşka vusûlünü temin eden mecâzî aşka cevâz veriyorlar. Aksi takdirde, insanda mecâzî aşk, nefsin galebsi demektir. Halbuki hakikî aşk, nefsin mağlubiyetini, hatta muhâssini intâc eden hâlettir.

Mecâzî aşk tarikiyle hakikî aşkı bulan, mutlak hakikate, mutlak vahdete erişmiş olur. Artık onun için mutlak hüsn bütün vüs'at ve şümûlüyle güneş gibi ayandır.

Mutasavvıflarca hakikî aşka sahib olan, bu suretle mutlak vahdete, hakikî vücuda vâsıl olan kimselere "ehl-i hâl" ünvanı verilir. Ehl-i hâl olan, dâimî bir vecd ve istifrâk içinde, dâima mutlak hüsnle, mutlak hakikatle huzura erer. İmkân âlemiyle alâkasız / bütün mükevvenâttan mütecerred, vücudun hakikatiyle müttehiddir. Hakikî aşka vâsıl olanlarda; bunun âlâmeti, murâkebe ile tevekküldür. Hakikî aşka bulaklar, kasrâttan müteneffir, cem'iyetten

müctenib, vahdet ve uzlete meclûbdurlar. Kesret ve Cem'iyet arasında kendileri için bir vahdet ve inzivâ tesis etmek, ilk gayeleridir. Bu inzivâda onlar cismâniyetlerini, maddiyetlerini unutarak, mutlak vücudda fenâ-yâb olmanın lezzetini tadarlar. Zaten istedikleri de yalnız bundan ibârettir. Onun için mutasavvıflar, ölümü, hakikî hayatın başlangıcı telakki ederler. Mutasavvıflarca ölüm, ademe karışmak, yok olmak demek değildir. Mükevvenâtın her zerresi için mev'ûd olan fenâ, bekâya ric'at etmektir. İşte Yunus Emre'nin ilhâm aldığı menba'ların Mevlâna Celâleddin Rûmî'nin ve diğer bütün Türk ve Acem mutasavvıflarının mesleklerinin esâsı...Bütün mutasavvıflarla birlikte Yunus Emre de eserinde sadece bu mesleği telkin ve tefhim için uğraşmış, şiirinin kudretini şark tasavvaf'ın derin azimetinden almıştır.

s.90, sh.473-474

Mehmed Halid (BAYRI)

ÖĞZ HÂN EFSANESİ ETRAFINDA

ÖĞz Hân Efsanesinden bahseden tarih, ÖĞz Hazret-i İbrahim'in muâsırı olmuş olduğunu kaydediyor. Hazret-i İbrahim'in milâddan 2000 sene evvel yaşadığına bakılır ise, ÖĞz Hânın takriben bundan 4.000 sene evvel yaşadığı anlaşılır. Menkûlâta istinâd eden bu efsanenin iddiası ne dereceye kadar sahte mukârin olduğunu, Hazret-i İbrahim'den bahseden 'ahd-i atik yardımıyla anlamaya çalışalım. 'Ahd-i 'atikde "ÖĞz" tabirine tesadüf olunur. Bu tabir "Ėz" şeklinde yazılarak Ous telaffuz olunur. (1)

'Ahd-i 'Atik'de bu kelime, insan ve memleket ismi olarak, âtideki yerlerde bulunur.

İnsan ismi olarak :

- 1- Tekvin-i Mahlûkât kitabında bâb 10, fıkra 23.
- 2- Kezâ. Bab 22, fıkra 21
- 3- Kezâ. Bab 36, fıkra 28
- 4- Tarih-i Evvelde. Bab 1, fıkra 17 ve 42

Memleket ismi olarak :

- 1- Eyûb kitabında. Bab 1, fıkra 1
- 2- Ermiyâ kitabında. Bab 25, fıkra 20
- 3- Ermiyâ'nın Mersiyeleri kitabında. Bab 4, fıkra 21

İnsan ismi olarak zikrolunan ouz kelimesini tedkik edelim:

1- Onuncu bab yirmi üçüncü fıkrasının tercümesi bir vech-i zîrdir.

Bu fıkra, Tekvin-i Mahlûkâtın insâl cedveli meyânında mündericidir.

(1) Türkçe'de "gayın" Arabça "ga"nın telafuuzuna benzemediğinden ÖĞz kelimesinde "g" harfi gibi telaffuz edilmeyerek aşınmış ve mesela yoğurt kelimesindeki "ğ" gibi telaffuz olunur. Aşınmış "ğ" ile yazılan ÖĞz kelimesi, Latin harfiyle gösterilecek olur ise ouz, o olurki bu da ouz kelimesinin telaffuzuna yaklaşıp.

2- Yirmi ikinci babın yirmi birinci fıkrası ous'dan bahsediyor ise de aşağıda mevzuumuzun isbatına hâdim olacak "Nâhor" ismini hâvi yirminci fıkrayı da burada zikrediyoruz:

Yirminci fıkra - Bundan sonra İbrahim, Kardeş Nâhor'un zevcesi olan melekenin çocuk doğurduğunu haber aldı."

Yirmi birinci fıkra - "Bunların büyük oğlu Ous ve Kardeş Bûz ve Ârâm'ın pederi Kamû'îl."

3- Otuz altıncı babın yirmi sekizinci fıkrasının tercümesi budur : "Deysân'ın oğulları Ous ve Ârân"

4- Tevârih-i Evvel ve (Sâni) 'ahd-i 'atikin bir hülâsasını ihtivâ ettiği için, Ous hakkında zikrolunan fıkralar, Tevârih-i Evvelde tekrar olunmaktadır.

Memleket ismi olarak zikrolunan Ous kelimesini tedkik edelim :

1- Birinci bab birinci fıkrasının tercümesi budur: "Ous toprağında Eyüb nâmında bir adam var idi."

2- Yirmi beşinci babın yirminci fıkrasının tercümesi budur: "Ve bütün milel-i muhtelif ve Ous toprağının meleklerinin cümlesine ilh."

3- Dördüncü babın yirmi birinci fıkrasının tercümesi budur: "Ey Ous toprağında sakin olan Edûm kızı şâd ve sürûr ol, kadeh sana gelecektir. Serhoş olarak kendini çıblak göstereceksin."

Hazret-i İbrahim'in muâsırı olduğu rivâyet olunan Oğuz-a tealluk eden Tekvin-i Mahlûkâtın fıkraları, yirmi ve yirmi birinci fıkralardır. Bu iki fıkroda Hazret-i İbrahim'in birâderi olan Nâhor'un, Ous nâmında bur çocuğu olduğu mukayyedir.

Bunu bildikten sonra Hazret-i İbrahim'in mahal-i ikame-tini tayin edelim :

Tekvin-i Mahlûkâtın on birinci babının 21-22 fıkraları

bu noktayı tenvîr ediyor.

Yirmi altıncı fıkra - "Ve Terâh yetmiş sene yaşadı ve İbrahim ve Nâhor ve Hârâni tevlid etdi."

Yirmi yedinci fıkra - "Ve terâh'ın nesilleri bunlardır: Terâh İbrahim'i ve Nânor'u ve Hârâni tevlid etdi ve Hârân Lût'u tevlid etdi."

Yirmi sekizinci fıkra - "Ve Hârân, doğduğu memleketde yani Küldânilerin "our" şehrinde pederi Terâh'ın sağlığında vefat etdi."

Yirmi dokuzuncu fıkra - "Ve İbrahim ile Nâhor birer zevce alıb İbrahim'in zevcesinin ismi Sârây ve Nâhor'un zevcesinin ismi Melike idi."

Otuzuncu fıkra- "Ve Terâh, oğlu İbrahim'i ve torunu olan Hârân'ın oğlu Lût'u ve oğlu İbrahim'in zevcesi olan gelini Sârây'ı alıb Ken'ân toprağına / gitmek üzere bunlar ile beraber Küldâniler'in "Our" şehrinde çıkdı ve Harran'a gelib orada ikâmet etdiler."

Ta'dâd etdiğimiz bu son beş fıkra, Hazret-i İbrahim'in, pederi ile kendisinin ve bütün aile halkının "Our" da ikâmet etdiğini ve arız-ı Ken'ân'a hicret etdikleri vakit, Terâh'ın oğlu Nâhor ile zevcesini almadığını gösteriyor. Demekki Nâhor ile zevcesi "Our" da kalmışlardır. Nâhor'un, pederiyle beraber 'azimet etdiğini, yukarda zikri geçen Tekvin-i Mahlûkâtın yirminci fıkrası gösteriyor. Bu fıkra müveccibince, Hazret-i İbrahim, kardaş Nâhor'un zevcesinin çocuk doğurduğunu işitmiştir. Demekki Hazret-i İbrahim ile Nâhor bir yerde ikâmet etmiyorlardı. Hazret-i İbrahim arız-ı Kenân'da ve Nâhor'da "Our" da ihtiyâr-ı ikâmet etmişler idi.

Our şehri nerede kâ'indir? Aur (1) Fırat Nehri'nin

(1) Aur'un Asurice'si Uru (ourou telaffuz olunur) olub manâsı "şehir" , "yurd" dur.

Assyrisch, Muss:Arnol . english-deutsches Hadwoerterbuch sahife 92. (Türkçe'de kullandığımız "yurd" kelimesi, acaba aynı manâ ifade eden "Our" kelimesinin aynı olmasın mı? Türkçe'de our, tepe demektir.)

sağ sahilinde kâ'in olub şimdiki ismi Almağır'dır. Müverrih Mayer (2)- Babil cenubunda bulunan Şengal: Sincar kıtasının en meşhur şehirleri, cenubunda yani Fırat Nehri'nin civarında bulunanlardır demiştir. Bu şehirler meyânında Our, Sîn, Ourouk (3) ilh. mezkûrdur. Şimdi burada bir suâl vârid oluyor. Şengar hangi kıtadır? Le Norman, Şengar'ın, Sumer olduğunu yazıyor. (4) Râdâv aynı mütalaada bulunuyor. (5) Meşhur Asuriyâtçı Sayce bu iki âlimin efkârına iştirâk ve La Noğdevend'in de efkâr-ı mesrûdeyi tasvib ediyor. (6) "Our" şehrinin Şengar yani Sumer memleketinde bulunması ve Oğuz'un "Oğr" da ikâmet etmiş olması keyfiyeti, bazı 'ilmâ beyinde münakaşa mevzuu teşkil eden Sumerce-Türkçe karâbeti meselesinin tenvirine hâdim olmaz mı? Hommel, Türkçe'nin Sumerce'ye karâbeti olmadığını söylüyor. Efsaneye göre, Türklüğün menşe'ini temsil eden ve 'ahd-i 'atika göre, Sümer'de ikamet etmiş ve bilâhare Türkistan taraflarına hicret etmiş olması muhtemel olan Oğuz'un tekellüm ettiği lisanın Sümerce olmuş olması ve binâenaleyh Türkçe ile Sümerce arasında karâbet bulunması da hiç baid-ül ihtimâl değildir.

-
- (2) Geschichte des A teriums E.Meyer, birinci cildin ikinci nısfı, sahife 401-2.
- (3) Uruk'un Yunancası orhi dir. Acaba Orhun kelimesi bu kelime den müştak mı?
- (4) Etudes, 2 me Série, Lenormant, sahife 29
- (5) Early Babylonian History, Radau, sahife 219
- (6) A Sumerian Grammar, S Langdon and Chrestmathy, sahife 2 (şerh kısmında)
- (1) F. Hommel, geschichte des alten Morgenlandes, sahife 35

Şimdi, memleket Suriye-Arabistan sahrasında kâ'indir. Kitab-ı mukaddesin yetmişler (2) tercümesinde, insan ismi olan "ous" Os, OX ve memleket ismi olan "Ous" Austis ile gösterilmiştir. Bu tercümede, Austis'in Arabistan ile Bahr-i Lût'un cenub cenûb-garbisinde kâ'in olduğu mukayyedir.

Türkistan'da bulunan ve Arabça ismi Ceyhun olan nehrin Yunanca ismi Oxus'dur. Bu nehrin bu suretle tesmiye olunmasının sebebi, Oğuz'un nâmına nisbet edilmesinden ileri geldiğine ihtimal veriliyor. Türkçe'de "öküz" su demektir. Oxus'un amu yahud amu-daria nâmında başka bir ismi vardır. Sümerce'de "su" a ve Asurice'de "su" mu olduğuna göre Oxus ile Amu'nun manâları bir olduğu çıkmaz mı?

Bâlâda memleket ismi olarak gösterilen Aus'un, Oxus nehriyle -Vaziyet-i coğrafyaları itibariyle- hiçbir münasebeti yoktur. Oxus'un, Oğuz'un ismine izâfeten yâd olunması baid-ül ihtimâl değildir, zirâ Oğuz Türk, ve Oxus'da Türkistan'ın büyük nehridir.

Vesâike istinâden yazdığımız bu küçük tetebbu, -Türk tarihi ile iştigal edenlere yardım edebilir fikriyle- burada neşrini münâsib gördük.

S.57, Shf. 94-95

Avram GALANTI

(2) Milâddan takriben 260 sene evvel, yetmiş mütercim evvel 'ahd-i 'atiki İbrânice'den Yunanca'ya tercüme ettikleri için, bu tercüme yetmişler : Septante nâmıyla marûfdur.

Musahabe

ÇIRAĞAN GECESİ

Bu hafta, "Serbest Resim Atölyesi"nde, eski Çırağan eğlencelerini tenzir eden bir müsamere verildi. Lâkin bu müsamere, bütün şarkkâri dekoruna rağmen, bize Nevşehirli İbrahim Paşa devrinin zevkinden ve neşvesinden ziyâde fena tertib edilmiş bir maskeli balo te'sirini yaptı. "Serbest Resim Atölyesi"ndeki genç ressamlar ve hassaten ressam Ruhi Bey, zannederim ki, Çırağan âleminde ziyade Paris'te her sene, sanatkârlar tarafından verilen ve "Bal de Carter Zar" (بال و قاتر) tesmiye edilen eğlentilerden mülhem olmuşlar ve bunlara benzer bir şey yapmak istemişlerdir, bu hususta ne kadar muvaffak olduklarını bilemiyorum; çünkü, "Bal de Carter Zar"lar hakkındaki malumâtım hep okuduğum ve işittiğim şeylere müsteniddir. Derler ki, bu balolarda sanatkâr gençlik coşkuluğuna ve ayş ü nûşun son derecesine varırmış. Kadın-erkek mukavemetsiz bir aşk kasırgası içinde kendinden geçer ve dudak dudağa, kucak kucağa gelirmiş. Burada çirkin görünen ancak örtülü vücudlar ve merdûd olan ancak mahcub kimselermiş. Paris'te bu nev'i eğlentilerden birinde bulunmuş bir dostum, anlatıyor:Şaşkınlığından bir köşeye çekilip somurttuğu için az daha sille tekme dışarıya itiliyormuş. "Serbest Resim Atölyesi"nde ise, zannederim ki, aynı mu'ameleye bunun aksini yapanlar ma'ruz kalırdı. Zîrâ, burada herkes o kadar sukûtf, terbiyeli, mağnum ve merasimperver idi. Bilmem, Nevşehirli İbrahim Paşa'nın meclislerinde de bu kadar resmiyet ve ağırlık var mıydı? Şair Nedim'i dinleyecek olursak buna ihtimal vermemiz lâzım gelir. Çünkü:

Ayağın sakınarak basma aman sultanım

Dökülen mey kırılan şişe-i rindân olsun.

diye terennüm eden bu şeydâdil şair, bize o meclislerde mey dökmenin ve şişe kırmanın mübah olduğunu ihsâs ediyor. Bundan başka yine aynı şairin:

Meclis-i Cem kurulalıdan beri olagelmiş âdet

Câmdan sonra bûse verilmek âdet

deyişi ve sonra bir başka sefer:

Bir câmverde lâ'l-i lebin sundu muğbeçe

Pfir-i mugan olası acep meşrebimcedir

Bedr tāmeme nazarın değmesin felek

Meclisten ayş ü nûş bu gece meşrebimcedir.

tarzında sevinip bayram ettiği ve bezmlerdeki neşenin nereden başlayıp nere-
ye kadar vardığını bize kâfi derecede isbat ediyor. Lâkin, zavallı Nedim, sağ
olup ta "Serbest Resim Atölyesi"nin geçen perşembe akşamki bezminde bulunsa
idi, mutlaka:

.....

Böyle cehâlet değildi gördüğüm sahra-yı aşk
Anda mecnun beyitler divâne cûlar var idi.

.....

Ey Nedim ey bülbül-i şeydâ neden hâmûşsun
Sende evvel çok nevâlar güft ü gûlar var idi.

beyitlerini tekrar öyle iktifâ ederdi. Vâkı'â biz, ne Paris'in "Bal de Cater
Zar"ndaki mahubelerle, ne de Çırağan gecelerindeki muğbecelerle hem-bezm ol-
madığımız için, Ruhi Bey'le genç arkadaşlarının tertip ettikleri bu eğlente
lüzumundan fazla sıkıldığımızı ve bir başka âlemin hasretini çektiğimizi iddi-
a edemeyiz. Doğduğumuz günden beri hep mihnet ve meşakkat içinde geçen genç-
liğimizin şevk ile ra'sedâr olması için bir parça renkli aydınlık, biraz mu-
siki, kağıttan ma'mûl beş on demet lâle ve iki siyah gözün uzaktan bakışı kâ-
fi geliyor ve geçen günkü Çırağan müsamesesinde ise bunların dördü de vardı.
Hatta bundan daha fazlası vardı. Ortada kahve ve şerbet dağıtan üç etekli, zi-
bınlı hanımların mevzun ve zarif edâları; dâr-ül elhân musaki heyetinin saz
ve sözleri, müsamere mürettiblerinin uzun kavuklu, yeşil, kırmızı ve beyaz kis-
veli mu'avinleri ve nargile ve Karagöz bizi birkaç saat için devrim bezginlik
veren hay ve huyundan uzak bir mînatıkaya attı. Kâh tadına doyamadan geçip gi-
den çocukluğumuzu, kâh vaktinden evvel ergin gençliğimizi düşündük ve içimiz-
den dedik ki: "İşte önümüzde bütün zevk ve neşe anasırı toplanmıştır. Fakat
neden hiç birimizin ruhu bundan lâzım gelen parıltıyı, bundan lâzım gelen ik-
siri çıkaramıyor? Gülmelerimiz ne kadar ca'li, bakışlarımız ne kadar yorgun
ve başımız ne kadar ağırdır."

Herkes, birbirinin yüzüne sanki, buraya neden toplandık, diye sorar gi-
bi bakıyor ve her an hârikulade bir vak'aya intizar eder gibi görünüyordu.

"Serbest Resim Atölyesi"nin müsamesesinde şunu müşahade ettim ki, bizde
eğlenmek kabiliyeti kalmamıştır. Hiç şüphesiz ki, esrarkeş Çinlilerden sonra
küre-i arzın en melûl milleti biziz. "Gumba ()"daki zenciler ateş etra-
fında raks etmesini biliyor; Arabistan'da hiç dağdan inmemiş vahşi kabileler
var ki, doğan güneşe karşı kuşlar gibi çırpınıp öterlermiş. "Nice"nin karna-
val ve çâçek eğlenceleri, Paris'in "Montmartre"i, Londra'nın Hyde Parkı, "Ber-
lin"nin hedsiz hesapsız "Dansing"leri var. Bu memleketin ve bizim neyiz,

kendimize mahsus hangi eğlencemiz, hangi zevk ve neşve köşemiz vardır? Gönlümüzü avutmak için kâh cedlerimizle ölü veya hâyfe âlemlerini ihyâya, kâh garblıların acıip ve çılgın sefahatlarını taklide çalışıyoruz. Fakat bu her iki tarzın da, bize ne kadar yabancı, ne kadar yavan geldiğini, şimdiki sinirlerimize, şimdiki kafamıza, şimdiki hassasiyetimize ne kadar uymadığını görme-yecek derecede hakikî şahsiyetimizden çıkmış bulunuyoruz.

Temenni ederim ki, bu satırlar bazı abûs ve merâ'f faziletperverlerin nazariyatına nihan kalsın. Çünkü böyleleri için zevk ve neşve dediğimiz şeyler meahiyattan ma'düddür ve bunların lüzumundan bahsetmek büyük bir günahdır. Bunlar için çalgı haram, raks haram, gülmek haram, süslenmek haram, eğlenmek haramdır. Bu yüzdendir ki, Türkiye'de gençlik kalmamıştır, gençlik yoktur. Hepimiz yirmi yaşımızdan itibaren kalbimizin bütün hararetini, ruhumuzun bütün hayâtâtını ve yaşamak iştihasını kaybediyoruz. Aynı zamanda çalışmaktan da beziyoruz. Çünkü eğlenmesini bilmeyenler çalışmasını da bilmezler; her gayret bir meserret içindir. Tembel olanlara dikkat ediniz, bunlar umûmiyetle mağnum ve bezgin kimselerdir, durdukları yerde yavaş yavaş çürüdükleri hissedilir. En sonunda ya kara sevdaya müptelâ olurlar veyâhüd sadece hayvanlaşırlar. Bizim cemiyet halinde takip ettiğimiz yol bizi işte bu iki akıbetten birine sürüklüyor.

Nesir

YUNUS EMRE

Bu vazi' ve ıssız Sakarya vadilerinde keşke bir derviş olsaydım. Küçük ve boz bir eşek üstünde, dağarcığım bir kıl heybenin gözünde, bugün burada, yarın orada dolagsaydım. Her türlü dünyevî alâkadan mücerred, nerede akşam olursa orada kalsaydım.

Hiç şüphesiz, eskiden, bu topraklar yarı meczub, yarı serseri kimse-lerin ilâhiler söyleyerek; nefesler okuyarak ve "hû" çekerek dolaştığı yerlerdir. Tarih, Yunus Emre'yi bilmem Anadolu'nun ne taraflarında yaşıyor, bana göre, o, muhakkak bu nehrin suyundan içer, bu sazların arasında oturur ve bu söğütlerin altında murâkâbeye dalardı: Zira, Sakarya kenarında âram kıldığım günden beri muhayyilem hep onunla meşguldür, her tarafta onu görürüm, ben ruhların, hayatta iken buldukları yerlerden, asırların mâverâ-sından bizi ziyarete geldiklerine kâni'yim; bunun içindir ki, Yunusla bu derece meşgul oluşumu kendi muhayyilemin bir icâdına atfedemiyorum. Geçen akşam, büsbütün başka şeyler düşündüğüm bir anda, onu başında dilim dilim külahıyla, sırtında yeşil abasıyla, uzun bir asâya dayanmış olarak suyu seyrederken görmedim mi? Gönlümün elemi adeta uzvî bir ızdırap halini aldığı bir gece, karanlıktan onun tatlı ve mûnis sesinin işitmedim mi? Bu ses bana pîrin çok sevdiğim bir sözünü tekrar etmiyor mâ idi:

Yunus miskin, çiğdik, piştik elhâmdülillâh

54 Nasıl piştik? Hangi ateşte ve hangi alevden geçerek?.. Ben ki senelerden beri hiç durmaksızın yanıyorum; senelerden beri hiç durmaksızın kavruluyorum; lâkin / hâlâ çiğim, hâlâ göğereyim, hâlâ kıskançlık, ihtiras, arzu ve şüphe denilen şeylerin fevkine çıkamayacak kadar küçüğüm; hâlâ çamur ve mezbele içinde emekliyorum. O kemâl-ki ruhun bir nev'i rûkûda ermesi demektir- sana nasıl müyesser oldu? Benim kadar bulandın, benim kadar dalgalandın mı? Yıllarca aşkını terennüm ettiğin ma'suka kim idi? O tatlı ve iyi ma'suka ki senin elinden tuttu, "Gel." dedi ve seni yemişlerinden bal akan ve dallarında bülbüller öten ağacın altına getirdi; tabkı güneşe "Aziz biraderim.", aya "Aziz hemşerim." ve toprağa "Sevgili annem." diyen ve tabiat or-

tasında kendini en samimi bir aile ocağında zanneden "Aziz Fransuva."ya olduğu gibi; bu sennette her şey senin içindi ve sen her şey içindin. Güneş seni ısıtmak için çıkıyordu. Ay senin yolunu aydınlatmak için doğuyordu. Ağaçlar meyvelerini senin için veriyor; gölgelerini senin için salıyordu. Sular senin için akıyordu ve sevdiğin ma'suka sende idi; sen de sevdiğin ma'sukada idin. Bu sebeble değil midir ki, hayatın bir neşve, mütemâdi bir cezbe ve bir hayranlık oldu ve gönlünde ibadetle muhabbet birbirine karıştı. Her neye baksan sana gülüyordu ve sen her neye baksan gülümsüyordun: "El-hâmdülillâh." diyordun...Ben ise ömrümde bir dakika hamd ettiğimi hatırlamıyorum. Ben de aynı Allah'ın kulu değil miyim? Ben de aynı güneşle, aynı ayla, aynı ağaçlarla, aynı sularla muhât olarak yaşamıyor muyum? Vâkı'â ben ma'sukamda değilim, fakat ma'sukam bendedir, heyhat, evet, ma'sukam bendedir; lâkin kalbime saplanmış bir hançer gibi...Ey pîr, imdat, imdat.

s.70-4, sh.54-55

Ankara-337 Ağustos
Yakup Kadri (KARAOSMANOĞLU)

Musahabe

EDEBİYATTA ARADIĞIMIZ

Son ayların edebî mahsûlâtı gözden geçirildiği vakit derin bîr ümitsizliğe düşmemek mümkün değildir. Ekseriyyâ hayatın önünde giden edebiyat bu sefer hayatın yüzlerce fersah gerisinde kalmıştır. Görülen ve yaşanan şeyler, sairin hayaline, romancının icâdına hâcek bırakmıyâr. Bunların ibdâ ettiği âlem, içinde bulunduğumuz, hatta bazı anlar bilmeyerek kahramanları miyanına girdiğimiz bu baş döndürücü âlemin yanında bir çocuk oyuncağıdır. Hamid'in mâtemine bundan on beş sene evvelki gibi ağlayabilir miyiz? Halid Ziya Bey'in o solgun yüzlü genç kızlarının aşklarına ve elemelerine ne dereceye kadar alâka gösterebiliriz. Bir zamanlar kadınlı erkekli bütün bir nesli hıçkırıklar içinde boğan "Zavallı Necdet"i arkık içimizden hangimiz zavallı bulabilir? "Adem" in mehib ve yaman çâgnisini Hamid'den daha çok tatmadık mı? Kendi kollarımız arasında kaç tane Nevvide'nin, kaç tane Nihal'in kıvranarak can verdiğini gördük ve her birimiz ayrı ayrı zavallı Necdet'ten yüz bin kat fazla ızdırab çektik. Artık bu nev'i aşkların, bu nev'i mâtemlerin hıçbirisi bizi alâkadar etmiyor. Ne istiyoruz? İşte beklediğimiz, bize ne istediğimizi söyleyecek insandır.

✱

Edebiyat âleminde, hiç bir emâre bu beklediğimiz insanın gelmekte olduğunu bize haber vermiyor. Son ayların edebî mahsûlâtı eski eserlerin solgun birer tekrarından ibarettir. Bunlar karşısında, dünkü neslin itirazlarına, tenkidlerine ve istihfâflarına gittikçe hak vereceğimiz geliyor. Hakikaten onlar şimdikilere nazaran daha büyük bir ihtimamla, daha çok yazıyorlardı. Halid Ziya Bey otuzbeş yaşına girdiği zaman onu mütecâviz romanın sahibi idi ve Fikret daha bu yaş bulmadan evvel "Rübâb-ı Şikeste"sini çoktan tamam etmiş bulunuyordu. Bu eser bütün kusurlarına rağmen, hâlâ yeni edebiyatın yegâne şiir mecmuasıdır. Fakat mutlaka tam bir eser vücuda getirmiş olmak ve yâhûd çok yazmış bulunmak edebî kıymetleri ölçmek için kâfi derecede sadık bir mikyâs mıdır? Böyle bir âddiaya kalkışmak asla hatırımızdan geçmiyor. "Edebiyat-ı Cedide" nesline kıymet veren şudur ki, o nesle mensub' olanların hepsi az çok kendi devirlerini temsil ettiler. Bu kış bahçesi mahsûlâtı bütün manâsıyla otuz senelik korku, tereddüt, fütür ve esâret devrinin renkle-

rini ve kokularını saçıyor. Abdülhamid zamanında insanlar birer yarım insan idiler, İstanbul baştan başa bir "Mariyonet " sahnesine benziyordu, öyle ki, buraya haricden bakan bir seyirci, herkesin başı üstünde nâmer'i bir ele merbût teller arıyordu, sanıyordu ki hiç kimse kendi irâdesiyle, kendi arzusuyla kimildamıyor. Fi'l-vâki', o zaman giyinmeden sevişmeye kadar insanların bütün hareketi bir kayda, bir kanuna, bir sansüre tâbi'di. Bu acâib idâre altında samimi kalmak ne mümkündür? Herkes ister istemez birer kukla haline girdi ve bu sun'î cemiyetten meydana bir kukla edebiyatı çıktı.

✱

"Edebiyat-ı Cedide"yi, Türk edebiyatının veyâhûd Osmanlı edebiyatının bir halkası zannedenler yanılıyorlar. Hiç bir milletin edebiyatını bir mebede'den bir müntehâya uzayan bir zincir şeklinde tasavvur etmek doğru değildir. Hayatın hiç bir şeyinde böyle zincirleme bir meşiyet olmadığı gibi hayatî bir hadise olan edebiyatta da buna benzer bir meşiyet yoktur. Hassaten edebiyat da yoktur. İlim, belki bir nev'i marifet veya bilgi halkalarından müteşekkil bir zincirdir. Ve senelerle beraber tekâmül ederek uzuyor.

Lâkin ne edebiyatta, ne sanayi'-i nefisede tekâmül ve terakki denilen şey meşhud değildir. Doktor "Riçe"nin dediği gibi "Sanat mütebeddil ve mütehavvildir. Mütemâdiyen şeklini değiştirir, fakat şekil değiştirmek terakki etmek sayılamaz. Ne "Fidyas", "Michelangelo"dan; ne de "Michelangelo", "Ruden"den daha aşağıdır. Hiç kimse iddia edemez ki, zamanın ressamı "Valaskes" ile "Rambrand"dan daha iyi tersim ediyorlar, ne de "Şarden"le "Farağunar"ın tabloları renk itibariyle "Rafael"ın "Rubens"ın levhalarından daha mükemmeldir. Aynı suretle, "zincirbend Promete" ile kral "Odip"ın "Hamlet"ten, "Feder"den, "Faust"tan daha don olduğunu iddia edemeyiz. Son asırların "Dante" gibi "Goethe" gibi, "Victor Hugo" gibi en büyük şairlere ne kadar büyük olsalar, bize "Virjil"leri "Lukres"leri unutturamazlar."

İlim gibi edebiyatın da terakki tekâmül ettiğine inanmak ve her iki eserin, eskisine nisbeten mutlaka daha iyi olabileceğine hükmetmek için bütün sanayi'-i nefise tarihini unutmak lâzım gelir. Biz böyle bir nisyana kapılmayacağız ve Edebiyat-ı Cedide, Namık Kemâl ve Hamid edebiyatından daha mükemmel olmadığı gibi, şimdiki edebiyatın da mutlaka Edebiyat-ı Cedide'den daha yüksek, daha müşâ'şa', daha iyi olması lâzım geldiğini söyleyecek değiliz. Lâkin şu var ki, her "eser-i sanat" az çok mensub olduğu devrin zevklerini, temâyüllerini, hassalarına veya elemelerini temsil ve "teccim" etmelidir. veyâhûd gelecek zevkleşin, gelecek hassaların, gelecek temâyüllerin muhbir ve mübeşşiri olmalıdır. Biz bugünkü edebî mahsûlâtında ne o seciyeyi, ne bu

hamleyi hissediyoruz.

z

Bununla beraber lisanın sadeleştiği inkâr kabul etmez bir hakikattir. Fakat bu mûnis ve samimi lisanla Abdülhamid devri edebiyatına mahsus o sun'f, ca'lf ve dolaşık hisleri tekrar etmekteki ısrar neden? İçimizdeki kendimize ait söyleyecek hiç bir şeyimiz yok mu? Bin türlü ateşle yanıp tutuşan bu devrin alevlerinden neden bir kıvılcım sıçramıyor? O gökler ki çırılçıplaktırlar, üşüyorlar. Yeni bir kisve, yeni bir gıda bekliyorlar. Bu kisvenin metin, tok ve sıcak olması lâzım gelir. Zirâ buna sarınacaklar çünkü kuklalar değildir. Ne de aşkı, elemi, şiiri taklid eden ve alttan alta bunların hiç birine inanmadığını söyleyen çünkü "Piyeru"lardır. Eğer seviyorsak Leyla ve Meccun devrindeki gibi seviyoruz. Eğer elem çekiyorsak Hallac-ı Mansur kadar muzdarib oluyoruz ve şiiri Büyükkada'nın çamlarında değil, orada, orada / o dağların arkasında, o nehirlerde, o tepelerde, o ovalarda, o çöllerde, o virânelerde hissediyoruz. Artık hiç bir Türk kızı Nihal gibi çam dalları arasından aya bakıp: "Bizim için fener çekiyorlar." diyemez. Diyecek olursa bizim istihzamızı celb eder. Zirâ, bu ay o zamandan beri Nihal'in yeisine benzemez, nice fâcialar, nice hengâmeler üstünde parladı; kaç defa bize, kaç defa düşünmana yol gösterdi. Ve ne çok ihtirasların, ne çok mücadelelerin şahidi oldu. O zamandan beri bu ziyâdar küreye bir kağıttan fener nazarıyla bakamayız. O bizim için canlı bir ihtiras çehresidir. Bizim için, ba'de-ma herşey derûnî bir ateşle yanan birer ihtiras çehresidir. Tabiatın ve hayatın bütün eşkâli ve bütün temâsili bize ancak böyle bir ateşin in'ikâsları halinde görünebilir.

x

Edebiyatta ve sanatta aradığımız şey ihtirastır.

Türk Tarihi Tedkikleri:

OĞUZNÂME

-1-

Türk edebiyatı tarihinin en canlı ve ilk defa tedkike ihtiyac hissedilen bu mühim mevzû'u saha-ı istigâlim olduğu halde dolayısıyla biraz müsteğil olarak tedkikâtını Türk edebiyatı tarihi mütehassıslarına arz etmeği münasib gördüm. Temenni ederim ki bu küçük esâs üzerine daha derin tedkikâta girişilerek mevzû'un tenevvürüne çalışılır.

Oğuznâme'ye dair bugün elimizde hayli vesâik olduğundan eserin gerek münderecâtı ve gerek mahiyeti hakkında hükümler vermek pek ziyade mümkündür. Oğuznâme'yi bizzat gören ve ıktibâslarda bulunan eserlerle ondan bahseden âsârı tedkik edecek olursak bunların iki kısım olduğunu görürüz: Vesâikin bazıları Oğuznâme'nin Oğuz Han ve evlâdları vekâyi'den bâhis olduğunu, diğerleri de bu kitabın tarihe yakın vekâyi'den ziyade bir menâkıbnâme mecmuası olduğunu gösteriyor. İşte bunun içindir ki bazı zevât bu eserin bir tarih olduğunu, bazı zevât da -çok haklı olarak- Oğuznâme'nin Oğuz Kavmi'nin menâkibi mecmuası olduğunu söylüyorlar. Hakikatte ise bu iki -zıd görünen- rivâyet yek-diğerinin mütimmidir.

Bu hususta dest-res olabileceğimiz birinci nev'i vesikaları derece-i ehemmiyeti itibariyle derc ediyoruz. Murad-ı sâni devrinde tahrir olunan "Yazıcıoğlu Ali" Efendi'nin "Selçuknâme"sinde (s.2) "Bunların nesebleri rivâyetin hakimleri ve muteber nâkilleri rivâyetinden ki Uygur hattıyla Oğuznâme'de yazılmıştır." deniyor ki gerek bu vesikadan ve gerek aynı eserin aşağıda yazacağımız diğer vesikalarından anlıyoruz ki müellifin Oğuznâme hakkında kat'î bir fikri vâridir ve hatta ondan ıktibaslarda bulunmuştur. Yine bu eserin ikinci sahifesinde, "Esâmi-i Etrâk sahra-ı nîşin temâmet edib Bakoyev'in dört oğlanları neslindendirler. Ki ol Ebulce - ^الج - Han oğludur, ki âni şimâl-şarkı ve şimâl-garbı etrafa göndermişdi. Ve hem Ferâhân ve Orhan ve Gün Han ve Gör Han ol vasıta birleki Ferâhân oğlu Muhat oldu. Ve bazı kavimler ki onunla müttefik oldular, iki kısım oldular. Ve cümle sündük şerhi Oğuznâme'de gelür." ibâresini okuyoruz. Şu ibârede de müellif Oğuznâme'nin münderecâtı hakkında bize sârih bir fikir veriyor: Oğuznâme'de Oğuz Han ve evlâdları vekâyi'i mezkûr imiş...Ali Efendi eserinin aynı

sahifesinde evvelki ibâresini te'yiden "Oğuz şubesi şöyle kim ânun şerhi Oğuznâme'de ve Câmî-üt-tevârih'de gelür." diyor.

Müellif "Selçuknâme"sinin onuncu sahifesinde de "Ol Hâlık şerhi böyledir ki Oğuz'un altı oğlu vardı. Anların adı işbu tafsil ve tertibce: Gün, Ay, Yıldız, Gök, Tağ, Deniz ve şöyle ki onların tevârihinde Oğuznâme'de gelmişdir." diyerek evvelki izâhâtını tekrarlıyor. Ali Efendi'nin bu izâhâtında Oğuznâme'yi gördüğünü anlayamıyorsak da herhalde bu hususta malûmât-dâr olduğu muhakkak olup şimdiye kadar eski vesâikden hiç birinde mezkûr olmayan Oğuz Han töresini izâhı ve diğer bazı malûmât vermesi kendisinin Oğuznâme'den iktibaslarda bulunduğu fikrini tevlid ediyor. Müellif, kitabının "18"nci sahifesinde "Peygamber-i Aliyye-i İslâm zamanına yakın zamanda Bayat Boyu'ndan Korkut Ata kopdu, Oğuz Kavmi'nin beğiydi. Ne derse olurdu. Gaibden haberler söylerdi. Hak Teâla anın gönlüne ilhâm ederdi; ıytdı âhir zamanda Kirû Hanlık Kayı'yadır ki, dahi kimse ellerinden almaya dedi. Dâdüği Osman Rahmetullah neslidir." diyor ki şu ibâre "Dresd" Kütübhanesi'nde "Flayşer" koleksiyonu el yazma kısmının (86) numarasından fotoğrafla alınıp "Âsâr-ı İslâmiye ve Milliye Teşvik Encümeni" tarafından neşr olunan "Kitab-ı Dede Korkud"un başlangıcındaki ibâre ile hemen hemen yek-diğerinin aynıdır. Bu ayniyeti göstermek için Dede Korkud Kitabı'ndaki ibâreyi de nakledeyim: "Resûl-i Aliyye-i İslâm zamanına yakın beyân-ı berinden (boyundan) Korkud Ata derler. Bir er kopdu. Oğuz'un ol kişi tamam bilmiş idi. Ne derse olurdu. Gaibden dürlü haber söylerdi. Hak Teâla anın gönlüne ilhâm ederdi. Korkud Ata ıytdı: âhir zamanda Hanlık Kirû Kayı'yadır ki kimesne ellerinden eline; âhir zaman olup kıyamet kopunca. Bu didüğü Osman neslidir."

Ali Efendi'nin kitabındaki ibâre ile Korkud Ata Kitabı'ndaki şu cümle arasında küçük bir mukayese gösterilebilir ki müellif mutlaka "Kitab-ı Dede Korkud"u görmüştür. Halbuki Dede Korkud Kitabı'nın müteaddid yerlerinde "s.20,37,67,119,142" eserin asıl adı Oğuznâme olduğu tasrih ediliyor. Binâenaleyh Yazıcızâde'nin gördüğü ve iktibasta bulunduğu acaba bu eser midir? Eğer Kitab-ı Dede Korkud, Ali Efendi'nin gördüğü kitab olmuş olsa idi; müellifin daha vâzih söylediği gibi Oğuz Han ve evlâdlarından da bâhis olması icâb ederdi.

Müellif, Dede Korkud'a aid yazdığı kısımlarda Oğuznâme adını bile zikretmiyor. Ve yalnız evvelce derc ettiğimiz ibâresinde görüldüğü vechle Oğuznâme'nin Oğuz Han evlâdları menâkıbını hâvi olduğunu söylüyor. Bununla beraber Ali Efendi'nin Kitab-ı Dede Korkud'u gördüğü müteâkabilen her iki eserden derc ettiğimiz ibâreler ile hakikate çok yakın bir sûrette an-

laşılabilir. Bu ceht daha aşağılarda tevzih edecektir.

Bundan başka Oğuznâme'yi gören ve bahseden "Behcet-üt-tevârih" sahibi Hacı Şükrullah vardır ki mümaileyh eserinde bu ciheti şu sûrette izâh ediyor. (1) "Çinin-est ki tarih-i asnî ve hamsin ve semânnâ'e Merhum Sultan Murad Fatîn-râ bir sâlet-i mirzâ cihângâh mahsus ü est çüm rüsid yüm ü hizmet-i becâ-yı resânidim rüz-ı safâ dil-a âmid ki mirzâ başının halvet-i saht hevâhid kerd-i halvet bâid-i âmid sa'men ve tâ'atem küfte-i resid yümün dür esnâen sahbet-i mirzâ fermüd ki Sultan Murad birâder ah-rû-yı münset ü girâz birâderi haviş-i münset sebeb haviş-râ per-sîde-i şedd fermüd ki Mevlâna İsmail âmid ü kitabı âvred-i baht müfelli-i müştâ ezân kitab haberdâr ki enmûz-râ-i şeş-i beşer bu da est nâm-ıyşân Gök Alp ve Pîr Alp ve Deniz Alp ve Gün Alp ve Ay Alp ve Yıldız Alp ilh..."

Şu izâhâtta düzeltmesi içâb eden yalnız bir küçük cihet var: Oğuznâme'nin Moğolca yazılmış olmasıdır. Oğuznâme'nin Uygurca yazıldığı malûm ve muhakkak ise de Moğolca yazılmış bir Oğuznâme'nin mevcûdiyeti herhalde şüphelidir.

Uygurca'nın Moğolca gibi bitişik bir tarzda yazılması -ihtimal ki-müverrih Şükrullah'ı şaşırtmıştır.

Bu malûmâtı teyd eden yani birinci nev'i vesikalardan Hicrî 886 senesinde telif olunmuş "Gâm-ı Cem-i Âyın" nâm-eser vardır ki müellifi "Hasan / Bin Mahmud Bayâtî" herhalde Oğuznâme'yi görmüş ve onu ma'hez-i ithaf etmiştir. Sultan Cem ile mülâkatından bahsederken "Nisbet-i âliyye-i Âl-i Osman Oğuz'un ekber-i evlâdı Gün Han ve onun fûrû'undan Kayı Han'a müntehi olduğu vesâir silsile-i aliyyeleri mevcut bulunan Oğuznâme'den bir vech-i ihtizâr tesvîd ve irâdıyla murâd etdiler." diyor. (12)inci sahifede de "Bu hanedanın silsile-i neseb-i aliyyelerinden Oğuznâme'de mün-deric ve beyn-el-kavm meşhur ve müteârif olan kelimât-ı irâd" olduğunu söylüyor. Bundan sonra "Selçuknâme"yi teyd edecek vesikalara tesadüf ediyoruz: Oğuz Han'dan bahsolunurken "Vesâir ahvâli Oğuznâme'de meşhurdur." denildiği gibi Gün Han zikr edilirken de "Cümle ahvâli Oğuznâme'ye havâle olunmuşdur." deniliyor. İşte bu vesikalardan sârâhaten anlıyoruz ki Oğuznâme Oğuz Han ve evlâdlarının vekâyi'ini hâvi bir eserdir. Bu son vesika evvelki vesikalardan daha mühim ve daha kıymetdârdır. Çünkü Hasan Bin Mahmud Bayâtî nâmeyi görmüş ve onu ma'hez-i ittihâz ettiğini meş'ur sarîh bir ifade yazmıyor.

(1)Nûr-i Osmaniye Kütübhanesi;

Bu izâhât Behcet-üt-tevârih'in diğer nüshalarında mevcut değildir. Velidüddin Efendi Kütübhanesi'ndeki güzel bir tercümesinde de bu kısım yazılmamıştır.

Hasan Bayâti eserinin (31)inci sahifesinde Oğuznâme'nin münderecâ-tı hakkında bize daha mühim malûmât veriyor: "Korkud Dede'yi Medine-yi münevvere'ye gönderib nûr-ı dîdâr-ı Hazret-i Risâlet-i Aliyye-i İslâm ile müşerref olduktan sonra Süleyman Fârişî Rızullah Teâli ana Oğuz taifesine ta'lim-i şeriât-ı İslâm için bilice geldiği "Oğuznâme"de mündericidir." Şu mühim tafsilâttan Oğuznâme'de Dede Korkud'dan da bahsedildiği ve Oğuzların İslâmiyet'e sûret-i duhûlüne dair malûmât olduğunu gayet sarîh bir tarzda ahliyoruz. Fakat Oğuznâme ile Dede Korkud'un alâkası hiç bir zaman tayin etmiş olmuyor.

Yalnız şurası şâyân-ı dikkattir ki Oğuznâme'den bahseden bu iki müellif Dede Korkud'u da zikrediyorlar.

Bütün bu eserlerden başka Oğuznâme'nin yalnız adını kitabda zikreden bir müverrih daha vardır:

"Hevitma- ^{هویتما} -" tarafından 1902'de neşrolunan "Selçuknâme-i İbn-i Beybi" tercümesinde müellif "İbn-i Beybi" (s.217) "Kimya-yı Saadet kitabın ve Nizâmü'l-mülk kitabın ki Seyr-i Mülûk adlı kitabdır mütalaa ederdi. Oğuz töresini ve Oğuznâme vesâir tevârihi iyi bilirdi. Çeri ve yasak bâbında Divân-ı Ahkâmı Oğuz töresince veya Oğuz töresine kıyas edip hükmederdi." diyor.

İkinci makalemde Oğuznâme'yi gören, okuyan ve ictibasta bulunan diğeri bir zâttan bahsederek asıl mevzû'a gireceğim.

s.86, sh.415-416

-2-

İkinci nev'i yani Oğuznâme'nin bir destan mecmuası olduğunu meş'ur âsâr-ı tarihiyeden elimizde iki mühim vesika vardır: Bunlardan biri "Kitab-ı Dede Korkud", diğeri Mısır Hükümdarı Sultan Mehmed Kalavun zamanında ber-hayat olan "Ebu Bekir-El Divâdârî'nin Dürerü't-cân - ^{دورر التجران} - adlı eseridir. Bu müellif ve eserine dair bize pek kıymetdâr malûmât veren Ahmed Zeki Paşa "Arşiv-i Âzeyâtın- ^{آرشیواتیک} -" Mecmuası'nda neşretmiş olduğu bir makalede -ki Ebubekir'in Tatarlar'ın menşei hakkında verdiği izâhâtı muhtevîdir- müellifin şahsiyetine dair de izâhâttâ bulunuyor. Bu büyük Mısırlı müverrih daha birçok eserler yazmış ise de bunlardan yalnız ikisi bulunabilmiştir. Biri Damad İbrânim Paşa Kütübhânesi'nde (Numara 913) "Dürerü't-cân" adlı. Diğeri Topkapı Sarayı ve Ayasofya Kütübhâneleri'nde "Kenzü'l-dürer ve Câmi'ül-karar" ismindeki eserdir. Her iki nüshanın da müellifin hatt-ı destiyle yazıldığını Zeki Paşa söylüyor. Kahire Kütübhânesi'nde baştan ve nihayetden eksik bir Dürerü't-cân nüshası vardır. "Kenzü'l-dürer ve

Câmi'ül-karar"ın (1,2,4,5)'inci cildleri Ayasofya (3,6,8,9)'uncu cildleri 460 de Topkapı Sarayı Kütübhânesi'nde mevcut olup Dürerü't-cân'ın mufasssıdır./

Ebu Bekir-El Divâdârî eserini yazdığı vakit vefât etmiş olan "Emir Seyfeddin Balaban"ın hizmetinde bulunmuş olup kendi malûmâtının yüksekliğini kari'e göstermeğe çalışmış bir müelliftir. Aslen Türk olan bu zâtın pederi Abdah onun pederi Ay Bey'dir. Müellifin Tatarlar'ın menşe'ine dair kendisini medhederek vermiş olduğu malûmâta bakılırsa bu bahislerdeki derece-i vukûfu tezâhür eder. Bunun için -yalnız bu cihetlerde- kendisini boş bir nâkil olarak tanınmak mecburiyeti hâsıl oluyor.

Ebu Bekir'in bu eserinde kendisinin Oğuznâme'yi gördüğünü ve ondan nakillerde bulunduğunu Câm-ı Cem-i Âyın müellifinin söylediği gibi gayet vâzih bir sûrette anlıyoruz. Bunun için müellif Oğuznâme'den her ne almış ise hepsini aynen derc edeceğiz. Bu sûretle Oğuznâme'nin metni ve mahiyeti bir kat daha tezâhür etmiş olacaktır. Ebu Bekir Oğuznâme'yi nasıl bulduğunu şu sûretle anlatıyor: "709 sene-i hicrisinde pederim merkezî beylibâsı olan şarkıye vilâyeti valiliğinde bulunuyordu. Ehcâmdan Emidü'd-dinü'l-hamevî isimindeki bir zât erbâb-ı ilim ve irfandan bazıları ile Tatarlar'a dair icrâ edilen bir musahabe üzerine bana bir yazma getirdi. Ve bunu müteveffî Emirü'd-din Basri'den almış olduğunu, nüshanın da elde biricik bulunduğunu beyân etti. Kağıdı ipekten ve Bağdad mamulâtından idi. Hattı meşhur Ali İbn-i Helâl El-Bevâb'ın şakirdlerinden birine izâfe olunuyordu: Metni müzehâheb-i nakkuş hâvi idi. Cildi gayet mü'tenâ hâreli sarı ipek geçirilmiş ve altın bir kapakla kapanmakta idi. Refikamdan El-Hamevi, meşhur güzel şarkılar (belk)in nâzımı Cemaleddin İbn-i Zeytun ve Mansurü'l-abbas ile birlikte bu kitabı tedkik ettik. Anlayamadığımız kısımlar öylece meçhulümüz kaldı. Müellif kendisinin ismi "Ceb râil Bin Hatîşü" olduğunu, mesleği tabib bulunduğunu ve kitab esasen Türkçe'den Fârisî'ye tercüme edildiğinden sonra kendisi hicretin 211. senesinde Fârisî'den Arabça'ya naklettiğini yazıyordu. Eser Abbasiler'in hilâfete çıkmalarını intâc eden hareketin müsebbib ve fâili Ebu Müslim Horasânî'nin hazinesinden geliyordu. Ebu Müslim kendisinin doğrudan doğruya bu hatt ü hân sülâlesinden geldiğini ve bu eseri ondan tevârüs etmiş olduğunu iddia ediyordu. Halife Abbas El-Mansur tarafından katledildi."

Hicretin 211. senesinde Fârisî'den Arabça'ya tercüme olunan Oğuznâme, Fuad Beyefendi'nin dediği gibi herhalde "Osmanlı Devleti'nin teşekkülünden sonra tesbit edilmiş" değildir.

Dede Korkud Kitabı da muhakkak bu sûrette Osmanlılar'dan evvel tesbit edilmiştir. Nitekim Dürerü't-cân Tepegöz efsanesini zikrediyor ki Kitab-ı

Dede Korkud'un hikâyelerinden biridir. Ebu Bekir'in 211 senesinde Fârisî'den Arabça'ya naklolunan bir eserden bu malûmâtı aldığını nazar-ı itibara alırsak kitabın Osmanlılar'dan pek çok evvel tesbit edildiği tezâhür eder. Elimizdeki matbû' kitab Dede Korkud ise Osmanlılar zamanında istinsâh olunmuş bir nüshadır. Bu istirâfî izâhâtı burada bırakarak yine Ebu Bekir'in eserine nakl-i kelâm edelim: Müellif yukarıda naklettiğimiz ibârelerden sonra Oğuznâme'de münderic olan izâhâtı derc ediyor. Oğuznâme'nin münderecâtını göstermek itibarıyla derece-i ehemmiyeti eşkâr olan bu izâhâtı diğer bir makalede aynen nakledeceğiz.

Ebu Bekir'in Oğuznâme'den naklettiği malûmâtın mukaddimesi de Oğuznâme münderecâtından bâ'is olduğu için bu makalede bunları da naklediyorum. Burada bu kavmin ilk defa hurûclarını ve onlara aid umûrun ibtidâsını zikredelim. Halbuki bunların bazısını şerh-i şerif tecviz etmez. İbtidâfî hikâyetlerinden bâhis bu malûmât kendi nefislerince evvel-i Hân Atâbetikçi denilen kitâblarında bulunur ki bunun manâsı Büyük Şah Baba Kitabı demektir. Bu kitab ile eski Türkler'den Moğol ve Kıpçaklar sevinirler ve yanlarında büyük hürmeti vardır. Nassı ki diğer Türkler'in Oğuznâme:"Ağıznâme" denilen bir kitabı vardır ki aralarında daima tedâvül etmektedir. Bu kitabda onlara aid umûrun bidâyeti ve mebdelerinden itibâren ilk hükümdarları mezkûrdur. İşte bu; onların bu büyükleri Oğuz denilen zâttır. Oğuznâme tesmiye olunan bu kitabda onlarca "Tepegöz: Debâgez" denilen bir şahsın ahvâli beyân edilmiştir. Bu Tepegöz onların şehirlerini tahrib ve ilk Türkler'den olan büyüklerini nakletmiş bir şahıstır. Onların itikâdlarına göre başının tepesinde tek gözle yaratılmış çirkin bir adammış, buna, kılıç ve kargı te-sir etmezmiş, anası büyük denizin cinlerinden, babası da öyle bir kimse idi ki ancak on koç derisinden bir başlık başını kaplayabilirdi. Bu bâbda bir takım meşhur hikâyeler vardır ki zamanımıza kadar aralarında tedâvül etmektedir. Bunları uslu, bilgili kimseler ezberler ve kopuzlarıyla çalarlar. Nihâyet bu "Tepegöz"ü Türkler arasında yetişmiş itibârlı, cesur "Urs; Uruz" oğlu "Basat" öldürmüştür. Çünkü o zamanda yetişen ve mahareti dolayısıyla kimsenin yenemediği bir kız kendini bahse koymuştu ve hiç kimse onu yenmeğe muvaffak olamadı. Urs oğlu Basat yendi ve kızla tezevvüc etti. Kızla beraber babası Urs'a geldiler ve babasına o cariyeyi yendiğini tebşir ettiler. Babası cevaben: "Ben de sandım ki Tepegöz'ü öldürdünüz." dedi. Oğlu Basat bunu işitince kalkub kendi ve Ârtık Türk'ün hizâfâtında aklın tahammül edemeyeceği ahvâlin cereyânıyla Tepegöz'ü katletti. Ben bu mukaddimeyi arz ediyorum. Okuyanlar bilsinler ki ben bu insanların ahvâlinden ço-

ğuna mutali'im."

Bu izâhâtı müteâkib de Türkler'in yahud Tatarlar'ın menşei hakkın-
da bir Türk efsanesi zikrediliyor ki Oğuznâme'nin münderecâtını göstermek
itibariyle ehemmiyeti pek vâzih olduğu için bunu da üçüncü makalede aynen
nakledeceğim.

s.89, sh.460-461

Hüseyin Nâmık (ORKUN)

Edebî Tedkîkler

YİNE VEZİN MESELESİ

Uyuyan yılanın kuyruğuna basma, derler. Zehri ne kadar müessir olursa olsun, bugün ben de bu ihtiyâtsizlikde bulunmaktan kendimi alıkoyamıyacağım. Biliyorum, bu mesele ne zaman kurcalansa iki kutbun şairleri hemen dış gıcırdatmağa başlarlar. Bizde edebiyat âleminin renklerinin mahfilleri hece ve aruz rüzgârlarının birbirine karıştığı yalçın bir tepe üstündedir. Orada her iki taraf muhâsımları yeker yeker beni karşılarlar. Ekseriyetle yumruk ile mücâdeleye girişilir.

O halde sende bu işe niçin karışyorsun, diyecekler bulunabilir?... Cevâben derinki: Vezin meselesi bizde henüz sinirsiz bir mahakeme tedkik edilmedi. Ben her iki veznin zavallı bir kurbanı sıfatıyla -niçin saklayayım, şimdiye kadar her ikisinden de kendi hesâsına memnun değilim- son derece bîtaraf bir münekkîd olmağa çalışacağım. Gücenenler olursa kendileri bilir. Fazla ilmî edebiyat tedkîkâtından zevk alman. Tenkidde Anatole France gibi empresyonist olmağı tercih ederim. Fakat bu mesele hakkında yazacağım makalelerin ikincisinde ritim meselesini -ki vezin meselesi ile doğrudan doğruya alâkadârdır- kurcalarken biraz ilma-i ruh ve fizyolojiye tatbiken fikirlerimin ekserisi kendi tecrübelerim ve zevklerim üzerine müessirdir. İmindilik bu maktaddimeyi kâfi 'ad ederek meseleye girişiyorum:

Aruz veznine hücum edenler bu veznin lisanımızda ensicesine tamamıyla sınımadığı, sırf Türkçe kelimeleri kabulde ta'annüd gösterdiğini iddia ediyorlar. Eski Divan Edebîyatı'na tatbik olunursa bundan doğru bir iddia olamaz. "Gül ve bübbül biribirinden güzel" diye Türkçe kelimeleri dört elif mikdarı değil, sekiz elif mikdarı inâleye tâbi' tutmak şübhosiz lisâna hürmet hissini henüz hiç tekerrür etmediği zamanların zihniyetidir. Wef'i'nin "yâhûd"ı kâfiye yapacağını diye "yahûd" a tebliil etmesive zavallı kelimeyi

bu suretle kuyruğu kesik bir finoya benzetmesi ne kadar acınacak bir hâl ise eskilerin vezin zarureti diye icâd ettikleri ma'zeretde o nisbetde kabule şâyân değildir. Çünkü aruz vezni son zamanlarda yazılan bazı numûnelere göre Türkçe kelimeleri pek güzel kabul ediyor ve İstanbul şivesini kat'iyen bozmuyor.

Yalnız şurası te'miyle şâyândarki böyle eserlerin şâire müz'ic ıztırâblara, adetâ Ferhâd'ın külüngi ile dağları yarması gibi mücâdelelere mâl olduğunu bu işle uğraşanlar pek iyi bilirler. Hissinizi tamamıyla ifâde edecek bir kelime bulursunuz; faka bunu mısranın neresine sıkışdırmalı? Hem o suretleki tabii ve güzel olsun... İşte bu derd bir kere baş gösterdimi zavallı şair terler, inler, boğulur. Yeni şâir isterki aya ay, güneşe güneş desin! Kameri, bedri, mâhı, mihri, yahud âfitâbı, hürşidi, şemsi, mihri daha bilmem aynı kelimelerin ne kadar müterâddifleri varsa onları kullanmağa mâzı olsa iş pek kolay... Hemen mısra' teşekkül eder! "Alanlarında fûnûzân eşi'a-i hürşid" der. Bu mısra' Fikret'indir. Keşke O'nun olmasaydı... Hürşidi görünce, ihtiyar bir kâlâm var, derhâl onu hatırlıyorum.

Cenâb Şehâbeddin Bey sevgilisine "ormanın içinden ay gibi yükseldin" diyecek. Fakat ay kelimesini intihâb ettiği vezne istediği gibi sıkışdırmak kâbil değil... Aynı zamanda sen hitâbını mısranın ibtidâsında kullansınki hitâb kuvvetli olsun! Hele şükür bu mümkün... Diğer taraftan ay kelimesi ise yine açıkda kalıyor. Ne yapalım?... Tuhaf şey! Ne mi yapmalı?.. Arab ve Acem kelimeleri mâl-i mevrûs değilmi? Ne duruyorum? Ay hemen mâha tebdil eder. Al bir felâket daha... Mâhda uymaz. Şimdi ne olacak?... Tahfif etmeli? O hâlde iş daha kolaşlaşdı: "meh" hazırıya... Bu kadar kalb çarpıntısından sonra mısra' meydâna çıkar! Yalnız burada Cenâb Bey'in mâhı, mehi, bedri, kameri aydan güzel bulub bulmadığın da ve bi'liltizâm kullanıb kullanmadığında şübheliyim. Çünkü boyunduruk birine kılâde kelimesini kâmûsdan çıkararak ve bizi adeta bir terâpez üstünde baş döndürücü, müşkül bir rakkase davet eden sevgili üstâd, lisânımıza lüzumu olsun olmasın, bilumum Arabi ve Fârisî kelimelerin esiridir. İşte ihtimal bunun için ay yerine

"meh" mısraında ay gibi parlar! dinleyenler alkışlarlar ve tekrar ederler:

Sen bir meh-i zîrûh gibi yükseliyordun.

Aynı zamanda şurası garibdirki bazan hatta terkipler imâleye tâbi' tutulurken burada zîrûh kelimesinin "ha" sı düşer, zîrû okunur. Çünkü aksi takdirde, rûh imâle edilirse vezin bozulur. Halbuki bu şekilde ma'na rûhlu yerine yüzlüye inkılâb eyler. Bîrûh olsa idi "ha"nın dudaklarda erimesiyle ma'na yüzüze dönecekti. Fesübhânallah...

Bugünün, ana lisânıyla konuşmak isteyen, fakat aruzdan kolaylıkla ayrılamayan genç şairine gelince: O lüzum görmedikçe, Arabî ve Fârisî'ye keşkül uzatmaz. Aynı zamanda terkiplerin de düşmanıdır. Çünkü onlar dilimize yabancıdır. Verdikleri zevk bir kadeh viskinin sekri gibidir, gezdikten sonra müz'ic bir baş ağrısı uyandırır. Meselâ Fârisî terkipleri tavsifîler... İbtidâî sarf kitaplarında yazılı... Hepimiz okuduk; tahtada muallim bize uzun uzun anlatmağa çalışdı. Zavallı ben o yaşında sıfatla mevsûfun mutâbakatı kaidelerini anlamak için yorulduğum kadar belki bilâhare cebir mu'âdeleleri hal ederken yorulmadım. Aynı zamanda ezberledik de... Fârisî kâidesi ile yapılan terkiplerde mevsûf evvel sıf sıfat sonra gelir! "Niçin öyle olsun?... Anamdan bir şeyin ilk önce sıfatını işitmeğe alıştım. O bana gülü gösterirken "beyaz gül, kırmızı gül, penbe gül" dedi. Gül beyaz, gül ahmer demedi. İlk önce mevsûfu zikr edib "gül" deyince dimağda uyanan hayal ya kırmızı, ya beyaz, ya penbe, ya sarı bir güldür. Çünkü onu daha çok seviyoruz ve hâtırâmızda onun hayali daha kuvvetli... Farz edelim ki yapışdırıp "gül-i beyâz" dediler mi, beyniniz alt üst oldu gitti. Kırmızıyı bozup yerine beyaz koymak lâzım geldi. Dimağ birbirini müte'akiben iki 'ameliye yaptı, yani iki kere yoruldu. Halbuki lisân, bilhassa şiir lisânı mümkün olduğu kadar az yorgunluk vererek çok hissedirmektir.

Dimağımızın bu 'ameliyeyi sırf fizyolojik bir hâdisedir. Aynı hâdiseyi ağaç kelimesine tatbik ederek Fransız bedî'îyyâtçılarından "Evjen Veron" da izâh ediyor. Ağaç kelimesinin tek

başına kullanıldığı zaman daima bahâri bir ağaç hâtıra getireceğini ve bizim onu yeşil yaprakları, çiçekleri, tomurcukları ile göreceğimizi, sıfatı sonra irâd ederek "kurumuş" dediğimiz zaman ise dimâğın yeniden bir hayal te'sis için çarpındığını ve bî'netice yorulduğunu söylüyor. Sonra Fransızca'da bazı kelimelerin sıfatları meş'ûm 'ananevi bir itiyâd neticesinde isimden sonra gelmesinden dolayı acı acı şikâyetler savuruyor. Halbuki bizce şikâyet edecek böyle bir hal yoktur. Lisânımızda zaten tabii bir surette sıfat evvel kullanılır ve öyle kullanılması lâzımdır.

Vezin meselesi ile, bu, sırf lisâna aid mülâhazaların ne münasebeti var, demeyiniz! Mademki aruzdan bahs ediyoruz; ben iddia ediyorumki aruz vezni terkibsiz, sade lisânı hazm edebilir. Fakat sabır lâzımdır ve aruzu o suretle kullanabilecek zevk, istidâd, iktidâr gerektir. Yalnız aruz vezni yukarıda dediğim gibi, şairin rübâbiyyetini pek çabuk söndüren ve onu fazla yoran bir vezindir. Şübhesiz Arabî ve Fârisî'nin bilumum kelime ve kâidelelerini kabul ettikten sonra böyle bir tehlike mevcut değildir. Fakat aksi takdirde bu tehlike bütün ma'nâsıyla mevcuttur.

Ben pek çok eserlerimi iyi veya fenâ, aruz ile yazdım. Bunu söylemekden maksadım ne kendimden bahs etmeğe bir sebep aramak, ne de çorbada tuzum olsun kâbilinden bir mülâhazadır. Maksadım tecrübelerime istinâden birkaç söz söylemektir. Doğru veya yanlış, orasını takdir etmek bana düşmez. Aruzu büsbütün ihmâl etmek fikrinde değilim. Çünkü onda altıyüz senelik bir tarihin çeşnisi ve zevki vardır. Fakat unutmamalığı zevk birden fazla da olasıdır. Belki daha derin, daha ince zevkler de mevcuttur. Onları arayalım; Yarın yine aruz ile yazılmış birkaç şiir neşr edersem günah işlemiş sayılmam. Bu, adeta, puyano çalan bir musikişinâsın bazan keman da çalması gibidir. Bilhassa o keman eskiden pek çok kullandığı bir alet olursa...

Aruzun şimdi en büyük bir noktasına geldim. O da yeknesak bir ahenge mâlik olmasıdır. Bir mısra'ı teşkil eden hecelerin hareke ve sâkinleri nasıl tertib edilmiş ise aynı vezindeki diğer

bütün mısralarında hareke ve sâkinlerinin o suretle tanzimi bu yeknesaklığı vücuda getirmekdedir ve bundan kurtulmak imkânı da yoktur: Çünkü aruzun esâsı bu kaide üzerine kurulmuştur.

Şiirde bir "derûnî ahenk" nazariyesi vardır ve pek doğrudur. Her şair kendi ruhunun ahengine mâlikdir. Nasıl şeklen diğerlerine benzemiyor ve harekâtında bir hususiyet gösteriyorsa ruhu da öyle hususiyet içindedir. Ahengi şahsidir: Onu bulub tebellür etdirebilirse ne saadet!... Lâmeyyût olur. Büyük şâirler, ancak, mısralarının mûsikisinde diğerlerinden ayrı bir terennüm bulunanlardır. Fakat aruz vezni bu hususiyeti en güç izhâr edebilen bir vezindir. O, adeta, bir gramafon plakıdır. Döndükçe hep aynı nağmeyi tekrar eder, durur. İşte ben aruz veznine bundan dolayı bugün tarafdâr değilim ve zannediyorumki en mühim, en cân alacak nokta da budur.

Gelecek makalelerde bu fikirleri daha ziyâde tevsî' edeceğimiz için aruz hakkında düşündüklerimi şimdilik bu kadarla kesiyorum. Bilâhare hece vezni hakkındaki ihtisâslarımı kayd edeceğim ve fikrimce onun terakkisi ne sûretle olacak, yahud olmalı, buralarını araştıracam. Çünkü biliyorumki hece terakki etdikçe en mükemmel bir ihsâs altı olacaktır. Aruz lirik şiirler yazmağa pek az müsâid bir vezindi. Aruz ile rüstâî, rübâbi şiirler vücuda geleliyordu; gelenler de pek soluk şeylerdi. Hece bu hususda engin bir denizdir. Geniş ufukları ve ebedi dalgaları vardır. Her şâir onu zekâ ve dehâsına göre ikmâl eder; hergün yeni ahenkler bulabilir. Yalnız şimdiki şekliyle bu vezin yüksek dâstânlar vücuda getiremez. Halb ki dâstân ilk şiirdir. O halde niçin?... Çünkü -burada sırf kendi zevkimi söylüyorum- hece vezninde bir ipek kanadın, bir nesîmin fısıltısı var. Nedense henüz bir tunçsesi çıkaramıyor. Fakat çok sürmeyecek; şübhesiz o tannaniyete de mâlik olacaktır. Vezin hakkında yazacağım bu makalelerin neticesinden beklediğim ancak şudur: Belki epeydir kapanmış bir münâkaşayı tekrar açar ve bundan salâhiyyetdâr kalemler bu hususda düşündüklerini yazarlar. Ben tehassüslerimi yazmamak için bir sebep olmadığı fikrinde idim ve işte yalnız böyle bir düşünceyle yılanın

kayruğuna basdım. Dilerim tâ geriden, fazla ısırmasın!...

2

Aruz vezninde ahengin daima yeknesak bir edâya mâlik olduğunu ve bunun değişmek ihtimâli bulunmadığını ilk makalemizde söylemişdik. Bu vezin belki Eflâtun'un hoşuna gidebilecek bir hüsn-i mutlak olabilir! Fakat mezkûr nazariyenin çürüdüğü müsbet bir felsefe asrında şair, "güzel"i ve güzeli hâvi olan bütün hususiyetleri, rengi, ziyâyı, ahengi artık mâverâi bir cihânda değil, ancak kendi ruhunun 'âleminde aramalıdır. Bu âlem nihâyetsizdir. Ziya Bey'in geçenki makalelerinin birinde "ferdi vicdân" nâmını verdiği süjude mevcûd olan bütün hususiyetler onun her türlü tezâhürlerinde de göze çarpar. Ruhdaki heyecanların hârice intikâlinde de bu şahsiyetin lüzûmu âşikârdır. Ancak hârici tesirlere mukâvemet eden serbest rûhlar olduğu kadar her rüzgarın altında bir su fırlıdığı gibi dönen ve yekdiğerine benzeyen klişe rûhlar da vardır. İşte şâirin ruhu böyle bir klişe ruh olmamalıdır. Düşünmek ve his etmek tarzına aid olan bu hususiyet ihsâs hususunda da öyledir ve bunda en mühim nokta şiirin mûsikisinde şâirin kendi derûni ahenginin mevcudiyetidir. Halbuki aruz vezni hemen bütün şairlerin eserlerinde aynı sedâ-yı aks etdirir. Sebebini de bundan evvelki makalemizde söylemişdik. Şimdi asıl esâslı noktaya geldik: Aruz vezninde değişmeyen bu sesler hecede nasıl oluyor da değişebiliyor?... Aruzun ahenk sahası niçin cüz'idirve hece bir kül teşkil edebiliyor?... Bu suâller vârid olunca derhâl ritim meselesi ile karşılaşır. Ritim nedir?... Türkçede henüz bir tek kelime ile ifâde etmek saadetini mazhâr olamadığımız bu kelime neyi anlatıyor?... (x) Bunu halledebilirsek her şiirin yalnız ritim, yani ahenk darbeleri ile diğerinden ayrıldığı ve şâirin ancak bu suretle orijinal olduğunu tasdik eyleriz.

(x) Bazıları ritme "ahenk-i mevzân" diyorlar. Fakat bu terkipten ritmi kat'iyen ifâde etmez. Kelime yerine terkipten kabul edince "darb-ı ahenk" demeyi tercih eylerim.

Fakat bu ritim meselesini biraz m. fasılen yazmağı fâidesiz bulmuyorum. Çünkü bilhassa fizyoloji ile olan alâkası pek derindir. O halde ritmin fizyolojik bir hâdise olduğu tezâhür edince tâli teferruât kendiliğinden çözülecektir. Bu kısa mukaddimeден sonra artık doğrudan doğruya meseleyi tedkike girişebiliriz.

Ritmi şimdiye kadar birkaç kelime ile izâh edecek tam bir târife tesâdüf olunamıyor. Mevcûd olan tariflerin hatta en iyilerini bile tedkik edersek derhâl daha ziyâde mübhem ve karanlık olduklarını görmekteyiz. Mesela Leitre'nin Laurusse'si ritim için "kuvvetli sedâlarla hafif sedâların te'alliki " diyor, işin içinden çıkıyor. Bu târif sedâların "kesâfet kıymeti"ni az çok izâh etse bile "devâm kıymetleri"ni ihmâl eylemektedir. Demekki nâkısdır. Yine aynı kâmus "vezin ile ritmin yekdiğerinden ayrı ve müstakil bulunduğunu, ritmin mevcudiyeti yalnız dinlemekle husûle gelebileceğini, halbuki vezne gelince, eğer mevzû' kıymetini biliyorsa hatta bir sağır için de mevcûd olduğunu söylüyor. Bu tefrik 'indîdir. Çünkü bir şiir, yahûd bir mûsiki notası okurken dudaklarımızı kımıldatmadığımız ve hiç bir ses çıkarmadığımız hâlde bile şiirin, yahûd mûsiki parçasının ahengini pek güzel his edebiliyoruz. Burada adeta dimağ vekâleten sâmi'anın yerini tutmaktadır. Ne kadar az alışkın olursak olalım, bir notayı görür görmez ebken ahenkler duymakdayız. Buna derûni bir dinleyiş diyebiliriz.

Büyük Alman bestekârı "Beethoven"ın sağırlığı dehâsının inkişâfına mâni' olmak şöyle dursun, bilâkis onu hârici bin türlü tesir ve teheyyüclerden ayrı bulundurması hasebiyle bu dehâyı daha yüksek bir inkişâfa mazhar kıldı. Mûsikinin lisânı en fevkâl-beşer bir dereceye çıktı ve yedinci senfonisinde, Wağner'in pek doğru dediği gibi, adeta ritmin şâheserini ve kemâl-i matlağını vücûda getirdi. Bir günlük tabiatın bütün sesleri ve levhaları bir yegane şâheserde toplanmışdı: Sabahleyin tepelerde parlayan güneşin ilk ziyâları altında yeşillikler arasından süzülerek, taşlara çarpıp köpürerek gür ve neşeli akan ırmaklar; ağullarından çıkıp otlığa giden ilk koyun sürülerinin hazin çingirakları; el ele mes'ûd, tarlalarına doğru yola koyulan köylülerin türküleri; öğlenin kızgın hararetiyle uyuşmuş gibi uyuyan kır; tarla kuşlarının yorgun ve perişân ötüşleri; birdenbire kararar semâ; yıldırımlar,

gimşekler; bardaktan boşanırcasına yağan yağmur; sonra fırtınayı müteakib çayırıların tarâveti; kemân ve filâvütelerin hıçkıran fakat çoğun nağmeleri ile söğüdülerin yanında sevinçli bir raksa başlayan köy delikanlı ve köy kızları; nihâyet, akşam; ufukda bir sonbahar gülü hüznüyle sararan güneş; boyunları bükülen çiçekler; koyunların ve çiftçilerin tekrar köye avdeti; yıldızların titrek parıltısı karşısında açılan beyaz, mütebessim bir ay; artık hazin bir ney gibi inleyen rüzgarlar ve artık uzak derelerden gelen hırçın kurbağa sesleri... İşte mezkûr parçayı dinlerken bütün bu sesler ve levhalar derin, akıllar alıcı bir telkân ile hayâlimizde canlanıyor, ruhu kavırıyor bedî'i heyecanların en yükseğini yaratıyor.

İnsanın âhenge dâir münşâ'ide-i müşâhede ile kazandığı vukûf gitgide adeta havâsımıza müte'allik ihtisâslardan tecrid ederek müstakil bir hale gelmiştir.

Bu âhenk, yâhud yine asıl doğru tabirini kullanalım, bu ritim hakkındaki vukûf, dimâğın mesâfe ve zamana dâir ihtiyaçlarını tamamlayan diğer bir ihtiyaçtır. Şey'is-i hakiki münâkaşa edilebilir. Çünkü ritim, tecrid tarîkiyle olmasa bile, mahmûli olduğu hâdisâtdan ayrılamaz ve aynı zamanda hassasiyetimiz hâdisâta kendi hususi eşkâlini intibâ' ettirir. Neş'e veya hüznümüzü lâkayd ve gayr-i hassas olan tabiata i'âre eyliyoruz; hatta âhenkdân olmayan hâdiselere bile ahenk ve ritim ilâve ediyoruz. Fakat ritmin, mesâfe ve zaman gibi, dimâğımızın kable'l-tecrübe bir şekli olup olmanası hâiz-i ehemmiyet değildir; aynı zamanda ve daha ziyâde mesâfe ve zaman derûnundaki intizâm ve tenâsüb, binâaleyh bilimum sanatlarda müşterek madde-i evvelâdır: Hatların şekillerin, renklerin hareketlerin ve seslerin en iyi intizâmını vücûda getirir. Hans De Beuoy: "ritim kâinatın ibtidâsında mevcuttur." diyor. Bu cümle, bütün 'adedlerin hâl-i hareketde bulunan vahdetten ayrıldığı ve 'avâlimin "mukaddes 'aded"lerin ahenği üzere hareket ettiği esâsına müstenid olan Pisagor nazariyesiyle alâkadârdır.

Sanatkâr ilhâm gelince, kâinatı tamamlayan bu ahenği ani bir tarzda his eder ve bu sûretle nâmütenâhinin mer'i timsalini

bizzat ibdâ' eyler. Fakat mübdi' heyecanın mevcudu yalnız zekâ değildir, daha derin bir münşâ'dan gelmektedir. Bu heyecan, enfes olmak itibâriyle, bütün sanatkârlarda müşâbihdir ve sanatlar yalnız âhenk ve ritim itibâriyle hârici şekillerinde göze çarpan usulden dolayı yekdiğerinden ayrılırlar. Ritmin intibak edebileceği kemmiyetler ya mesâfe, yâhud zaman dâhilinde mevcuttur ve insan, timsâllerini yaratmak için bazen onları, bir çerçeve olarak kabul eden sanatkârın kendisindedir. Eseri, hangi şekil sanatta mensûb olursa olsun intizâm ve tenâsübünü âhenkten alır, çünkü onsuz hiçbir sanat husûl bulamaz.

Mûsikâr ritim ve takallüs-î kalb ve teneffüs gibi 'uzvi ritim arasında büyük bir müşâbehet vardır. Hatta birincinin ikinciden münbe'is olduğuna âdeta inanmak lâzım gelir.

Lüzumundan fazla yorulduğumuz zaman artık hiçbir şey yapamayacak kadar tâkatsiz düştüğümüz çok defa vâki'dir. Buna başka sebep, mu'tâd üzere sarf ettiğimiz kuvvetten daha yüksek bir kuvvet sarf etmeliğimiz ve bu suretle vücuddaki muvâzene-î kuvvânın birdenbire bozulmasıdır. Fakat bir müddet tevkîf ve istirahatî müteakib vücud tekrar lâzım gelen kuvvetleri toplar ve daha canlı daha çevik bir faaliyet ile ileriye atılır. Aradaki ritim içinde bir ritim teşkil eden bu münâvebe, mûsiki ve şiirde olduğu kadar 'azli hareketler de mevcuttur. Dahası var: Herhangi bir hareket icrâ ettiğimiz vakit onu az çok şuarlu duna müte'ammim hareketler ile takip etmek isteriz. Bu, adeta, cehd esâsının bir muhazzarı, bir tanîhidir ve bir derece kuvvet vermek istediğimiz hareketlerin bu suretle hakiki bir ahenk devresi tevli'd etmemesi pek nâdirdir. Ritimi iyi tesbit olunmuş bir bestede kuvvetli nağmeler daima hafif, ince nağmelerden sonra gelir. Görünüşde sırf bir eğlence 'ad edilen bu keyfiyet en esaslı nağmeyi bütün kuvvetle fıskırtmak için elzendir. Denize taş atan bir çocuğun kuvvet almak için kolunu bir kaç defa sallayıp taşı ondan sonra fırlatması da aynı meseledir.

Oldukça kuvvet sarf edilmesi lâzım gelen hareketler nasıl birdenbire kavranamıyorsa onları ân ü âhdda tevkîf etmekte aynı

suretle kâbil değildir. Her büyük hareketi onun birstantneti hük-
münde olan ufak bir hareketin takib ettiği az çok kat'i bir ka-
nundur. Demircinin kızarmış bir demir üstüne indirdiği her dar-
beyi örsün üstünde diğer küçük darbeler takib eder. Demekki ri-
tim fizyolojik bir ihtiyaçtır. Diğer cihetden her hareket bir
hazdır; fakat istilzâm ettiği asli faaliyet bilâkis zahmetlidir.
Şedîd olan her hareket, 'uzviyet üzerine tesir icrâ eder ve ceve-
lân-ı demi tesrî' ile cihâz-ı devrân ve cihâz-ı teneffüsünün rit-
mini bir müddet tebdil eylemiş olur. Halbuki istirahat esnâsında
ekseriyetle cihâz-ı teneffüsünün ritmini kalbin ritmi ile "1
4" nisbetindedir.

Muhtelif 'uzvi ritimler daima bizim irâdemiz hâricinde im-
tizâc etmeğe ve ne kadar uzaklaşdırsak yine sâde, manzum bir ri-
tim dâhilinde toplanmağa meyyâllidir. 'Uzvi ritimlerin bu suretle
birliğe temâ'ili bize, ne zaman mümkün olursa, âhenkdâr faaliyeti
gayr-ı muntazam faaliyete tercih ettiriyor. İşte insan az kuvvet
sarf etmek kanuna tabi'iyetle "aslî faaliyet"i had-i a'zmiyye-
sinde isti'mâl için müsâvi fasılalı müddetlerle müsâvi hareketler
icrâsına mütmâ'ildir. Tarlaya tohum atan çiftçinin, kürek çeken
kayıkçının hareketleri hep ritim dâhilindedir. Pek çok 'amelele-
rin gördükleri işe uygun bir şarkı tutdurarak o suretle çalışdık-
ları ma'lûmdur.

Mûsîkiye gelince, kuvvetli âlât-ı mûsîkiyyeden mûrekkebe olan
bir askeri bandosu çalınırken bilâihtiyâr hareket etmek ihtiyâcı
herkesde hâsıl olur. Harb mûsîkisinin ehemmiyeti bu noktada m h-
tâc-ı izân değildir. Boruların, trampetlerin çalgın geryadları
kalbimizde meserret, hiddet, şecâ'it hislerini uyandırır.

Mûsîkâr ritmin fizyolojik tesirinden vaktiyle tibben de
istifâde olunmuşdu. "Haller-^{والله}" fizyolojisinde eski muharrirler-
den alınmış bazı hâdiselerden bahs ediyor. Meselâ onyedincî asırda
"Nicola Demeleniyi-^{نقولا ١٦٧٧ ماله نيس} - bir mâreşâlin asla kan aldırmağa
tahammül edemediğini, kendisinde müdhîş asabî haller z hûra gel-
diğini, fakat bir gün ameliyat esnasında yanında bir tambur çalın-
dığı zaman hiç bir ıztırâb duymadan buna tahammül gösterebileceğın

keşf etmesi üzerine ba'de-mâ hep o suretle kan aldıracağını, hatta bundan bir nev'i zevk bile his eylediğini zikr etmiştir. Galiba "Recamiye- (رقامية) - nin"mi'de ritmi-sur" demesi de aynı mülâhâzaya mübnidir.

Ritmin psikolojik tesirâtı fizyolojik tesirâtından daha az mühim değildir. Ritim aynı zamanda dimâğında bir ihtiyâcdır. Ahenksiz bir şiiri, bozuk bir besteyi dinlemeğe tahammül edemeyiz. Bu noktada uzun, fennî tafsilât verilebilirse de makalenin hacmi müsâid bulunmadığı cihetle bizim için şimdilik en mühim nokta olan şiirde ritim meselesine girişmek daha doğru olacağı kanaatindeyim:

Şâir, fikrini bizâtihi ma'nidâr, plastik bir şekil ile örter. İşte bu sebepten bütün büyük nâsirlerde şâirdir. Cümledeki kelimelerin intihâb ve intizâmıyla tahaddüs eden ahenkdâr intizâclardan sâmi' veya kâr'i üzerinde manânın, 'uryan fikrin tevlîd ettiği heyecan tamamlayan diğer bir heyecan husûle gelir ve bu ikinci heyecan birinciyi garib suretde takviye eder. O dereceye kadarki zarf ekseriya kıymet itibâriyle mazrûfa takaddüm eyler. Mesela Fikret'in Nedim'in bazı mısraları, Yakub'un, Halid Ziya'nın bir nesir sahifesi, yalnız sadâlarla ifâde ettikleri eşyânın âhenkdâr tenâsübü sâyesinde hayâli "image" kendiliğinden meydana çıkarır ve bir tabloyu mükemmel suretde çizer, canlandırır. Bu sahifelerin heyecanındaki 'azameti vücuda getiren şey, kelimelerin manâlarından ziyâde intizâm ve tenâsüb kanunlarına teba'en esere bir "ahenk ve hiddeti" veren bu tarifi kâbilsiz mûsîkisidir.(x)

Pekçok şâirlerde mefhum dâhilindeki cümlelerin mazrafi devamlı bir suretde tahvil ettiğini ekseriyetle nazer-ı dikkate alan yoktur. Bu tahvilin sebebi, yalnız mûsîkiden isti'âne etmeksizin yazanlar için kelâmın iki vazifesi olmasıdır.

(x) Musicalite makamında kullandım. Müftrat-sarf taraftarları lisân hatası diye köpürmesinler! Lüzûmu takdirinde bilerek işlenen hatalar, neticesinden bir fâide melhûz ise, cürüm teşkil etmez itikâdayım.

Bir taraftan manzumenin hâvi olduğu fikirleri dimâğa intikâl ettirir, diğer cihetden mümkün olduğu kadar mûsîkisini sâmi'aya ihsâs eyler. Bilhassa bu ikinci nokta-i nazardan Şekspir pek ziyâde zengindir ve işte eserlerinin herhangi bir lisâna tercümesi halinde adeta kolu, kanadı kopmuş, parçalanmış bir hâle gelmesi de bundan neş'et etmektedir. Mısralarını mûsîkisinden mahrûm etmek, ancak ruhun yetişebileceği meçhûl 'âlemlere onları yükselten kanunları kesmek değil midir?

Fakat sırf mûsîkişinâs bir şâire gelince, ister eserini gazla hayallere, renklere boğsun, ister ma'nâyı hemen hemen ihmâl edecek bazen büsbütün silecek kadar ileriye varsın, dahâ ne kadar yüksek, ne kadar ilâhidir! Mûsikinin kuvveti ve yeniliği şiire hâvi olabileceği en derin fikirlerden ziyâde hak-hayat verir: Çünkü kalbin en heyecanlı bir mahsulüdür.

Nihâyet, manzum, lirik temâşâda heyecânı izhâr için birleşen mûsîki ve şiir ayrılmaz bir kül teşkil eder, fakat bu kül dâhilinde iki 'unsardan biri diğerinin zararına, yâhud diğerine daima değişir, durur. Mesela Hâlid Ziyâ Bey'in uzun ve merbût cümlelerinde Pope'nin *noktürnleri* gibi âhenkdârdır. Fakat bunun renk ve ziyâya karşı fazla fâ'ikiyeti diğerinin zararına olub olmadığında şüpheliyim.

Heyecânın en yükseğini -insanda en muhteşem, en semâvi ne varsa onu- izhâr için mûsîki her şey'e takaddüm eder, her şey'in, bütün sanatların fevkindedir. Lisân, temâşânın bu yeni şeklinde eski şeklinde olduğu gibi mütekâbilen hem muhâkemeye, hemde sâmi'aya, sâmi'anın mûsîkiye olan ihtiyacına hitâb etmek mecburiyetinde değildir. Tesir ve tahassüsleri tasvir etmek, onları uzun uzun izâha kalkışmak lüzûmundan halâs olmuştur; çünkü bu vazifeyi ifâ için mûsîki artık en belîğ bir lisân-ı his hâline gelmiş yanında hâzırdır.

Lirik dîramda lisân ile mûsîki arasında mevcut olan bu sıkı râbıtayı Wagner şu suretle anlatıyor: "İstikbâlin eser-i sanatında mûsîki şimdiki operalardan daha başka bir mevki' ihrâz edecektir. Bütün azaneti nerde olması lâzım ise işte ancak orada bütün

vüs'atıyla inkişâfa uğrayacak, fakat bilâkis temâşa lisânı nerede daha mühim ve daha elzem görünürse, mûsikide ona tabi'iyete mecbur kalacaktır. O halde mûsiki, kendisi büsbütün susmağa mecbur olmaksızın lisânın bütün isteklerine karşı nâmahsus bir suretde eğilebilecek demektir. Bu suretle söze önündeki sahaya serbest bırakılmakla beraber kendisi de ona hakiki bir mu'âvin olmaktan ayrılmayacaktır."

Diğer bir yerde de şu sözleri söylüyor:

"Mûsiki yalnız hisleri ve tesirleri ifâde eder. Konuşulan lisân, her ne kadar ilk zamanlarda yalnız tebliğ vâsıtası olmakla beraber, yavaş yavaş o hâle gelmiş ve artık başka vazifesi kalmamıştır; ondan mûna'bis heyecan ve tesire gelince, bâ'de-mâ bu heyecan ve tesiri diğer sanatlarla kıyâsı gayr-ı kâbil bir suretde ancak mûsiki ifâde edebilecektir. - Diğer cihetden mûsiki lisânının tek başına yapamayacağı bir şey varsa o da tesir ve tahassüsün sebebini, gösterebilmekdir.- Demekki mûsiki lisânı mâlik olduğu ihsâs kuvvetine karşı bir mütemmime muhtâcdır. Öyle bir mütemmimki her tahassüs ve tesir, şahsi ve hususi olarak neleri ihtivâ ediyorsa onların hepsini vuzûh ile tesciye "characteris" etmek iktidârına mâlik olsun! Bu iktidârı ancak tekellüm lisânı ile ittifâk ederek elde edebilir ve tekellüm lisânında doğrudan doğruya hayata giden bir ifâde şeklinin lüzumu tezâhür ettiği bir zamanda bu ittihâda kat'i bir ihtiyâç vardır."

Mûsikinin lisân ile olacak bir ittihâdı, Vagner'in tâbirine göre, "ancak her ikisininde imtizâc edecekleri bir sahada birleşmeleri ile kâbildir." Bu ittihâd sahasını, yine Vagner'in bir refîkine yazdığı mektûbda dediği gibi, ritim izhâr etmektedir. O halde en büyük **رولی - رولی** ritim uyanıyor demektir.

X X X

Bu noktaya geldikten ve ritmin ehemmiyeti bütün manâsıyla anlaşıldıktan sonra onsuz bir eser-i sanat olamayacağı kendili-

ginden meydana çıkmaktadır. Hutût, eşkâl elvân hepsi ritme mâlikdirler. İnce, zârif bir ma'bedin hatlarını dikkat edâiniz: Onlarda öyle derin, yekdiğerine öyle intizâc etmiş bir âhenk göreceksiniz ki ruhunuza hejecanların en âsîlini vermemesi kâbil değildir. İşte sanat ancak orada, hatların o ahenk ve intizâcındadır. Bir kelime ile ritim dahilindedir. Bu böyle olduktan sonra mûsiki ile en yakından âlâkası olan şiirde mesele büsbütün ehemmiyet kesb eder. Bî şiir ancak ritimli olmak şartıyla mevcuttur. Aksi takdirde bayağı bir eserdir. Fakat şiirdeki râtmin her şâire, hatta şâirin muhtelif zamanlardaki tahassüslerini gösteren her şiirine göre değişmesi, dâima yeni, orijinal olması lazımdır. Halbuki aruz vezni bu hususda kısır, âcizdir, zavallıdır. Aruzun ritimleri her veznine evvelden idhâl edilmiştir. Şâir oraya rûhundan hiçbir beste koyamaz, çünkü beste hazırdır, yalnız güfteyi bekliyor. Hece vezni -sâkin ve hareketlerin mu'in noktalarında temerküz ettirilmesi gibi doğuşdar bir felakete ma'rûz kalmasından dolayı -ebedi ritimler kabul edebilir. Aruza karşı en büyük fâ'ikiyyeti de budur. Hece şâirin rûhundan yeni, nâmshudûd nağmeler alabilen aruz ise mahdûd nağmeleri dar göğsünde sıkışdırmış, hâriçden başka hiçbir ses kabul etmek istemeyen, çünkü edemeyen birer zarfdır. Artık bu derece âşikâr bir hakikate karşı göz yummak ve hâlâ körükörüne müfrit aruz tarafdarlığı etmek için insanda nasıl bir zihniyet olmalı, bunu tasvirden âcizim. Aruz yine süklüm büklüm yaşasın! Onu, gün görmüş saçları ağarmış bir ninemiz, yâhud, sevgili bir dâdımız gibi köşe minderine oturtalım; ara sıra hatırını soralım, incitmeyelim: Görüyorsanız, bası pek ifrâtkâr arkadaşlarım gibi aruzu büsbütün ortadan kaldırmak, bir müzeye nakletmek fikrinde değilim. Çünkü -ilk maktalende de söyledim- bazen bu eski, rübâbın tellerini de okşamalıyız. Bu, bir zevkidir mâzinin zevkidir. Fakat o rübâbın paslı tellerinde parmaklarımız çok dolaşmamalı ve yeni hayatın yeni, bâkir hislerini, derin fikirlerini terennüm edebilecek yeğâne alete koşmalı, onu ıslâh etmeğe çalışmalıyız. Bu alet bugün dünkünden daha farklı nağmeler çıkarıyor. Bunu his etmeyenlerin ya kulakları yok, ya hüsniniyetleri... Yenilik isteyen, bu

memleketde de hakiki sanatı, asırların şimdiye kadar doğuramadığı büyük, samimi şiiri arayan gençler için eskilik taraftarlarının hüsniniyetine de lüzum görmüyorum. Gençler yürüdükleri yolun nihâyetindeki parlak, güneşli bahçeyi biliyorlar ve hergün ona biraz deha yaklaşıyorlar. Millî sanat bundan sonra doğacak ve gençliğin asil temâyüllerini dâima müstehzî bir lisân ile karşılamakdan geri durmayan zavallıları nihâyet tırmandıkları azamet kürsüsünden indirecektir. Biz artık şiirimizde ne Şirâz lehçesi, ne Endülüs mi'mârisi görmek istiyoruz. İlhamımız Türklüğün simâsı, Türklüğün ruhu, bir kelimedede kendi ruhunuz olacaktır.

S. 58 Şif. 113-115

Halid Fahri (OZANSOY)

HAFTA MUSAHABESİ

TEVFİK FİKRET

Rübâb-ı Şikeste'nin Şiirleri

İnsanların yalçın Treniyen Sahilleri'nde, ve Roma Kırları'nda, ılık ve dolgun bâzûlarını açıkda bırakan kısa kollu "tevnika - تونیکا -" giydiği zamana âid, bellerine iki defa dolanan beyaz yün "tûj"ları sol omuzlarına ve sol kollarına atarak sütunlu beldelerde, "şâr"lar gürüldeyen "Fürûm - فرورم -" meydanlarında dolaşdığı günlere âid müstağni ve faziletkâr bir beldeli vatandaş ruhu düşündüren, kendisinde öyle eşsiz bir seciye, öyle sağlam bir ruh taşıyan Tefvik Fikret, üç senedir bir avuç şiirle bir avuç hatıradan ibaret kaldı.

Yaşarken bile dillerde bir efsâne, ruhlarda bir timsâl olan bu nâdir ahlâklı adam yirmi sene müddet Boğaz'ın kıyılarında oturdu. Nazarlarında bu şehrin ve bu hayatın manzarası, ruhunda hakikatin ıztırafları iki zıd ve iki sâbit rakib gibi cidâlleşerek rübâbını yirmi sene müddet inildetti. Bu zî-kudret adamın elinde rübâbın şiirimize yeni sesler ve yeni sözler bildirmesi mukadderdi.

Fakat şahsi ve umumi hadiselerle, maddi ve manevi üzüntülerden ve emellerden doğan bu müessir nağmeler, söylendikleri günden bu âna kadar ne gibi mahrem sebeplerle timsâl olduklarını bize yavaş yavaş unutturuyorlar. Öyleki birkaç nesil daha değişirse rübâbın şiirleri ser-levhalarına gizlenen bir nev'i sembollerden dolayı hafif bir ta'kîd-i bûğûs altında silikleşecektir.

X
X X

Üstad hakkında ilk yazımı yazıp âşiyânın kitab odasında kendisine ürke ürke okuduğum zaman müteessir oldu:

- "Bizde insan hayatlarının tarihi bile belli değil. Sizse küçük ve değersiz şiirlerin tarihini kaydetmek hevesine düşüyorsunuz." dedi. Fakat kendisinin böyle tarihleri okumaktan fevkalâde büyük bir lezzet aldığını söyledi.

Ve şiirlerini ne sebeblerle yazdığını bana birer birer anlatacakdı. Fakat yanından hiç eksilmeyen ziyaretçiler onu son günlerine kadar yalnız ve serbest bırakmadılar. Has-ta-i münzeviye şehirden heyecanlı ve endişeli haberler getirirler, bilmeyerek ve istemeyerek ruhunu bütün bütün üzerlerdi. Vücudunun ağırlıklarına inzimâm eden manevi rahatsızlıklar arasında, eski sanat faaliyetlerini ve ra'se günlerini anarak tatlı tatlı eseflenecek sakin ve mahrem dakikalar bulamazdı. Bununla beraber her vakit ben yanından ayrılırken :

- "Ne acelesi var, daha sonra konuşuruz, olmaz mı? Hepsini, hepsini anlatmak isterim!" derdi.

Artık konuşacak pek az vakti kaldığını bilemezdi. Fakat ne yazık ki, tâ kapalı gözlerini dudaklarını beyaz yazdığı üzerinde son yarı tebessümle donakalmış görünceye kadar onu bende bilemedim. Ve dünyanın en ulvi meşgalesi olan sanata samimiyetle meraklı nice kimseler, üstâdın mahrem itirâflarından mahrûm kaldı. Mamafih söz arasında şiirlerinden birkaçının sergüzeştini bizzât kendisinden dinledim: Mese-lâ "Hitâb"ı yağmurlu bir Kurban Bayramı gecesi yazmış.

- "Hava o gece birdenbire bozulmuşdu. Yağmur daneleri şiirin mısralarına ahenk tutuyordu!" dedi.

O arefe günü Refikası, Halûk ve kendisi İstinye'ye doğru bir sandal gezintisi yapmışlar. Kürekleri Halûk çekiyormuş. Onların çıktığı istikâmetden inen bir sandalın içinde iki kurbanlık koyun gidiyormuş. Fikret bunları görünce irticâlen :

Din şehid ister, Âsumân kurbân
Her zaman, her tarafda kan,kan,kan

Demiş. İşte "Hitâb"ı yazdınmağa sebep bu olmuş! Fikret'in ekseriyâ sabahleyin erkenden, derin bir sessizlik içinde yapayalnız çalıştığı, şiirlerinden birçoğunu güçlük çekerek küçücük kağıt parçalarına beyit beyit, mısra mısra yazıp sildiğini, hatta Rübâb'ın bir tab'ından öbür tab'ına mısralardaki bazı kelimeleri değiştirdiğini bilirim.

Bir sahifelik besteyi tamamlamak için haftalarca odasına kapanıp silerek, kâğıdları yırtarak, ağlayarak, saçlarını yolarak azâb içinde, hiç eserini beğenmeden çalışan ve romantik Şopen gibi titiz bir sa'yı vardı.

Öyle iken, yer yer Mosen'in "Espoir en Dieu"sunu andıran o uzun ve kuvvetli manzimeyi bir gecede tamamlayabilmek için kimbilir ilhâmından ne kadar bol bir gıda almış olacak !

Ertesi sabah, kendisini ilk ziyarete gelen adama -Amerikalı şâkirdlerinden birine- okumuş. Ve bütün basılamayıbda neşredilmesini istediği şiirleri gibi derhâl kendisi ve talebesinden birkaçı, hatları belli olmasın diye kâğıdları ters tutarak kelimeleri başaşağı yazarak beş on nüsha tebyiz etmişler. Bayramlaşmağa gelen emniyetli dostlara dağıtmışlar.

Bir vaktin coşkun ve genç hürriyetperver ruhlarına en ateşin bir hitab kuvvetiyle tesir eden "sis"i de Hisar'daki yalısında yazdığını söyleydi. O sıralarda bir polis hergün Fikret'in evini gözaltında bulundururmuş. Rutubetli bir şubat günü, sis denize olanca kesâfetiyle çökmüş. Akşama kadar suların üstünden sıyrılamamış. Polisin duvarıyla sisin duvarı arasında kalan Fikret o gün bütün bir devri bütün derdleriyle duymuş !

"Alfons Dote" nin "Kitablarının Tarihi"ni okuduğum zaman o kadar hususi bir lezzet duydumki Fikret bu hatıraları arasına, böyle muhâvereler arasında, nakledince hepsini bir araya toplayıp lâ-yemût esere küçük bir tarihçe yapmak hevesi zihnime bütün bütün yerleşirdi. Fakat bu hikâyelerinin heyecanlı, müessir ifadeleri arasından toplamak nasib olmadı.

Geçenlerde, bir harabe altından ufak-tefek parçalar olsun çıkarabilmek, onlarla mümkün mertebe uygun bir "halîta" , doğru ve düzgün bir "küll" vücuda getirebilmek arzusuyla bir arkeoloji meraklısı gibi Âşiyân'ı tekrar ziyarete çıktım. Yazılışını, / yazılarınının sebeb-i tekvinini herkesden daha iyi bilmesi icâb eden refikasından sordum. Fikret'in hatırası ve zevkiyle dolu, güzel ve melûl bir odada, hanımefendi, elinde Rübâb-ı Şikeste ; kıymetdâr eseri sahife bahife çevirerek düşünce düşünce eski hatıraları ihyâya çalışarak bana bazı izâhât vermek lütfunda bulundu. Onlardan anladımki, şiirlerin tarihleri bilinince Rübâb, başdanbaşa bir şâirin samimi rûznâmesidir. Bazı sahifelerinde şâirin tesirlerini, düşüncelerini nakleden muhayyel mevzular var. Bazılarında açıktan açığa söyledilmemiş memleket derdleri, bazılarında küçük yevmi ve ferdi hâdiseler, Avrupa mecmualarında ki tablolardan mülhem soneler, bazılarında birtek kadın aşkı meşrû' bir sevdanın mutedil coşkunlukları, bazılarında evlâd muhabbeti, gayr-ı endişlik meyli, aile sahneleri, içtimâî ve siyasî vak'aların ma'kesi var. Evet, edindiğim malumatdan öyle anladım Rübâb-ı Şikeste umumi ve hususi muhitinde Fikret'in, ailesinin İstanbul'un ve memleketimizin mısra haline konmuş hayatıdır. Bu itibârla onun yalnız sanatkârâne bir kıymeti değil, tarihi, ahlâkî ve içtimâî bir değeri de var. Meğer Fikret :

Sen zannedermisin ki benim, hep ellerim?

Heyhât! Ben nevâib-i eyyama inlerim!

Tehziz eden bu telleri, ey rûh-ı münkesir,

Afâk-ı inleten o mukaddes iniltidir.

Derken Rübâb bütün ruhunu gayet veciz ve gayet vâzih hülâsa edermiş.

Şimdi, aziz kar'i, Rübâb'ın bazı sahifelerini birlikte açalım, ve ben size ufak bir yardımda bulunayım:

Meselâ "zekâ", Rıza Tefvik Bey'îe aralarında geçen filozofluk şâirlik münakaşalarının bir hatırasıdır. Zekâ

"Rıza Tevfik Bey" mısraları da Tevfik Fikret'in o zaman Rıza Tevfik Bey hakkındaki hükümleridir. Daha böyle sanat münakaşaları, hatta kavgaları Rübab'da yer yer bulunur: "Zavallı Evet"! Birgün yolda, yanına, eski edebiyatı methederken, arzusunun muhatabına da zorla tasdik ettirmeğe çalışan bir adam ârız olmuş. Fikret'de, kısa kesmek için : "Evet" demiş. Ve o akşam bu şiiri yazmış.

"Rakabbe - رقبه -"de eski edebiyat taraftarlarının kınkançlığını tezyîf eder, yeni edebiyatı yükseltir. Edebiyat-ı Cedide'nin başına ilk defa, "Dekadanlık" yaftasını yapışdıran Ahmed Midhat Efendi "Timsâl-i Cehalet"de tesbit edilmiştir.

Hergün tesâdüf edilen ufak tefek geçici manzaralarla hadiselerin Fikret üzerinde büyük tesirleri vardı. Onları küçük parçalar şeklinde resmetmek merakıydı. "Onlar, şöyle iri, birazda solgun hazan yapraklarının üstüne konmuş elmas gibi parlak bir tek şebneme benzemeli. Küçücük, fakat güzel ve tesirli olmalı" derdi.

İşte meselâ : Baş taraflardaki Balıkçıları bir fırtınalı akşam üzeri sular kararırken denizde çalkanan bir balıkçı kayığını görünce yazmış. İkinci Balıkçıları da kendisine ilham edenler, yalının ahşab iskelesinde gürültülerle sabah akşam ağ çeken, gece sepet atan "sâ'yân-ı hayat"dır. "Nesrin"i sokakta görübde pek acıdığı kız yazdırmış. "Ramazan Sadakası" da yağmurlu bir akşam köprüden geçerken gördüğü bir çocuğun teessürüdür.

"Kendi Kendime" isimli sone şu vak'anın hatırasıdır: Fikret'i bir gün eski hâriciye nâzırı, ayân azâsından Gabrielle Noradonkyan Efendi çağırmış. Fakat o esnada ev sahibi başka bir misafirle meşgul olmuş. Şâir, bir buçuk saat müddet yapayalnız bir odada beklemeğe mecbur olmuş. İntizârın sinirletici sıkıntısını def etmek için, bir buçuk saatin hayatta ne kadar kıymetli olduğunu düşünerek, hemen orada o soneyi yazmış.

Daha böyle ufak tefek hatıralardan doğan şiirleri

pekçok var : Meselâ : "Köyün Mezarlığında" Recâizâde Ekrem Bey'le birlikte yaptıkları bir yâdigârıdır. "İzler"de Robert Kolej'den evine dönerken yolun üstünde kendi ayak izlerinden başka hiçbir ayak izine rastgelmeyişinden neş'et etmiş. Kardeşinin Heybeli Ada'daki evinde pencereden, uzak bir kotrayı görmek ona "Beyaz Yelken"i yazdırıyor. Kadıköy'ünde gördükleri bir bisiklet Fikret'in yorgun, bezgin ve ruhunu düşüncesiz ve çabuk makineler karşısında ne kadar kuvvetle duyduğunu gösteriyor.

Sürgüne gönderildiği zaman teessüründen "Sezâ"yı yazdığı kıymetdâr arkadaşı İsmail Safa hastalanmış yatarken onu ziyaret için Makri Köyü'ne gidiyor. O gün kompartımanda gördüğü hasta "Vagonda" isimli şiire mevzu' oluyor.

"Yağmur"la "Fener" yalındaki bir bahar günüyle bir rüzgarlı gecenin hatırasını ihtivâ ediyor. Yağmuru realist bir tabiat enstantenesi olmak üzere yazdığını biliyorum. Fakat "Fener"de, hürriyet uğruna cefâlara katlanan genç, temiz ve münevver adamların acıklı sergüzeştlerini gördüğünü bir gün kendisi söylemişti.

"Ken'ân" ın ufak bir aile hatırası var : Fikret bu manzumeyi yazarken İsmail Safa'da yanında imiş. Fikret'in kendisinden daha küçük yaşta doktor amcası varmış -Yemen'de ölen- o bir aralık şâirlerin bulunduğu odadan hanımların odasına "Ken'ân'da beraber, Ken'ânda beraber" diye söylenerek girmiş. Sormuşlar - Ne bileyim! İçeride böyle "Ken'ânda beraber, Ken'ânda beraber" diye birşeyler yazılıyor" demiş. O gün odalarda, sofrada herkes "Ken'ânda beraber, Ken'ânda beraber" nakaratını dilden düşürmemiş.

Edebiyât-ı Cedîde günlerinde bir vakitler Avrupa mecmualarında görülen resimlere baka baka manzumeler yazmak adeta moda idi. Bu , bana kanaviçesi boyanmış delikli bezler üstüne renkli renkli ipekler işlemek gibi küçük hanımvarî bir adet garibliğiyle görünüyor. Fakat İsmail Safa, Cenab Şehabeddin, Süleyman Nesib, hatta Celal Sahir, hatta -belki

bunlardan sonra- Abdülhak Hamid, ve daha evvel Recâizâde Ekrem Bey hep bu zevke mağlub oldular. Rübâb-ı Şikeste'nin içinde de böyle şiirler var. Meselâ : Tecdid-i İzdivâç, Küçük Aile, Valide, Dinle Ruhum" hep bu cins ilham mahsûlleri! "Avnek Şehveri - ^{شهری} - آونک" yazmak Fikret'i de şâire, Kalmekârdiran - ^{ملک} - ^{دیزان} - Efendi'nin Servet-i Fünûn için küçük bir bahar pasteli hazırlamasından gelmiş. Fikret'in daha ziyâde bir güz ve şekil şâiri olmasına bu tesir menbâ'ları küçük fakat kıymetdâr birer delildir sanıyorum.

Arkadaşlarımızdan birisi bir gün Fikret'e " Rübâb'ın içinde aşk şiirleri yok diyorlar" demişti. Fikret'de güldüydü.

"Nasıl yok? Aşksız kalb olur mu?" diyordu. Ve "Şekvâ-yı Fırâk"ı gösteriyordu. "Yalnız benim şiirlerimde çıplak kadın etlerini terennüm eden şiirler arıyorlarsa, öyle şeyler yok" derdi. Aşkda bile ahlâktan ayrılmayan bir ruhun gururlu ve sâdık ifâdesi bu şiir, iki üç gece evinden gıyûbet eden refikası için yazılmış. Esasen Rübâb'ın içinde refikasına âid olmak üzere söylediği şiirler on ikiye bâliğ. Rübâb-ı Şikeste'nin içinde aile sahifeleri, diğer sahifelerden daha çokdur. Hatta "Hasta Çocuk" gibi "Bir Ayyaşın Karşısında", "Serhoş" gibi zâhiren ufak bir aile alâkası bile yok gözüken şiirlerin hep birer sergüzeşti var. Daha şâir Aksaray'daki evlerinde otururken ve Halûk çok küçücükken bir akşam çocuğa ansızın nevbet gelmiş. O zaman babasının muhayyilesinde "Hasta Çocuk" doğmuş. "Mehd-i Âmâlim" bir mezar başında düşünölmüş. O mezar, üç gün içinde apandisitten kaybetdikleri kayınbiraderinindi. "Bir Ayyaşın Karşısında ile Ayyaş" pek mahrem ve sevgili yakınlarından alkol mübtelâsı bir zât ile aralarında geçen münakaşanın kızgınlığı üzerine teessür içinde yazılmış iki parçadır. Esasen teessürlü zamanlarında yazmak adetiydi. "En Ferahlı Günüm" de :

Bu en ferahlı günömdü : Ne söylerim, ne yazar ;
Ne ihtimâl taarruz, ne havf istihkâr

Dediği zaman ruhunun mahrem ve hakiki itirâflarından birini anlatıyordu. Zirâ neşesi yerinde olduğu günler kalem elinden düşerdi.

103

"Halûk'un Defteri" ismiyle Rübâb'ın içinde başlı / başına bir fasıl teşkil eden manzumeler birer şefkat, ümid ve rahmed şiirleridir.

Halûk bayramı henüz anlayabilecek bir yaşda idi, üç dört yaşlarında... O zamana kadar kız çocuklar gibi uzun saçlar, uzun entarilerle gezerdi. O sene ilk defa olarak erkek esvabı giyecekti. Esvab, arefe gecesi çocuk uyurken gelmiş. Ertesi sabah Halûk uyanınca fevkalâde sevinmiş. İşte Fikret'e "Halûk'un Bayramı" serlevhalı merhamet şiirini ilham eden menba' bu sevinçde saklı imiş! Halûk'un bir yaz günü bahçede bir taş bulub babasına sorması şâire "Halûka" manzumesini yazdırıyor. Fakat o taşın bir kuş mezarına dikilmiş olması çocuğa söylenmiş bir muhayyel masaldan ibaretdir. Nitekim "Zer-rişte"nin mevzu'uda mevhûmdur. Zirâ Fikret'in öyle bir kedisi yokmuş. Hem kedileri sevmezmiş.

Rübâb'ın en müessir parçalarından biri olan "Hemşirem İçin" hemşiresi öldüğü gece yazılmış. Vefat haberi akşam kendisine geç vakit haber verilmiş. Son vapurla Aksaray'a inmiş. Ve ertesi gece evine döndüğü vakit o şiiri ağlaya ağlaya okumuş.

Rübâb'da aile ile temasa gelmiş bazı şahıslar için yazılmış şiirler de vardır : Meselâ : "Tedadüf" ler : Bunları Fikret'e ilham eden Halûk'un mürebbiyesidir. Genç bir kadınımış. Halûk üç dört yaşında iken tutmuşlar. Evlerinde üç dört gün oturduktan sonra çıkmış. Aradan epey vakit geçince Fikret aynıkadına böyle üç defa tesadüf etmiş. Yine aynı mürebbiye Fikret'e iki manzume daha ilham etmiş. Onlardan birisi "Sus" öteki de "Para ve Hayat" dır. Fakat o vakit kadın bir mağazada satıcı idi. Fikret bir gün Halid Ziya Bey'le birlikde bir pelerin almak için dükkâna girmiş. Onu görmüş. Kadın pelerini omuzuna atıp döne döne müşterilerine göstermişti.

Rübâb-ı Şikeste'nin sahifelerinden epey külliyyetli bir kısmı da vatan hislerini ihtivâ eder. Bunlardan bazıları, ser-levhalarında söylediği gibi ya " Verin Zavallılara" tarzında umumi bir felaketin tehvîni için yazılmıştır. Yahudda "Asker Geçerken", "Kılıç" gibi Yunan Muharebesi esnasında vatan duyguları heyecanlandığı günlerde yazılmıştır. Yalnız gençlikde yer yer fatihâne gazâlardan hoşlanır görünen Fikret daha sonraları ancak hürriyet yolunda gazaba râzı olan müsâlemetperver ve arada bir felsefeye doğru gidiyor. Bu felsefe yâ "Halûk'un Defteri"ne, yâ "Doksan Beşe Doğru" ya, yâ "Rübâb'ın Cevabı" na kadar daima daha fazla kökleşerek devam etdi. Hatta bu tarzda son yazdığı "Bir Mücâhid Lisânından" manzumesine kadar kendisine hep aynı düşünce rehber oldu.

Fikret yalnız istidâddan vakit bir vakit onun mümes-sili olan Hamid'den hiç hoşlanmadı. Bu şahsî ve bu içtimâi müessese Fikret'in hayatıyla mücadele eden, sanatda hayatı bir gaye arayan ve ruhuna korkunç bir bezginlik verirdi. Kinnini bazen, Sultan Hamid'e Yıldız'da bomba atıldığı günkü gibi bir "Lahza-i Te'hir" de açıkca söyledi. Bazan "Sis" de memleketin çektiği bütün acıyı gördü. Kısas-ı Enbiya'dan seçtiği "Kamîs-i Yusuf"u hürriyete telmih eden bir timsâl gibi aldı. Bir bahar günü hürriyeti anarak "Bahar-ı Mağnum"u yazdı. Ve neşreylediği zaman : "Sansür dikkat etmedi, elinden nasılsa kaçmış." diye sevindi. Umumi lâ-kaydığımızdan dolayı Girit gibi memleket parçaları sessiz ve kanlı çırpınırken Fikret "Öksüzlüğüm"ü iniltisine bir ma'kes-i ittihâz etdi. Bazı günler yaşamaktan çok usanırdı. "Nâdim-i Hayat" öyle günlerinin zehrini ihtivâ eden parçalardan biridir. Bazı gün-de "Perde-i Teselli"yi gözlerine tercih ederdi. Onu yazdığı gün akşama kadar : "Görmemek daha iyi" diye pek çok defa tekrar etmişdi. Bazan sevmediği siyasi şahsın 'akûr, müfteris bir hazan rüzgarı çılgınlığıyla her tarafa saldırmasına

"Kahkaha-i Ye'is" ile cevap verirdi. "Hande-i Yevm"i korkunç sultanla zavallı memleketinin bir timsali olmak üzere yazdı. Herkes onun yirmibeşinci saltanat senesini te'yid ederken "Servet-i Fünûn" uzun müddetdir susub kalmış Fikret'den de bir şiir istiyordu. O zaman, tebriknâmelerin arasında Fikret'in bezgin ruhundan "Son Nağme" kopdu.

Artık şehirde yaşayamayacağını büyük bir fütûrla duyurdu. Muhayyel, ideal yuvasını "Ne İsterim"le anlatıyordu. Ve Hüseyin Kâzım Bey'in Manisa'daki çiftliğine hep sevdiği arkadaşlarıyla birlikte çekilmeği düşündükçe biraz canlanıyordu. O vakit şehir hayatının lezzetini daha tadamayan idealist Cahit "Hayat-ı Muhayyel"i yazarken Fikret'de o çiftlik hayatını "Bir An Huzur"da anlattı. O meçhul yere "Yeşil Yurt" dedi, şiirinde orasının rüyasını tahayyül etdi. Fakat o vakitki idare hürriyet yolcularını geri çevirince Fikret nebâh olan ümidi için "Bir Mersiye"yi yazdı. Uzak ve güzel hayatın iştiyakı ruhunda zaman zaman belirdikçe "Bir Yed-i Ümid" çıktı.

Bunlarda geçince Fikret artık evine çekilir. Bazı yorğun günlerinde dizine dayanan Halûk'la birlikte yalısının penceresinden derine bakarak çocuğuna : "Hayat"ı anlatır, muhayyel "Kocaman Saati" yazar, ara sıra kulağına çalınan haberlerden ümide kapılarak Halûk'u tutar ! "Sabah Olursa..." diye ona ruhunun arzusunu söylerdi. Sonra "Mâzi... Âti" zihnini işgâl eder. Bezginliği kendisine dönünce Âşiyân'ın penceresinden karşı sahile bakarak : "Dün Geceyi" anlatırdı.

İşte o sıralarda idiki bir gün Hoca Fatin Efendi, Mahmud Sadık Bey ve Salih Feridun Bey kendisine hürriyet kıyametlerinden bahsettiler, uzak dağlara coşkun yüreklerden aksedecek bir millet şarkısı istediler. İki üç akşam sonra Fikret yazdığını bir kayanın üstünde ve bir servinin gölgesinde muhatablarına okudu.

Millet yoludur, hak yoludur gitdiğimiz yol,

Ey hak, yaşa, sevgili millet yaşa, varol

Beytini kendisi de kuvvetli bulun, pek beğenirmiş. Hatta bu

şarkısını bizzat bestelemek istemiş. Fakat bu çocukça arzusuna sonraları uzun uzun gülermiş. Fikret'in özlediği günler gecikmedi. O vakit, çok yorgun bir zamanında, "Rücû'" yu büyük bir sıkıntıya yatağında yazmış.

X X X X

İşte: Geniş omuzunda, beline iki defa dolanan beyaz "tuj"u, çıplak dolgun kolu sol dizindeki rübâbına dayalı, yüksek alınlı başında genç ve ihtiyâr beldelilerin koyduğu defne yapraklarından bir hâle, yalçın bir yamacın yosunlu bir kayasında eski bir zeytin ağacının gölgesine oturmuş, kulakları keçi ve koyun çingirakları duya duya ateşin nazarlarıyla uzak şehre bakan hür ve faziletkâr bir Roma vatandaşı âbidesi gibi tahayyül etdiğim Fikret hep bu vesilelerle yazdı.

Hususi ve umumi hayatında ahlâki, sanat hayatında ahlâki olan bu zî-kudret adamın elinde Rübâb'ın şiirimize yeni sesler ve yeni sözler bildirmesi elbet mukadderdi.

S.58, Shf. 101-103

Şişli : 15 Ağustos 1334

Ruşen Eşref (ÜNAYDIN)

Edebiyat Tarihi

TERCÜMAN-I HAKİKAT EDEBİYATI

Namık Kemâl - Hâmid Mektebi karşı bir "aksülâmel" telakki edilen "Tercüman-ı Hakikat Edebiyatı"nın başında Muallim Naci görünür; Naci, her zaman tekrar ettiğim gibi, garbın füsûnkâr edebiyatına göz yummuş cahil bir mürteci değildi. Buna, kendi kendine öğrendiği Fransızca ile lisanımıza naklettiği bir çok manzumeler, mensûreler şâhiddir.

Ya niçin Divan Edebiyatı'nın temâdisinden başka hiç bir mahiyeti olmayan o aksülâmelin başına geçti, denecek.

Biz evvelâ kısaca bu aksülâmelin amillerini bulmağa çalışalım: Bir başka makalemde de arzetdiğim gibi Hâmid Edebiyatını ancak küçük bir zümre anlayabilmişdi. Edebî 'âmmemizin zevki hala Şark Mektebi'nin eserleriyle gıdalanıyordu. Her şekli Arif Hikmet Bey gibi, Kâzım Paşa gibi, Yeni Şehirli Avni Bey gibi zâtların sultalarını muhafaza ediyorlar, evlerimizde minderlerin üstünde gümüş aynaların yanında mutlaka Nâbi'nin Vâsıf'ın Divanları bulunuyordu. İşte Tercüman-ı Hakikat Edebiyatı'na hayat veren sebebler bunlardır, edebî 'âmmemizin Şark Mektebi'ne âid terbiyesinin inhisâfı şöyle dursun, kemâliyle devam etmekte olmasıdır. Naci'yi iyice okuyanlar, lisânının ruhuna vâkıf olanlar inkâr edemezlerki o, başda Avni Bey olmak üzere, bütün devrindeki üstâdların hiçbirinde bulunmayacak bir Gon rection kâideyi, şiveye tam muvâfakat" a mâlikdir. "Öleli" redifli bir gazeline nâzire yazan Herseklizâde Arif Hikmet Bey'in şu beyitlerini okuyunuz:

Tezâyid eyledi Hikmet sözünde feyz-i kemâl
Cenâb-ı Nâci-i Üstâda hem-zebân olalı

Zemâne görmedi böyle yegâne mu'cize-gû
Kalem hakikat-i i'câze tercüman olalı (X)

Şâir Kâzım Paşa'da yine Nâci'nin "Henüz" redifli bir gazeli tanzir ediyor, Tercüman-ı Hakikat idaresine gönderdiği mektubda şunları yazıyor: "Şehr-i Ramazan-ı Şerifin evâsıtından beri nâ-mizâc olub henüz tahsil-i berev-i tâm edemediğimden dolayı tabibe hâlis beyân ve ifâde etmekden başka söz söylemeğe iktidârım yok ise de Nâci Efendi'nin gazelini bi'lmünâsebe ehibâdan biri kırâat edib (rûh-ı Yahyadan gelir âvâz-ı istihsâd henüz) beyti pek hoşuma giderek bayağı hayatıma hizmet ve belki himmet eylemiş olmasıyla şehidân-ı aşkın hakeket-i mezbûhânesi kabilinden olarak kemâl-i aczimle kuvvetim yetdiği mertebe söylediğim bir gazel-i perişân-me'âl takdim-i huzur-ı âlîleri kılınmıştır ilh..."

Eski Edebiyat müntesibleri indinde "tanzîr" bir haysiyet meselesidir. Herkesin gazeline ulu orta "nazire" söylenmez, asıl gazel sahibinin büyük bir ehliyete mâlik olması şarttır. Mesela mağrur Nâci-Fuzuli gibi eski şâirler müstesna - o da dostluk sebebiyle - bir nazire söylemiştir. Bunu bile şöyle bir nokta'la bitiriyor:

Söz bulub meshûr-ı aşk etdim Celâl Sahir'i buldu Nâci
şöhret-i sihr-i mübinim izdiyâd.

(X) "Bu iltifat karşısında Nâci "Müşârüileyh hazretleri gibi her bir eseri (An mineşşiiirü'lhikmetü) meâlini göstermekde olan büyük şâirin değerimizden pekçok ziyâde olarak nâil olduğumuz şu iltifatına karşı ne kadar teşekkür etsek az gelir... Çok iftihar ederiz. Dünyada nâmını nazm-ı e'âzımda lisân-ı ihtirâm ile yâd olunmuş görmek mes'ûdiyetine mazhar olubda iftihar etmeyecek bir Nâci bulmak kabil midir" diyor.

Halbuki Naci bir gazel yazar yazmaz Tercüman-ı Hakikat böyle Arif Hikmet Bey gibi, Kâzım Paşa gibi üstâdlardan tutunuzda o zaman pek değerli şâirlerden sayılan Ali Rûhi Bey gibi, Ahmed Hamdi gibi zâtlara varıncaya kadar birçok şâirler nâzireleriyle dolarmış; elimizdeki nüshalardan anlıyoruzki bunlar haftalarca, hatta aylarca sürüyor. Naci "Eyledim meyhânedede" redifli bir gazeline söylenen nazirelerden birinin altına şöyle yazmıştır:

"Hayli çoğalmış olan meyhane gazellerine Celal Beyefendi'nin bu naziresi hâtme gelirse harabatiler dahi memnun olur sanırız." Bu, kendisinin bile nazirelerden bazan bıkdığını anlatıyor.

Naci Tercüman-ı Hakikat'de çok hizmet etmiştir. Kabul ve neşrettiği eserlerin altına yazdığı mütâlaaların bugün büyük bir kıymeti olmayabilir; fakat zamanı için bunlar ehemmiyetli şeylerdi.

Lisanda inzibâtın teminine çalışmış, az çok muvaffak olmuştur: Zihâf, vasl-ı ayn gibi hücneleri şive-i beyân hatalarını teşrih etmiş, nazım lisanımızı "correct düzgün" bir şekle sokmak istemiştir. Kendisiyle beraber yazanlar içinde bu mefkûreye en ziyâde yaklaşan yine Nâci olmuştur. Mamafih Ali Rûhi bazı gazelleriyle nazar-ı dikkati celbetmekdedir; Naci'nin : Çalışdı gerçi zaman kalbe tercüman olalı beyâna sığmadı aşkın belâ-yı cân olalı matla'ıyla başlayan gazeline söylediği şu nazireyi alıyorum:

Cihânı yakdı o tal'atla yâr-ı cân olalı
 Cihân bir öyle belâ görmedi cihân olalı
 Belâ belâ diye aşkınla sû-i bisû gezerim
 Bunlar nâire efrûz hân mân olalı
 Haddinin âhımıza çarhı eyledik âmâç
 Muhabbet oklarına sinemiz nişân olalı

Anılmaz oldu esâtir-i evvelin-i cünûn
 Cünûn-ı aşk ile ben halka-i destân olalı
 Tenezzül eylemez oldum cihâna ey rûhu
 Yerim riyâz-ı tar-bezâ-yı kudsiyân olalı

Ertuğrul Vapuru'nda kitâbet vazifesiyle Japonya'ya gi-
 derken birçok zavallılarla beraber boğulan bu biçâre şâirin
 şu beyti ne güzeldir :

Bakıyorum diye dil-hasta-i hicrân gözüme
 Bakıyor cân alıcı gözleri yan yan gözüme

Tercüman-ı Hakikat şâiri içinde Muallim Naci tarafından
 "Nâzımü'lhikem" ünvanı verilen Ahmed Hamdi Bey (XX) bilhassa
 tahmisleriyle şöhret almıştır. Naci'nin Tercüman'da çıkan he-
 men bütün gazellerini tahmis etmiştir. İşte bir tanesini numu-
 ne olarak alıyorum :

Tahmis-i gazel-i mes'ur (XXX)

1

Mest-i aşkım bir 'aceb kâr eyledim meyhânede
 Meşreb-i irfânı izhâr eyledim meyhânede
 Vaktimi ben hoşça emrâr eyledim meyhânede
 Gönlüme sâkiyi me'mur eyledim meyhânede
 Allah Allah Kâbe imâr eyledim meyhânede

 (XX) Firûzân'ın on beşinci sahifesinde şu satırları okuyoruz:
 "Şâir meşhur Ahmed Hamdi Beyefendi'ye "nâzımü'lhikem" ün-
 vanının tevcihine dâirdir.

Hamdi! Medâd-ı hikmet ile gelen mâhirin
 Ziynetliyor sahâif-i i'câzı dembedem
 Etmektedir zaman seni bir şâir-i hakim
 Ünvanın olsa hikmeti var "nazım'ülhikem"

(XXX) Muallim Naci o zamanlar "Mes'ud-ı Harâbâtî" müstearını
 da kullanıyordu.

2

Na'ra atdım gerçi hûbân zamanın aşkına
 Sen seni ma'zûr tut zâhid Hüda'nın aşkına
 Parladıb câm-ı meyi her nev-cevânın aşkına
 Ol kadr-i çâkdımkı tersâz-ı edgânın aşkına
 Baraka döndüm neşr-i envâr eyledim meyhânede

3

Meclise oldukça sâki meh gibi pertev-i neşâr
 263 Hâle-i âğuşmuş bezm-i mey etmezmi artık iftihâr
 Merkez-i feyzimde oldum müstekır-i hürşid var
 Encam-ı ikdâhı seyyâr eyledim meyhânede

4

Yüz sürüb dergâhına birgün gezerken serseri
 Sanki ben kesb eylemişdim. Feyz-i hac eğri
 Şimdi âgâz-ı mübâhât eylesem yokmu yeri
 Kâbe-i kûyun ânıb nûş etdiğim sâgarları
 Zemzem-i eskimle ser-şâr eyledim meyhânede

Naci ile arkadaşları birbirini karşılıklı medh taltif ederlerdi. (XXXX) Nâzımü'lhikem bir tahmisi münasebetiyle Ter-cüman-ı Hakikat şunları yazıyor :

"Hazret-i Hamdi bu ârifâne eseriyle yine erbâb-ı dile vecd-i âvra olmuşdur. Sözleri cûşiş-i efzâ-yı muhâfil-i zindân olmakda bulunduğu gibi -zühd-i hissin ashâbı müstesna olmak üzere- Mecâmi'-i zehâdi dahi hisseyleyib zevk-i hakikat eylemekdedir. İftihar olunur. Nasıl iftihâr edilmesin ki maarifçe mâni' olarak bin türlü gavâ'ile tesadûf eden zamanımızın nevâdir-i tabiatdan 'addolunacak suretde yetişdirmekte olduğu meşâr-ileyh gibi fesâhat-perdâzân milletin âsârıyla sahifelerimiz müzeyyen görülmekdedir?

(XXXX) Servet-i Fünun şâirleri de bunlardan pek aşağı kalmamışlardır.

"Bizce en büyük medâr-ı mummuniyet böyle şehnûrân için vasıta-i intâk olmakda bulunuşumuzdur:

Tehi mi hâme-i sûziş-i beyânı söylediriz
 Ânınla hamdi-i âteş-i zebânı söylediriz

"Şurasında söylemeden geçemeyizki Hamdi Beyefendi'nin derece-i âliye-i liyâkatını müsbet bulunan âsârını okuyanlar ne kadar m m m n olmakda iseler memuriyet-i hâzırası olan altıncı daire-i belediye evrakçılığı beyninde bir nisbet tasavvur etmek isteyenler izhâr-ı esef etmektedir. Bir şâiri evrâkçılığ- la işgâl etmek 'uluvu-ı tab'ına tezelliyle, dâire-i fikrini tazyike çalışmak demek olduğu için vâkıa bu cihet şâyân-ı te- essüfdür. Fakat bu teessüf muvakkatdır. Zirâ ehl-i istidâd ve marifeti en ziyâde mazhar-ı nazar-ı iltifât buyurmakda olan bir padişaha me'âli-i penâhın asr-ı terakkisindeyiz."

Bu mektubu çok karakteristik bulduğum için şuraya tamamı- nı geçirdim.

X X

Bir çoklarının zannı gibi Naci Tercüman-ı Hakikate geç- dikden sonra şöhret sahibi olmuş değildir. Buna dâirde deliller var. Ali Rûhi Bey'in Midhat Efendi'ye gönderdiği bir mektubdan çıkardığım şu parçayı okuyunuz:

"Geçen günkü nüshanızda muteber gazetenizdeki sahife-i edebiyenin muallim edib ve irfân olan bir sahib-i faziletin himâyesine tevdi' olunduğunu kemâl-i fahr ile okudum. Binâen- aleyh bundan böyle evkâd-ı kâmilin nazar ıslâhına şiir arzını mütehattim-i zimmet-i şâiriyet bildim."

Yine o zamanın meşhurca şâirlerinden Celâl Paşa'da bir mektubunda şunları yazıyor :

"Muteber gazeteleriyle neşrolunmakta olan âsâr-ı edebiy- yenin tenkidâtı Naci Efendi Hazretlerinin 'ahde-i kifâyetlerine

tevdî' buyurulduğu günden beri edebiyatımızın ünvan-ı mübâhâ-
tı sahihen bir şerefnâme-i fazilet olmuşdur. Bu cihetle me'el-
iftihâr âcizleri dahi sahâif-i edîbelerine takdim-i âsâra ka-
rar verdiğimden geçende lütfen neşredilen iki gazelden başka
olarak işte bu defa dahi yeni bir gazel takdim ediyorum. Meşâ-
rileyh hazretlerinin nazar-ı tashîh-i edibânelerinden geçdik-
den sonra neşrolunur ise iftihar ederim..."

X

X X

Tercüman-ı Hakikat Edebiyatı eski çığırını devam ettirmek-
de mutaassıb değildi. Şu nüshada bu nüshada yeni tarz-ı şiir-
lerde görünürdü. Bunlardan güzel olanların altına Naci Bey
taltifkâr cümleler yazardı. Meselâ Nâbizâde Nâzım'ın "Anadolu
Hisarında Mezarlık" ünvanlı manzumesine dâir şunları söylüyor:

"Nâzım Beyefendi, bu manzumesini pek âli, pek delenşin
bulduk. Her kıt'a-i garrâsı hüsn-i tabiatınıza 'uluvv-ı efkâr-
ınıza şehâdet ediyor. Heyet-i mecmuası ise milletin bir bü-
yük şâiri olacağınızı mübeşşirdir, teşekkür ederiz."

Merhum Ali Ferruh Bey'in Hâmid'i tenzîr ederek yazdığı
bir şiirin altında da şunları okuyoruz:

"Henüz on altı on yedi yaşlarında bir genç olduğu halde
böyle bir eser meydana getiren Ali Ferruh Beyefendi'yi tebrik
ederiz. Gençlerimiz böyle istidâd numuneleriyle ellerindeki ka-
lemlerin umumüstefid edecek şeyler yazmağa hazırlanmakta ol-
duğunu tebşîr etdikçe ümidimiz kuvvetlenib memnuniyetimiz art-
ıyor. Bu nûrsîde şâir ferhunde efkârın âsârıyla her zaman tez-
yîn-i sahife etmek arzusundayız."

X

X X

Tercüman-ı Hakikatçiler gitdikçe işi azıtdılar. Nâci tu-
haf tuhaf redifli gazeller yazıyor, ertesi hafta hepsi nazire-
ler söylüyordu. İşte bunlardan biri -Bâlâmıza Recâizâde Ekrem

Bey'le Takdir-i Elhân, Demdeme kavgasına sebep olan- şu "Gark-ı nûr" gazelidir :

Çokmudur olduysa mihrinden su-yedâ gark-ı nûr
Sen kesildin ben ne var olsam serâpa gark-ı nûr

Azm-i sahra ile olsun vâdi-i Eymen gibi
İntişâr-ı pertev-i hüsnünle sahra gark-ı nûr

Şevk-i rû'iyetden nasıl berk-i cihân olmaz kelîm
Sine-i pür-âteş, nazargâhında Sinâ gark-ı nûr

Feyz-i hüsnünden gönüller nûra gark olmaktadır
İn'ikâsından olur mâhın merâya gark-ı nûr

Gözlerim hâricinde seyr eyler misâlin gönlüm
Her şeb-i mehtâbda oldukça deryâ gark-ı nûr

Nazirelerin hemen hepsi pek sönük şeylerdir. Yalnız Nâzî-
mü'lhikemin şu beyiti dikkate şâyândır :

Hey ne parlak şu hüseyin kafirki etmiş gönlümü
Pertev-i imân gibi mihirin serâpa gark-ı nûr

Celâl Paşa'nın naziresinde tesadüf edilen aşağıki beyit
ise Naci'yi kıskandıracak bir güzellik ibrâz etmektedir :

Ben nasıl âgûş açıb girmem çelîpâ şekline
Gerdanında kâfirin olmuş çelîpâ gark-ı nûr

X
X X

Zamanındaki fevkalâde şöhret Naci'ye büyük bir gurur
vermişti. Tercüman-ı Hakikat'de neşredilmek için gazel gönde-
ren bir zât, eserin "Mes'ud Harâbâtî Hazretlerince" tanzîr e-
dilmesini temenni ediyor. Naci Tercüman-ı Hakikat nâmına şu ce-
vabı veriyor :

"Varakanızı Mes'uda arzetdiğimiz sırada gazele nazire
söyleyib söylemiyeceğini latife tarzında sorduk. Müstehziyâne

değil, müstağnînâne bir tebessümle cevap verdi. Suâli tekrar etmedik. Teddüb etdik."

Naci, kendisini tenkid edenlere karşı bî-amândı. İşte iki misâl :

O Tercüman-ı Hakikat'e gönderilen bir mektubdaki "Lütf-ı mesbûka" terkininin yanlış olduğunu gösteriyor. Birkaç zaman sonra İzmir'den "Bilgiç Bir Genç" imzasıyla yazılan bir varakada bunun doğru olduğu iddia ediliyor. İşte o zaman bu gence karşı şu satırları yazıyoruz:

"Lisanımızda kullanılan "Lütf" gibi masdarlar böyle mev-sûfiyyet halinde alâmet-i te'nisden âzâde olan isimler tarzında müzekker olarak isti'mâl olunur. ('inâyet) gibi masdarlar dahi te'nisi hâiz bulunan isimler yolunda müennes olarak kullanılır. (Lütf-ı Celîl), ('inâyet-i celîle) denilir (lütf-ı celîle), ('inâyet-i celil) denmez. Denilecek olsa lisânı bilenler yanlış 'addederler. (Lütf-ı mesbûka)da yanlışlar cümlesindedir. İddiasında bulunduğunuz bilgiçliğe beraber kaleminizden çıkmış olan şu (gazete-i mutebere) tabirine dikkat ediniz... Siz evvelâ biraz söz söylemeği öğrensenizde ondan sonra bilgiçliğe kalkışsanız fenâ olmaz. Öyle dörtbuçuk satır yazıyı yazmağa muktedir olmayanlar bilgiçlik davasında bulunurlarsa gülünç olurlar."

264 Tercüman-ı Hakikat'e imzasız olarak gönderilen bir başka mektubda da "Edebâdan Birtakım Ehvân" tarafından / Naci'nin "Eyledim meyhânede" redifli gazeline itirâz edildiği, bazı hatalar isnâd olunduğu yazılıyor. Muallim, bittabi haklı bir cevap veriyor; fakat yazdığı makale o kadar açık saçık ifadelerle doluki Yeni Mecmua'ya geçmesine râzı olamadım.

Hülâsa Nâci nefsine, ve şahsiyetine nevâ görülen en küçük ta'rîze tahammül edemiyor. Hele bu, bir garaza da istinâd ederse, o zaman mukavemet olunmaz hakaretlerle hasmını perişan ediyor. Yukarıdada arzetmişdim: Gark-ı nûr gazeli intişâr edince bir mu'tâd herkes nazireler yazmışdı. Bunlardan biri de

Recâizâde Ekrem Bey'in talebesinden Menemenlizâde Tâhir Bey'di. Bilâhare Tâhir Bey'in "Elhân" ünvânlı mecmuası çıkınca üstâd Ekrem bunu fırsat sayıyor, "Takdir-i Elhân ismiyle neşrettiği bir eserde "Gark-ı nûr" gazeli münasebetiyle Nâci'ye ta'riz ediyor. O zaman Nâci Saadet gazetesinde hasta hasta meşhur "Demdeme"sini çıkarıyor. Bu -Haklı taraftarı pekçok olmakla beraber - o kadar şiddetli, o kadar müstehcen idiki zavallı Ekrem Bey hükûmete müracaatdan başka çare bulamamışdı!

İşte Tercüman-ı Hakikat Edebiyatı'na dâir bir tedkik taslağı!

S.66, Shf. 262-264

Ali Cânib (YÖNTEM)

HAFTA MUSÂHABESİ

Son On Senelik Edebiyata Dair Bir Hülâsa

Eski Devirden Yeni Devre

Boğaziçi sahilllerinde etrafa kese kese akçeler serpererek sonu gelmez saz ve söz alemleriyle nesiller geçirmiş büyük ailelerden bakiye kocaman yalılar vardır? Sadrazam ve Kazas-ker yalıları... Zaman-ı ihtiyaçtan ağzıyla aydan aya irâtla-rını yuta yuta bu bol gelirli aileleri fakirleştirmiş, deniz rutubetten diliyle gece gündüz temellerini yalaya yalaya bu kalın keresteli binaları çökertmiştir. Bir vakitler heybetli ve pür-vakar misafir halkaları ortasında çağlayan saz sesle-riyle dolu divân-hâneler şimdi boşalıp susmuş; halâyık kakhaha-larıyla kaynayan alt kat odalar durgun suların mırıltısı için-de küf kokusuna bürünüp çürümüş; bahçeyi taflanlarla sarmaşık-lar boğmuş, arslarağızlarının doldurduğu parıltılı mermer ha-vuzları yosunlar kaplamış; her köşeye sessizlik bir kaçak gibi sinmiş, her kovuğa musibet bir gece kuşu gibi tünemiştir. Pazu-larının coşkun kuvvetlerini birbirleriyle itişip gülüşerek ye-nen o dünkü levend hatme ve haşme bölüğünden şimdi selâmlıkta öksürüklü bir harem ağasıyla kötürüm bir lâla; için için ya-nıp tutuştukları ırkî hırslarını birbirleriyle sevişerek bas-tıran o narin halâyık kafiilelerinren bu gün haremdede kart yüzlü bir çerkes dadıyla kuru elli bir kalfa kalmıştır. Yalının köşe-leri dolduran o hangâr edalı, tıknaz, pür-azamet eski sahiple-ri yerinde şimdi kahve ocağına bile yakışmayan seyis tavırlı kavruk gösterişsiz bir beyi vardır. Öyle bir bey ki gittikçe memalikine sokulan Frenklik karşısında men' etmeğe kuvvetsiz kapılıp uymağa arzusuz şaşkın durur; sözü geçmez, emri dinlen-mez, hesapları karışık, adımları uyusuktur; sazdan lezzet al-maz, sözden / keyif duymaz evhamlı bir ömürle mecâlsiz yaşar,

gider... Lakin aynı dam altında, aynı zamanda başka bir nesil, bir genç zümre Frenk âlemine piyano ve mürebbiyeden yapılma sakat kollar atıp tutmakta, emellerini, ihtiraslarını yenmeğe çalışarak o entarisi üstünde fasıla aralarında gezip hüküm süren adamın çürük nüfuzu altında beklemektedir.

İşte o adam eski devirdi, birden göçtü; iktidar bu genç neslin eline geçti... Nâkıs ma'lumata derhal ta'mire, ıslaha kalkıştılar, ortaya alâfranga bir balkon kurmak istediler, çöktü; köşeye yeni tarzda bir kule yapalım dediler, çarpıldı. Keser vurdukları yer döküldü; çivi kaktıkları tahta düştü... Ne damı aktarabildiler, ne temelleri sağlamlayabildiler; kötürüm lâlânın yerini yeni gelen acemi Anadolu uşağı tutamadı; taze ahretlik veya Rum hizmetçi kuru elli kalfanın gördüğü işi yapamadı... Bu emsâlsiz bir karışıklık ve şaşkınlık devriydi. Genç nesil aralarında didişiyor, döğüşüyordu. Virân yalının şimdi büsbütün eller tutar yeri kalmayan enkazı üstüne nasıl bir bina kurulacak, bu binada nasıl bir hayat sürülecekti? Nihayet zaman bunu gösterdi; kendi kendine fikirlerde bir sükûnet hasıl olarak asıl planın, asıl teşkilâtın çizgileri zihinlerde belirdi. Bugün haylâ zayiâtтан sonra siyasetimiz muayyen bir hedefe doğru istikâmet tuttu, pek iyi yapamıyorsa da yapılacak işi artık biliyoruz; artık içimizden doğma pek tabii bir his bize yol gösteriyor; Frenk taslağı deli dolu fikirleri bir yana bırakarak gözümüzü kendimize çevirdik.

İşte edebiyat da, tıbkı böyle, sahte, taklitçi yolundan kıvrıldı; gözünü kendisine çevirdi. "Şekilde medeniyet, histe milliyet" bunu buldu.

Edebiyat-ı Cedide'den Fecr-i Âti'ye

Eski devrin göçüverdiği o gürültülü günlerde daha bizler cocuktuk. Rüştlarini isbat etmiş olan bahtiyar Servet-i Fünuncular derhal matbuâta ve dolayısıyla siyâsiyâta hakim oldular.

Ortada onlardan başka irfân ve ilim sahibi kimse kalmamıştır. Geniş sahifelerde çala kalem yazdılar, boş meydanlarda çala kırbaç at koşturdular; zannediyorduk ki sabık devirde arızaya uğrayıp kısılan Servet-i Fünun Edebiyatı şimdi matbuâtın hürriyetinden feyzlenerek günden güne gelişecek, güzelleşecek; mazisini şevksiz, revnaksız bırakacak kadar şaşaalı bir devir yaşayacaktı. Buna zaten imkân yoktu; Edebiyat-ı Cedide tıbbî bir çiçeğin yazdan kışa kadar olan ömrü gibi devrini geçirmişti. Muharrirleri gazeteciliğe, memurluğa kapılanmayıp da sanat alemine olan nisbetlerini muhafaza etseydiler bile yine mühim bir iş yapamayacaklardı. Nitekim Fikret bile kendisini edebiyattan bir dakika ayırmadığı halde bir Rübab-ı Şikeste daha yaratamamış, Halid Ziya'da "Nesl-i Ahir"iyle artık kendisinden bir "Aşk-ı Memnu" beklemek abes olduğunu âleme isbat etmiştir.

Binaenaleyh nasıl siyasiyatın münhal yeri Edebiyat-ı Cedide erkânına açıldıysa onlardan inhilâl eden edebiyat da bize baş sedirde yer göstermişti. "Biz" dediklerimiz pek mübedî, acemi gençlerdik. Vaziyetimiz, daha henüz kanatlanırken yuvaları fırtınadan düşmüş kuş yavrularınının müşkül halinden farksızdı. Ders görmeden, mecburiyet tahtında, birdenbire kanat açıp göğün genişliğine atılmak lâzımdı. Atıldık; fakat ilk konduğumuz yer Servet-i Fünun Edebiyatı, ilk civıltılarımız Servet-i Fünun terânesiydi. Önümüzdeki bu numûne Edebiyat-ı Cedide, çok intizamlı çalışmış ve en esaslı bir inkılap yapmış olmasına rağmen, Frenk-âne edası, kelime oyunundan ibaret nesci, çok sathî ve noksan fikriyle bir millet edebiyatı değil, bir zümre edebiyatı, uydurma ve taklit bir edebiyattı. Bu, edebiyatı şekildeki şarklıktan doğdoğru garblığa geçiren bir köprü, millî hislere uğramadan Avrupa fikri önüne kadar sokulup oradan içeriye nüfuz edememiş bir yoldu. Zaten onun vazifesi bundan ibaretti; vazifesini de çok mükemmel yapmıştı.

Onun buhu yapabilmesi bugünkü edebiyata en faydalı bir hizmet olmuştu.

Lâkin, dediğim gibi, şarkta yaşadığı halde gözlerini uzaktaki garba dikip yürüyen o edibler Avrupa'dan pek az fikir, pek çok şekil almışlardı. Meselâ o zamanki Servet-i Fünun musâhabe-i edebiye, bediyyat, iktisadiyat bahsi, tarih makaleleri birçok şiirler, hikâye ve romanlarla, bunların tertibi, tanzimi itibariyle tamamen Frenkâne bir şekle malikti. Muâsırı olan risaleler bunu bile yapamıyorlar, mesleksizlik içinde maskara oluyorlardı. Servet-i Fünun şiirde, hikâyede, tenkitte muhakkak Avrupa usûllerine yaklaşmıştı. "Malumât" ve "irtika"daki hezeyanlara onun sütunlarında tesadüf imkânsızdı. Necîb bir tavırla adım adım medenileşiyordu. Fakat yazık bu medenileşmek "Odeon" balosuna gider gibi fikirsizce bir medenileşmekti. Zaten o devirde İstanbul dünyanın en murdar bir terbiyesini geçiriyordu. Herkes çocuklarını papaz mekteplerine, mârâbet müesseselerine vererek, yahut, Avrupa'dan artık mürebbiyeleri, kaçak hocaları başlarına tac ederek Frenk muhabbetine sokulmuş çirkef gibi bir terbiye içinde yüzüyordu. Servet-i Fünun bu cereyan ortasında şekle kendisini kaptırarak, fakat için için vatanının ve milletin duygularıyla sızlayarak hükümet nazârında şüpheli, fakat hâmilere dayalı bir ömür sürüyordu. Üzerinden gazel edebiyatının rakı ve leş kokan setresini atmış, Fransız biçiminde ceket giymekle meşguldu. Netice itibariyle Naci Efendinin göbeğine basıp bu edebiyat garba sıçramıştır. Yani biz edebiyat âlemine girdiğimiz zaman artık ortada yalnız bir çığır, bir mektep kalmıştı. Servet-i Fünun mu'ârizlerini yehmişti.

Yeni devre gelince, Servet-i Fünun Edebiyatı bizim kalemlerimizde yaşamaya başlıyordu. Mensur şiir girdâbına kapılıvermiştik. "Oh" lu "ah"lı sütun sütun mensure yazanlar aramızda çoktu. Bir taraftan yenilik diye tekellümî hikâyeye yol

açılıyor, öbür taraftan serbest nazım revac buluyordu. Derken Belçika şiiri yer tuttu; durgun sular, puslu havalar hazine ve melâl şiirleri bir modanın bütün dehşeti ve gülünçlüğüyle hüküm sürüyordu. Halâ şekil derdi, şekil devriydi; hâlâ kelime oyunu, terkiib mimarlığı yapıyorduk. Fecr-i Âti Servet-i Fünun'un tam bir devamı Fransız edebiyatının sahte ve noksan bir taklidi idi. Henüz ortadaki edebiyatın dünkü edebiyattan farkı yoktu. Servet-i Fünun mektebini çekiştire didikleme besleyip yaşatıyorduk.

İlk Farklar ve İlk Cereyanlar

İçimizde yavaş yavaş Fransız edebiyatını kavrayanlar Avrupa alemini hazma başlayanlar oldu. Görüyorduk ki Servet-i Fünuncular şekilde çok muvaffak olmuşlar, fakat fikirde yavaş kalmışlardı. Alehusus his ciheti marazi bir beynelmilel histen başka bir şey değildi. Yani o zamanki münevver halkın hissi tamamen Servet-i Fünun Edebiyatında mevcuttu. Hatta Servet-i Fünun bu cereyanı yürütmeye yarıyordu. Halbuki bugünün bilgi ve duyguları başkalaşırıyordu; Bizde de bu fark kendisini gösterdi. Aramızda bir kaç gözlerini memleketimize çevirmişler, acemi, lakin yerli hikâyelerle edebiyatımızda faydalı bir adım atmışlardı. Şiire de memleket duygusu sokulur gibi olmuştu. Kopyacılık biraz durmuş bazı dimağlar işlemeye başlamıştı; tek tük yeni mahsûl alıyorduk. Nihâyet Fecr-i Âti üzerinden bir rüzgar geçti; necm gibi dağıldık ve ayrı ayrı yerlere serpildik. Bu uzaklık bir kuvvet oldu. Gürbüz filizlerle şurada burada, hikâyeye veya şiirde, tarih veya hitabette canlanıyorduk.

Bizi Edebiyat-ı Cedide'den belli başlı ilk ayıran fark lisân farkıydı. Elimizde, farkına varmadan zorlanmadan, tabii bir itişle lisân sadeleşiyordu. Bir gün Rumeli'den bir ses çıktı: "Terkipleri atınız!" Bu seda Fecr-i Âti'cilerin kula-

ğına hoş gelmedi. Bir bir üstüne fanila, çifter çifter gömlek arşın arşın kuşak taşımaya alışan bir adamın derhal, denizden birini kurtaracak gibi, soyunup meydana çıkmasını akıl almıyordu. Bu teklif bizi ürküttü; Servet-i Fünun Edebiyatı'nın terkibli pençesi hâlâ yakamıza sarılmış, bırakmıyordu. Bu teklif bir ıslık gibi sinirleri bozacak sertlikte aksetmeseydi belki tesirli olurdu. Bilakis zarar verdi; tabii surette akıp giden cereyanın İstanbul'daki seyri durdu. Fakat bu durum bir düşünüş mahiyetinde idi. Türkçülükte edebiyatta en fena şekilde başlamıştı. "Türk Yurdu" nun o zamanki Türkçesi bir u'cûbe idi. İstanbullu'nun, Anadolu'lu'nun, Türkistanlı veya Kozanlı, hülâsa hiç bir Türkün anlayamadığı, zevk alamadığı bu dil, bir çok sanat ve zevk sahiplerini fena halde üzdü. Okurken insanı katıla katıla gülmek veya hüngür hüngür ağlamak mecburiyetinde bırakan bu sinir bozucu yapma lisân, yapma sakal gibi birgün düştü; fakat iz bıraktı. İfrat içinde iki cereyan başlamıştı; tedricen tasfiye ola ola bunlardan şimdiki "Yeni Mecmua" doğacaktı.

Edebiyat bu sırada bir durgunluğa tutulmuştu. Denilebilir ki Genç Kalemler ve Türk Yurdu ortaya bir takatsızlık, tatsızlık vermişti. Şiir durmuştu. "Peyâm" gazetesinin edebî nüshaları ise alaturka ve alafranga yemeklerin karma karışık dizildiği yarı masa, yarı sini bir sofradan başka birşey değildi. Bu gazete, ara sıra çıkan pek nefis yazılara rağmen, edebiyatta hiç bir iz bırakmıyordu. Zirâ bazı sütununda 'Andeliblerle Mehmed Celâllerin şâkirdleri barınıyor, bazı sütununda terkibsiz, lisân kendine bir yol açmaya çalışıyor; arka sahifede bozuk bir Nergisî lehçesi tepişirken ötede Nedim şivesinde fena bir gazel insanın ağzında can çekişiyordu. Bu mecmua değil, daha ziyade bir pazar kayığıydı; matbuat alanında eşya ile dolu seferler yapıyordu. Sonra bu da durdu. Edebiyat âleminde :

Bülbül-i hamûş, havz-ı tehî , gülistan-ı harâb

kaldı. Şimdi sıra ilme gelmişti. Ciddi kaplı ağır yüklü mecmualar kitapçı canekânlarına kelli felli kurulup oturuyorlar, müşteri, kâri bekliyordular. Diğer taraftan Maarif Nezareti de şevke geliþ bir bir arkasına ortaya kitaplar çıkarıyordu. İyi bir program dahilinde neşriyatta bulunsa idi bu, faydalı bir teşebbüs olurdu.

Fakat hatıra, gönüle bakıldı; ne zaman olsa basılabilir mektub destelerinin ve pek yeni olmaları itibarıyla ancak tâbi' veya muharriri elinden neşri câiz görülebilen seyâhatnâmelerin tab'i nezaretçe faydalı bir iş addeliyordu. Nihayet ilmi mecmuaların yavanlığı ve maarif neşriyatının mesleksizliği bu iki faaliyete de sekte verdi. Edebiyat alemi uyuştu, kaldı.

Yeni Mecmua

Zamanın rüzgarlarıyla silkine döküle iyi bir tasfiyeye uğrayan Fecr-i Âti'den ortada edebiyatı meslek olarak tanımakta devam eden münferit beş, altı kişi kalmıştı. Fecr-i Âti haricinde de ehemmiyet verilmeye şayan bir kaç nâsir ve şair yetişmiş, Avrupa'ya gidip ciddi bir tahsil görmüş nadir gençlerle de memlekette ilmin mevkiî bir derece daha yükselerek bugünkü edebiyat keyfiyet itibarıyla Servet-i Fünun edebiyatıyla artık kıyâs edilemeyecek bir derinlik kazanmıştı. Lisânda sadelik, şivede İstanbulluluk, şekilde medeniyet, hisde milliyet cihetlerinden birlik gösterib fakat şurada burada münferid dolaşan bütün bu yeni ve nisbeten olgun muharrirleri bir araya toplamak memleketin irfanına hizmet noktasından çok mühim bir teşebbüs olacaktı. Bir ciddi mecmuaya ihtiyaç görünüyordu.

İşte "Yeni Mecmua" bu ihtiyaktan doğmuştu. Böyle ihtiyaktan doğup o ihtiyacı da temin edecek mahiyette olmasından dolayı -Bizde şimdiye kadar çıkan mecmuaların aksine- her nüs-

hasında evvelkilerden bir derece daha düşmek suretiyle değil, eski nüshalardan daima bir derece güzelleşip kıymetlenmek suretiyle muhtazaman neşrediliyor, gördüğü rağbet de muhtazaman artıyordu. Memleket ilim ve irfan, zevk ve his sahasında değişmiş, yükselmişti. Servet-i Fünundaki o "Hayat ve kitaplar" şimdi Sultanî talebesinin bile yazmaya ve okumaya lüzum görmeyecekleri iptidai malûmat kabilinden kalmıştı; o "Hikmet-i Bedâyi'" fasıllarınının, yarı anlaşılmiş sakat tercümelerden ibaret olduğunu artık gençler fark ediyordu. O zamanki "Musâhabe-i Edebiyye"lere bir edebî kıymet vermemeye başlayan memleketin münevver kısmı fikre değil şekle ehemmiyet atfolunarak yazılan o makalelerin hiçliğine gülüyordu. Seviyenin bu farkı karşısında artık rağbet görmek, hevesli kar'iler, hararetli tebrikler kazanmak bir iş sayılabılırdi. Senesine varmadan bu mecmua daha memleketin idrak edemediği bir satışa ve rağbete na'il oldu. Lisanın tasfiyesi ve duyguların millileşmesi gibi faydalı ve ehemmiyetli iki hedefe doğru -Bazı şartlar dahilinde- cebirsiz, tazyiksiz yürüyen "Yeni Mecmua" edebiyatın uyuşup sustuğu bu harb devresinde, ilme, şiire susanmış gençlere büyük bir hizmet etmişti. Muharebe sahalarında zihinleri facialar ve hadiselerle yorulmuş gençlik haftadan haftaya ruhunu avutan memleketine, milletine muhabbetini arttıran bu mecmuaya bağlanmışlardı. Bugün için "Yeni Mecmua" yalnız şu mazhariyetiyle, şu hizmetiyle iftihar edebilir.

Türk Edebiyatı herhalde "Yeni Mecmua" ya bir mevkiî verecektir. "Servet-i Fünun" edebiyatının çok faydalı hizmetini daima şükr ve senayla yadedeceğini zannettiğim tarih "Yeni Mecmua"yı yalnız bir merhale değil yarının edebiyatına bir menba' ve mukaddime de addedecektir.

İkinci senesine basan "Yeni Mecmua" işte bana son on senelik edebiyata dair böyle gazetecivâri bir hülâsa yaptırdı.

ŞEYH KÜŞTERÎ VE KARAGÖZ

Bizde hayâlîlerin piri 'addolunan Mehmed Küşteri Bursa medfûn olduğu gibi, Çekirge yolunda da Karagöz mezartaşı vardır. Bursa Fevkalâde Nüshası'nı "Karagöz" den bahsetmeden bitirmek doğru değildir. Mecmua kar'ilerine üç menba'dan aldığımız tafsilâtı nakletmek istiyoruz.

Ziya Bey "Karagöz"ün menşe'i hakkında yazdığı bir mektubda diyor ki :

(Fütûhât-ı Mekkiyye) bâbının son fıkrasında Hazret-i Şeyh buyuruyorlarki: " Bizim bu meselede imâ ettiğimiz şeyin hakikatini bilmek murâd eden, hayâl perdesine, oradaki sûretlere ve o sûretlerden söyleyene baksın, küçük çocuklar bu perdenin mâhiyetinden ve onun arkasında durup eşhâs oynatan ve eşhâsın lisânından söyleyen zâtdan bî-haberdir. Sûr-ı âlemde de hakikat bunun aynıdır, nâsın çoğu, farz ettiğimiz küçük çocuklar gibidir. Bunun sebebi zâhir ve âşikârdır.

Görülürki: Küçük çocuklar meclis-i hayâlde sevinirler, sevinçlerinden gülerler, oynarlar. ilh..."

Fütûhât-ı Mekkiyye'nin şu bahsini okuyanlar, Orhan Gazi asrı ricâlinden olan Şeyh Küşteri'nin Karagöz oyunu müveccid ve muhter'i olamayacağını teslimde tereddüd etmezler. Zirâ, Şeyh Ekber , Kitab-ı Fütûhât-ı 599 tarihinde Mekke-i Mükerrre'de buldukları sırada telif buyurmuşlardır, bu sâbittir. Bittâbi bahis buyurdıkları hayâlin de ondan evvel mevcut olması zaruridir.

Müellif-i meşârü'lileyh Şam'da mukim oldukları sırada - ahiren - yani 600 tarihlerinden sonra bir kere daha nüsha-i fütûhâtı yazmış bulunmalarının esas meseleye hiçbir tesiri olamaz.

Şeyh Küşteri ise 168 tarihinde intihâl buyurmuş olan Orhan Gazi asrında tanınmış bir zâtdır. Buna binâen denile-

bilirki Medeniyet-i Osmaniyye'nin zuhûr ve intişârı üzerine Bursa'ya gelmiş olan Şeyh Küşteri evvelce Aktar-ı Arab'da görüb bellediği oyunu -Medeniyet-i Osmaniyye'yi teşkil eden heyetin kabiliyetini görerek - o sırada Arabça'dan Türkçe'ye nakl ve tercüme etmiştir. İşte Şeyh Küşteri olsa olsa Osmanlılık âleminden bunun nâkl ve nâşir-i evvelki hak ve şerefini muhafaza edebilmesidir. Aslen ve esâsen hak-ı icâdına sahib olamaz. "

İstanbul eğlenceleri makalelerinde Ali Rıza Bey diyor ki :

"Hayal oyunu çok zaman evvel mevcut olub fakat Orhan Gazi asr-ı ricâlinden Şeyh Küşteri Osmanlıların kabiliyetlerine göre ta'dil ve tertib eylemiş ve Yıldırım Bayezid asrında intişâra başlamıştır. Tarihler Hakan-ı meşârü'lileyhin müte'adid nüdemâsı olduğunu yazarlar. Bunlardan Kör Hasan isminde bir zât bu sanatta kesb-i mahâret eylemiş olduğundan huzur-ı şâhânede hayâl oynatırmış.

Kör Hasan'ın ahfâdından Mehmed Çelebi'de hayal oynatmada şöhet kazanmış olduğundan haftada birkaç gece Murad Râbi' huzurunda icrâ-yı sanat edermiş.

Yedi yaşında cülûs eden Avcı Sultan Mehmed hayal oyununu sevdiğinden Bekçi Mehmed nâmında bir hayâlî mizâç-ı şâhâneye göre bazı ta'dilât-ı icrâ ederek Hakan-ı meşârü'lileyhi eğlen-dirirmiş, bu Bekçi Mehmed 1070 tarihinde vefat etmiştir.

Sonraları Şerbetçi Emin isminde bir zât kesb-i iştihâr eylemiştir.

Selim Sâlis asrında yetişen Kasımpaşalı Hafız Bey ve Mahmud Sâni nüdemâsından Sa'id Efendi Adilî az bulunur hayâlî imişler."

Ziya Bey'in Şeyh Küşteri hakkında verdiği ma'lûmata nazaran bu zât diyâr-ı Acem'den Küşter, Şiter Suze beldesindedir. Nice emsâli gibi devr-i seyâhatle Bursa'ya gelerek Karaşeyh

mahallesinde ikâmet etmiştir.

Bazı menâbi'i tarihiyyeye nazaran Şeyh Küşteri cezbe-i 'azîm ashâbından bir zât imiş. Hüdâvendigâr Gazi Hazretlerinin evâhır-i saltanatlarında irtihâl etmiştir.

Kadîmden biri merkadının önünde bir çeşme akarmış, hâlâ da öyledir. Taşının üzerinde kutbü'lârifin gavs-ı âvâsılîn cennetmekân firdevs-i âşiyân sahib-i hayal şeyh Mehmed Küşteri ibâresi ve 83 tarihi yazılıdır. Bu zât yakın zamana kadar, üzeri demir ve tel örgülü müstakil bir türbede medfûndü. Bilâhare bir Boşnak'ın yaptırdığı ev, türbeye tecavüz ederek harîmi dâhiline alınmıştır. Hatta, bin üçyüz otuzbeş senesi eylül zarfında, ev sahibesi bir gece şeyhin taşlarını, senk-i mezarını kal' ederek, asırlardan beri medfûn olduğu mezarından dûr etmeğe teşebbüs etmesi üzerine, bir komisyon-ı kuyûdât-ı kadîme-i vakfiyyeyi tedkik ederek, filhakika türbenin bir türbedârı bulunduğunu bazı leyâli-i mübâreke de kandil yakılmak üzere cihet-i vakıf dan zeytin bağı verildiğini meydana çıkarmış, ve tanzim eylediği rapor meclis-i idârece bi'ttesâdüf kadîm-i kîdemi üzerine terk olunur fâide-i esasiyyesine binâen şeyhin i'sâr-dide mezârı ibkâ ve sökülen taşları yerlerine ircâ' edilmiş idi.

Komisyon vazifesini ifâ etmek üzere, hâneye gazimet ettiği zaman, ihtiyar bir boşnak kadının : "Şimdiye kadar biz misafir etdik, bundan sonra başkası saklasın! " cevabını vermişdi.

Evliyâ Çelebi, Karagöz hakkında şöyle diyor : "Evvelâ cümleye ser-çeşme Sultan Ahmed meclisiyle şeref-yâb olub hat-ı şerif ile nüdemâya, kaside-hânlara vâh-bahş ser-çeşme olan hayal-i zıllıcı olan Kör Hasanzâde Mehmed Çelebi'dir. Yıldırım Bayezid Han asrında Kör Hasan nâmıyla yâd olunur bir rind-i cihân musâhib Yıldırım Hân imiş. Mehmed Çelebi, ulemâ vaslı arasında makbul ve mümtazdı. Pür-marifet bir çelebi idi, Fârisî-hân, Arabî-hân, mûsikîşinâs idiki, âlem-i edvarın

Fârâbi-i sânisî idi, şeb-bâz, kitâbet-i ta'lîkda hattat sâhib-i beste idi. Şeyh Şâzeli'den sonra hayal-i zilla şöhret veren budur. Hayal-i zill perdeler içinde bir küçük perde daha kurub gayet hirede tasvirlerle hayal-i zill oynatmak onun icâdı idi. Gayet zen-dost olduğundan hayal-i zillda civân-nigar taklidi, hoca taklidi, dilsizler taklidi, dilenci Arab ve Arnavut taklidi, dilenci Kör Arab ile Bekri Mustafa taklidi mirasyedi taklidi, civân-nigârlar hamama girüb Gazi Boşnak hamamda civân-nigârlar basub Karagözü anadan üryân bağlayıb hamamdan çıkarmasının Hacı ve Şerbetçizâde'nin taklidi velhâsıl hayal-i zillda üçyüz pâre taklidleri vardı. Bir mukallid ona nazara bir taklid vücuda getirmek mümkün değildir. Bir kere dinleyen muhabbet edüb elbetde şâd olması mukarrer idi. Zirâ cemî taklidi tahkik-i hakiki olmak üzere yenice kelimeleri vardiki, netice-i ilm-i idi.

Karagöz ve Hacivadki, Bursalı Hacı Avazdır Selçûkîler zamanında "Yörükçe Halil" ismiyle müsemma resûl-ullah idi. Yetmiş yedi sene müddet Mekke'den Bursa'ya gidib gelirdi, "Eveli Oğulları" nâmıyla ecdâdı şöhret bulmuş idi.

○ Karagöz ise İstanbul tekfuru Konstantin'in se'isi imiş. Edirne kurbundaki kırk kiliseden sahib-i kelâm, 'ayâr-ı cihân kabâti idi. Azine Sofiyorlu Karagöz Çelebi derlerdi. Tekfur-ı Konstantin yılda bir kere sultan Alaaddin Selçûki'ye gönderdikde Hacivâd ile Karagöz'ün birbirleriyle mübahese ve mücadelelerini o zamanın pehlivanları hayal-i zilla koyub oynatırlarmış..

Diğer bir rivâyet : Yıldırım Bâyezid Han, inşâsına başladığı câmiin altı ay zarfında ikmâl olunmasını mimârına emir ve tenbih eylemiş olduğu halde işçiler arasında bulunan Karagöz ve Hacivad (Hacı Avaz), yekdiğeriyle bitmek tükenmek bilmeyen münâkaşaları, mücâdeleleri, mülâhazaları câmi-i şerifin matlûb olan müddet zarfında ikmâline mâni olmuşdur. Padişah Hazretleri, inşâatın bu suretle tehir etmiş esbâbını suâl etmiş Kara-

gözle, Hacivad'ın, bunda zimmed-i hâl oldukları cevaben arz edilmiş olmakla her ikisi tecziye eylemiş imiş.

195 Karagözle Hacivad'ın vefatından sonra, Şeyh Mehmed Küşteri, bunların küçük mikyasa tasvirlerini yapıp huzurda, perde arkasında oynatmağa / başlamışdır. Zaten Hacivad zamanının nükte-perdâzlarından hayal-i zill perdesinde sözler söyleyib, kısadan hisse alınırdı.

X

Bursa civarında Konya caddesi üzerinde (Hacivad Hanı) nâmiyle harab bir han vardır.

X

Çekirge'ye giderken Çivici'nin Konağı denmekle ma'rûf konağa varmadan sağda Karagöz nâmına dikilmiş bir mezartaşı vardı. Bursa'nın istilâsında Yunanlılar bu taşı kırmışlar, kitâbesi şudur :

Nakş-ı sanat remz eder hanende-i rû'iyet perdesi
 Hevâce-i hikem ezeldendir hakikat perdesi
 Sîreti sûretde mümkündür temâşâ eylemek
 Hâ'il olmaz 'ayn-ı irfana basiret perdesi
 Her neye im'ân ile baksan olur iş eşkâr
 Bu hayâl âlemi gözden geçirmekdir hüner
 Nice Karagözleri mahvetti sûret perdesi
 Şem'-i aşkın yandırıp tasvir-i cisminde geçen
 Dem-i ümid-şed etmekte azimet perdesi
 Hangi akse ilticâ etsen fenâ bulmaz nücebâ
 Oynadan istidâdı gör kurmuş muhabbet perdesi
 Derki âl 'abâda müstakim ol "Küşteri"
 Gösterir vahdet ilen kalkdıkda kesret perdesi.

Ali Rıza Bey "İstanbul'un Eğlenceleri" makalesinde iki fıkra anlatıyorki şâyân-ı dikkatdir. Bu iki fıkrayı aynen

alıyoruz.

Meşhur hayâlîlerden Hafız'ın semti Kasımpaşa'da olduğundan minelkadim usulü icabınca yardakçıları takımları alıb cemiyete giderler ve kendiside doğruca levâzımâtını bulur imiş. O gün için adamlarına tenbih etmek hatırından çıkmış, kendisi cuma akşamı bir mu'tâd yalnızca Beylerbeyi'ne gitmiş yardakçılarını orada bulamayınca akıllı başına gelmiş. Ne çareki o vakit şirket vapurları olmadığı ve iskele kayığı ile Kasımpaşa'ya kadar gidip takımları ve yardakçıları alıb avdet edinceye kadar sabah olacağı cihetle bir çare düşünmüş ve derhal daire müdürünü buldurarak hafiyyen işi anlatmış. Kendisine yalnız perde kurmak bir yatak çarşafı ve Karagözle Hacivad'dan 'at-tarlarda satılan resimlerden birer adedinin tedârik edilmesini tenbih etmiş. Vakta ki hayal başlamış, Hacivad ile Karagöz meydana gelmişler, muhâvereye kızışdıkkça kahkahalar ayyuka çıkmış. Hazâr gülmekten çatlamak derecesine gelmiş, hiç bir kimse vaktin nasıl geçdiğini fark edememiş. Neticede bir münasebet getirib Hacivad'ın Karagöz'e hitaben : "Artık Karagöz senin etdiğin kusurlar için lâzım gelen cezayı inşallah diğer bir cemiyetde tertib ederim. Bu akşam bu kadarla iktifâ edelim! " demesi üzerine sahib-i cemiyet derhal Hafız'a hücum ile : "Ne demek efendim, seninle sabaha kadar üç oyun üzerine pazarlık etmiş idik, daha henüz birine bile başlamaksızın oyuna nihayet vermek istiyorsun, mukavelemizi tamamıyla icrâyâ mecbursun! " diye vâki' olan tehevür ve ısrarına mukabil Hafız : "Evet efendim, mukavelemiz öyle idi. Hayal-i geceye mahsus bir eğlenecedir, gündüz kabil ise mukaveleyi icrâyâ hazırım!" diyerek pencerenin perdesini kaldırıncaya herkes sabah olduğuna âgâh olmuşlardır.

Diğer fıkra : "Hafız Bey huzur-ı Selim Salis'de bir gece hayal oynatırken oyun Karagözün Ağalığı olub kethüdâsı Hacivad Çelebi birtakım köleler ve cariyeler getirir. Ağa kölelerden

birinin ismi Selim olduğunu tahkik etmesi üzerine yüksek sedâ ile : "Selim!" diye çağırır. Hakan meşârü'lileyhe bir ay latife : "Lebbeyk!" cevabını verir, müteakıben Hacıvad Karagöz'ün karşısına gelib : (E...y Karagöz Huzur-ı Şâhâne'de bir sürc-i lisân etdinki fimabaad afvı kabil değildir. Şevketme'ab Efendimiz sana hacca ruhsat buyurdular. Artık tövbekâr olub hacca gideceksin.) der ve derhal perdenin arkasındaki şem'i puf, diye söndürür. Zât-ı şâhâne telaş edib : (Hafız vallah gücendim. Muradım bir latife idi. Kesme oyuna devam eyle) buyururlarsada Hafız : (Cenâb-ı Hakk ömr-i şevketinizi müzdâd buyursun Efendimiz kusurumuzu afv buyurdunuz. Lakin sanat itibâriyle bu hata kulunuzdan sâdr olmamak lâzım gelirdi. Mademki vâki' oldu artık benim meziyetim kalmadı) cevabını verir ve tövbe edib hacca gider.

"Karagöz" hakkında vaktiyle bir Fransız mecmuası nüsha-i fevkalâde neşretmişdi. Bu nüshada "Adolf Talasev" tek bir makalesi vardı. Kıymet ve kıymetsizliği hakkında mütalaaları fârik ve mütehassıslarına terk ettiğimiz bu makalenin yalnız şâyân-ı dikkat parçalarını tercüme ediyoruz :

Fransızların halk tiyatrosu olan "Kinyul" a Türkiye'de Karagöz tekabül eder. Bu iki temâşânın arasında iki fark vardır. Kinyulun tahtadan mamûl olan eşhas dekorlu ve perdeli bir çerçeve dahilindehakiki aktörler gibi hareket ederler; Karagöz'ün eşhası renkli deve derisindedir ve "Umbar Şinevâz" (Çinli gölge)ler gibi arkadan tenvir edilmiş gergin bir tülbendin çerçevesi üzerine hayallerini in'ikâs etdirirler; umber şinevâz hareketli ve muttariden siyah oldukları halde tülbend üzerinde Karagöz eşhasının çehre ve kostümlerinin rengi, hareketleri ve en küçük işâretleri açıkça gözüktür.

Renkli eşhas perdenin arkasındaki kuvvetli ziyâ sayesinde elde edilir. Bu ziyâ, kuklalara şeffafiyyet vererek renkleri perde üzerine vurur, filitrâ kuklalarla onları oynayanlar arasında bulunduğu için berikilerin gözükmemesine mâni olur.

Ziyânın bu vaziyeti hayalin neîçin dekorsuz gösterildiğininide izâh eder : Dekorlar eşhasın hareketine mâni olurdu. Karagöz üç vahdetten (1) yalnız mekân vahdetini muhafaza etmişdirki buna da mecburdu. Vak'anın nerede cereyan etdiğini Karagözler oyun esnasında bildirirler. Şekspir zamanında da böyle değil miydi?..

Kuklalar arkalarına tesbit edilmiş değneklerle oynatılır. Bir Nev'i kazık işkencesi! Kolları, bacakları başı ve gövdeyi oynatan ipler bu değneklere bağlıdır.

Karagöz'ün menşe'i mazinin zulmetinde gizlidir; bu da Karagöz'ün neden gayr-ı ahlâkî olduğunu bir dereceye kadar izâh eder. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul fethini düşünmesinden çok evvel göçebe kabileler çapkın Karagöz'ün âşıkâne bahâdırlığından zevk alırlardı! Kim iddia edebilirki Karagöz Asyalı bir "Rable"nin dâhi kafasından doğmuş olmasın !

Bazı muharrirler Karagöz'ü Salahaddin Eyyûbî vezirâsından birinin karikatürü zanneder; bu halde Karagöz'ün menşe'i Türk değil, müslüman olur. Fakat, vekâyi'den ziyade hayal üzerine müessis olan bu rivayete hiç bir delil yok. Her ne olursa olsun, asırlar Karagöz'ün ateşin mizâcından hiç bir tebeddül hâsıl edemedi gelib geçmişlerdi.

Karagöz Kumpanyası eşhasının adedi hayalcinin iktidârına bağlıdır; her çift Karagöz için dört şahsın bulunması elzemdir. Karagöz, Hacivad, ihtiyar ve Zeybek.

Karagöz "Polişinel" in vazifesini görür. Onun gibi budala, dessâs ve mürâi olan Karagöz âdi tabakadan bir millî tipi temsil eder. Napoli'nin Poliçine Lesâs'ı, Roman'ın "Me Apanakku -"su, polonya'nın "Arloken" Fransa'nın "Polişinel"i liyonun "Kinyul" ı, İngiltere'nin "Punç" ı. Türklerin Karagöz'ü hep birbirlerine benzerler, şu farklıki bunların herbiri kendi

(1) Üç vahdet zaman, mekân ve vak'a vahtedirki klasik tiyatroda tab'iyet lâzımdır.

mensub oldukları milletin en mütebâriz ihtirâsını taşırlar. Milletden alınan bu kahramanlar hayvânî hislerini tashih edecek terbiyeyi görmedikleri için bilâ-istisnâ hod-binderler; hepside zâti menfaatlerini hizmetkârı buldukları kimselerin menfaatinden üstün tutarlar. Hayatı ancak rahat ve bol yemek 'addettikleri için bir tek gaye istihdâf ederler : Ve soyunun teskîni, bu çapkınlar gürûhu içinde en medeni gözüken bu listedir. Halk müsâmerelerinin sıraları, gayelerine vusûl için her çâreyi hoş görürler. Sanırsınızki Makyevel Karti'dır. Başkasının malını çalmağı konsolun karşısına göz dikmeli, dayak / atmağı aynı sühûletle icrâ ederler. Şerefi yalan söylemekte bulur ve taassubî taklidde hiçbir azâb hissetmezler. Fakat esasta onlar hiç de zâlim değildirler : Hepsi, iyi çocuk ve korkakdırlar ki bu da mürâiliklerini bir dereceye kadar izâh eder. Bu kaideye yalnız İngiliz kuklalarının kahramanı Punç bir istisna teşkil eder.

Karagöz'ün başlıca iki alâmeti vardır : Evvelâ kafasının tamamen dâz olması, sonra ... sonra, "Benjame Konstan"ın iddiasınca "Sezustiris"ın her fethetdiği yere heykelini rektetirdiği şey. Dâzlığını takke ve şapka arasında birşey olan işkirlağı içinde saklar. Temsil esnâsında bu işkirlağın müteaddid defalar Karagöz'ün başından çıkarıldığı ve bir cami duvarı kadar çıplak olan kafası üzerine sopaların dolu gibi yağdığını ilâve etmek beyhûde olur. Karagöz'ün dâzlığı "Polişinel"ın kanburluğu gibidir.

Hacivad, Karagöz'ün refiki, silah arkadaşı, kurnaz herifidir. O herşeyi bilir , tanır, herşeyi görmüş, okumuş, tedkik ve tefsir etmiştir, her tarafda seyahat etmiştir. Herşeyi izâh eder. Şâirleri tehzil hususunda arkadaşından ileridir. Karagöz şahnesinde onun rölirevülerimizin "Komper"ine benzer. Hiçbir fennin onun için muammaları yoktur. Fakat bu sokulgan ve sahte mahluk en büyük maharetini kalb-i beşer anlayışında gösterir.

o zekânın Stendal'ı, Tartüfle karışık Stendal'ıdır. Daima hareketdedir daima işini perde arkasından görür. İşleri fenâ bir şekil aldığı zaman Karagöz daima ona müracaat eder. Onu dövebilen yalnız Karagöz'dür ve bilinmez ne için Karagöz'e bütün mevcudiyeti ile tabi'dir. Elbisesi ona onbirinci Lui'nin karikatürü halini verir.

İhtiyar, ki hayâlcinin keyfiyetine göre Ali, Mustafa veya Mehmed tesmiye olunur. Hantal adamları temsil eder; oyunun kurbanıdır. Gülünç bir aşık ve aldatılan ihtiyar. Zararları o öder ve daima dayak yer, boynuz takar ve memnundur.

Zeybek, Bekri, Mustafa ve başıbozuk oyunun umâcısı veya şeytânidir. Kızlar kaçıırır, hırsızlık ifâ eder, kafa keser. Kırk tulumbacı kadar küfreder ve ağzını ancak küfür veya ölüm tehdidi için açar. Şiddetlidir Karagöz'ün şhvâniyyeti ve Hacivad'ın hilekârlığına tahammül edemez. Daima oyunun sonunda fenâları cezalandırmak için gelir : Fakat onların kurbanı değilse bile daima eğlencesi olur. Hazin, doğru olduğu için daha hazin kıssa.

Yeni Kitaplar

ATEŞTEN GÖMLEK

Muharriri: Halide Edib

Geçen hafta Yeni Mecmua "Ateşten Gömlek" filminden bahsetti. Bu hafta Türk edebiyatında lâ-yemût bir eser olarak kalacağına kâni olduğumuz bu romanın nesredilmiş olduğunu haber veriyoruz.

"Ateşten Gömlek" İstanbul'daki mütareke günleriyle Anadolu'da ihtilâl ve ordu günlerinin kara ve kızıl çerçevesi içinde, bir aşk hikâyesidir. Ateşten Gömlek "kahraman"ları Halide Edib Hanım'ın bütün "kahraman"ları gibi, tam bir samimiyet ve ihtirastan yoğurulmuşlardır. Zamanın yeni hususiyetleri, bu "kahraman"lara başka bir cazibe vermektedir. Kadın ve erkek hepsi, aşk ve ihtilâl kahramanlarıdır. En küçük çetesinden büyük muntazam ordusuna kadar, Anadolu ihtilâl ve harbi, şimdiye kadar, ancak "Ateşten Gömlek" sayfelerinde büyük sanat sınırları, beyni ve kalbi tarafından anlatılmaktadır. Vaktin kısalığı sebebiyle bu nüshamızda ancak umûmî mülâhazalarla iktifâ etmek mecburiyetinde kaldığımızıza müteessifiz. Bu romanı tahlil etmek, yalnız yüksek bir Türk sanatkarının kemâl halindeki kudretinden bahsetmek için değil, aynı zamanda "İhtilâl ve Ordu Günleri" dediği korkunç senelerin, yevmî gazete edebiyatıyla yıpratılmış, bozulmuş ve kurutulmuş güzelliğini hissettirmek için de lâzımdır. Bu sefer "Ateşten Gömlek"i okurken, Halide Edib Hanım'ın Türk üslûbunda nasıl bir merhale olduğuna dikkat ettim. "Ateşten Gömlek" muharririnin "kalb"e sığmayan büyük heyecanı anlatmak için Türk cümlesini öyle bir kırış ve Türk kelimesini öyle "derinleştiriş"i var ki hayret etmemek mümkün değildir. Vâkı'a bu mülâhazam birçok kimselere garib gelecektir. Zira birçok kimselerin Halide Edib Hanım'da bulduğu kusur, "Türkçe yazmağı bilmemektir. Uslûba ancak kitâbet hocalarının verdiği manâ ile, bu söz doğrudur. Halide Edib Hanım'da ekseriyâ fâ'il mef'ûl birbirine karışıyor, hemen her cümlesinde kavâid ve imlâ hocaları için zengin bir ukâlâlık ve malûmâtfüruşluk fırsatı vardır. Ancak şimdiye kadar "Ateşten Gömlek" muharririnin, Türkçesi ile bize söylediğini, ancak en büyük sanatkarlar en işlenmiş lisanlarıyla söyleyebilmişlerdir. Bu sihirli kaleme cümle ve kelime, kalıb halinden kalb haline geliyor.

Halide Edib Hanım'ın üslûb değil, fakat yazısındaki noksanlar, o ku-

surlar ki Türkiye'de bu cümleleri sarf ve imlâya göre düzeltecek nâ-mütenâ-hi adam bulunabilir. "Anladan" "anlatan" gibi yazılması lâzım geldiğini bir milyon Türk biliyor, fakat Halide Edib Hanım'ın anlattığını kaç Türk anlatabilir?

Bu nüsha için sözü burada kesiyoruz, zaten maksadımız "Ateşten Gömlek" in intişâr etmiş olduğunu sadece haber vermektten ibaretti. Fakat bu kitabın son sahifesini kapamış olan kari* için uzun müddet "Ateşten Gömlek" ismini birçok hayret nidâsı çıkarmaksızın telaffuz etmek mümkün değildir.

s.77-11, sh.231

. ف. ل (F.L)
(İmzasıyla)

ONBEŞ GÜNLÜK İSTANBUL

Kitaplar

KADINLIK VE KADINLARIMIZ - Bu kitabın mevzu'u doğrudan doğruya kadın değil, seven, sevilen, beğenilen veya beğenilmeyen kadındır. Yakub Kadri Bey kadın hakkında ne düşünüyorsa -hayır ne hissediyorsa- anlatıyor, bu hisler çok kere birbirini nakzederek şeylerdir. Kadına bir gün annelik yolu gösteren muharrir öbür gün aşka ve kalbe dair şeyler söylüyor, bir gün onları sadece vâhî şeyler düşünen insanlar münzelesine indirirken bir gün onlardan en büyük şeyler bekliyor, ona cemiyeti, medeniyeti yapan sensin diyor. İlk bakışta bu mütenâkız his ve fikirlerden bir netice çıkmıyor, zannedilir, fakat bu birbirine zıd şeyler bize kadının ne olduğunu öğretiyor, zaten kadın bu zıdlardan mürekkebe birşey değil mi?

Yakub Kadri Bey, kitabında kadını duyduğu gibi anlatıyor, bu duyuş çok kereler onların aleyhinedir, hatta diyebilirizki zâlimânedir. Fakat bu zulmde bile kuvvetli bir hissin, büyük bir alâkanın ve muhabbetin tecellileri seziliyor, onlara yol gösterecek kadar nâ-bahta, onlara fazilet ve ahlâk dersi verecek kadar küstah değildir, onları oldukları gibi alıyor ve yürüdükleri yol üstünde sadece izlerini takip etmekle iktifâ ediyor. Biliyorki aşk, annelik, süse düşkünlük ve sükût, hayatın onların önünde muhayyer bıraktığı muhtelif yollardır ve her kadın için bu yolların birinde yürümek mecburiyeti vardır. O, bu mecburiyeti acıları, şerefleri ve zahmetleriyle hissettiğinden onların sükûtuna bile istikrâhdan ziyade, şefkate ve merhamete benzeyen bir hisle bakıyor. Ara sıra böyle bakmasa bile ancak : "Buna bir günah bile denemez, belki bu, başlı başına bir cezadır, vehâmetli bir 'ukûbetdir." diyebiliyor.

Yeni geline... hitab ediyor. Bu hitab başdan başa muharririn, kadından aldığı tecrübelerin, kadına tekrarıdır. Kadının onun kalbine nasıl ve hangi şekilde munis gelmiş ise ona o şekli ve o hali tavsiye ediyor : Diyor ki : "Ne hissinize, ne zekânıza ne 'an'anenize, ne hararetinize güveniniz. Erkeği çeken bunların hiçbiri değildir, bir tarafta metrûkeler vardır ki bu faziletlerin hepsine mâlikdirler, diğer tarafta öyle ma'sûkeler görürsünüz ki ne güzeldirler, ne zekidirler, ne 'afifedirler ve ne de hararetlidirler. Fakat kahkahalarıyla evleri yıkarlar, bir nîm-nigâh ile beldeler yıkarlar o rütbe kadar delidirler. Çünkü sizin bütün hazinelerinize bedel bu kadınların vücudu müdhiş ve cazib bir 'usâreyle mücehhezdir..."

Yakub Kadri Bey kadındaki bu 'usâreyi, hilkatın kuvvetine atfetmek istiyor ve belliki bu hali onlardaki ezeli muammayı halledemeyişindedir.

X X

Genç vâlideye hitab ederken şefkat ve muhabbetin son merhalesine varıyor. Kadın ona maşûka iken zevce iken, gelin iken ve süslü iken bu kadar büyük ve bu kadar derin görünmemişdi. Anne olduğu zaman onun asıl münasebet mevki'ine yerleştiğine kâni oluyor, bu bir vehm değildir, belki hislerin ve kanaatlerin en kuvvetlisidir.

Diyor ki : "Beşikden gelen sesi dinlerken sizi bir tepede gibi hissediyorum, başımı kaldırıp bakamıyorum..."

X X

Kitabın çarşafa ve peçeye aid kısmı en güzel parçalarındandır. Diyor ki : "Peçeniz ve çarşafınız... Bunlardır ki bana muhabbeti öğretiyor. Bâ-husus memlekete muhabbeti öğretiyor, Zirâ sizin bu örtüleriniz, bu süsleriniz değil midir ki minârelerden ve o âl râyetden sonra bu serseri ruha biraz aşına melce' ve bir emin mir-i saadeti veriyor..." Bunlar güzel, çok

çok güzel. Fakat bilmiyorum, acaba muharrir hâlâ bu fikrinde musirr midir ?

X X

Süse düşkün kadından her sade insan gibi hoşlanmıyor.

X X

Canı sıkılan kadına hitaben de biraz insafsızdır. Kadının avunamamasını, vazifesini unuttuğuna hamlediyor ve asrın kadını, kendi meşgulelerinden gayri şeylerle meşgul zamane kadını, kendi yük taşıyan gazâle benzetiyor." Sizde bizde cinsimizin belâgâtını kaybetdik, muharriklerinden çıkmış âvâre iki âlem haline girdik... Tabiat, kendi kanunları hâricine çıktığımız için bize bu elim cezayı verdi..." diyor.

X X

"Kadınlık ve Kadınlarımız"a dair daha çok şeyler söyleyebilirdik. Fakat bu söyleyeceklerimizin hepsi onun söylediklerinin izâhından başka birşey olmayacaktır, o, kadını tedkik etmemiştir. Fakat hayatına karışan kadın, onun kalbinde bu hisleri yaratmıştır.

Söyledikleri âlimâne değil, muhabbetlerin, nefretlerin, ümidlerin birer aksidir.

ŞUUN

KELEBEK - Reşad Nuri Bey ile İbnû'rrefik Ahmed Nuri Bey birkaç arkadaşıyla beraber bu hafta "Kelebek" nâmıyla bir mi-zâh mecmuası neşretmeğe başladılar; mecmuayı ilk elimize aldığımız zaman nazar-ı dikkatimizi celbeden şey şu oldu, ki incitmeden dokunmak behîmi nükteler yapmadan güldürmek, karikatürde vatanın faciasını göstermek mümkündür. Vâkı'a bu usulün satış nokta-i nazarında tam bir muvaffakiyet vasıtası olmadığı söylenebilir. Fakat acaba bu halk yalnız behîmi hislerini açıklayan edebiyata mı rağbet eder? A'fif bir romanın büyük bir külliyet tarafından okunabilmesi için mutlaka behîmi olması lâzım gelmediğini "Çalığışu" romanıyla tecrübe eden Reşad Nuri Bey bu suâllerin cevabını bizden öğrenmeğe muhtaç değildir. İbnû'rrefik Ahmed Nuri Bey sahnede en ziyâde millî ve mahallî olmak kudretini gösteren sanatkârlarımızdan olduğu için, ikisinin idaresi altında çıkan "Kelebek" in yaşayacağına kuvvetle itimâd ediyoruz.

BURSA'YA MAHSUS FEVKALÂDE NÜSHAMIZ

Gelecek nüshamızda Bursa nüsha-i mümtazesidir. Bu nüsha büyük ve küçük kıt'ada birçok resimler, Bursa'ya âid edebî, ilmî, tarihi, yazılarıyla alelâde mecmua hacminin lâ-akıl üç misli fazla olacaktır. Aboneler için hiçbir fiat zammı taleb / edilmeyecek, fakat perakende olarak nüsha-i mümtâzeler "30" guraşa satılacaktır. Her üç ayda bir nüsha-i mümtâze yetiştirmek arzusundadır.

SÖNMÜŞ YILDIZLAR - Reşad Nuri Bey'in kitapları için tenkid ne söyleyebilir? Artık o meşhurdur. Kaleminizle ona ne bir iki şöhet ilâve edebiliriz, hatta ne de bir kar'i eksiltebiliriz. Fakat böyle bir mülâhazada bulunmak tenkidi asıl manâsında başka türlü anlamak olur. Şöhet, şöhetdir. Fakat en büyük şöhetleri bile tenkid, tahlil edebilir. Bilhassa şöhet bizdeki şö-

retler gibi güvenilmez bir metâ', üstâd edilmeğe değmez bir şey olduktan sonra.... Bir zamanlar Türk Kar'inin pek meşhur bir "Vecihi" si vardı. İstanbul'da kadınların çoğu, "MEHCÛ-RE ile Hikmet" i okumakla doymazlardı. Genç kızların bütün ideali bu muharririn hayalindeki genç ma'sûka gibi solgun bedbaht olmak, ağlamakdı, delikanlılar ise Topkapı mezarlıklarında nişanlı kabri üstünde gecelemeği tahayyül ederlerdi, zavallı Necdet? muharriri beş on sene bütün bir nesli, bütün bir memleketi ağlatdı. Fakat bu gözyaşları bu ham hayaller, bu sızlamalar ne işe yaramaz şeylermişki Vecîhi'yi edebiyete bir mülâzım olarak gitmekden kurtaramadılar ve Zavallı Necdet muharriri ise unutulmak acısının en büyüğünü daha ölmeden tatdı.

Bunları yazmaktan maksadımız Reşad Nuri Bey'i öğretmek değildir. Yalnız, göstermek istiyoruzki sanat için şöhretten lüzumsuz birşey yokdur. Eğer bu şöhret pek kolay kazanılmış ise sanatın ayaklarına bağlanmış ağır bir taşdan başka birşey değildir.

Sönmüş Yıldızlar, Reşad Nuri Bey'in kuvvetli eserlerinden biri değğildir. Fakat bu eserde Çalıkları, Eski Rüya ve bilhassa Hançer gibi mahallî tehassüs ve müsâhedelerin mahsulüdür. Şimdiye kadar Reşad Nuri Bey'in kitablarını okurken, piyeslerini seyrederken kendi kendime böyle bir sual sormayı düşünmemişdim. Sönmüş Yıldızları okurken zihnimden bir suâl geçdi. Acaba eserlerinde bilhassa Erenköyünü, Kadıköyünü, Çamlıca'yı, Kızıltoprağı yaşatmak isteyen muharririn beyninde Erenköy, Kızıltoprak, Çamlıca nasıl şeydir. Bu suâlin cevabı, Reşad Nuri Bey'i tedkik etmek isteyen bir münekkid için çok ruhlu bir vesika olabilir.

X
X X

Bu eser bana, Reşad Nuri Bey'in çok hassas fakat az sanatkâr bir ruha mâlik olduğuna hükmetmek cür'etini verdi.

Bu kitabda öyle parçalara, öyle noktalara tesadüf etdim ki bunlara hayret etmek, bunların üstünde durmak için yalnız bir Reşad Nuri Bey olmalı idim. Bu noktalara ehemmiyet verilecek kadar ne acıklıdır, ne gülünçdür. Bunlara hayatta hergün rast geliyoruz, gün oluyorki dönüp bakdığım bile olmuyor. Fakat Sönmüş Yıldızlar muharriri bizim olamayacağımız kadar hassastır, şâirdir. Onun ruhunu herşey müteessir ediyor :

Bu kitabda Reşad Nuri Beyle beraber eğer ağlamaklığın lâzım gelseydi yalnız "Beylik Saati" hikayesindeki poliszâdenin akıbetine ağlayabilirdim. Zannediyorum. Gülmek lâzım gelse idi.. Buna bir türlü karar veremiyorum.

X X X

Reşad Nuri Bey'in bu kitabı şübhesiz birçok kar'i bulacaktır. Fakat bunlar her hikâyede, her sahifede bir kere Çalıkuşu'nun hazin olmayan tecellilerine hasret çekeceklerdir.

Zirâ onların ruhuna uygun gelen odur. Romanında ve piyesinde bu hususda muvaffak olan Reşad Nuri Bey küçük hikayelerinde biraz ihmâlkâr oluyor zannedirim.

ONBEŞ GÜNLÜK İSTANBUL

KİTABLAR - Geçen onbeş gün içinde süslü resimli kablara ve şâirâne ser-levhalar altında birçok kitap çıktı. Kimisinin muharriri kadın, kimisinin erkekdi. Bu kitablara birer birer karışdırıyorum. İlk açdığım, "Câvide!... -Ellerimmi?..." diye başlıyordu. Okuyorum. Fakat neye? İçimde bir isteksizlik var. Anlıyorumki kitâbı sonuna kadar okuyabilmek kâbil değildir. Her satır ve her sahife başında alelâde bir genç kız hop-palıklarıyla karşılaşılıyor. Muharrir ne istiyor? Ne anlatıyor? Neye acıyor? Neye gülüyor? Anlamak kâbil değil bütün kitabda hissimize hâkim olan şey çok ağır, kuru bir üslûbun dik ve dar yollarında kalmaktan mütehasıl nefes darlığıdır. Muhakkak bir eser bazı nefis makalelerini yevmî gazetelerde okuduğumuz muharrirenin acele yazılmış bir kitâb olacak.

Şimdi bir başkasını açıyorum. Bu, sade kaplı muazzam ve mühîb görünen bir cildir. İnsana ilk bakışta ünvanının sisli tesirini veriyor. Bu kitabı âdeta kemâl-i huşû'la açıyorum. Galiba "Sisli Geceler" içinde hoş bir kalb ve hulyâ kasvetine düşüyorum. Uzun ipek saçlı, sivri yüzlü, uçuk benizli nermin ve rakîk âşıklardan biri gibiyim. Hulyâlı ve rakîk muharrir bu kitabında hırçın ve içli bir kızdan onu seven doktordan bahsediyor.

Anlaşıyor ki bir zamandan beri genç doktorların sırma saçlarına parlak mehmûzlarından ve "tendürdiyd" kokusuyla "istunç" takımı şakırtısından işlenen romanımız, bugün yine aynı parlaklık, aynı kokuya, aynı şakırtıdan işlenmek istiyor. Fakat bu isrâr ne kadar şâirâne ve nâzikânedir. İnsanın söz söylemeğe bile dili varmıyor.

Bu kitaplara aynı günlerde neşredilen bir kitab daha var. Peyami Safa Bey'in "Sözde Kızlar" 1... Herşeyden evvel "Sözde Kızlar" terkibinin tam yerinde kullanılmış doğru Türkçe'den bir numûne olduğunu söyledikten sonra Peyami Bey'den

güzel eserlerini hafif göstermemek için biraz daha temiz ve dürüst basdırmasını ricâ etmek isterim. Bu renk hakiki bir sanat eserinin rengi değildir. "Sözde Kızlar" romanında Türk milletinin çok acılı bir tarafı anlatılıyor. Hicret, gurbet düşman zulmü Peyami Safa Bey'in duyduğu ve kar'ilerine duyurmak istediği şeylerdir. Bu romanı şimdilik uzun uzun tahlile girişmedim. Bu, değmediğinden değil belki sevdiğimden ve Peyami Safa Bey'i daha olgun bir demimizde bir küll halinde anlamak arzusuna düşüğündendir.

S.70-4, Shf. 70

(F.L.) İMZASIYLA

ÖNBEŞ GÜNEÜK İSTANBUL

KİTABLAR

KİRALIK KONAK - "Kiralık Konak"ı okurken tâ Halid Ziya Bey'den bugünün muharrirlerine kadar okuduğum romanları hatırladım. Tek tek mevzû'larını ve hatta kahramanlarını isimlerini unuttuğum bu eserlerden zihnimde müşterek bir hâtıra kalmış ve bu müşterek hâtıra bende umumi bir hüsn haline inkılâb etmiştir. Bu hissimde merhamete, kine veya isyana, muhabbete delâlet eder vasıf yoktur. Anlıyorumki hepsinde aldığım tesir sahteliğin verdiği bir hakikattir.

"Kiralık Konak" ile o kitablara arasında tarz ve madde itibâriyle o kadar fark yoktur. Lakin his ve görüş cihetinden bu, öbürlerinden ne kadar mütekâmildir. "Aşk-ı Memnû"daki Nihal'le buradaki Seniha'yı veyahud Çalığışu'ndaki Feride'yi aynı maddenin örnekleri 'adedebilirsek de aynı tabiatın ve rûhun insanları diyebilir miyiz? Bu kız Halid Ziya Bey'in eserlerinde sahte bir ruh ve kıyafetle "Nihal" adını almış, Çalığışu'nda ise alelâde, şımarık ve tuhaf bir mekteb çocuğundan yukarı çıkmamıştır. Halbuki "Kiralık Konak"da aynı kız ne olgun, canlı ve harisdir. İşte, Yakub Kadri'nin Türk romanlarındaki kerân gelen feci' yeknesaklık 'an'anesini bitirmek kudretini gösteren bu hassas tesirindeki ve müşâhedeindeki bu asaletden geliyor.

"Kiralık Konak" alelâde birkaç küçük hissin veya fantezinin hatırı için yazılmamıştır. Bu kitabda yeni ve asil bir mefkûrenin alevi yanıyor. Romanın mevzû'unda bir aşk var. Fakat bu aşk, Seniha'nın ve Faik Bey'in şehvâniyetinden yukarıya çıkan bir şey değildir. Roman asıl başka şeyler hikaye ediyor. Yakub Kadri'ye gelinceye kadar hiçbir Türk romancısı bu romanın hikâyeye ettiği mevzû'a temas etmek ehliyet ve nezâketini göstermemişti. Eski Türk hayatının kibar insanı Naim Efendi, Türk romanına giren yepyeni bir tipdir ve onun şahsında eski Türk kibarlığını

azamet-i saffiyetini, Türk âleminin bedbahtlığını ve sonra bütün o âlemin tarihe karışmış olduğunu görüyoruz. Yakub Kadri Bey kitabında en ziyâde bu insana alâkadârdır. Onu, hususi bir anlayışı, onunla münasib bir surette konuşması, kalbini dökmesini bilişi var.

Naim Efendi bütün hayatında hep o sessiz kibar ihtiyârdır; fakat yanı başına gelib halini soranlar arasına değişiyor. Bir zamanlar Naim Efendi, Seniha'yı çok sevdiği gibi Seniha'da onu seviyor; işte bu zamanda muharririn kalbi Seniha ile beraberdir. Diyebilirizki Seniha bütün ihtimâmlarını muharririn hatırı için yapıyor ; Seniha efendi ile iyi değilken, bakıyoruz, bir hafî-celis peydâ oluyor ve eskiden bir ihtiyarın yanına uğradığını hiç görmediğimiz genç şairi şimdi hep onunla meşgul buluyoruz. Bu genç, muharririn ayrı tarafıdır ve bütün bu âlemde, muharririn kalbindeki tesirin in'ikâslarından bahsedilen odur.

Demışdimki Seniha eski Türk âleminin timsâli olan Naim Efendi'yi sürgün muharrirde onu seviyor. Fakat ne vakitki Seniha ondan kaçıyor ve Naim Efendi onun bu hezâlı önünde günden güne göçüyor, o vakit muharrir bütün hiddetini Seniha'dan ve onunla beraber yürüyen Faik Bey'den çıkarmak istiyor ve bunların ikisi sade hicv edilmeğe değer bir hale giriyor. Vâkı'a Seniha'nın saffiyeti, hırs ve samimiyeti vardır. Bu hassaları onu biraz güzel gösteriyor, lakin bu güzellik ne kadar şeytanîdir. Burada bir melek güzelliğiyle güzel olabilenler ancak Naim Naim Efendi'ye acıyanlardır. Naim Efendi'nin o hantal kızıyla çekilmez hemşiresi bile bu hürmet yüzünden, güzel görünmüyorlarsa da sıkıcı degillerdir.

Naim Efendi'nin şahsında eski Türk âilesinin sukûtî zarâkasını duyan ancak Hakkı Celîs'dir. Hakkı Celis bir zaman bu sukûtun farkında değildir. Genç kızlar arasında ancak genç kalbinin heyecanlarıyla meşguldü, şairle uğraşıyordu. Fakat

ne vakitki Seniha'nın hâli değişiyor ve Hakkı Celis fenâ bir tesadüfün elinde kalıyor, hakikatle temas ediyor ve hakikat ise hulya kadar güzel gelmiyor ve içine yeni bir illetin tohumları atılıyor. İşte bu ândan itibâren kendini tahlil etmeğe başlıyor. Bu tahlil çok kuvvetli ve sarsıcı oluyor. Günlerce 13 müdhiş / bir şübhenin sar'alarıyla titriyor. Hakkı Celis için bu tahlil o müdhiş sukûtdan gelen bir ihtiyaçdı. Bu ihtiyaçda ise Naim Efendi'nin eski ve temiz âilesinin izzet-i nefsi, şerefi koşuyordu. Fakat Hakkı Celis bu şereften evvel kendi kalbinin ihtiyaçlarıyla meşgul oluyor ve bütün o hissiz âlemin ortasında memleketin halini düşünmek fırsatını buluyor, ölen ve sönen asîl bir âlemin hasretini çekiyor vebu suretle bu fırsat ona yalnız Seniha'yla meşgulken duymadığı, yaralı askerlerin iniltilerini duyuruyor. Türbelerin, serûbların manâsını anlatıyor. Bu manâ, Hakkı Celis ıztırâblarından biraz kurtarıyor ve onu yeni bir modaya doğru atıyor. Bu sevdâda ise millet dinin âteşin mefhûmu yanıyor.

"Kiralık Konak"daki Hakkı Celis rûh itibârıyla Yakub Kadri Bey'in "Rahmet" hikâyesindeki Emin'in rûhundan o kadar farklı değildir. Sevdâ nefret, şübhe ve tahlil his bu iki adamı aynı hale getirmiştir. Emin, sevgilisini nasıl sevdiyse Hakkı Celis'de Seniha'yı öyle seviyor, Emin, nasıl yandıysa Hakkı'da öyle yanıyor, sonra ikisi de aynı nefretle nefret ediyorlar, aynı tahlil hissiyle kıvranıyorlar, Hakkı Celis'in Seniha'nın ondan, o harb zenginleri, o Alman zâbitleri, o süslü kadınlar arasından döndüğü bir akşam müdhiş bir şübhenin eline düşüb rûhunun bulanması ve Seniha ile millet mefhûmu arasında tereddüdü dakikalar geçirmesi ve en nihâyet "hayır, hayır millet dinin Naim Efendi gibi müstehâselerle, Seniha'lar ve Faik Beyler gibi sefil iştihâlı zî-hayatlıardan mürekkebe bir varlık değildir, bunlar milletin çürüyen ve dökülen tarafıdır....." demesiyle Emin'in Ayasofya parmaklıklarındaki aç askerleri seyrettikten sonra evine dönüşündeki hâlet-i rûhiyye arasında ne

fark vardır?

Her eserinde kalbinin bir tarafını dinlediğimiz, Yakub Kadri Bey'in, bu kitabda yeni bir tarafı gözüküyor. Bu taraf, muharririn hislerinin en acı, isyânkâr ve asil tarafıdır.

S.67-1, Shf. 12-13

(F.L.) İMZASIYLA

ONBEŞ GÜNLÜK İSTANBUL

MİZAHDA AY DEDE ÇIĞIRI - Geçen ay Seyfi Bey "Ak Baba" mizah gazetesini neşretti. " Ak Baba" Ay Dede'nin yerini tutuyor. Bir türlü muvaffakiyet kazanamayan "Ayine"den de milliyetperverliği tevârüs etdi.

Buraya Halil Nihad Bey'in "Ak Baba" için söylediği tarihi, güzel bulduğumuz için, kaydedelim :

Dediler Ay Dede'nin Ak Baba konmuş leşine.

"Ay Dede'nin mizahda hakiki manâsıyla bir çığır açtığı söylenemez. Bu tabir ile, bizde bir türlü tenevvü' ve tekâmül etmeyen mizâh zekâsının yeni bir şekle bürünüşünü kastediyoruz.

Bu çeşid gazetelerde resmin bir hususiyeti var : Zannediyoruzki bu hususiyet, haric-i âlem zen-perestlik kitaplarında rağbet kazanan kap resminin nâ-mütenâhi taklid edilmişinden geliyor. Bu resimde bütün erkeklerin partolonu külâh biçimidir, paça bir mahrût ucu gibi, incele incele nihâyet iskarpinden kopuyor. İskarpın uzun, hepsinin sırtında bilâ-sebebe İngiliz makasına uzanan alaturka terzilerin ince belli, pamuk göğüslü, korse kâmetli gülünç kostümü, ve hepsinde genç kız eli, genç kız yüzü... Ve bu delikanlılarla konuşan genç kızlar ise mücellâ yapraklı, rengarenk kablı ma'hûd Paris mecmualarının senelerden beri taklidi nihâyet bulmayan gülünç tiplerinin tekrarı.. Karikatüristlerde bir şıklık, bir süs hevesi var. Bu resimler âdeta lavanta kokuyor gibi ve resimlerin altındaki sözlerde bizim halk arasında "yutdurma" denilen tekdedânlık 'an'anesinin biraz pudralıdır. "Ak Baba"nın siyasi karikatüristlerden bir ikisi fenâ değildi, fakat onlarda da aynı kalemlerin aynı merakıyla Lord Kurzon bir genç kız endâmında idi ve başındaki üst üste şapkalar vaktiyle park seyrâncılarının yakalarına takdığı çiçekler gibi bir şeydi.

Bu kalemleri makta'ın üstünde daha kalın kat' etmek lâzımdır! İstanbul'un züppeleri bile telakkilerinde bu resimlerin enmüzeceleleri çokdan geçmişlerdir.

"Ak Baba"nın kendi tarzında ciddi güzide nesir ve nazımlar neşrettiğini itiraf etmekle beraber bizce yazıda bu mizahın en büyük kusurlarından biri biraz gözsüz, kulaksız ve muhayyilesiz oluşudur. Bütün kasideler, âlâylar, nüktepervâzlıklar, hepsi, bir iki şâirle birkaç gazeteci arasında dönüyor. Ve birde ma'hûd erzâk, ma'işet, maaş ve para nükteleri var.

Almanya'da çıkan "Simpili Simson" gazetesinin bazı istinsâhları gösteriyorki muztarib memleket ve milletlerin başına türlü bir mizâhı da olabilir, onlarda karikatür resim gibi kuvvetli ve mizah en yüksek, edebi yazılar gibi müheyyic ve mürebbidir. Üçyüz bin kişisi taş üstünde yatan ve şehidlerinin kanları toprak üstünde tecehhüz eden bir milletin mizâhı böyle gülmemelidir. Paris mizah gazetelerinin tebessümü, Alman mizah gazetelerinde bir zehr-i handdır!

ONBEŞ GÜNLÜK İSTANBUL

Kitablar

TAÇ GIYERKEN MİLLET - Celâl Nuri Bey'in gazetelerde gördüğümüz ilânlara nazaran -bir Türk mütefekkirinin, "inkılâb günleri içinde Ankara'da hâsıl olmuş fikirlerinin icmâli, o zihniyetle yapılmış tarihi ve ilmi tecârib-i kalemiyye" sidir. Demek o zihniyet ile bu zihniyet müsâvidir, bir fikir yazıldığı ve tesbit edildiği tarihte mu'teberdir, kitabın bir mukaddimesi var, bu mukaddime vakâyi'-i siyasiyyeyi **din?** bir zihniyetle hülâsa ediyor ve galiba da bu vakâyi', terkiplerle birde netice gösterilmek isteniyor. Vakâyi'-i siyâsiyye diyoruz, "fikirleri" de diyebilirdik. Fakat fikir, Celâl Nuri Bey'in hiç hoşlanmadığı ve Müddet-i ömründe bir kere olsun yanına sokulmak ister görünmediği bir nesne olduğundan siyaset kelimesini kullandık. Celâl Nuri Bey'in milliyetperverliğinden bir ân şübheye düşmek istemeyiz. Fakat itirâfa mecburuz ki bu milliyetperverlik yalnız politikaya müsteniddir. Fikirde ve ideâlde milliyetperverlik, her ân değişerek tekâmül etmesini bilen muharririn müsbet sûretde pek havâheşkir olduğu birşey değildir.

Nitekim bu memleketde milliyet fikri henüz yeni uyanırken menfi sûretde ilk defa alâkadâr olan Celâl Nuri Beydir. Ve eğer yanılmıyorsak "Türk" kelimesinin bu tarzda yazılışını bile bir inâd meselesi haline koyarak tuhafliklar yapan insan Süleyman Nâzif Bey'le bu eski dostudur. Yeni kitabına dikkat etdik, artık "Türk-ترک-" değil "Türk-تورک-" yazıyor. Yine şübhemiz var, Yoksa bu imlâ muharririn not tuttuğu kâtibe mi âiddir? Fakat işi tatlıya bağlamak için şu

net ceye varalım, Celâl Nuri Bey mebûs olduğundan beri fikirlerini tashih etdi. O artık ağırdır, kâmilidir, milliyetperverdir. Fakat birde Türkiye'de milliyetperverlik cereyanının eski, çok eski fedâî mürşidlerine sorsak ne derler, Celâl Nuri Bey'i kendilerinden sayarlar mı acaba?... Bu bahis biraz uzun ve muğlakdır. **Diğer** muharririn! lehine olarak bunu münakaşa etmeyelim.

"Kişi noksanını bilmek kadar irfân olamaz." derler. Türkiye'de son zamanlarda bu sözü kendine prensib yapmış, bir tek insan bişiyoruz. Celâl Nuri Bey!... "Taç Giyerken Millet" i okursanız göreceksinizki bu kitab başdanbaşa muharririnin itirâf-ı zennûbu gibidir.

Hele bu itirâfât "tahvilât hakkında istitrâd" ünvânlı parçada pek hoş bir şekil alıyor. Bu parça bir şâheser.. "Mütenâkıs olmamak için bir mütefekkirin, her fikrini her dakikada hafızasında tutması iktizâ ederki dimağ bu kabiliyetde yaradılmışdır." Bu garib ve nâşinide hüküm onundur. Fakat bizim de havsalamız, sinirimiz ve dimağımız bu kadar garib tenâkuzlara tahammül edecek kabiliyetde değildir. Acaba ne yapsak...

Bu cümleden sonra "beşerin bu hak acizi itirâf edilmezse haksızlık edilmiş olur." satırlarını yazan muharririn Allah için olmasa bile bu satırlar hakkı için bize insâf edeceğini ümid etmek isteriz.

Bu kadar senelik hayatından sarf-ı nazar yalnız bu son kitabı bile isbât ediyorki Celâl Nuri Bey, bir fikrin adamı olamaz. Ancak her fikir, icâb ettiği zaman, onun malı olabilir. O, belki bir mütefekkiridir, fakat hiçbir ân düşünmemiştir. Sözde her fikir onundur, fakat o, aslında her fikrin gerisindedir. Bir mevzû' hakkında lâ-akl on fikri vardır ve birine göre onunu da kullanır. "Tenâkuz, onun zihnindedir" diyenlere hak vermekle beraber bu yol daha az sarp olduğundan herşeyden evvel, "böyle icâb ettiği için en az, on türlü düşünüyorsa bu

fikirlerin herbirinde ne derece kuvvet ve vuzûh bulabilirsiniz? Bu fikirlerin hangisi diğerinden daha müteyyin ve esastır. O halde bugünkü fikrine ne kadar zaman daha inanmalıyı ve biz bugün onu, öyle bilirken uzaklaşır ve başka havalar çalarsa ne yapacağız? Celâl Nuri Bey'in geniş ma'lûmâtı karşısında bir ân bile gıpta etmediğimizi söyleyelim. Bu öyle bir ma'lûmâtki sahibine sahibine bir fikir söyletmekten ziyâde, çeşid çeşid kitab, alay alay edib ve feylesof isimleri saydırtmağa yarıyor. Bu kitablara ve bilhassa feylesofların isimlerini asıl lisânıyla söylemek kudretini gösterdikten sonra onun "orijinal" olmadığını bir ân düşünebilir miyiz?

Celâl Nuri Bey Bursa'nın eski "Hezarfan"larına benziyor, onlar hem oymacı, hem saatçi, hem nakkâş, hem şâir oldukları gibi bu da hem içtimâiyyâtçı, hem siyâsi, hem müverrih hem edib ve Ve hemde son zamanda büyük bir halkçı oldu. Lakin buda herşeyden evvel büyükkbir oymacı olan Hezarfan Fahri gibi harc-ı âlem bir ma'lûmâtçıdır.

Celâl Nuri Bey eski haliyle nisbeten daha samimi görünüyordu. Hiç olmazsa tuhâfdı, şimdi bu hünerini de kaybetti. Bugün vâkı'â 'asrilik ve milliyetperverlik iddiâsında bulunuyor, fakat ona yakışan şey, asıl hüviyeti olan sırtı binişli başı kavuklu, beli divitli ve gözü sürmeli bir Osmanlı reisü'l kitablığı değil midir? O, hüviyetini ne kadar saklamağa çalışırsa çalışsın, biz onu öyle tasvir ediyoruz. Ona en yakın şey zamanın genç milliyetperveri değil, eski Osmanlı elçisi Resmî Efendi veya Yirmisekiz Çelebi Said Efendi'dir.

Oz ve ateşli milliyetperver gençliğe "zamanın bir politika milliyetperverliği" bazı hususi taraflarını göstermeğe çalışdık, belki fâideli olur.

ONBEŞ GÜNLÜK İSTANBUL

Kitaplar:

AYRILIKLAR - Hiç şübhesiz Ruşen Eşref Bey'in en güzel eseri "Diyorlarki..." dir. Zaten bu muharriri, onunla tanımadık mı? Ruşen Eşref Bey çıraklık ve mübtedilik devri geçirmeden, kar'iyeye birden olgun bir muharrir hissini vererek zuhûr etdi. Bu itimâd, verem genç muharririn, manevi istikbâlini temin eden bir zuhûrdur. "Diyorlar ki!..." bütün bir memleketin edebiyat kar'iyi, en kurak ve en can sıkıcı günlerde oyalıdır ve ilk defa olarak kalplerde tercih-i hassasını uyandırdı, münakaşa kabiliyetini besledi. Bu iş belki çok kolaydı, iştihâre ve muvaffakiyete giden en düz bir yoldu. Fakat ne olursa olsun bu işi yapan muharrir, şimdi kitabeti tahlile uğraştığımız muharrirdir.

Âlelâde bir muharrir karşısında bulunmuyoruz. Şöhretini yapmış ve kimbilir sulta sahibi olduğunu iddia eden bir insandan ve eserinden bahsediyoruz. Biliyoruzki sitâişlerimiz bu muharririn şöhret ve muvaffakiyetine birşey ilâve edemeyeceği gibi tenkid ve taarruzlarımız da belki dinlenmez bile..

Onaltı parçadan ibaret yüzotuzbeş sahifelik bir kitab. İlk parça "İstanbul'u Tahayyül" ismiyle başlıyor. Bu, bir dostta yazılı mektub şeklindedir. Ankara'yı, Ankara'nın mevsimlerini, hazanlarını, rüzgarlarının sesini, tabiatının rengini ve çehresini anlatıyor. Diyebilirizki kitabın en güzel parçalarından biri budur. Bunda Anadolu, bilhassa onun, içlere işleyen, gözleri kızartan, yürekleri titreten sonbaharı ve kışı yaşıyor. Bu, herşeyden çekilmiş, yorulmuş, doymuş ve usanmış bezgin gözlerin görüşüdür. Kalplerinde diyebilirdik, fakat

Ruşen Eşref Bey'den bahsederken aklımıza evvel, kalpten ve sinirden evvel göz gelmelidir. Bu göz, bize İstanbul'u tahayyül eden iki Anadolu insanı gösteriyor.

İlki kadındır, Kastamonu yaylalarında rast geldiği uzun topuklu, ince çarşafı İstanbul hanımları karşısında onu düşünüyor. İkincisi, bir askerdir. Ondan sonra bizzat muharririn, İstanbul'u tahayyülleri geliyor. Suya hasret, Evkâf Müzesi, sokaklarında, Edirnekapı Camii, Eyüb Sultan, 'avdet semâmeleriyle başlayan küçük kısımlar, İstanbul'u son bir adımın, uzaklardan yâdıdır. Bunları okurken Anadolu'nun ortasında denizi özleyenlerin çarpırtılarını duymak kâbil mi?

Sultan Ahmet meydanındaki titrek sonbaharı, Süleymaniye avlusundaki kuru yaprak hışırtılarını, Eyyübî, Edirnekapı yollarını, o dar sokakları, kafesleri, iç İstanbul'un mahallelerini hatırlamamak kâbil mi? Bu kitap değilse de bu parçalar, sonbaharın en güzel sesleridir, bunlar belki bazen hepimizin duymadığımız, hoşlanmadığımız çok ^{شعرا} hatta 'an'anevi ve ailevi hislerimiz olabilir. Bunları okumak istemediğimiz günlerimiz çokdur, fakat bunlar, sonbahar parçalarıdır. Sonbaharın kuru yaprakları, su sesleri, hazin rüzgar iniltileridir. Mermerin titredığı sonbahar günlerinde okunurlar.

"Bıraktığım İstanbul, Bulduğum İstanbul" bir kitabın alınmayacak kadar lüzumsuz ve bir zaman ait silik bir hatıradır. Bir yevmî gazetede belki okunur.

"İftâr"... Bunu ve emsâlini, Rüşen Eşref Bey'den çok dinlemiştik. Geçmişe tehassür.. Güzel ve belki de kibâr ve medeni hiblerden biri olabilir. "Davulcunun mânileri" bir Ramazan gecesini anlatıyor. Fakat meydanda muharririn dediği gibi "minâreleri düşünürken, nesillerden nesillere geçe geçe kudsî bir ecdâd bîr - ^{منازل} kalan bu mâniler, şu hüzünlü Ramazan gecesini ruhuna tıbbı karşıkı ^{میسال} gibi loş bir hasret bırakıp geçdi!" diyecek kadar birşey yok. Mâniye hasret çeken bir insânı dinlerken müteessir olmayabiliriz, hatta dinlememekte elzemden gelir.

"Eyüb Sultan'da Ramazan Gecesi" ni, mütakki müslümanlar "câmilerinde ahreti, sokaklarında ecdâdımızı hatırlatan eski Ramazanın kudsiyyetini dün gece Eyüb Sultan'da buldum." muharrirden daha iyi bilirler değilmi? Yazamadılarsa ne zararı var. Bu kitabın sahifelerini çevirirken hep bu tertib üzere câmilerde gezen, Bayezid sergisinde dolaşan, Hırka-i Saâdet Dairesi'nde terâvihe duran, Kadir Gecesi'nde Mevlevileri seyreden Ayasofya'da bayram namazı kılan muharririn dine, tarihe, ecdâda İstanbul'a âid aynı tarz-ı hassasiyetle karşılıyor. Câmi, sebil, mezâr, türbe, saray, sonra namaz, oruç, kurban... Bu kitab bunlarla dolu.

Ruşen Eşref Bey'in mahalle bekçilerinin omuzlarına sıçrayan, annesinin elinde câmilere giden, yarım orucunu babasına satan, Ramazan gecelerinde mâni dinlemeğe gündüzden hazırlanan çocukluğunun hikâyeleri belki çok güzeldi ve belki bir romanın en iyi motifleri olabilir. Fakat bugün bu çıplak tasvirlerle değil.. O günleri, o câmileri, o sebilleri, o Ramazanları ve mânileri herkes biliyor, bunlar, artık görüle görüle, yazıla yazıla, eskimiş ve doyulmuş şeylerdir. Bunlara hasret kalınacak kadar uzun zamanlar geçmedi, bu kısa vakit, ne davulcunun mânisini, ni iftâr sofrasını, ne de davulun sesini bedi'ileştirebilir. Bunlar bugün bir hatıra bile olamaz.

Ne tuhaf!.. Her bahsin son "-bâri, siz çocuklar, ileride bugünkü bayramlarınıza hasret çekmeyin..." veyâhud "inşâh ileride daha iyi sofralara otururuz" yâhud "... şu hüznü Ramazan gecesi ruhuma bir hasret bırakıp gitdi..." gibi telahhüfler ve teessüflerle bitiyor. Bununla hasretin ve işti-bâkın acısını anlayabildiğse ne kolay ve ne iyi!..

"Yol üstü birkaç çeşme" yazısında Ruşen Eşref Bey'in su hakkındaki dindârâne kararlarını okuduktan sonra tamamıyla hükmetdim ki, bu muharrir, ya dinî bir edebiyat yapmak isteyen fesli bir hoca efendidir, yâhudda hassasiyeti Pierre Loti'ne uydurmak isteyen bir hirâdır. Fakat bu hükümlerimizde ısrar etmemeliyiz. Ümid edelim ki muharririn fikri başka olsun. Belki yeni millî edebiyatın bu menba'dan kaynayacağına kâ'ilêir.

Kitabın son sahifelerini çevirirken artık tamamıyla anladımki bir hastanın baş ucundayız. Bu hasta İstanbul şehridir, Zirâ, onun herşey bitdi yolları sofraları, câmilere, geceleri eskisi gibi değil, bu şehirde ve bu âlemde bir başkalık ve gayr-i tabiiyet var. Muharrir "... fakat eyvâh bunların hepsi, hepsi yavaş yavaş, için için kuruyor. Dökülüyor, bitiyor..." diye feryâd ediyor. Ve ben düşünüyorum. Acaba ne çâre bulsak.. Ne yapsak.. Bu kitaptan, bana geçen his, bu korku ve endişedir.

S.83 Shf. 356-357

Fevzi Lütfi

ONBEŞ GÜNLÜK İSTANBUL

Edebiyat ve Kazanç - Dünyanın en ucuz şehri Viyana'da Türkiyâ'nın en büyük şâiri Abdülhak Hâmid sefâlet çekiyor. Bunu geçenlerde "Tanîn" de çıkan bir manzume bütün matbuât ve edebiyat âlemine ilân etdi. Manzumeyi okuduğumuz sabah, hayatını sanata vakfeden genç bir arkadaşım bana dedi ki:

-Bu âkıbet, dâhi diye takdis ettiğimiz bir şâirin âkıbetidir. Kimbilir belki biz O'nun yaşında sokak dilencisi olacağız..

Ve arkasından misaller geliyor :

-"Atlântid" üçyüz bin basıldı, "Fû" nun müellifi bugün bir milyonerdir. Halbuki bizde eseriyle geçinebilen hiçbir muharrir gösterilemez, ya bir dâirede memur, ya bir komisyonda azâ, ya mirasyedi olmayan sanatkâr için yaşamak imkansızdır. Abdülhak Hâmid konsolos, sefir veya a'yândan olduğu müddetçe maişetini temin etdi, ve bugün dâhilikden başka sıfatı kalmadığı için açdır.

Garib bir tesâdüfle , yine bu hafta içinde, "Figaro" gazetesinin bir "anket"i hakkında Fransız mecmualarından birinin makalesini okudum. "Anket" şu idi: (Muharrirler başka bir meslek de tutmalı mıdır derler?)

Fransız Mecmuası bu suâle en büyük sanatkâr ve muharrirler tarafından verilen cevapları hülasa etmektedir. Bu cevaplardan şâyân-ı dikkat bir netice çıkıyor. Edebiyat ve sînâyi'-i nefise ile "kazanç" fikrinin garib bir suretde teşevvüşe uğradığı, hatta bazı eserlerin kıymetine dair sırf "kazanç" ve "kâr" mikdarı ile hüküm edildiği Türk muhitinde bu neticeyi öğrenmek fâidesiz olmasa gerekir.

İşte netice: "Bir muharrir eğer zengin değilse, istiklâl haysiyet ve ma'îşetini temin edebilmek için, hiç olmazsa mübtedilik devirlerinde ve kalemiyle yaşayabilecek derecede ma'rûfiyyet kesb edinceye kadar, muharrirlikden başka bir

meslek tutmalıdır. Fakat bu ma'rûfiyyete varabilmek üzere , kendisine yazmak zaman ve kuvveti bırakan bir meslek intihâb etmelidir."

Bu itirâzı tervec eden diğer bir muharrire nazaran herhangi bir dâirede memur olmak dahi bir muharrir için zararlıdır.

Fakat diğerlerine göre muharrirlikten başka bir iş sahibi olmak ne "Chateaubriand", ne "Gobino" yu büyük eserler vücuda getirmekten men etmemiştir. "Kazanç" imkanından sonra muharrirleri istilâ eden hars, sanat ve edebiyata faideden ziyâde zarar verdi. Bir münekkid diyorki: "Bir zamanda yaşıyoruz-ki "yazı"yı meslek ittihâz etmiş olanların ekseriyâ düşünmeğe vakitleri yoktur, hatta okumağa. Ve asıl vahimi "yaşamak"a da vakitleri yoktur. Zirâ "kazanç" vaktinde zamanı beyhûde yere sarfeümek demektir. Bunun içindirki vâkı'a Fransa'da nâmütenâhi roman çıkıyor ve romancılar arasında nâ-mütenâhi para kazananlar var. Fakat bu romanların ekserisi, köylülerin kışın ocak başında anlatdıkları masal ve hikâyelerden daha ziyâde mühim değildirler. Edebiyat kârlı bir meslek telakki edildiği vakitten beri, bu mesleğe intisâb edenler gittikçe arttığından şimdi hepsi hayatlarını kazanmak için tahammülsüz bir cehd ve gayrete mecburdurlar. Ve içlerinden bazıları muvaffakiyet kazandırlarmı, derhâl birçok kimse bunların eserlerinden tıbbı kına kına hülâsası veya saç bitiren bir losyon gibi, istifâdeye koyulmaktadırlar!"

Kâr ve kazanç çoğaldığından beri Fransız Edebiyatında büyük bir tedenni hissedilmiştir. Bütün muharrirler şimdi sanat ve edebiyatı bu "kâr ü kesb" hastalığından kurtarmak emlindedirler. Mösyö Jack Boulanje diyorki: "Edebiyat için meş'um bir meslek vardır: Meslek-i edebî! "Yani hayatını kazanmak için kunduracalık eden bir muharrir, hayatını edebiyatla kazanmağa çalışan bir muharrire müreccahdır. Temin-i ma'îşet için "Spiynora سبينورا" güzellik camı parlatıyordu.

Jean Jack Rousseau nota kopya ederdi, "Pierre Loti" bahriye zâbitidir, "Albersanen البرسه من" kâtibdir, "Jeyronden-

- sefâret kâtibidir, fakat bütün bu meslekler bir sanatkâr için (eserinin ne mikdâr-ı tab' edileceğini ve ne kadar kari' tutacağını) düşünerek yazı yazmaktan daha az zararlıdır.

Sanatı bir nev'i din gibi telakki eden "Heviman" bir gün demişki: Keşke Zola para kazanmasaydı... Zira ondan sonra edebiyatın karlı bir iş olduğuna kanaat getirdiler, Zola'nın çok para kazandığı ma'lûm olunca bir bakkal çocuğuna dedi, ki: (Oğlum, edib ol!) ve bakkalın çocuğu ma'lûm edebiyatı yaptı. Sonra yine "kazanç" fikri ahlâkı da berbâd etmiştir. "Jean Luvren-لورون" den nakledilen şu fıkra şâyân-ı dikkattir: "Bir gün müelliflerden biri bana bir mektub yazdı. Bu müellif "kendisinin kızının aşığı olduğunu" ilân etmekliğime müsaade ediyor ve : (Ne isterseniz söyleyiniz, elverirki benden bahsolunsun!) diyordu."

"Koupe" dermişki: "Yakında hakiki muharrirler yalnız güzide bir sınıf için eser yazacaklar ve kitablarını kendi hesablalarına tab' etdirecekler. Belki o zaman tekrar eser yazılmağa başlanacaktır. Vaktiyle bir muharrir eserinden istifâde etmeği düşünmezdi. "La Bruyer" in bir eseri büyük bir rağbet, ve... para kazanmışdı. Bundan o kadar hayrete düşdü, ki kitabının getirdiği parayı almak istemedi ve tab'ını kızına cehâz olarak verdi!" Ve ilâve ediyor: "Fikrimce bir gün yazıda tıbkı otomobil merâkı, olta ile balık tutmak gibi, sınıf keyf için yazılacaktır."

Bu meseleye dâir son fikri, "Râşilid-راشيليد" den alıyoruz. "Yazmak bir sanâ'at değil, bir san'at olduğundan, insan yazı yazmakla beraber hayatı kazanmak ihtiyacında bulunabilir. Oyle ise başka işe başvurmalı. Eğer edebiyat, onu, herhangi bir kazanç vasıtası 'addelenler tarafından istilâ edilmemiş olsaydı, bugün okunacak kitab bulmak için bu kadar sıkıntı çekmezdik! "

Türk muharrirleri "kazanç"sızlıktan pek şikâyet etmesinler. Vâkı'a yazıdan kazanmak, Türkiye'de henüz güzel eser yazılmasına sebep olmuyor. Fakat düşünmeliyizki rağbet,

ve kazanç için yazı yazmak usûlü devam edecek olursa hiçbir zaman güzel eser sahibi olamayacağız. Bu fikir merhur Ömer Seyfe'din'in fikrine taban tabana zıddır, zirâ o en çok satılan eserin en iyi eser olduğuna kâni' idi.

Türk Ressamlığı Nâmına : Geçenlerde "sanat ve bizde sanat serlevhası altında "ikdâm" gazetesinde intişâr eden bir makalem, güzide ressamlarımızdan Ali Sâmî Bey'in müveccib olmuş, bana istizâc kâbilinden bir uzun şikâyetnâme gönderiyor. Bu şikâyetnâmeyi, aynı zamanda şahsıma son derece iltifâtkâr sözleri ihtiva eylediği için, buraya aynen değil hülaseten derc ediyorum; fakat, evvelâ mevzu'-ı bahs olan makaleyi de hülasa etmek lâzım gelir. Bu makalenin Sami Bey'i gücendiren kısmı biri başda ve diğeri nihâyetde bulunan şu iki cümleden ibâretidir:

"Geçen gün bir kitabçı dükkânının câmekânı içinde sıra sıra asılmış o çığ ve vahşi boyalı resimlere bakarken Türk zaferinin ve Türk kahramanlarının bu kağıtlar üzerinde düçâr olduğu âkıbete derinden derine âh etmeden kendimi alamadım..." Gerek o kahramanların, gerek bu vak'aların şân ve şerefi, güzelliği ve asâleti için, mutlaka şâirlerimizin susmasına ve ressamlarımızın durmasına şiddetle lüzum vardır."

İşte Ressam Sâmî Bey, bana gönderdiği mektubda asıl bu iki cümleye dâir bir münâkaşa açıyor, diyor ki:

"Belki edebiyata aid âsârın kitabçı câmekânlarında aramak doğru dabilir, fakat ressâmların eserlerini de yine o câmekânlarda aramağa kalkışırsanız, tedkikâtınız yanlış bir istikamet almış olur. Bundan dolayı makalenizin ressâmlara dâir fıkrası ya muhtac-ı tashih veya muhtac-ı tevzîhdır. Evet bu nev'i câmekânlarda milliyet nâmına şeyn olacak, resim demekden uzak birtakım u'cûbeler görüyoruz; fakat bu resimlerin altında, memleketde ismi ressâm tanılmış hangi sanatkârın imzasını gördünüz?"

Bu suâl karşısında epeyce tereddüde düştüğümü itirâf ederim. Fi'lvâki bahsettiğim o boyalı kağıtlar her memleketin sokak duvarlarında veya kitabçı câmekânlarında görülen âlelâde halk resimlerinden başka bir şey değildir ve ne sanatkârlarımızla; ne de sanatla bir alâkaları vardır. Fakat her memleketde büyük milli hâdiseleri temsil eden resimlerin de yalnız bu nev'i 'avâmpesendâne tesâvirden ibâret olduğu da iddia edilemez. Bunların yahıbaşında bir çok yüksek ve güzâde sanatkârların eserlerine de tesâdüğ olunur ve bu eserler o memleketin bedi'iiyyât sahasındaki şerefini, haysiyetini, bayalığa, çirkinliğe ve gâgalizete karşı müdafaa eder. Bizde ise, henüz bu nev'i âsâr numûnelerine rast gelinmediği için, gözönünde mevcut olan resimlere milli sanatımızın yegâne mahsulleri nazarıyla bakmak ıztırârında kalıyoruz.

Son samanlarda bir Rus ressam Mustafa Kemal Paşa'nın kara kalem bir "portre"sini yapmışdı. Bu "portre" bütün nekâ'isine rağmen gazetelerimizin birçoğu tarafından milli kahramanın en güzel, en mefkûri bir timsâli olarak kabul edildi, iktibâs ve istinsâh olundu. Elyevm, Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafları hâricinde insan eliyle yapılmış yegane resmi de budur. Geçen gün, dostlarımdan birinin evinde, bir piyano üstünde, yine Mustafa Kemal Paşa'nın alçıdan küçük bir "büst"ünü görmüştüm; vâkı'a kaba-saba birşey idi, fakat nazar-ı dikkatimi celb etti; "kim yaptı?" diye sordum; "bir Rus yaptı." dediler. Belki kitabçı câmekânlarında görüb beğendiğimiz o resimleri de ya Ruslar, ya Ermeniler yapmışdır. Lakin milli mücadeleye ve milli zafere âid yefane münteşir âsâr-ı sanat hep bunlardan ibâret olduğu için, bunları benimsemek mecburiyetinde kalacağız. Zirâ bunları benimsemek felâketi bizim için "milli milli zaferimize dâir hiçbir şey yapılmadı." demek zilletinden daha ehvendir. Ali Sâmî Bey'in Türk ressamlığı nâmına yapabileceği müdâfaaların en mükemmeli ve en müessiri ancak bu mevzû'a dâir meydana birkaç güzel eser mevcûda getirmekdir. Vâkı'a Ali Sâmî Bey:

"Bu asrın ressâmlığı, geniş çâlim tarzında mukîm ve müstefirdir. Bu günün ressâmı korkak, çekingen ve her esen rüzgarda bir hevâ-yı istiskâl tevehhüm eden bir çâre bir "teyp" değil, sanat hassalarında, herşeyden ziyâde emin ve vakûr bir şahsiyettir. Bu simâyı muhît doğurur, teşvik ve tergîb yaşatır ve yükseltir." diyor ve "bir ressâm sermayesinin yalnız kalem ve kağıd, gazete ve matbaadan ibâret olduğunu ihsâs ediyor. Bu, eğer kalem sâhiblerinin fırça sâhiblerinden daha mes'ud olduğunu veya daha kolay bir iş yaptığını söylemek içinse münâkaşaya lüzûm görmeyeceğim; fakat eğer ressâmlarımızın kendilerinden beklenen eserleri meydana çıkarmadaki tekâsüllerini ma'zûr göstermek içinse, aziz sanatkâra birçok Flâmândiyalı ressâmların hazin ve ulvi sergüzeştlerini okumasını tavsiye edeceğim. Vâkı'a bunlar "geniş çalım" devrine mensûb değildirler. Lakin bizim ressâmlarımızın bu devre mensûb olduğunu kim iddia edebilir?"

Kitaplar : İzmir'den Bursa'ya -Geçen ay neşredilen bu kitab büyük taarruzun 4akabinde Anadolu'da seyâhat eden üç büyük muharrirle bir güzide gazetecinin eseridir.

Kitâbda her muharrir kendine göre bir vazife almış ve eserini ona göre hazırlamış. Kitabın ilk sahifesinde bir mukaddime okunuyor. Bu mukaddime eserin başında büyük bir tevâzu'un, kudretten ve emniyetten doğan şerefli bir maksadın ifâdesidir. Kitâbın müellifleri büyük bir eser yapmadıklarına, ancak büyük acıların birkaç çizgisini çizdiklerine kani'dirler. Hâlîde Edib Hanım'ın "Urma Fadime"si fecâyî' kitabının en zehirli sahifeleridir. Bu hikâyede istiklâl muhârebesi yapan, vatanına düşmanlar saldıran Türk Milletinin kadını yaşıyor ve hikâyeyi okuyub bitirdikten sonra bu kadının hayâli, feryâdı

acısı ve ölümü gözümüzün önüne geliyor. Bu kadın son senele-
rin bütün acılarını Anadolu kadınının hiç seçilmemiş, aranıl-
mamış, uydurulmamış basit ve âlelâde bir numûnesidir. Bütün
Anadolu böyle kadınlarla doludur. Zâten muharririn bütün kud-
reti ve muvaffakiyeti bu noktadadır. Hâlide Hanım'ın öbür
parçaları çok kuvvetli olmakla beraber bu hikâyeye kadar değıl-
dir.

Bu kitabda Yakub Kadri'yi her vakitki gibi canlı bulu-
yoruz. "Küçük Neron" ünvanlı Manisa faciası hikâyesini okumak
yedi, sekiz, dokuz eylül günleri Manisa cehenneminde bulunmuş
olmaktan farksızdır. "Teslim, teslim" hikâyesinde kasabalı kü-
çük bir kızın gecı şehâdetini görüyoruz. Bu hikâyede bütün
teferruat, düşmanımızın ne kadar âdi olduğunu gösteriyor. "Sa-
karya Vâdilerinde Yunan Barbarlarının Yakdıkları Köyler Âha-
lisine" ünvanlı nesirden bilhassa bahsetmek isterim. Burada
muharrir Yunan, felâkete uğrayan bedbahtlardan muztaribdir.
Bunlar atlarından muztaribse o, içinden ve gururundan vurgun-
dur. Hele bu yazının son cümlesindeki vakûr ıztırâbı acıklı
hitâbı bir ân unutmayacağım. Bu hitâb, yalnız bekâreti gecı
bir yara gibi kanayan genç kıza, oğlanın mezâr taşında yatan
anaya, kocasının na'sı önünde saçlarını yolan kadına değıl
hepimize, bütün Türklere ve bütün muztaribleredir.

Fecâyi' kitabından bahsederken, Falih Rıfkı Bey'in
mektupları üstünde fazlaca durmak istiyorum. Vâkı'a Falih Rıf-
kı Bey "Ateş ve Güneş"inde korkarak bahsettiğı muhâbir edebiya-
tını burada yapmışdır. Lakin bu mektuplar âlelâde bir muhâbirin
mektupları değıl, harab vatanın her köşesini gezmiş, yananlar-
la bir bulunmuş, ağlayanlarla beraber ağlamış, ölümü en yakın
merhâleden sezmiş bir felâketzedenin mektuplarıdır. Muharrir
mektuplarının birinde eski Zağra müftüsü Râci Efendi'nin risâ-
lesinden bahsediyor ve diyorki bu satırları ya O'nun üslûbuy-
la ya kendilerini dinlediğim felâketzedelerin ifâdesiyle yaz-
mak isterdim. Ne ona, ne buna benzemeyen bu yazılar o üslûbla
bu ifâde kadar kuvvetlidir. Falih Rıfkı Bey'in üslûbunda acı-
dan çıkan ve acıya giden bir mahmûrluk var. Kitabda muharririn

hemen hemen her büyük şehirden yazdığı mektubu var. "Manisa Harabelerinde" mektubunu okumak ve onun üstünde durabilmek faci'anın 'azimetini bütün kuvvetiyle canlandırıyor. Bu mektubda yanan Manisa, ahâlisi katliam edilen Manisa, ıssız yolları, dumanlı dağa ve hazin ve kasvetli havasıyla gözümüzün önündedir. Manisa'ya fâciadan bir iki gün sonra uğrayan muharrir faciayı görmüş duymuş gibi anlatıyor ve, kasaba Alaşehir, Salihli harabelerine dâir yazılan mektublarda öyle... Hepsinde faciayı çok yakından ve içinden sezmiş bir adamın lisânı ve hassasiyeti var. "Garbi Anadolu'dan Garbi Trakya'ya ünvanlı parça ise bütün bu acıları duymuş, görmüş Türk muharririnin sabiyeti, feryâdı ve endişesidir. Bu parça merhametle kinnin aksülamelidir.

Kitabın son sahifelerini Asım Bey'in Yunan ordusunun ve hükûmetenin mesuliyetine dâir bir tedkiki dolduruyor. Asım Bey lâzım olduğu kadar vesikalara mâlikdir. Bu vesikalar bir insanın kalbinde biraz insâf ve merhamet varsa onu iknâ eder. Asım Bey evvelâ Garbî Anadolu'da neler oldu, nereleri yandı, nerelerde katliâm oldu. Bunları tesbit ediyor ve sonra, müsebbibleri meydana çıkarıyor. Asım Bey'in tedkikleri isbat ediyor ki Anadolu'da yangın yapan ve ahâli öldüren yalnız Yunan ordusu değildir. Bunlara yerli Rumlar ve Ermeniler ve Çerkesler de yardım etmişdir. Hatta birçok şehirlerde her türlü fenalığa önayak olanlar bunlardır. Asım Bey bu tedkiklerini yazarken en güzel ilmî ifâdeyi bulmuş, vesikaların mâhiyetini tesbit etmeği bilmiş bir muharrirdir. Diyebiliriz ki Asım Bey'in bu yazıları Türk ilminden en güzel birer numûnedir. Asım Bey mümkün olduğu kadar âfâki olmasını bilmişdir. 93'deki fecâyî' gibi, Balkan Harbindeki katliâmlar gibi belki bir gün Anadolu yangınlarını ve katliâmlarını da unutabilirdik, fakat artık bugün buna imkân yoktur. "İzmir'den Bursa'ya" kitabı bütün o harâbe küllerinin, Türk kemiklerinin ve havaya karışan masum feryâdlarının en yarık nişânesi olarak duruyor.

Kitabı okuyan kapattıktan sonra, acıdan, ölüm korkusundan ve felâketi çok yakından hissetmiş olmak merâretinden

başka bende bir his daha hâsıl oldu. Anadolu'yu asıl yerinden, ıztırâbından ve felâketinden sezmiş olan bu kitabın muharrirlerine gıpta etdim. Havasında yangın külleri savrulan iniltilerin 'aksi duyulan bu memleketin muharririne ve sanatkârına nasib olabilecek büyük saadet bu havayı olduğu gibi tenefüs etmekden başka nedir?

Izmir'den Bursa'ya kitabını yazan muharrirler müştereken yazdıkları bu kitaptan evvel daha birçok kitaptan yazdılar ve hiç şübhesiz o kitaptan sanat ve kudret cihetinden bu kitaba çok fâ'ikdirler. Halide Edib Hanım şimdiye kadar, "Handan" ve "Mev'ûd Hüküm" muharriri olarak tanınıyordu. Yakub Kadri'yi anarken hatırıma herşeyden evvel "Erenlerin Bağından" veya Nur Baba gelir. Falih Rıfkı'nın üstünde ise "Ateş ve Güneş" in bütün sıcaklığı ve nuru vardır.

Lâkin bu kitabın hiçbir kitaptan bulunmayan bir hassası varki bu muharrirlerin sanatlarında bir dönüm yeri olmak kudretini gösteriyor.

Bu kitabın yalnız muharrirleri için değil bütün Türk muharrirleri ve Türk milleti için yeni bir yolun, kendi yolunun, memleket yolunun rehberidir. Bu yola dudaklarında bu küçük kitaptaki zehrin acı tebessümüyle giren bu muharrirler bir zaman sonra bakacakları geride bıraktıkları şeyler değilse bile yeni buldukları kadar dolu değildir.

Şimdiye kadar Türk Edebiyatı'nda bir millilik hasreti vardı. Lakin bunun ne olduğunu kimse fark etmiyordu. Esasen o aramakla, mantıkla bulunmazdı. "Izmir'den Bursa'ya" kitabı bu hasretin ilk müjdecisidir. Onu muharrirleri memleketin harab-yollarında ıztırâbların içinde buldular ve heder etmediler.

Bu kitabın âni parlayan bir nurdur. Bu nuru temâdi ettirmek ve sanat yolunun köşe başlarında bir meş'ale kuvvetiyle yakabilmek hünerini göstermelidir. İşte bu hüneri gösterdiğimiz gündürki Türk Edebiyatı kendi içinden fıskıran bir kudret haline girecektir. Bu kitabın bu büyük kudretin ilk cümlesidir.

Avrupa'da Şarka Dair Eserler :

(Asya'da Üç Sene) - Kont "De Gobinu" - "غو بنیو" -", elyevm kısmen itibardan düğen ırk nazariyeleriyle ma'rûf bir âlim ve seyyahdır. Fakat "Gobinu"nun ilmi itibârdan düşmekle beraber, eserlerinin edebi kıymeti bilhassa son zamanlarda bütün Avrupayı meşgul etmeğe başlamışdır. Bir seneden beri tab'lar bütün eserlerini yeniden tekrar tekrar basıyorlar. Ahîren "Gobinu"nun (Asya'da Üç Sene) ünvanlı eseri de iki cild olarak yeniden tab' ve neşr olundu. Bu eseri Kont "De Gobinu" Kırım Muharebesi esnâsında Fransa'nın Tahran'a gönderdiği heyete birinci kâtib sıfatıyla refâkat ettiği vakit yazmışdır. "Gobinu" ki kâh âlim, kâh müsteşrik, kâh hikayeci ve kâh şâirdi, bu eserinde bu hassalarının hepsi birden göze çarpıyor. Bir ecnebinin şarka âid müşahedât ve tettebbu'âtı eseri olduğu için mütâlaasını "Yeni Mecmua" kar'ilerine tavsiye edeceğimiz bu kitabdan kısa istinsâhlarda bulunuyoruz.

"Gobinu" Cidde iskelesine ne sûretle vardıklarını anlatırken Asyalılara karşı Avrupalıların takındığı vaziyeti tenkid ederek derki: "İşin doğrusu burada kuvvet hakkından başka birşey tatbik edilmiyor. Zarara dûçâr olmuş menfaatlerin neticesi olan şeyi "ta'assub"a 'atf etmek, şurada burada husûlü belki lâzım olabilecek bir anlaşmanın esbâbından kendimizi mahrum etmek demektir."

"Şiraz'dan İsfahan'a" serlevhalı fasılda "Gobinu" şu mülâhazalarda bulunur: "Kelleleri mahâretle kesmek ve şehirleri mümkün olduğu kısa yakmak sanatlarından başka bir hünerleri olmayan çirkin, iğrenç, hunhâr caniler şeklinde gösterdiğimiz Moğollar hakkında hüsn-i endâm sahibi, penbe ve kırmızı tenli, sarı saçlı, neşeli adamlardır. Bunlar bütün İran'da güzel âbideler, câmiler ve saraylar inşâ ettirmişler, kitablar yazdırmışlar, kıymetli ve sayısız taşlar tahtetmişlerdir. Ve aynı şeyleri Hindistan'da da yapmışlardır. Fakat onların aleyhinde söylemek âdet oldu, dünyanın bütün protestoları bu âdeti değiştiremez ve Moğollar her hassâs muharririn aleyhlerinde

birtakım cümleler tertib etmeğe kendini haklı görüb diyü'l-
 ebedde kendini böyle haklı görmekte devam edeceği her hakdan
 mahrum kanlı canavarlar halinde kalıb gideceklerdir."

"Gobinu" seyahatini anlatıb bitirdikten sonra kitabının
 ikinci kısmında yine Avrupalıların vaziyetine dâir şu acı ten-
 kizde bulunur: "Avrupalılar o parlak cehâletleri içinde, kuv-
 vetin her türlü suistimâllerini- bu hareketdeki şenâ'ati duy-
 maksızın- alkışlayan ve hiçliğini göremedikleri muzafferiyet-
 leri te'yid eden adamlardır. Abdâl çocuklar gibi hâin olan bu
 adamlar nazarında her kurşuna dizilen veya asılan bir Asyalı
 istiklâlin âbidesine te'allik olunan bir çelenk hükmündedir.
 Asya hakkında kendilerine haber verilen her felâket onlar için
 hristiyanlık ve medeniyetin yakınlaşan muhakkak zaferinin
 bir mübeşşiridir."

"Gobinu" kitabını bu derin cümle ikmâl eder: "Asya'nın
 gayet iştihâ-âver ve yiyenleri zehirleyen bir yemek olduğunu
 görüb söylemekle iktifâ ediyorum."

Kırım Muhârebesi'nden biri "Gobinu" gibi nice hakşinâs-
 ları, Asya ve insâniyet kadar Avrupa'nın menfaati nâmına da
 bu hakikatleri söyleyib durdular. Fakat o vakitden beri Avru-
 palı kafasında neler değiştiğini, Garb Hariciye Nezâretlerinde
 Asya milletlerinin ne sûretle görüldüğünü ve düşünüldüğünü
 görmek hazin ve merâk-âver değilmidir?

Yeni Kitaplar

TÜRKLEŞMEK , İSLAMLAŞMAK, M JASIRLAŞMAK

Müellifi : Ziya Gökalp

(Nâşiri : Yeni Mecmua: 1918)

Ziya Bey üç-dört seneden beri muhtelif yerlerde yazdığı makaleleri bu isim altında toplamış, Yeni Mecmua Külliyyatı meyanında zarif bir kisleve altında neşretmiştir. Altmış sahifelik bu risâle, tâ isminden başlayarak, içtimâiyyât müderrisinin bütün fikir mücâdelelerini, mesâisine teşkil eden gayeyi, aynı zamanda memleketimizdeki üç mühim cereyânı hülâsa ediyor: Milliyet, din, medeniyet.

Esasen ilk makalenin mevzûu da bu (üç cereyan)dır. Ziya Bey bunda, üç cereyanın hakiki ihtiyaçlardan doğduğunu, Tanzimat'dan sonraki Osmanlılık cereyanını izâh ettikten sonra Türklük duygusuna istinâd etmeyen Osmanlılık sevdâsının mazaretlerini sayıyor. Sonra milliyet, din, medeniyet hislerinin birbirine taarruz etmediğini, bilakis birbirinden kuvvet aldığını izâh ediyor.

(Lisân) makalesinde Türkçe'nin sâdeleştirilmesi lüzumunu ('an'ane ve kâide) bahsinde hem muhafazakârların, hem de radikallerin sarf-ı kâideye tâbi' kaldıklarını ve bunuda yanlış telakki ettiklerini söylüyor. "Tekâmülden doğma müesseselerimizi tarihî ittisâllerini temin ederek canlı 'an'aneler haline sokacağımıza bunları bir tarafa atarak her ülkeden (tarihsiz, 'an'anesiz kâideler) sûretinde müesseseler almışız. "Kaideci fakat, 'an'anesiz bir milletiz. Ne millî, ne dinî müesseselerimizin esâsını mübdei'ni aramadığımız gibi, medeniyetin menba' tekâmülünü de tedkik ediyoruz. Halbuki evvelâ

millî , dinî tarihimizin fıkhn, kelâmın ilh. tarihlerini bilmeliyiz. "'An'ane bir müessesenin muhtelif zamanlardaki şekilleri arasında ittisâl ve ahenk tesis etmekle kalmaz, bütün müesseselerin aynı asıldan ne sûretle iştikâk ettiğini de göstererek hepsini birbirine rabteder."

(Hars zümresi, medeniyet zümresi) bahsinde muhtelif içtimâiyyât âmillerinin içtimâi hâdiseleri tarif hususundaki tehâlûflerini mevzu'-ı bahs ederek "hars içinde ferd, içtimâi bir vicdanın idarelerini kendine kıymetli mefkûreler 'adedib onları düstûrû'l'amel ittihâz etmeğe, medeniyet içinde ferd,içtimâi bir aklın mantikî çerçeveleri dairesinde düşünmeğe mecburdur." diyor ve "Biz Türkler, asrî medeniyetin akıl ve ilmiyle / mücehhez olduğumuz halde bir (Türk-İslâm) harsı ibdâ' etmeğe çalışmalıyız" neticesine varıyor.

(Terbiye) makalesinde Ziya Bey, bizde tam bir terbiyenin üç kısımdan mürekkeb olmasını lüzumlu görüyor; bunlarda : Türk terbiyesi, İslâm terbiyesi, Asır terbiyesidir. Bu terbiyelerden herbirine esasen tesadüf ediyoruz; her mektebde çocuklarımız Türk lisânıyla tarihini, Kur'ân-ı Kerimle ilmihâli, sonra fenleri öğreniyor. Tanzimatdan evvel yalnız İslâm terbiyesi vardı. Tanzimatçıların Avrupa'yı taklide başlamalarıyla memleketimize asrî bir terbiye girdi; bu iki terbiye arasında mücedeleler oldu. İlimlerin hücumu altında İslâm terbiyesi yavaş yavaş geri çekildi. Din dersleri canlı bir sûretde okutulmağa başladı. Ziya Bey dinî terbiyeye şimdikinden fazla itina edilmesini ileri sürüyor.

Ziya Bey burada fikrimizce terbiye mefhumunu yanlış anlamış ve bunu tedrisle karışdırmıştır. Kur'ân-ı Kerim'le ilmihâlin tedrisi hiçbir zaman dinî terbiye vermek demek olmayacağı gibi, riyâziyât tedrisi de çocuklara asrî terbiye vermeğe kifâyet edemez. Milletın terbiyesini yapan dersler değildir, millettir. Onun için "Tanzimatdan evvel yalnız İslâm terbiyesi vardı." demek pek doğru olamaz. Herhalde on-

dan evvel o devirdeki millî, dinî bütün hislerin çocuklar üzerinde bir tesiri vardı.

Ziya Bey (mefkûre) bahsinde millî galeyân, millî tehlike anlarında mefkûrenin nasıl doğduğunu ve i'câz, teyid kuvvetleriyle ruhlarda nasıl bir vecd uyandırdığını tasvir ediyor. Bilhassa şu satırlar zikre değer: "Bir millet yaratıcı mefkûresine mâlik olduktan sonra artık mazlum bir istikbâle doğru gitmez; mev'ûd, mübeşşir bir âram hergün daha vâzih, daha canlı bir sûrette tecelli ederek onu kendisine çağırır. Mefkûresiz devletler her ân kopacak bir kıyameti beklerler; mefkûreli milletler ise siyaseten ahirete intikal etmiş olsalar bile muhakkak bir (ba's ba'dü'lmevt) ile mübeşşirdirler." Umumi Harb'de yeniden dirilen birçok milliyetlerin (canlanma) hadisesi Ziya Bey'in yazmış olduğu bu satırlara hak verirdi.

Bunlardan mâ'dâ "Türk Milleti ve Turan" Millet ve Vatan" , "Milliyet Mefkûresi" , "Milliyet ve İslâmiyet" bahisleri şu zamanda herkesin her zaman fikrine gelen suâllere, canlı hadiselerle temas ediyor. Kitabdaki bahislerden herbiri ayrı ayrı tedkike muhtaç olduğu gibi bazıları uzun münakaşalara müsâiddir. Biz burada kitabın yalnız heyet-i umumiyesi , istikâmeti hakkında bir fikir vermek istedik.

Makaleler arasında bir silsile, bir râbîta mevcut değildir. Bunlar küll teşkil eden bir eserin muhtelif ve yekdiğerrine merbût mübahisleri olmakla beraber aynı esas fikrin, aynı meslek düşüncesinin etrafında yazılmış, ruhen birbirinden ayrılmayan makalelerdir. İlmî düşünceleri ifade eden lisân biras sıkışık olmakla beraber, eser, ihtivâ ettiği fikirlerin kesâfetine, dolgunluğuna nisbetle sarîh ve sadedir. Risale, bugünkü Türkçülük cereyanının hakiki istikametini diğer cereyanlar karşısında su'-i tefehhümlere meydan veren mevki'-ini pek güzel tenvir ediyor.

ONBEŞ GÜNLÜK İSTANBUL

ANADOLU'DA YUNAN MEZALİMİ - Garb Cebhesi istihbarat şubesi tarafından neşredilen risâlelerin üçüncü cüz'ü "Yeni Gün" Matbaası'nda tab' edildi. Garb Cebhesi'nin neşriyâtı öteden beri İstanbul devâirinin çıkardığı mezâlim kitablarından büsbütün başkadır. Evvelâ istihbârât şubesi'de bu işlerle Halide Edib Hanımefendi'nin uğraşdığını söylemek, tahkîkâtın ve şehâdetlerin ne suretle intihâb ve neşrolduğuna delâlet eder. Köylü efendileri bilhassa canlıdır. Her Türk bu risâleleri başının ucunda bulundurmalı ve gönlünde bütün felâketin harâretli intibâları zaafa yüz tutmadan bu kitabları okumalıdır.

İZMİR'DEN BURSA'YA - İzmir'den istirdâdını müte'akib Halide Edib Hanımefendi ile Yakub Kadri, Falih Rıfka ve Mehmed Asım Beyler Garbî Anadolu harabelerini dolaşdılar. "İzmir'den Bursa'ya" bu seyahâtin yâdigârıdır. Bu cildde Halide Edib Hanımefendi'nin üç hikâyesi, Yakub Kadri Bey'in bir nesir ve dört hikâyesi, Falih Rıfka Bey'in altı mektubu ve bir nesri Mehmed Âsım Bey'in Yunan ordusunun ve hükûmetin mesûliyetine âid uzun ve müdellel bir tedkîki vardır. Bu kitâb bir propaganda kitâbı değil, bir eser-i edebî olarak yazılmışdır. İleride daha mufassıl sûrette bahsedeceğimiz bu eseri, büyük Türk ıztırâbını tanımak vazifesiyle mükellef olan bütün Türklere tavsiye ediyoruz. 3 guruş - Halk Kütübhânesi.

EŞBER - Abdülhâk Hâmid'in tiyatrosu Halk Kütübhânesi tarafından temsil la-yetegayyer olarak neşredilmişdir. Fıatı 50 guruş.

MECMUÂMIZA GELEN ESERLER

NIKÂHDA KERÂMET - Ak Baba şâiri Yusuf Ziya Bey'in manzum piyeslerden, hikâyelerinden mürekkep bir cildir. Bu kitabı okuyacak olanlar, onda şiirin ifâde ettiği manâyı bulamayacaklardır. Vâkıa kitab manzumdur. Ve bu nazım vezinli, kafiyelidir. Lakin bu, bir itiyâdın mahsulünden başka birşey değildir. Genç şâirin lisanı nazma nesirden daha me'nûs olduğu için nazmı tercih etmiştir. Bu kitab gülmek isteyen kar'inin özlediği birşeydir. Her sahne veya hikâye, umulmadık, sürprizlerle dolu, sık ve zarif nüktelerle süslüdür. Gülebilenler için, gülmek hevesine düşenler için bu kitab en birinci eserdir. Ve şunu da itiraf etmeliyizki "Nikâhda Kerâmet" İstanbul Türkçesinin, en hoş ve tatlı şivesiyle işlenmiştir. Tab'ı çok nefisdir.

X X

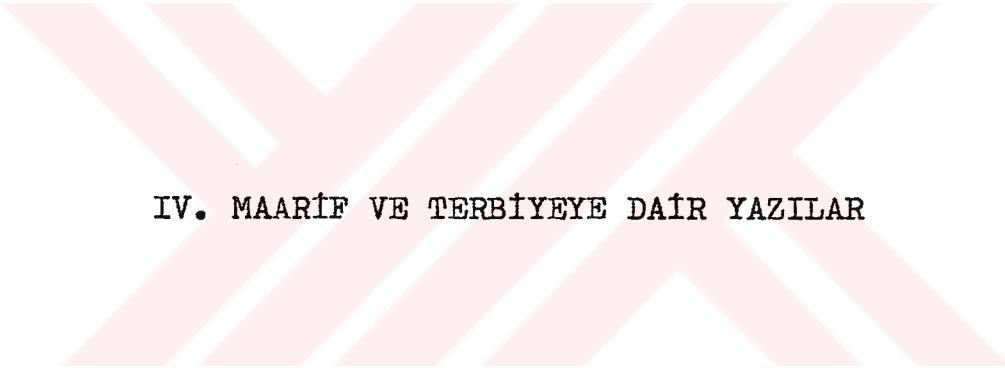
YENİ KAFKASYA MECMUASI - Azerbaycan Türkleri tarafından İstanbul'da "Yeni Kafkasya" ünvânlı onbeş günlük bir mecmua neşredilmeğe başlandı. Bize gönderilen ilk sayısını büyük ümidlerle karşıladık ve hissetdikki esir olmamak isteyenlerin azmi ve mazlum celâdeti karşısında istilânın ve istibdâdın hükmü yoktur. İstilâ, hür ruhlara kamçı olabilmekten başka birşeye yaramaz. Bu mecmua hakkında Yeni Mecmua kar'ilerine fazla malûmât vereceğiz.

ŞUUN

ZİYA GÖKALP BEY - Diyarbakır'da Küçük Mecmua'yı çıkaran büyük Türk âliminin bu hafta Ankara'ya yeni vazifesi başına geldiğini telgrafla haber verdiler, Ziya Gökalp Bey epey zamandan beri yolda olduğundan Yeni Mecmua'ya yazı yollayamamıştı. Ankara'dan sâkin bir hayata kavuşan büyük üstâdın gelecek nüshamıza bir makale göndermelerinin çok muhtemel olduğunu kar'ilerimize tebşîr ederiz.

X

"Yeni Mecmua'ya dercedilmek üzere birçok kar'iler mektublar, şiirler ve eserler yolluyorlar bunlara yerimizin müsâidsizliğinden cevap öeremiyoruz. Eserleri de neşretmek imkânını bulamıyoruz. Bu eserlerin bazıları oldukça kuvvetlidir. Müsâid zaman geldiği vakit mecmua bugibi mektublara cevap verecektir.

IV. MAARÍF VE TERBİYEYE DAİR YAZILAR

ŞUUN

HEYET-İ İLMIYYE -Bu hafta Ankara'da maarif müntesiblerinden, darülfünûn müderrislerinden ve muhtelif terbiye mütehasşısılarından mürekkeb bir heyet teşekkül etdi. Bu heyetin başlıca vazifesi maarifimize muayyen bir istikamet vermektir. Heyetin vazifesi çok mühimdir. Yalnız bu işlerin heyet kararından, müdâvele-i efkârından sonra 'ameliyâtda ne şekle gireceğini bir ân düşünmek fâideden hâli değildir, ve herşeyden evvel, düşünmelidirki, heyetin müdâvele-i efkârı mütecânis bir kitlenin konuşub anlaşabildiği gibi yolunda olacak mıdır? İstanbul'dan heyete iştirâk için giden müderris ve mütehasşılardan birkaçıyla konuştuğumuz zaman bazı vehimler ve şübheler içinde kaldığımızı itiraf ederiz. Mesela bir müderris diyorduki: "Anlaşabileceğimizi ancak yüzde otuz ümid ediyorum, zirâ orada öyle insanlarla karşılaşacağızki, bunlar henüz Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi'nin ne olduğunu bilmezler, öylelerini biliyorumki edebiyat şubesini, edebiyat öğretene, hatta şâir, ve hatta münşî yetişdiren bir yer zannediyor....."

Bir mütehasşıs diyorduki: "Birbirimizin maksadını anlamaktan ne kadar uzağız, henüz, büyük inkılâbın mahiyetini bile anlayamayanlara tesadüf ediyoruz, bunlara yeni terbiyeden, yeni felsefeden ve ihtisasdan nasıl bahsedebiliriz"

Daha garibi bir ibtidâi mualliminin endişeleri idi: "Esas olan ibtidâi tahsildir, evvela genç yetiştirelim, sonra darülfünûnu ıslâh edelim, ibtidâi mektebler ekmek ve şu kadar kat'i ihtiyaçlardır, halbuki darülfünûn ve âli tahsil öylemidir, ben bunların -cesaretle söylüyorum- şimdilik bizim için birer fantaziye olduklarına kâni'im" Fakat bu cins ilmî heyetlerin toplanılda müdâvele-i efkâr bizde ilkdir. Bu heyet, teşebbüslerinde muvaffak olmasa bile, onu, azâlarının acemiliklerine

değil, memleketin henüz böyle şeylere yeni alışmakta olduğuna atfetmeliyiz. Yeterki biz her çe-bâd-âbâd, bu toplanmanın, çok müfîd ve müessir olacağı kanaati besliyoruz, inşâallah yanılmamış oluruz.

S.80, Shf. 298

(İmzasız)

LOZAN KONFERANSI'NDA GAZETECİLİK

Konferansın açıldığı gün Lozan'daki gazetecilerin adedi ikiyüz mütecâviz idi. Her memleketin en mühim gazeteleri hususi muhâbirleri tarafından temsil edildiği gibi Royter, Hâvâs ve Amerika'nın Asuseytidpres havâdis ajanslarının birkaçar muhâbirleri vardı. Avrupa'nın her memleketinden, şimâli cenûbu Amerika'dan ve Çin ile Japonya'dan gelen bir ikiyüzden fazla gazeteci arasında konferansın devâmı müddetince yalnız bir mesele hakkında ittihâd-ı efkâr husûle gelebilmişdi. Konferansın birinci celsesinin içtimâ' ettiği gün idi. Muhtelif heyet murahhasalar konferansın içtimâ' ettiği Yeni Şato Oteli'ne giderken gazeteciler arkalarına düşmüşler, otellerinden konferans salonuna gidinceye kadar beherinin kaç adım atıldığını saymışlar, yan kesiciler gibi önlerine çıkmışlar, konferansda ne söyleyeceklerini öğrenmek istemişlerdi. Bundan sonra da müzâkerâtın tafsilâtını öğrenmek için celsenin hitâmını bekliyorlardı. Birde celse hitâm buldu. Konferans salonundan dışarıya çıkan murahhasların bülbül gibi öterek içerideki muvaffakiyetlerinden, fakat her murahhasın kendi rivâyetine göre....

Bahs edecekleri yerde zavallıların Lord Kurzon tarafından ağızlarının mühürlendiği anlaşılınca gazetecilerde husûle gelen inkisâr hayale ve sükût-ı emele pâyân yokdu. Celse tafsilâtı olarak gazetecilerin alabildikleri ma'lûmât, İngiliz hâriciye nâzırının sisteminden tecrübesinden bahsederek konferansın muvaffakiyetle neticelenebilmesi için behemehâl müzakerâtın mahrem tutulması lâzım geldiğinden ibâret idi. Bu havâdis üzerine ikiyüz gazetecinin evvelâ infi'âlini, sonra hiddetini ve daha sonrada galeyânını gördü. İçlerinde "konferans mütehassısı" olarak tanınmış olan bazı Amerikalı'lar bu havâdisten müteessir olmadılar. Bu "konferans geçirmiş"ler bıyık altından gülererek mahremiyetle ancak yirmidört ve azami kırksekiz saat

devam edebileceğini daha az tecrübe görmüş arkadaşlarına te'min etdiler. Birkaç saat sonra müzâkerâtın mahrem tutulmasından te-rettüb eden mes'uliyet İsmet Paşa'ya 'atf edilemeyeceği, çünkü meşârü'lileyh bu mahremiyet kararına karşı protesto ettiği hâ-beri şâyi'oldu. İşte İsmet Paşa'nın Lozan'da birinci muvaffakiyeti bu idi. Baş murahhasımız bu hat-ı hareketi ile gazetecilerin teveccühünü kazandı ve bu hüsn-i nazar konferansın sonuna kadar devâm etdi. Diğer taraftan konferanslarda tecrübe görmüş gazeteciler vaziyeti idare ederek mahremiyet kararının def'i için lâzım gelen tedbirleri ittihâz eylemeğe başladılar. Şunuda itirâf etmeliyimki ben de bu tilkilerin kurbanlarından birisiyim. Bilâhare anladığıma göre ekserisi Amerikalı olmak üzere üç beş gazeteci her nasılsa celsenin tafsilâtını öğrenmişler ve Türk gazetecilerini çağırarak müzâkerâtı en küçük teferruâtı ile berâber anlatmışlar ve İngilizlerin gizlice kendi gazetecilerine söylemekte olduklarını ilâve etmişler. Bundan sonra İngilizleri çağırılmışlar ve celse tafsilâtını onlarada anlatdıktan sonra Türklerin mahremiyet kararına riâyet etmediklerini bildirmişler.

İngilizlerden sonra Fransız gazetelerine ma'lûmâtı İtalyanlardan aldıklarını ve İtalyanlar da diğer heyetden aldıklarını söylemişler ve neticeyi beklemişler.

İttihâz edilen bu tedbirler tamamen arzu edilen neticeyi vermişdi. Her sınıf gazeteci kendi heyet-i murahhasasına diğer heyetlerin mahremiyete riâyet ettiklerini söylemiş ve bu iddiâlarını şimdik isbât içinde müzâkerâtın diğer heyete mensûb gazetecilerden aldığı tafsilâtını da ilâve etmiştir. Muhtelif heyet-i murahhasa reisleri ertesi günkü celsede mahremiyet hakkında ittihâz edilen karara diğerleri tarafından riâyet edilmediğini söylediler: Ve kendilerinin bu karara riâyet eylemeyeceklerini beyân eylediler. Bunun üzerine müzâkerâtın tarz-ı cereyânına, gazetecilerin haberdâr olmaları esâs kabûl edildi ve gazeteciler derin birer nefes aldılar.

Fakat gazetecilerin müzâkerâtın tarz-ı cereyânından haberdâr olmaları konferansın celselerine devamları demek değildir. Konferansın devâmı müddetince hiçbir gazeteci, bir celsede hâzır bulunmamıştır. Müzâkerâtın mahremiyeti hakkındaki karar def' edilince her heyet kendi gazetecilerini müzâkerâtın tarz-ı cereyânından haberdâr etmek için birtakım tedâbir ittihâz etmişlerdir. Ezcümle umumi komisyon celselerinde ve mühim tâli komisyon celselerinde her heyete mensûb matbuât mümessilleri bulunur, müzâkerâtı ve diğer o heyete mensub gazetecileri vaziyetden haberdâr ederdi.

Vakit olduki ben kendi hesâbıma konferansın müzâkerâtının hafî tutulmadığına teessüf etdim. Zannedirimki bunu söylemekle Lozan'da bulunan diğer Türk gazeteci arkadaşlarımla hissiyâtına tercüman olduğum gibi konferansın devâmı müddetince Lozan'da Türkçe uzun -pek uzun- mektûbları okumak bedbahtlığına katlanan kar'ilerinde aynı hissiyât ile mütehasıs olduklarına kâ'ilim. Bazen bir gazeteyi başdanbaşa dolduran bu yazıları yazabilmek için lâzım gelen ma'lûmatı ne emeklere ihtiyâç gösterdiğini hâtırlarda tekrar o hayatı yaşamak korkusu beni titretir. Bir defa konferans Türk Milletinin hayatı ile alâkadâr olan meselelerden bahs ettiği için müzâkerâtı Türk gazetecilerden daha büyük bir alâka ile takib etmek daha çok yazı yazmak mecburiyetinde idiler. Diğer taraftan Türk gazetecilerinin vesâ'it-i istihbâriyyesi diğer matbuât mümessillerinkinden daha za'if idi. Çünkü her ne kadar umumi celselere heyete mensûb matbuât memurları giriyorlar ve bu celselerin tafsilâtını menmâ-emken bize bildiriyorlar idiyse de konferans umumi celselerden ibâret değildir. Mesela mübâdele-i ahâli meselesi üç ve dört umumi celsede ve otuzyedî tâlî komisyon celsesinde müzâkere edildi. Umumi celselerde uyuşulan ve uyuşulamayan noktalar tesbit ediliyor, asıl iş tâli komisyon celselerinde görülmüyordu. Umumi komisyon celselerindeokunan nutuklarda ekseriyâ verilmezdi. Yalnız şifâhen irâd edilen nutuklar matbu'ât memuru

tarafından not hâlinde bize verilir, Lord Kurzon tarafından okunan nutuğun İngiliz gazetelerinden Mister Çaylır tarafından okunan nutkun Amerikalı gazetecilerden, Marki Garoni tarafından okunan nutkun İtalyan gazetecilerden ilh. alınması tenbih edilindi. Ecnebi heyet murahhasa reisleri tarafından okunan bu nutuklar ecnebi gazetecilerine çok miktarda dağıtıldığı için bunları elde etmeğe muvaffak olurduk. Fakat en büyük müşkülât kendi heyet-i murahhasamız reisinin nutuklarını almakdı. Bu nutukları almak için matbuât memuru bizi kâtib-i umumiye, kâtib-i umumi hukuk müşâvirine, hukuk müşâviri murahhaslardan birisine, bu murahhasda İsmet Paşa'ya yollardı. Saatlerce uğraşılıp bu zevâtı gördükden ve herbirinin gazetecileri karşı teshilât göstermeğe âmâde olduklarını anladıktan sonra nutku elde etmeğe muvaffak olamazdık. Herkes nutkun verilmesine taraftar idi, fakat her nedense yine verilmezdi. Bu nutuklara bu perûjelere, bu mukâbil perûjelere bir ruh-ı habis hâkim olduğuna kâni'im. Hâlâ bize neden verilmediğini anlayamadım, bir gün İsmet Paşa'ya o günkü celsede okunan bir nutkunu gazetecilere verip vermemelerini sormuşlar, İsmet Paşa demişki :

-Ricâ ederim bana böyle şeyleri sormayınız. Düşmanların önünde okumaktan çekinmediğim bir nutku kendi gazetecilerimden ve binâenaleyh kendi milletimdenmi gizleyeceğim?

Fakat Paşa'nın bu kat'i beyânâtına rağmen yine bu evrâkı kolaylıkla elde edemezdik.

Tâli komisyon celselerine gelince : Bunda matbuât memurlarından hiçbir mu'âvenet beklenemezdi. Binâenaleyh bunlar hakkında ma'lumât almak müzâkerâta iştirâk eden murahhasların müşâvirlerin, kâtiblerin yollarını beklemek, yalvarmak ve bin türlü vâsıtalara müracaat etmekle ancak mümkün idi.

Bazan konferansdan henüz çıkan bir müşâvirin yanına yaklaşırsınız. İsviçre dağlarının güzelliğinden, Cenevre gölünün râkid sularından bahis açarak konferansın müzâkerâtına naklîi kelâm etmek istersiniz fakat müşâvir daha ilk sözde ezici nutuklarla yüzünüze bakar :

-Havâdis istersen gazeteci!... der.

Ve en lâkayd tavrını takınarak ilâve eder :

-Yağma yok!...

Artık siz dağları bırakırsınız, yalvarırsınız, yakarır-sınız, celsede ne cereyân etdiğini söylemek kendisi içinde bir vazife olduğunu söylersiniz. Hülâsa muhtelif cebhelerden hücum edersiniz, her silâhı isti'mâl edersiniz. Müşâvir ise üzüldüğü-nüzü gördükçe daha ziyâde memnun olur, başkalarının üzüldüğünü görmekten lezzet alan yaramaz çocuklar gibi için için güler, nihâyet muhatabınız gitmek ister. İki elinizle omuzunu tutarsınız."

-Bırak..

-Bırakmam!

Müşâvir ciddi bir tavır takınır:

-Bir şey yokdur, der.

-Efendim dört saat müzâkere ettiniz.

-Öyle ama hep eski bildiğiniz şeyler...

-Nasıl şey? Bugün ... Meselesi mevzû'-ı bahs olmuş.

Müşâvir bunun üzerine celsede "birşeyler olduğunu" hatırlar ve müzârekerâtı beş on dakika kadar anlatır. Bundan sonra beş hatta altı tâli komisyon celsesi hakkında tafsilât almak için diğer müşâvirleri bulmağa koşarsınız. Ve hen müşâviri buldukça bir yeni komedi, daha doğrusu dram. Tekrar başlar. Diğer taraftan ecnebi matbuât mümessilleri için mesele pek kolay idi. Mesela İngiliz heyet-i murahhasasına mensub yirmi altı seneden beri her konferansda bu vazifeyi ifâ etmiş "Maklor" isminde bir matbuât memuru vardı. Bu adam her celseye gider ve gitmediği celselerinde tafsilâtını murahhaslardan alır, İngiliz ve Amerika gazetecilerine hergün saat orbirden onikiye ve yediden sekize kadar verdiği konferanslar ile bildirir idi. Konferans içtimâ' etsin, etmesin, konferansda yeni bir şeyden bahsedilsin edilmesin "Maklor" dâima yerinde idi. Ve konferansın devamı müddetince bu İngiliz matbuât memuru gazeteciler tarafından sorulan hiç

bir suâli cevabsız bırakmış değildir. "Maklor" hiç şübhem yokdurki konferansın cereyânını ve müzâkerâtın hedefini Lord Kurzon kadar biliyordu. Fakat şâyân-ı dikkat olan şey "Maklor"un bu ma'lûmâtdan ziyâde gazetecilere bu ma'lûmatı vermek hususundaki usulü idi. Maklor ve Maklor'un usulü Lozan'da başlı başına tedkike şâyân bir mevzû' olduğundan bu adamın konferanslarına devam etmek için çok uğraşdım. Fakat Maklor'un konferanslarını yalnız İngiliz ve Amerika gazetecilerine mahsus idi. Bundan mâ'ada diğer saatlerde ecnebi gazetecilerini hususi olarak kabul eder ve kendisinden istenilen ma'lûmâtı verirdi. Maklor hususi olarak beni birçok defalar kabul etti; fakat İngiliz ve Amerika gazetecilerine verdiği konferansın ancak üçüne devam etmeliğime müsaade etti. Gerek bu üç konferansda gerek İngiliz gazetecilerinden hergün aldığım ma'lûmâtdan anladımki Maklor dünya efkâr-ı umumiyyesini yapmak hususunda en büyük bir 'âmil idi. Mûmiileyh herhangi meseleyi izâh edişinde öyle bir maharet vardıki, telakkiyatına kapılmamak mümkün değildi. İngiliz propogandacısı / bîtaraf vaziyetini takınır, bazan heyet-i murahhasasını da hafifçe tenkîd eder, fakat neticede dâima mesuliyeti Türklerin omuzlarına yükletirdi. Maklor'un Lozan'daki faaliyetine şâyân-ı dikkat bir misâl olmak üzere âtideki vak'ayı nakletmek isterim. Bu İngiliz memuru her nedense başlangıcından sonuna kadar hücumlarını ikinci murahhasamız Rızâ Nur Bey'i başlıca hedef ittihâz etmişdi. Maklor Rızâ Nur Bey'i müfrit, inâdçı, kavgacı hatta terbiyesiz bir adam olarak tasvir etmiş ve Bolşevik tesirâtı altında olub esâs itibâriyle Lozan'da sulhun 'akdine aleyhdâr olduğu gibi gülünç iddiâlarda bulunmuşdu. Maklor diğer taraftan İsmet Paşa'nın halîm, selîm terbiyeli ve bütün ma'nâsıyla bir "centilmen" olduğunu ve sulha taraftar bulunduğunu söylüyordu. Binâenaleyh Türk Heyet-i Murahhasası tarafından milletin hukukunu muhâfaza emrinde İngiliz Heyet-i Murahhasasına karşı gösterilmiş her mukabeleden Rızâ Nur Bey'in mes'ûl

olduğunu Maklor kendine mahsus bir tavırla gizli olarak İngiliz ve Amerikalılara söylerdi.

Bugün şâyân-ı dikkat bir vak'a oldu. Konferansın bir celsesinden sonra reis Rızâ Nur Bey'e hususi bir surette Ermenilerinde bir celseye kabul edilmelerinde bir mahzûr olup olmadığını sormuş. Rızâ Nur Bey'inde aynı celseye Suriye, Filistin, Irak ve Mısırlıların İrlandalıların kabul edilmeleri şartıyla Ermenilerinde kabul edilmelerinde bir mahzûr olmadığını bildirmiş. Reisle Rızâ Nur Bey bunun üzerine gülüşmüşler ve ayrılmışlar.

O akşam İngiliz ve Amerika gazetecileri birer birer yanıma geldiler ve büyük bir ciddiyetle Rızâ Nur Bey'in Ermenilerin de celseye kabul edilmeleri teklifine karşı verdiği "pek terbiyesizce" cevâbdan bahsettiler. Bunların umumi Ermenilerin konferansa iştirâkleri hakkındaki tekmîfin şâyân-ı kabul olduğunda müteahhid idiler. Fakat hepsi Maklor'un ağzından işitdikleri şu sözleri tekrar ediyonlardı :

-"Evet" veya "hayır" demekliğinde bir usulü vardır. Rızâ Nur Bey tarafından verilen cevâbın mâhiyetini sorunca içlerinden birisi söylemiyorlardı. Onlar yalnız teklife karşı Rızâ Nur Bey'in "ağıza alınmaz" bir lisân ile cevâb verdiğini biliyorlardı. Buda kendilerine Maklor tarafından söylenmişti.

O kadar çok gazeteci aynı sözleri tekrar etdilerki Rızâ Nur Bey'in aksi bir cevâb verdiğinden ben de şübhe etmeğe başladım. Fakat bu cevâbın kelimelerini öğrenmek için Rızâ Nur Bey'e müracaat etmeğe karar verdim. İkinci murahasamızı aradım, buldum. Meseleyi kendisine anlatmazdan evvel reis ile aramızda cereyân eden mükâlemeyi bana aynen anlatmasını ricâ etdim. Rızâ Nur Bey vak'ayı hatırlıyordu ve anlattı. Ortada bir terbiyesizlik hatta nezâketsizlik eseri yokdu. Yalnız Rızâ Nur Bey'in cevâbı pek mukanna ve pek müskit olduğundan Maklor'un hoşuna gitmemiş ve meseleyi mugâlataya boğmak için bu mecrâyâ sokmuşdu.

Meselenin hakikatini İngiliz ve Amerikalılara anlattığım zaman Rızâ Nur Bey'in cevâbının pek muvaffak olduğunu hepsi kabul etdiler. Hatta işin içinde İrlândalılarda bulunduğu için Amerikalı gazetecilerin pek hoşlarına gitdi ve vak'ayı müsta'cil telgraflarla Amerika'ya bildirdiler. Fakat Maklor'la aramdaki münâsebât gitdikçe samimileşmekte iken mûmiileyh bu vak'a üzerine beni kabul etmek için asla "vakit bulmaz" bir hâle geldi. Maklor beni konferansın son günlerine kadar 'afvetmedi ve nihâyetde konferansın iki aylık faaliyetinin bir hülâsasını yapacağı gün beni kabul ettiği zaman bile bana karşı eski samimiyetinden bir eser yokdu. Fakat bu bârid muâmelesi yukarıda bahsettiğim vak'adan doġayımı idi, yoksa bundan sonra birçok vak'alı beyânâtını tashih ettiğimdenmi ileri gelmişdi hâlâ anlayamadım.

Lozan Konferansı, bütün teferruâtı ile beraber henüz hâtırdadır. Zaman geçtikçe birçok şeyleri unutacağım pek tabiidir. Fakat Maklor, -İngiliz ve Amerika gazetecilerinin bu sihirbâzı, uzun boyu, uzun kolları ve selîs ifâdesi ile İngiliz ve Amerika matbuât mümessillerine konferans gâh ciddiyetle gâh alayla izâh ederken- bu manzara hâtıramda ebediyen menfûş kalacaktır.

MUSAHABE

MATBUÂT ŞÛRİŞİ ORTASINDA

Her yürekde bir arslan yatar derlerdi. Şimdi tabirin değişmiş olması lâzım gelecektir. Zirâ arslan yatan yürekler çokdan birer dalak oldu. Dün vatan ateşini gönüllerinde yakarlar, şimdi politikanın en âdi münâkaşalarına saplanmış bir hâldedirler. Ne yanlarını ne önlerini ne memleketi gördükleri vardır. Muhakkakki her yürekde eskiden beri yatan şey kuru, mutasallif sinsi bir politikacı etmiş. Türkiye'de kaç milyon insan varsa yakında o kadar politikacıya rast gelmeyeceğimizi kim temin edebilir. Vâkı'â bunların çeşid çeşidleri olmak gerektir. Hayırlıları, hayırsızları muvaffak olanları olmayanları, sahtekârları sahâhleri vardır. Fakat şimdilik birini diğerinden, iyisini kötüsünden ayırmanın ihtimâli olmadığı görülüyor, yalnız şu muhakkakki bu bâdirede gülünç olanlar, hazine bir çehre takınanlar, eğlenenler, ciddi kalanlar var. Hangisine acımalı. Mesele burada, yâhud hangisine yâr olmalı. Sırf gazetesinin düşkün sürümünü korumak için muhâlefet yapan gazeteciye ne demeli. Bu gazeteciki ancak vatanın en tehlikesiz ânında vatandadır. Öyle oğduğu halde vatani beğenmez. Nasihatleri boldur. İşgüzârlıktan bahseder. Avrupa'da gördüklerini anlatır. Fakat garib tesâdüfdürki işden, muvaffakiyetden, paradan bahseden bu zâtın gazetesi halkın en az rağbet ettiği gazetelerden biridir.

Kendisine sorabiliriz. Herkese verdiğimiz iktisâd ve kazanç nâsihatleri nerede kaldı. Sizki henüz bir gazetenizi süremiyorsunuz.

Gülünç olan adamın hâli daha acıklı. Türk Edebiyatının son çocukları bu yolu oldukça dik ve sarp buldukları için asıl şiiri senelerden beri ürkerek karşıdan bakdıkları tahtında bırakıp el çabukluğuyla, o şiirin veznini, kafiyesini alarak âdi, düşkün mizâhın meydanına sıvışdılar, şimdi orada güldürmekle meşguldürler fakat itirâf etmeliki edebiyatdan gelen mizâh en az gülünç olan birşeydir.

Bunun feci ve tahammülfersâ olanı varki doğrudan doğruya kuru ve haşin gazetecilikden mizâha dönülmekdir. Kusur etdinizki güldürmesini değil gülmesini bile bilmeyen bir çehre artık güldürmek, gülünç şeyleri göstermek hünerini deniyor. Fakat bu tecrübe güzelliğin ve asil hicvin hududuna yaklaşamalıktan başka herkesi gülünç etmek isteyen sâhibini gülünç ediyor. "Ablar, dolablar..." bir zamanlar, bunlar Ali Kemal Beyin tebessümleri idi. Şimdi kendi karikatürünü, halkın tehzil kasdıyla yâd ettiği ilmiye kisvesiyle yapan muharririn soytarlıkları oldu. Fakat günlerden, aylardan beri cumhuriyetçi olduğunu ilân eden ve cumhuriyetden sonra şübhelerle dolanan yapılanı beğenmeyen hâlini tasvir eder misiniz. Kuru ve haşin tahlilin ne kadar sakîl ve rahatsız edici birşey olduğunu bu muharrirde hissetmemek kâbil değildir. Cumhuriyet iyi... Fakat şu ve şu taraflarını fenâ yaptık.... Reis-i Cumhur iyi... Fakat şöyle şöyle olursa yazık.... Bu her şeyi meçhul mu'amâyı halletmek imkânı var mıdır?

XX

Beğenmeyenlere mukâbil beğenenler var, fakat yazarak acıyarak, tâli'in garib cilvelerine hayret ederek itirâf etmeliyizki bu taraf en menâbir-i müdafanın elindedirki bütün itimâdları, hüsn-i niyetleri ve iyi arzuları selb etmemesi kâbil değil. Asîl davâmıza hürmetle bu fenâ çehreyi görmemekliğimizi tavsiye edecekler bulunur. Fakat bu davânın müdafaası ve

teşrihi bizim için değil herşeye safvetle bakan ve sakîl-i ansura tahammül edemeyen halk için yapılıyor. O halkki dünyada en fazla hassas dan korkunç bir mefhûmdur.

Onun ağzı yok dili yok sanırız. Fakat işini söylemeden bağırmadan yavaş yavaş yapıyor. Tutduğunu leylekler gibi ağır ağır yükselerek yükseltiyor ve bıraktığının düşdüğünü görebilmek, o sükûtun sür'atini ölçmek kâbil olmuyor. Bu korkunç ve sinsî leyleğin ağzından kurtulmak ne feci'dir. Düşünelim ki bugün gençliğin ateşle sarıldığı cumhuriyetin müdâfaalığına özenen eski âyânzâde ve sâkât padişah aşçı başılığı nâmzedi hezâr-fen, hezâr-meslek, ne kadar samimi, ne kadar cândan olabilir. Düşünelim ki Türkiye'de milliyetperver cereyânın ilk düşmanı bu âciz Hâcivâddı. İstiklâl Harbi'nin ulvî günlerinde bile güneş ve ateş ortasındaki tunç kahraman yüzleri, zibidi tasvirleriyle, lüzumsuz meddâhlıklarıyla, şarab tüccârlarının kızıl çehrelerine, hiç güneş görmemiş mantar beyazlığındaki yumuşak suratlara döndüren bu zevksizdi. Karagöz oyununda Hacıvad'ın elini, lüzumsuz şeyler yapmasın diye sakalına bağlamışlardır. Kâbil olsa biz de bu muharririn kalemini bir tarafına bağlasak da yazılarıyla hatta müdâfaalarıyla mukaddes davâ zarar etmese.

XX

Gözümüzü bu şûrişden ayırıp gençliğe çevirdiğimiz zaman ümid-vâr olabilir miyiz? Bu bahisde tereddüd etmeden inkılabı yapan gençliktir ve beklemeğe mecbur olan yine odur. Demek isteriz. Fakat bize diyebilirlerki herhangi muhtemel tehlike karşısında bu kitlenin hâli ve vâzifesi ne olabilir?

Bu gençlikki inkılâbın yarım kalmasında ve hatta mahvölmesindeki acıyı içinden duymuyor gibi duruyor. Çok kereler ma'tûh müstehâselerle beraber olduğumuz yok mudur, çok kereler me-

lâler, pâgelûlar, hazine kahyâları, kapı cûha-dârları ve has-
sa erkânı gibi düşündüğümüz olmuyor mu? Cevabımız şudur. Böy-
le olanlar bulunabilir, fakat temiz gençlik bunun bir zill ol-
duğunun farkındadır.

Gençliğe yakışan inkılâbı yaşatmak ve dünü bırakıp ateş-
li gözlerle yarına bakmaktır, ilerilemekden ve hızlı adımlar
atmaktan ve hatta hergün yenileşmekden korkmayacak ve şikâyet
etmeyecek olanlar evvelâ gençlerdir.

S-88 shf 441

Fevzi Lütüfi

Musahabe

MATBÜ'ÂT ARASINDA

Şimdi hemen her kasabada bir gazete çıkıyor. Vaktiyle taşra dediğimiz Anadolu merkezlerinde neşrolunan gazeteler yalnız "tebliğ-i resmî"lerle tapu ve defterdarlık ilânlarından, i'lâmlarından ibaretti. Onun için bu varak-pârelerde vilayetlere aid hiç hususiyet yoktu. Fakat şimdi öyle değildir. Hepsinin kendi muharrirleri, kendi fıkranüvisleri ve her gazetenin az çok mahallî bir çeşnisi var. Vâkı'a eğer, şarkta Avrupa gazeteciliğine en ziyade yakın gördüğümüz İstanbul gazetelerinde bile ayda kaç zikre değer yazıya tesadüf ettiğimizi düşünürsek, gazete "kemiyyet"inin ne korkunç bir muharrir kahtına sebep olduğunu tahmin edebiliriz. Ancak bunun ne ehemmiyeti var, bugün Anadolu'nun en ibtidâf gazetesi bile otuz kırk sene evvelki İstanbul gazetesinden daha muntazamdır. Ankara'yı tabîî hesaba katmıyoruz, çünkü orada iki İstanbul gazetesi çıkıyor. İzmir gibi bazı büyük merkez gazeteleri de gitgide Türkiye gazeteciliğinin en müttekâmil nümünelerine yaklaşmaktadır.

x x x

Arasına bu matbû'ât arasında doluşmakta büyük bir zevk bulmaz mısınız? Şunu da söylemeliyiz ki Anadolu gazetelerinin hayli sert, haşin muharrirleri var. Eskiden "Ceride-i Resmîye" muharrirleri mektubçular ve mektubî mümeyyizleri idi. Onun için yazılar pek hafif, kâtibâne, tuntuşuklı idi. Şimdi öyle değildir.

Size tenkid makalesini hülâsa etmek istiyorum. Maarif ehlimizden biri Türk lisanı hakkında bir tetebbu'da bulunur. Maarif Vekâleti bu tetebbu'u neşreder ve tercüme ettirerek Avrupa'daki selâhiyetdâr adreslere gönderir. Bir muharrir bu tetebbu'un "simü'l-tedârik" olduğunu söyler ve hükmünün delili olarak: "Nitekim Avrupa'daki âlemler nazar-ı dikkate bile almadılar!" cümlesini tefevvüh etmek cesaretinde bulunur.

Bir diğerk gazetede bu makaleye verilen cevabı okuduk. İşte size hiç mübalâğasız bir telhis: "Seni namussuz seni!...Âlimimizi tenkide yeltenirsin ha!...Alçak budala, bu tetebbu'un ne muazzam bir eser olduğunu kafana sokmak için düşün ki Maarif Vekâlet-i Celîemiz bunu tab' ve tercüme ettirmek için tam 1400 lira sarf etti. Rezil cahil, âlimimizin ilâhî bir ilham

neticesinde bulduğu bu ilmi keşfin kıymeti olmasaydı, koca vekâlet-i celfile bu kadar para sarf ederek tab' ve tercüme ettirir mi idi? Yok Avrupa âlimleri sükût etmişlermiş imiş, be hey âma, niçin itiraf etmiyorsun ki onlar sustularsa hasedlerinden, garazlarından ve hiddetlerinden sustular. Hâlâ Avrupa'dan insaf mı bekliyorsun?"

Tabii bu satırları istinsâh etmekle esere ve müellifine dair kendi husûsî mütalaalarımızı söylemiş olmuyoruz. Yalnız şimdiye kadar politika münakaşalarında bile aykırı ve hezeyan telakki ettiğimiz "usûl-i tenkid" in ilmi meseleler etrafında ne gülünç ve acayib bir çerçeve vücuda getirdiğini hissettirmek istedik. x x x

Yine matbû'ât arasında "mahallî" bir müftünün birkaç satırlık "eser" ine rast geldik. Aynen naklediyoruz: (Hind bir veled doğurdukte veled-i mezbûrun fercî ve zekeri olub lâkin zekerinden tebevül edib fercinden tebevül eylemese veled-i mezbûr dişi olmayıb erkek olur mu? El-cevab: Olur!)

Acaba bu mısra'da "hünsâ"yı temeyyüz için bir belediye hekimi daha salâhiyetdâr bir "makam" değil mi idi?

x x x

Böyle garib bazı "zuhûrât"a rağmen Anadolu postasının getirdiği son gazetelerin hemen hepsinde hayırlı bir mücadelenin akislerini görüyoruz: Yerli-yabancı ve ırk davası. Yerli yabancı davası intihâbâtta ortaya çıktı, bir sancakta mab'ût olmak için o sancakta "tevellüd" etmiş olmaktan başka meziyeti olmayanlar, "müskit-i re's" tâli'ni her türlü meziyet, salâhiyet ve ihtisas fevkinde bir imtiyaz gibi kullanmak istediler. Irk davası da yine "inhisâr" cılıktan doğdu, fakat yerli yabancı teşettütünden daha eskidir. Milliyetperverlik harc-ı âlem olduğu vakit, milliyet birdenbire en basit, en kolay, en düz manâsıyla telakki edildi: Kan! "Fürk" olmak için mine'l-kadim bu ırka mensub olmak gerekti. Bu kan tahlil usûlü, bugün bizzat anadan babadan Türk olanların bile lehinde değildi. Zirâ faraza İstanbul'da kaç aile vardır ki şeceresinin ikinci üçüncü dalında bir yeniçeri ismine tesadüf etmesin? "Türk Ocağı'nı söyleyen, dili Türk, dini müslüman olan Türk'tür!" hakikî ölçü bu kadar sade ise de, "ırk ve kan" kargaşalığı böyle bir cümle ile izâle edilecek kadar basit değildir. Zirâ işte yalnız ilmi bir endişe değil, siyasî entrikalar sonra Anadolu ihtilâlinde alınan tecrübeleri yanlış tefsiri de karışıyor.

Ma'hazâ Türkiye matbû'âtının bu mütemâdi ve şuurlu mücadelesinin, felaket-i sîtmâsı büsbütün geçtikten sonra, hemen semeresini gösterecek bir "mücâhede" olduğunu kaydedelim, bu dürüst ve makul mücadelenin başında Türk

Ocakları'nı ve ocaklara mensub mecmua ve gazeteleri görmek daha ziyade ümid-bahşdır.

s.79, sh.261

(İMZASIZ)

BEDİİYYÂT

Bediîyyât Bahisleri

LÂ-BEDİÎ HİSLER

Bediî faaliyetlerin uyandırdığı birtakım hisler- Fikret'in Balıkçıları- müşterek yahud lâhık hisler- bediî, gayr-ı bediî, lâ-bediî arasındaki farklar- derûnî hayatın aksülamel-leri: Şahsî vaziyet, derûnî sirâyet hayâtın telakkisi-şahsiyet basit bir unsur değildir- Aşk-ı Memnû'daki tipler ve biz şahsımızdan doğan hisleri bediî hislerden ayırdetmekte müşkülât -sirâyet ne demektir- âfâki ve ünsi hisler- Aspinyuzât' - اسپينوزات - ın bir sözü- birkaç misâl- lâ-bediî hisler ve sanata yabancı olanlarla olmayanların hükümleri.

Bir tablo seyrettiğimiz, bir şiir okuduğumuz, bir müzikî parçası dinlediğimiz zaman bediî faaliyetimiz, öyle birtakım duygularda oynadırki bunlar onun asıl "effet-eser"leri değildir. Çünkü hayatımızın her dakikasında bu gibi hislere tesadüf edebiliriz. Mesela Tefik Fikret'in "Balıkçılar"ını hatırlayalım: Bir balıkçı çocuğu ihtiyar babası, ölüm döşegindeki anacığının yanında bırakarak fırtınalı bir havada denize açılıyor. Üç gün sonra: Enginde boş bir tekne.. Evde kadıncağz can vermekte.. Zavallı ihtiyarda kenarda ufuklara yumruk sıkıyor, çıldırmış.. Bu levha bizde o bî-çârelere karşı derin bir merhamet, tabiata karşı fevkalâde bir gazab uyandırır; ruhumuzu keder içinde bırakır; fakat dikkat ediniz: Bu acıklı vak'ayı şiirde değil, bir gazetenin şunun kısmında okusaydık o hislere aynı aynına yine düçâr olurduk. Demekki bunlar bediî hayata has duygular değildir. Maddî manevi sevinçler, kederler.. ümidler.. ümitsizlikler.. Aile muhabbeti.. Bütün bunlar hem sanat âleminde, hem onun haricinde müşâhede ediliyor.

Bu "common-müşterek" duygulara, bediî düşüncemize yoldaşlık ettikleri için "accessoire Lâhık" hisler denilmektedir.

Ahlâkın ve vicdânın iyi bulduğu faallere "ahlâkî", "fenâ" bulduklarına "gayr-ı ahlâkî" diyoruz. İyi yahud fenâ olmayanlara -yani ahlâkî faaliyete karşı bî-teraf bulunanlarada -lâ-ahlâkî" vasfını vermekteyiz. Bediî vicdânın takdir ettiği faallere "bediî", reddettiklerine "inesthèque-gayr-ı bediî" dediğimiz gibi bu sıfatlardan hiçbirini vermediğimiz "müşterek duygular"a da "anesthêtigue" lâ-bediî diyebiliriz. İşte "Balıkçılar" manzumesinin bizde uyandırdığı merhamet ve gazab bu nev'idendir. Bunlar o şeylerin kıymetini düşürmüyorlar; demek ki "çirkin" değiller.. Aynı zamanda alelâde hayat içinde bulunuyorlar. Demekki bediîyyâten "güzel" de olmuyorlar. Bunlar olsa olsa "lâ-bediî" dir.

Şu nev'i hislerin mahiyetinden haberdâr olmayanlar sanat eserlerini yalnız bunlar için beğenirler: Tiyatroları düşününüz; halkın alkışladığı ya bir alicenâblıktır, yahudda bir kahramanlıktır!.

"Bediî his"lerin mahiyetini meydana çıkarmak için evvela "lâ-bediî" olanları teşrih ve tahlil etmek icâb ediyor.

La vie affective derûni hayatın şu "lâ-bediî" saffetini verdiğimiz "aksülâmel"leri ayrılır.

Attitude personnelle şahsi vaziyet contagion affective derûni sirâyet conception de la vie hayatın telakkisi.

-1-

ŞAHSİ VAZİYET

"Şahsiyet" dediğimiz manevi varlık basit değildir. Mizâcımız, itidâdlarımız, ahlâkî mefkûremiz, dini kanaatlerimiz, ilmî malûmâtımız, hülâsa saymakla bitmez birçok unsurlar, bu

karışık mevcudiyetimizi teşkil ederler.

İşte bir sanat eseriyle karşı karşıya gelince, bütün bu şeylerin mecmû'ı demek olan şahsiyetimiz bir "aksülâmel" uyandırır. O esere karşı kendimize mahsus bir vaziyet alırız. Farz edelim ki Halid Ziya Bey'in "Aşk-ı Memnû"unu okuyoruz. Oradaki Firdevs Hanım, Bihter, Peyker.. Adnan Behlül.. Nihal.. Hülâsa bütün "eşhâs" bize yâ sevimli görünür. Ya sevimsiz! İşte bir duyguki ancak yukarıda saydığımız unsurların yani mizâcımızın, itiyâdlarımızın ahlâki mefkûremizin, dinî kanaatlerimizin, ilmî malûmâtımızın.. bir eseridir.

Sanat eserlerine karşı alacağımız vaziyette Şarl Lâ Leven'in sevildiği gibi "Les habitudes collectives ma'seri itiyâdlar"ın da tesiri vardır: "Zevken romantik" olan bir Alman, terbiyeten "klasik" olan bir Fransız bir eseri aynı bir tarzda muhâkeme edemez. Bu şahsî vaziyete Les temperements phisiologiques garizî mizaclar"ın müdâhalesi de az değildir: Bir erkekle bir kadın, sâf-dil bir çocukla feleğin çenberinden geçmiş bir ihtiyar, bir esere karşı aynı vaziyeti takınamaz.

"Mavi ve Siyah"ı ilk okuduğum zaman tecrübesiz bir çocukdum. Ahmed Cemil'e âdeta âşık olmuşdum. Onun hayata karşı zavallılığından, miskinliğinden daha ulvi birşey tasavvur edemiyordum. O bence "ma'bûd" dur! Bugün bittabi böyle düşünmüyorum. Acaba şu iki zıdd "hüküm"ümden hangisi bediî mahiyeti hâiz? Hiçbiri! Fakat bediî faaliyete yoldaşlık eden bu duyguların sebepleri o kadar karışık kendileri o kadar çokdur ki tenkidi mesâlik edinen / esthote bedâyi'i - Şinâs" larca binleri bunları asıl bediî hislerden ayırdetmek pek müşküldür.

-2-

DERÛNİ SIRÂYET

Birde sanat eserlerindeki mevcûdattan, eşhâsdan bize

geçen rûhî hâletler vardır ki demin saydıklararımdan pek farklıdır. Alman bediyyâtçısı meşhur "Emânel Vulkelit sentiments objectifs âfâki hisler " diyor. Bakınız izâh edeyim: Biz eseri okurken şahsi vaziyetimizden doğan hisler tamamıyla bizim malımızdı; bunları bize o eser ibrâm etmiyordu. Genç yahud ihtiyar, dindâr yahud dinsiz olduğumuza göre bir şiirin, bir mûsiki parçasının karşısında kendimize mahsus bir tavır takınıyorduk. Demekki bu nev'i duygularımız hakikaten "subjectif enfes" dir. Halbuki şimdi tedkikine başlayacağımız kısım böyle değildir. Onlar başkalarının malıdır. Ancak sirâyet vasıtasıyla bizim olabiliyorlar.

Bu "sirâyet" kelimesinin üzerinde biraz duralım: Hassâsiyetle mevcûdatın umumi bir kanunu var: Kendi müşâbihlerinden birisinde birtakım ruhî haletlerin hârici tezâhürlerini müşâhede edince, kendileri de onlara bizzât düçâr olmak için temâyül gösterir. Bir feryâd işitince, ümitsiz tavır gösterince, derhal -belki o andaki meserretimize rağmen- çehremiz kararır, yüreğimiz sızlar. İspinoza diyor ki: Düşmanın zavallılığı karşısında fenâ bir adamın duyduğu zâlimâne bir sevinç, ye'is ve kederin karışmasından asla hâli değildir:

Mademki o fenâ adam bir insandır, kendisini sevindiren bu ıztırâbı "sirâyet" vasıtasıyla duyacaktır! Evet, hiç şüphe yokki bu sevinçli "kin"den lezzet alabilmek için düşmanın ıztırâbını tanıması lâzımdır.

Şimdi şu "derûni sirâyet"i eserlerde arayalım, işte Namık Kemâl'in eşhâsı: İslâm Bey, adlı girây... Bunlarla karşı karşıya gelince, gösterdikleri kahramanlık, 'ali-cenâb hislerinin ruhumuzla izdivâc ettiklerini anlarız. İşte Halide Hanım'ın Oğuz'u, Kaya'sı, Handan, işte Hâmid'in Eşber'i, Abdurrahman Sâlis'i, Tarık'ı, işte Halid Ziya Bey'in Ahmed Cemil'i Ahmed Şevki Efendisi.. Hepsi gösterdikleri mizâç ve ahlâkla belleğimize karşıyorlar. Bizde öyle bir "attitude empruntée igreti vaziyet" hâsıl ediyorlarki asıl şahsiyetimizle ekseriyâ bir münasebeti yoktur. Yeni Alman bediyyâtçılarının "Einführung" dedikleri şey bundan ibâretedir. Hayatımızın her

dakikasında uğrayabileceğimiz bu ruhi hâletin edebiyat ve sanat cihânına has olmadığı meydandadır sanırım!

-3-

HAYATIN TELAKKİSİ

Herkesin hayatı kendine mahsus bir anlayışı, bir görüşü vardır. Bedbine nazaran dünya bir cîfedir; nikbinlere nazaran bir cennet olduğu kadar.. Bir mutasavvıf kendisini bütün kâinâtı muhit sayar, kesrette vahdet bulur; şübhesiz dünya, vicdânından büsbütün ayrı olduğu halde... Misâller saymakla tükenmez. İşte bir sanat eseriyle karşı karşıya gelince, hayatı anlayışımıza, görüşümüze nazaran üçüncü bir duyguya daha düşer oluruz. Farz edelimki iki arkadaş, Nâmık Kemâl'in "Vâveylâ"sını okuyor. Birisi vatanperver, ötekisi kozmopolit.. Biri hıçkırır, ağlarken, öteki omuz silkebilir.

Dikkat edilecek olursa bu üçüncü duygunun iki evvelkiyle -yani şahsi vaziyet ve derûni sirâyetle- sıkı bir münâsebeti vardır. Hatta denilebilirki bu, onların bir aks-i sadâsından, nâmahdûd bir teşa'su'ndan ibaretdir; izâh edelim: Vatanperver "Vâveylâ"yı okurken uğradığı heyecan -ki hayatı kendine mahsus anlayışından doğuyor. -mizâcıyla, itiyâdlarıyla, ah-lâki mefkûresiyle, dinî kanaatleriyle yani şahsiyetiyle alâkadârdır. Aynı zamanda Nâmık Kemâl'in ulvi vicdânından kendisine birçok şeyler geçmektedir; o büyük adamın tesiri altındadır. Demekki bu üçüncü duygu şahsi vaziyetiyle derûni sirâyetin hakikaten bir aks-i sâdâsı, nâ-mahdûd bir teşa'su'ı imiş! Belki ötekide kozmopolitde kendi şahsiyetine rağmen bir heyecan duyabilir; fakat kat'iiyen berikinin derecesinde, mâhiyetinde değildir.

Hayatı telakkimiz değişmedikçe bu telkinden doğan his de

başkalaşır. "Sis" in eski devirde uyandıracacağı heyecanla bugünkü bir değildir. Şarl Lalev - - gösteriyorki "Mizantirup - -, yahud Madame Bovary bugün bizi, Sofokol'un , Molier'in, Klober'in bu eserlerdeki eşhâsın psikolojilerini yazdıkları zamanlardaki nikbinliğe yahud bedbinliğe marûz bırakmıyor."

Stendal haklı olarak diyor ki: Mûsikinin başlıca derûni tesiri bize evvelce hâkim olan birtakım düşünceleri, duyguları daha kuvvetli bir sûretde ihsâs etmesidir. "Kendisi yalnız İtalyan bestelerinden hoşlanırdı; çünkü bu besteler Stendal'ın ruhunda esasen saklı duran Yunânîlik aşklarını takviye etmekte idi. Evet, bu noktadan sanat eserleri içkiye benzer: Gamlı iken içerse gamlarımız, keyifli iken içerse keyiflerimiz artar.

Ömer Seyfeddin daima böyle söyler: "Kendimi o kadar sıkıyorum, Hâmid'in makberinden birşey anlamıyorum: Ağlardı kümesdeki tavuklar... Ne demektir?" Arkadaşım bunda haklıdır. Çünkü o mistik duygulardan pek uzaktır; Hâmid'in rübâb-ı esrâr-ı âlûd ve vicdanından mümkün değil kendisine birşey geçemez; Seyfeddin herşeyde bir vuzûh arar, zihni ve mantikî bir şahsiyeti var: Hayatı ancak Maupaussant, hatta Kortelin gibi görmek ister. Yakub Kadri'de bunun aksini müşâhede ediyoruz: O en realist yazılarına bile biraz şiir karışdırıyordu. Niha yet, bugün tamamen karanlık bir mistisizm içinde yaşıyor. Genç hikâyecimiz Refik Halid birgün: "Bence edebiyat bugünün malı olanlardır.. Kütübhânemdeki klasikleri bes-bedâvâ dağıttım, geniş bir nefes aldım. İçim rahat etdi. " diyordu. Çünkü o tamamı tamamına bir realistdir; eserlerini okuyoruz, gördüklerini not etmiş de kendinden birşey ilâve etmeyerek yazıyor, sanırsınız. Aynı zamanda hayata öyle bir bakışı vardırki.. Beşerin âdiliklerini teşrîhden öyle zevk alırki... İşte evvelce yazdığı "Komşu Nâmusu" işte bu sene çıkardığı "Boz Eşek" hikâyesi. Böyle telakkideki adam, bir kar'i sıfatıyla hiç Cornaille'ye Racin'e tahammül edebilir mi?

Hülâsa dünyayı, hayatı anladığımızı göre bir eserden hoşlanırsınız, yahud nefret ederiz. Bu "anlayış"la okuduğumuz

eser arasında bediî bir alâka yoktur; onu ister sevelim, ister sevmeyelim. Meselâ zen-dost bir adam, Maupaussan'ın "Bel Âmi" sinde keyiflenir, bir ahlâk mutaassıbının belki hiddetlendiği kadar . Bu "keyif" ile "hiddet" şu iki adamın hayatı telakkisinden doğuyor. Burada "Bel Âmi"nin vazifesi ancak "motor"lukdan ibaretdir. O, zen-dost ile ahlâk mutaassıbını tahrik ediyor; işte bu kadar.

Şu hal, hayatı telakkimizden doğan "hiss"in lâ-bediî olduğunu vâzihen göstermektedir.

X

X X

Sanat bu lâ-bediî hislerden büsbütün tecrid edilemez. O da herşey gibi saf güzellik de yoktur. Şu varki sanata yabancı olanlarla hakikatini idrâk edibilenler arasında şu noktadan fark vardır: Yabancılar bir şiirde, bir dramda, bir tabloda yalnız bulabildiği duyguları ararlar; meşgul oldukları eserlere verdikleri kıymet, buldukları lâ-bedâî unsunlarla mebsûten mütenâsibdir. Sanatın hakikatini tanıyanlara gelince: Onlarda -işte yukarıda birçok misâllerle de anlaşıldı- bittabi bu hislerden nefislerini tecrid edemezler. Yalnız bediî hükümlerini bunlara tâbi kılmazlar.

Bundan sonra asıl bediî hislerin tahliliyle meşgul olabiliriz.

VII. SİYASÎ , İÇTİMÂÎ, FİKRÎ , İLMÎ, İKTİSADÎ YAZILAR

MUSUL VE ANADOLU

Lozan Konferansı'nın son günlerinde Musul meselesi, İngiltere ile bizim aramızda bir sene zarfında hall edilmek üzere, mu'âhededen hâric bırakıldı. Fakat Türkler bu ta'lîka rızâ göstermekle Musul'u terk etmiş değildirler.

Türk Hükûmetinin "Musul" vilâyetini Anadolu'nun bir parçası 'addetmesinin birçok sebepleri vardır. "Yeni Mec-mua" kar'ilerine bunları muhtasırca göstereceğiz:

Coğrafi Sebeb :

İngiliz Hükûmeti, Musul vilâyeti "Arabistan"dan sayıyor ve bunu Irak Hükûmeti nâmına benimsiyor. Halbuki bu iddia yanlıştır: Yirminci asrın 'irfânıyla tenevvür etmiş zihinler için Arabistan muayyen bir mefhûmdur. Arabistan denince, yakıcı bir güneşin altında uzanan nihâyetsiz kum çölleri, bu iklime hâs olan nebâtlar, hayvanlar ve nihâyet bu iklimin meydana getirdiği hususi insan tipi hâtıra gelir. Hayatî şerâ'iti böylece muayyen olan Arabistan çölleri, "Kurfe Çölü" ismi altında "Cebel-i Hamrin" in garb yamaçlarında nihâyet bulur.

Bu çölün şarkı ve şimali büsbütün başka bir iklimdir:

Çöl tarafında bulunan Basra ve Bağdat vilâyetlerinde arazi dümdüz ve ekseriyâ kumsaldır, öbür tarafda yani Musul vilâyetinde ise arazi bilâkis dağlıktır. Ve deniz seviyesinden, çölden çok yüksektir. Çöl tarafında harâretin derecesi yazır kırkı bile geçer. Dağlık arazide yani Musul tarafında ise "dört mevsim" tamamıyla hükmünü icrâ eder ve kışın bütün dağlar karla örtülüdür. Bu dağlar, Van, Diyarbakır vilâyetlerinden cenûba doğru uzanıb Musul şehrinin şarkında "Körük Dağı", Erbil'in şarkında "Sıffîn Dağı", "Argır Dağı" daha sonra "Halhalân", "Kilzerde" ilh. isimlerini ve nihâyet "Cebel-i Hamrîn" adını alır ve bir Türk kasabası olan "Deli Abbas" civârında tepeciklere inkılâb eder.

Bağdat ve Basra vilâyetlerinde hurma, limon, portakal yetişir, Musul vilâyetinde ise elma, şeftali, armud, üzüm gibi meyveler yetişir. Musul ve Bağdat vilâyetlerinde "tütün" yetişmez, halbuki Musul vilâyetinde bunun en iyi nev'i yetişir. Öteki vilâyetlerde çiçeklerin envâ'ı başka berikinde ise yine başkadır. Öteki vilâyetlerde koyun cinsi başka, berikinde ise başkadır. Öteki vilâyetlerde çölün ezeli bir hayvanı olan deve, manda mebzûldür. Birinde ise bu hayvanlar zor yaşar.

Bağdat ve Basra'da sıcaklardan tehaffüf için evlerin zemin katında serdâb vardırki bâzen tahtü'larz su seviyesine kadar derindir. Halbuki Musul vilâyetinin hiçbir noktasında serdâb yoktur.

Etnoğrafi Sebebi:

Musul vilâyetinin şimâlinde Arab yoktur. Ancak Musul şehrinin garb ve cenûb taraflarındaki çöllerde seyyâr Arablar ve Arab köyleri varsa da bunların nüfûs mikdârı Arab olmayanlara nisbeten ekalliyet halindedir. Musul vilâyetinin en ma'mûr yerlerinin ve ahâlisi, Türk ve civâr köylerinin ahâlisi de Türk ve Kürddür. Türklerle meskûn başlıca şehir ve kasabaların ismi şunlardır:

Musul şehrinin garb-ı şimâlinde Til'fiz ve yine Musul şehrinin tam karşısında Beni Yunus ve cenûba doğru Erbil, Altın Köprü, Kerkük, Tercil, Taze Hurmânu, Dakuk, / Tuz Hurmânu, Eski Küfrî, Karatepe, Deli Abbas.

Bağdat şehrinin "Fıragul" mahallesi ahâlisi de Türk olduğu gibi Bağdat şehrinde şarka doğru "Kazılbât", "Şehribanmendili", "Hangın" kasabaları Türklerle meskûn olduğu gibi Hangın'dan sonra İran hududu içlerinde Kirmanşâh'a kadar Türk unsuru yayılmıştır.

Dağ silsilesini yukarıdan aşağıya doğru ta'kiben 'İmâdiye, Zaho, Köysencak, Revandız, Süleymâniye kasabalarında da

Türk ve Kürd karışıkdır ve bu kasabaların etraf köyleri Kürddür.

Musul'un şimâlinde "Sâncâr"da "Yezîdî" ismini taşıyan bir kısım ahâli mezhebce müslümanlıktan ayrı iseler de cins itibâriyle Kürddürler. Bunlardan başka Musul'un şimâl ve şarkında Aşûriler varki en mühim merkezleri "Alkuş" "Tel-i Keyf" köyleridir.

Gerek bu Hristiyanlar ve gerek bazı kasabalarda bulunan Yahudiler, Türk ve Kürd ekseriyetine göre ekalliyet halindedirler.

Millî Sebeb :

Musul vilâyetinin Türkleri lisân, edebiyat, din, ah-lâk, hukuk itibâriyle Anadolu Türkleriyle bir vahdet arzederler. "Yeni Mecmua" nın neşretmekte olduğu Irak'ın Halk Şiirleri bunun bedî'i bir şâhididir.

Tarihî Sebeb :

Musul vilâyetinin Türkleri kadîmden beri oraya gelib yerleşmişlerdir. Orta Asya'dan garba doğru akın eden Türklerin bir kısmı Anadolu'ya gelib yerleşmiş olduğu gibi Musul Türkleri de İran tarîkıyla buldukları yere gelmişlerdir. Musul Türklerinin Osmanlı ve hatta Selçuk Türklerinden daha evvel geldikleri hakkında birçok tarihî şehâdetler mevcuttur.

İktisâdî Sebeb :

Musul vilâyeti Türkleri, iktisâden diğer bütün unsurlara fa'ikdirler. Bununla beraber Bağdad ve Basra'nın Musul vilâyetine iktisâdî bir ihtiyacı olduğu iddiâsı bir sanî'adır. Musul'un idhâlât ve ihrâcâtının Bağdad ve Basra karîkına inhisâr edilmesi isteniliyor, ki bu sırf İngiliz tüccârlarının menfaati nâmınadır. Halbuki İskenderun-Haleb tarîkı Musul vilâyeti için daha tabii bir yoldur.

Siyasî ve Askerî Sebeb :

Musul vilâyeti, Anadolu'nun bir parçası olduğu için bunun ayrılması, vahdetini haleldâr edeceği gibi askerlik noktasından da Anadolu için bir tehlike teşkil eder.

XX

Musul vilâyeti Türkler için bir Elsâs Loren oldu. Temenni edelimki bu Elsâs Loren gibi yeni bir umumi harbin sebebi olmasın.

S.70-4, Shf. 62

Hâşim Nâhid Bey (ERBİL)

IRAK HALK TÜRKÜLERİ

Kara Bahdım

Sefin'de kara bahdım
 Şu senin şom tâli'in
 Bu, benim kara bahdım!.. (1)

XX

Dağlar, dağımdır benim
 Gam ortağımdır benim
 Dindirme, kan ağlarım
 Yaman çağımdır benim. (2)

XX

Dağlarda lâla gördüm,
 Elde piyâle gördüm
 Senin bu gidişini
 Herkesden bâlâ gördüm.

XX

Aslım "Karadağ"lıydı
 Sinem Çapraz dağlıydı
 Kesilmiş gelüb giden
 Demek, yollar bağılıydı!.. (3)

(1) "Sefin" Erbil'in şarkında bir dağın ismidir. "Irak"ın başka ta'bir ile "Musul"un taşı, toprağı bile oradaki Türklerin halk edebiyatına tesir etmiş.. Meçhul şâir, bu türküde "tezd" sanatının en güzel bir nümûnesini hazin bir tablo ebdâ' ediyor.

(2) Dindirme - Değme

(3) "Karadağ" Süleymâniye sancağında bir dağın ismidir.

Dağlıydı, bağılıydı - Dağlıdır, bağılıdır.

Bağdat'ın yollarında
 Su durmuş göllerinde
 Bir çift kol bağ olaydım (4)
 Yârimin kollarında.

Ay çıkdı dağa düşdü
 Hizmen dudâğa düşdü (1)
 Hizmen kaldır bir öpem (2)
 Yolum uzağa düşdü

Daldâsına, (3)
 Gün vurmuş daldâsına (4)
 La'net nâmerde olsun
 Özine, daldâsına (5)
 Nâmerd arslan olursa
 Sığınma daldâsına

Süsni (6)
 Su gögertmiş süsni (7)
 Geçme nâmerd köprüsünden
 Koy götürsün su, seni

(4) Kol bağ- Bilezik

(1) Hizme- Arab ve Kürd kadınlarının burun uçlarına takdik-
 ları altın halkaya derler.

(2) Öpem- Öpeyim

(3) Daldâ- Gölge

(4) Gün- Güneş

(5) Öz- kendi

(6) Süsn- Çiçek adı

(7) Gögertmek- Bitirmek, yeşillendirmek

Nâmerde derem
 Kim diyer nâmerde merd (8)
 Onda kıyâmet kopar
 Baş eğer nâmerde, merd

Meyde ne var
 Men bilmem meyde ne var
 Men içdim, men isnedim (9)
 Men bilmem meyde ne var

Dile meni
 Bülbüle dile meni (10)
 Aldın yüzüm hayâsın
 Getirdin dile meni

S.69-3, Shf. 40

 Sevgiliye Dâir

Ay çıkdı sini sini
 Men sevdim birisini,
 Cellâd buynumu vursa
 Direm (1) doğrusını

Ay çıkdı burcurdayam
 Bir gâvur hurcundayam (2)

63 El bilir âlem bilir
 Men senin ardındayam

 (8) Diye- Dimek fiilinden

(9) İsnemek- Sallanmak

(10) Bülbüle dile meni-(Senki gülsün,beni bülbül diye al)

(1) Direm- Söyleyeceğim

(2) Hurc- Suvâriilerin terkisine bağladığı iki güzel çuval.

Geceler gündüz kimin (3)
 Mum yanar ulduz kimin (4)
 Her yâdıma düşdükçe :
 Men ararım duz kimin

Seherde durdum durdum
 Şeker kervânın vurdum (5)
 Şeker ağum (6) olaydı
 Dost (7) göçdü yurdun gördüm

Seher, yâd eyle meni
 Gitme, şâd eyle meni
 Gitdiğin yola kurban,
 Orda yâd eyle meni!..

Hoşda (8) göl görüniy
 Bir ince bel görüniy (9)
 Senin gezdiğin yerler
 Gözüme çöl görüniy

-
- (3) Kimin- Gibi
 (4) Ulduz- Yıldız
 (5) Kervânın- Kervânını
 (6) Ağu- Zehir
 (7) Dost- Sevgili
 (8) Hoş- Havlu, avlu
 (9) Görüniy- Görünür

Yeni Türkiye Tarihinde

İZMİR İKTİSÂD KONGRESİ

17 Şubat ¹³³⁹₁₉₂₃ tarihine musâdif Cumartesi günü, yeni Türkiye mukadderâtında tarihi bir "ân" teşkil ediyor. İstiklâl, hürriyet ve hakiki medeniyet için mücadele eden Türkiye'nin her köşesinden Anadolu'nun başı olan güzel İzmir'e gelen binlerce murahhas, memleketin müstakbel hayat-ı iktisadiyyesi hakkında müdâvele-i efkâr ederek meselenin iktizâ ettiği mukarreratı ittihâz etmişlerdir. Gazeteler buna dâir uzun uzadıya malûmât verdiklerinden biz burada meseleyi tarih nokta-i nazarından tedkik edeceğiz.

İzmir iktisâd Kongresinin açıldığı dakikaya kadar mâzi ve açıldığı dakikadan itibâren istiklâl ile olan münâsebeti itibârıyla iki cihetden pek mühimdir.

Birinci cihet ile alâkası olan harb-i umumiyyenin mütarekesi, bu kongreyi toplatmağa sebep olmuştur. Mütâreke Türkiye'nin müttefikleriyle dâhil olduğu harb-i umumiye nihâyet vermek için değil, âlem-i İslâm'a kıymetdâr hizmetler ifâ etmiş olan Türkiye'yi tamamıyla ortadan kaldırmak için seçilmiş bir devredir. Mütareke esnâsında 'akd edilen ve bize imzâ ettirilen ma'hûd "Sevr" mu'âhedenâmesi, dediklerimizi isbât ediyor. Bu mu'âhedenâmenin bazı aksâmını bazı gazeteler marifetiyle okuduğumuzda bilâ-pervâ idâma mahkum olduğunuzu anladık. Fakat, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin mu'ahedenâme-i mezkûre vermiş ve elli altmış bahifeden ibâret olan matbu' risâlenin hâvi olduğu cevâbların iki sülüsünü Fransızca'ya tercüme etdiğimiz vakit, "birinci sülüs bir arkadaşımız tarafından tercüme edilmiş ve bütün risâlenin tercümesi ilk defa olarak Avrupa'ya gönderilmişdir. "bir defa değil, yüz defa idâma mah-

kûm olduğumuzu anladık. "sevr" mu'ahedenâmesinin ihdâs etdiği vaziyetin vehâmetini takdir etmiş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi, yâ idâm yahud sonuna kadar mücâdeleyi kabul etmek ız-tırârında kaldı. Dünyanın en vâsi' ve en muhteşem imparatorluk-larından birini teşkil ve idâreye muvaffak olan bir millet , ikinci şıkkı kabul etmekte bir dakika olsun tereddüd edemez idi. İşte bu mücâdele, halâs yani memleketi kemiren siyâsi , iktisâdi, içtimâi marazlara nihâyet veren ve memlekete istik-lâl bahşeden bir mücâdeledir. Dünyayı altüst eden tarihinde yeni bir devir açan bu mücâdelenin netâicinden beri, İzmir İk-tisâd Kongresi'nin küşâdı olmuşdur ki bu da, Türkiye ahâlisinin efkârında husûle gelen azîm-i intibâhın derecesini gösterir.

İşte İzmir Kongresi'nin mâziye âid olan ciheti.

İstikbâle âid olan ciheti-nedir?

Eski Osmanlı İmparatorluğu'nun enkâzından yeni Türkiye doğdu. Yeni Türkiye'nin eski Türkiye'ye nazaran olan hududu daha kısa olmakla beraber vaziyet-i coğrafyası itibârıyla ga-yet mühimdir. Şimdiki Türkiye, eski ve adedi az olmayan mede-niyetlerin yerini tutmuşdur ve Avrupa ile Afrika ve hatta ile-ri Asya'nın yol üstünde bulunuyor. Kıymetli ve zengin şeylere göz dikmek tabiat iktizâsından olduğu için memleketimize de bir "hazine" olan göz dikenlerin adedi az değildir. Ma'lûm o-lan bu hâl karşısında biz, iktisâdiyyât prensiplerine tevfi ken memleketimizin temlîl ve temdîni hususlarında pek kıskanç ol-malıyız.

İddiâmızı teyid etmek için memleketimizin ehemmiyet-i siyâsiyye ve iktisâdiyyesini gösterir iki tarihi şehâdet îrâd edeceğiz.

Biri pek eski bir zamana, diğeri pek yeni bir zamana âid olan bu iki şehâdetden birincisini, milâddan beş altı asır evvel İran-ı kadîmde icrâ-yı saltanat etmiş olan Ahamenid sülâ-lesinin vücuda getirdiği İran-ı Kadîm impârorluğu teşkil e-der. Hind hududuna kadar imtidâd eden İran, Medye, Asya-yı

Sagra, Mısır gibi vâsi arâziyi ihtiva eden dünyanın en büyük imparatorluklarından birinin müesseseleri, imparatorlukda vahdetin temini hükûmet emirlerinin infâzı, iktisâdiyyat hayatının inkişâfı hususunda muhtelif istikâmetlere giden büyük yolların inşâ ve idâmesine büyük bir ehemmiyet 'atfetmiştir. Mesele bu imparatorluğa tâbi "manisa" şehri ve civarının mahsûlatı pâ-yı tahtlarından biri olan İran'da kâ'in "Sûsâ" şehrine bu büyük yollardan biriyle naklonur idi.

Âhâmenid İmparatorluğunun başlıca anayolları şunlar idi:

1- Hükümdar yolu (tarîk-i sultanî yâhud sultan yolu) nâmıyla ma'rûf olan büyük yol, "Efesos" "Ayaslûğ" dan Sareda - (Saret Köyü) (1) den bede' ile Sûsâ" ya kadar imtidâd eden ticâret yoludur. Bu yolun büyük kolu Sareda'dan başlayarak Hürmüs "Gediz Çayı" vâdisinin üst tarafına doğru giderek "Frijie - فرجيه" şimdiki Ankara vilâyetinin bir kısmının şimâl yaylasını dolaşdıktan ve "Sangaryos" (Sakarya) daki hükümdâr şehirlerine uğradıktan sonra "Kapadokya" (şimdiki Adana vilâyetinin bir kısmı) daki "Peterya" "Boğazköyü" ne ve oradan Fırat nehri üzerinden Âsûr tarîkiyle Dicle'ye ve oradan Sûsâya giderek nihâyet bulur.

2- "Bâbil" Bağdad'dan başlayarak, Zagros Cibâl silsilesi tarîkiyle Bâğıstân ve Behiştân'dan geçer ve Hind hududuna kadar gider.

3- "Eysos" Iskenderun Körfezi'nden başlayarak Sinob'a doğru gider.

4- İran'dan "Kolhis" e ve oradan Amânos geçidleri tarîkiyle Tarsus üzerinden Suriye'ye gider.

Vesâik-i tarihiyyeye istinâden elde edilen bu ma'lûmâtı âtidedikiler ile itmâm etmeği münâsib gördük.

(1) Sârdâ- Buz dağının eteklerinde müessis olub elyevm enkâzı civârında "Saret Köyü" kâ'imdir.

"Bu yollar fersahlar ile ölçülerek hüsn-ü muhâfazalarına itinâ edilir idi. "Bir fersah : $-\frac{3}{4}$ - mil". Hükümdâr yollarının takriben har üç milinde "hükümdara mahsus istasyonlar ile güzel misâfirhâneler" var idi. Ayâlât'ın hududunda ve nehir mensublarında istihkâmlar inşâ ve onlarda ikâme edilir idi. Bi'l-cümle münâkalât üzerine kuvvetli bir kontrol icrâ edilirdi. Her bir istasyonda hükümdârın emirlerini tebliğ ve imparatorluğun postalarını nakletmek için "Turna Kuş"undan daha serî olan hazır posta süvârilere var idi.

İkinci şehâdet, harb-i umumi sebeplerinden birini teşkil eden Bağdad şimendüferi hattıdır. Bu hat, Asya-yı Sağra'nın çatısı müşâbesinde olup tarafına şimendüfer kolları temdîd etmek sûretiyle oralarda refah ve saadet inkişâfı imkânı ihzâr edilmiş olur.

Iran İmparatorluğu zamanında inşâ edilip elyevm topraklarımızda bulunan yollardan birinci ile üçüncünün tekmîl, dördüncünün bir kısmı Bağdad hattının en büyük bir kısmı, millî hududumuz dâhilindedir. Hakimiyet-i milliyenin tesis ettiği bu hudud dâhilindeki yollar, milletin malı olup milletin murâkabe-i dâimesi altında kalmaktır. Memleketin siyâsi istiklâlini temin iktisâdi inkişâfına hizmet etmek kaygısıyla İzmir İktisâd Kongresi'ne iştirâk eden murahhasların, memleketin asâyiş ve 'umrânı hususlarında en büyük bir âmil teşkil eden yollar meselesini, âmâl-i milliye dâiresinde hal emelleri kendileri için vicdâni vatanî bir vazifesidir. Binâenaleyh bu his-i vazife ile mülhem olan murahhaslarımız, memleketin istiklâl ve saadetine yardım edeceği şübhe olmayan bu kongrede, "Millî Türk Tarihi" yapacaklardır.

İşte İzmir Kongresi'nin istikbâle âid olan ciheti.

İZMİR İKTİSÂD KONGRESİ AZÂSINA

Balkan Harbi ile Harb-i Umumi arasındaki kış gecelerinden birinde Beyoğlu'nda "Bineberit - -" Musevi Cemaat-i Hayriyyesi binâsında, bundan dört yüz küsür sene evvel Portekizden Türkiye'ye hicret etmiş olan Yusuf Nâsi nâmında zengin bir Musevi'nin tercüme-i hâline dâir, Divân-ı Hümâyun'da bulunmuş olan bazı vesâike atfen, bir konferans vermiş idim. Yusuf Nâsi, Kanuni Süleyman'ın devr-i saltanatında İstanbul'a gelerek gerek zamanında gerek onun Selim Sâni zamanında saraya intisâb etmiş ve hükûmetin siyâset-i hâriciyesine karışmakla mühim bir rol oynamış idi. Konferansın nihâyetinde, bir Türk müverrihinin "Nâsi" hakkındaki mutâla'âtını bir veche zîr-i nakletmiş idim: "Şâyed bu açıkgözlü Yahudi yirmi otuz sene evvel İstanbul'a gelmiş olsa idi, ecnebilere kapitilasyonlar bahşetmek sûretiyle semâhatde bulunmuş olan padişahlara ve dolayısıyla memlekete büyük hizmetler edecek idi."

Konferansı bitirdikten sonra , o zamana kadar tanıdığım hâzırûndan biri kemâl-i teheyüç ve tesirle yanıma gelerek, titrek bir ses ile :

-Nasıl? Kapitilasyonların ilgâsı lehinde misiniz? dedi. Bu suâlin tarz-ı edâsı beni hayretde bıraktı. Zirâ, konferansda bir tercüme-i hâlden bahsettiğim için kapitilasyonların ilgâsı hakkında hiçbir fikir dermiyân etmedim. Bunun üzerine:

-Siz kimsiniz efendim? sordum.

-Ben falan sefâretde falan memurum, cevabını verdi.

Muhatabımın memuriyetini ve vaziyet-i içtimâiyyesini öğrenince :

-Ne için telâş ediyorsunuz, ne oluyor? sordum. O da:

-Kapitilasyonları kaldırır iseniz nasıl olur? dedi.

Ben muhatabımın hâlet-i rûhiyyesini iyice anlamak için bir köşede oturub münâkaşa etmemizi teklif etdim. O da teklif vâki'i kabul ederek biraz uzakda bulunan bir arkadaşını da yanına davet etdi. Üçümüz bir müselles teşkil ederek oturduk.

-Efendim kapitilasyonları kaldırdığınız gün bizim hâlimiz yaman. Çünkü her nev'i vergi vererek yerli ticâret ve es-nâfa rekâbet edemeyeceğiz, dedi.

-Bu nasıl şey, Avrupa'nın herhangi memleketindeki ecnebi-ler o memlekete vergi vermezler mi? Sordum.

-Verirler ama, orası başka, burası başkadır, dedi.

-Ne için başka olsun, sordum.

-Efendim, siz Yahudisiniz, biz hristiyanız. Siz ne için böyle işlere karışıyor sunuz? Siz Türk değilsiniz, dedi.

-Ben, mabedde Yahudiyim, mabedin hâricinde bu memleketin evlâdıyım yani Türküm, dedim.

O zamana kadar mükâlemeye karışmayan arkadaş :

-Efendim, biz, ancak kapitilasyonların temin ettiği menâ-fi' sâyesinde yaşıyoruz. Biz Türklerin gafletinden istifâde ediyoruz, biz "Türk yiyoruz" (Nous mangeons du Turc) dedi.

Bu adamın yüzüne bakdım, arkadaşı da :

-Evet, dediği doğrudur, dedi.

Mükaleme, bu zemin üzerine beş on dakika daha devam etti ve ıztırâb içinde olarak kalkıp gitdiler.

İtirâf etmeliyimki bu mükalemede en ziyâde nazar-ı dikkatimi celb eden cümle "Türk yiyoruz" cümlesidir. Çünkü bu iki kelime başlı başına bir program teşkil eder. Hiçbir ifâdenin ruhu, bu iki kelimenin ihtivâ ettiği ruhdan daha kuvvetli olamaz. "Türk Yiyoruz" demek, Türkün iktisâdiyyat sahasında terakki etmesine mümâna'at etmek demektir. "Türk yiyoruz" demek, memleketi esâret-i iktisâdiyyeye binâenaleyh esâret-i siyâsiyyeye sürüklemek demektir. "Türk yuyoruz" demek, Türkiye'yi müstemleke mertebesine indirmek demektir.

Evet, elyevm mevcut müstemlekenin vaziyetine bakılacak olur ise, bunları bu hâle getiren, başlıca âmilin, esâret-i iktisâdiyye âmili olduğu görülür. İngilizlerin meşhur Flag follows tradé yani "bayrak, ticâreti takib eder." düstûru, ilm-i iktisâdın "esaret-i siyâsiyye, esâret-i iktisâdiyyeyi takib eder!" düstûrunun mukâbilidir. İktisâd-ı kavâninine riâyat et-

memiş olan milletler, siyâsi istiklâlâllerinden mahrum olmuşlardır.

Ben İzmir İktisâd Kongresi'ne büyük bir ehemmiyet atfediyorum ve kendisinden, memleket için, pekçok hayırlı işler bekliyorum. İzmir İktisâd Kongresi azâsı, vazifelerinin büyüklüğünü anlamak ve anlatmak istedikleri vakit, Türk iktisâdiyyât tarihinde bir "düstûr" şeklinde bulunmağa lâayık olan iki kelimelelik programı hatırlasınlar. Bu program şudur:

"TÜRK YİYORUZ"!!

Darü'lfünûn Muallimlerinden

Avram Galanti

İlmî Cereyânlar

TELİF VE TERCÜME MESELESİ

-Telîf ve Tercüme Encümeni-

¹³²⁴
~~1908~~ meşrutiyetden sonra, telif ve tercüme edilecek âsâr ile iştigâl etmek üzere, İstanbul'da Maârif Nezâreti'nde "Telif ve Tercüme Encümeni" nâmıyla bir encümen teşekkül etmiştir. Elyevm Ankara'da icrâ-yı faâliyet eden bu encümen:

Evvelen beynelmilel âsâr-ı muhaledin Türkçe'ye tercüme etdirilmesi arzu edildiğinden, hangi kitapların takdimi tercüme meleri muvaffak olacağını, sâniye umûmi rağbete mazhar olmuş ve hemen her lisâna tercüme edilmiş olan (ilimde ana kitablara)nın Türkçe'ye tercüme etdirilmesi arzu edildiğinden hangi kitapların takdîmen tercüme meleri muvaffak olacağını, sâlisen tercüme edilecek âsârın Türkçe nev'inin tayinini, suâl ediyor.

Ben bu üç suâl hakkında düşündüğümü söyleyeceğim.

Evvelâ birinci ve ikinci suâlin, bizim muhit-i ilmimize göre irâd-ı ilimde takdim ve te'hir, rûchan yokdur. Bizde farazâ, tarihe âit yazılan muhaled bir eserin tercümesi, henüz bizde rağbet bulmayan diğer bir ilmin muhaled bir eser, ekseriyâ bir zâtın mahsûlü olduğundan, hakkında re'y-i beyân etmek iktidârında bulunanlar, ancak eser-i mezkûrun ihtiva ettiği mevzûlara vâkıf olan mütehasıslardır.

Mesela Lâvis, Rambû idareleri altında Fransızca olarak neşr edilmiş olan tarihi ele alalım: Milâdın üçüncü asrından sonra cereyân eden vekâ'i zabt ü hikaye eden bu muhaled eserin lisanımıza nakl ve tercümesini, tarih sahasında her gün vukû bulmakta olan tetebbu'ât ve keşfiyatı nazar-ı itibâra alduğım halde, münâsib görmüyorum. Çünkü tetebbu'ât ve keşfiyat-ı

mezkûre bu muhalede eserini pek çok yerlerini cerh ediyor. Bu şerâit dairesinde eser-i mezkûru tercümeyle kalkışmak, irfân-ı milliyemize gayr-ı sahîh ma'lûmat idhâl etmek demektir. Aynı esbâbdan ve sâireden dolayı, bir muhît-i maârifi (ansiklopedi) olduğu gibi tercüme etmek hatâ-yı azimdir. İşte bunun içindirki muhalede eserlerin tercümesine başlamazdan evvel, mütehasşıs-ların reylerini sormak zarûridir; aksi takdirde zahmet beyhûde ve iş çürük olur.

Sâniyen takdim ve te'hîr hakkındaki mutâla'am, birinci suâldeki mutâla'amın aynıdır. Bu gibi eserler hakkında mütehasşıs olan her kimse beyân-ı rey edebilir. Mütehasşıs kelimesinde ısrâr ediyorum. Benim bu noktada düşündüğüm şudur:

İlmin herhengi bir mevzû'ı hakkında müte'addid eserler yazılmış olduğundan, mütercim bunları tedkik ettiğinden ve mün-derecâtlarından istenilen bahisleri aldıktan sonra matlûb olan mevzû'ı tercüme ile beraber te'lif ve tedvin etmeli. Bu sûretle mükemmel bir eser meydana getirilmiş olur. Zirâ muharrirler mevzû'larında muhtelif gayeler takib ederler. Kimi muhteviyâtına, kimi usûlüne, kimi taksimâtına ehemmiyet verir. Zeki bir mütercim, muharrirlerin tahrir ve metod evsâfından istifâde etmeğe ezher cihet güzel ve fâideli bir eser meydana getirebilir.

Tercüme işine gelince, bu cihet gayet mühimdir. Bunda âtideki şartlara riâyet etmek zarûridir:

1- Mütercim, tercüme edeceği eserini lisânını iyi bilmeli
2- Ecnebi eserde tesâdüf edilecek ince ve ruhlu cümleler ile muhtelif tabirlerin Türkçe mukâbillerini bulabilmek için iyi Türkçe bilmeli.

3- Tercüme edilecek mevzû'un, derecesine göre mütehasşıs olmalı. İyi Fransızca bilen bir kimse, mütehasşıs olduğu bir mevzû'u ve meselâ bir felsefe yahud bir iktisâd kitabını, muvaffakiyetle tercüme edemez.

Sâlisen yalnız tercüme yahud tercüme ile beraber te'lif edilecek eserlerin lisânı düzgün ve sâde Türkçe olmalı. Tabirât ve ıstılâhât-ı ilmiyyeye gelince, bunların dahi Türkçe ol-

ması icâb eder. Fakat Türkçe'de bulunub Arabça'dan yahud Fârisî'den almak mecburiyeti hâsıl olur ise, âhenk-i lisâna en ziyâde yakın olanı tercih etmek fâide eder. Meselâ "sehpa" kelimesi isti'mâl edilir iken "zâtü'lercil elsilsile" yi isti'mâl etmek, âhenk-i lisâna hoş gelmez.

Mülâhazât-ı ânifeye ilâveten derimki lisânımıza idhâli zarûri olan 'atikiyyat, lisâniyyât, epigrafi, etnoğrafi eserleriyle buna benzer eserlerin hıyn-ı intihâbında dikkat etmek ilim nâmına matlûbdur. Zirâ, ilim beklemeden yürüyor ve ancak onu yakından takib edenler semerâtından istifâde ederler.

S.77-11, Shf. 228, 233

Dârü'lfünûn Muallimlerinden

Avram Galanti

Türk Hurâfâtında "Salı" Günü

Bodrumda (Bodrum Münteşâ sancağına tabi' bir kazanın ismidir.) iken, kaşıkçı bir komşumuz vardı. Oldukça yaşlı başlı olan bu adam, hayatında salı günü sefere çıkmadığını söylerdi. Çünkü, derdi ki, "salı" uğursuz bir gündür, Pek çok kimseler salı günü yeni bir işe başlamazlar, zirâ derler ki, "salı" sallanır yani işler yürümez.

Hurâfâta inanmadığım için bu sözlere ehemmiyet vermedim ve menşe'ini aramaya da koyulmadım.

1904-1909 da Mısır'da bulunduğum esnâda, yevmi bir Fransızca gazetede muharrir idim. Gazete sahibi, vaktiyle İstanbul'da çıkmış olan "Fardu Busfur" gazetesi müdürü bir Rum idi. Yüksek tahsil görmüş olan bu zât, her sene sayfiyeye giderek gazetenin idaresini akrabasından birine terk ederdi. Bir sene, akrabası hastalandığından idareyi bana bırakarak sayfiyeye gitmek üzere bir akşam veda etmek ve ertesi günü azimet edeceğini söylemek için gazete idârehânesine geldi.

Gazete müdürü ertesi sabah halâf me'mûl olarak gazete idârehânesine geldi. Ne için azimet etmediğini sorduğum vakit derin bir âh çekerek :

"Efendi, dedi, bugün salı günü olduğunu unuttum. Böyle bir günde İstanbul şehri Türklerin eline düşmüştür. Rumlar için bir mâtem günüdür. İşte bu sebebden dolaydırki salı günü seyâhate çıkmam ve hiç bir işe başlamam."

Bu sözler bizim kayıkçının sözleri hatırıma geldi. Biçâre adamcağız "kayıkçı" salının uğursuzluğunun menşe'ini bilseydi, o gün sefere çıkmaktan korkmaz ve salının Türkler için pek uğurlu olduğunu anlardı.

Lozan Sulhunun geçen Temmuz 24 üncü gününe tesâdüf salı günü imzâ edileceğine dâir gelen telgraf havâdisi, hurâfâta

inananları me'yus etti.

Adaların hattında işleyen vapurlardan birinde iken, sul-
huh imzasından bahseden ve salının uğursuzluğundan fena halde
müteessir olan bir zâta "mütekâ'id bir pâşâ" bu itikat-ı bâ-
tılın menşe'ini söylediğim vakit, üstünden âdeta bir kâbûs
kalkmış gibi bir oh çekerek yüzündeki keder alâmeti mübeddel-i
sürûr oldu.

Salının uğursuzluğu Lozan'da bile mevzu'u bahs olmuş
olmalı ki murahhaslarımız İsmet Paşa ve Rıza Nur bey bu iti-
kâd-ı batılın aleyhine beyânâtta bulmak mecburiyetinde kal-
mışlardır. (1)

Elyevm Darülfünûn Edebiyat Fakültesi Akvâm-ı Kadime-i
Şarkiye tarihi muallimiyim. Mesleğim itibarıyla, kronolojileri
tarihen tesbit edilmiş ve beşbin sene evvel yaşamış olan ak-
vâmın tarihlerinin bütün şu'bâtıyla uğraşıyorum. Bâbil kitâ-
beleri, bu şu'belerden biri olan hurâfât şu'besine dair zen-
gin ve mütenevvil metinler ihtivâ ediyor.

Ma'lûm olduğu üzere, hurâfâtı tevlid eden şey, ruhun
zaifliğidir. İztırab içinde çarpınan zaif ruhlu bir kimse,
bazen görülür bazen görünmez fevkalâde kuvvetlerden imdad ta-
leb eder ve selâmeti bu fevkalâde kuvvetlerin "vasıta"ittihâz
ettikleri hayvânât ve eşyada arar.

Babillilerin hurâfât ve itikâdât-ı bâtıla hakkında koca-
man bir edebiyatı vardır. Falcılık bu edebiyatın bir faslını
teşkil eder. Ciger bakmak suretiyle istikbâli keşfetmek adeti
Babil'de pek çok te'ammün etmiştir. Keşfolunan ve "şayed ci-
ger" kelimeleriyle başlayan kitabe, cigerdeki damarların vazii-
yetlerine göre, takriben ikiyüz fal neticesi öğretiyor.

(1) "Vatan" gazetesinin 23 Temmuz 1923 tarihli ve 117 numaralı
nüshasına müracaat .

Hurâfât ve bir cüz'i olan falcılık nasıl vücud buluyor? Bunun cevabı gayet basitdir, hurâfât, yukarda söylendiği gibi, tesirat-ı hariciyeden müteessir ve asabı gevşek olan kimsele-
rin ruh zaifliğinde vücud buluyor.

Babil itikâdât-ı batılasından biri şudur: "Şayed kara bir köpek bir hastanın evine uğrarsa, hasta ölecek demektir." Bu batıl itikadın, hastası olan bir evde kara bir köpeğin tesadüfen girmesinden sonra hastanın vefât etmesi üzerine, zaif ruhlu kimseler tarafından icâd edildiğine şübhe yoktur. İşte zaif ruhlu kimseler bu adi tesadüfe bir fevkaladelik isnad ederler. Mürur-u zaman ile, bu fevkaladelik, bir itikâd-ı batıl şeklinde halk zihninde yerleşir ve yine mürur-u zaman ile bu itikâd-ı batıl hadud aşarak akvâm-ı sa'ireye de geçer ve akvâm-ı mezkûre onu benimserler.

Salının uğursuzluğunun menşei, milli bir matem sene-i devriyesinin mürur-u zaman ile halk arasında aldığı şekilden ileri geliyor. Mesele gayet basittir. Bizans imparatorluğunun pay-ı tahtı olan İstanbul şehri, bir salı günü, Türklerin eline düşüyor. Kocaman bir imparatorluğun mevcudiyetine hâtime veren bu vak'a tabi'idirki Rumlar için bir matem günüdür. Halbuki Türkler için bir bayram günüdür, çünkü böyle bir günde büyümekte olan Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa ve Asya kısımlarının ortasında kalmış olan ve dünyanın en güzel bir vaziyetinde bulunan İstanbul şehri fethedilerek Pay-ı taht ittihâz edilmiştir.

İstanbul'un fethinden sonra Rumlarca matem günü ittihâz edilmiş olan salı günü, mürur-u zaman ile, matematik mahiyetini kaybetmiş ve yavaş yavaş "uğursuz" bir gün olarak hurâfâta geçmiştir. Hurâfât ise, masal, durûb-ı emsâl gibi memleketden memlekete, milletten millete geçer, halk ağızlarında dolaşır, tercüme olunur ve nihayet menşei izleri ortadan kalkınca ya kadar benimsenir. İşte, salının uğursuzluğu bu yollardan

geçerek Türklerin hurâfâtı meyânına girmiş ve Türkler tarafından benimsenmiştir. Hurâfâtın imdadına gelen iştikâk, "salı"yı sallanmak masdarından müştak olduğunu bildirince, hurâfâtçıların keyfini büsbütün kaçırmıştır.

X
X X

Kara köpek, salının uğursuzluğuna dair hurâfâtın sûret-i icadlarına zamîme olarak bazı hurâfâtın hin icadında bizzat şahid olduğum halleri tasvir etmek faideden hâli değildir zannederim.

Takriben bundan yirmibeş sene evvel Rodos adasında idim. Fırtınalı bir kış gecesinde denizde yolunu kaybetmiş olan büyük bir kâşâlût balığı sahile düşmüştü. Balık avdet etmeğe teşebbüs etmiş ise de, vücudunun bir kısmı suyun haricinde kaldığı için muvaffak olamamıştır. Kâşâlütün bu avdet teşebbüsü sağ tarafına devrilmesinden ve bu halde kalmasından anlaşılmıştır. Sekiz meüre tûlunda ve birkaç bir okka sıkletinde bulunan bu kâşâlût, Rodos ahalisinin garabetini celb etdi. Sahil binlerce zâ'ire sahne oldu. Rodos halkı, tahsil görmüş olanlardan gayri, dünyada böyle bir balığın mevcudiyetinden bile haberdar değil iken, hurâfâtçılar faaliyete başlayarak kâşâlütün muhtelif azalarına muhtelif nafi' ve şâfi hassalar atfetmeye başladılar. Sıtma, verem, sar'a ilh. hastalıkların kâşâlütün muhtelif yerlerinden alınan parçalar ile yapılan kocakarı ilaçları marifetiyle şifâyâb oluyormuş. Yine hurâfâtçılara göre, kâşâlütün başlıca hassası kısır kadınlara doğurmak hassasını vermek idi. Kâşâlüt üzerine iddia-yı mâhiyyet eden Divan-ı Umumiye İdâresiyle belediye arasında zuhûr eden ihtilaftan / dolayı üç gün durduğu yerde kalmış ve

hurâfâtçılar haylib istifade etmişlerdir.

X
X X

Hurâfatın bir şaibesi falcılık olduğunu yukarda söylemiş idim, Tevrat, falcılarını idâm cezasıyla tahdid ediyor. Bu şiddetli cezânın tatbikinden maksat, halkı sa'y-ı zâtiyi, itimad-ı nefsi, metaneti terk edib, zaif ruhluların mahsûlü olan ve sa'y-ı zâtiyi kıran, itimad-ı nefsi mahveden falcılığa sapmaktan kurtarmak içindir. Bu tedbirin ittihâzından evvel binbeşyüz sene sonra, zamanımızda dünyada 'irfanen en yüksek memleket tanınmış olan Almanya gazetelerinin, falcı ilânlarını sair ilânlar gibi neşretmelerine bakılırsa, hurâfâtın yeryüzünden pek az kalktığı görülür.

S.82, Shf. 332-333

Darülfünûn Muallimlerinden
Avram Galanti

Türklük Alemi

AZERBAJCAN CUMHURİYETİ

Muharririmiz Resulzâde Mehmed Emin İstanbul Evkâf Matbaası 139-167 sahife bir harita ve müte'addid isimleri hâvi harb-i umumi hâ'ilesiyle çarlığın sükûtunu takib eden şu son seneler, bize hududlarımız hâricinde yaşayan Türk kardeşlerimizi daha iyi tanımak için de birtakım fırsatlar verdi. Tarihimizin en vahim ve en karanlık bir devresinde istiklâlini muazzam bir ihtifâl ile teyid etdiğimiz "Azerbaycan", Resulzâde'nin güzel ve doğru tabiriyle bu "Küçük Türkiye" şu son mütarekesenelerinde neşredilen eserler sâyesinde bize oldukça ma'lûm bulunuyordu : "Ali Mendân Bey'in "Azerbaycan'ın Teşekkülü" ünvanlı küçük risâlesiyle başlayarak vezirli "Yusuf Bey'in biri Azerbaycan tarihine diğeri edebiyatına âid iki ufak eseri, Şerif Bey'in "Azerbaycan inkılabı" adlı sırf siyasî tenkidnâmesi, Cenub Şarkî Kafkas Türklerinin harsî, iktisâdî ve tarihî hayatı hakkında muhiti-mize az-çok bir fikir vermişdi. Lakin bütün bunlar Azerbaycan'a âid meselelerle yakından meşgul olmayanlarda bu kardeş memleketin bugünkü hâli hakkında sarîh bir kanaat uyandıramıyordu. Bilhassa son Bolşevik istilâsının mâhiyeti ve Azerbaycan istiklâlinin elyevm ne dereceye kadar mevcut olduğunu, birçoklarınınca bir türlü anlayılamıyordu. İşte sâbık Azerbaycan şûâra-i milliyesi reisi Resulzâde Mehmed Emin Bey'in bu yeni kitabı etrafı kara bir mâtem çerçevesiyle çevrilmiş millî Azerbaycan bayrağını temsil eden kapağıyla, daha ilk nazarda bize bu kardeş memleketin elemlerini, felâketlerini haykırıyor, ve muharririn sâf ve samimi fakat çok vakûr bir üslûbla yazdığı sahifeleri okuduktan sonra, etrafı demir zincirlerle kapanmış Azerbaycan haritasının ifâde ettiği manevi vüs'at ve fecâ'atiyle anlıyoruz.

Azerbaycan'da Aġaoġlu Ahmed, Hüseynzâde Ali gibi büyük rehberleri yetişdirmiş nesli takib eden milliyetperverler arasında Resûlzâde Mehmed Emin'i en başda görürüz. Temiz ve mefkûreli hayatını zaman zaman İran Türklerini ikâza Osmanlı Türklerini hâricdeki Türk kardeşlerinin vaziyetini anlatmaġa, Kafkas Türkleri arasında büyük Türk birliġi 'akidesini ta'mime hasreden Resûlzâde, memleketimizde Türklük cereyânlarına dâir şu son onbeş senelik neşriyatı takib edenlerce hiçde meçhul bir simâ sayılamaz: "Sebilü'rreşâd" da ve bilhassa "Türk Yurdu"nda İran ve Kafkas Türklerine âid neřrettiġi müfid ve kıymetli makaleler henüz hatırdadır. "Türk Birliġi" 'akidesinin imânlı ve hararetli bir hâdımı olan bu eski dost bu son eseriyle de, gikir ve siyâset âlemimize Azerbaycan Türklüġü hakkında çokdan beri muhtaç olduġumuz en yeni, en toplu ve en vâzıh ma'lûmâtı vermiş oluyor, hâricdeki Türk kardeşlerini hiçbir zaman unutmaması icâb eden milliyetperver gençliġin nazar-ı dikkatini bu eser celbetmekle beraber, bugün "Aras"ın öte kıyısında kızıl sancak altında yaşayan milletdaşlarımızın mâzisinden ve aramızdaki tarihi ve lisânî alâkalardan birâz bahsetmek ihtiyacı duyuyorum.

"Azerbaycan" kelimesi elyevm iki ayrı mefhûmu ifâde için kullanılmaktadır. Birincisi Şimâl İrân'da merkezi Tebriz olmak üzere ma'rûf eyaletin adıdır; ikincisi, bu havâlinin şimâlinde -çarlıġın sükûtunu müte'âkib, merkezi "Bakû" olmak üzere teşekkül eden Cenûb-Şarkî Kafkas Türk Devleti'nin ünvanıdırki karûn-ı vüstâda bu havâliye "İran" derlerdi. Hakikat halde bu iki kıt'ada her manâsıyla bir "Türk İli"dir, pek eski zamanlardan biri şimâlden ve cenûbdan muhtelif Türk istilâlarına marûz kalan bu havâli, hemen hemen bin seneden beri Oġuz Türkmenlerinin keşif-i kitlelerle mütemâdi muhâceretleri neticesinde lisân ve adât itibârıyla daha umumi tabirle -hars noktasından- Türkleşmiştir. Daha Selçûkilerin zuhûrundan evvel bu havâliye muhtelif sebeblerle muhtelif Türk şubelerine

mensûb kitlelerin geldiğini biliyoruz. Cenûbî Rusya steple-
rinden gelen Hazerlerin, Bulgarların, Kıpçak ve Oğuzların
defaâtle indikleri bu sahalara Abbasiler zamanında Fergâna
ve Mâverâ-i el-nehr Türkleriyle de âşinâ oldu. Fakat bu ha-
vâliye asıl bugünkü kavmî ve lisânî simâsını veren muhâce-
retler, hicri beşinci asırdan başlayan Oğuz muhâceretleri-
dir. Daha Selçûkîlerden evvel muhtelif aşiretler hâlinde
Mâverâ-i el-nehre inen ve oradan Şimâlî İran yoluyla "Azer-
baycan" ve "İran" hatlarına gelen "Seyhun" Oğuzları, "Mah-
mud Gaznevî"nin Mâverâ-i el-nehirden "Horasan"a naklettiği
birtakım Türkmen kitlelerinin iltihâkıyla büsbütün kuvvetlen-
mişlerdi, nihâyet Selçûkî Devleti'nin İran'da tesis ve inki-
şâfa çalıştığı bir sırada "Tuğrul Bey" vâki olan davet üzerine
akrabasından "Kutulmuş"ı bir ordu ile beraber Bizanslılara
karşı bunların imdâdına gönderdi. "Alparslan"ın saltanatı
esnâsında (455-475) Selçûkîlerine "Ani" ve "Kars" kalelerini
zabt ve Gürcistan'ın mühim bir kısmını teshîr ile Bizans nüfû-
zunu o havâlide kat'î ve nihâî sûretde kırdılar.

Moğol istilâsından evvel Mâverâ-el nehr ve Horâsân'da,
Şimâli İrân'da, Cenûbî Kafkasya, Azerbaycan, Kürdistân, El-
Cezire Kıtalarında birçok kuvvetli Oğuz Aşiretleri bulunuyor-
du. "İran" ve Azerbaycan sâhaları tamamıyla Türkleşmiş şehir-
ler Türk simâsı almış olduğu gibi "Moğân- مان" sahralarında
da kuvvetli Oğuz göçebeleri yaşıyordu. Moğol istilâsı şark
havâlisindeki Oğuz göçebelerini de garba doğru sürerek bu ha-
vâlideki Türk kesâfetini artırdı. Dördüncü İlhan "Ârgûn" za-
manında (683-691 Hicri) Türkistan'dan kalkarak Fırat ve Dic-
le'nin yukarı vâdilerine hicret eden iki büyük Türkmen aşi-
reti, "Akkoyunlular" la "Karakoyunlular" eski Ermenistan sa-
hasındaki Türk kesâfet-i nüfûsunu dehşetli sûretde tezyîd
ederek o havâliyi bir kat daha Türkleşdirdiler. İşte bu kısa
izâhâtdan kolayca anlaşılıyorki "Azeri Türkleri" dediğimiz

204 unsur, etnoloji itibarıyla "Sirderyâ Oguzları- سیردریا" yani Selçûki-Osmanlı Türklerinin aynıdır; Azerbaycan, cenûbî Kafkas, El-Cezîre, Şarkî Anadolu sahâlarında evvelce mevcûd olan Türk-Oğuz unsuru "Cengiz" istilâsını müte'âkib şarkdan yeni gelen Oğuz kitlelerinin iltihâkıyla bir kat daha kuvvetlenerek buldukları havâliye nihâî sûrette Türkleşdirmişlerdir. Hakikat halde etnoloji ve lisân noktasından şarkî Anadolu / Türkleriyle İran ve Kafkas Türkleri -mezheblerinden ve muhtelif siyasî hakimiyetler altında yaşayarak muhtelif harsların tesirine uğramalarından sarf-ı nazar- müttehid bir kitle teşkil ederlerki, bu kitle ile sâir Anadolu ve Rumeli Türkleri arasında da pek sıkı bir râbita mevcûddur. Lisâniyyat itibarıyla da bu sıkı alâkayı görmemek kâbil değildir: Bugünkü Osmanlı ve Azeri lehçeleri, hakikat halde, eski Oğuzca'nın birbirine çok yakın iki şubesidir. Bugün lehçesinin hükümrân olduğu saha şudur: Evvelâ Cenûb Kafkasya Türklerinin mütemekkin oldukları Kafkas arazisi ve İran Azerbaycan'ı, ki Azeri Türkleri buralarda pek mühim bir kesâfete mâlikdir: Sâniyen, dağınık bir halde Herât havâlisi, Fâris-tân, Horasan ve Tahran vilâyetleri Irak ve Şarkî Anadolu ahâlisinin kısm-ı a'zamı için lehçesi yalnız tekellüm-i lisânî mahiyetinde kalmış, Osmanlı hakimiyet-i siyâsiyesi altında yaşadıkları cihetle merkezîyet tesiriyle İstanbul manevi ve lisânî nüfûzu edebî lisân üzerinde hükümrân olmuştur. Filhalka merkezîyet-i siyasiyenin edebî lisân üzerinde tesiri bilhassa eski zamanlarda o kadar büyükdürki meselâ "Bağdad" Safavilere tâbi' bulundukça "Tebriz lehçesi", Osmanlıların eline geçdikden sonra da İstanbul lehçesi Irak Şâirleri üzerinde tabiatıyla icrâ-yı tesir etmiştir. Bizimle doğrudan doğruya muttasıl bir sahada yaşayan, dilleri ve dinleri esâsen bizimkinden farklı olmayan, yabancı harsların nüfûzu altında kalmakla beraber Türklüğünü unutmayan, "Nesimî"yi, "Fuzû-

lî"yi, "Köroğlu"nu, "Kerem"i bizim duyduğumuz vecd ve heyecânla okuyan bu altı milyonluk Türk kitlesini, siyasi hududlarımızın hâricinde kaldıkları için bir dakika bile unutacak değiliz. Yalnız manevî hayatımız değil hayati menfaatlerimiz de bize bunu emrediyor...

X X X X

"Azerbaycan Cumhuriyeti" bize bu altı milyonluk kitlenin heyet-i umumiyesinin hayatını değil, yalnız bundan bir asır evvel Rusya tarafından mevcudiyet-i siyâsilerine hâtme çekilen üçbuçuk milyon Kafkas Türkünün mâzi ve halini gösteriyor. Müellifin sade bir belâgatle yazdığı sahifeleri lezzet ve merâk ile okurken, Safavi ve Osmanlı Hânedanları arasındaki ve Kurûn-ı vasıtâ'-i mezhep münâferetlerinin tesiriyle kendisini asırlarca "İrânî" zanneden ve halkın yavaş yavaş nasıl uyandığını "Fuzûlî" kuddusî, nebâtî, vâkîf, zâkir seyd-i 'azim" gibi şâirlerin Türkçeyi edebî lisân olarak nasıl yaşattıklarını, Rus hâkimiyetinin açlığı ve Avrupa medeniyetinin tesiri altında millî ve edebî intibâhın ne sûretle başladığı çarlığın yıkılmasını müteakib müstakil Azerbaycan Devleti'nin na türlü müşkülât arasında kurulduğu, nihâyet Bolşevik istilâsı, bu istilâ altında Azerbaycan'ın bugünkü vaziyeti, âdeta bir sinema şeridinin vuzûh ve sür'ati ile gözönünde canlanıyor... Pek salâhiyetdâr, pek sevimli bir kalemin mahsulû olan bu kıymetli sahifeleri dikkat ve ibretle okumasını milliyetperver gençliğe tavsiye ederken, daha Türkçülüğün "Mecnûnâne bir hayal" 'addolunduğu ve Türkçülerin âhâd hânesini geçmediği zamanlarda büyük mefkûre uğurunda beraber çalıştığımız bu eski ve mu'azzez dosta tebrik ve teşekkürlerimizi 'arzetmek lüzûmunu duyuyorum.

AZERBAYCÂN PÂY-I TAHTI

Yeni Doğan Türk ve İslâm

Azerbaycan Hükûmeti, tabii pây-ı tahtı olan Bakû'sunu istirdâd etmekle Türkiye efkâr-ı umumiyesinde büyük sevinçler doğurdu. Bir taraftan düşmanlarımız İngilizlerin oraya hulûlleri diğer taraftan dostlarımız Almanlar Azerbaycan hukukunu ihlâl ile hâlis Türk ve Müslüman merkezini Ruslar için tanımaları İstanbul muhitinde ve bütün Türkiye'de fenâ tesirler husule getirerek endişeli düşüncelere meydan vermişken bayram arefesinde alınan zafer haberi herkese büyük bir ümîd, bir fahr ve meserret verdi.

Efkâr-ı umumiyezimizin samimi heyecanlarla alâkadâr olduğu bu güzel şehir hakkında biraz coğrafi ve tarihî ma'lûmât verilmesi pek fâideli olur sanırım.

-1-

Konağın Deniz - قوناغون (Bahr-i Hazar) sâhilinde cenûbi Kafkasya Malhakâta'nın - ايشورون - (Abşurun) yarımadasında 49, 51 derece tûl ve 21, 40 derece arzında vâki' olan Bakû şehri Azerbaycan'ın yegâne limanını teşkil eder. Abşurun yarımadasının cenûbunda vâki' olan bulunmayan bir taraftan Bâbil, diğer taraftan Dezih nâmıyla suların bağına girmiş iki kol vâsıtasıyla denize karşı âgûş açmış karşı taraftan dahi İstanbul adalarına benzer şekilde sıralanmış olan Zire (Narkin- Kum- Cezire vesâir isimlerdeki müteaddid adalar bu âgûş her nev'i deniz dalgalarına karşı gemileri muhafaza için müşeffikâtgâr bir liman hâline koymuştur.

Bâkû ismi, ma'rûf bir mütâlaaya göre rüzgar döker (Azerbaycan Türkçesiyle yel dökken) manâsına olan "Bâd-kûbe"

isminden muhaffet olarak alınmıştır. Bu ismin Bâkû, hâkim olan şimâl rüzgârına nisbetle kazanmıştır. Türkçü bir muharririn tedkikâtına göre Bâkû ismi bek veya eski Türklerin kullandıkları tabirce bâk kelimesinden me'hûzdur. Bâkû şehri iştikâk-ı asliyyesine göre "Bek Şehri" demek imiş. İbnü'lesir El-Cezirî, Kâmil adlı tarihinde Bâkû şehrini (Bâk- باق) olmak üzere göstermiş ve "Beskircân- سقرجان - i- linde bir şehirdir diye tarif etmiştir. Yakut Hamevî ise, aynı müdekkidin rivâyetine göre Bâkû şehrini (Bâkûye) şeklinde yazarak Nûşirevân'dan evvel Hazar Türkleri tarafından tesis edildiğini kayd eylemiş, Bâkû kelimesinin Bek makâmında bulunan Türkçe (Bâk) kelimesinden iştikâk eylediği mülâhazası, Bâkûlülerin kendi şehirlerini "Bâki" veyahud "Yeni" şeklinde telaffuz etmeleri ile de bir derece münâsebet alıyor. Herhalde tesis tarihi Hazar Türklerine kadar tedkik olunabilen bu "Yıldöken Bey'i" nin başından geçen şeyleri bilmek için esâtir devrelerine kadar geri dönmek ve tarihin karanlık bulunduğu zamanları tedkik etmek lâzımdır.

Bâkû limanının içinde, Bâyil burununun kurbunda suların altında eski büyük bir beldenin enkâzından nişân verir buralar, hasarlar ve oradan sahil boyunda duran Kızkalesi'ne doğru döşenmiş câddeleri andırır harâbeler vardır. Bu âsâr vaktiyle şimdiki Bâkû yerinde mevcut bulunan muazzam bir şehrin ihtişâm hâtıralarını teşkil eder. Bu muhteşem şehrin eski Yunan devrine mahsus "Bâyil" nâmiyle meşhûr bir şehir olduğu iddiâ olunuyor. Bu Bâyîli Belkısın pây-ı tahtı bulunan "Sebâ" veyahud "Sebâyîl" şehriyle iltibâs etdirenlerde vardır. Fakat bu iltibâs hakikatde muvaffak olmasa gerek.

Bâkû yalnız Yunanlılardan değil, eski mîdyâ ve ateşperestlik asırlarına mahsûs âsârıyla da ma'rûfdur. Bâkû havâlisinden 'Sevrâhânî' - سوراخانی - de yer altından çıkan tabii gaz kuyuları üzerinde hiç sönmez ateşiyle yanan meşhûr bir ateş-gede vardır. Bu ateş-gede vaktiyle Azerbaycan'da bulu-

nan atey-gedelerin en nâmdârı idi. Bu yerlerdeki (ateş-i mukaddes) i ziyaret için İran'dan, Hindistan'dan vesâir uzak memleketlerden birçok zâ'ir gelirdi. Azerbaycan kelimesi ateşin âbâd eylediği mekân manâsına gelen âzer-i âbâd-kânden mu'arreb olacakki bu münâsebetle buralarına bu isim verilmiştir. denmektedir. Şimdiki halde etrafı petrol ocakları ve mazot anbarları ile muhât, mensî ve metrûk bir halde bulunan bu mabedi hâla ziyâret kasdıyla gelen meczûblar bulunmaktadır.

"Sevrâhânî" ateş-gedesi Bâkû'yu tedkike gelen seyyâhlarca da görülmesi üzere olunan eski bir mabedir.

Uzak tarihlerden beri âsâra mâlik olan Bâkû, bundan iki asır evvele âid Türk ve Müslüman âsârıyla da müzeyyendir. Şehir "içeri şehir" ve "Bayır Şehir" (bayır, dış demektir) nâmlarıyla ikiye ayrılmıştır. İçeri şehir, eski bir sûr dâhîlindedir. Bu sûr eski Bâkû kalesini teşkil eder. Şehir eskiden bir değil iki sûra mâlikdir. İkinci sûrun ilerisi ise derin bir hendekle çevrilmiştir. Muhâbere zamanlarında düşmanın geçmesini men' için bu hendek sûr ile dolduruluyordu. Şehir Rusların eline geçtikden sonra hendekle birinci sûr tahrib olunarak ikinci sûra el dokunulmamıştır. İçeri şehirde âsâr-ı 'anîkadan Şah mescidi ile Han Sarayı vardır. Bunlar, burada evvelce müstakil bir İslâm Hükûmeti bulunduğuna delâlet eder. Mescidle saray, bir tepe üzerinde bulunan Bâkû Kalesi'nin yüksek bir yerindedir. Ve cidden mimârlığın birer nefis eserleridir. Takriben ikiyüz sene evvel Şirvânşâhîlerden Şah Hüdâyende tarafından yapılmış olan bu binalar birçok zaman Ruslar tarafından kapalı bir halde bulundurulmuş, etrafı askerlerle ihâta olunmuş, ahâli-i mahalliyeden kimseye orası ziyâret etdirilmemişti. Bilâhare mescidin müslümanlara teslimine muvaffakat edilmişse de saray son günlere kadar mahbûs ve metrûk bir halde kalmış, ve en nihâyet cebhêneye mahsus bir anbar haline vaz' edilmişti. Bâkû Belediye-

si müte'addid defalar müracaat ederek burasının âsâr-ı 'a-
tikadan bulunması itibarıyla kendisine teslimini hükûmetden
istemisse de hükûmet aldırmamışdı. Rus Hükûmeti yerli müslü-
manların eski istiklâllerini ihtâr eder eserleri görmemelerini
bilhassa iltizâm etmişlerdi. Yeni teşekkül etmiş İslâm Âsâr-ı
'Atika Cemiyeti'nin teşebbüsüyle müslümanlar inkılâb zamanın-
dan bi'listifâde bu sarayı teslim almışlar ve o günü, Bâkû'nün
diğer bir mesilin hatırlayamadığı mutantan nümâyişlerle tecbil
etmişlerdi. Han Sarayı'nı geçdikden sonra içeri şehri, "Kız
Kalesi" denilen diğer tarihi ile temâyüz eder. Şimdiki halde
başına vaz' olunan bir fener vâsıtasıyla yenicilere rehber-
lik hizmetini gören bu kale Bâkû limânına giren seyyâhların
ilk görecekleri yapıdır. Şekl-i mahsûsda yapılmış olan bu
bina Beyoğlu yangın kalesi irtifâ' ve dairesinde olub yalnız
yukarısındaki dairenin katar-ı binasına nisbetle yangın ka-
lesi gibi târ değildir. Bu kaleye benzer ve aynı isimle mü-
semma olan "kâlâ"lar Bâkû'nun etrafında da vardır. "Şah-ı
Evvelân" nâmıyla ve "Hanbağı" denilmekle ma'rûf eski hüküm-
dâr sayfiyesinin kurbunda "merd-kân" denilen köy civârında
diğer bir "Kız Kalesi" mevcuddur. Bu kaleler vaktiyle birer
askerî tarassud noktaları teşkil edib düşmanın zuhûrunu iş'âr
eder, aynı zamanda da, bir kaleden diğer kaleye memurlar gön-
dermek ve verilen askerî emirleri bir noktadan diğr noktaya
îsâl etmek vâsıtasıyla istihbârât-ı mühimmede bulunmak için
kullanılmış.

Artık hanlara değâl, gemicilere hizmet etmek sûretiy-
le eski vazifesini hâlâ ifâ etmekde bulunan "Kız Kalesi" hak-
kında halk arasında bir rivâyet de vardır :

Güyâ mürtedd hükümdârlarından birisi kendi kızına aşık
olur. Fakat böyle müfteris bir hisden gelecek felâket ve şe'-
âmet sezen bâkire, âşığı bulunan pederinden yüksek bir kale
yaptırmasını temenni eder. Pederi de hemen maşûkasının arzu-
sunu is'âf eder, bu kaleyi yaptırır. Nâmuskâr kız kalede otu-

racağını söyleyerek oraya çıkar ve âilesinin nâmusunu kurtarmak için kendini aşağıya atarak intihâr eder. Bundan dolayı kale "Kız Kalesi" nâmını alır.

Bunlardan başka Bâkû'de eski Türk ve İslâm âsârından birçok üdânlar (su anbarları), mezâristânlar, türbeler, câmiler ; mağaralar dâhi vardır. Türbelerin en meşhuru İmam 205 Rıza Aliyü'lislâm'ın hemşiresi Hakîme / Hatun'un medfûn bulunduğu "Beybî Heybet - *بئبئ*" türbesidir.

Bâkû, muhtelif zamanlarda eski Yunan'ın Arablارın, Hazarların, İran'ın, Türkiye'nin, Şirvânşâhilerin ve bazan müstakil ve nîm-müstakil Bâkû Hanlıkları'nın idâreleri altında bulunmuşdur. İki defa Rus istilâsını reddetdikden sonra nihâyet milâdi 1808 senesinde kat'i bir mağlûbiyet ve inhizâma uğramış ve 1813 üncü senesinde ise 'ahden Ruslara terk edilmişdir. Bâkû güzel bir limâna mâlik ise de arazisi ber-kânidir, yeşillikden mahrumdur. Etrafı kayalık taşlarla, bozkırlardan, toz çöllerden, kireçli taşlıklardan ibâretedir, içilecek suları kuyulardan alınır akar suları yoktur. Mebzûl bulunan sular dahi hemen tozludur. Zaten su meselesi Bâkû'yü her zaman ziyâdesiyle meşgul etmiş, bu ciheti dâima düşünen Bâkûlüler Rus istilâsından evvel bugün "Çiçyanof Kantanı- *چيچيانوف قانتاني* - nâmıyla meşhur olan suyu tahtü'larz borularla getirmişlerdir. Çiçyanof Gence'yi istilâ eden; Târâyağ, Şeki vesâir hanlıklarla İran'ı dehşetler içinde bırakan bir generaldir. (1086) da Bâkû Hanı Hüseyin Ali teslim olması için haber göndermişdir. Zâhirde teslim olacak gibi görünen Hânın pavarlarından Demir Hamza tarafından öldürülmüş kafası Tahran'a Fetihli Şah'a gönderilmişdir. General mezkûr su çeşmesinin başında katlolunmuş idi. Aslı Gürcü olan generalin cesedi 1811'de Tiflis'e naklolunmuşsa da katlolunduğu yere bir âbide yapılarak çeşmeye de "Çiçyanof Kantanı" nâmını vermişlerdir; Türkler buraya sâdece "Kantal" derler.

Kantalın suyu kâfi gelmediğinden eski Bâkûlüler kışın yağmur ve kar sularını mahsûs sûretde yaptıkları tahtü'larz anbarlarda toplamak ve saklamak tedbirini unutmamışlardır. Yukarıda zikrettiğimiz "Üdân" dedikleri (Abdân-su mahfuzu) işte bu su anbarlarıdır.

Bâkû tabiaten susuz ve tozlu bir yer olduğu gibi her tarafı yanar ateşli bir mevki'dir. Şehrin 7-8 kilometre şimâlinde "Betâkâzı" denilen mahalde "yanan dağ" (yanardağ) vardırki her otuz, kırk senede bir defa feverân ederek lâvlar akıttığını ihtiyarlar naklêderler. Bunların bu iddiasını ise, mezkûr dağ mâ'ilesinde müteaddid defalar akmış olan lâvların kat, kat olarak tufan izleri teyîd etmektedir.

"Yanan dağ" vasıtasıyla arasına yol bulub çıkan mevâd-ı berkâniye "Sürahani" "Ahtarma" gibi yerlerde tabii gaz şeklinde zuhûr ve cüz'i bir ateş göstermesiyle isti'âl eder, Sürahani'de eskiden insanları kendisine tapındıran bu ateş şimdiki halde kireç pişirmek amele menzillerini tenvir etmek kısmende petrol madenlerindeki makineleri tahrik etmek, işlerine yararmaktadır. "Ahtarma" daki gaz ise şehirden biraz uzak olduğundan bundan yalnız kışın çobanlar ifâde eder. Bâkû'nün altında saklı bulunan bu ateşi kuzgun deniz bile söndüremez. Bayil cihetinde Neftâlât denilen sâhilin karşısında denizden nebe'ân eden gaz vardır. Su râkid olduğu zaman bu gaz ateş olarak yanar ve su ile ateşin bu imtizâcı hayrete şâyân bir şiiiriyet kesbeder.

Malum ya, yağsız ateş olmaz. Bâkû'nun dağını, ovasını ve suyunu birer ocak hâlinde bulunduran bu ateşlerin yağını da dünyaca meşhûr petrol teşkil eder. Fakat petrol nâmıyla bilmediğimiz mâyi', toprak altından çıkan mâyi'in sâfiyet kesbetmiş, cevheri alınmış diğere bir şeklidir, asıl mâyi' ise neft dediğimiz maddedir. Neft ekser ahâlinin tasavvur eylediği gibi yalnız Rusların hulûlünden sonra keşfolunmuş birşey

değildir. Nefti Ruslardan evvel Azerbaycanlılar, hatta daha evvel oralara gelmiş olan Arablarla İrânîler de bilirlerdi. Arab müverrihleri Kafkasya neftinden haber vermiş, Safeviler zamanında dahi Bâkû'deki neft kuyuları Müstevfîlerin defterlerinde kaylolunmuşdur. Bâkû İdâre-i Ruhânîyye Meclisi'nin defterhânesinde mahfûz bulunan vesâike nazaran vâridâtı kendisine âid olmak üzere Şah İsmail Safevi tarafından "Taze Pîr" denilen türbede medfûn şeyhe birkaç neft kuyusunun ihsân edildiği mestûrdur. Evliya Çelebi merhum bile Seyahatnâmesinde Bâkû'den bahsederken neft kuyularını unutmamış, hatta bu kuyular hakkında bazı tafsilâta da girişmiştir. Evliya Çelebi'ye göre neft kuyularında sık sık çıkan yangınların önüne geçmek için her kuyunun yanına büyük bir kum tepeleri toplanmış, yangın zuhur edince hemen kuyu kumla basdırılır ve bu sûretle yangının tevsi'ine meydan verilmezmiş.

Eski Bâkûlüler, şehrin cenûb-garbîsinde vâki' Neftâlât adlı mevki'indeki kuyularda neft istihsâli ile meşgul olmuşlardır. Şurasıda kayda şâyândırki Bâkûlüler yalnız neftin istihsâli ile kalmayıp istihlâkının tervicini dahi düşünmüşlerdir. Bu maksadla nefti tasfîh ederek petrol haline koymak bugünkü gibi tabh makineleri ile lambalarda isti'mâli keşfedememişlerse de bir nev'i lamba şeklinde ihtirâ' ettikleri "Kara Çırağ" vasıtasıyla tenvirât için kullanmışlardır.

Katran kabilinden ve neft ile toprağın ihtilâtından hâsıl olmakır - اوله قر - dedikleri bir madde dahi "Pîr ullahı" - پير اللهی - denilen âta ile "Dekâh" mevki'inde mebzûliyyetle yetişir. Bu madde asfalt yerinde kullanılarak evlerin sukufunu örtmeğe yarar. Mezkûr maddeden eski Bâkûlüler de istifâde ederek evlerin sukufunu bununla sıvamışlardır.

Bâkû tâ eski zamandan beri mühim bir ticâret merkezi olmuşdur. Bâkû gemicileri eski zamanlarda Ajderhân, Ünzeli, Aşkâbâd limanlarına seyr ü sefer ederek İrân ile Turânı yekdiğerine vaslederlerdi. Bâkûlüler yalnız trânsit nakliyatı

ile kalmayıb yerli metâ'larını da nakledeirdi. O vakit bile neft Bâkû ihracatının mühim bir kısmını teşkil ediyordu. Fakat garib bir tecellidir ki zâhirde her nev'i hazâratdan mahrûm bulunan "Abşûrun" yarımadasının sahil boyundaki kumsal arazide oldukça kıymetli mevrû'ât hâsıl oluyordu. Müstesnâ sûrette Bâkû havâlisinde yetişen Zağferân o zamanki Bâkû ihracatının en girânbâha metâ'ını teşkil ediyordu. Zağferanla beraber "Buyak" denilen bir nev'i nebât dahi külliyetli sûrette ihraç olunuyordu. Gerek Zağferân ve gerek Buyak hâlî iplerini boyamak için en sâbit ve en râyiç boya işini görüyordu.

Sonradan kimyevi boyalar zuhûr ederek bunu tamamıyla öldürmüş, ekilmesi birçok müşkülât ve zahmete menûât bulunan Zağferân hâzılâtını da azalttıkça azaltmıştır. Bâkû'nun sâhil boylarındaki kumluk bağlarda yetişen üzümü, inciri, kavun ve karpuzu dâhi yanardağları, katran adaları müşte'il gazları ile garib bir tezaâ teşkil eder.

Eskiden şehirlilerin ekserisi gemicilik ve ticaretle meşgul iken köylülerden birçoğu dahi devecilik ve sârbânlıkla tevaggul ederlerdi.

Eski şehir bütün şark beldeleri gibi, girintili, çıkıntılı sokaklardan ibâret olup bir câmi ile birkaç mahalle mescidine ve "Örtülü Bâzâr" denilen çarşıya mâlikdir. Câmiler yanında şimdiki hâlde metrûk medreseler dahi vardır.

Bâkû Rusların eline geçtiği vakit 15-20 bin nüfusa mâlikdi. Ahalisi tamamıyla Türk ve Müslüman olup yalnız birkaç Ermeni ailesi mevcuddu.

Halbuki şimdi Bâkû büyümüş, 300.000 nüfusu, câmiî büyük bir ticâret merkezi hâlini alarak beynelmilel bir şehir olmuştur.

Mu'asır Bâkû hakkındaki tafsilât sonraya bırakıldı.

21 Eylül 1334

Odlu Türk

Millî Meseleler

AZERBAYCAN HEYET-İ MURAHHASI REİSİ RESÛLZÂDE

EMİN BEY'İN MÜHİM BEYÂNATI

Ahiren, Darü'lfünûn müderrislerinden Halim Sabit Bey, Muhterem Resûlzâde Emin Beyefendi'ye bir mektub göndermiş, Kafkasya'da hatta bütün şark ve şimâl Türk âlemlerindeki millî cereyanlar hakkında istizâhâtda bulunmuş. Cevablarının bir gazeteye veya mecmualardan birine verilmesini de rica etmiş olduklarından Resûlzâde Emin Beyefendi'de mecmuamızı tensib buyurarak izâhnâmelerini göndermişlerdir. Büyük bir memnuniyetle aynen derc ediyoruz.

Sorulan sualler şunlardır :

1-Kafkasya Müslümanları arasındaki siyasi cereyanlar ve fırkalar hakkında ma'lûmât,

2- İttihâd-ı İslâm etrafında toplananların (sünnilik) ve (şiiilik) meselesine nazarları nasıldır.

3- İttihâd-ı İslâm cereyanı ne merkezdedir.

4-Türkçülük cereyanı ne zaman başladı, ve bugünkü hâl tezâhürâtı ne merkezdedir.

5- Bizim İstanbul gazetecilerinden birinin şüphe ettiği vechle (sünnilik) ve (şiiilik) akîdesinin Türkçülük cereyanına karşı ziyânı var mı? Ve bu muhterem akîdeler hâk erbâbının bir yerine yaklaşmalarına mâni' olacak sûretde var olarak mı izâh ediyor:

X

X X

Muhterem Halim Sabit Bey.

Kafkasya ahvâl-i siyasiyyesi ile ora ahâli-i islâmiy-

27 yesi hakkında birtakım istizâhâtı mütezemmin mektubunuzu / Bursa'ya gitmek üzere aldığımdan cevâbını biraz tehirle yolladığım için ma'zûr görünmemi ricâ ederim, efendim.

1- Kafkasya Müslümanları arasında en kuvvetli cereyân milliyet cereyânıdır. Milliyetperverlik Kafkasya İslâmlarınca iki nev'i tebellür etmektedir: Türkçülük, İslâmcılık Türkçülüğü terviç eden kuvvet Türk Adem-i Merkeziyyet Fırkası "Müsâvât"dır. "Müsâvât" daha Rusya hürriyetinin ibtidâsında iken millî-mahallî prensibler üzerine kurulu Kûsma Halk Cumhuriyeti (Cemâhir-i Mütefakka-i Enâm) esâsını müdafaa etdi. Fırkanın nazariyesi bütün dünyanın millî hükûmetlere taksim edileceği hakikatine isnâd ediyor. Bu fırkaca ideâl olarak büyük bir Turan mutasavverdir. Bu Turân Türk Hükûmât mütefakkası şeklinde vücud-pezir olabilecektir. "Müsâvât" Fırkası Türkçü olmakla beraber İslâmiyetdeki câmia-ı diniyyeyi dahi takdir eder. Beynelmâliyet-i İslâmiyye fikrinin müdâfi'idir. İttihâd-ı İslâmı üçyüz milyonluk efrâdın ittihâdından ibaret bilmek onca muhâl ve hayâldir. Halbuki medeniyeti harîsi ve hayat-ı siyasiyyesi ile beraber diri vücud haline gelen milel-i İslâmiyyenin menfa'ları iktizâsı olarak ittihâdları hem tabii, hemde mümkünü'lvukû'dur.

Bu iki esasla beraber "Müsâvât" Fırkası Türkçülük de beynelmileliyet-i İslâmiyyenin de yalnız muasır olmak ve asrımızdaki fûnûn ve sînâyi' ile mücehhez bulunmak sûretiyle vücûd-pezîr olacağına emindir. Bunun içinde "demokrat"dır râdikâldir.

Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak fırkanın düstûr-ı esâsını teşkil eder.

"Müsâvât" Fırkası sosyalist bir fırka değildir. Fakat "şoven" bir milliyetçilikten de beridir. Kafkasya İslâmları terakkiyât-ı iktisâdiyye nokta-i nazarından feodalite halinden çıkarak sermayedârlık usûl-i iktisâdiye geçiyorlar. Burjiva kısmı burada bir âmil-i terakkidir. "Müsâvât" Fırkası'nın tarz-ı hareketi de bu cihete ma'tûfdur. Hukuk-ı enâmı muhafaza

etmek üzere Fırka-i Terakkiperver bulunan nev-zuhûr burjuva kısmıyla bi'litlâf mâni'-i terakki bulunan eski feodalizm tesirinde bulunan kuvvetlere karşı muâriz ve mübâzir bulunmaktadırlar. Fırkanın bu hususiyeti bilhassa arâzi meselesine âid olan programından anlaşılır. Fırka eski han ve beylerin elinde fâidesiz bir sûretde kalan büyük çiftlikler aleyhindedir ve bu gibi arazinin cebren alınışında muhtaç bulunan zirâ'a paylanması tarfdarıdır. Fakat aynı zamanda paylanacak arazinin köylünün mülkiyetine verilmesini bilhassa iltizâm eder. Çünkü mülkiyet esâsının ibkâsında bir âmil-i terakki görür. Muhtaç olduğu toprağı köylü bedava alır fazla arazisi müsâdere edilmesi yüzünden hasâr-dide olan çiftlik sahibi de temin olunuyor, gerek imân ettiği uzak emel, gerek istihsaline çalıştığı yakın maksad ve gerek bunların husûlü için tuttuğu yol az bir zamanda fırkaya büyük bir ekseriyet kazandırdı. Gerek Birinci Kafkasya Müslüman Kurultayı'nda ve gerek onu müteakiben Moskova'da toplanan Büyük Müslüman Kurultayı'nda fırkanın terviç ettiği nazariye ve takdim ettiği siyâsi karar-nâmeler ekseriyet kazandı millî-mahallî muhtâriyetler esâsına müstenid bir Rusya Cumhuriyet Mütefakkası hakkındaki mutallibi mütezıman bulunan karar-nâmenin Moskova Kurultayı'nca bir ekseriyet-i kahire ile kabulü "Müsâvât" Fırkası'nın zafer-i nihâ'isini teşkil ediyordu.

Moskova'da fırkanın emel-i siyâsiyesine karşı mücâdele eden cereyân İslâmcı ve merkezîyetçi cereyân idi. Bu cereyâna göre müslümanlar bir millettirler. İslâmın terakki-si de Rusya demokrâtyasının terakkiperverâne ve müceddidâne tesiriyyesine bağlıdır bunun için de ayrı ayrı Türk veya Müslüman muhtâriyet-i mahalliyelerine arz-ı ihtiyaç etmeden Moskova veya Petrograd'da millî ve medenî işlerin rû'iyeti için bir müslüman parlamenti davetiyle iktifâ etmeli başka hususlarda ise Rusya Cumhuriyeti'nin kâmil'ülhukuk bir vatandaş olub kalmalıdır. Moskova muzafferiyetinden sonra Türk-

çölükle Adem-i Merkezîyet fikri Rusya İslâmları arasında oldukça yol aldı. "Müsâvât" Fırkası'nın tesiri Kafkasya dâhilinden çıkarak Volga boylarına, Kırım'a, Türkistân'a kadar nüfûz etdi. Türkistan'da husûsi sûretde şubeleri açıldı. Dağıstan'da keza ^{huzurları} tesis edildi. Kafkasya Azerbaycan'ı bulunan Bâkû; Gence, irvân vilâyetleri ise az bir zamanda fırka teşkilâtlarının şebekeleri ile örüldü nihâyet Bâkû'da ilk Kafkasya Kurultayı'nı andıracak derece-i şekveli bir fırka kurultayı tesis etti. Bu kurultayda milletin bütün sınıf müterakkisi iştirâk ediyordu. Kurultay nümâyedelerinin nisfından ziyâdesi köylü ve amele olarak zahmetkeş halkın nümâyendeleri, nisf diğeri 'urefâ kısmı ile gençlik idi.

Türkiye'deki Türk Ocakları'nın programına siyâset dahi ilâve etseniz hemen Müsâvât Fırkası pakkında bir fikir edinebilirsiniz: "Müsâvât" Fırkası'nın emirnâmesi boyunca talep olunan Azerbaycan, Kırım, Kırgızistân, Başkırdistân, Türkistan muhtariyetleri bugün iyi kötü bir hakikat hâlini almış oldu.

Türk federalizm, başda "Açık Söz" olmak üzere, gerek Kafkasya ve gerek sâir nikâtda neşrolunan matbuât-ı İslâmiyenin ekseriyeti tarafından müdafaa olunuyor gençlik ekseriyet itibârıyla bu millî garkaya mensubiyeti ile kendisine manevi bir kuvvet iktisâb etdiriyor idi. Fırkanın merkezi Bâkû'de bulunuyor idi. Bâkû sanâyi' ve ticaret merkezidir. Son zamanlarda nâkûs-ı umumiyesi dört yüz bini artmakta olan bu şehir ticaret ve sanâyi'ce epey ilerlemiştir burada yüzbine karîb yalnız amele vardır. Bütün Rusya fabrika ve zâvûdlarına verdiği petrol vasıtasıyla Rusya hayat-ı iktisadiyye ve sanâ'iiyesinin muharriki makamında bulunan madenlerde çalışan bu sa'y ordusu sosyalizm fikirlerinde çok ilerlemiş olan beynelmilliyet fikrinin bir âmil-i müessiridir. Ameleden ilâve burada tüccar vesâir mütevassıf sınıflara mensub olmak üzere

dahi birçok hâricden kelime-i anâsır vardır Böyleki aslında bir Türk şehri iken Bâkû Amerika şehirlerine benzer akvâm-ı mahşeridir. Böyle iken şâyân-ı dikkatdirki müslüman amelesinin ekseri hemen "Müsâvât" Fırkası'na mensubdurlar. Bâkû amelesinin hemen nısfı müslümandır.

"Müsâvât Fırkası" Kafkasya hayat ve şerâit-i İslâmiyesi nokta-i nazarından bir merkez fırkasını teşkil ediyordu. İbtidâî hürriyetde her yanda tesis etmeğe başlayan millî komitelerde bu fırkanın bir âmil-i müessir olduğu görülüyordu. Her merkez gibi "Müsâvât" iki cenâhdan dûçâr-ı taarruz oluyordu. Sağ cenâhda "ittihâd-ı İslâm" emeli ile teşekkül etmiş muhafazakârlar duruyorlardı. Bunlara ekseren büyük mülkdârlardan feodalizm an'anâtı ile kat'i alaka etmek istemeyen erbâb-ı 'akardan ibâret edilir. Evvelce "Rusya'da Müslümanlık" ünvanıyla tesis edib nazariyece islâmiyetin kavmiyet prensiblerine mütehammil olmadığını ileri sürüyor. Türkçülüğü bir tefrika gibi telakki ediyorlardı mesâil-i içtimâiyye bâbında ise muvâffık şer'-i şerif hallolunavak diye işin içinden çıkıyorlardı. Ba'de bu fırka "ittihâd" ünvanıyla adlanmışdır.

Sol cenâhda evvel başdan müslüman bolşevikleri daha sonra münşevikleri geliyor. Üçüncü derecede müslüman sosyalistler ittifakı duruyordu. Müslüman bolşeviklerin başında Doktor Zimanof durmuşdur, siyâsiyâtçe pek kötü nazar olan Zimanof ile arkadaşmarı Rus, Ermeni vesâir beynelmilel boyşevik heyeti ile teşrik-i mesâi ederek "Müsâvât"ın milliyetperverliğine karşı bütün hiddet ve şiddetleriyle mübâzere ediyorlardı onlar evvelde Azerbaycan vesâir hususu Türk ve Müslüman muhtâriyetlerine zıd olub Türk mukadderât-ı siyâsiyyenin Rus amele ve köylüsü takdirâtından ayrı olmadığını iddia ediyor müslüman amelesini ile köylüyü, ağaları, beğleri, hanları ve onlara hizmet eden "nâmussuz" hill-i irfân ve muharrirleri tard ve nef'i etmeye davet ediyorlardı hatta Rus bolşevikleri esas itibarıyla mukadderât-ı milliyeyi milletin kendisi

28 tayin etmeğe muvaffakat etmekte iken bunlar müslüman kitlesinin böyle bir tayin mukadderât keyfiyetinden istifâdelerine bile râzı olmuyorlardı. Çünkü böyle olursa cemâat-i avâm olduğundan ağaların mevki'-i iktidara geçeceklerini tahmin ile müslüman "müfte-hor"nun tegallübünden ise beynelmilel "Proletaryât" hâkimiyeti daha ıslahdır, diyorlar. Bunlar ibtidâdan âhire kadar her nev'i teşkilât-ı milliyeye mu'âriz olub "Müsâvât"ı dahi aks-i ihtilâlcî bir kuvvet olmak üzere enzâr-ı ecânibinde teşhir etmeğe sa'y ediyorlardı. Böyle iken / Bir-
kit - برکت - ve Yersink'e - یرسینکه - nüfûz ve itibârları yalnız kendilerinden istifâde eden bolşevikler nezdine münhasır kalarak müslüman kitlesi huzurunda ise itibâr ve nüfûzları yok idi. Amele mahallelerinde müslüman bolşeviklerini müslüman ameleler her zaman 'adâvetle karşılıyorlardı.

Bolşevik sosyal demokratlardan sonra sol cenâh partilerinden münşevikler geliyor. Bunlar dahi bolşevikler gibi milliyet cereyânını menfî bir nazarla görüyor; fakat onlar kadar ifrâta varmıyarak itidâl ile hareket ediyorlardı. Bunlarda zaif bir mevki'dedirler.

Sol cenâha mensûb olmak üzere üçüncü derecede müslüman sosyalistler ittifâkı geliyor. Bu mu'in bir parti şeklinde değil, sosyalist meşreb, râdikal düşünen bazı gençlerin ittihadından ibâret bir uyuşmadır. İçlerinde İslâmcı da var, Türkçe'de bunların sosyalizmi herhalde milliyet renk ve ruhuyla meşbû'dur nazâriyatça sosyalist olsalar da 'amelîyat ve fiiliyâtça hemen milliyetperverdirler.

Bunların "müsâvâta" karşı vâki' olan tenkidâtı diğerleri kadar 'adâvetkârâne değildir. Mesâ'il-i milliyede ve ekser mesâ'il-i içtimâiyede merkez fırkasıyla tevfiğ-i hareket etmek taraftarıdır.

Bu fırkalar hâricinde birtakım ahâlîce ma'rûf cemâat hâdımları dahi vardır ki fırkaların hiçbirisine mensûb olmayıb bî-taraf nâmıyla meşhûr olmuşlardır. Bu bî-tarafdar dahi

ekseren tarz-ı hareket itibâriyle "müsâvâtçı" olub ekseren de onunla teşrîk-i mesâi ve tevhîd-i harekede bulunmuşdur. Bu müteferrik cereyânların Kafkasya müslümanları arasındaki derece-i itibârları ise aşağıdaki 'adedden anlaşılabilir.

Mâverâ-yı Kafkas "Seym"inde 44 müslüm azâdan otuzu "Müsâvât" Fırkası ile bî-araflara, yedisi sosyalist ittifa-kı'na, dördü Münşeviklere, üçü de "ittihâd"a mensûb olub içle-rinde bir kişi de olmak üzere Bolşevik yok idi.

Azerbaycan şurâ-yı milliyesinin fırkalarca taksimâtı dahi bu merkezdedir.

Bâkû bolşevikler istilâsına geçtikden sonra merkezi teşkilât-ı siyâsiyeleri yağma târâç edildikten sonra Kafkas-ya ahâli-i İslâmiyesi bir taraftan Bâkû'de intişâr eden mat-bûâtdan diğer taraftan da müterakki ve milliyetperver bir merkez idâreden mahrûm kaldılar. Bu sâyede muhît sağlaştıkça sağlaştı ki bu da nüfûz-ı siyâsiyenin râdikallerden muhâfazakârlara geçmesini intâç eyledi.

Bunun tesirinde olarak yeni birtakım teş'ubât-ı siyâ-siye görünmeğe başladı ki bunun derece-i itibâr ve ehemmiye-tini gösterecek bir fırsat ve vakit daha zuhur etmemişdir.

Cenûbî Kafkasya'da hayat-ı siyasiye bu merkezde iken Şimâli Kafkasya'da siyâsi cereyânlar biraz başka bir yolda cereyân eylemişdir.

Burada emânet ve müridlik esâsına müstenid dinî bir cereyân âp-âni kuvvet peydâ ederek herşeyi şeriate tâbi' et-dirmek isteyen muasır bir medeniyet üzerine muntazam bir u-sûl-i idâre tesis ile bütün dağlıları yaşadıkları şerâit-i hayatiyenin müşterek menâfi'i üzerine tevhid etdirmekten ve Şimâli Kafkasya ile Dağıstandan mürekkeb bir vicdâniyet-i siyâsiye icâdından ibâret diğer cereyân ile beraber birde dağlı bolşeviklerden ibâret üçüncü bir meslek-i garib var-dır. Ahar-ı beyhî her yanda olduğu gibi burada da tahribkâr bir rol oynamaktan başka bir işe yaramaz. Evvelincisi ise

asra uymaz vehmiyyât ile muharrikdir. Ortadaki merkez cereyanı ise Şimâlî Kafkasya nâmına hareket eden hükûmeti tesis edenlerden ibâretidir. Bunlar birincilik metâlini tadil ve temin-i nüfûz ve itibâr ederek bir hayat-ı siyasiye tesisine muvaffak olabilecek mâhiyetdedirler. Bolşevikler hâricinde rahi Şimâlî Kafkasya münevverânı meyânında Rusya mütemayilleri bulunub onlarla teşrik-i mesâi etmek tarafdârânı bulunmuşsa da hiçbir zaman kitle-i nâs tarafından mazhar-ı kabul olmamış, Bolşevik hurûcundan sonra ise tamamıyla ortadan kaldırmışlardır.

Şimdiki halde Kafkasya'nın gerek şimâlinde ve gerek cenûbunda olsun Türkiye teveccühâtından, Türkiye temâyülâtından kuvvetli bir cereyan tasavvur olunamaz, kalb-i milletden kopan bu arzu-ı adetan unsuru bir mahiyet iktisâb eylemekdedir. Azerbaycan Hükûmeti'nin daveti üzerine Gence'ye gelmiş olan ordu-yı Osmaniye Kumandanı Muhterem Nuri Paşa Hazretleri'ne karşı emsâli nâ-mesbûk bir sûretde gösterilen istikbali, millî genç şâirlerimizden 1. Cevâd Efendi'nin "Niye Gelmedin?" 'atâb-ı âşıkânesiyle hitâb eylediği Türkiye hakkında beslediği hissiyâtı ile arzu-yı umumiye ne derece sâdik bir tercüman olduğunu gösteriyordu.

2- İttihâd-ı İslâm, Kafkasya için artık bir emel ve arzu şeklinden çıkarak tatbikât ve 'ameliyyat meselesi teşkil eylemiştir. İftirâk-ı İslâm birçoklarının düşündüğü gibi mezheplerin taaddüdünden hâsıl olma bir mesele değil, belki erbâb-ı mezâhib arasındaki adem-i tahammül ve yekdiğerine karşı ibrâz olunan ihtirâmsızlık meselesi idi. Hürriyet-i mezâhib hürriyet ve vicdân meselesidir. Ehl-i mezâhib arasında mesâhile ve ihtirâm mevcut olursa ihtilâf vâki' olursa rahmetlik olur. Bu hal Kafkasya'da tamamıyla hâsıl olmuştur. Şimdiki halde Kafkasya'da şiiiler de var, sünniler de. Fakât şii ve sünni meselesi yokdur.

3- Şiilik ve sünnilik birer içtihad meselesidir. Kafkasya ittihâdçılarınca içtihadlar muhterem tutulmalı, kimse kendi

içtihadından dolayı muâheze edilmemelidir. İttihâd-ı Tevhîd mezâhib şeklinde telakki edib de Kafkasya ittihâdçılarında bazı müfridleri sünniligide şii ligide inkâr ederek : "Ben ne sünni, ne de şii değil, İslâmım" diyenler varsa da inâd ve taassub olmayınca fûrû'un aslı unutturmayacağına kâni olanlar ve ittihâdın iktifâ edenler daha çokdur.

4- Türkçülük cereyânı aslına bakılsa Bâkû'de yevmi Türkçe gazeteler tesis olunduğu andan itibâren zımnî bir sûretde başlanmışdır. Ana Dili Mektebi, Ana dili yazısı talep ederken Kafkasya cemaat-i İslâmiyesi hemen Türkçülüğe sülûk ediyordu. Muhterem Ağaoglu Ahmed Bey kendi "irşâdı" ile İslâm İslâm diye bağıyor ve ittihâd-ı islâmdan bahsediyor dese de bu bir lafzdı. Manâ itibâriyle dönedolaşa İslâmcılık bir Türkçülük şeklini alıyordu. Bin dokuzyüz beşde Hüseyinzâde Ali Beyefendi Bâkû'de neşrolunan "Füyûzât"ı ile "Türk kanlı, İslâm itikâdli ve Frenk kıyafetli olalım" derken daha sarîh bulunan "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" düstûrunu ilhâm etmek istiyordu. Her ne kadar Ahmed Bey'le Ali Bey Türkleri telkin ediyorlar dese de âşikâr Türkçülük etdikleri yokdu. Bu fikir sonradan kuvvet bulmaya başladı. "Türk Yurdu" nun yurdculuğun Kafkasya üzerine tesiri oldu. Nihâyet "Açık Söz" gazetesi yevmi bir gazete olmak üzere Kafkasya'da Türkçülük cereyânının vâsıta-i neşr-i efkârı bulundu. Bir çok genç şâir ve muharrirlerimiz Türkçülük mesleğinin müridi keşildiler. Mehmed Emin Bey Türkçesini herkes taklide başladı. Bu yolda, Cevad Bey nâm-ı genç bir şâirimizin "Koşma" nâmıyla neşrelediği numûneler parmak usûlü şiir yazmada Azerbaycanlı Türklerin muvaffakiyetlerini gösterir. Diğer muktedir şâirimiz bulunan Hüseyin Câvid Efendi'nin dahi parmak usûlüyle yazdığı kıymetdâr parçaları vardır. Kafkasya Türkçüleri aynı zamanda halkçıdırlar. Halk Edebiyatı'nı tedkik eden müdekkiklerimiz hayat-ı milliyeyi tasvirle uğraşan muharrirlerimiz ve Türklüğü ruhuna yabancı bulunan tesirâtdan hü-lâsa çalışan mücâhidlerimiz vardır.

Siyâset sahasında ise Türkçülüğün ne derece müessir olduğunu yukarıda zikrelediğimden bir daha tekrara lüzum göremiyorum.

5- Şiilikle siyyâniliğin Türkçülük cereyânına ziyânını bilmiyorum. Şiiliğe sünnilik cereyânlarının Türkçülükden pekçok zarar gördükleri ise meydandadır. İttihâd-ı İslâm fikri her yerden ziyâde Kafkasya'da rûy-ı kabul gördü. Çünkü bu fikir aynı zamanda milliyet fikri ile de tev'em geliyordu. Çünkü şii de sünni de kendisinin Türk olduğunu derk edince müveccib ihtilâf birşeyi kalmıyor. İkisi de koyu ittihâd-ı islâmci kesiliyordu. Doğrusu meskûr gazetenin mülâhaza-i ma'lûmesini okurken Şimâlî Azerbaycan Türkleri nâmına hissiyâtım rencide olmuş, yüreğimde bir acı duymuş idim. Suâlinizle mezkûr acının yüreğimde kalmadığına sebep olduğunuz için size teşekkürler ederim.

S. 54, Shf. 26,27,28

Azerbaycan Heyet-i Murahhasası Reisi

RESÛLZÂDE Mehmed Emin

MUSAHABE

MİLLİYET HUDUDU , VATAN HUDUDU

İmparatorluk devrinden yeni çıktığımız zamanlarda yeni iki cereyan arasında kaldık: Bir kısım mütefekkirlerimiz, mensub olduğumuz din itibarıyla bizi büyük İslâmiyet zümresi içine sürüklüyor, diğer bir kısım da ırkımıza istinâd ederek bizi Asya'nın Türk âlemiyle birleştirmek istiyordu. Milliyet cereyanının her hisse galebe çaldığı bu sırada, ikinci cereyan gitgide kuvvetlendi. Bir zaman olduki lisânımızı, âdetlerimizi hatta adlarımızı hep Asya Türklerine uydurmağa çalışdık. Milliyeti kendi hududlarımız haricinde aradık. Millî vahdeti kan birliği zannetdik. "Turan" bir mefkûre oldu. Türklük kendi vicdanımızda aradığımız bir duygu değil, Kafkas dağları ve Hazar Denizi ötelinde, eski tarih sahifelerinde araşdırdığımız birtakım şekiller ve müte-hasselerdi.

Dinî hissiyatın coğrafi hudud haricinde bir vahdet husûle getirmeğe kâfi bir âmil olmadığı tecrübelerle anlaşıldı. Kurûn-ı vüstâda en bâriz ve müşterek sıfatı "Hristiyanlık" olan bir Avrupa karşısında müttehid bir islâm âlemi mevcuddu, fakat bugün Hristiyan milletleri ayıran birçok kuvvetli farklar Müslüman milletlerini de birbirinden ayırıyor. Dinin millî vahdeti husûle getirmeğe kâfi olmadığını anlatmak ırkın milliyetde hiç âmil olmadığını isbât etmekden daha kolay olacakki, Afrika'nın, Asya'nın Müslüman memleketleriyle hatta Suriye ve Irak ahâlisi ile aramızda pekçok ayrı gayeler olduğunu kolaylıkla kabul edenler, Türk milleti hâlâ ırk yani kan farklarıyla ayırmak, parçalamak istiyorlar.

Bin kere tekrar edilmiş hakikatler sırasına geçdi: Yeryüzünde hiçbir millet yokdurki, bütün efrâdı aynı ırktan, aynı kandan olsun. Tarihin en eski ve ibtidâi milletlerinde

bile böyle bir saffiyete tesâdüf edilmiyor. Tarihin kaydetmediği karanlık devirlerde aynı ırktan ayrılmış insan kitleleri bugün, birbirliriyle hiçbir râbitası olmayan ayrı millitler teşkil ettiler. Irk nazariyesi, eski ilmin artık hiçbir hakikat ifâde etmeyen mevfûmesi sırasına atıldı. Aynı dinden olmak nasıl bir millet teşkiline kâfi gelmiyorsa, aynı ırktan olmak da, insanları birleştiren, birarada yaşatan kuvvetli râbitalardan hiçbirini teşkil etmiyor. Bugün insanları birbirine bağlayan ebidî râbitalar ne yalnız din-dâyılık, ne de kandaşlıktır.

Milliyetin birinci şartı aynı coğrafî hudud içinde aynı lisânı konuşmak, aynı siyasî teşkilata, aynı ırka hü-lâsa aynı harsa tâbi' olmaktır. Binâenaleyh Türk Devleti'nin hududu dâhilinde, bugün konuştuğumuz Türkçe'yi konuşan, his-siyâtı bizimkine uyan aynı ırk ve âdâta tâbi' olan her ferd bizim milletimizdendir. Bilakis, Türkiye hududları haricinde başka siyasî teşkilâta tâbi' olan, bizim dilimizi konuşamayan, bize yabancı bir hars içinde yaşayan insanlar milletdaşımız değildir. Afrikalı yahud Hindli bir müslümanla aramızdaki râbita ne derece uzak ve ne derece ehemmiyetsiz ise, ırken, yani ecdâdı itibârıyla bizden ayrı, meselâ Çerkes, Arnavud, Arab, Kürd, Laz, Gürcü olubda senelerden beri bu topraklarda, bu devlet gayesiyle yaşamış, Türkçe konuşan, Türk ırk ve âdâtına, Türk harsına tâbi' insanları ırk kaygısıyla içimizden ayrı farzetmek o derece büyük bir hata olur.

Bu zavallı millet zaten o kadar azdırki, bin türlü yanlış mülâhazalar ve bahanelerle içinden bir kısmını ayırmağa çalışmak cinâyetdir. Bazı muhâfilde, birtakım zevâtın hangi düşüncelere esir olarak bu iddiaları ileri sürdüklerini bil-miyoruz, fakat herhalde bu temâyülleri büyük bir endişe ile görüyoruz. Millî vahdeti hakikat haline getinmek için bu lüzumsuz kan ve ırk kinini ortadan kaldırmalıyız.

Millî vahdetden bol bol bahsedildiği bir sırada bu vahdete muzır olacak telakkilerden biri de herkesin, vatanı

kendi doğduğu, büyüdüğü havâlıden ibaret farzetmiştir. Çocuklar için bütün kâinât gözünün ve ellerinin eriştiği sahadır; çünkü büyüdükçe müfekkiresinde kâinâtın hududa büyür. Nihâyet vatan hissi, kendi evinin, kendi köyünün, kendi kasabasının sevgisi etrafında inkişâf eder. Bu ilk tabii muhabbeti, bir taraftan terbiye ve tahsil, diğer taraftan bin türlü alâka ve râbitaları yavaş yavaş bütün vatan hududuna teşmîl eder. Terbiyenin, yahud hayatî münfed ve alâkâların bu ilk yurd muhabbeteni inkişâf etdiremediği insanlarda vatanperverlik hissi pek mahdud kalır; bu gibilerde bir nev'i hûd-pesendlik hakimdir; içinde doğdukları ve yaşadıkları havâlinin refâhını, bütün memleketin saadetine tercih ederler. Bunlar, tanıdıkları vilâyet hududu haricindeki toprakları düşman toprağı, ülfet ettikleri havali haricindeki insanları düşman teb'ası 'addederler. Şehir ve hemşehrilik hissi, vatan ve vatandaşlık hissine galibdir. Şübhesiz kendi kasabasının, kendi şehrinin, kendi vilayetinin menfaatlerini kıskançlıkla müdafaa etmek yine vatan için çalışmak demektir. Büyük vatan hududu dahilinde muhtelif küçük vatanların hususî menfaatleri, hususî âdetleri hatta bazan hususî lehçeleri vardır. Bu küçük farkların heyet-i mecmuası o havâliye ayrı seciyeler, ayrı ihtiyaçlar verir. Bu hususî seciyeler büyük vatanın umumi menfaatlerine zarar vermez. Elverirki, bu hususi seciye hususî ve mahdud mesai, bu havali kıskançlığı, çocukluğun yahut cehaletin bir neticesi olmasın. Kendi şehirlerinin ve kendi hemşehrilerinin menfaatini arayanların bu gayreti vatani ve vatandaşları, bundan ibaret zanneden bir kanaatin neticesi olmasın... Büyük vatanın menfaatleri mevzu'-ı bahs olunca bu hususî menfaatler derhal unutulsun.. Fakat maalesef görüyoruzki terbiye ve tahsil noksanından, memleketimizde münâkile ve münasebet vasıtalarının az olmasından bizde havali vilayet, hatta kasaba bazan diğer vatan aksâmının sevgisine mâni' olacak kadar kuvvetli oluyor..

Bu küçülen vatan hududu dahilinde bizbize kaldık:

artık insanları mevâhûm kan farklarıyla, memleketi de küçük küçük havali hududlarıyla parça parça etmeyelim.

S. 71-5, Shf. 73

Necmeddin Sadık (SADAK)

İçtimaiyyât

ASYA'DA MİLLİYETPERVERLİK CEREBANLARI

Muharriri Rojelavon

Fevka'ltabi'iyeye imân ile beslenen arz-ı mukaddesde her yeni fikir tasavvufi bir şekil alır. Şark ülkelerinde inkişâf eden milliyetperverlik bütün Asya için hakiki bir dindir.

Bu yeni din sâliklerine, vaktiyle cedlerinin kadim dinlere karşı gösterdikleri saf ve derin imânı telkin ediyor. Bu dinin de peygamberleri var. Bunların adı Türkiye'de Mustafa Kemâl, Hindistan'da Mahatma Gandhi, Mısır'da Zağlûl Paşa'dır. Bu dinin de mukaddes kitapları var : Anadolu Misak-ı Millisi, Şam Beyannâmesi, Hind İstiklâl Fırkasının Beyânnâmesi. Bu dinin de Ameritesâr, İzmir, İskenderiye gibi kurbanları, ateşin propogandacıları, mütevahhiş müfritleri, havârilere, meczûb mücâhidleri var. Bu din de hakiki mucizeler gösteriyor. Göze görünmeyen sapanların tesiri altında Asya'daki İngiliz "div"i sendeliyor, diğer Avrupa memleketleri mevki'lerini terk ediyorlar, ve muzaffer "büyük itilâf" altı milyon mecâlsiz Türk tarafından mağlub ediliyor. Nihâyet bu dinin, nâmütenâhi bir nüfûz ve kudrete mâlik kâbesi de eksik değil: Bu da Ankara'dır. Vatanperverlik timsali kalesi olan Ankara'nın nurlu hâlesi, şübhe anlarında mütereddidlerin vecdini vanlandırıyor, müminlerin imânını takviye ediyor.

"Rûr" gürültüleriyle şaşkınlaşan Avrupa , Asya a'mâkından çıkan büyük velveleyi pek fenâ işliyor. Eğer "Nil" kenarlarından "Andu" a kadar vahim hadiseler, şark ile garb arasında açılan yeni ihtilâfın vüs'atını zaman zaman göster-

mese, Avrupa, menfaatlerini rû'iyet ufkunun dar hududları içine kapamağa râzı olurdu.

Şübhesiz harb Asya'nın ruhî tekâmülünü tecil etdi. Fakat nâfiz müşâhedeciler, bugün devletlerin müstemleke binâsında geniş yarıklar açan, tarihin karanlıklarından unutulmuş milletler kafilesi meydana çıkararak ve kuvvetli imparatorlukları küçük devletlerden mürekkep bir toz haline getiren bu takallübün i'râzını daha geçen asrın bedâyetinde gösteriyorlardı.

Asrın başlangıcında Asya harekete gelmişti. 1908'de Jön Türkler, 1909'da Genç İranîler 1912'de Genç Çinliler Abdulhamid'i, Mehmed Ali'yi ve Çin kralını, ecnebi müdahalesine karşı aynı aksülamel ihtiyacıyla tahtından indirdiler. Bu bakanlar yerine Avrupa medeniyetinden alınma yarı demokratik hükümetler ikâme etdiler. O Avrupa ki, bu müsâvât ve hürriyet fikri, Asya üzerine atdığı askerî ve iktisadî ağ içinde inkişâf etmiştir. Karadeniz'den Piçîlî Körfezine kadar sayısız gazneler ve cemaatler teşekkül etdi. Ve yavaş yavaş vatanperverlik hissiyatı Çinlileri kadîm an'anelerinden ve Hindlileri mukaddes "Nirvana"larından kurtardı. Avrupa'da dinî mücadeleler nihayet bulmuşdu.

Fakat bu mücadeleler yerine siyasî ihtilâflar, daha had bir şekilde kâ'im oldu. Şimdi yeni bir taassub meydana çıkıyor. Sırb, Hırvat ve Slovenlerde, Zagreb etrafında bir havâliperestlik buhranı başladı; İrlandalılar da kardeş kardeşi öldürüyor, Belçikalılarda Flamenleşmek cereyanı baş gösterdi; bu taassub burada "Gan" şehrindeki Fransız Darü'l-fünun'unun kapanmasını istiyor, ötede İsviçre'nin üç parçası birbiri aleyhine kaldırıyor. Burada Lehistan'daki Ukranya hususiyeti taraftarlarını kışkırtıyor, öte tarafda İspanya'da Katalan iftirâkını hazırlıyor; sonra "Kurt Ayzener"ın "Ratnav"ın, "Narotoviç"ın katillerinin eline silah veriyor.

Eski çarlar imparatorluğunda millî hislerin şiddeti

gayr-ı muntazır hadiselerle sebep oluyor. Finlandiyalıların Estonyalıların, Letonların, Litvanyalıların mütearrız bir hayatıyet istedikleri görölüyor. Diğerleri, Moskova'ya tâbi' kalanlar, Ukranya, Beyaz Rusya, Kafkasyalılara gelince bunlarda kendi hat hareketleriyle Sovyetleri 1917'den beri o kadar ahrârâne bir sûretde tevzi' etdikleri nîm-i istiklâli hızf etmeğe sevk ediyorlar. Bolşevik Cumhuriyetlerini teşkil eden emirnâmeler 1923'de ilgâ edildi ve Bolşevik komiserleri Fransız meclis müessesâtını taklid ederek Ukranya'ya elli iki vilâyete taksim ediyorlar.

Asya'da vaktiyle, müessir olan yalnız dinî râbitalardı. Herkes Yunan olmadan evvel (ortodoks), Türk olmadan evvel sünnî, Acem olmadan evvel şîî idi. Beşeriyeti, mümin ve kâfir, hür adam ve ri'âyâ diye iki sınıfa ayıran İslâm 'umdesi / bu iki sınıf arasındaki hakiki müsâvâtsizliği idâme ettirmek suretiyle bu halet-i ruhiyeyi teshil ediyordu. 1908 ihtilâli ve "Osmanlılık" nazariyesi bu sınıflar arasındaki duvarda ilk rahneyi açdı. Ve o zamandan beri eski dinî tenâsüd yerine ırkî râbitalar kâ'im oldu. Üçbuçuk aile-i beşeriyeye mümessilleri, Âriler, Sâmiler, Turânîler mühim sûretde tecemmu' etmeğe uğraşıyorlar ve istiklâl fikri yalnız büyük milletleri değil aynı zamanda küçük akvâmdan mürekkeb bütün bir kitleyi harekete getiriyor: Kürdler, Çerkesler, Tatarlar, Moğollar, Koreliler, Gürcüler, Ermeniler.

Şübhesiz, "Renân"ın dediği gibi, "ırkın tesiri başka birçok tesirlerle tevâzün eder ve bu tesirler bazan kanın tesirine hâkim olur, hatta onu öldürür. "Fakat garib bir hâdisenin neticesi olarak görölüyorki, ittihâd, mevcud olan şey nâmına değil, mevcud olduğu farz edilen şey nâmına vukû'a gelir ve vatanperverlik, ırkî ve hayalî bir mefkûre ve bir menşe' tesiriyle en gayr-ı mütecânis muhitlere kök salar. Tacik, Türkmen, levr - - , Küldânî - - , Kürd ilh. Bugün, şâyân-ı hayret halitası Şah İmparatorluğunu teşkil eden

bütün bu akvâm, mağrûrâne Acemlik ünvânı talep ediyorlar. Yunânîler, Ermeniler, Çerkeslerle altı asırlık melezlikden sonra damarlarında Ertuğrul aşiretlerinin sarı kanının kaynaşdığını hisseden İstanbul Türkleri milliyetperverliklerinin yeni misâlini gösteriyorlar. Nihâyet, Suriye ve Filistin Arabları, -Batınlarca Fatihlerin ırklarına karışmış olan bu dağınık bu aşiret mozaiki- kendilerini varis addetdikleri büyük halifelerin şanlı devirlerini yeniden yaşamak hususunda aynı derecede bir arzu izhâr ediyorlar.

Suyun akıntısını takip etmeden evvel seylin kenarlarına takılarak dönüb dolaşan ağaç kütüklerê gibi, binlerce asırlık itiyâdlarından henüz kurtulmuş kavimlerde, mukadderâtlarına teslim-i nefis etmekte tereddüd gösterirler. Türk zümreleri muhterizâne Taşkend ve Ankara yolunu arıyorlar. Ârîler Tahran'ın, Arablar Mekke'nin, Şam'ın, Kahire'nin ve Bağdad'ın mühim câzibesinin tesiri altındadırlar ve bütün ırkın hangi nüve etrâfında tebellür edeceğini biliyorlar.

Fırtına yaklaştığı zaman bir manzaranın teferruâtı bütün hatlarıyla ve berrak görünür; aynı sûretle Asya'nın ağır havasında, akvâmın meziyetleri ve noksanları melezliklere rağmen daha bütün bir sarâhatle meydana çıkıyor. "Ten"-in kat'i olarak iddia ve "Gobeynü - *جوبينو* -" nun inkâr ettiği iklim tesirâtı, bizi meşgul eden üç ırkın evsâfında kolaylıkla meydana çıkıyor. Ağır ve haşin Turanlı, bir şimâl adamının bütün evsâfını çıplak bir sûretde gösteriyor; canlı, cevâl ve göze Arabî-i Cenub ırklarının meziyetlerine mâlikdir. İkisinin arasında sanatkâr mantıkçı ve muhakemeci olan Ârîler, "Asya Fransızları" ünvânına her zamandan ziyâde müstahak görünüyorlar. Turanlının, Demokratın temâyüllerine sâdik kalarak eski kurultay, milli meclis usullerini ihyâ ettiği görülüyor. Kırgızlar, Başkırlar ve Tatarlar mukadderâtlarını serbestçe ittihâb edilmiş meb'uslara tevdi' ediyorlar. Ve Anadolu Türkleri Ankara Meclisi'nin velâyetine tâbidirler. Bilâkis "Dârâ" nın an'anelerine tevârüs eden Ârîler, hükûmetle-

rinde otokrasi usulünü muhafaza ediyorlar. Tahran'da bir şah Kâbil'de bir emir, Hirat'da bir han bulunuyor. Arablara gelince en iyi düzende, Emeviler şanlı hilâfeti altında Kerbelâ faciası zamanında olduğu gibi şimdide, Hüseyin Faysal ve Abdullah'ın krallıkları içinde nemâ buluyor.

Millî hamlelerin tesiri altında bütün Asya başdan aşağı değişiyor ve Filistin'den Peçili Körfezi'ne kadar uzayan bu vâsi' sahne üzerinde Anadolu Harbi, Türkistan iğtişâşları, İran'ın uyanması, Sâmi galeyanı ve Hind boykotâsî bir piyesin perde açılması gibi görünür, öyle bir piyeski müdhiş vüs'atı, mütevazi sahneleri ve mahdûd dekorlarla Avrupa facialarını ezme üzeredir.

S.77-11, Shf. 227-228

X
X X

TURANÎLER- Beşinci asırdan onaltıncı asra kadar "Hûn" nâmı altında, Moğollar, Tatarlar, Selçûkiler, Bulgarlar, Macarlar, Osmanlılardan mürekkep ırk-ı asferden göçebe aşiretler, kızgın Gobi sahralarını, yahud Sibiryâ Altay mâverâlarını terk ederek garba doğru otlak, ganimet veya sergüzeşt aramağa çıktılar.

Bin sene, rastgeldikleri bütün muharib teşkilatlarının tefevvukû ve nâ-mağlub şecâatleriyle hâkim oldular. Çin'in mavi nehri Yangçe Kıyang (يانغچه كيانغ) dan Avrupa'nın mavi nehri Tuna'ya kadar hiç durmadan harbederek, Atilla'nın emri altında Paris civarına geldikleri (Arpad) ile Macaristan'ı Ayseperic - ايسه پيرج - ile Bulgaristan'ı Alparslan ile Anadolu'yu istilâ ettikleri görüldü. Cengizhan'ın idaresi altında bütün dünyaya hakim oldular. Kendi aleyhlerine ittifak eden Avrupa'nın askerî kuvvetlerini "Liganiç - " de ezdiler. Sonra "Helâvgü- هلاوگو -" nun idaresi altında Bağ-

dad'ı zaptettiler, Toktamiç ile Moskova'yı yaktılar, Timurlenk ile Ankara'ya geldiler, Fatih Sultan Mehmed ile Bizans imparatorluğunu yıkdılar ve (اورنگ زب) (Orangazeb) ile Hindistan'ı fethettiler.

Bu şark bu Meronyalıları - سرانیا - için harb bir sanattır. Başka kavimler muharebe etdikleri zaman Acem şahlarının Çin imparatorlarının, Bağdad halifelerinin askerî hizmetine girerler. Bu da olmazsa, haklı haksız kendi aralarında harb ederler.

Bu on asırlık mütemâdi istilâdan sonraki Turânî "Seyli nihâyet Orta Asya'ya doğru çekildi ve arkasında garbi, enkaz içinde bıraktı. Avrupa'da Kırım ile Ural ve Volga arasında yayılmış on milyon Tatar, Kırgız ve Başkır; Asya'da, Anadolu, Azerbaycan, İran, Buhara, Hayve ve Rus ve Çin Türkistan'ında azçok kesif adalar teşkil eden otuz milyon Türk... Karûn-ı vüstâ hıristiyanlığın bu kadar şiddetle ürkütüğü Turânîler bugünkü bekâyâs bundan ibaretdir. Bu ırk-ı asferin, nâ-mütenâhi bi'adlar üzerine dağılarak aralarında bir rabîta kalmayan İslâv, Kürd, Kafkas, Acem ve Ermeni unsurlarıyla karışan bu istilâ bekâyası, herşeye rağmen şâyân-ı dikkat bir tecânüse malik bir küll teşkil etmektedir. Kenarlarda, Yusefûr ve Kafkas civarlarında birçok tesalüblerin ibtidâ-i enmüzeci ortadan kaldırdığı yerler istisna edilirse, ırk gayet sarîh fizyolojik evsâfıyla görülür.

Karadeniz'den Tibet sahrasına kadar aynı yuvarlak ve dolgun çehre, aynı çekik gözler, aynı kısa bacaklar. Bu zümreler tarafında konuşulan muhtelif lehçelerin müşterek bir esası vardır ve bu sûretle aralarında kolaylıkla anlaşılır. Eğer Anadolu'lu Çin Türkistan içlerine giderse, Kaşgar şehir-lilerinde Çongarî göçebelerinde kolaylıkla misafir olur. Sevdiği yemeklere kadar bütün âdetlerine tesâdüf eder; Kebab, pilav, kaymak... Ve geçtiği her yerde asırlardan beri temasların kabul etdirdiği Çin, Moğol, Acem ve Arab tabirlerinden mürekkebe halîta içinde derhal eski Türkçe lisânını tefrik

eder.

Sâmilerde ferd kuvvetlidir; Çinlilerde ferd aile içinde silinir; Türklerde ise cemaat içinde gâib olur. Turanînin bu esaslı seciyesi, inzibât sevk-i tabiisine, emir ve nehye itaat hususundaki hasletine inzimâm edince, kendisini hassa-ten askerî bir millet haline koyan bu hasâ'is, elli sene evvel Kongunlarda hakiki bir Bolşevik Cumhuriyeti tesisine yardım etdikten sonra, şimdide Ankara'da görülen demokrasi temayüllerini teshil ediyor. Türk-Moğollar, Rus ihtilâline bâriz bir hüsn-i kabul göstererek, Çinli nâmı verilen kuvvetli orduların yardımını esirgememekle çarın sükûtundan istifade etmek gayesinden ziyâde karanlık kominist sevk-i tabiîlerine itaat etmişlerdir.

Tûranî'ye atfedilen kusurlar gayr-ı kâbil-i ıslah bir harb, sanat işlerine yabancı bir medeniyet ibdâ'ına gayr-ı muktedir olmasıdır; buna mukabil, hakiki muharibin bütün fezâ'ilini hâvi oldukları unutulmamalıdır.

S.80, Shf. 286

Muharriri ROJELAVON

Mütercimi N.S. (SADAY)

ONBEŞ GÜNLÜK İSTANBUL

MUFASSAL TÜRK TARİHİ

Müellifi; M. Şemseddin 1339, İkinci kitab; S.196

Ahiren Şembeddin Bey'in intişâra başlayan "Mufassal Türk Tarihi"nin ikinci kitabı da çıktı. Bizde ilme aid her ne yazılırsa her halde büyük bir yoksulluk içinde muvakkî'i olabileceğinden bu esere de aynı gözle bakıyoruz.

Filhakika bazılarının iddia etdikleri gibi Mufassal Türk Tarihi bilhassa bu ikinci kitab "De Keyniy - کینیی - " in Türkçe'ye naklinden ibaret ise de müellifinin pek haklı bir surette söylediği vechle bu hususda yalnız "Hunlar Tarih-i Umumisi" ne müracaat etmek bir mecburiyet-i kat'iyedir. Heyung-nûların - هیونگ-نو - ahval-i tarihiyelerine dair De Keyniy'den daha mufassal bir müracaat olmadıktan sonra buraya müracaatı ve hatta aynen Türkçe'ye nakletmeği de pek zaruri 'addederiz.

Zaten De Keyniy tarihinin yegâne ilmî kıymeti Heyung-nûlara aid bahisdir ki şimdiye en eski Türklere dair Çin menâbı'ına müracaat edilerek daha mufassal bir eser vücuda getirilmediğinden elyevm ecnebi âlemler bile eserin bu cihetine müracaat etmederler. Fakat kitabın diğer fasılları da artık kıymet-i ilmiyesini kaybetmiş, eski ve pek muhtasır malimâtdan ibaretdir.

Buna binâendirki Şemseddin Bey'in yalnız bu bahisde de Keyniy'inin kitabına münacaatını pek tabii buluyoruz. Fakat müellif kitaba kenî mütalaalarını, 'indî hükümlerini koyacağına sade tercüme ve iktibâslarla iktifâ etmiş olsa idi; daha müfîd olacağı şübhesizdi. Sonra bazı malûmât-ı lisaniyenin 'adem-i kifâyeti müellifi ism-i hâsların tarz-ı tahrîr ve telaffuzunda hatalara düşürmüştür: Mesela: "Se-ki" adlı bir Çin tarihi müteaddid yerlerde "Sfuki" tarzında yazılmışdır. Şemseddin Bey'i

95 bu hataya / düşüren sebep evvelâ kitabın Çince adını bilmemesi, sonra eski Fransızca'da ortada kullanılan "s" harflerinin "f" gibi yazılmasıdır. Birinci kitabda da bu gibi hatalar vardı: Bir Macar âlimi olan "Çumâ" nın ismi mahzâ Macarca'da "cs" harfinin "ç" diye okunduğunu bilememek yüzünden "Kasuma" tarzında yazılmışdı. Bu misaller gösterebilirki Çince bilmekle mümkündür. Aksi takdirde Çince kelimeyi Türkçe zannedip çok gülünç mevkilere düşülür.

Şemseddin Bey'i zaten bir müverrih olarak tanımadığımız cihetle eserindeki 'indî fikirlere ve ilme birazda milliyet karışdıran hallerine nazar-ı müsamaha ile bakıyoruz. Lakin müellif-i muhteremin memleketinde pek hâl-i revâçda bulunan ile iştikâk yapmak cereyânına kapılmamasını arzu ederdik.

Halis Çince olan Heyunğ-nû adının "Koyunlu" kelimesinden müştak olduğunu söylemek için insan Buda'nın Türk olduğunu iddia edecek kadar cür'et sahibi olmalıdır. Çince'de ecnebi ismi haslardan alınmış kelimelerin manâsı olmaz. Filhakika heceleri birer birer ayrılır ise bir manâ ifade eder; ve bazende tesadüfen bütün hecelerin bir manâsı bulunabilir ise de bu hal burada vârid değildir. Çünkü her Çin tarihinin tasrîh ettiği vechle bu isim Çince tesmiyeden ibaretdir. Eğer Tu-Kiyu'e kelimesi gibi Çince'de manâsı bulunmamış olsa idi; o vakit Türkçe bir iştirâk aramak makûl olabilirdi. Şâyed Heyunğ-nû kelimesi koyunlu âdından müştak olsa kelimenin Çince'demi şekli de bu tarzda olamazdı. Bu tarz-ı tesmiye Çin lisanının dahili bünyesine kat'iyen giremez.

Eserde mezkûr olan Çince isimlerde tam telaffuzu ile yazılmayıb ya da Keyniy'in okuyuşu yahud başka bir yerde görüldüğü gibi yazılmış; ki bu da birçok isimlerin ne bugünkü telaffuza göre ne de eski söyleniş tarzına göredir. Mesela "Şân-yunğ: Chan-Young" kelimesi tamamen yanlışdır vahşi, kaba, barbar manâsına gelen bu kelime Çince'de "Young" denir; ki burada da bu sûretle telaffuz etmek icâb eder.

Bu münasebetle mühim gördüğüm bir meseleyi de istidrâden tasrîh etmek istiyorum. Çince isimler Latin hurûfatıyla yazıldığı vakit sadâ nihayetindeki " : g "lar kat'iyen okunmaz; onun vazifesi kendisinden evvel gelen " -n " harfini genizden okutmaktır. Bu cehtde gâfil olarak birçok zevâtın Heyunğ-nû vesâir Çince adlarını "gayın"ı çatlatacak okuduklarını gördüm.

S.85, Shf. 385-396

Hüseyin Nâmık (ORKUN)

ONBEŞ GÜNLÜK İSTANBUL

KULÜBÇÜLER VE HEMŞEHRİLER

Hain değildir, fakat gençliğini hafiyelikle geçirdi. Henüz yirmi üç yaşında iken Yıldız müdde'i-i umumisi idi. Biraz yaşlandı, adliye nâzırı oldu, o müdde'i-i umumilikle, bu nâzırlık arasında geçen senelerin günâ gün ziyâlarla yanan köşelerini hiç açmıyoruz, yalnız biliyoruzki nâzırken, ne memleketi nede mensub olduğu fırkanın haysiyetini korudu, yalnız cebini düşündü. Mütareke olur olmaz, Türk Devletinin öldüğüne herkesden evvel hükmetti. Namusunu değil bir tek mangırını bile, fedâ etmemek için ne kolaylık varsa yaptı, bugün mebûsdur, fakat vatanından ve hemşehrilerinden evvel mensub olduğu oyun kulübünü düşünür, ve gözünü, mebûslukdan bir fâide var mıdır? yok mudur? diye dört açmıştır. Hukuksinâsdır ve asil geçinir. Fakat bir yalı bahâsına uydurduğu yalanlar, birkaç bin lira için taklid ettiği ölmüş insan çehreleri gibi meselelerin hülâsasından yüzlerce dosya tanzim edilebilir. Birdiğeri asildir, kulübemendir, hândân olmayanlara ve babası paşa olmayanlara ekşi yüzle bakar, ve yakında paşazâdeler cemiyeti açacaktır. Fakat..... Birisinin kendisine sözde emanet olarak bıraktığı köşkün mobilyasından, tâ mahzenindeki eski şarabına kadar herşeyini çalmış ve satmıştır. İstanbul'un bir iki asil hayır onların kendi ağızlarından işitdiğimiz tabir ile "aristokrat"ının kabataslak çehrelerini çizdik. Son günlerde bu çehrelerde bir isim-
305 râr başladı. Asaletleri yüzlerinden / ve vücudlarından koyun derisi gibi sıyrıldı. Onların kulüblerinden evvel vatani düşünen genç milliyetperverler hata ediyor! Evvela onların kulübü ve kulüblerin güzel salonları, köşeleri, sonra bizim harab vatan, aç hemşehriler kimsesiz yetimler, kocasız kadınlar....

Evvela onların cepleri ve asaletleri, sonra bizim saadetimiz, memleketin refahı!...

Bunu istiyorlar, ve bunu, her ne bahâsına olursa olsun temine yelteniyorlar, kulüpleri mebûs olur, kendisi için... Penbe yanaklı paşazâdeler, Yunanlı sermayeyi himaye etmek ister... Kendi "fâre"si için... Peki, fakat memleketi kim düşünecek?... Hayır bu hafiye bozuntusundan bu dalkavuk ehilden, bu nankör damaddan, bu nüktedâr konak sahibinden iyi kendisiyle nâmdâr bu banka meclis azâsından bu büyük vazifeyi beklemiyoruz, fakat yalnız istiyoruzki bu kulübmen, bu müsellâ, bu hafiye, damad, bu paşazâde, bu yalnız iyi giyinen adam bilsinki onların Yunanlı kulübündeki "Musteratos - مسترatos -" köşesi bizim harab memleketin bir küçük damından daha fazla şâyân-ı merhamet değildir.

Büyükada'nın kulüpleri bu hocalar, bu nüktedârlar, bu dalkavuk bu paşazâdeler, şimdi hepsi ayakdadır, dün içine bir fesle girilemeyen kulüplerini bugün teknil zerafetiyle muhafazaya karar vermişlerdir. Bunuda kulübün bütün sermayesi Yunanlı olduğu halde yalnız hayır Türkdür, demekle yapmak istiyorlar. Bir söz... Evet bu kâfidir. Asilin ve centilmenin sözü... Fakat bu adam ne vakit asil oldu. Daha dün hafiye ve hırsızdı, bugün neye centilmen? Bu bahsi fazla uzatmıyoruz, yalnız tekrar ediyoruzki evvela vatan, sonra halkın emelleri... Ve en, en sonra bu güzide yâdigârlar, bu sakallılar, bu sarıklılar bu penbe yanaklılar, bu altın gözlüklüler....

Hükûmeti vazife başına davet ederken bunları düşündük, ve İstanbul'daki bir cins insanları gençliğin gözü önüne koyduk.

ŞİİRE VE ŞÂİRE TA'N

Adana'da çıkan bir mecmuâda Türk Ocaklarından bahseden bir muharrir ocak tarihini ahlatırken: "Eski ocaklılar cebhelere dağılmışdı. Ocağa Ziya Gökalp Beyefendi'nin etrafında toplanan birçok genç şâirler hâkim olmuşdu. Bunlar samimiyetlerine rağmen ciddi işlerle uğraşabilmekten âciz birtakım mariz ruhlu insanlardan ibaretti..." ve daha aşağıda: "Burası tam bir edebî salon olmuşdu. Eflatun ufukları seyrederek yeşil gözler terennüm eden penbe kuruntulu ve hasta delikanlılar insana rengârenk suni çiçekler hissi veriyorlardı. Ve... Doğrusu ocağa yakışmıyorlardı..." diyor. Bu satırlardan belli ki muharrir, şâire karşı pek teveccühkâr değildir. Olmasın... Fakat bu sözler bir edebiyat ve ilim mecmuâsında söyleniyor ve bunları kendi arzusu üzere hayatta faaliyeti olması lâzım geldiği gibi harsda ve sanatta gayreti icâb eden bir "Türk Ocağı reisi" söylüyor.

Türk Ocaklarının bugünkü haliyle muztarib olan Doktor Reşid Galib Bey'e her hususda hak vermekle beraber bu bahisde pek lâubâli ve 'âmiyâne bir edâ takındıklarını söyleyeceğiz. Bu edâ şekil olduğu kadar gülünçdür. Tasavvur edinizki Türk Ocağı, mütefekkir ve münevver gençliğin yeridir ve Reşid Galib Bey Mersin Türk Ocağı reisidir. Halbuki bu münevverin şiir ve şâir hakkındaki bâbâyânî teveccühleri insanı güldürmekden başka birşey yapmıyor. Tenkidin en çok şiddetlisine taraftarız. Fakat dikkat etmeliki bu tenkid, sahibini gülünç etmesin. Türk Ocakları gibi ciddi bir bahisde gülünç olmak ne kadar nâ-bahâdır.

Arkadaşımıza sükûnet tavsiye ederken herşeyden evvel 'âmiyânelikten ve lâubâllîlikden kaçınmaları lüzumunu hatırlatmak isteriz.

ŞUUN

BİR CEVAB— İkdâm'ın 28 Mayıs 339 tarihli nüshasında Veled Çelebi Efendi'nin uzun bir makalesi intişâr etti. Muharrir, Yeni Mecmua'nın geçen nüshasındaki Paris'te bir şark mabedine dair resim dolayısıyla bize dikkatsizlik hamlediyor.

Veled Çelebi Efendi'nin lisanı biraz sert ve edâsı mütearrızdı. Bizse dikkatsizliğin bizde değil muhterem dervişde olduğunu söylemekle iktifâ edeceğiz. Kari'lerimiz pek iyi hatırlarlar ki o resimler bizim mevlevihânelerimizde semâ'a çıkan mevlevilerin resimleri değil meşhur Rus sanatkârı Mösyö Gorçiyef- غورچييف - tarafından Paris'te Funtebulo - فونتبلو - ormanında tesis edilen şark mabedine dairdi. Ve biz o resmi "Josetu- جوزتو-" Mecmuası'ndan almıştık.

Son sözümüz Veled Çelebi'ye beyân-ı itirâz etmek değil, mecmuanın o nüshasını bir kere dikkatle okumalarını tavsiye etmek olacaktır. Bu zahmet, her halde üç büyük sütun makale yazmaktan daha kolaydır.

BİZDE TİYATRO VAR MI?

Tiyatro Binası - Aktör - Aktris - Eser - Muharrir

Münekkid - Temâşâkâr

-Acaba... Bizdede tiyatro var mı?

-Şübheniz varsa bir akşam Galata veyahud Şehzâdebaşı'n-
da dolaşmanızı tavsiye ederim... Dram , komedisi, operası, o-
pereti, tantosu, kavârettosu ile bir sürü tiyatroya tesâdüf
edeceksiniz... Zilli davullar, fenerli ilânlar, bayraklı re-
simlerden kurulmuş bu para tuzakları mütemâdiyen işliyor, a-
dam avlıyor... Kimisinde boya fıçısına dalıp çıkmış hissini
veren yarı çıplak yosmalar gerdan kırıyor; kimisinde sarhoş-
luktan dili dolayan dibidiler zâfer tirâdları okuyor; kimisin-
de komik efendiler gaz tenekesi ve tavan süpürgesiyle birta-
kım bî-çâreleri döğerek halkı eğlendiriyor. Kimisinde tenor-
lar haykırışıyor, kimisinde...

-Şakayı bırakın... Tiyatrodan maksadım ne olduğunu an-
lıyorsunuz... Avrupadaki gibi edebiyat tiyatrosu, sanat tiyat-
rosu demek istiyorum.

-Maksadınızı anladım... Fakat suâlinize "evet" yahud
"hayır" diye cevap vermek güç... Tiyatro sanatların en az
basit olanı, medeni uzviyetlerin en nâzik ve mürekkeb olanla-
rından biridir... Bu uzviyetin işlenmesi bir memleketde tiyat-
ro hayatının doğması için birçok şartın biraraya toplanması
lâzımdır: Tiyatro binası, levâzımı, aktörü, aktrisi, eseri
muharriri, münekkidi, müşterisi ilh. bunlardan birisi eksik
olursa tiyatronun ne hale gireceğini gözönüne getirelim...
Meselâ herşey varda bina yok. Bina olmazsa tiyatroyu ortaoyu-
nu gibi bahçede, meydanlıklarda, yahud seyyar kumpanyaların
bazı zavallı vilâyet şehirlerimizde yaptıkları gibi deve a-
hırlarında filân oynatamazsınız ya...

Binanız var, eseriniz var, paranız, müşteriniz var,

fakat artistiniz yok. Daha doğrusu artist olarak elinizde bir âlây, tabir mevcut olmadığı için komik Hüsnü Efendiye 'atfedilen bir tabiri kullanacağım - Bir alay moloz var- (Hüsnü Efendi bir sanat göstermeğe iktidârı olmayan, sahnede yalnız yer dolduran aktörlere ve figüranlara "moloz ağalar" dermiş.) Bu halde tiyatronun ne şekle gireceğini kolayca tahmin edersiniz.

Şimdi herşey mevcut farzederek eserleri ve temâşâ muharrirlerini ortadan kaldıralım. Güzel bir sahneye çıkacak muktedir artistler salonu dolduran zevk ve merâk sahibi temâşâ-kirlere ne söyleyecekler?

Bu güzel sahne, muktedir artistler güzel bir piyes buldular, kusursuz bir sûretde oynuyorlar. Fakat salon bomboş yahud, şurada burada muharrir aktör ahbâbı; dârü'laceze temâşâ vergisi, polis, memurları gibi beş on... Fahri temâşâ-gir... (Tiyatromuzun en gayûr, müdâvim, merâk ve zevk ehli müşterileri şimdilik bunlardır...) Görülüyorki tiyatro birçok sebep ve şartın bir arada toplanmasından, birçok insanın elbirliğiyle çalışmasından doğan bir eser... Mamafih tiyatro hayatının inkişâfı için bu da kâfi değildir... Memleketin serveti, içtimâi hayatı, belediyesi, zâbitası ilh... da tiyatro üzerinde dolayısıyla tesirler icrâ eder... İşte size kendi binamızdan alınmış küçücük çapda birkaç misâl... Ayılığın ilk çıktığı haftalarda tiyatro salonlarının manzarası birdenbire değişiyor... İhtimal öteki haftalardaki -şimdilik esâsen izâh edemediğimiz- med ve cezirlerde meselâ piyasaya Bursa'ya tâbi... Şehrimizde erkeklerle hânımların birarda oturabildiği tiyatrolar daha çok iş yapıyor... Çünkü bir aile babası zevcesi ve çocuklarıyla berâber bir locaya sığabiliyor. Halbuki erkeği kadından ayıran tiyatrolarda iki loca parası vermek lâzım...

Birçok kimseler varki vesâit-i nakliye bulamadıkları için tiyatroya gelmediklerini söylüyorlar.. Bir takımı da sokakların karanlığından, yolların, yangın yerlerinin emniyet-

sizliğinden şikâyet ediyorlar... Soğuk havalarda kimse tiyatroya gelmiyor... Çünkü odun bahâli olduğu için tiyatroları ısıtmağa imkân yok... Hâsılı saymakla bitip tükenmez sebebler...

-Suâlime yine cevap vermediniz... Bizde tiyatro var mı yokmu? Bunu bilmek istiyorum...

-Bu cevap nokta-i nazara göre değişir... Meselâ bunu sorarken Avrupa sahnelerini, Alman ve Fransız tiyatrosunu gözönüne getiriyorsanız "bizde tiyatro var" demek gülünç olur. Fakat ortada hiçbir eser, istikbâl için hiçbir ümid yok demek de insâfa muvafık olmaz... Bizde sâir müesseselerde olduğu gibi tiyatrodâ da bir uyanış, bir küçük gayret istidâdı var.. Meselâ bütün müşkülâta rağmen sekiz on genç sekiz on seneden beri ellerinden geldiği kadar çalışıyor. "Karınca kadarınca"..

Galiba dârü'lbedâyi'den bahsetmek istiyorsunuz?

-Evet dârü'lbedâyi'den... Gerçi "Yeni sahne", "Türk Tiyatrosu" gibi kısa bir zaman yaşayıb sönmüş tiyatroçuklar da var ama onlar da dârü'lbedâyi'den kopmuş parçalardan teşekkül ettiği için hep bir hesaba gelir...

-Bilmem ama bu müessese için çok dedikodu var...

Dârü'lbedâyi'in hayli aleyhdârı vardır... Bunların bir kısmı bu müesseseyi kendilerine rakib 'addeden tulû'ât oyuncularını, müesseseye girememiş sanatkâr nâmzedleri, ilh... gibi ehemmiyetsiz insanlardır... Bir kısmı bilir-bilmez herşeye itirâz etmeği bir prensib edinmiş fuzûli mu'terizlerki bunlara sâde tiyatrodâ değil her işde, her yerde tesâdüf ederiz. Asıl mühim kısmı görmüş, okumuş, anlamış, bazı münevverlerimizdir... Bir kusurları -buna kusur demek hâizse- fazla idealist fazla "ütopist" olmalarıdır... Onlara diyebilirizki "tiyatrolarımız garbdâ gördüğümüz numûnelere nisbetle çok bî-çâre... Fakat ilmimiz, dârü'lfünûnumuz, mekteblerimiz iktisâdi, sînâ'î, ticarî müesseselerimiz ilh... de aşağı yukarı öyle değil mi? Bunlarada hiç mi diyeceğiz?.. Bizde birçok şeyler henüz başlangıç halindedir.. Başlangıçlarda muntazam hareket

yokdur. Doğru yol bulunup yürüyüş intizâm kesb edinceye kadar tereddüdlere, körükörüne aramalar devam eder, bu esnâda sükûtlar olur, muvakkat irticâ'lar olur. Hatta bir çok müesseseler için ölüm olur. Bunlar tabiatın zarûrî kanunlarıdır. Son yedi sekiz seneyi şöyle bir gözden geçiriniz. Meselâ bir çok iktisadi müesseseler vücuda getirdik. Bunlardan birçoğu ahvâlin, vuku'âtın tesiri altında yıkılıp gitdi... Fakat bir kısmı şöyle böyle kaldı... Gidenlerin yerine de bi'zzarûri yenileri, daha yaşamağa müste'id olanları gelecek.

-Çizmeden yukarı çıkıyor gibiyiz, yine tiyatroya dönelim, bu dârü'lbedâyi'de büyümek, bir şeye benzemek istidâdı var mı?

-Dârü'lbedâyi' sekiz yaşında bir çocuktur. Çok buhran çok hastalık geçirmiş, birkaç defa kefen yırtmış, ölüb ölüb dirilmiş cılız zavallı çocuk... Fakat dört senedir ismen "müessesât yıkımı fırtınası" na rağmen bu çocuk yaşadı.. İyi bakarsak yaşayabilir.

Bugün bu bi-çâreyi, nelerle uğraşdığını düşünmeden fazla tenkid etmek, bazılarının, söyledikleri gibi "büsbütün yıkılmasını böyle yaamasına müreccah görmek" sekiz yaşındaki bilmiyor, çalışmıyor, kazanmıyor diye sokağa atmağa benzer... /

87 -Hâsılı dârü'lbedâyi'i iyi tanımakla memleketimizde tiyatronun ne halde olduğunu anlamak bir dereceye kadarda istikbâlini tahmin etmek mümkün... Bana daha açık izâhât veriniz.

-Hay hay... Evvelâ para meselesinden başlayayım.. Her şeyin başı para olduğu ma'lûm.. Müessesenin hemen bütün buhranlarının başlıca sebebi paradır...

-Oradada mı o derd?

-Bir memleketde kar yağsın da onun yalnız bir sokağına yağmasın... Bu nerede görülmüş şey.. Günün birinde işitirsinizki dârü'lbedâyi' dağılmış artistlerin herbiri bir tarafa

gitmiş, kimi meşhur "penbe Konak"ın yeni sahnesini teşkil etmiş, kimi operete tenvir, kimi bilmem hangi mahallede Karagözcü olmuş... Gazetelerin kimi heyet-i idâreden, kimi nizâm-nâmeden, kimi falan aktristten, kimi falan muharrirden şikâyet eder.. Sizde âlâya karıştırsanız saatine dakikasına kâh bir yana kâh ötekine hak verirsiniz... Fakat biraz i'tidâl ile hakiki sebebi arasanız derhâl elinizle koymuş gibi bulursunuz: Para!.. Günün birinde heyet-i idârede bir kavga çıkar... Reis-i azâdan falan bey, falan bey, dâhiliye müdürünü, dâhiliye müdürü falan artisti, o artist falan muharriri ithâm eder... Fakat hakiki sebebi arayınız... Ya o aralık meselâ maaşlarımızın gecikmesinde yahud bilmem ne şirketinin şehirde un ihtikârı yapmasında bulursunuz. Hâsılı para olmadığı için heyet-i idâre söz dinletemez, dekorsuz, masrafsız fenâ piyes üç beş yüz lira masraflı iyi piyes tercih edilir.. Artist kendini düşünmekden çalışmaya ne akıl, ne iştihâ, ne zaman bulur, bir ayda hazırlanacak bir piyes bir haftada çıkar Eser düşer, muharrir artistleri, artistler muharriri ithâm eder.

Daha başka sebepler, ehliyetsizlik, garaz, şahsi ihtilâf gibi fenâlıklarda tabii var... Onlardan sırası gelince bahsedeceğim.

-Peki ama tiyatro bazı hıncahınç doluyor.. Bu para nereye gidiyor?

-Görünüşe katiyyen aldanmamalı... Tiyatro sahnesi gibi tiyatro salonunda aldatıcı bir görünüşten ibâretidir... Kala-balığın bir kısmını yukarıda söylediğim gibi, fahri temâşâ-kîrler teşkil eder.. Sonra kalan paranın yüzde kırkbeş veya ellisi bina kirasına yüzde yirmiüçü dârü'lacize, temâşâ ve yol vergisine, yüzde onu hak-ı te'life (sanat tiyatrolarında ayrıca bu belâda vardır.) Yüzde lâ-akl onu makinist, dekor, aksesuâr masrafına gider... Geriye ne kalacak siz hesab edin.. Bu salonun dolu görüldüğü akşamlar için... Buna mukâbil bazı akşamlarda olurki hâsılât masrafı kapamaz... Binâenaleyh mu-

vaffakiyetli müsâmerelerden kalan paranın bir kısmıyla bu açıklar örtülür...

-Peki ye şehir emânetinin mu'âveneti?..

-Şehir emânetinin mu'âvenetlerine bir misâl söyleyim..

İçinde iki tiyatrosu olan bir Tepebaşı Bağçesi vardırki yok fiyâtına kiraya verilmiştir... Dârü'lbedâyi' senelerce uğraşmış, senede bu tiyatrolardan birinde birkaç temsil vermek hakkını bile elde edememiştir.

-Ya emânetin mu'âvenet nakdiyesi?

-O ayrı bir hikâyedirki komik fecâ'atini bir Cenâb-ı Hakk birde dârü'lbedâyi' kâtibi gayvuri - *فیورنی* - Şükrü Bey bilir... Emânet vaktiyle dârü'lbedâyi'e üçbin altın veriyordu... Bugün kâğıd para hesâbının bunun neye indiğini hesaplayabilirsiniz. Fazla olarakda bu para âdeta taşdan kayadan kopar... Seve başında verilmesi lâzım gelen bu parayı emânet sene sonuna kadar ikmâl ederse büyük bahtiyarlıktır.. Zavallı Şükrü Bey'in ömrü günü emânet koridorlarında geçer.. Sözü geçen zevâtdan emânete giden selâmların, kartların hadi hesâbı yokdur... Bu işin bi'zzarûre mütehassısı kesilen Şükrü Bey ne vakit, nereden para geleceğini tahkik eder... Tam dakikasında lâzım gelen makam veya zevâta mürâcaat etmek için türlü çâreler düşünür... Bazen meselâ "fukara kömürsüz otururken tiyatroya para verilir mi" yolunda bir cevap alır.. Bir mazaretki akar sular durur... Bazende muvaffak olur... Onun günün birinde dudaklarında memnun ve müftehir bir hande ile ağabeyinize dua edin... Yine yüzelli lira aldık" diye müesseseye avdeti alkışlarla karşılanan bir hâdisedir...

Emânetin bu zâttaki sebâte dikkat ederek onu mühim bir vazifeye tayin etmemesine hayret ediyorum.

-Peki ümid?

-Ümid mi? Size Hoca'nın meşhur hikâyesini hatırlatayım... Birgün Hoca öküzünü kaybeder. Birçok arar bulamaz. Fazla tesir göstermediğine dikkat edenlerden biri neden ağ-

layıb feryâd etmediğini sorar. Hoca hakimâne bir tavırla: "Bir ümidim şu dağın arkasında... Oradada bulamazsam sen seyreyle bende feryâdı" der. Bizim ümidde şimdilik dağın, daha iyisi ilim dağının ötesinde... Oradanda imdâd gelmezse..

S.71-5, Shf. 86-87

-2-

-Dârü'lbedâyi' bir tiyatrosu mektebi midir... Yoksa alelade bir kumpanya mı?

-Doğrusunu isterseniz dârü'lbedâyi'i idâre edenler şimdiye kadar bunun farkında olmamışlardır.. Mamâfih daha iyidir.. "Böyle konservatuâr olur mu?" diyenlere karşı cevap hazırdır: "Hayır azizim... Yanılıyorsunuz... Bu alelade bir tiyatrosu heyetidir" diğers cihetden başka birtakım saygısızlar "bu ne biçim kumpanya... " diye itirâz ederlerse onlara da "pardon efendim... Bu mütevâzi bir tiyatrosu mektebçisiğinden başka birşey değildir" yolunda cevâb verilebilir...

-Bu âdeta deve kuşunun hikâyesi...

-Ben onu daha ziyâde cerr hocalarına benzetirim. Bu bî-çâreler bir medrese köşesinde biraz فدا -ل/ف- ile tahsil-i 'ulûma çalışan talebelerdir... Ramazan yaklaşınca muvakkaten talebeliği bırakırlar, beş-on para kazanmak için memleketin dört köşesine dağılırlar... Talebe iken imâm, vâiz, mürşid olurlar... Dârü'lbedâyi'de böylece bir mekteb olmak, sırf artist şetiştirmek için teşekkül etmiştir... Fakat başlıcası parasızlık olmak üzere irili ufaklı birçok sebebler onu Ramazanlarda vesâir mesâ'id-i zamanlarda bir kumpanya gibi çalışmağa mecbur etmiştir... Bu zavallı devekuşu haline göre hem uçmağa gayret etmiştir hemde koşmağa...

-Tesis edenlerin asıl maksadı neydi?

-Müessisleri onun bir tiyatrosu mektebi olmasını istiyor-

lardı... Bu maksadla Fransa'dan meşhur Antuân'ı davet etmişlerdi... Antuân güzel bir nizâmname yaptı... Dersler tesis etdi... Halimike göre bir mikdâr muallim ve talebe bulundu... Edebiyat, hikmet, bedâyi', tarih-i temâşâ, jest ve mimik inşâd, makyaj gibi dersler gösterilmeğe başlandı... Bir yandan da küçük bir tecrübe sahnesi kuruldu... Garbın bazı meşhur eserleri nakledilerek tatbikâta başlanmak üzereydi... Tam bu sırada harb-i umumi başladı... Antuan derhal Fransa'ya döndü, muallimler dağıldı, talebe asker oldu.. Böylece mektebin kapıları da kendiliğinden kapanmış oldu...

-Bu buhrana hiç mukâvemet çalışılmadı mı?

-Böyle buhranlar karşısında ezeli ve ananevi tedbirimizmi bilirsiniz... Derhâl idâreyi değiştirdik... Yeni gelenler Antuân'ın çizdiği yolda yürümeğe imkân göremediler... Derslerden ziyâde tecrübe sahasına ehemmiyet verdiler... Böyle böyle mekteb fikri tamamıyla unutuldu tecrübe sahası büyüye büyüye bugünkü dârü'lbedâyi' tiyatrosu oldu... Büsbütün sönüb gitmedense bunada şükür...

-Tedrisâtın devamına ciddi mâni' var mıydı?

-Büyük azmi büyük ehliyeti olan insanlar için dünyada hiçbir şeye mâni' yokdur.. Fakat bu derece büyük bir azim ve ehliyeti dârü'lbedâyi' heyet-i idâresinden bekleyemedik... Bunlar memleketin belli başlı simâlarıydı... Fakat tiyatro meslekleri değildi.. Bir kısmı nihâyet bir heveskârdı. Sonra bütün zamanlarını bu işe veremezlerdi... Diğer cihetden mâni'lerde büyükdü.. Bu kadar vesâite bu kadar gayrete rağmen senelerden beri doğru dürüst bir ibtidâi, bir tâli mekteb vücuda getiremedik... Nasıl istersinizki tam bir yokluk içinde muntazam bir tiyatro mektebi vücuda getirilsin... Bir kaç sene bir iki zât tarih-i temâşâ, edebiyat, inşâd gibi derslere hemen hemen fahri olarak devam çalışdılar... Fakat sökmedi... Bu iş büsbütün başka nev'iden bir ihtisâs ve ehliyet isterdi... Hâsılı mekteb büsbütün söndü... Yerine şöyle böyle bir tiyatro heyeti kâim oldu...

İlk şekli yani mektebi hatırlatacak hiçbir iz kalmadı mı?

-Geçen seneye kadar eski talebeden birkaç genç kalıyordu... Dârü'lbedâyi' bunlara doğrudan doğruya ders göstermiyordu... Fakat ufak bir mu'avenet-i nakdiye bulunmak sûretiyle dârü'lbedâyi'e devamlarına yardım ediyordu... Piyeslerde ufak tefek roller oynuyorlar, bu sûretle yavaş yavaş sahneye alışıyorlar, açılıyorlardı. Fakat müessesenin geçirdiği para buhranı bu küçük hizmete de imkân bırakmadı... Artistlerin kodaman kısmı kendilerini geçindirmeğe kâfi olmayan vâridatdan onlara da bir hisse ayrılmasına râzı olmadılar. Binâ-enaleyh bu bir iki genç büsbütün ortada kaldılar..

-Mâdemki ortada yalnız bir kumpanya var.. O hâlde ondan bahsedelim... Sekiz seneden beri bu kumpanyanın tiyatromuza ne hizmeti oldu?

-Dârü'lbedâyi' sekiz senede elliyi mütecâviz yeni piyes oynadığı bu fakir memleket için ne de olsa birşeydir... Bu piyeslerden bir kısmı fenâ yazılmamışdı... Hele sekiz on sene evvelki tiyatrolarımızda oynanan eserlere kat kat fâ'ikdir.. Dârü'lbedâyi' bütün bu vesâ'itsizliğine rağmen bunlardan bir 100 kısmını oldukça güzel çıkardı... Dekorlarına, / provalarına gayret etdi.. Âdeta tiyatrolarda sürünmeğe, sönmeğe mahkûm birkaç artist buldukça ihtimâmlı çerçeve içinde kendisini gösterdi... Sonra bir kısım halkımızın ayağını tiyatroya alıştırdı. Tulû'ât kumpanyaları "temâsâ perverân"ından birçoğu dârü'lbedâyi'e müşteri oldu... Hâsılı öyle ufak tefek hizmetlerki pek yükseklerden kuşbakışa bakahlar hiç farketmeyebilirler... Fakat kendimize göre, halimize göre yine birşeydir.

-Elliye mütecâviz piyesden bahsettiniz.. Bunların içinde kaç milli eser var?

-Eh on, oniki kadar var.

-Buna itirâz edeceğim... Milli piyesler yokdur, az... Mâdemki edebiyat sanat tiyatrosundan bahsediyoruz... Milli

eserlere daha fazla ehemmiyet vermeli değil miyiz?

-Bende sizin fikrinizdeyim. Fakat yok.. yazmıyorlar..
Dârü'lbedâyi' yaratsın mı?

-İşitdiğime göre dârü'lbedâyi'e pekçok piyesler gelirmiş... Bunların içinde iyi eserler varmış.. Fakat okunmadan iâde edilirmiş..

-Dârü'lbedâyi'e her sene yüzlerce yeni piyes gelir... Piyeslerin ve muharrirlerin adedi cidden koltuklarımızı kabartacak bir yekûne bâliğ oluyor... Fakat bunların yüzde ikisi işe yarasa kendimizi bahtiyâr 'addederiz...

-Hepsimi fenâ... Bilâ istisnâmı?

-Bunların çoğu imlâ yazmasını bilmeyen heveskârlar tarafından yazılıyor... Öyle piyesler gelirki meselâ beş perdesi onaltı sahifelik bir mekteb defterine yazılmışdır... Her perdeye tesâdüf eden sözler sahnede tabii sûretde söylenmek değil Arabın mavâli gibi makam ile okunsa yine piyesin perdesi yirmi dakikadan fazla sürmez, iki sene evvel dârü'lbedâyi'e "Tahta Kutu" isminde bir eser vermiş yaşlıca bir zât ile teşerrüf etmiştim. Bî-çâre galiba büyük bir ma'îşet sıkıntısı geçiriyordu. Mazlum bir tavırla boynunu büküyor, "bendeniz (...) memur idim... Hastalandım... Ameliyat oldum. Açığa çıkardılar... Bir iş tutacak halim kalmadı... Bâri bundan sonra tiyatro yazayım diyorum... Eğer istenirse onbeş günde piyes yetiştiririm" diyordu. "Yeni Sahne" müsabakasına gönderilen bir esere şöyle başlanıyordu: "Birinci perdede hükümdâr tahtında oturuyor, bir vezir geliyor, şiddetli bazı ifâdelerde bulunuyor, sonra hükümdârı çâl-yaka odasından çıkarıyorlar, câmiin yanına gönderib şehid ediyorlar. "zannedirimki gelen bütün eserlerin bu nev'iden şeyler olduğunu iddiâ etmeyeceksiniz...

-Tabii... Bazı hafifden güzel ve müste'id kalemler tarafından yazılmış piyesler de gelir.. Fakat ne çâreki bunlarında kabiliyet-i temsiliyyeleri olmuyor... Tiyatro yazmak büsbütün ayrı bir sanat. İnsan büyük mütefekkir, yüksek şâir,

zeki adam, güzel üslûbçu olur... Makale, roman, şiir yazabilir, fakat bütün bu meziyetlere rağmen düzgün bir sahne vücûda getirecek kalemden âciz bulunabilir... Gerçi güzel sanatlarda vasat olamaz... Bir sanat eseri yâ nümâsıyla vardır yâ hiç mevcûd değildir. "Fakat bu kanunun hiç sanat şubesinde, tiyatrodâ olduğu kadar, mutlak bir hükmü yoktur.. Güzel bir şiir, güzel birkaç mısra, manâsız bir uzun roman üç beş tatlı sahife, yavan bir tasvir bir iki dürüst çizgi sâyesinde bir dereceye kadar yaşayabilir.. Fakat tiyatro için böyle değildir.. Tiyatro eseri bir makine bir uzviyet gibidir... Bir kısmında bir sakatlık olursa heyet-i umumiye felce uğrar...

Romancı, şâir nâkıs bir eserle efkâr-ı umumiye karşısına çıkabilir... Fakat piyes muharriri az çok teşkilâtını ikmâl etmiş olarak temâşâ-kîrlere karşısına çıkmaya mecburdur. Eserini mutlaka beğendirmek değilse bile bir cihetden herkesi ona alâkâdar etmek ıztırârındadır. Hâsılı dârü'lbedâyi'e gelen eserler içinde bazı cihetlerden iyi olanlar vardır... Fakat kâbil-i temsil değildir...

-Beni yine iknâ edemediniz... "İyilerin iyisinden bizim kötümüz elbet daha iyidir." kâidesini unutmayalım... Güzel ecnebi eserleri oynayacağımıza kendi fenâ eserlerimizi oynayalım... Elbet çala çala birşeye benzetiriz...

-Fikrimi iyice anlatamadım... Bende başka türlü düşünüyorum... Demek istediğim şuki: Bir eserin sahneye çıkabilmesi için bazı ibtidâi evsâf lâzımdır... Onlar olmazsa piyes rezâletli bir sûretde düşer... Böyle dört piyes üst üste düşürürseniz tiyatro kapılarını kapamaktan başka çâre kalmaz.. Halk hamiyeten eser seyretmeğe gelmez, beyhûde yere para vermez... Rahatını bozmak, uzak yerlerden gelmek için az çok birşey görmek ister... Bunda hakkı da vardır... Siz muharrir yetiştireceksiniz diye halk para vermeğe, figüran rolü oyna-maya mecbur değildir...

-Muharrir yetiştirmek için daha doğrusu milli tiyatrosu

muzun terakkisi için bir çâre yok mu? Bu uzun meseleyi bir başka defa konuşuruz... Şimdi yine bahsimize devam edelim. Hâricden kâbil-i temsil eser gelmiyor... Binâenaleyh bi'zza-rûre ecnebi malına müracaat ediyoruz...

-Haydi bu mecburiyeti kabul edelim... Fakat ben bu mülevves adaptasyon modasını bir türlü aklıma sığdıramıyorum.. Tercüme gibi kısa, emin, kestirme bir yol varken niçin bu usûlü tatbik ediyoruz... Mösyö Jak ile Matmazel Karolin'in şapkalarını çıkarıp yerine...

-Bir fes giydirmek, ötekinin başına bir başörtü takmak isimlerini Abdullah Efendi ve Ayşe Hanıma çevirmekle eser bizim olur mu? Bu basmakalıp terâneyi sekiz senedir dinleye dinleye artık ezberledim... Bu ucuz ve ezber hüküm o kadar çok tekrar edildiki insanın hakikat olduğuna inanacağı geliyor... Keşif ve icâd edenden Allah râzı olsun... İşte bir sözki görünüşde oldukça zârifâne ve ince manzaralı.. Beyhûde yere imâl hayal edib yenisini aramağa ne hâcet var... Bir meclisde tiyatrodan bahsedilirken baş parmaklarınızı belinizin koltuklarına takar, ince ve iktifâne bir tebessümle başlarsınız: "Mösyö Jak'ın şapkasını çıkarıp..."

-Şu halde siz bir adaptasyon taraftarı mısınız?

-Nasıl olur... Adaptasyonu kabul etmek edebiyatımızı mütemâdiyen ecnebi harec-güzârı etmek değil mi? Adaptasyon bir nev'i kapitilasyondur... Adapte bir eserle iftihar edersek "hâlâ senin kızının uzun saçlarıyla iftihar eden kel kız" a benzeriz...

-Fikirlerinizde tenâkıs var...

-Hayır,.. İzâh edersem anlarsınız... Düşündüğümün hülâsatü'lhülâsası şu: Tercüme ancak klasik eserlerle melodramlar ve birde bazı pek kaba ve eski tertib vodviller için mümkündür... Klasik eser oynayamayız... Melodramın ise vakti geçti. Binâenaleyh tercüme yapamayız... Adaptasyon iki türlüdür... Biri yarım yamalak adaptasyonlar... Öteki tam kelime manâsıyla adaptasyon... Yani eser'e ecnebi kokusu bırakmadan tamamıyla

la hayatımıza ve ruhumuza nakil... Milli eserlerimiz kemiyet ve keyfiyet itibârıyla kâfi bir mertebeye gelinceye kadar bu ikinci nev'i adaptasyonu yâ kabul edeceğiz... Yâ tiyatroya ve kapılarını kapayacağız..."

-Pek aklım ermedi.

-Gelecek defa size bunları mufassıl olarak izâha çalışırım.

S.72-6, Shf. 99-100

Reşâd Nuri (GÜNTEKİN)

ONBEŞ GÜNLÜK İSTANBUL

TÜRK OCAKLARI

Hamdullah Subhi Bey'le Mülâkat- Hamdullah Subhi Bey'den Türk Ocaklarını dinlemek kadar güzel ve zevkli birşey az tanıyorum. Lâkin dinlediklerimi burada vuzûhla nakledebilmek için bu güzelliğin ve zevkin zebûnu bir adam halini değil, ulvi fikrin müridlerinden biri sıfatını takmayacağım. O müridlerki her dem serin ve her dem ateşlidirler.

Hamdullah Subhi Beyle yarım saat kadar ocakların vaziyeti, istikbâli ve Türk milliyetperverliği hakkında konuşduk. Aldığım fikirleri hemen neşretmemekliğimi ve kendilerinin Ankara'dan 'avdetlerini bekleyib ikinci bir mülâkat daha yaptıktan sonra uzun birşey yazmamı istedi, o ânda buna râzı oldum. Fakat müteheyyic ruhuma intizâr zor gelecek, şimdi bu karcık olsun birşey yazıyorum. Hamdullah Subhi Beyi bir daha dinledikten sonra istedikleri gibi uzun ve etraflı yazarım. Vâkı'a 'ahdimden dönmüş oluyorum. Fakat bu, benim kabahatim değil, o ateşli kalbin bana verdiği taze hararetden ve taze candan gelen birşeydir.

Hamdullah Subhi Bey, Türk Ocaklarının vaziyeti hakkında şunları söyledi: "Eskisi gibi harsî ve ilmî mâhiyetini muhafaza ediyor, "bundan sonra için dedim. "Bundan sonra için bazı şeyler lâzım gelirse bunu bütün ocakların murahhaslarından müteşekkil bir umumi kongre halledecektir, ben şahsen bütün ocakların -ki hepsi bir tek ocaktır- şimdiye kadar sâdık kaldığı hars ve ilim esâsından asla uzaklaşmamalarına ve devâm ettikleri teceddüd yolunda azim ile yürümelerine taraftarım." dedi. Yüzüne bakdım, hakikatde pek vâzıh olan bu cevap, benim için mübhem değilse bile biraz eksikti. Zirâ kendi ta'biri üzere "bu hayırlı müessesenin her ân sâdık insanını" dinlemeden evvel Türk dünyasının sanat ve inkılâb kudretini içlerinde toplamış bazı muharrirlerin bu hususdaki yazılarını okumuşum.

Onlardan biri diyorduki "Türk Ocaklarına, her memleketin gençliğine yeni vazifeler düşüyor, bütün ocaklılar ve temiz gençler icâbında, teceddüdün, milliyetperverliğin tek mil yeni müesseselerin düşmanı olanlara karşı, irticâ'a karşı hareket ve mukâvemet edebilecek bir halde bulunmalıdır, hatta bu hareket her ne bahâsına olursa olsun..." Hamdullah Subhi Bey'e bunları anlattım, bu sefer, o benim yüzüme bakdı, güldü ve şunları söyledi. "Acaba ocaklar, irticâ'a karşı durabilmek için müsella çalışabilecek bir haldedir? Ve böyle birşeye lüzüm var mıdır? Türk Ocağı, doğduğu günden beri birçok i'tiyâdlara ve 'an'anelere karşı hareket etmiştir. Türk ocağı dar milliyetperverlik gütmemiştir, Türk Ocağı din kadar kuvvetli bazı âdetlere karşı yeni i'nikâdlarından aldığı kuvvetle serbestçe hareket etmekten asla endişe etmemiştir, Türk Ocağının bütün faaliyeti tevlîd ettiği ruh itibâriyle, vücuda getirdiği fikir cereyanlarıyla irticâ'ın husûmetini gençliğin kalbinde uyanık tutmuşdur. "Âdetâbir cemaate hitâb eder gibi ateşle söylediği bu söleri tevsi' etdi.

"Aslında herşey bir fikirdir, semâya bakalım, uçan tayyare bir fikirdir, sonra tayyare ve sonra kuvvettir. Mühendis olan masasının başında düşündü, çizgiler çizdi, hesablar yaptı ve en nihâyet o fikri tayyâre halinde havalara çıkardı. Dünyada her şey faalden evvel bir fikirdir. Bizim büyük mücadelemiz bir fikirdir, bir fikrin mücâhedesidir, Anadolu'da Yunanlılar fikre, milliyet fikrine mağlub oldular. Hakimiyet-i milliyeyi fikir kazandı. İleride türemesi melhûz düşmanları da irticâ'yı da bütün muzır aksülamelleri de içimizdeki fikrin ateşi eritecektir. Onlar bizim ideâlimizin büyüklüğü yanında kendiliklerinden küçülecekler ve yok olacaklardır. Eğer içimiz 'ulvi fikrin ateşiyle yanarsa zâten müsellaâhız demektir, zaten her ân her dakika hazırız demektir. Türk milliyetperverliğini fikir galebe ettirdi. Zor, cebir, iştihâsızlık değil. Yine o gençliği bütün muzır cereyanlara karşı durduracak şey ne evvelden faali hazırlanmalar ne emirler, ne sözlerdir, içimizdeki ateş ve ideâl aşkıdır. Müttefit hatibin sözleri burada

çok müheyyicdi. Bu asil heyecan karşısında tutredigimi ve ürpertiğimi itirâf ederim. Devam etdi ve yazılmasına müsaade ettiği bazı sözlerden sonra şunları söyledi: "Türk gençliğinin bütün şerefi hür kalmasında ve dâima vicdâni ilhâmâtına sadık bulunmasındadır. Esas his ve fikirdir, his ve fikir..."

Tekrar birşey sordum: " Şimdi sizinle âdeta bir mu'ârrız gibi konuşacağım. Zirâ bu suretle hakikate daha kolay varmış oluruz, niçin bir Türk Ocağı'na muhtacız, neye bütün Türk mektepleri birer Türk Ocağı değildir. Meselâ İtalya'da bir İtalyan Ocağı var mıdır? Ve bu سوالımı sırf hakikatin tezâhürü için sorduğumu temin ederim, biraz mahzun gülerek dediki: "Meselâ İtalya'da bir İtalyan Ocağı yokdur, İtalyan, benliğine hâkimdir, zirâ yegân yegân her İtalyan "Ben neyim?" sualine cevap verebilir, Türk Ocağına Türkiye'de şimdilik muhtacız, zirâ geçen idârelerin fenalığı Türkün benliğini mahvetmişdir. Türk Ocağı ona, harsî ve terbiyevî faaliyetıyla bu benliği iadeye çalışıyor, mekteplerimiz Türk Ocağı değildir. Zirâ bu mektebde hayat için, millet için lâzım olan bütün ihtisâsları vem' edemeyiz. Türk Ocağı mekteplerin fevkında bir ihtisâs yuvasıdır ve daha geniş bir merkezdir."

Terbiye ve harsdan bahseden muhatabına bunlardan maksadı ne olduğunu sordum: "Meselâ mâziye hürmet terbiyesi" dedi, "dünyada köksüz bir ağaç olamayacağı gibi köksüz bir millet de yokdur, mâziye hürmet, mâzi yolu üstünde bir çok istikşâfâta hizmet ederki bir millet için elzemdir. "Bu sözlerden birşey anlamadığımı söyledim. "Durunuz! " dedi. "Bunu bir terbiye düstûruyla halledelim, Madam Domentun- ۶۷ مستون - derki: -Çocukları terbiye ederken onlara faziletli olmalarını telkin ile meşgul olduğunuz dakikalarda evvelki senelerinin faziletle geçdiğine dâir bir zehâb veriniz.- Yani mâziden çıkan izzet-i nefis, şahsi hayatın olduğu gibi milli hayatın da bütün tehlikelerine karşı ehemmiyetli bir mukavemet kuvveti teşki eder."

Bundan sonra Hamdullah Subhi Beyle daha hususi bir tarzda konuştuk. Kendilerine Yeni Mecmua'nın geçen nüshaları-

nın birinde Türk Ocağına dâir yazdığımız bir fıkraya Kayseriden bir mürebbi doktordan aldığımız cevabı anlatdım, bu muhabir mürebbi gençlerin halkla temas etmediğinden şikâyet ediyordu. Hamdullah Subhi Bey bu sözleri söyleyen genci tanıdı -Zaten tanımadığı hangi genç varki- dediki: "Bu arkadaşımız biraz müfriddir, kendilerinin istediği halkla temâsı bir düstûr halinde nasıl tesbit edebiliriz, gençlere halkla temâs ediniz deyince kahvelere çıkınız, Oturunuz mu diyeceksiniz? Hayır, hayır, çok seyâhat etdim, gördüm ve biliyorum, bütün gençler zannedildiğinden fazla halkla beraberdir, halkçıdır. Zaten halkçılık ne demektir? Balıkesir'de bir doktor tanıyırmıki âhâli onu memleketlerinden ayırmak istiyor. Bu neden? Çünkü o doktor zanaatıyla kalbinin şefkini bir etmiştir. Malûmmuyuz? Vazifemiz hâricinde çocuklarla, onların sıhhatiyle, aileleriyle, istikbâlleriyle meşgul oluyor muyuz? İşte halkçıyız. Erbâb-ı zirâatden miyiz? Köylüyle temâs ediyor muyuz, onlara yardımda bulunuyormuyuz? İşte halkçıyız. Halkçılık yalnız zâhiri ve madî değildir. Kalbin şefkatinden, muhabbetden ve râbitadan doğan bir şeydir.

Hamdullah Subhi Bey burada Tolstoy'un, Dostoyevski'nin romanlarındaki müşfik doktorların hayırperver çiftlik sahipleriyle iyi kalbli kadınların hasretini çeken bir insan gibiydi, o sözlerini şefkat ve muhabbet cümleleriyle bitirib mülâkatımıza nihâyet verirken bende büyük bir şefkâtden ve muhabbetden uzak kalacağım gibi tuhaf oldum.

Fevzi Lütfi

PAYDOS BORUSU DEĞİL, İŞ BORUSU

Mersin Türk Ocağı Reisi
Doktor Reşid Galip Bey'e

Altın Yurt'ta neşr ettiğiniz iki makaleyi dikkatle okudum. Teferru'atta ufak tefek ihtilaflarımız olsa da esâsta beraber olduğumuzu itiraf ederim. Madem ki hepimizde büyük gayenin yolcularıdır, madem ki hepimizin kuvvet ve ilham aldığı menba' birdir, hepimiz bir kucakta uyandık, böyle olması çok tabii değil midir? Yalnız şunu söylemek mecburiyetindeyim ki makalenizde sizi en müsbet olmak lâzım gelen bahislerde bile menfi buldum, bu sözümü yanlış anlamayınız, menfliği ve acı tenkidi hoş görmeyenlerden değilim. Fakat düşünmeyiz ki her şeyde yalnız zevkimizle ve keyfi idâremizle yürüyemeyiz. Çok kereler bu tarzda yürümek faydadan ziyâde mazarrat getirir. Zevk ve his meselelerinde menfi olmak çok zaman yaratıcı olduğu halde Türk Ocağı gibi fayda ve iyilik işlerinde kırıcı ve bozucu olmak tehlikesini uyarır.

Sözünüze Ziya Gökalp Bey'in Adana Ocağı'nda verdiği konferansın tahli- li ile bağlıyor ve o konferansın içinden çıkarak neticeye varmak istiyorsunuz. Lâkin ne onun içinden çıkabildiğinizi ne de neticeye vardığınızı gördüm. Ocak bahsindeki fazla taassubunuz, daha doğrusu hassasiyet ve alâkanız sizi birçok demlerde hiddete kadar götürerek vâzih bir şey söylemekten uzak kaldınız. Vâkı'â pek sathî bakılırsa sözünüzde vuzûh var gibiydi, gönlünüzün iyi niyetlerle dolu olduğu belliydi. Fakat ne bu vuzûh ne de o iyi niyet hadd-i zâtinde hiç bir iyiliğe ve selâmete yaramayan şeylerdi. Beni ma'zûr görünüz. Bu bahise girdiğinizi ve ocakların ufnetine dokunduğunuzu görerek ne kadar sevindimse, en eski bir ocaklı olduğunuz halde birçok yerlerde sınırlerinizi irâdesiz, fikirlerinizi pejmürde ve içinizi bedbin görmekle müteessir oldum. Halbuki siz demiyor muydunuz ki: "Ocak adeta bir münevver misyonerler yurdu olmalıdır." Misyoner, münevver misyoner ne demektir? Gözünde ve gönlünde yalnız mukaddes mefkûre yanan ve bu mefkûre uğruna her zo-

ra tahammül eden, bir an sönmeyen ve bedbin olmayan ve bütün bunlarla beraber ocağının edeb ve erkânına, telkinlerine uyan adam değil mi? Hem düşündünüz ki siz bu münevver misyonerler alayının bir şube reisi bir grup kumandanısınız. Sizin küçük bir hatanız ve iç bozukluğunuz ne kadar muzır olabilir. Makalenizin sonlarında bedbin olduğunuzu bütün bütün izhâr ederek eğer olmayacaksa paydos borusunu çalalım deyip ortaya çıkıyorsunuz. Fakat düşünüyor musunuz ki bu söz ruhları öldüren bir zehirdir. Eğer medhinizi birçok ocaklılardan ve bilhassa Hamdullah Suphi Bey'den dinlemeseydim, bir ocaklı saffetıyla çoktan en fena hükmü verir ve sizi bozgunculukla itham ederdim.

✖

Evvelâ zihninizi Ziya Gökalp Bey'in her an müdafaa ettiği fikirlerine sarmış. Türk Ocağı'nın bugünkü halini anlatırken ve yeni bir gaye programının lüzümünden bahs ederken yalnız onu hatırlıyor ve onun sözlerini münakaşa ediyorsunuz. Daha tuhafı şu ki bu âlimin Türk Ocağı'nın yalnız hars faaliyetinde esâs olmak için söylediklerini ocağın bugünkü iş nizâmının tekmi-li gibi telakki ediyorsunuz ve tenkidlerinizi daha doğrusu hücumlarınızı o suretle yapıyorsunuz. Fakat düşünmüyor musunuz ki Ziya Gökalp Bey demek bütün Türk Ocağı demek değildir ve o bir ictimâfiyât âlimi olmasıyla yalnız ilimden, harsdan bahs edebilir ve bu bahs ettiği şeyler bizim ancak bir tarafımızdır. Şükür etmeliyiz ki bu adam, mütehassis olduğu bu şubede vazifesini yapmaya çalışıyor. Temenni ederim ki başka isti'dadlar ve ihtisâslar da kendi şubeleri dahilinde bizi tenvir ve irşâda uğraşınlar ve umumî programlar içine kendi anladıkları faaliyet sahalarından esâslar karıştırmaya uzansınlar. Bu bahste Ziya Bey'e boş yere hücum ederken şairlerden ve Türk Ocağı'nın "edebî salon" olamayacağından bahs ediyorsunuz. Bu husustaki sözlerinizi hiç bir zaman dürüst birer fikir gibi kabul etmek imkânı bulunmadığı için münakaşa bile etmeyeceğim. Yalnız Yeni Mecmua'nın geçen nüshalarında yazdığımız gibi sizi çok fazla hiddetli ve amiyâne bulmakta ısrar edeceğim. Vâkı'â bu fikrimizi reddetmek isteyen ve sizi her zamankinden daha sinirli ve hatta biraz da gülünç gösteren zarûrî cevabınızı okudum.

Fakat muhterem doktor, bu cevabınızda ne kadar çocuksunuz ve gayemiz uğruna şimdiye kadar birçok sıkıntılardan geçmenize ve hatta "Karadeniz dalgaları" arasında gece yarılari tabya arkadaşlarınıza Türk Yurdu yetiştirmeye çalışmanıza ve kuşaklara bağlanıp pencrelerden aşmak tehlikelerini göze almanıza rağmen ne kadar işlenmemiş bir ruhunuz ve dikbaşlılığınız var, "hakikî şiirlerin hakikî hicaplarını" çok duymuş olduğunuzu söylediğiniz halde

ne kadar nâ-bahtsınız. Beni affediniz. Mariz ruhlu olan, "mevzû'larına memleket elemiyle merâret vermekten korkan, kaçınan" o cins şairlerden ziyâde sizsiniz. Hem bu ne demek? Bir an olsun bu cümlelerin manasını düşündünüz mü? Düşünmedinizse size ancak demânden beri söylediğim gibi pervasızlıkla ithâm ederim, fakat düşünüp taşınıp söyledinizse, bu yaman buluşunuza ve şimdiye kadar en değersiz adamların kullandığı çok geri telakkinize gülmekten başka birşey yapamam.

Diyorsunuz ki:"Yeni Mecma benim kasdettiğim zümrenin yeni hevesâtını terennüm eden hakikaten mariz ve şiirle alâkası ancak şiire intisabdan ibaret bir bîçâre kafilenin bayraktarlığını der-uhde etmenia kendisine ait bir vazife olmadığını neden bilmemiştir." Bir şairden, şiirle alâkasını şairliğiyle göstermesinden başka ne beklersiniz. Fakat haklısınız. Zirâ siz isminin önünde "vatanperver" ve "muhterem" lakaplarıyla anılanlara alıştınız. Ne kimseyi müdafaa ediyoruz, ne de zemm ediyoruz. Yalnız "şair"i size anlatmak ve onun sade bir sanatkâr olduğunu / söylemek istiyoruz. Ona ne ben, ne siz mevzû' ve ilham veremeyiz. Kendi kalbini terennüm eden ile vatani terennüm eden arasında bir fark yoktur. Yeter ki bu terennümler; birer sanat eseri olsunlar.

Fakat siz de, biz de mağduru. Bu memlekette o şair kılığını henüz görmedik. Gördüklerimiz kart dövizlerinde vatanperver veya milliyetperver sıfatları yazılı kalb-zen veya kalbsiz züppelerdir. Sizi tenkid ettik. Bir muayyen şaire hücum ettiniz diye değil, belki doğrudan doğruya doğruya "şair"e mübâlâtsiz hicivlerde bulundunuz diye.

⌘

Bu hususî bahislerimizi bırakıp tekrar mevzû'a geçiyorum, evet, Ziya Bey'in fikirleri, ocağın ancak bir kısım gayelerine uygun gelebilir. Ocağın şiirde, ilimde ve harsda vazifesi vardır. Türküler, mâniler, pâbuçlar, donlar, poturlar toplayacağız, toplamalıyız. Fakat size kim dedi ki vazifemiz yalnız budur. Hayır, yalnız mütehasıslar bunlarla uğraşacaktır. Siz bir doktorsunuz. Memleketin sıhhatiyle alâkadar olunuz. Çocukların hayatına bakınız. Ve sonra başka sahalarda meşgul olunuz. İşte bu hususta sizinle tamamen beraber olarak yeni bir programa ihtiyacımız vardır diyorum. Ocaklar yalnız fikir yeri olmamalıdır, dediğiniz gibi iş ve hareket merkezi olmalıdır. Bunlara dair düşündüklerinizi birkaç madde ile hulâsa ediyorsunuz, lâkin tesbit ettiğiniz bu maddeler bize pek umûmî ve mücerred göründü. Gayeye doğru daha emin yürüyebilmek için bu kadar mücerred ve umûmî düşünmeye mecburuz. Birinci numara ile tesbit ettiğiniz "Türk Ocakları, kuvvetlerini tevhid etmiş

milliyetperverlerin mü'essesesidir." cümlesini muvaffak bulsak bile, "Türk Ocakları laf ve nazariyâta değil, amelî mesâ'îye kıymet verir." sözünden birşey anlamadık, evvelâ bu söz kendinden emin bir inkılab müessesesinin sözü olamaz. Bu söz müsbet bir ceberrûnun ve kudretin ifadesi olmaktan ziyade bir nev'i sinirliliğin ve aczin işâretidir. Bir kere aklımıza koymalıyız ki ocak hem fikir hem iş sahasıdır. Makalenizin iptidâsından beri sizde hissettiğim telakkiye göre laftan murâdınız Türk milliyetperverliğinin fikir ve hars işleridir. Fakat bilmez misiniz ki herkes kendi yolunda yürür ve böyle yürürse faydalı olur. Fikir adamı fikrini yayar ve iş adamı emin görürse kurulur ve fikir, işin meğ'alesidir. "Ocaklara her Türk giremez." diyorsunuz, bunda size ne kadar hak verdiğimi tasavvur edemezsiniz. Fakat, "Vatanın fazgayret ve himmete olan ihtiyacı karşısında fasla ve ağır vazifeler yüklenmeğe, fedakarlığa katlanmağa âmade Türkler kabul edilir." cümlesi bana pek vuzûhsuz geldi. Bu sözünüz ancak kuvvetle, elle bedenen yapılacak hizmetler için vârid olabilir. Yine fikir işlerine bir yer ayırmıyorsunuz. Yalnız "Türk milliyetperverliğini" telakki noktasından bile birçok farkla çıkabilir. Çok çalışkan, mahiyetinin herşeyine alâkadar nice hayırperver adamlar vardır ki koyu birer mürtecidirler. Bunların Türk Ocağı'nda yerleri nedir? Yerleri var mıdır? Görüyorsunuz ki bu suallerime, sizin cümleniz vâzih bir cevap veremez. Bu bahste çok titiz olmağa mecburuz. Bir kere kabul etmeliyiz ki her Türk ve hatta fedakar Türk, ocaklı olamaz. Ocaklılığın çok derin ve esâsî vasıfları olmak lâzımdır. Vakı'â memlekette bu evsâfta adam zor bulunur. Fakat bunun için bir çare bulamaz mıyız? Evvelâ Türk Ocağı'nı tasfiye ettikten sonra yeni girecek olanlar bir iki sene ocağa sadece mülâzemet ederler. Bu mülâzemetdir ki onlara ya ocaklı olmağa bir hak verebilir, ya veremez.

Geçelerde bir arkadaş, "Ocaklar asrî tekkelerdir." diyordu. Bu söz çok ma'kûl olabilir. Yalnız her ocaklı, başa "tarikatta uyanan canlar gibi" girdikten sonra... Hem artık büyük ve zayıf kesreti kucaklamaktansa kudretli bir akliyâtla kalmamızın daha hayırlı olduğunu anlamalıyız değil mi? Dördüncü numaradaki bahsimize iştirâk etmek faydalıdır fakat dâr-ül fûnûn nerede ise ocak merkezi orada olmalıdır fikri doğru olabilirse de Merkez-i Umûmî dâr-ül fûnûn gençliği ile Anadolu arasında bir mütevassıt harargâh olmalıdır, demeniz bana bütün telakkilerinizle taban tabana zıt gibi geldi. Hem umûmî merkeze yalnız bu vazifeyi vereceğiz. Öyle ise ocaklar, yine çok dar bir sahanın yurdu olacak demektir.

Düşündüklerinize birşey ilâve etmek isterim, o da ocakların bundan sonra hem de iktisâdiyâtımızla alâkadar olmağa çalışmasıdır. Bu bir fikirdir.

Tatbikâtını izâh edemem. Mûtehassîslarına havale etmek daha doğru olur.

■

Son sözümdür ki ocaklar bitmemiştir. Bitmeyecektir. Vazifesini görüyor ve iki programla büyük gayeye doğru daha kuvvetli adımlarla ilerleyecektir. Ümid-vâr rühlara bitmiş, bitiyor gibi hüzzâl ve tereddîf sözleri yakışmaz değil mi azizim. Bir boru sesi duyuyoruz. Fakat bu ses bizi paydosa değil, işe davet ediyor.

s.87, sh.439-440

Fevzi Lütfü

TÜRK OCAĞINDA KONFERANS

MEHMED ALİ AYNÎ BEYİN KONFERANSI

- Türk Gençlerinin Türk vatanında hayatı iyi bir suretde kazanmaları nasıl mümkündür? Hayatın her safhasının muvaffakiyetinin şartları nedir? Ameliyat ve tatbikat sahasında gençlere yol göstermek lâzımdır. Malumdurki Harb-i Umumi bашımızı belâyaya sokdu. Birçok gençlerimizi, birçok memleketlerimizi kaybetdik, geçinmek herkesi düşündüren bir meseledir. Bittabi gençler memleketin ahvâl-i iktisâdiyesini tanzime mecburdur. Ahvâl-i iktisâdiyemiz tanzim edilmezse şirâze-i içtimâiyemize halel gelir. Vatanın yevm-i istihlâsında terakkimize mâni olabilecek her engel, her zencir kırılmışdır. Memleketde faaliyet sahnesi ancak ve ancak bize kalmışdır. Türkler kendi vatanında neden sefil ve perişân olsun! Neden kazanıp zengin olmasınlar? Bugün hicret eden Rum ve Ermenilerin yaptıkları işler ne idi? Bunlar nasıl zengin oluyorlar? Bir parça muhitimize bakalım. Etrafımızı görelim. Mesela İstanbul'u nazarı dikkate alarak biraz söz söyleyeyim.

Muvaffak olmak için didinmek lâzımdır. Hayat bir mücadele yeridir. Buraya evvela girmek elzendir. İstanbul'un en işlek yol ağızlarına bakalım: İranlılar.. Bunlar memleketimize girerken nasıl girdiklerini görseniz hayret eder ve iğrenirsiniz. Fakat birde nasıl gittiklerini görünüz. Gözlerimizi açarak görelim, sefil ve pis bir halde gelen bu adamlar altınlarla gidiyorlar. Bizde ağızımızı açarak seyrediyoruz. İstanbul bir menba'-ı servettir. Burada para kazanmak ve zengin olmak güç değildir. Lakin birtakım şartlara bağlı...

Bunları hulâseten teşrih etmek isterim.

1- İlimdir. Yani bilgi.. Hayat-ı ameliyeye yarayacak bilgi. Nitekim İngiliz feylesoflarından biri diyorki: "Bilmek

"muktedir olmak" demektir. Bunun içinde Türk gençlerine iktidar verebilecek ilimleri vermeliyiz. Hepimiz lâ-akıl -bittabi burada olan gençleri kastediyorum.- tâli tahsil ikmâl etdik. İlmî hayatımıza yarayacak bir parçacık olsun ilmimiz olacaktır. Kendimizi iyi tartalım. Neye muktediriz? İstidâdımız nedir? Bunu anlamağa çalışalım : Ondan sonra İstanbul'u tedkik ederiz. Burada birbuçuk milyon kadar insan vardır. Bunların hayatı ve istirahatı için birçok şeyler lâzım.

Bunlar nereden geliyor? Getiren kimdir? Muhtelif mevsimlere göre bu halk kitlesinin ihtiyâcâtı ne nisbetde tahavvül ve tebeddül eder? Bunları anladıktan sonra hemen cesaretle işe başlamalıdır. Ama sermaye hani diye sorarsanız şu cevabı veririm:

Birçok sermayeli kimseler doğrudan doğruya sermaye ile işe başlayınca mahvolmuşlardır. Herkes sermayeyi ne vakit bulacak? Herkesin sermaye bulması imkanı var mıdır?" Hiçden başlayıp bir iş becermek asıl muvaffakiyettir. Asıl çekirdekten yetişmektir. Biz Türkler eskiden Asya, Avrupa ve Amerika kıtalarının birleştiği bir noktadan her tarafa ordular, donanmalar gönderirdik. O orduların, donanmaların levâzımı nereden geliyordu? Kim yapıyordu?

Harb-i umumide hayvanlarımızı nallayacak çivilere kadar Almanya'dan getirdik. Peki! Eskiden sayılamayacak derecede çok mütenevvi' olan bu levâzımı, levâzım-ı bahriye ve berriyeyi nereden alıyorduk? Memleketimizin dâhilinde imâl olunuyordu. Bugün Avrupa bize birşey göndermezse aç ve çıplak kalacağız. Yukarıda ilmin lüzumu olduğunu söyledim. Terakki etmek ilme, bağlıdır dedik. Bunun için evvela terbiye ve maarif meselesini halletmeliyiz. Komşularımıza bakarsak bir parça yüzümüzün kızarması lâzım. Bulgaristan, Sırbistan, Romanya... Fakat hâlâ bu kadar mühim olan maarif meselesi tamamıyla anlaşılammıştır. Birçok günültülere rağmen hiçbir şey yapılamamıştır. Yine

söylüyorum ilimsiz birşey olmaz.

2- Çalışmaktır ma'atteessüf biz iyi çalışmıyoruz. Çok çalışkan insanlar değiliz. Bugün artık duracak zamanımız yoktur. Herkes vazifesini takdir ederek adamakıllı çalışmaktır.

3- Nefse itimâddır. İngilizlerin herkesden farkı budur. İngiliz nefesine itimâd eder. Hakikaten bu hasleti elde etmek pek mühim bir meseledir. Bizim mekteblerimizde çocuğu serbest bırakmalıyız. Ancak o zaman nefesine itimâd ederek kendi idâresini isti'mâle başlayarak, kendi kendine iş bularak en iyi tarz-ı hareketi keşfeden insanlar yetişir. Memleket bizimdir. Hiç korkmadan, cesaretle işe başlanılmalıdır.

Hükûmet her zaman gençlere yardıma hazırdır.

4- İstikamettir. İstikametle meşhur olan kimse zahmet çekmez. Tabii bunlar herkesçe anlaşılmiş şeylerdir. Fakat müstekim olabilmek güçtür. Anlaşılan herşeyin tatbikâtı biraz zordur.

5- Kazançdan münâsib bir kısmını ayırmak. Bilhassa gençler tasarrufa riâyet etmelidirler. Her zaman aynı hâl devam etmez. İhtiyarlıkta zaruret pek fecidir. Hükûmet memurları tasarruftan birşey anlamayacaklardır. Çünkü artık memuriyet modası geçmişdir. Hükûmetde memurları artdırarak kadar para veremez. Bunun için gençlere memuriyeti asla tavsiye etmem! Bütün gençler hayat-ı hakikiye sahnesindeki faaliyete iştirâk etmelidir.

6- Teşrik-i mesâidir. Türk Ocağı birçok gençleri biraraya topluyor. Elbette Türklere mütekabil emniyet, mütekabil hürmet ve muâvenet hissini telkin etmelidir. Birçok arkadaşlar ciddiyetle samimiyetle el ele vermelidirler. İstanbul'u iyice gözden geçirelim. Muhtelif hanlara heryere yan gözle olsun bakalım. Ne dolaplar dönüyor? Hayat nasıl kazanılıyor?

S.85, Shf. 381

(Mehmed Ali Aynî Bey'in Türk Ocağı'nda Verdiği Konferans Metni)

TÜRK OCAĞI

164 mebus imzasıyla Büyük Millet Meclisi Riyâsetine verilen bir tahrir neşrediyoruz. Bu tahrir, Türk Ocaklarını alâkadâr eden bir meseleye dairdir. Meclisde büyük bir ekseriyetin Ocak işi etrafında bir düşünmesinin ne kadar mühim ve ocaklar için şâyân-ı teşekkür olduğu izâhdan vârestedir.

Riyâset-i Celiliyye

Bundan onbir sene evvel Türk Milleti içinde milliyet fikirlerini neşretmek ve Türk gençliğini siyasi fırkaların fevkinde millî bir mefkûre etrafında toplamak üzere Türk ocağı nâmıyla bir müessese vücuda getirilmişdi. Bu müessese eski imparatorluğun herbiri hususi ve kavmî maksadlar takib eden anâsırı arasında Türkleri ve vahdet-i milliye şuuruna mâlik kılmak için, şifâhi ve tahriri telkinin her şeklinden istifade etdi. İstanbul'da ve taşrada mütarekeden evvel açılmış olan otuz şubesiyle konferanslar, serbest dersler, müsamereler, sergiler tertib etmek suretiyle İstiklâl Harbi'nin ve bugünkü Hükûmet-i Milliye'nin istinâdgâhı olan düstürlara çok meşkûr hizmetleri de bulundu.

Türk Ocağı'nın harsî ve ilmî mesâisi yanında hayra aid birçok gayretleri de sebkât etdi. Aileden veya servetden mahrum yüzlerce Türk çocuğunu doğrudan doğruya himâyesi altına alarak mekteblere yerleşdirdi. Tedavi ettirdi. İhzâri dersler tertib ederek mekteblere kabullerini mümkün kıldı. Türk medeniyetini tanıtmak için koleksiyonlar vücuda getirdi. Türk Ocağını milliyet düsturu nâmına cihan muvâcehesinde istiklâl mücadelemizin ruhuna azami surette hizmet etmiş bir müessese diye tanıyoruz.

İstanbul'da İngilizler, İzmir ve Bursa'da (Yunanlılar ve müstevliler) Türk Ocaklarını diğer müesseselerden evvel kapattılar. Müstevliler millî ordumuz tarafından vatan topraklarından atıldıktan sonra âni bir hareketle Anadolu'nun ve Rumeli-

nin köşelerinde altmış kadar Türk Ocağı açıldı. Çünkü Türk halkı bu müessesenin hizmetlerini her tarafda takdir etmişdir. Harsî, ilmî, iktisadî ve medeni vazifesi her zamandan daha büyük olan Türk Ocağı'nın Ankara'da işgal ettiği binâ bu müessese tarafından sarf edilen binlerce liralık bir masrafla mükemmel bir hale ifrâğ edilmiştir. Emvâl-i metrûke olan bu binanın hayat-ı milliyesi bütün cihanca ma'rûf olan Millî Meclis tarafından Türk Ocağı'na kıymet-i mukadderesi mukâbilinde terk ve tahsis edilmesini teklif ediyoruz.

S.90, Shf. 482

164 Mebus Azâsı

TÜRK OCAĞI

TÜRK OCAKLARI VE HALK - Şimdiye kadar, gençlik ve ocaklar hakkında mühim bir tereddüdümüz vardı. Gençliğin halk nazarında iyi bir mevkiî olmadığına zâhibdik. Bu senelere gelinceye kadar halkından ayrı kalan, halkının gözüne, olmamış görünen bir unsur hakkında bu şübhemizde haklıydık. Hatta gençler çok dürüst olsaydılar bile, halkın bir fenâ gözü vardığı, bî-aman- dı. Fakat son günlerde Anadolu ocaklarını görenler, Anadolu memleketlerinde gezenler, bu korkunun geçtiğini söylüyorlar. Her memleketde gençlikle halk o kadar kaynaşmışki eski fenâ günleri, iki unsurun birbirine düşman bakdığı günleri hatırlamak bile muhâldir.

Gençliğe ve bilhassa Türk ocaklarına müdhiş bir tevcih ve meyil var. Eskiden, gönüllerde ve fikirlerde bir tesir bırakmayan Türk Ocağı bugün, hükûmet kuvvetinin manevi kudreti kadar kuvvetli ve şöhretlidir. Türk Ocağı ismini bilmeyen köylü Türk Ocağından bir vazife beklemeyen şehirli yokdur. Bu, bizim için bir nimet ve muvaffakiyet değil midir?

Dün Türk Ocağı, hayatta hiçbir tecrübe görmemişlerin, bilmeyenlerin, memleket işlerinden ayrı kalanların yeri telâk-ki ediliyordu.

Anadolu'da halkdan yetişmiş öyle mefkûre sahibi belediye reisleri varmışki, memleket için yapılacak en küçük bir işde bile Türk Ocağı Heyet-i İdaresinin fikrini almak istiyormuş, hatta belediye başka kimsenin, hiçbir makamın veya müessesenin re'y vermekde haklı olması lâzım gelmeyen işlerde bile bu saf insanlar, Türk Ocağı'nı en öne geçiriyorlarmış. Türk Ocağı bugün bir kuvvet ve kendisinden hizmet beklemeğe haklı olduğumuz bir müessese haline gelmiştir.

Fakat bütün bu hayırlı şeyleri bize anlatan dost şunları da anlattı. Köylüsüyle, kadınıyla, erkeği ve izâfetiyle

Türk Ocağı'na gönül bağlayan, gençlerden hayır uman halk, bu ocaktan ve bu gençlikden ne görüyor, bilir misiniz? Ne bir fâide, ne bir zarar.... Gençlik lâ-kayd ve âvaredir.

Dün Türk Ocağı'nın tanınmamış olmasından, halkın itimâd etmediğinden korkuyorduk. Bugün bu korkular geçmiştir. Fakat düşünüyoruzki bu sefer bizzat Türk Ocağı ve gençlik herşeye lâ-kayddır. Korkarızki bu lâ-kaydlık ve âvarelik bir müddet daha sürerse halk asıl bu defa itimâdını bozacak ve bizden kaçacaktır. Lakin düşünüyor muyuz? Bir defa kaçan halkı, bir daha kendimize çekmek ve gençlik merkezi etrafında toplamak muhâl olacaktır. Dün bize inanmayan halk, kabahatli değildir. Mazûrdu. Fakat bugün, o halka itimâd vermeyen, o halka sokulmayan gençlik en büyük kabahatlidir.

X

X X

OCAKLARIN HALİ - Heryerde Türk Ocağı'na dair münakaşalar, tahliller başladı. Birçoklarının lisanı biraz dürüst de olsa bunu fâl-i hayır 'addetmeliyiz, bundan oniki sene evvel doğan Türk Ocağı, vazifesinin birinci safhasını muvaffakiyetle bitirmiştir. Fakat ikincisine başladığını iddia edemeyiz. Yazıkkı memleketin her müessesesi gibi Türk Ocağı'da henüz yeni yolunu bulmamış bir haldedir. Fakat düşünmeliyizki bu tereddüdü hal ancak bir zaman devam edebilir. Her tereddüdün sonu menfi veya müsbet muhakkak bir karar olmalıdır. Bir karar verilemeyince hezâl muhakkaktır. A'sâbın ve ruhun en fenâ düşmanı olan kararsızlık, millî bünyeye hiç dost değildir. Şimdiye kadar, bu vatan sakinlerinin, bu vatanda doğup büyüyenlerin en büyük kusuru yürüdüğü yolu bilmemek müsbet ve mu'in bir usulle çalışmaktır.

Memleketin en genç ve yeni bir müessesesi olan Türk Ocağı bu illetden kurtulmuş olmalıydı. Osmanlı câmiasını târ ü mâr eden bu illet, yeni unsura geçmemiş bulunmalıydı. Fakat geçti...

Yazıkki en yeni ve zinde müessesemiz de bu illetin hastasıdır. Altın Yurdu Mecmuası'nda Reşid Galib Bey: Kararsızlık ve uzûhsuzluk, Türk Ocağı'nın kuvvetini pek ziyâde zaafa düşürüyor, meşkûr mesâiye matûf gayret arzularını târ ü mâr eyliyor..." Diyor ki yanlış olduğunu iddia etmek ancak safderûnlukla yapılabilir.

X

Bu hale, bir kararsızlığa sebep nedir? Birazda bunu düşünmek lâzımdır. Fakat sebep ne kadar basit... Bir kere Türk Ocağı'nı tarif edecek, onun iş sahasını gösterecek program yok. Ocak tesis edilirken bir nizâmname ve gaye programları yapılmış. Fakat o nizâmname ile bugün iş yapmak kâbil midir? Bugün dünden çok farklı olduğuna göre değildir, değil mi? Herşeyden evvel Türk Ocağı'na bir program lâzımdır. Diyorlarki Türk Ocağı bir hars yeridir. Bundan on sene evvelki bu söz hâlâ tekrar etmekte bir faide olmadığı gibi bir kudsiyetde tasavvur edilemez. İlim, hars.... Bunlar belki Ocağın vazifelerinden bir kısmı olabilir: Lâkin / -Altın Yurd'la tamamen beraberiz- hayatda, halk içinde bizim bir vazifemiz olmak lâzımdır. Bu vazife nelerdir? Türk Ocağı harekete geçebilir mi? Geçebilirse nasıl geçer. Bunları iyice tedkik etmek ve bir netice bulmak lâzımdır, Ocak nizâmında, memleket gençlerini, halkın önünde rehber gösterecek bir istinâd yeri olmadığından her memleketin gençleri ve ocakları, halkın arasında başka, başka vaziyettedirler. Kendi bildikleri gibi çalışmaya özeniyorlar. Fakat nizâmsız, programsız özenmeden birşey çıkmayacağını bilmiyoruz.

X

Bi'lfarz Türk Ocağı siyasetle alâkadâr mıdır, değil midir? Herkes bir türlü düşünür. Evet diyenler de olduğu gibi nizâmnamenin men' edişini muvâfık bulmayanlar bile var. Bir

kısmımız da hayır diyor. Hangisine inanacağız, kim doğru söylüyor. Veyahud kimin fikri hayat ve cemiyet prensiplerine daha uygundur. Bunu bir ân tahlil etmedik. Efkârda teşevvüş devam ediyor. Bir çatı altındaki insanların teferruâtında dahi olsa bir düşünmeyib bir duymayıb bir söylemedikleri kadar gülünç ne vardır? Yakınlarda İzmir vilâyetinde dolaşan birisi anlatıyordu. Her kasabada bir Türk Ocağı vardır. Fakat bu Türk Ocağı'ndan başka herşeydir. Gençler burada birarada toplanıyor. Fakat yalnız birşey üzerindeki mükâlemelerine devam ediyorlar, burada ocak yalnız av, yarış, güreş işleri yapıyor. Bu ocaklarda kuşbazlık şubesi açmak teklifinde bile bulunanlar vardır. Birçok yerlerde ocak-bozuk bile olsa- bu halde de değiliz. Belediye, hükûmet, herhangi bir makam şehrin ocağı için güzel bir bina ayırmışdır. Ocak var fakat azası yok. Kapısında büyük bir kilit asılıdır. Nur sönmüş ocak tütmez olmuşdur. Evvelce Türk Ocağı yalnız İstanbul'da idi. Ve iyi bakılıyordu. Hararet ve cûşiş vardı. Şimdi sade genişledi. Lakin hararet azaldı, evvelce bir kusur olsaydı. Herkesin gözü görmez. Bir göze batmazdı, fakat bugün her göz üstümüzdedir. Çok hararetle ve dikkatle çalışmağa ve kusur işlememeğe mecburuz.

X

X X

TÜRK OCAĞI

TÜRK OCAĞINDA KONFERANS

Ruşen Bey kürsüye çıktı. Hamdullah Subhi Bey'de kendisini takdim ederek konferans mevzuuna dair şu sözleri söyledi : "İran asırlardan beri müsbet ve menfi olarak temas etdiğimiz bir memleketdir. Anadolu'da İran tesiri olduğu gibi Anadolu'nun da İran ile münasebeti ve temasları ve bu temaslar neticesinde bir takım tesirleri vardır. Beyefendi İran'ı gezmiş görmüş tedkik ve tetebbu' etmiştir. Bugünkü davetimizi kabul ederek burada muhterem hâzırûna İran hakkında bir konferans vereceğinden kendisine ocak nâmına teşekkür ederim." diyerek çekildi.

Takdim olunan zât İran haritasını açarak söze başladı:

- İran; herhangi cihetden girilirse girilsin yüz kilometre kadar bir mesafe katetdikden sonra sekizyüz elli metre irtifânda bir yayladır. Burada Asya'nın en tozlu ve en çorak yerleri olduğu gibi pek güzel vahaları vardır. İran'da bilhassa Elberz - البرز - silsilesi uzanarak yaylayı arızalar. Ve en mürtefi' noktası da (7.000) metre ile Demanid - دمانید - dağıdır.

Azerbaycan, Hamse, Kürdistan tarafları tamamıyla Türk olub üçbuçuk milyon kadardır. Kilân taraflarında ise Farslılar vardır. Estahir - Âbâd, Pamir yaylasına kadar yine bir Türkmen mıntıkası uzanır. Bu Türkmenler bütün akidesiyle âdât ve 'an'anesiyle tamamen biziz. Bütün şimal İran başdan başa Türkdür. Bahr-i Hazar'da bütün kayıklar ve kayıkçılar kaptanlar Türkdür. Daha cenubda Kürdistan, Kirmanşâh vardır. Sav'ûk Bulak'dan aşağıya kadar bir Türk mıntıkası görürüz. Daha cenûbda Lûristân vardır ki burada Kürdler sakin olub heyet-i umumiyesi ikibuçuk milyon kadardır.

Türk buralarda ne arıyor, nereden gelmiş : Bunun için tarihe müracaat ediyoruz. Eskiden gerek Selçûkîler ve gerek sair Türk aşiretleri sevkü'lciş yollar üzerinde kendi milletini yerleşdirmiş. Bu suretle orada Türklerin mevcudiyetini görüyoruz. Koca İran'ın yarısından fazlası çöl, mütebâkî kısmen şimâl ve şimâl-garbisi Türk, garbda Kürd ve cenubda Farslar vardır. Bittabi cenub taraflarında cüz'i Arab, Yahudi, Ermeni vardır.

İran umumiyetle sıcak sayılır. Cenub kısmı tamamıyla sıcak memleketler evsâfını gösterir. Memleket kuvve-i enbâti ve mahsulât-ı mütenevvi'e itibariyle her memlekete rehâbet eder. Bittabi çöl kısımları müstesnadır. Bilhassa Türkler en mühim ve en güzel arazide yaşıyorlar. Ahali tarla, bahçe, meyve ağaçlarıyla çok uğraşır. Mebzûl meyve yetişir. İran'ın hayvanâtı Anadolu'ya nisbetle iyi bir mevkidedir. Meyve İsfahan'da mühim olmakla beraber Azerbaycan'da en çoktur. Tebriz'de onbeş türlü üzüm sayılır. Dutçuluk ve dolayısıyla ipek mahsûlâtı, pamuk yetişir. Yünler dahilinde işlenir. Halılar, abalar, kaba kumaşlar imâl olunur. Pamuk ziraati ile en ziyâde Yezîd ve Kirman taraflarındaki zerdüşterler iştigâl ederler.

Bir Farisi medeniyeti işidiyoruz: Hayır, Farisi medeniyetinden ziyâde Türk medeniyetidir. Farslılar bilhassa gözün ve parmakların **yardımlarıyla** yapılabilen küçük ve ince sanatlarla uğraşmışlardır. Mesela divit, küçük resimler, oyla gibi şeyler güzel çiniler ise sırf Türk dehâsının eseridir.

İran; Osmanlı İmparatorluğu kurulurken karşımızda bir muhalif gibi durdu. Yeni türeyen şii mezhebi siyasi bir şekil alarak kanlar döküldü. Bu iki mezheb arasındaki fark dolayısıyla mücadele... Halbuki fark nedir? Hazret-i Ali ve evlâdlarını sevmek. Halbuki hangi müslüman onları sevmez. Biz Ebubekir (R.A) Ömer (R.A) Osman (R.A) Hazretlerini tercih etmişiz. Hayır. Uzman olmuş kendileri vazifelerinde muvaffak olmuş tarih kendilerini tecbîl ve takdis ile yâd eder. Bizde bu vazife-i diniyye-

yi edâya hürmete mecburuz. Tarihin zamanımıza kadar naklettiği İran Devleti, Fars Hükûmetidir. Bazan gerek siyaset ve gerek zaman ve vekâyî' bazı olmayan şeyleri de mevcut imiş gibi gösteriyor. İran-Fars İmparatorluğu da bir asırdan beri mevcut değildir. Eğer varsa İngiltere ve Rusya'nın bir bâzicesidir. Farsın en yüksek ticareti vatan satmak idi. Bizim Acem dediğimiz kimseler halis Türklere dir. İhtimal şu karşımızdaki sefaret-hânede bir tane Farslı yokdur. Bugün Fars idaresinde yaşayan dört milyon Türk Kafkas Türklere rinden daha fena bir şerâit dahilindedir.

Fars hakimiyetinin hakikaten büyük kuveetleri var. Fakat menfi: Öldürücü kuvvetler.. Farsî öldürerek icrâ-yı tesir eden kuvvetler!.. Farslıyı din nâmına ahlâksızlık zebûn etmişdir. Âhûndlar - أفروز - Farsın en kakhâr ve en kuvvetli silâhıdır. Din nâmına Din-i Muhammedî'nin Kur'ân'ın, mütefekkirler yanlış telakki ettiği şeyler telkîr olunmuşdur. Sigara, afyon vesâir uyutucu, öldürücü zehirler memleketdeki insanları bir sürü-i kadîd, müteharrik iskelet haline getirmişdir. Kızlar üç yaşında çarşafa girer. Sekiz yaşında iken kırk elli yaşında bulunan bir adamla evlendirilir. Kadın olmadan zavallı kızlar birkaç kocadan boşanır. Nihayet yirmi, yirmibeş yaşlarında, afyon kullanılarak helâk olur.

Tahran'da ikiyüz bin nüfus vardır. Orada bulunan ecnebi doktorların ve Belediye Hastahanesi tabâbetinin istatistiklerine nazaran otuz bin frengili ve şehrin nüfus-ı umumiyesinin nısfı yine sâri ve ahlaksızlık yüzünden münteşir hastalıklarla me'lûldur. Farslılar çok yalancı ve hırsızdır. Baba evlâddan evlâd babadan, kadın kocasından çalar. Hatta İran'ın mâliyesini ıslâh için getirilen Amerikalı avdetinde bir gazeteciye beyânâtında demişki : "On milyon hırsız olan bir memleket kâbil-i ıslah mı? "

Fârisî kakhâhdır; mütemâdi bir uyku ve ölüm uykusundadır.

Türk kardeşlerimize gelince bunlar çok yüksek, necib insanlardır. Onlar Farslı değil, biz onlara Acem demekle büyük bir hıyânet işlemiş oluyoruz. Onlar bizim öz kardeşlerimizdir. Faal, becerikli insanlardır. Azerbaycan Türkleri tesadüfen gelmiş insanlar değildir. Bir memleketin en eski ve kadim olan şeyleri dağları, nehirleridir. Onların ismi Türkse eğer, elbette o memleket Türk milletinin vatanıdır. Azerbaycan'ın yalnız birkaç yüz senesini nazar-ı itibara alırsak Türk saltanatları, tâcları bizi hayrete sevk etmelidir. Sırasıyla Tatarlar, Moğollar, Türkler, Selçukîler saltanat kurmuşdur. Tatar devri birçok padişahlar yetiştirmiş, bunların birisi de Hülakû'dur. Bu zamanda padişahlara ilhan derlerdi. İlhanlık zamanında İslamiyet Türkler tarafından kabul olduğu zannolunuyor.

Tatarlardan Gazan Han (700) tarihlerinde Tebriz'de hükümet sürmüştür. Fars hâkimiyeti her nerede abide varsa yıkmıştır. Her nerede Türk âsârı varsa harab etmiştir. Tatar devri birçok câmiler, saraylar, medreseler yaptı. Fakat bugün yıkık duvarlardan başka birşey yok. Sonra Türkmen devri başlıyor. Bunlardan Ak ve Karakoyunlular nâmında iki sülâle geldi. Bunların hatıralarından Gök Mescid şâyân-ı dikkatdir. Ziyâretgâh olan bu mescidin çinileri, yazıları, kakmaları fevkalâde zarifdir. Türk zevk-i selimi, Türk dehâsı burada da kendini göstermiştir. Sultan Murad Râbi' zamanında Tebriz'e kadar giden 317 biz Türkler varız. / Tahran şehri bir Türk şehrine daha yakındır. Farslı azdır. Azerbaycan'a doğru gidelim. Azerbaycan Türkleri tüccardır. Yahudiler kendisiyle rekabet edemez. Fakat Fars mıntıkasına yakın muhitler çok kırılmışdır. Bozuluyor. Onbeş sene evvel tiryaki olmayan Tebriz bugün tuhaf tuhaf şeylerle zehirleniyor. Birçok dilenciler..

Birkaç sene evvel İrâniler jandarma teşkilatı yapıyorlardı. İsviçre'den zâbitler getirdiler. Jandarmalar silanları

satıyorlar. Yolda jandarmanın önüne birisi çıkıp tokatı atınca silahı elinden alıyordu. Fakat jandarmanın bir kısmı fevkalâde cesur ve kahramandı. İşte bunlar Türk olanları... Artık jandarma alınıyorken Farslı olanlar alınmıyor Türkler alınıyordu.

Azerbaycan kendisini kurtaracak. Azerbaycan'dan ümid-vâr olabiliriz. Bu memleketin millî efendileri vardır. Her sene yüzbin amele fabrikalara, limanlara, trenlere çalışmağa gidiyor. Bakülüler, Kafkasyalılar kendi memleketlerindeki terakkiyi mümkün mertebe İran Azerbaycan'ına medyûndurlar. İşte İstanbul'da İzmir'de, Anadolu'da, Acem telakki ettiğimiz bu faal, azimkâr unsur Türk unsurudur. Avrupa'da da birçok tüccarlar yine Türk unsurundandır.

İRAN'IN VAZİYET-İ SİYASİYESİ - İran Hindistan'ın kapısıdır. Bahr-ı Hazar, Türkistan, Türkiye, Basra Körfezi'ne kadar imtidâd eder.

Irakla alâkadâr olan İngiltere neden İranla alâkadâr olmasın. Ruslara İngilizlere çatacak en müsâid sahayı burası olarak buldular. Bu sûretle mevhûm İran İngiliz ve Rusya arasında fudbol gibi oynadı.

1907'de Ruslarla İngilizler bir itilâf 'akdetdiler. Cenubda İngiltere şimâlde Rusya memleketin kan ve can damarlarını ellerine aldılar. Ancak ve ancak kendi menfaatleri nâmına bir tren yaptılar. Harbde İngilizler bütün İranla tesahub ettiler. Meşhed ile Hindistan arasında bir yol kaparak Hindistan'ın metâ'ını İran'a sokdular diğer taraftan Anzele'ye kadar geldiler.

İran'da Rus, İngiliz, Alman, Türk siyaseti oynadı. Her birisinin zâhiri ve gizli emelleri vardı.

Nihayet İngilizler İran'ı elde etdiler. İran'ın istiklâlini tanıyarak İngiliz idaresinde bir İran ordusu, şimendüferler İngiliz elinde, mâliye İngiliz elinde vesâire.... Derebeylik idaresi bir taraftan hüküm sürüyordu. Bugün İran'da bir saray, bir parlemonto, bir ordu, eskisine nisbetle bir asâyiş

ve mâliye oldukça muntazam. Bunların hepsi zâhiri. Fakat İran tamamen bir İngiliz müstemlekesi. Ordu, Farisi hakimiyetinin Âhûndlardan ve İngilizlerin teşvikiyle bize hazırlanıyor. Çünkü İngilizler artık bize karşı Hindlileri isti'mal edemez. İcâbında İran'ın bugünkü kırk bin kişilik ordusu âdetâ bizim için yeni bir belâ hazırlıyor. Fakat bu ordunun emiri, zâbiti Farslı, askeri Türkdür. Türk milleti Azerbaycan'dan taşıyor. Evvelce Rusya'ya Kafkasya'ya çalışmağa gidiyorlardı, bugün işsizlik yüzünden âdetâ sefil oluyorlar. Farslı bunlara : Siz Türk olamazsınız. Okuyamazsınız diyor. Bunlar bizden medet bekliyorlar. İrkdaşlarımızı kurtaralım, dört milyon Türk bizi bekliyor.

OCAK MÛLÂHAZALARI

Türk Ocaklarının en birinci gayesi memleketde içtimai inkılabı temin etmek ve onu kolaylaştırmak olduğuna göre ocağın herşeyden evvel halk kitlesi içinde mevki'i ne olmalıdır! Bir ân bunu mülâhaza etmeliyiz. Hal-i hazırıyla memleketin Ocağı o memleket halkı üstünde ne tesir bırakmışdır? Suâline "iyi veya kötü bir tesir bırakmışdır" cevabını vermeden evvel mutlak olarak bir tesir var mıdır? Bunu aramalıyız ve hükümlerimizde ocakların gayet iyi idare edildiğini, mukaddes gaye yolunda dürüst adımlar atıldığını farz ederek vermeliyiz. Mesela Isparta Ocağı Ocaklılar gayet iyi idare ediyorlar, her Ocaklının sınırlarında ve beyinde yalnız mukaddes gayenin tesiri vardır, Ocağı her ıspartalı seviyor, ondan bir hayır bekliyor, ümidi ve muhabbeti var. Bu mesele gayet basittir. Artık bizi düşündürecek birşey yoktur. Fakat böyle olduğu halde Isparta Ocağını Ispartalılar sevmiyor, Ocaklılar gayet dürüst oldukları halde Türk Ocağı herkesi kızdıran bir müessesedir. Bu sefer mesele biraz karışıkdır, fakat teessüre meydan yoktur. Mademki Ocak, şehirli de kötü bile olsa tesir bırakmışdır. Şehirle onunla menfi

bile olsa meşguldür. Netice hayırlıdır, zirâ bugün delâletde olan Ocak değil, şehirlidir, yarın o şehirli Ocağa ısınacaktır, yarın ısınmazsa öbür gün ısınacaktır.

Korkunç olan iyi veya kötü hiçbir tesir bırakmamaktır, silik ve sönük kalmaktır, belirsiz yaşamaktır, ocağın ilk vazifesi halka kendi prensiblerinden ve mukaddes gayesinden birşey fedâ etmeyerek iyi görünmeğe çalışmaktır. İyi görünemezse bâri bir tesir vebir iz bırakmaktır. Halkı ocağımıza doğru bakdirmasını bilelim ve mukaddes aşımızı sonra tatbik edelim. Dindinelim çalışalım, sönük ve silik kalmayalım, her gencin ilk vazifesi budur. Biz halkın elinden tutalım, bugün bizi sevmese yarın sevecektir. Fakat mutlaka sevecektir.

Ocaklı gençlerden bu hafta aldığımız mektublardan bizi en fazla alâkadar etmesi lâzım gelen bir tanesi var : Mektub sahibi, gençliğin memleketde hâlâ yaşanabilecek bir muhit yapamadığından şikâyet ediyor, memleketin her tarafında kendinin yaşayabileceği bir muhit uyduramazsa bütün inklâbların yarım kalacağından, Anadolu'nun yine eskisi gibi kimsesiz, ümitsiz ve cansız yaşayacağından bahsediyor. Bu sözler çok derin, çok esaslı bir illetin teşrihidir. Anadolu'ya, memleketin her yanına, hatta köylere kadar gençliğin dağılmasını istiyorum. Fakat bu alelâde dağılmaktan birşey çıkacağını ümid ediyor muyuz? Öyle ateşli ve ümid-vâr gençler biliyoruzki gitdiği ve yerleştiği yerde sönmüş ve uyuşmuş ve heder olmuşdur, bu facianın sebebini bir ân tahlil etdik mi? Kendi kendimize bu acaib uyuşukluğun illeti nedir diye sorduk mu? Herşeyden evvel bunun sebebi Anadolu'da, ateşli gencin, ateşini tutuşturacak mihitin evelden hazırlanmamış olmasıdır. Tek bir genç bütün ümidleriyle arzularıyla hayalleriyle memleketin en küçük bir köyünde bile birşey değildir. Kuvvet olmadığı gibi bir ümid bile değildir. Halk tabakaları arasındaiş görececek idealist gençlik için memleketde idealin önünden gidebildiği gün, iş görececek gençliğin

ilk büyük günüdür.

Hemşehrilerine veya vatandaşlarına hayırlı olmak için memleketin bir köşesinde birleşen ümid-vâr genç o memleketde üzülmemek, heder olmamak, sönmek için, orada kendini kucaklayarak hiç olmazsa küçük bir aydınlık bulmalıdır. Birçok kabiliyetler vardırki bu aydınlığa ihtiyaç göstermeden yaşayabilir. Fakat herkesden serâpâ kudret, serâpa metânet olmasını nasıl bekleyebiliriz. Sivas'a giden genç, orada müşfik bir kucak hazır bulmalıdırki muhitin koynunda boğulub kalmasın. Sivas'a giden genç, her ân taze görmek için herşeyden evvel onun gayr-ı ihtiyârî olarak Sivaslı olmasını temin etmeliyiz. Fikrimizi izâh edelim...

Sivas'a giden genç, ruhuyla Sivaslı olmamakla beraber medeniyetiyle, ilmiyle, beyniyle ve hayatıyla müteceddid kalmalıdırki Sivaslı hemşehriye örnek olsun. Sivaslı hemşehrinin önünden yürümek kudretini kendinde bulsun. Türk Ocağına düşen ilk vazife her yerde hayat ve gençlik muhiti, yenilik ve ferahlık köşesi yaratmaktır.

TÜRK OCAĞI HABERLERİ

339 Senesi Kongresinin Mâbadı : -

339 senesi kongresi çok gürültülü münakaşalara sebebiyet verdiği halde ocağın menfaatlerine hâdim esaslı bir şey hemen hiç konuşulmadı. Heyet-i idare raporunun karâ'itinden sonra kabul veya 'adem-i kabul-i re'ye konacağı zaman ruhlı münakaşalardan uzaklaşan büyük bir münakaşa kapısı açıldı.

Münakaşalar hep teferruât hakkında oluyordu. Bazı aza Avrupa'ya tahsil için gönderilen talebeye itirâz ediyor, bazıları senelerden beri mütenâkim hesâbâtın tedkiki için birtakım komisyonlar teşkilini talep ediyordu Avrupa'ya gönderilen talebe hakkında gerek Heyet-i İdâre Reisi Hamdullah Subhi Bey'in ve gerek gönderilen talebenin muallimi Çallı İbrahim Bey'in herkesi tatmin eden izâhâtı kâfi görüldü. Bütün hesapların tedkiki ile meselenin vuzuh-peydâ etmesini bir ân evvel arzu eden ve murâkabe heyetinin teşekkülüne talep olan heyet-i idare bilhassa bunda ısrar etdi. Birçok münakaşalardan sonra, umum hesâbâtı arz etmek üzere Doktor İhsan Sami, Mustafa Zühdü maliye müfettişi Salahaddin Beylerden mürekkebe bir murâkabe heyeti intihâb edildi.

Heyet-i idare raporunun sırf hesablardan ibaret binânın tefrişât vesâiresi hakkında malûmat verilip, harsî, ilmî teşebbüsâtdan yalnız birkaç satırla bahsedilmesinin şâyân-ı temmül olduğunu söyleyen Osman Bey'e karşı Hamdullah Subhi Bey ilmî ve harsî işlerden heyet-i idare raporunda bahsedilmemesinin yefâne sebebi, İngiliz işgaline maruz kalan ocağın düçâr olduğuna elim felâketlerden sonra dağılan eşyasını toplamak ve ocağı eskisi gibi taaddüm ettirmek maksadıyla yalnız o sahada birçok imkânlar sarf edilerek harsî sahada çalışmak imkân hâsıl olduğunu bildirdi.

Bu izâhât üzerine heyet-i idare raporu büyük bir ekseriyetle aynen kabul olundu.

Bilâhare ocağın bûdçe meselesi mevzu-ı bahs oldu. Azâdan bazıları bûdçenin tanzimi ve ona göre heyet-i idarenin hareket etmeleri lüzumunda ısrar etdiler. Halbuki diğer bazı aza muayyen vâridatı olmayan, âidât-ı şehriyesi muntazam tutulmayan teberruâtın ne mikdâra bâliğ olacağı anlaşılamayan bir müessese için bûdçe tanzimini adeta bî-lüzum 'addediliyordu.

Bu iki fikirden biri usule riâyetskâr olmak dolayısıyla fikirlerinde haklı, diğerleri bî-lüzum bûdçe fasıllarından sonra cihet-i tatbikiyesi olmayan bazı hülyalara kapılmak istemediklerinden haklı idiler, bu iki fikir çarpıştıktan sonra ekseriyet usule riâyetskâr olarak her ne olursa olsun bir bûdçe tanzimini muvâfık görmüş ve bir saat zarfında kabataslak bir bûdçe tanzimi ile içtima halinde olan kongreye bildirmeleri için Galib, Zühdü ve Hâmi Beylerden ibâret bir encümen intihâb olundu. Bûdçe encümeni masraf fasıllarını tanzim ederken yeniden teşekkül edecek heyet-i idarenin hakiki işler görebilmesi için 339 teşrin-i sânisinde 'akdedilerek faaliyetleri için büyük bir zaman bırakılması muvâfık görülmüş ve bu tahdid fikri ekseriyetle kabul edilmiştir.

Bûdçe Encümeninin tanzim ettiği rapor aynen kabul edildikten sonra heyet-i idare intihâbâtına mübâşeret edildi:

Ekseriyetle Halide Edib Hanım, Hamdullah Subhi, Salahaddin, Doktor Fethi, Burhaneddin Nedim Beyler intihâb olunmuştur.

Divan-ı Haysiyete de : Doktor Adnan, Doktor Hüseyinzâde Ali, Doktor İhsan Sami, Doktor Galib 'Ata ve Zühdü Beyler.

Bûdçe Heyeti'ne de : Salahaddin, Sûdi, Şemseddin Beyler intihâb olunmuştur.

Heyet-i İdare aralarından Hamdullah Subhi Bey'i riyâsete Salahaddin Beyi reis vekâletine Doktor Fethi Beyi kâtib-i ummilige, Burhaneddin Beyi murahhas mesûllüğüne, Nedim Beyi mu-

hasib mesûllüğüne tayin etmişlerdir.

Büyük zaferden sonra Türk gençlerini aynı çatı altında toplamak, İstanbul Ocağı'nın senelerden beri milliyet sahasında yaptığı neşriyât ve telkinâta büyük bir yardımda bulunmak maksadıyla Anadolu'nun her tarafında birçok ocaklar açıldı. Heyet-i idare işbaşına geçince, ilk işi hergün biraz daha fazla çoğalan bu ocakların vaziyetini tedkik etmek oldu, birbirine rekabet edercesine çoğalan bu ocakların mahiyetini, müesseselerinin kimlerden ibaret olduğunu anlamak merkez-i umumiyenin gayet sarih bir hakkı idi.

Esasen senelerden beri vaziyet dolayısıyla nizâm-nâmesi değişmeyen Türk Ocağı'nın bundan sonra daha müsbet bir saha dahilinde zamanın ihtiyaçlarına göre bir mesai programının tanzimine ihtiyacı vardı. Gerek hakiki bir mesâi programının tanzimi ve gerek çoğalan bu ocakların merkezle vaziyetlerini tesbit ve muayyen bir program dahilinde gayeye doğru gitmek için cidden bir anlaşmağa lüzum hissedildi.

İşte bu maksadladırki ocağın müesseselerini heyet-i idare azalarını, aza adedini, vaziyetlerinin ne merkezde olduğunu, ve ne gibi ihtiyaçlar karşısında kaldıklarına dair sualli cevablı büyük istatistik cedvelleri vücuda getirilerek bütün ocaklara tamim edildi.

Bu cedvellerin tanziminden maksad umumi kongreye hazırlamak aynı zamanda Türk Ocaklarının mahiyeti hakkında faideli bir istatistik vücuda getirmekdi.

Teşekkürle kaydolunurki birçokları bizim için çok kıymetdar olan malûmâtı gönderdiler. Fakat her nedense bazı ocak heyet-i idareleri bize cevap vermediler.

İşte bu umumi kongre ihzârâtında bulunurken, Ankara Türk Ocağı Kongresi tarafından umum ocaklara yapılan bir tamim İstanbul Ocağına da gönderildi. Bu tamim umumi kongre meselesini mevzu-ı bahs ederek 'akdolunacak zamanını bildiriyordu.

Tabiidirki bu tamimi hüsn telakki etmekle beraber lâzım gelen cevabını Ankara şubesine gönderdik. Şimdilik fazla bir fikir der-meyân etmeyerek Ankara Türk Ocağı Kongresi tarafından gönderilen tamim ile kendilerine verdiğimiz cevabı aynen ve bu hususda ne düşündüklerini anlamak maksadıyla umum ocaklara yaptığımız tamimi derc ediyoruz.

----- Türk Ocağı Riyâsetine

Muhterem Efendim ;

Ankara Ocağı Kongresi Riyâsetinden 8 teşrin-i sâni 29 tarihinde umum Türk Ocaklarına bir tamim gönderilmiştir.

Ocağımızın bu tamim hakkında düşünceleri Ankara Kongresi Riyâsetine 24 teşrin-i sâni 29 tarihli bir mektub ile bildirilmiştir. Bu mektub bütün kardeş ocaklara taalluk eden meseleleri ihtivâ ettiğiinden mezkûr tamim ile cevabının birer suretini siz kardeşlerimize göndermeği bir vazife 'addetdik. Bu hususdaki mütalaalarınızın -Ana ocağın âtideki ataçağı adımlara veche ve istikâmet tayininde- büyük bir kıymeti olacağına kâni' olduğumuzdan fikirlerinizin eş'ârına intizâr eder ve selâm ve meveddetlerimizi takdim eyşeriz.

1 Kânun-ı Evvel 339

Kâtib-i Umumi

Reis Vekili

Doktor Fethi

Salahaddin

İstanbul Türk Ocağı Riyâsetine

Aziz Kardeşimiz ;

483

Ankara Türk Ocağının 2 teşrin-i sâni 39 / tarihli içtimâ'-ı umumiyesinde bütün ocakların iştirâkiyle umumi bir kongre akdi lüzumu karar altına alınmıştır. Türk Ocağı'nın ilk tesis ettiği zamanla seneler arasında hâsıl olan tehav-

vüller ve inkişâflar onun nizâm-nâmesinde ve mesâi programında yeni vaziyete göre bazı tadilât vücûda getirilmesine lüzum hissetdirmiş ve bir umumi kongrenin 'akdi bu lüzumun tesiri altında karar-kîr olmuşdur. Bir merkez-i umumi ihdâsı, nizâm-nâme tadilâtı, muntazam teşkilât ihdâsı ve diğeri mesâi programı müzâkere edilmek üzere önümüzdeki nisanın 15 inci günü Türk Ocakları murahhaslarından mürekkeb bir heyet-i umumiye in'kâd edecektir. Murahhasların icâb eden kararları almakda tam bir sa-lahiyet sahibi olmaları lâzımdır. Her ocak kendi nâmına bir murahhas gönderecektir. Buna göre icâb eden istihzârâta başlamak üzere ittihâz olunan kararı zât-ı âlinize ve delâletinizle oradaki ocaklı kardeşlerimize arz ediyoruz. Umumi kongremizin mâzisi kadar istikbâli de Türk Milletine müfid olacağı muhakkak olan millî müessesemiz için yeni bir feyze vesile olmasını temenni ederken kongrenin size kardaş selametlerini ve muhabbetlerini arz ve tekrar ediyoruz efendim.

8 -Teşrin-i Sâni 339

Kongre Reisi ve İzmir Mebûsu ve İktisâd Vekili Sâbıkı
Mahmud Celâl

İstanbul'dan Ankara Türk Ocağı Kongresi Riyâsetine gönderilen cevâb suretidir.

Ankara Türk Ocağı Kongresi Riyâsetine

Aziz Kardeşim ;

14 Teşrin-i sâni 239

Umum sırasında ocağımıza gönderilmiş olan 8 teşrin-i sâni 39 tarihli mektubuhuzu aldık. Türkiye'deki bütün ocakların iştirâkiyle âtideki maddelerin mezkûre ve tesbiti için umumi bir kongre 'akdine karar vermiş olduğunuzu görüyoruz.

- 1- Merkez-i Umumi ihdâsı
- 2- Nizâmnâme tadilâtı
- 3- Muntazam teşkilât ihdâsı
- 4- Mesâi programı tanzimi

Esasen, Türk Ocağı idâre heyeti de nizâmnâmenin bazı noktalarını bugünkü ihtiyaca göre tadil etmek ve adedi artmış olan umum Türk Ocakları arasında daha canlı bir tesânüd ve râbîta vücuda getirebilmek için umumi bur kongre toplamağı tezekkür eylemiş; aynı zamanda bir taraftan istatistik cedvelleri tab' ve şubaleri irsâl etmek gibi istihzârı tedâbire teşebbüs etmiş, diğer taraftanda ocak mesâ'ilinde bugün mer'i yegâne düstûr olan 328 tarihli mu'adil nizâmnâme ahkâmına tevfikeyn mezkûr umumi kongre azası içtimâ'a davet eylemeğe karar vermişdi.

Nizâmnâmenin birinci maddesi : 338 tarihinde İstanbul'da Türk Ocağı adlı bir cemiyet kurulmuşdur.

Üçüncü madde : Ocak siyasetle uğraşmaz. Hiçbir ocaklı cemiyeti siyasi emellerine alet edemez.

Yedinci maddesi :----- Türk Ocağı'na asli aza olabilmek için en az iki senelik asli azanın takdimi ve idare heyetinin kararı şarttır.

Dokuzuncu madde : Türk Ocağı birdir. Ocaklı nerede bulunursa bulunsun aynı haklara mâlik ve aynı vazifelerle mükellefdir.

Onuncu madde: Ocağın asli azası buldukları yerlerde idare heyetinin muvaffakatıyla şubeler açabilirler.

Şeklinde muharrir olduğu cihetle bu maddelerdeki kat'i sarâhatler, Türk Ocağı'nın aslen ve bedâyeten İstanbul'da tesis edilmiş bulunduğunu ve İstanbul Ocağı'nın asli azası olmadıkça ve buna zımmimeten İstanbul Ocağı İdare Heyeti'nin müsâade-i mahsusasını almadıkça diğer mahallerde hiçbir kimse tarafından Türk Ocağı nâmı altında içtimâ ve taazzuv vücuda getirilmesine

imkân tasavvur edilemeyeceğini ve bu şartları tamamıyla ifâ etdikden sonra açılan diğer ocaklarında İstanbul Ocağı'nın ancak birer şubesi mahiyetini iktisâb edeceğini vâzihen irâ'e etmektedir.

Birinci madde ile üçüncü madde metninden - bilhassa şubeler kelimesini tayy iye yerine diğer bir kelime ikâme etmeksizin - başka türlü bir mani istihzâcı mümkün olamıyor. Binâenaleyh nizâmnamenin tadil için herhangi umumi bir kongreyi toplamak hakkı İstanbul Türk Ocağı'na aiddir.

Bu mektubunuzu samimi bir temenniden başka bir suretde telakkiye imkân olmadığından bunu bir ân evvel umumi kongrenin bizim tarafımızdan daveti için teklif suretinde tadil etmenizi ricâ eder, ve bu vesile ile kardeş selâmlarımızı göndeririz efendim.

Kâtib-i umumî
Doktor Fethi

Türk Ocağı Reisi Vekili
Mehmed Salahaddin

TÜRK OCAĞI HABERLERİ

Bundan sonra bütün sütunlarda Ocak Heyet-i İdaresi'nin vereceği kararlarla ocağa aid haberler ve Anadolu Türk Ocaklarının faaliyeti hakkında lâzım gelen izâhat verilecektir.

İstanbul Türk Ocağı'nın 339 senesi kongresinden bugüne kadar geçen vekâyi' ve teferruâtı mücmel bir tarzda yazmağı münasib buluyoruz.

Son kongre 6 Temmuz 339 tarihinde 'akdedilmiş, kongre riyâsetine Kütahya Mebusu Dahîşkiye Vekili Ahmed Ferid Bey, kitabete de Reşad ve Tahsin Fazıl Beyler intihâb olunmuşlardır.

Kongrenin küşâdını müteakib kâtib-i umumi Doktor Fethi Bey tarafından heyet-i idare raporu okundu.

Raporun tab'ına kongrece karar verildiği için aynen derc ediyoruz :

Arkadaşlar : 336 senesinde şubatın 12 inci günü öğleden sonra ocağımızın nasıl yabancı bir müdahale ile kapatıldığını hatırlarsınız. İşgal kumandanlığından gelen bir emir senelerden beri nizâmnamesinin çizdiği yolda hayırlı, meşkûr bir faaliyette bulunan müessesemiz tatile uğratılıyordu. Bir acı günü bütün teferruâtıyla beraber zihninizde hazır tuttuğunuz için bildiğiniz tafsilâtı tekrar etmekte faide görmüyoruz. Aradan sekiz on gün geçtikten sonra idare arkadaşlarınız Binbirdirekde eskiden Talim ve Terbiye Cemiyeti'nin işgal ettiği binayı kiralamış, tefriş etmiş ve lâzım gelen tertibâtı derhal ikmâl ederek ocağı yeniden açmışdı. Fakat maksad binanın işgali değil müessesenin tatil olduğu için ilk umumi içtimâın akabinde aynı kimseler, aynı maksad ile yeni merkezin kendilerine lâzım olduğunu polis müdüriyetinin tezkeresi ile haber verdiler. Maksad son derece harim idi ve ilk darbe Türk Ocağı'na indiriliyordu. Bazı felâketler vardırki şahısların veya cemiyetlerin hayatında en belli başlı mazhariyettir denilebilir. Türk Ocağı

hamiyetin milliyetperverliğin kudsî kuvvetinden korkanların husumetini davet etmişti. Her iki işgal esnasında ocaklılar hatta Türk Ocağı'na uzakdan dost olan bazı halk efrâdı hep-birden gayret ederek nakledilmesi mümkün olan eşyanın hemen hepsini kurtardılar. Geri kalan eşya hakkında da işgal müfrezesinin başında bulunan zâbitle bir teslim ve tesellüm muâmellesi yapıldı ve müştereken imza edilen nüshalar ta'âti edildi. İdare heyeti bi'zzarure naklemediği eşyanın ya doğrudan doğruya iade veya tebeddülünün tesviyesi için icab eden teşebbüslerde bulunmuştur.

327 senesinden beri muntazaman faaliyetde bulunan müessesemiz memleket felâketlerinin içinde bir de hususi felâkete uğramış oldu. İdare heyeti kurtardığı eşyanın hepsini muhafaza edebileceğinde tereddüde uğramıştı.

Çünkü hususi evlerin işgalinde bile çamaşırlara varınca-ya kadar bütün eşyayı zabt ve müsâdere edenler pek muhtemel idiki ocağın bir defa daha açılmaması arzusuyla eşyayı taşıdığı yerlerde takib edecekler ve alacaklardı. Bu ihtimalin tahakkuna mâni olmak için idare heyeti lâzım gelen tedbirleri aldıktan sonra icabında kolay tedârik edilebilir adı eşyayı müzâyedeye çıkardı. Müzâyede dolayısıyla yapılan muâmele bütün teferruâtıyla defterlere tesbit edilmiştir.

Muhtelif tarihlerde Bütçe Encümeni'ne intihâb ettiğiniz azanın huzuruyla ocaklılardan, esnaftan mürekkebi bir zümre karşısında müzâyede usulüyle eşyalarıyla satdık. Fakat bütün mâdide eserleri muhafaza ettik, ocağın eşyaları satıldıktan sonra idare heyetine ocaklılardan biri alânen muhafaza ettiğimiz bir mektubla müracaat etdi. Bu paranın ikrâzını istedi ve biz buna cevap verdik.

Bu ricâ diğeri bir şekilde başkaları tarafından tekrar edildi. Mukâbilinde vefâen ferağ edilecek emlâkı bulunan bu talebi muhammenler vasıtasıyla yaptırdığımız tahmin üzerine

kabul etmekte be'is görmedik. Şâyân-ı teessüfdürki aradan epey bir zaman geçdiği halde ne bu borç iade edilmiş, ne de faizleri ödenmiştir. İcab eden teşebbüslerde bulunduktan sonra mahkeme-ye müracaat etmek zarureti hâsıl oldu. Ocak azasından Avukat Salih Bey bu davamızı takib ediyor. Hükûmet rehinlerin şimdilik satılmaması kararını almamış olsaydı dava bugüne kadar intâç edilmiş olacaktı.

Mütâreke esnasında arkadaşlarımız birkaç defalar ocağın yeniden açılması ve faaliyetine geçmesi hususunda arzu gösterdiler.

O zamanlar buna maddeten imkân yokdu. Ecnebi işgalinden mütevellid olan müşkülât ber-taraf edildikten sonra bile ocağı açmak kolay değildi. Eskisi gibi her ân yanmağa mahkum tahta bir binayı merkez ittihâz edemezdik. Türk Ocağı'nın temsil ettiği fikir, en büyük muzafferiyete erdikden sonra eskisinden daha mütevâzi, daha fakir şerâit içinde ortaya çıkamazdı.

445 Bugün şükranla kaydederizki ocağımızın memleketde mazhar olduğu kıymetli dostluklar ve muzâharetler / sayesinde o, İstanbul'un en mühim noktalarından birinde yangına karşı mahfuz sağlam bir taş bina içinde eskisinden daha kuvvetli ve daha güzel olarak meydana çıkmıştır.

Eline geçen köşeyi kirle, fakr ile sefâletle karışmış bir aciz meskenet yuvası olarak tutmağa râzı olmayan ocak yeni bina-sını taşıdığı isme lâyük bir hale getirdi.

Bugün diyebilirsinizki ocağımız yerli ve yabancı bütün cemiyet merkezleri ortasında en güzel ve en asillerinden biridir. Yeni merkezimizin bağçesinden başlayarak her tarafı ıslah edilmiş, tanzim edilmiş ve hayatı süfliyyetde arayanlara karşı Türk gençliğinin hayat hakkında bugünkü telakkilerini gösteren bir şekle konmuştur.

Ocak eşyasını, yalnız arkadaşlarımız tarafından hıfz edildiği yerlerden getirmekle iktifâ etmedik. Alınmış olanların bir kısmını da bu eşyayı elde edenlerin müessese hakkında-

ki hayır-hevâlığından istifâde ederek ocağa tekrar mâl etdik.

Ocağın su yolları kısmen elektrik tertibâtı tamamen yapıldı. Eşyamız on bin liraya sigortaya kondu. Telefon muâmellesi ikmâl edildi.

Bir kelime ile söyleyelim, dağıtılmak, efnâ edilmek istenilen şey memleketin her tarafında doğan çocuklarıyla beraber taraf taraf görünen yeni ve büyük bir hayat hamlesiyle tekrar ortaya çıktı. Eskisinden daha kuvvetli ve daha canlı daha güzel olarak... Ve bir zaman fikren arkadaşlarının nedreti ortasında bir nev'i inzivâyâ mahkum iken düşmanlarının adedi dostlarından pek çok iken bugün müessesemiz kendi fikrinin hakimiyeti ortasında doğmasına çok müessir bir suretde yardım ettiği yeni Türkiye'nin içinde muzaffer bir fikir ve aşk müessesesi olarak yaşıyor. Son vaziyetin müşâhede ve tetebbüyetine hasrettiğimiz bu ifadeden sonra geriye bakışla ocağın kurulduğu zamandan itibâren harsî ve ilmî faaliyetlerine iktifâ ederek zamanımızdaki teşebbüslerimiz hakkında üç beş satır içinde biraz malumât vermek isteriz.

Evvelce Cuma içtimâları muhtazaman devam ediyordu. Konferanslar ve mûsikiye hasrettiğimiz saatler memnuniyetle ve istifâde ile devam eden bir kalabalığın rağbetinden hiçbir zaman mahrum kalmadı. Ayrıca gece dersleri tertib etmişdik. Türk, Rus, Fransız ve İngiliz Edebiyatları memleketin en marûf mütehassısları tarafından derûhde edilmiş ve tedris edilmişdi. Bir taraftan serbest dersler devam ederken diğer taraftan seyahat habıralarına, içtimaiyyata, fırkaların ilmî tedkikine, dine milletlerin içtimaî tekâmülüne dair tertib edilen konferanslar devam ediyordu.

İdareemiz zamanına aid hesapları iki kısma ayırıyoruz.

Birinci kısım, 335 senesi teşrin-i evvelinde 37 senesi teşrin-i evvel nihâyetine kadar olan geçmiş senelerin kapanmış hesaplarıdır.

Ocak bu iki senenin yalnız altı ayı içinde açık kalabilmiş olduğundan asıl mesârifimiz bu zaman zarfında vuku' bulmuş, fakat ocak kapandıktan sonra bazı eşyanın satılması dolayısıyla müteakib aylar içinde de bir taraftan bir kısım vâridât temin edilmiş, diğer taraftan da bazı ikrâzât ile ufak tefek masraflar yapılmıştır.

İkinci Kısım - Kânun-ı sânidan itibaren başlayan yeni senenin hesablarıdır. Bu devirde 20 Haziran 339 tarihine kadar olanları arz edeceğiz. İdare heyeti işe başlarken kasasında (282) lira (97) gurus nakid para bulmuştu. Biz bu mikdarı (497) lira (99) guruşa çıkardık. 337 senesi teşrin-i evvel nihayetine kadar bu mikdarın (4694) lira (75) gurus sarf ederek yeni seneye (267) lira (23) gurus devrettik ve vâridâtımızın mühim kısmını satılan eşya hasılatı teşkil ediyor.

Türk Ocağı'nın sinema enkâzı, sinema motoruyla bilâhare satığımız eşyalardan cem'en yekûn (2900,0) lira irâd temin olundu. Mütebâki vâridâtımızdan (172) lirası ocağın salonunda verilen küçük mikyasdaki konserlerden (318,5) lirasını teberru suretiyle, (244) lirası dahi aidat olarak tahsil edilmiştir.

(4700) liraya yaklaşan masrafımıza gelince: Bunun (725) lira (30) gurus bedel-i icâra, (565) lira yirmi gurus maaş için, (575) lirası müteferrik masraflara, (233,0) lirası yardım olarak (265) lirası elektrik, telefon, müsâmere ve sigorta masrafına sarf ve te'diye olunmuştur. Ödünç almış olduğumuz 771 lira iade olunmuş, ikrâz olunan (1.000) lira yukarıda arz ettiğimiz vechle maalesef bugüne kadar tahsil olunamamıştır.

Kapanmış olan devrenin umumi hatları ile mesârif ve vâridâtı bundan ibaretdir. Bu devrenin sarfiyatı arasında bilhassa bir kalem masrafımız Binbirdirek'deki binanın altı aylık kirası için peşinen vermiş olduğumuz 250 lira, işgal dolayısıyla bizim için hakiki bir zarar teşkil eder. Bu paranın tarik-i kanuniyeye müracaat suretiyle istirdâdı için yapılan

teşebbüsât, hâdis olan siyâsi buhranlar dolayısıyla iyi bir netice vermişdir.

Yeni senenin hesablarına gelince :

Efendiler 339 senesi başında kasamızda nakden 276 lira 23 guruş mevcut bulunuyordu. Bundan başka yeni seneye (1683) lira (89) guruş matlûbât devrettik.

Eşyamızın bir kısmını geçen senelerde nakde tahvil etmişdik. Fakat diğer bir kısım eşyamız bilhassa bizim için hususi bir kıymeti hâiz bulunan çinilerle, tablolarımız ve bir kısım möble mevcut bulunuyordu. Bunlarda bir kıymet ve servet olmakla beraber maalesef henüz o zaman bir yere yerleşemediğimiz için kıymetlerini tahkik ve tesbit etmek mümkün olamadı.

Efendiler Haziran 339 nihayetine kadar kasamızda cem'en "7885" lira "23" guruş dahil olmuşdur. Buna mukabil muhtelif hesâbâta "7860" lira "45" guruş te'diyât yapılmış olduğundan kasa mevcudu : "24" lira "88" guruşa düşmüşdür.

Bu suretle Haziran nihayetine kadar "5401" lira "80" guruş tahsil olundu. Ocak aidâtı "199" lira "60" guruşa baliğ olmuşdur.

Matlûbâtımıza mahsuben "122" lira istifâ edilmişdir. 10 Haziran 339 Cuma günü ocakda tertib olunan müsamere "46" buçuk lira hasılât-ı gayr-ı safiye temin etmişdir.

Efendiler bütün bu tahsilâtın kifayetsizliği hasebiyle ayrıca "1926" lira dahi muhtelif eşhâs ve müesseseden karzen tedarik olunmuşdur.

"7860" liraya çıkan mesârifimizden ise "2403" lira "40" guruş bina dahilinde yapılan tamirât, tadilât ve boya masrafları ile havalideki barakaların kaldırılması ve bir bağçe vücuda getirilmesi için sarf olunmuşdur.

Ayrıca "346" lira 14 guruş elektrik ve zil tesisâtı için te'diye olunmuşdur. Maaş, yardım ve müteferrik masraflar

için "1225" lira verilmiştir, Sınâi-i Nefise Mektebi'nin bize isti'dâdından dolayı emniyetde tavsiye ettiği bir çocuğu Almanya'nın fevkâlâde ucuz olmasından istifâde ederek Münih'e tahsile gönderdik.

Binanın içtimai salonu, kütübhâne, misafir odası vesâir oda ve sofalarının möblesi, tefrişâtı için "5479" lira 20 gurus mesârif yapılmış bunun "3214" lira "20" gurusu tesviye edilmiş "226" gurusu senede raptolunmuştur.

İstikrâz suretiyle tedârik edilen "1926" liranın "550" lirası tesviye olunmuştur. Şu suretle teberru', müsâmere ve aidat olarak toplanmış bulunan "5729" lira tamamen sarf olunduktan sonra "3641" lira kadar bir borç devretmiş oluyoruz.

446

Türk Ocağı'nın İstanbul'da halkdan doğmuş / yegâne hars ve ilim müessesesi olması ve yerlilerin yabancıların daima dikkatleri üzerine müteveccih bulunması hasebiyle onu taşıdığı aziz ve büyük isme lââyık bir hâle getirmek bir zarurettdi. Buna binâen tevessül edilecek mutâd tedâbir ile bu açık kalan kısmın vakit ve zamanında müşkülât çekmeden te'diye olmasını mümkün görüyoruz.

Yukarıda zikrettiğimiz sebeplerde vâki' olan inkitâ' artık nihayete erdiği için haleflerimizin diğer noksanları da ikmâl ederek ocağın mutâd mesâisini idâme edecekleri tabiidir. 11 senelik faziletli, şerefli ve feyizli bir maziye mâlik olan ve Türk gençlerini kendi kudsi hariminde muhabbet, vefâ ile birbirine bağlayan Türk âlemine yeni bir ufuk açan yeni bir şuur ve istikâmet veren aziz ve muzaffer müessesemizin atlattığı bütün hicrân ve felâketlerden sonra mazûr milletimize en hayırlı hizmetlerde bulunmasını bütün kalbimizle temenni ederiz.

TÜRK OCAKLARI

İSTANBUL OCAĞI'NDA - Geçen hafta İstanbul Türk Ocağı'nın umumi kongresi 'akd edildi. Bu kongre üç seneden beri mecburi olarak kapalı olan ocağın ilk kongresi olduğundan çok mühim ve münakaşalı olacağı takdir edilebilirdi. O günün hikayesini yevmi gazetelerde gördüğümüz için biz sadece mühim olan ci-hetler üstünde biraz duracağız ve belki kendi baba evinin her-yanını hususi bir gözle süzen bir evlâd haliyle bazı müşahe-delerimizi söyleyeceğiz.

O gün evvelâ heyet-i idare raporunu dinledik. Bu rapo-run muhteviyâtı, insana iliklerine kadar mazlum bir kitlenin feryâdı hissini veriyordu. Fakat bu feryâdın bütün aza üstün-de aynı tesiri yaptığını söyleyemeyiz. Eğer öyle olsaydı, o gün herşeyin münakaşa edilmeden kabul edildiğine şahid olmak-lığımız lâzımdı. Böyle olmadı. Heyet-i idare nâmına söyleyen zât sözünü bitirir bitirmez, bir genç itiraz etdi. "Heyet-i idare herşeyi yapmış, burasını döşemiş, dayamış pek alâ... Fakat hani harsa, ilme, fikre dair yalnız bir satırlık sözmü dinleyecektik?" Genç haklıymıydı, değil miydi? Münakaşa etme-den evvel herhalde bunun, zâta faal olan ocak idaresi için değilse bile memleketin en büyük ilim adamlarından müteşekkil hars heyeti için bir ikaz mahiyetinde olmasını temenni ede-riz.

İçtimâbinaz gürültülü oldu. Acaba bu gürültü, canlılı-ğamı alâmetdi? Neşeyi ve şevki mi gösteriyordu. Yoksa bütün bunların aksine olarak usûlsüzlük ve kasıd eseri miydi?. Bu son ihtimali hiç düşünmek istemeyiz. Yalnız eski idareye, o-cağı neye bu kadar güzel döşedin, zarâfete bu temizliğe ne lüzum vardı? der gibi ta'riz edenlerin zerre kadar hakları olmadıklarını söyleriz. Eğer kasıd, görgüsüzlük ve menfilik tasavvur edilmek lâzımsa bunların hepsi bu cins vâhi ve kaba itirazlarda aranmalıdır.

Ocağın, son günlerde üç bini aşan azasına nazaran kongre o kadar kalabalık tellakki edilemezdi. Fakat şu fark ediliyordu ki birçok azâ, üstlerinde işe yeni başlamışların hevesini ve hatta özentisini taşıyordu. Bu hal herşeyden çok olmalıydı ki kongrenin bütün havasında da bir yeniliğin ve toyluğun çî-parlaklığı hissediliyordu.

Geçen gün Ocaklı bir arkadaş ocağa olan fazla rağbetin lehinde olmadığını söylüyordu. Diyordu ki: "Kesret her zaman güzel birşey değildir. Çok kere azlık, ki bir kuvvettir. Bir güzellik ve bir ümidir." Bu arkadaşına hak verdiğimizizi itiraf etmek mecburiyetindeyiz. Bilirizki herşey harc-ı âlem olduğu günden itibaren seriliğini tüketmiş, kudretini yapmış, güzelliğini pazara çıkarmış demektir. Türk Ocakları, Türkiye'de milliyetperverlik cereyanının alemdârı, müjdecisi ve pîşdârıdır. Böyle olması bütün bir milletten evvel bu fikri taşımından doğuyordu. Fakat o, milletin önünde yürümeyibde arkasına kalırsa, yarınki büyük adımı kim atacak? Yarınki daha yeni fikri kim alevlendirecek? Bütün bir milletin Türk Ocağının önüne ve ekalliyetin bir ekseriyeti çevrilmesi tarakki kânununun aksinedir. Ve "ideal" böyle şerâitde her ân uyuyan ve zamanını bekleyen bir şeydir.

Türk Ocağı'nın müchedesinin, rehberliğinin birinci kısmını ikmâl ettiği ve ikincisine başlamak günlerinin gelmiş olduğu kanaatindeyiz. Bu memleketde küçük bir ekalliyet milleyet cereyanının rehberiydi ve bu cereyan ancak bu şerâit altında kuvvet kazandı. Yine bütün millete nazaran bir ekalliyet bu cereyandan ve bu fikirden müsmir ve faideli neticeler arayıp bu neticeleri memlekete göstermelidir. Bütün bir memleket milliyetperver olsun.... Bu kanaatdeyiz. Fakat bütün bir memleket kendini ocaklı zannetmesin. Ve ocak her ân büyük bir ümid ve istikbâl olabilmek kudretini muhafaza etsin.

TÜRK OCAĞI

OCAK MÜLAHAZALARI

Matbuâtta Ocak - Geçen hafta İkdâm gazetesinde ve "Akşam" da okuduğumuz iki makalede birer münasebetle Türk Ocağından bahsediliyor. Makalelerin muharrirleri Ahmed Cevdet ve Falih Rıfkı Beylerin ayrı ayrı temennileri ve arzuları var. Bunları tahlil etmek faidesiz değildir.

İkdâm'ın makalesi "Gençlerimiz İçin" ünvanını taşıyor ve "Görüyoruzki Türk Gençliği, iş bulmak, istemek hususunda teşkilâta mâlik değildir." diye başlıyor. Ahmed Cevdet Bey bunun için, yeni bir teşkilâta sahib olmadığından, Türk Ocakları'nın bu vazifeyi güzelce yapabileceğinden bahsediyor ve ocakları bu işe çağırıyor.

Bu makalede temenni edilen yardım, yenimi başlıyor, yoksa eskiden beri ocaklar elinden gelen yardımı yapıyor mu? Bunu bilmeyen yokdur.

Ocaklar, gençliğin muhabbet ve tesânüd yeri olduğu gibi hem de te'âvün yeridir. Fakat itiraf etmeli ki bu muâvenet, hiçbir zaman muhtazam bir teşkilâta, her ân müsbet neticeler verecek hâle sokulamamıştır. Ahmed Cevdet Bey, bunu temenni ediyor. Çok haklıdır. Lakin, alelâde bir esnâf zihniyetiyle hareket eden muharrir, meseleyi son haddine kadar basitleştirmiş olmakla beraber ince tevzih edememiştir. Şâyed, bu yardım faslı, yalnız ocağın bir künye defteri tanzim edilmekle ve her kim işçi ararsa ocağa müracaat etmekle kâbil olacaksa ne iyi. Biz, böyle birşeyin bu kadar kolayca temin edileceğini bilsek herşeyden evvel seviniriz.

Falih Rıfkı Bey "Yerli Ankara'nın Sonu" makalesinde "Ah Türk Ocakları... Ne zaman Anadolu için içime bir temenni gelse hep ocakları hatırlıyorum. Zirâ her şehirde az çok garblılaştı

gençler toplayan ve milliyet gibi Avrupalılığın büyük aşkını telkin eden ocaklar artık daha şumullü, daha amelî ve hayata daha yakın birer müessese olmalıdırlar. İnkılâbı müdafaa için, yeni hayatı tesis için, Türk milliyetini tehdid eden her tehlike karşısında halka rehberlik etmek için ocakların başka türlü faaliyetine muhtacız. Ocaklar hayata nasıl girmeli ve rehberliklerini nasıl tasdik etdirmeli? Düşünülecek şey budur!"

Bu fikirleri tamamıyla kabul ediyoruz. Bu cümleler, ocağın müstakbel ve hal-i hazır faaliyetini en iyi kavramış bir zihniyeti gösteriyor. Her zaman iddia ettiğimiz gibi, bugün bizzat milliyetperver olan hayattan geriye kalan Türk Ocaklarını ileriye atmağa, öne geçirmeğe muhtacız. Ocağın, bugünkü fikri vazifesi Türk hayatına yeni birşey veremeyecek kadar durulmuşdur. Daha yeni fikirleri, daha ateşli hamlelere muhtacız. Gözler ileride ve hareketde olmalıdır. Türk milliyetperverliği, dün içimizde bir ateş ve beynimizde bir fikirdi. Fakat o ateş, his ve fikir,şyürüyen, söyleyen, iş yapan bir hayat halindedir. Milliyetperverlik hissini Türk Ocağı uyanırdı, bugün bu his, maddi şekline bürünmüşdür. Şimdi daha yeni, daha cür'etkâr hislere muhtacızki yarın onlarda hayat ve hakikat olsunlar. Herşeyde, herşeyde, yeni bir şehir kurmakda, yeni bir maarif, iktisâd programı hazırlamakda bu yeni hamleye muhtacız. Ocaklı gençler, dün hisde rehberdi, artık hayatta rehberliği ellerine almalıdırlar.

TÜRK OCAĞI'NDA

Ocağın تنها ve sessiz olduğu bir öğle saatinde Hamdullah Subhi Bey' le -Türk Ocakları'na dair- konuştuk, buraya naklettığımız satırlar Hamdullah Subhi Bey'in aynen ifadeleri değilse bile fikirleridir.

✖

...İnsanları birleştiren din fikrinin bir ilâve olmak üzere milliyet fikri doğdu. Avrupa'da hıristiyanlık, Asya'da müslümanlık, Hind'de budizm, Çin'de Konfüçyüs'ün dini, o insanları bir fikir etrafında topluyordu. Fakat bu fikir, büyük ekseriyeti bütün zaaflarıyla beraber kucakladığı için çözümlenmesi zarurîydi. Artık insanları milliyet râbitası bağlıyor. Bu fikir, geç olmakla beraber bize de geldi ve millî bir ideal, benliğimizi saran bir imân etrafında toplanmak ihtiyacını hissettik. Bu ihtiyac yıllardan beri içimizde "alev"i görünmeyen bir kor halinde idi, bugün bir alevdir. Türklük fikri o yıllarda bir müessese haline gelmek istedi ve bugün gelmiştir. Türk Ocağı, Türk gençlerinin bir fikir etrafında toplandığı merkezdir. Türk Ocağı'nın mükâfat ve mücâzât yoludur. Burada yalnız manevî ezâ ve manevî saadet vardır. Türk Ocağı Türk gençlerinin tam bir feragat ve fedâkârlıkla birleştiği yerdir. Türk Ocağı meczûbların, idealistlerin yeridir.

Mekteplerimizde Osmanlı câması etrafında toplanan her hunnas milletin çocuklarıyla yanyana bulunduk. Orada her ân onların, mensub oldukları milletin diliyle konuştuklarını ve ayrı bir cemaat oluverdiklerini gördük, hissimizin, izzet-i nefsimizin rencide edildiğini hissettik ve bu hal bizde bir aksülâmel yarattı, gönlümüzde bir müdafaa uyandı, bu his bizi evvelâ kendimize tanıttı, sonra da bizi cemiyetin hayatına doğru sürükledi. Dedik ki biz kendimizi bilelim birleşelim. Bildik ve birleştik, işte Türk Ocağı... Türk Ocağı kendimizi müdafaa etmek gibi mazlum bir hissin mahsûlüdür. Bu his günden güne kuvvetlendi, dal budak saldı ve teknil müesseseler bu genç ağaca su verdi ve büyüdü, genişledi. Dedim ki teknil müesseseler ona su verdi, bu maddî bir himâye manâsına almayınız. Türk Ocağı'nın kuvvetli fikri, içindeki ateşidir ki onda bir nev'i munislik uyandırdı ve herkes her şeyi kendine çekti, vâkı'a onu munis bulmayanlar da oldu, fakat o bundan nevmîd olmadı, sevginin hükûmrân olduğu yerde hesap ehemmiyetini kaybeder, Türk milli-

yetperverliği bütün neticeleriyle beraber aşkın galebesidir. Bu aşk onu kuvvetlendirdi ve gözünü bir şeyden yıldırmadı. Bu sûretle ocağa mensub bütün Türkler bir ateşten, bir aşktan ziyâ ve hararet aldı. Kendini sevmeğe, içindeki fikre hürmet etmeğe başladı, bugün hepimiz, o fikrin ve muhabbetin müridleriyiz, hepimizi tutan tek bir idealdir.

Türk Ocağı hastalık atlatan gençler gibi her bâdireden yeni bir hayat hamlesiyle çıktı ve her gün bir adım daha ileriye attı. Bu adımda ve bu imânda ocakların manevî vazifesini bulduk. Türk Ocakları gençliğin üstünde fikir ve arzu dolayısıyla büyük bir tesir yaptı ve bütün gençleri bir fikrin etrafına topladı, bu cephe ocağın manevî cephesidir. Fikir tarafıdır. Onun bir de şefkat simâsı vardır, o, Türklüğün bir şefkat ve muhabbet müessesesidir, buradaki hayır faaliyeti, buradaki imân ve fikir kadar kuvvetli ve geniştir. Kalbine yeni bir aşk giren genç, idârenin, kanunun istediği vazifeyle iktifâ edemez, vazifeden daha fazlasını yapar, ocak, ocaklıların içinde bu fazla gayreti ve bu aşkı uyandırmıştır.

Ocağın kayıtlarında sabittir. Türk Ocağı birçok taşralı gençlere İstanbul'da sıcak bir yuva olmuş, hasta delikanlıları ölümden kurtarmış, kimsesizlere şefkat vermiştir. Bunun için istediğimiz kadar, istenildiği kadar misaller verebiliriz, vak'alar söyleyebiliriz. Bize öyle gençler gelirler ki Anadolu'nun bir ucundan kalkmışlar, İstanbul'a tahsile gelmişlerdir ve yatacak yerleri giyecek elbiseleri, yiyecek yemekleri yoktur, Türk Ocağı / onlara kapılarını açar, giydirir, doyurur, yatırır ve giyecekleri mekteblerin imtihanlarını kazanabilmeleri için ihzâri dersler tertib eder, onları okutur. Öyle gençler gelir ki ağızlarına tuttıkları beyaz mendilleri içlerinden gelen kanla kızarmıştır; onları tedavi ettirir, en fenâ hastalıklarından kurtarmağa çalışır, evet ocağın bir simâsı da şefkattir.

Ocak bunlardan başka bütün Türk dünyasının gönül ve fikir uğrağıdır, Türk Ocağı'nda Türklük fikri siyasi hudutlarla tahdid edilmemiştir, Kaşgar, Türkistan, Kırım, Bakü, Azerbaycan...Bütün Türk memleketleri ile aramızda gönül ve fikir birliği vardır, biz onların saadetleriyle mesud oluruz, onlar bizi arar ve bulurlar, biz onları arar ve buluruz.

Türk Ocağı'nın bir işi daha var, o bir telkin müessesesidir. Türk Ocağı bütün Türk gençlerine imân, fazilet, vefâ, muhabbet telkin eden ve onlara canlı örneklerle rehber olan müessesesidir. Bu fikrin kuvvetiyledir ki Bakü'de, Kaşgar'da, Semerkand'da Türk Ocakları açılmıştı. Ocaklı gençler Türklük fikrini oralara götürmüşlerdir. Size Türk Ocağı'nın ve ocaklıların bu vazifesi ve kuvveti hakkında Anadolu'dan, hudut haricindeki Türk-

lerin içinden birçok misaller söyleyebilirim. Mülâsa Türk Ocağı millî idealin merkezi, Türk gençlerini bir araya toplayan, onlara kendilerini öğretten, muhabbet ve imân telkin eden bir hars merkezidir. Türk Ocağı'nda ceza yoktur, mükâfat yoktur. Vicdânen mesud olmak me'yus olmak vardır. Türk Ocağı tam bir feragat ve fedâkârlık içinde millî idealin kaynağı yerdur.

✱

Türk Ocağı tamamıyla başka bir cepheden de üç fikrin merkezidir. Evvelâ müteceddidur. Bunu bir misalle izâh edelim. Bu memlekette bundan on beş sene evvel kadınlarla erkekleri bir arada bulundurmak muhâl gibiydi. Bugün ise kadın vatandaşlığa doğru gidiyor, hakkını yavaş yavaş alıyor. Bundan on beş sene evvel ilk defa bu ocakta kadınlarla erkekler sahnede musiki yaparken kıyamet kopabilirdi. Fakat ocak o kıyametin kopmasına meydan vermedi, fikrinde ve hareketinde tamamıyla hür olarak sabit kaldı. Mücadele hissettiği zaman mücadele etti ve bugün bu fikri galebe etmiştir. Türk Ocağı dar milliyetperverlik gütmez, ocaklı bilir ki bu müessesese şarkta garbın mümessilidir. Yeni medeniyetin kaynamak ve birleşmek istediği yerdur. Bu cihetle Türk Ocağı garbçudur...Kendimizi Avrupalı hissettikçe Türk kalacağız. Türklüğümüzü Avrupalı olmağa yüz tuttuğumuz zaman bildik. Türk Ocağı bilir ki medeniyet birdir ve Türk genci ölü, canlı, eski, yeni bütün medeniyetleri bilmek, tanımak ister. Medeniyet birdir, yalnız şekli başkadur. Fakat Türk Ocağı medeniyetin garbdaki şeklini ister. Bilir ki o medeniyette hayat, ateş, can vardır.

Türk Ocağı ölüm zevkini telkin etmiş asr-dîde köhne müessesâta karşı hayat ve hakikat aşkını telkin eden bir müessesedir. Maalesef müslüman dünyasında her fûrce ölüme ve ademe bakar. Müslüman, dünyada kendinin geçici bir mahlûk olduğuna kâni'dir. Müslüman âleminde garbın aksine mezarlık açık, parklar kapalıdır.

"Her müslümanın gözü mezardadır. Ve hakikî mesken onun için toprağın altıdır. Bizim minarelerimiz, bir mezar taşıdır. Altında ölü bir şehir yatar." Türk Ocağı Türk gencinin kafasından bu fikri sildi. Onu hayata; hakikate çıkardı ve çıkaracaktır. Türk Ocağı daima muhafazakâr değildir. Lâzım olduğu zaman kendini garbın hayat veren hakikatlerine bırakır. Bu onun en büyük vazifesidir. Türk Ocağı Türk gencine öyle bir göz vermek istiyor ki bu göz, eski müslüman gözü gibi mezara, ölüme bakmasın, hayata, hakikate, medeniyete ve neşeye baksın.

Bu gözün içingülsün ve bu göz anlasın ki bu ruh yaşamak ister. Evet müteceddidleriz, garbçuyuz, şarkta garbın mümessilimiz ve gözlerimiz ölüme

değil, hayata bakar.

✘

Hamdullah Subhi Bey son sözlerini söylerken demin köşede bir sandalyeye ilişmiş genç, maarif-i ibtidaiye programlarına dair münakaşa eden iki ahocaklı ve duvardaki levhaları seyreden kalpaklı Azerbaycanlı yerlerinde yoktu. Ocak bu saatte kendi kendine kaynayan ve kudret toplayan müdhiş bir makine hissi veriyordu. Kapıdan çıkıp kendimi yolda bulduğum zaman gözüm İstanbul'da ve bu salonlarda değil, Anadolu'nun en uzak köşelerinde, Türk dünyasının isimsiz köylerinde, kendilerini öğrenmeye çalışan gençleri görüyor gibiydim.

İmân, muhabbet, şefkat, teceddüd, hayır ve fazilet...Türk Ocağı, Türk gençliğinin kalbinde bunları besliyor ve onları hayata bu hislerle atıyor.

s.78-12, sh.249-250

(İMZASIZ)

ONBEŞ GÜNLÜK İSTANBUL

TÜRK OCAĞI

OCAK MÜLÂHAZALARI

MATBUATDA OCAK - Geçen hafta ikdâm Gazetesi'nde ve "Akşam" da okuduğumuz iki makalede birer münâsebetle Türk Ocağı'ndan bahsediliyor. Makalelerin muharrirleri Ahmed Cevdet ve Falih Rıfkı Bey'lerin ayrı ayrı temennileri ve arzuları var. Bunları tahlil etmek fâidesiz değildir.

İkdâm'ın makalesi "Gençlerimiz İçin" ünvanını taşıyor. Ve "görüyoruz ki Türk Gençliği iş bulmak istemek hususunda teşkilâta mâlik değildir." diye başlıyor. Ahmet Cevdet Bey, bunun için yeni bir teşkilâta hâcet olmadığından Türk Ocaklarının bu vazifeyi güzelce yapabileceğinden bahsediyor ve ocakları bu işe çağırıyor.

Bu makalede temenni edilen yardım yenimi başlıyor, yoksa eskiden beri ocaklar elinden gelen yardımı yapıyor mu? Bunu bilmeyen yoktur.

Ocaklar gençliğin muhabbet ve tesânüd yeri olduğu gibi hem de te'âvün yeridir. Fakat itiraf etmeli ki bu mu'âvenet hiçbir zaman müntezim bir teşkilâta her an müsbet neticeler verecek bir hâle sokulamamıştır. Ahmet Cevdet Bey, bunu temenni ediyor. Çok haklıdır. Eski âlelâde bir esnaf zihniyetiyle hareket eden muharrir meseleyi son haddine kadar basitleştirmiş olmakla beraber iyice tevzih edememiştir. Şayet bu yardım faslı yalnız ocağın bir künye defteri tanzim edilmekle ve her kim işçi arası ocağa müracaat etmekle kâbil olacaksa ne iyi. Biz böyle birşeyin bu kadar kolayca temin edileceğini bilsek herşeyden evvel sevinirdik.

Falih Rıfkı Bey "Yerli Ankara'nın Sonu" makalesinde

"Ah Türk Ocakları : Ne zaman Anadolu için içime bir temenni gelse, hep ocakları hatırlıyorum. Zirâ her şehirde az çok garblılaşmış gençleri toplayan ve milliyet gibi Avrupalılığın büyük aşkını telkin eden ocaklar artık daha şumûllü, daha 'a-meli ve hayata daha yakın birer müessese olmalıdırlar. İnkı-lâbı müdâfaa için, yeni hayatı tesis için, Türk milletini tehdid eden her tehlike karşısında halka rehberlik etmek için ocakların başka türlü faaliyetine muhtacız. Ocaklar hayata nasıl girmeği ve rehberliklerini nasıl tasdik etdirmeli? Düşünülecek şey budur.."

Bu fikirleri tamamıyla kabul ediyoruz. Bu cümleler, ocağın müstakbel ve hâl-i hâzır faaliyetini en iyi kavramış bir zihniyeti gösteriyor. Her zaman iddiâ ettiğimiz gibi, bugün, bizzât milliyetperver olan hayattan geride kalan Türk Ocaklarını ileriye atmağa, öne geçinmeğe muhtâcız. Ocağın bugünkü fikrî vazifesi Türk hayatına yeni birşey veremeyecek kadar durulmuşdur. Daha yeni fikirlere, daha ateşli hamlelere muhtâcız. Gözler ileride ve hareketde olmalıdır. Türk milliyetperverliği, dün içimizde bir ateş ve beynimizde bir fikirdi. Fakat bugün o ateş, his ve fikir, yürüyen, söyleyen, iş yapan bir hayat halindedir. Milliyetperverlik hissini Türk Ocağı uyandırdı, bugün bu his, maddi şekline bürünmüşdür. Şimdi daha yeni, daha cüretkâr hislere muhtacızki yarın onlarda hayat ve hakikat olsunlar. Herşeyde, herşeyde yeni bir şehir kurmakda, yeni bir mâarif, iktisâd, 'umrân programı hazırlamakda bu yeni hamleye muhtâcız. Ocaklı gençler, dün hisde rehberdi. Artık hayatta rehberliği ellerine almalıdırlar.

KARS'DA OCAK - Bu hafta Kars'dan şu telgrafı aldık. "İstanbulda Yeni Mecmua'ya : Li'lhamd Kars'da Türk Ocağı açılmışdır. "Haddızâtında bu haberden bahsetmek çok değersiz gibi görünür.

Fakat bu açılan Türk Ocağı, Konya, Isparta, Bolu gibi eskiden beri anavatandan olan bir toprakda değil birçok acı iftirâk senelerinden sonra anavatana kavuşan Karsda'dır. Bu bir iki kelimelik telfraf çok sathî ve hatta âlelâledir. Fakat Karsda Türk Ocağı'nı açanların kalblerinin ateşini, yüzlerinin gülüşünü hissetmeliyiz. Kars Ocağı'na hayırlı muvaffakiyetler temenni ederken Karşılıkları da tebrik etmeği unutmuyoruz.

NE İÇİN İSLÂMIYETİ MÜDÂFAA EDİYORUM?!

Beni bâlâdaki makaleyi yazmağa sevk eden sebep, Latin Hurûfu ve imlâ ünvânlı İçtihad Mecmuası'nın 157 nci nüshasında neşrolunan ve kısmen bana ta'alluk eden makalenin muhteviyâtıdır.

Latin hurûfu ve Türkçe imlâ nâmları altında bu mecmuada yazmış olduğum makalelerde, Latin harflerinin isti'mâli ve Türkçe'de kullanılan Arabî ve Fârisi kelimelerinin tahrîf edilmesi aleyhine serdetdiğim mutâla'ât meyânında, bunun (yani Latin harflerinin isti'mâli ve Arabî ve Fârisî kelimelerinin imlâlarının tahrîfi) câmi'a-i İslâmiyyeyi rabteden habl-ı metînin gevşetilmesini intâc edeceğini ve bundan hazer etmek lâzım geleceğini yazmış idim. Kılıçzâde Hakkı Bey, bu iki makalemi, tedkik eder iken benim gibi bir Yahudi'nin habl-ı metînden bahsedişime te'accüb ederek "İçtihad" da şu cümleleri aynen yazıyor. "O halde, kendisini (yani beni) bu yolda idâre-i efkâr etmeye ve İslâm arasındaki habl-ı metîni düşünmeye sevkeden nedir? Muhakkaktırki bu, din değildir. Olsa olsa bir râbıta-i menfaatdir."

Bu gibi te'accüblü suâli başka yerden de işitdiğim için, beni bu suâle cevap vermek için alenen davet eden Kılıçzâde Hakkı Bey'e teşekkür ederim.

Ne için habl-ı metînden bahsediyorum?

Bu suâle cevap vermezden evvel, ben dört asırdan beri Türkiye'de ikâmet etmiş ve ikâmet etmekte ve memlekete, hükümet ve belediye işlerinde olduğu gibi muhtelif sahalarda hizmet etmiş olan bir musevi âilesine mensubum. Anadolu'nun Bodrum şehrinde doğdum ve vatanım Türkiye'dir. Türkiye'nin saâdet ve kederine iştirâk ederim ve Türkiye'nin te'âlisine yardım eden 'avâmilin husûl-ı olmasa bütün muvvetlerim ile çalışırım. İşte bu endişe ile, memlekete hizmet etmek emeliyle Devr-i Hamidî'de gitdiğim vakit, "medeniyet" kelimesinin

biri sâhîh diğeri kâzib olmak üzere iki manâsı olduğunu anlamakda güçlük çekmedim. Medeniyet-i hakikiyye, Avrupa'ya mahsus bir metâ iken, medeniyet-i kâzibe bir "ihrâcât" metâ'ı idi ve elyevmde böyledir. Frenklerin Asya ve Afrika'ya gönderdikleri medeniyet "gasb" ve "esâret" esâsları ile yoğrulmuş sâhte medeniyettir. Sâhte medeniyeti anladığım gün, isyân etdim. Hayatımda her vakit mazlûmların tarafını iltizâm etdim ve ederim. Mısır'da ikâmetim esnâsında muharrirlik etdiğim 302 bir Fransızca gazetede ki vazifem, / Arabça gazetelerin siyasi makalelerinin tilhîsi idi. Muhtelif memâlik-i İslâmiyye'den gelen Arabça gazeteler, sahte medeniyetçilerin mezâliminden bahsediyorlar idi. Sahte medeniyetçilerin "medeniyet" formülüyle yaldızlanmış programı, bilhassa İslâmiyeti imhâ etmeği kastediyor idi ve ediyor. O zamandan bugüne kadar memâlik-i İslâmiyye'de çıkan ve mesâ'il-i İslâmiyye'den bahseden Arabça, İngilizce ve Fransızca gazeteleri okumak fırsatı düşdü ve düşmekdedir. Gazetelerin muhteviyâtından sâhte medeniyetçilerin imhâ programlarınınideğiştirmedikleri anlaşılıyor. Fakat değişen birşey var ise o da, memâlik-i İslâmiyye'de yirmi sene den beri müşâhede edile gelen büyük intibâhın sür'atle ilerlemesi ve Mustafa Kemal'in ilkâ etdiğ i "ruh"un kesb-i vakt etmesidir.

Sahte medeniyetçilerin suâ'kasdı bilhassa memâlik-i İslâmiyye'ye karşı müteveccih olduğundan ve Türkiye ise İslâm âilesi içinde bulunduğundan, memleketimin müdâfaası ve dolaşısıyla memâlik-i İslâmiyye'nin müdâfaası benim için bir vazife oldu. Türkiye'yi memâlik-i İslâmiyye-i sâireye rabteden dinî râbıtadan başka, lisândır. Türkçe, Arabî harfler, imlâ, kavâ'id itibârıyla Arabça ve Acemce'ye merbutdur. Bu râbıtlar, uhût-ı İslâmiyyeyi idâ'e ve takviye edecek "edebî ve "siyasi" 'avâmildir. Ben uhût-ı İslâmiyyeyi, manevi zeminde anırdım. Ben kuvve-i maneviyenin 'azim-i tesirine inanırım. İçtimâi düstûrlar, dediklerimi te'yid eder. Millî ordumuzun muvaf-

fakiyetinde, ehl-i İslâmın kuvve-i maneviyesinin büyük bir hassası vardır. Bu muhakkaktır. Ben Mısır, Sudan, İngiltere Fransa, Almanya'da tetebbu' maksadıyla çok bulundum. Bugün darü'lfünûnda akvâm-ı kadîme-i şarkıyye tarihi dersini okutuyorum. Akvâm-ı kadîme-i şarkıyye tarihi demek, dünyada yaşamış olan en eski milletlerin teşekkülü, hayatî, inkırâzî, hayat-ı içtimâ'ıyyesi, münâsebât mütekâbilesi ve medeniyete hizmetleri demektir. Şahsıma âid olan bu teferruâtı zikretmekden maksad, Türkiye'nin istikbâli hakkında edindiğim fikri beyân etmek içindir. Türkiye'nin kuvvetli ve muhterem yaşayabilmesi için, kuvvetli ve muntazam bir idâreye muhtaç olduğu gibi ehl-i İslâmın küll-i maneviyesine de muhtaçtır.

İslâmın kuvve-i maneviyyesinin idâme etmesi, kuvve-i meskûreyi takviye edebilecek bi'lcümle 'avâmilin istihsâliyle olur. Bâlâda zikr-i sebk eden alfabe, imlâ, gramer kavâ'id-i avâmil-i meskûreden beridir. İşte İslâmiyet arasındaki habl-ı metinden bahsedişim bundan ileri gelir. Bu habl-ı metin ne kadar kuvvetli ise 350 milyonluk âlem-i İslâm o kadar çabuk ilerler, o kadar kısa bir müddetde hür ve binâenaleyh dünya, medeniyet-i hakikiyyeye yaklaşılmış olur.

Yukardaki yazılarım ile maksadımı anlatdığımı zannederim. Şimdi Kılıçzâde Hakkı Bey'in bana 'atfettiği "rabıta-i menfaat" sözlerine gayet mukanni' bir "vak'a" ile cevap vereceğim :

Harb-i umumî esnâsında, Ma'ârif Nezâreti Almanya'dan onyedî Alman müderrisi celbederek herbirinin ma'ıyyetine bir mu'âvin vermişdir. Vukû bulan mürâcaatım üzerine, bende elsi-ne-i Sâmiye mukâyeseli sarfî müderris mu'âvinliğine tayin olundum. Alman müderrislerinin muvâsalaatından üç sene sonra, mu'âvin ünvanı mu'allime tahvil edilerek bütün mu'âvinler mu'âlim olduk.

Ali Kemâl Bey'in Ma'ârif Nâzırlığı zamanında, darü'lfünûn heyet-i tedrisiyyesinin müte'addid azâsı darü'lfünûndan

uzaklaşdırılmış ve bir İngiliz müderrisi ittihâb edilmiş idi. Ben bu İngiliz müderrisinin mu'âvinliğine tayin olundum.

O zaman Türkiye ile İngiltere arasında hâl-i harb mevcud olduğu için, İngiltere hükûmeti İngiliz müderrisinin intihâbını tasvib etmemiş idi.

Ali Kemâl Bey, bütün hatta benden iki, üç, dört sene sonra tayin olunan mu'allimlerin maaşlarını aliyü'lseviye tezyîd ettiği halde arkadaşlarım meyânında eski mu'allim olduğum İngilizce bildiğim ve İngiliz müderrisiyle fazla yorulacağım ve bir nev'i hizmetçilik de edeceğim için (500) gurus noksanla beni istihdâm etdi!! Bana gönderilen resmi tezkirede "mu'allim üvânıyla İngiliz müderris mu'âvinliğine tayin olduğum muharrir idi."

Ali Kemal Bey'in bu hareketi dünyanın hiçbir Ma'ârif Nezâretinde görülmemiştir. Bu nâzır, iktidârı ve ma'lûmâtı taltif değil, tecziye etmiştir!!

Bu kararın alınmasından bir ay sonra, hakkımı talep etmek için nezârete bir istid'a verdim. İstid'âm Ma'ârif Nezâretinde iki sene kadar süründükden sonra mesel.yi Edebiyat Fakültesi Meclis-i Müderrisinde açdım. Fakülte emânete yazdı, emânetde vekâlete. Bu satırları yazdığım vakit, hâlâ maaşıma ma'hûd (500) gurus zam olunmadı.

Dört seneden beri yapılan bu haksızlığın tamiri için nüfûzlu zevâtın tavassutunu istemiş olsa idim, (ben pek nüfûzlu zevât tanırım) mutlak işim olur biter idi. Fakat buna tenezzül etmedim ve etmem. Kılıçzâde Hakkı Bey'in bana 'atfetmek istediği menfaat râbıtası bende yokdur. Ben idealist bir adamım ve idealist olduğum için, mazlûmlar ile beraberim. İslâmiyeti müdâfaa etmekliğimin sırrını idealizmde aramalı, râbıta-i menfâatte değildir. Çünkü, menfâat bence gayr-ı ma'rûz bir metâ'dır.

BİR İZÂH

Geçen nüshadaki makalemde misâl olarak Cenâb Şehâbeddin Bey'den bir mısra gösdermi dim. Makalenin intişârını müte'âkib tesâdüf etdiğim bir refîkimin tereddüdü üzerine bu noktanın tevzîhine lüzum gördüm. Şöyleki: Cenâb Bey'in mezkûr mısraındaki "zîrûh" kelimesi için refîkim imâleye tâb'idir, diyor. Ancak o zaman, mezkûr kelimededen sonra gelen "gibi" kelimesinin de "gibiii" şeklinde müz'ic bir imâleye tâbi' tutulması icâb eder. Mısralı refîkimin taktî'i üzre okursak âtideki şekil meydana çıkar:

Sen bir meh zîrûhki bîii yükseli yordun
 Mef'ul fâ'il fâ'il fâ'ülün

Burada görülüyorki "bî" nin bulunduğu hece bir sâkindir. Binâenaleyh o noktada mutallaka ya tenvine, yâhud imâleye mecburiyet hâsıl oluyor. Yani bu mısrada "zîrûh"ı uzatırsak, bilâhare gelen ve asla imâlesi câiz olmayan sırf Türkçe bir kelimenin ikinci hecesini de aynı suretle uzatmak iktizâ eder; bu ise lisânımızın şîvesine mugâyıyirdir. "Gibi"yi tabii suretde okumakda ise şu mahzûr var: "Bî yükseli" taktî'i "bîii yükseli" de olduğu gibi "müste'filün" yani "mef'ül" vezninde değil "mefâ'ilün" veznindedir. O halde vezin tertibi hatalı oluyor demektir. Yalnız geçen haftadaki makalemde, gibinin imâlesi zevksizliğinden kurtulmak için bi'lmecebûriye "rûh" imâle edilmediği takdirde "gibi"den sonra başkaca bir heceye daha lüzum olduğunu söylemeği zâ'id görmüşdüm. Fakat refîkimin tereddüdü üzerine belki şâirlerince de işti-bâhı davet eder mülâhazasıyla bu noktayı -her ne kâdar makalede mevzû'-ı bahs olan esas meseleye doğrudan doğruya te'allıkı yoksa da- şu suretle tevzîhi muvâfık buldum. Aruz şâirleri-eğer müşkülâtı iktihâma çalışmazlarsa- dâima böyle vezin zarûreti hatalarına düşebilirler.

(H.F.)

Halid Fahri (OZANSOY)

PIERRE LOTI'DE BURSA

"Yeşil Câmii" den Birkaç Parça

Yeşil Câmii'in imamları sabah gölgesinde oturmuş o günün tahayyülûtına başlıyorlardı. Yeni güneşin ilk saatleri onları mu'tâd yerlerine, mukaddes avlunun kenarına, asr-ı dîde çınarların altına henüz toplamıştı. Arkalarında câmii, mermer cebhesine arz ediyordu ve ayakları altında hayran gözleri önünde, yeşillikler içine dalmış Bursa şehri ovaların uzak uçurumuna gömülüyordu.

Onlar, Yeşil Câmii'in imamları, gölgede tahayyüle dalıyorlardı. Hareketsiz sarıkları üzerine çınarların yeni yaprakları pek serin bir kubbe uzatıyordu. Dalgalanan düşüncelerine teşvîş eden gürültüler azdı. Kuş şarkıları, akarsular musîkisi ve küçük çocukların uzakdan işidilen sesleri, aşağıdan, ağaçlar arasına yarı saklı şehir, âsûde ve bu kadar yaprak altında hafifhemiş hayatının zümresini ancak gönderebiliyordu.

İmamların tahlile daldıkları avlu bile câmii'in ilga ettiği dini hissediyordu. Mayısın küçük çiçekleri ile örtülmüşdü; oraya, her gelen açık bir kapıdan girilirdi, bu imamların ilticâ ettiği ihtiyar çınarlardan başka orada bir büyük, mazlum servi ile içerisinde bir çeşme fışkıran, hafif kubbelerle müzeyyen bir beyaz köşk vardı.

Biz küçük, boyalı arabamızda geçerken Bursa gözlerimiz önünde manzaralarını değiştirmişdi. Yarım saat yoldan sonra, içerisinde bir ağaç kümesi altında seyl akan geniş ve derin bir hendeğe vâsıl olmuşduk ; üzerinde köprüler, Bizansdan kalma kayak, ağır ve yarım çenberli köprüler vardı. Bu köprülerin genişliği beyhûde olduğu için Türklerin üzerine, parmaklıklar

boyunca, acaib manzaradan mahfûz olmak üzere asılı evceğizler inşâ etmişlerdi. Bunlar meskûn köprülerdi. Arab şehirlerinin gayr-ı kâbil nufûz ve sıra beyaz kireçden oldukları için gömülü gibi duran büsbütün penceresiz evleri vardı. Bunun aksine olarak Türkiye'nin boyalı ahşabdan şehirleri, ahkâm-ı İslâmiyeye riâyet etmek üzere yalnız hafif kafeslerin örtülüğü binlerce delikten etrafa bakar.

Şehir nihâyet geçildikten sonra arabamız Yeşil Câmii'in yanında, çınarların altında durmuşdu. Ve biz daha o zamandan meshûr hatta biraz vecde dalmış mukaddes avluya dahil olmak üzere küçük kapıdan geçmiştik. O zaman avlunun kenarına oturmuş imamların, temâşâ ettikleri derin uzaklıklar üzerine resmedilmiş çehreleri gözükdü. / Sarıklar, beyaz veya yeşil sarıklar bize doğru bir ân için dönmüştü ve sonra bizi de temâşâ etmeğe bırakarak tekrar tahayyüle dalmışlardı.

Bembeyaz ve sakın camii bize kaldı. Asırlarla, zelzelelerle biraz eğilmiş duvarları, lekесiz beyazlıklarına rağmen evvelâ uzak zamanlar hissini veriyordu, orada dizili taşlar arasına yeşil bir saçak teşkil ederek taraf taraf ot bitiyor ve yollarını duvarın kovuklarına yapan, meşgul güvercinler etrafda gidip geliyorlardı. Tertibi esrarengiz olan, yüksek kapının başlığı, mağara sitalaktitlerinden yapılmış karışık bir kemer boynu gibiydi ve pencereler, gırnâta saraylarının nârin ziynetleri ile çerçevellenmişti. Fakat teferruâtın bu müfrit karışıklığına rağmen heyet-i umumiyye, büyük hutût, herşey yine rahat âver ve sade idi. Beş asır evel Yeşil Camiyi fikrinde tasarlamış ve onu bu derin manzaralar önünde, bu ağaçlar memleketi üzerine ilerleyen bir balkon şeklinde binâ etmiş olan insan, hayalin hakikaten büyük bir üstâdı imiş.

Hiç dokunulmayan otların istilâ ettiği beyaz mermer merdivenler üzerinde bugün küme küme gelincikler bitmişti. Türkler beşerin en mutantan şeyleri üstünde haklarını istirdâd eden vahşi çiçeklerin ve harabelerin sihri bilirlenir. Zaten onlar

hiçbir şeyi asla tamir etmek istemiyorlarsa bu, Allah'ın arzusu-ki herşeyin düşmesi ve bitmesidir- hilâfına gitmemek içindir.

Gölgede oturan imamlar bizim ma'bede girmeyi arzu ettiğimizi anlayınca, yanlarında uzanmış, düşünen bir delikanlıyı göndermişlerdi.

O, mukaddes makamı ziyarete gelenlere papuç kiralamağı sanat ittihâz etmiş fakir bir çocukdu. Ayaklarımızı giydirmek ve âsûde camii'in kapılarını açmak üzere mütâvazi'âne gelmişti.

Evvela yalnız serinlik, leziz hafif bir ziyâ ve azami sükût hissi duymuşduk. Sonra, yavaşça bu yerin hususi sihri gönlümüze işledi.

Ortada, bembeyaz bir havuzdan bir çeşme fişkırıyordu. Duvarları üzerinde nâdide çiniler- üçyüz seneden beriboyanması usûlü unutulmuş olanlardan- ve mermerlerin beyazlığı te'âkub ediyordu. Dühûl kapısının üstünde, gayet yüksekde, eski zaman sultanlarının mahfili gözükiyordu ve her iki tarafıda döşeme taşları tesviyesinde, buna müşâbih, imamlara mahsus başka mahfillere açılıyordu. Gayr-ı kâbil-i tasavvur çiçekler tasavvur ederek o mahfilleri üzeri kıymetdâr mermerlerin açık semâ rengi serin firûzeden acıib yeşillerde sönen ölgün firûzeye kadar bütün firûze mâîlerinden çerçeveleri ve saçakları vardı.

Câmiî'in nihayetinde mihrâb-ı lem'a nisâr idi; gayet yüksek ve haşmetli bu iki sanat şehkârı tek mil çiniden idi, çiçeklerinin arabesklerin kabartma kitabelerinin lâ-yetenâhi büklümleri vardı; bin büklümlü daire-i beyaziyyesi sitâlâktitlerle mahmûldü ve mağara kubbelerindeki batı tebellürâtı hatırlatıyordu; ve hepsinin üzerinde, bu yığılmış karışıklıkları tetviç eden yonca yaprağı şeklinde bir sıra büyük ve rengârenk tezyinât, duvarların beyaz mermerleri arasında nazarı celbediyordu.

Ve dâima, dışarıda olduğu gibi burada da, teferruâtın

hayret-bahş ılgını içinde câmi, herşeye rağmen nazara ferah vermek için, heyet-i umumiyyesinde yüksek bir sanatla kurulmuş ve sâde idi. Orada hâsıl olan sükût belki canlı şekillerin bulunmamasından ileri geliyordu; kiliselerimizi tezyîn eden bazan muhteşem, fakat dâima fazla beşeri sûretlerden burada eser yoktur. Çiçekler bile kendilerini değiştiren bilmem nasıl sert bir tavra mâlik, her tarafda hendesî bir mutabakat gayr-ı şahsî, hayâlî, mevcut olmayan şekiller, eşyanın tertibi ve saf hutûtu gayr-ı uzvî, gayr-ı maddî ebedî bir âlemin kurbiyyet ve sükûnunu hissetdiriyordu.

Sonra bu câmiin bânisi Mehmed Evvelin Türbesini ziyâret etmek istemiştik. O civarda, biraz daha yüksek bir meydân üzerinde ve bizim oraya gitmemiz için ihtiyar çınarların altından geçmek, birkaç taş basamakdan daha çıkılmak lâzım geldi.

Asıl bu türbenin ismi olmağla beraber Yeşil, etrafın şâyân-ı hayret yeşilliği ve çınarların burada mermer üstünde idâme ettirdiği Yeşil ziyâsıyla bu mübârek yerin heyet-i umumiyyesine pek yaraşıyor.

Kubbeli ve sekiz köşeli bir mezarki hârici tezyîn eden sıvanın küf rengi merba'ları kertenkele yollarını taklid ediyor.

İçeride, deniz ve zümrüd renkleri arasında uyanan bir sihir, dışarıdaki müşâbih, fakat üzerlerine yıldızla ince arabesk çizilmiş çiniler ve sekiz yeşil köşeli herbiri ortasında birçok renkli ve dilimli bir şekil -şu hem gayet karışık, hem gayet sâde nakış, Acem şalına benzeyen ve ince uzun bir uç haline gelerek zanbağa benzer bir çiçekle nihayetlenen şekillerden bir, yükseğe, kubbesinin yanına takılmış renkli küçük camlardan, mücevherler arasında süzölmüş gibi methûl bir ziyâ akıyor. Birde üzerlerinde pabuçlarla sessiz yürüyen eski halıların kalınlığı ve türbenin ortasında sanduka, tabut şeklinde, başında eski kavuk, üzerinde frenk üzümü renginde ve

donuk beyaz sırma ile Âyât-ı Kerime işlemeli Mekke örtüsünü taşıyan 'azim sanduka. Bu deniz suyu renkli zemin önünde yükselen, hazin, penbe ve sırma örtülü şey, şark sanatının hârikalarından biridir.

Heyet-i umumiyyesi Bursa'yı teşkil eden bu birçok sükûn ve hayâl mahalleri içinde bilhassa leziz olan biri daha vardır : Muradiye Câmii etrafındaki mezarlık... Burada, kale kadar yüksek servilerin, büyük çınarların gölgesi altında geçmiş son padişahlardan bir kaçının meskenini teşkil eden küçük türbeler var. Gül ağaçları sarmaşıklar gibi. Bir ağaçdan bir ağaca dolanır, yabani otların istilâ ettiği dar yollarda hayret-bahş bir boşlukla çiçek açarlar. Her tarafta, eski çeşmelerden su akar; kuşların bütün dallarda yuvaları vardır. Burası gölgenin korusu, bilhassa güllerin korusudur. Bir istisnâ olarak buradan bir yer gözükmeyen, aşağıdaki ovalar oradan yalnız hiss olunur. İnsan orada sükûtu her yerden daha ziyâde tarruzdan masûn ve mahzûn kılan yeşil bir kubbe altında duyar.

Dalgın bir imamın bize birer birer açtığı, bu pek eski türbelerin en câzibedârı Şehzâde Murad'ındır.

İçerisi en ziyâde hayrete şâyân çinilerle örtülüdür. Bu mâ'isi zemin üzerinde eski tarzda ve kıymetdâr resimli çiçekler serpilmiştir. Kabartma şeklinde minelenmiş kızıl çiçekler ile karışık firûze yeşil lâciverd çiçekler...

Penbe çiniden, zemini siyah, üzerine penbe çiçek demetleri müzeyyen beyaz, dinî kitâbeler yazılan saçak şeklinde bir kabartma bu pek lâtif duvar tezyinâtı üzerine uzanır.

Şehzâde mezarının çimenle bezenmiş ve sema suyuyla ıslanmış olmasını istediği için sâdık halefleri bu bî-bahâ türbenin kubbesinde bir delik bırakmışlardı ki oradan yağmurlar girer, büyük ve açık bir tabut şeklinde beyaz mermer sanduka

kırmızımsıtrak bir toprak ile doldurulmuşdurki orada hârikulâde, çini duvarların gölgesinde, solgun ve mariz bir ot biter.

S.75-9, Shf. 193-194

SONUÇ

"Yeni Mecmua" nın 46 ilâ 90. sayıları arasında toplam 146 şair ve yazarın kalem tecrübeleri mevcuttur. Bundan başka 24 yabancı edibin yazı, şiir ve hikâyeleri de tercüme ve tefrika edilmiştir. Dostoyevski, Tolstoy, Mauspaussant, Maksim Gorki gibi dünya klâsikleri arasında yer almış yabancı ediblerin eserlerine yer verilmiş olması; mecmuamızın, Batı Edebiyatı'nı yakından takib etmesi, kaliteyi yakalama gayreti içinde olması bakımından dikkat çekicidir.

Türk Ocakları'nın sözcülüğü gibi önemli bir vazifeyi üstlenen "Yeni Mecmua" nın, Batı taklitçisi olması mümkün değildir. Bu sebeble, özde millîlik şartıyla, teknik itibâriyle Batı standartını yakalama arzusu, mecmuanın temel prensibidir. 24 ecnebi müellifin kalem tecrübesine yer verilmiş olması da herhalde bu düşüncenin müşahhas tezâhürü olmalıdır.

"Yeni Mecmua" , fikrî yahut siyasî olma arzusunda değildir. İlmî ve kültürel sahada faaliyet göstermiş, zamanın meselelerine de bu çerçevede yaklaşmıştır. Fikrî ve siyasî hadiseler de ilmî mantık ile yorumlanmıştır. Vatanın selâmeti için Millî Mücadele ve Türk Ocakları desteklenmiş, demokrasi ve milliyet fikirleri henüz tartışma safhasında iken, mecmua tarafından benimsenmiştir.

Türkçülük fikrinin ilmî bayraktarlığını yapan "Yeni Mecmua" nın yazar kadrosunda Ziya GÖKALP'in fikirlerinin müessir olması gayet normaldir. Mecmuada çok sayıda yazıları olan Şerafeddin YALTKAYA, Şemseddin GÜNALTAY, Mehmet Fuat KÖPRÜLÜ v.b. yazarlar akademik kariyere sahip üniversite öğretim elemanlarıdır. Bu müellifler GÖKALP' in düşünce dünyasından ilhâm almaktadır. Mes'ûl müdür Talât MUŞKARA, Türk Ocakları'nın faal üyesidir. Türk Ocakları faaliyet raporlarının mecmuada neşredilmesi, Ocak Reisi Hamdullah Subhi TANRI-

ÖVER' le geniş mülâkatlar yapılması, mecmuanın istikâmetini belirleyen net çizgilerdir.

Aşağıda vereceğimiz tablo, mecmuanın ağırlıkla ele aldığı konuların rakamlarla ifadesidir.

Aile ve Kadın	: 6
Fikrî	: 17
Gelenek, görenek	: 4
Hatırât	: 10
İktisât	: 5
İlmî	: 8
İnkılâblara Dair	: 7
Maarif	: 5
Makale ve Deneme	: 144
Millî Meseleler	: 4
Mimarî	: 8
Mülâkat	: 2
Sanat	: 11
Tefrika	: 46
Terbiye ve Ahlâk	: 3
Tiyatro	: 2
Türk Ocakları	: 12

Bunlardan başka 110 manzum eser ve diğer yazılar mevcuttur. Yukarıdaki yazı dağılımı incelendiğinde, Türk ilim, fikir, kültür ve medeniyetinin hemen hemen her şubesinin mecmua sayfalarında yer işgal ettiği görülür.

Kadın yazarlarımızdan Halide Edib ADIVAR'ın eserlerinin tanıtımına geniş yer verilmesi, aile ve kadın ile ilgili geniş hacimli 6 makalenin yer alması, konuya gösterilen önem ve hassasiyetin ifâdesidir. Burada dikkatimizi çeken husus ise kadının istismâr edilmemesi, lâayk olduğu mevkiinin ve kudsiyeti-

nin teslim edilmesidir. Bir başka ifade ile aile yapısı ve kadının toplumdaki yeri, Batı felsefesine göre değil, Türk kültür değerlerine göre tespit edilmiş olmasıdır.

Mecmua, kitap ilânlarının ve tenkitlerinin çokluğu, bunların okuyucuya tavsiye edilmesi, bizzat kitap neşriyatı ile "Yeni Mecmua Külliyyatı" oluşturulması, mecmuamızın matbuât âlemindeki kıymetini arttırmaktadır. Çanakkale ve Bursa gibi özel sayıların çıkarılması ile hem mahalli edebiyat ve kültürümüze canlılık kazandırılmış hem de bu sahada araştırma yapacaklara malzeme sunulmuştur.

Sonuç olarak Yeni Mecmua Türkçülük fikrinin samimi temsilcisi olmuş, millî kültürün, millî edebiyatın, millî hüviyetin teşekkülünde önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bunu yaparken hiçbir zaman demagojiye yönelmemiş, ilmî ve kültürel çizgide ağırbaşlılıkla hareket etmiştir. "Fağfur Mecmuası" (X) nin şu ifadeleri, sanırım hükmümüzde yanılmadığımızı göstermektedir. ".....Fağfur denilen edebî mecmuayı tesis edenler, mecmuaların ne "Yeni Mecmua" gibi ağırbaşlı, oturaklı, ne de "Edebiyat-ı Umumiye gibi mütemâdiyen tek ayak üzerinde seker bir mecmua olmasını arzu etmiyorlar."

(X) Fağfur Mec., Fağfur'a Dair, Sayı 1, Shf. 1

BİBLİYOGRAFYA

- BANARLI, Nihad Sami - Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.II
- BAYUR, Yusuf Hikmet - Türk İnkılâbı Tarihi, Türk Tarih Kurumu yayınları, İstanbul, 1964
- DANIŞMEND, İsmail Hâmi - Türklük Meseleleri, Fatih Yayınevi, İstanbul, 1976
- DURU, Kâzım Nâmi - Ziya Gökalp, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1949
- DURU, Mübeccel - Ziya Gökalp, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1975
- EROĞLU, Hamza - Türk İnkılâp Tarihi, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982
- EBÜLHESENİ, Elşen - Mehmed Emin Resulzâde (m) Türk Dünyası Tarih Dergisi, Ağustos 1991, S.56
- İNAL, Mahmud Kemal - Son Asır Türk Şâirleri, Cüz 1-4, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969
- İNUĞUR, M. Nuri - Basın ve Yayın Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1982
- KABACALI, Alpay - Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İstanbul, Temmuz 1990
- KUTAY, Cemal - Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi, C.17, Alioğlu Yayınevi, İstanbul
- NECATİGİL, Behçet - Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yayınları, İstanbul, 1975
- ORAL, Fuat Süreyya - Türk Basın Tarihi, Yeni Adım Matbaası, Ankara 1967

- POLAT, Nâzım Hikmet - Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991
- Şahabeddin Süleyman, Kültür ve Turizm Bak. Yayınları, Ankara, 1987
- SAFA, Peyami - Türk İnkılâbına Bakışlar, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1988
- SEÇKİN, Süheyla - İçtihad Mecmuası, 101 ilâ 200. Sayıları (İnceleme-Cumhuriyet Üniversitesi) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 1990
- TOĞAN, Zeki Velidi - Türklüğün Mukadderatı Üzerine, Yağmur Yayınları, II. Baskı, İstanbul 1977
- TUNAYA, Tarık Zafer - Türkiye'de Siyasal Partiler, C.III, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1989
- Türk Ansiklopedisi, Millî Eğitim Basımevi, C.4
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, C.1
- Türk Dünyası Tarih Dergisi, Ağustos, 1991, S.56
- Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1983
- ÜLKEN, Hilmi Ziya - Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, İstanbul 1979
- YILDIZ, Osman - İçtihad Mecmuası, 201 ilâ 264. Sayıları (İnceleme- Cumhuriyet Üniversitesi) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 1991
- Ziya Gökalp - Makaleler III. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977
- Makaleler IX. Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1980
- Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak,

İNDEKS

- Abdullah Cevdet: (Araplar 9 Eylül 1869-1932) 256
- Abdullah Dâvut: 57,127
- A.dullahoğlu, Hâmid Zübeyir: Bknz. (KOŞAY) Hâmid Zübeyir
- Abdülhâk Hâmid: Bknz. (TARHAN) Abdülhak Hâmid
- Abdülhâmid, Sultan II.: 50, 297, 377, 326, 568
- Aceñ(ler): 32,291,293,301,309, 315,319,320,359, 422,560,563, 609,610,611
- Acemce: 29,260,282,287,293,303
- Acemlik: 561
- Açıkgöz: (Mec. 1915-1917) 53
- Açıksöz: (Gaz. 1919) 15,547, 562
- Adana: 65,329,518,572
- Adana Türk Ocağı: 592
- Adalar Denizi: 311
- ÂDÂN, Madam: 236, 239,243
- (Hz.) Âdem: 76
- Adem-i Merkeziyetçilik: 23
- Adem-i Merkeziyetçilik Fırkası: 545
- ADIVAR, Halide Edib: 57,155, 263,440,468,471,477,503
- Adliye Vekâleti: 271, 272
- Adolf Talasev: 427
- Afrika: 554
- Afrikalı: 27, 555
- Afyorkarahisar: 14
- AĞAOĞLU, Ahmed: (Süsa/Azerbaycan 1869-^{19 Mayıs 1939}) = 14,18 52,11,156,201,241,524, 552
- Ahâmenid İmparatorluğu: (İran) 518
- Ahâmenid Sülâlesi: (İran) 517
- Akâd: 320
- Aka Gündüz: (1886-1958 Ant.) 14
- Akbaba: (Mizah Gaz.) 111, 149,454,455
- Âhî: (Divan Şâiri) 89
- Ahmed Cemal: (—) 57,127,144
- Ahmed Cevâd: Bknz. (EMRE) Ahmed Cevâd.
- Ahmed Cevdet Paşa: (1822- 1895) 58,149,631, 637
- Ahmed Emin: Bknz. (YALMAN) Ahmed Emin
- Ahmed Hâşim: 58,119,127
- Ahmed İhsan Matbaası: 19
- Ahmed Mithat Efendi: 416

- Ahmed Muhyiddin:
 (—) 58,141
 Ahmed Nurettin: 58,151
 Ahmed Paşa, Bursalı:
 (Divan Şâiri) 59,89,119
 Ahmed Râsim: 59, 141,199
 Ahmed Refik: Bknz. (ALTINAY)
 Ahmed Refik
 Ahmed Selahaddin: 5
 Ahmed Süheyl: Bknz.
 (ÜNVER) Ahmed Süheyl
 Ahmed Şükrü: Bknz.
 (ESMER) Ahmed Şükrü
 Ahmed Yesevî: 90,361
 Âkil Koyuncu:(1886 - ?)
 59,121,124
 Akkoyunlular: 525
 Akşam: (Gaz. 1918)
 7,14,15,49,52,54,55
 Akşam Teşebbüs Matbaası:
 22,169
 Akşehir: 324
 Akşemseddin: 75
 Alaaddin Selçûkî: 424
 Alaşehir: 62,111
 Alber Sanen: (Edib) 464
 Albert Vandal: Bknz.
 (VANDAL) Albert
 Aleksandre: 60
 Alemdar: (Gaz. 1909) 12
- Alfabe Komisyonu: 50
 Alfons Dote: 402
 Alfred De Mussed: Bknz.
 (MUSSED) De Alfred
 Ali Cânib: Bknz. (YÖNTEM)
 Ali Cânib
 Ali Efendi: Bknz. Ali
 Emirî Efendi
 Ali Emirî Efendi: (1857-23
 Ocak 1914) 379
 Ali Haydar Emir: 121
 Ali Hüseyinzâde: 52
 Ali Kemâl: 493,643,644
 Ali Merdan: 528
 Ali Mümtaz: Bknz. (AROLAT)
 Ali Mümtaz
 Ali Rıza Bey: (Mersin
 Ticaret İdâdisi Müdürü)
 329,330,425
 Ali Rıza Seyfi: Bknz.
 (SEYFİOĞLU) Ali Rıza
 Seyfi
 Ali Rûhi: 413,416
 Ali Sami, Ressam: 466,
 467
 Ali Ulvi: Bknz. (ELÖVE)
 Ali Ulvi
 Allah: 235,236,318,324,
 327,331,374,648

Alman(lar) : 240,298,302,
303,350,503,536,611
Almanca: 51,269,282,292,
294,296
Alman Lisesi: 54
Almanya: 3,51,53,64,103,
234,269,293,455, 530
ALPAGOT, Ali Haydar Emir:
(1886-1937) 60,121
Alparslan: 533,562
Alsancak Terzihânesi: 192
ALTAN, Mithat Şâkir:
(—) 60,128
ALTINAY, Ahmed Refik:
(i.ş. 1880-1937) 49,59,60,128
145,146,149,195
Altınyurt: (Mec.) 593
594,
Amerika: 54, 293,296,484,
488, 489,548
Amerikalılar: 9,292,402,
484,485,490,491
Anadolu: 14,90,115,253,
257,322,324,327,330,331,
333,334,359,360,468,469
471,496,508,511,516,534,
562,563,590,596,601,602,
603,604,611,613,617,634,
641

Anadoluculuk: 43

Anadolu Edebiyatı: 360
Anadolu Harbi: 562
Anadolu Hareketi: 11
Anadolu İhtilâli: 203,440
Anadolu İnkılâbı: 8,106,
157
Anadolu Misak-ı Millîsi:
558
Anadolu Türkleri: 350,513
561
Anadolu 'da Yunan Mezâ-
limi: (Kit.) 148
Anatole France: Bknz.
FRANCE, Anatole 533
Ari: 533
Ankara: 12,14,49,53,103,
115,241,286,305,459,481,
518,558,561,563,579,598,
618
Ankara-İstanbul-Londra:
(Kit. Madam Bört Jorj
Gulis) 180
Ankara Meclisi: 553
Ankara Türk Ocağı Kong-
resi: 618,619
Antalya: 14,329
Antuân: 582
Apollon: 233

Arab(lar) : 27,32,36,75,
 248,249,259,260,291,292,
 293,297,298,301,302,303,
 313,315,359,509,540,542,
 555, 561,562,608,
 Arapça: 29,31,33,35,75,
 260,273,278,279,281,282,
 284,287,291,293,294,295,
 296,298,299,301,302,303,
 309,312,313,316,317,365,
 383,422,525,642
 Arap Edebiyatı: 293
 Arabî: 32,33,50,254,257,
 259,260,267,268,286,290,
 291,292,293,294,298,299,
 303,304,323,349,387,641
 Arabistan: 508
 Arab Ocakları: 349
 Arab Türkleri: 359
 Ârâmice: 282,283,312,316
 317
 Ârâmlılar: 309
 Aras: 532
 Arend: 63,128
 Arif Hikmet Bey: Bknz.
 (HERSEKLİZÂDE) Arif Hikmet
 Bey
 Âriler: 560
 Arnavud: 27,555
 AROLAT, Ali Nümtaz: 60, 63,
 121,
 ARSEVEN, Celâl Es'ad:

ARSEVEN, Celâl Es'ad:
 63,144
 Asım Bey: 470
 Asrîler: (Kit. Ercümen Ekrem
 Talû) 173,179
 Âsûr: 318
 Âsûriler: 309
 Âsûrice: 316
 Âsûristan: 310
 Asuseydidpres: (H.Aj.) 484
 Asya: 311,472,473,517,554,558
 559,560,563,599
 Asya Fransızları: 561
 Asya Türkleri: 554
 Asya'da Üç Sene Evvel:(Kit.
 Kont De Gobinnu) 472
 Aşık Garib: 258
 Aşık Ömer: 258
 Aşk-ı Memnû: (Kit. Halid Ziya
 Uşaklıgil) 172,178,423,500,502
 Âtatürk: 51
 ATAY, Falih Rifkî: 4,7,19,47,
 49,63,74,128,139,144,152,157,
 158,351,469,471,477,631,638
 Ateş Böcekleri:(Kit. Peyami
 Safa) 170
 Ateşler İçinde:(Kit.Hüseyin
 Bedri) 174
 Ateşten Gömlek:(Kit.Halide
 Edib Adıvar)114,148,440,441
 Atilla: 562
 Atilla Definesi: 79
 Atlantid: (Kit.) 463
 Avarof: 8,349

Avram Galanti, Bknz. GALANTİ
 Avram
 Avrupa, 23, 39, 61, 102, 294,
 296, 297, 307, 475, 484, 497,
 518, 521, 535, 558, 559, 562,
 563, 577, 599, 633, 642.
 6:
 Avrupa Edebiyatı, 198
 Avrupa ve Yeni Türkiyâ,
 (Kit. Jack Kayzer) 180
 Avrupalı(lar), 240, 473
 Avrupalılaştırmak, 38
 Avrupalı(lık) 632
 Avusturya, 269
 Avusturya-Macaristan, 3
 Ayasofya (Cami) 57, 461
 Ayasofya Kütübhânesi, 381
 Aydede, (Mizah Mec.) 12, 111,
 149, 454
 Aydın (Vil.) 271, 274
 Aydınlık (Der.), 16
 Aynî, 66, 89, 119
 Ayrılıklar, (Kit. Ruşen Eşref
 Ünyaydın) 73, 85, 459
 Azerbaycan, 45, 48, 52, 63, 71,
 91, 96, 99, 478, 532, 533, 534,
 536, 538, 544, 547, 550, 563,
 607, 608, 611
 Azerbaycan Cumhuriyeti, 45,
 531, 535
 Azerbaycan Hükûmeti, 534, 551

Azerbaycan Kültür Derneği,
 53
 Azerbaycanlı(lar) 53, 542
 Azerbaycan Millî Şurâsı, 53
 Azerbaycan'ın Teşekkülü,
 (Risale, Ali Merdan) 531
 Azerbaycan Türkleri, 531, 610
 Azerbaycan Türklüğü, 532
 Azeri Lehçesi, 534
 Azim, Bursalı, 66, 119
 Aziyade, (Hik. Pierre Loti)
 243, 244, 248
 Babalık (Gaz. 1910) 15
 Baba Rasil (Hik. Le Von
 Tolstoy) 154
 Bâb-ı Âli, 349
 Bâbilce, 319
 Bâbilli, 309
 Bağdat, 508, 509, 513, 519, 561
 Bakû, 52, 96, 540, 541, 542, 543
 547, 548, 550, 634
 Balıkçılar, (Şiir, Tefik Fik-
 ret) 500
 Balkan Harbi, 38, 245, 470
 BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı,
 49, 66, 142, 156
 BARANEL, Süad Derviş: 81
 Barbarosların Gözü Önünde,
 (Kit. Moris Bares) 234

- Barbaros Hayrettin Paşa, 62,
 Barbier De Meynard, 281
 Basın ve Yayın Tarihi
 (Kit. M.Nuri İnuğur) 15
 Basra, 500, 501
 Basri Lostar, 140
 BAŞAR Şükûfe Nihâl, 66,
 121
 Başkır(lar), 561,563
 Başkırdistân, 547
 Başlangıçtan Günümüze Tür-
 kiye'de Basın Sansürü,
 (Kit. Alpay Kabacalı) 13
 Batı Trakya, 10
 Bayburt, 99
 Bayezid, I. 97
 Bayramî, 357
 Bayraniyye Tarikatı, 354
 BAYRI, Mehmet Halid,
 (1896-27 Ekim 1958) 49,67,129,
 358
 Bedevî(lik) 315
 Bediî, 500,501
 Bediyyat, 500
 Bediyyatçı, 503
 Beethoven, (Kit. Roman Do-
 lan. Çev. İffet Koniçe) 170
 Belçikalı(lar), 559
 BELEK, Yusuf Ziya, 52
 Bellini, (Ressam) 205,233
 Benjame Konstan, 429
 Bergsonizm, 41,43
 Berlin Kütübhânesi, 51
 Berlin Turfan İnkışâf Heyeti,
 88
 Bernard Kalerman, (Alman edibi)
 177
 Beşiktaş, 355
 BEYATLI, Yahya Kemal,41,67,
 119
 Beyaz Geceler, (Hik.Dostoyevski
 Fyodor) 70,155
 Beyaz Rusya, 560
 Beynelmileliyet-i İslâmiyye,
 46,545
 Bineberit Musevi Cemaat-i
 Hayriyyesi Binêsi, 38,520
 Bir Çalgıcının Seyahati, (Kit.
 Mehmed Tevfik) 174
 Bir Hikâye-i Sevda, (Kit.Halid
 Ziya Uşaklıgil) 172,178
 Bizans, 94,95,206,320,533
 Bodrum, 526
 Bolşevik(ler), 23,531,548,
 549,550,551
 Bolşevik Cumhuriyetleri,560
 Bolşevik İhtilâli, 4,104
 Bolu, 49
 Boşna'nın Sergüzeştleri, (Kit.
 Süleyman Tevfik) 174
 BOZTEPE, Halil Nihad, (1869-31 Aka-
 1949) 67,121,124
 BÖLÜKBAŞI, Rıza Tevfik, 266,
 403,404

- Bruyer, La, 465
 Budizm, 633
 Buğala, Mösyö, 67,101
 Buhara, 70,563
 Bulgar(lar), 3,63,533,564,
 Bulgaristan, 599
 Bursa, 14,20,51,62,66,77,
 84,94,96,105,113,198,421,
 425,545,601,650
 Bursa'ya Mahsus Fevkalâde
 Nüsha, (Yeni Mecmua Yayını)
 113,149,181,445
 Bursalı Ahmet Paşa. Bknz.
 Ahmet Paşa, Bursalı
 Bursalı Azim, Bknz. Azim
 Bursalı,
 Bursalı Gazali, Bknz.
 Gazali, Bursalı
 Bursalı Hacı Avaz, Bknz.
 Hacı Avaz, Bursalı
 Bursalı Halidî, Bknz.
 Halidî, Bursalı
 Bursalı Hatimî, Bknz. Hatimî
 Bursalı,
 Bursalı Hilâlî, Bknz.
 Hilâlî, Bursalı
 Bursalı Mehmet Tahir, Bknz.
 Mehmet Tahir, Bursalı,
 Bursalı Nihâlî, Bknz.
 Nihâlî, Bursalı
 Bursalı Nimetî Çelebi, Bknz.
 Nimetî Çelebi, Bursalı
 Bursalı Sipahi Halil, Bknz.
 Sipahi Halil, Bursalı
 Bursalı Tahir Bey, Bknz.
 Tahir, Bursalı
 Büyük Mecmua, 351
 Büyük Müslüman Kurultayı, 546
 Büyük Nutuk (Mustafa Kemal),
 170
 Cadı, (Kit. Hüseyin Rahmi
 Gürpınar) 177
 CAFEROĞLU, Ahmed, 68,129
 Celâl Nuri, Bknz. İLERİ,
 Celâl Nuri
 Cellâd Kara Ali, 61
 Cemil Bey, (Demirci Kazası
 Hâkimi) 33,35,272
 Cenâb Şehabettin (1870-1974)
 98,386,405,645
 Genevizler, 307
 Genevre, 54,487
 Gengiz, 534,562
 Cenûbi Kafkasya, 534,550
 Cenûbî Rusya, 533
 Cevrî (- 1685) 67,352,353
 354,355,356,357,358
 Jezâl Pelle, (Fransız Edibi)
 76
 Gezayir, 334,335
 Chateaubriand, 464
 Columbia Univ., 54
 Cumhuriyet, 5,49,50,52,54,
 493

- Cumhuriyet (Gaz.) 55
 Cumhuriyet Türkiyesi, 3
- Çağatay, 252
 Çağatay imlâsı, 254
 Çalı Kuşu, (Kit. Reşad Nuri Güntekin) 172,179
 ÇAMBEL, Hasan Cemil, (1879 -) 68,129
 ÇAMLİBEL Faruk Nafiz, (1898-1973) 37,68,121,125
 Çanakkale (Yeni Mec. Özel Nüshası) 182
 Çanakkale, 4,5,76,350
 Çanakkale Gebhesi, 3
 Çanakkale Harbi, 4,5,64
 Çâr Hükûmeti, 23
 Çâr Nikolas, 104
 ÇAVLI Emin Ali, 28,68,129
 ÇAYLIR, Mister, 487
 Çerkes(ler) 27,58,470560.
 561
 Çırağan Geceleri, (Müsamere) 34
 Çin, 70,248,414,563
 Çince, 282,567,568
 Çinli(ler) 559,564
 Çocuk Beslemek (Kit. Doktor Refik Münir) 174
 Çumâ, (Macar âlimi) 567
- Dağa Çıkan Kurt, (Kit. Halide Edib Adıvar) 172,179
 Dağıstan, 547
 Dâhiliye Vekâleti, 305,306
 Danad İbrahim Paşa Kütübhânesi, 381
 DANİŞMEND, İsmail Hâmi, (1889 - 1967) 36
 Darülbedâyi, 577,578,580, 581,583
 Dede Korkut, 379, 381,382 383
 Dekadanlık, 404
 Deli Orman, 344
 Delitzsch, 310
 DEMİRALP, Tefvik, Ispartalı, 140
 Demirci (Ksb.) 271, 272
 Demokrasi, 82,102
 Demokrat, 102,561,
 Demokrat Partisi, 53
 Dergah Mecmuası; (1921) 41,50,55,351
 Deutsche Bank, 159
 Dış Türkler, 26,45
 Dicle, 533
 Dilen, (Sorbon Üniversitesi Öğretim elemanı) 94
 Dil Oğlan Mektebi, (Fransa'da Şark dilleri eğitimi veren okul) 277,278,279,280

- Dil, Şarl, 69,143
Dinler Tarihi, (Kit. M. Şemseddin Günaltay) 50
Divân Edebiyatı, 198,385
411
Divan-ı Hikmet, 360
Divân-ı Humâyun, 38, 520
Divân-ı Lügât(it Türk) 254
Diyarbakır, 14,479,508
Diyorlar ki, (Kit. Ruşen Eşref Ünaydın) 87
Doğru Söz, (Gaz. 1919)
Doktor Fethi, (Türk Ocağı Kâtib-i Umumi) 621
Doktor Fuad Aziz (Göz Mütahas- sısı, 162
Dolmabahçe, 349
Donanma Cemiyeti (1909), 16
DOSTOYEVSKİ, Fyodor, 69, 152, 155, 592
Dresd Kütübhanesi, 379
Dubeux, Mösyö, 281
Dudaktan Kalbe, (Kit. Reşad Nuri Güntekin) 114, 174
DURU, Hâzım Nâni, 24
Dünya (Gaz.) 52,55
Dürr-i Mensure, (Gramer, Hoca Kadri Efendi) 255
Elif (1), Cevâd, Eknz. EMRE, Ahmed Cevad
Elif (1) Midhat 129
Elif (1) Seyfi, Eknz. (ORHON) Orhan Seyfi
Ebû Dûler Kasım Bin İsa El İcli Bin Muhallil, 70,146
Ebuzziya'nın Bir Kitabı, (Şerafeddin Yalçkaya) 54
Ebuzziya Tefvik, (1849-1913) 256,260,281
Edebiyat-ı Cedide, 29,42,85, 86,375,376,405,422
Edébiyat Fakültesi Mecmuası, 282,299,481,527,644
Elirne, 29,62,63
Edward, Kral, 302
EPEİMYO, Victor, 70,152
Einführung, (Alman bediiyat- çısı) 495
Erinci, (Gaz.) 48
Elden İstikbâl Nasıl Okunur, (Kit. Ragıp Refeti) 174
ELÖVE, Ali Ulvî, (1881-1975) 70,121,122,124,125,200
Elsâs Loren, 511
Elsine-i Şarkıyye Mektebi, 278,279,280,281,294

- Emekli Öğretmen, (Mec.) 52
 Enevi(ler), 562
 Emin Receb, (—)
 70,122
 Emin Said, 334
 Emir Sultan, 334
 Emperyalizm, 38
 EMRE, Ahmed Cevâd, 50,70
 122,130,267
 Endülüs, 399
 Enver Paşa, (1881-1922) 305
 ERBİL, Hâşim Nâhid,
 (—) 71,125,130,
 132,511,515
 Erenköy İntibâh İtriyât
 İmalâthânesi, 162
 Erenlerin Bağından, (Kit.
 Yakub Kadri Karaosmanoğlu)
 172,179
 Ermeni(ler) 6,281,467,
 470,490,548,560,561,563
 598,608
 Ermeni Ocağı, 349
 Ermeni Devleti, 6
 Ermenistan, 53,533
 Ermenann Fotoğraf ve Sinema
 Makineleri, 162
 EROĞLU, Hamza,
 6,37,405
 Ertuğrul Aşiretleri, 561
 Ertuğrul Ticarethânesi,163
 Ertuğrul Vapuru, 414
 Erzurum(lu), 14,52,335
 Erzurum Kongresi, 8
 Es'ad Ali Efendi, (sefir) 280
 Eski Kahramanlar, (Kit.Ömer
 Seyfeddin) 180
 Eskişehir, 14
 Eski Türk Memleketlerinde
 (Ebû Dûlef Kasım Bin İsa El-
 İcli Bin Muhallil) 70
 ESMER, Ahmed Şükrü, (1883 -)
 9,130,491
 Esrar Dede, 355
 Eşber (Kit.) 148,172,477
 Etimoloji, 282,284,285,315
 Evliyâ-yı Cedîd, (Kit. Ercü-
 mend Ekrem Talû) 173
 Evliya Çelebi, 423, 542
 Evrâk-ı Perişan (Kit. Hâmik
 Kemal) 95
 Eyûbü'l Ensâri, (Sahabe) 75
 Eyüb Sultan (Semt) 244,460,461
 F.L. = Bknz. Fevzi Lütfi
 Fevzi Lütfi
 F.R. = Bknz. ATAY, Falih Rifki
 ATAY, Falih Rifki
 Fâik Reşâd, 356
 Fardu Busfur, (İst. Funca Gaz.)
 526
 Fars, 258
 Farsça, 35

- Parisî, 32, 254, 259, 260, 267, 268, 282, 283, 286, 290, 291, 292, 293, 294, 304, 323, 383, 387, 641
 Faslı(lar), 608, 610, 612
 Fars Hükûmeti, 609
 Fatih Sultan Mehmed, 93, 95, 428
 Faust (Kit. Goethe) 376
 Fecâyî, (Kit.) 469
 Fecr-i Âti, 29, 86, 425
 Felsefe-i İslâmiyye Tarihi, (Kit. İzmirli İsmail Hakkı) 175
 Fennin En Son Keşfiyâtı, (Kit. M. Şemseddin Günaltay) 50
 Fetheli Han Haylu, (Azerbaycan Başbakanı) 53
 Fevzi Lütfi, 26, 41, 43, 47, 50, 72, 119, 130, 140, 144, 147, 152, 458, 462, 471, 495, 592, 597
 Fırat, 533
 Fırka-i Terakkiperver, 358
 Fırtınalı Bir Gece, (Hik. Maksim Gorki) 152
 Figaro, (Gaz. Fransızca) 463
 Filistin, 310, 311, 490, 562
 Filistin Arabları, 561
 Finikeli(ler) 311, 312
 Finlandiya, 53
 Finlendiyeli(ler), 560
 Firûzan, (Kit. Halid Ziya Uşaklıgil)
 Fiskeler, (Kit. Orhan Seyfi Orhon) , 173
 Flamenleşmek, 551
 FLAYŞEN, Sezar, 70, 74, 125
 Fonetik, 260, 267
 FRANCE, Anatole, 73, 74, 128, 152, 233
 Fransa, 50, 62, 94, 100, 234, 277, 303, 307, 315, 472, 582
 Fransız, 51, 61, 71, 75, 233, 234, 246, 277, 278, 279, 280, 298, 427, 277, 502, 559, 625
 Fransızca, 30, 51, 270, 273, 294, 295, 296, 297, 298, 303, 304, 307, 313, 320, 516, 523, 524, 567, 642
 Fransız Elebiyatı, 246, 423
 Fransız Mecmuası, 463
 Fransuva, I. , 62, 277
 Frayligrad, 74, 130
 Frenk(ler) 31, 32, 42, 47, 295, 642
 Frenkçe, 236
 Fuad Reşâd, 245
 Fuzuli, 74, 120, 412, 534, 535
 Füyûzât, (Mec. Bakû, Hüseyinzâde Ali) 52, 552
 Gabrielle NORADONKYAN, (Hariciye Nâzırı) 404
 Gaibden Nasıl Haber Alınır, (Kit. Ragıp Refetî) 174

- Gadfranko, Milaslı: 73,140
 GAIANI, Avran, (Bodrum 1874-ist.1961)
 25, 50, 31, 33, 35, 41, 47, 59, 73
 129, 130, 140, 150, 156, 270,
 276, 281, 285, 289, 294, 300,
 304, 308, 314, 522, 525, 530.
 644
 Galata, 355
 Galata Resim Sergisi, 85
 GALOK, Hanri, 145
- Garb Cebhesi, 477
 Garbçılık, 25
 Garb Edebiyatı, 260
 Garbî Anadolu, 470
 Garbî Trakya 470
 Gazalî, Bursalı, 77, 120,
 122
 Gazi Antep (Kit. Çev.
 Necmeddin Harbiye Yüzbaşısı)
 72
 Gazze, 350
- Gediz Çayı, 518
 Gence, 547, 551
 Genç Kalemler (Mec.)
 29, 37, 426
 Genç Osman, (Adana Saz
 Şâiri) 329, 330
 GEREDE, Hüsrev, (Sansür
 Kurulu Bşk.) 13
 Goethe, (Johan Wolfgang Von 1749-1832)
 68, 79, 125
- Geuthe ve Faust, (Kit. Celil
 Fikret) 77, 172
 GEZGİN, Hakkı Süha, (1895-1963) 77,
 122
 Giresun, 14
 Girid, 311
 Gizli Muharebât, (Kit. Ragıp
 Refetî) 174
 GOBİNU, De Kont, 464, 465, 553
 GORKİ, Maksim, 77, 152
 GÖKALP, Ziya, (1876-1924)
 474, 475, 476, 479, 572
 Göktürk(ler), 259
 Gök ve Yıldızlardan İstikbâ-
 limizi Okuyalım, (Kit. Ragıp
 Refetî) 174
 GÖNENSOY, Hıfzı Tevfik,
 (1892-1949) 78 , 122
 GÖVSA, İbrahim Alaaddin,
 (İst.1889-Ank.1949) 77, 82, 122, 123,
 156
 Guluva, (Gaz.) 113, 239
 Gulyabâni, (Kit. Hüseyin Rah-
 mi Gürpınar) 176
 Gurabâhâne-i Laklakan, (Kit.
 Ahmed Haşim) 58
 Gustave Şolombirje, (-)
 93,
 Guy De Maupaussant, Eknz.
 MAUPAUSSANT, Guy De
 Gül ve Bülbül (Hik. Oscar
 Wilde) 155

- Gülhane Parkı, 245
 Gülistanlar Harabeleri,
 (Kit. Halid Fahri Ozansoy)
 173
 GÜNALPAY M. Şemseddin,
 (1883-1961) 47,50,54,78
 143,564,565
 Gün Batarken, (Ercümend
 Ekrem Talû) 173
 Güneş, (Mec.) 52
 GÜNTEKİN, Reşad Nuri,
 (1889-1956) 78 ,152,156,
 445,446,447,587
 Gürcistan, 533
 Gürcü(ler) 27,53,58,555,560
 GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi,
 (İst.1864-1944) 132,153,156
 Güzide Sabri Hanım,
 (Orhan Seyfi Orhon) 173
- Ha (ح) Fe (ف) , Bknz.
 OZANSOY, Halid Fahri
 Habeşler, 309
 Hacı Avaz, Bursalı,
 424
 Hacivad, 113,425,426,429,
 430,494
 Hâfız Paşazâde Ziyaeddin
 Rıza, 93
 Hafta, (Mec.)52
 Hikmet, (Mec.)54
- Hindli, 27
 Hakk, 261,362,363
 Hakka Sığındık, (Kit. Hüseyin
 Rahmi Gürpınar) 177
 Hakkı Süha, Bknz. GEZGİN,
 Hakkı Süha, 123
 Hakkı Tarık, Bknz. US, Hakkı
 Tarık
 Hakimiyet-i Milliye Gazetesi,
 (1920) 15,48,49,111,590
 Haldun TANER, 5
 Halidî, Bursalı,
 79, 120
 Halid Ziya, Bknz. UŞAKLIGİL,
 Halid Ziya,
 Halil Koneve, Bknz. KONEVE,
 Halil
 Halil Nihad, Bknz. BOZTEPE,
 Halil Nihad
 Halil, Sipahi, Bursalı, 79
 120
 Halim Sabit, Bknz. ŞİNBAY,
 Halim Sabit
 Halk Bilgisi Derneği, 49
 Halk Edebiyatı, 49,322,323,
 359,552
 Halk Kütübhanesi, 172,477
 Halûk, (T. Fikret'in oğlu)
 409,417
 Halûk'un Defteri, (T. Fikret)
 415,416

- Hamdi Halim, 79
132
- Hamdullah Subhi, Bknz.
TANRIÖVER, Hamdullah Subhi
- Hamlet, 376
- Hâmûrabi, 319
- Hançerli Hanım, (Kit. Süley-
man Tevfik) 173
- Hanımlara Mahsus Eşya Pazarı,
164
- Hanri De Röniye, Bknz. RÖNIYE
- Hanri De
- Hanri Galok, Bknz. GALOK,
- Hanri
- Harb-i Umumi, 38, 292, 303, 517,
643
- Harbiye Vekâleti, 305
- Harb Masallarımız, (Kit. Ömer
Tahsin) 173
- Hars, 475
- Harzem, 90
- Hasan Ali, Bknz. YÜCEL,
- Hasan Ali
- Hasan Bayatî, Bknz. Hasan
Bin Mahmud Bayati
- Hasan Bedreddin, (Mütercim)
177
- Hasan Bin Mahmut Bayâti,
(—) 380, 381
- Hasan Cemil, Bknz. ÇAMBEL,
- Hasan Cemil, 132
- Hasan DEVRES, 52
- Hasan Kuvvet Şurubu, 168
- Hasretler, (Kit. Ruşen Eşref
Unaydın) 174
- Hâşim Nâhid, Bknz. ERBİL, Hâ-
şim Nâhid
- Hatıra, (Gaz.) 50
- Hatîmî, Bursalı,
79, 120
- Hâvâs, (H. Aj.) 484
- H. Havva, 76
- Hayat, (Mec.) 48
52, 55
- Hayat-ı Ebediye, (Kit. Raif
Necdet) 173
- Hayatdan Sahifeler, (Kit. Hü-
seyin Rahmi Gürpınar) 177
- Hayne, 81, 132
- Hazan Bülbülü, (Kit. Hüseyin
Rahmi Gürpınar) 177
- Hazar(lar) 533, 537, 540
- Hazar Denizi, 27, 554
- Hazin Timsal, (Kit. Azerbay-
can Cumhuriyeti Reisi Mehmed
Emin Resulzâde) 113
- Hazret-i İbrahim, 365, 366,
367
- Herseklizâde, Arif Hikmet,
411-413
- Hevar Kalamın,
79, 132
- Heybeli Ada, 405
- Heyet-i İlmîyye, 481
- Hıfz-ı Sıhhat-i Asâb, (Kit.
Doktor Galip Atâ) 174

- Hıfzı Tevfik, Bknz. GÖNENSOY,
Hıfzı Tevfik
Hırka-i Saadet Dairesi,
Hırvat, 559
Hiyanet-i Vataniye Kanunu, 14
Hikâye-i Şapur Çelebi, (Kit.
Süleyman Tevfik) 173
Hikmet, (Gaz.) 48, 54
Himmat Partisi, 53
Hilâlî, Bursalı, 120
Hilâl Kundura Mağazası, 164
Hind, 517, 562, 633
Hind İstiklâl Fırkasının Beyân-
nâmesi, 558
Hindli, 27, 555
Hind-i Millî Hareketinin Menşei,
(Kit.) 112, 148
Hindistan, 19, 293, 472, 538, 558
563, 611
HİSAR, Abdülhak Şinasi,
(1883 - 1963) 58
Hitit Medeniyeti, 78
Hititçe, 311
Hoca Fatin Efendi
409
Hoca Kadri Efendi,
255
Hoca Saadeddin, 62
Horasan, 533
Hristiyan, 292, 510
Hristiyanlık, 554, 633
HUGO, Victor, (M. 1802-1885)
80, 123, 126, 153, 245, 246
Hukuk-ı Beşer, (Gaz.)
15
Hukuk Doktoru, 80, 157
Hun, 562
Hüseyin Ali, (Bakû Hânı)
540
Hüseyin Cahid, Bknz. YALÇIN
Hüseyin Cahid,
Hüseyin Câvid Efendi,
(—) 552
Hüseyin Nâmık, Bknz. ORKUN,
Hüseyin Nâmık,
Hüseyinzâde Ali, (—)
532, 552
Hürriyet, 551
H. Veblar, Bknz. VEBLER,
Hz. Ali, 608
Hz. İbrahim, 75
İlgın, 322, 323, 324, 329
Irak, 77, 349, 490, 508, 512
534, 611
Irak Cebhesi, 3
Irak Hükûmeti, 508
İrk Nazariyesi, 555
İslahat Fermanı, 62
İspartalı Tevfik, Bknz.
Tevfik DEMİRALP, İspartalı

- İaşe Bakanlığı, 88
İbrahim Alaaddin, Bknz.
GÖVSA, İbrahim Alaaddin
İbrahim Çelebi, 352
İbrahim Hakkı Paşa, (1862-1918
Osmanlı Veziri) 83
İbranice, 75,283,312,313,316,319
İçtihad (Mec.1904-1932) 641
İçtimaiyyat, 88
İffet Koniçe, Bknz. KONIÇE,
İffet 170
İhsan Mukbil, 80
120,123,126
İhsan Sami, Dr., 607
İkbal Kitabhânesi, 172
İkdâm (Gazete) 12,15,49,
286,305,573,631
İki Çocuğun Devr-i Âlemi, (Kit.
İsmail Hakkı) 179
İleri (Gaz. 1919) 15
İLERİ, Celâl Nuri, (1877-1939)
14,456,457,458
İlk Şair, (Piyas, Halid Fahri
Ozansoy) 175
İlyada, (Destan, Kont De Lielle)
151
İmâle, 305
İmlâ, 310,302,305
İngiliz(ler) , 7,9,10,13,14,40
58,63,65,180,240,292,294,296,
298,304,484,485,487,488,489,490,
491,510,521,535,558,600,601,611,
612,615,625,641
İngilizce, 642
İngiltere, 302,307,
508,611
İngiltere Hükûmeti, 508,
644
İnkılâb(lar), 46,65,83,
481,494,495
İNÖNÜ, İsmet, 9,10,48,
77,485,487,489,517
İNUGUR, M.Nuri,
15
İrâde-i Milliye Gazetesi,
(1919) 12,15
İran, 115,320,360,361,
472,510,517,518,519,532,
533,534,538,540,542,562,
563,607,608,611,612
İran Devleti, 609
İranlı(lar), 319,542,
559,565,598,
İrlandalı(lar), 490,491,
559
İrşâd (Gaz.1919) 15,48,52
İrtikâ:(Mec.)
İsa, 233
İsfahan, 608
İskanbil ile Keşf-i İstik
bâl, (Kit. Ragıp Refeti)
174
İskenderiye, 558
İskolastik, 108
İslâm, 37,291,292,297,
298,299,315,379,475,540
546,548,550,552,642,643

- İslâm Âlemi, 11,554
 İslâm Âsâr-ı Atika Cemiyeti, 539
 İslâm Beynelmileliyeti, 37
 İslâmcı, 16,546
 İslâmcılık, 23, 545
 İslâmda Tarih ve Müverrihler, (Kit. M. Şemseddin Günaltay) 50
 İslâm Dini Tarihi, (Kit. M. Şemseddin Günaltay) 50
 İslâmiyet, 48,103,293,474,641
 İslâmiyete Göre ve İslâmiyette Kadın, (Kit. Ahmet Ağaoğlu) 48
 İslâv, 563
- İsmail GASPIRALI, (1851 - 1914 :) 48
 İsmail Hikmet, (266)
 İsmail Safa, (1867, 1901) 405
 İsmail Safevi, (—) 542
 İsmet Paşa, Eknz. İNÖNÜ, İsmet İspanya, 62,559
 İspanyolca, 273,282,294
 İstanbul, 4,12,13,14,19,21,38,51,53,54,62,65,89,93,106,110,206,241,245,246,247,269,271,277,278,292,298,305,330,331,335,336,352,376,386,403,424,428,497,523,528,536,544,561,598,601,616,634
 İstanbul Gazetesi, 15
 İstanbul Halkı, (Mec.) 52
- İstanbul Hükûmeti,15,65,115
 İstanbul Lehçesi, 534
 İstanbullu, 352
 İstanbul Tanin Matbaası, 169
 İstanbul Türkçesi,30,478
 İstanbul Türk Ocağı, 617,618,621,629
 İstanbul Umum İlanât Odası, 168
 İstanbul'un Muhasarası ve Zabtı, (Kit. Gustave Şolombirje) 93
 İstanbul Üniv. 49,50,52
 İstifâde-i Bahş Bir Müjde, (Sigara Kağıdı reklâmı) b165
 İstiklâl Harbi, 41,76,494,
 İsviçre, 307, 487,559
 İtalya, 94
 İtalyan(lar) 298,307,485,487,591
 İtalyanca, 36,296,307
 İtalyan Cumhuriyet(leri) 307
 İtalyan Lisanı, 308
 İtalyan Ocağı, 591
 İtilâf Devletleri,3,6

- İtirafklar, (Kit. Jean Jack Rousseau)
- İttihâd-ı İslâm, 46,99,544, 551,552,553
- İttihad ve Terakki Fırkası,23
- İvan Turgenyef, Bknz. TURGENYEF, Ivan
- İzdivaç, (Kit. Hüseyin Rahmi Gürpınar) 176
- İzmir, 51,62,277,349,496,558, 601
- İzmir'den Bursa'ya, (Kit. Halide Edib Adıvar, Yakub Kadri Karaosmanoğlu,Falih Rifkı Atay,Mehmed Asım, Müstereken yazılan eser.) 72,148, 175,468,470,471,477
- İzmir'e Doğru, (Gaz.1919) 15
- İzmir İktisat Kongresi, 19,30,38, 40,76,101,286,290, 516,519,520,522
- İzmiroğlu Cüneyd, (İsyancı) 62
- İzzet Ulvi,81,126,133
- Jack BOULANJE, (Fransız muharriri) 464
- Japonya, 414,484
- Jaubert De PARADİ, 281
- Jean Jack ROUSSEAU, Bknz. ROUSSEAU, Jean Jack
- Jean Jack ROUSSEAU Felsefesi, (Kit. Huffinig, Çev. Necmeddin Sadık Sadak) 180
- Jensen, 311
- Josef Be Heman Joseph Beheman, 280
- Jön Türk(ler), 50,559
- Julien Viaud, Bknz. VIAUD, Julien, 243
- Kâbus, (Kit. Halid Ziya Uşaklıgil) 172
- KABACALI, Alpay, 13
- Kabil, 554
- Kadinhâna, Bknz. Seyide- li
- Kadınlarımız ve İntihabat, 148
- Kadınlar Vaazı,(Kit. Hüseyin Rahmi Gürpınar) 177
- Kadınlık ve Kadınlarımız (Kit. Yakub Kadri Karaosmanoğlu) 113,175,442
- Kadir Gecesi, 461
- Kafkas,4,563
- Kafkas Cebhesi, 3
- Kafkas Dağları,27,554
- Kafkas Türkleri,531 532,534,535
- Kafkasya, 542,544,547, 548,550,551,552,553,612
- Kafkasya Cemaat-i İslâmiyesi,552

- Kafkasya İslâmları, 545
 Kafkaslı(lar), 58,560,611
 Kafkasya Müslüman Kurultayı, 546,547
 Kafkasya Müslümanları, 544, 545,546,550
 Kafkasya'ya Dair, (Kit. Ahmet Cevdet Paşa) 58
 Kahire, 273,295,297,311, 561
 Kahire Kütübhânesi, 381
 Kahve Telvesiyle Keşf-i İstikbâl, (Kit. Ragıp Refetî) 174
 Kalaman Hevar, Bknz. Hevar
 Kalaman
 Kalemonson, (Fransız coğrafya âlimi) 110
 KALERGI, R.N.Koda Neshufe, 81,133
 Kalem, (Mec. Ank.) 52
 KANSU, Nâfi Atuf, 4
 Kanuni Sultan Süleyman, 62, 75,277,520
 Kapadokya, 51,518
 Kapıtilasyon, 39,520,521
 Kapsi, (Gaz.) 48
 Karacaoğlan, 81,123
 Karadağ, 512
 Karadeniz, 336,559,563
 Karagöz, 113,371,421,423, 425,426,427,428,429,430, 494,
 Kara Hasanoğlu Hüseyin Ağa, (Köprülü zamanında hâle edilen ocak aşası) 61
 Karakoyunlular, 525
 Karamanoğulları, 253
 KARAOSMANOĞLU, Fevzi Lütfî, Bknz. Fevzi Lütfî
 KARAOSMANOĞLU, Yakub Kadri, (1889-1974) 41,42,83,118,126, 133,140,145,147,153,372,374, 377,434,442,443,446,450,453, 469,477,496
 KARAY, Refik Halid, (1888-1965) 85,133,146,147,153,262, 428,487
 Karlı Bir Gece, (Hik. Maupaus- sant) 153
 Karma Basın Sansür Kurulu, 13,14
 Kars, 116,533,638,639,
 Kasım Bin İsa El-İcli Bin Mu- hallil, Bknz. Ebû Dûlef, Kasım Bin İsa El-İcli Bin Muhallil
 Kastamonu, 14
 Kaşgar, 88,206, 563,634
 Kâtib Çelebi, 281
 Katolik, 277
 Kayseri, 592
 Kâzım Karabekir Paşa, 65
 Kelebek, (Mizah mec. Reşâd Nuri Güntekin, İbnürrefik Ah- med Nuri) 113,143,445
 Kemal Bey, (Balıkesir'li ve Erkân-ı Harb'den) 104
 Ken'an, 367
 Ken'an Çobanları, (Kit. Halide Edib Adıvar) 86,147,148

- Ken'anîler, 300, 312
 Kerem ile Aslı, (Kit. Süleyman Tevfik) 173, 258
 Keşkül, (Gaz.) 48
 Keyniy De, 566
 KILINÇZÂDE, Hakkı, (Nis. 1872 - Ank. 1959) 78, 641, 644
 Kıpçak, 563
 Kırgız(lar), 561, 563
 Kırgızistan, 547
 Kırım, 280, 547, 563
 Kırım Muharebesi, 38, 473
 KISAKÜREK, Necib Fazıl, (1905-1983) 87, 123, 126
 Kızıl Elma, (Kit. Ziya Gökalp) 4, 180
 Kiralık Konak, (Kit. Yakub Kadri Karsosmanoğlu) 148, 176, 450, 452
 Kitabhâne-i Sûdi, 169
 Kitab ve Kırtasiye ve Salon Kartları Ticarethânesi, (Mahmud Ekrem) 176
 Klober (Edib), 505
 Klod Farer, 248
 Koca Ragıp Paşa, 61
 Koca Ragıp Paşa Kütübhanesi, 207
 Kolej De Frans, 279
 Kolej Rovayal, 279
 KONEVE, Halil, (—) 253
 KONIÇE, İffet, (—) 170
 Kon le Fon, 88, 134
 Kont De Gobinu, Bknz. GOBINU, De Kont
 Kont De Liyel, Bknz. LİYEL, De Kont
 Konya, 14, 95, 323, 324
 KOHEN, Moiz, 25, 51 87, 134, 141
 Kopuk, (Kit. Ercümen Ekrem Talû) 173, 179
 Koreli(ler), 552
 KORYÜREK, Enis Behiç, 126
 KOŞAY, Abdullahoğlu Hamid Zübeyir, (1897- ?) 51, 89, 127 134, 140
 KÖPRÜLÜZÂDE, Mehmet Fuad, (1890-1966) 89, 134, 143, 145, 146, 527
 Köroğlu, 535
 Kur'an-ı Kerim, 291, 297, 316, 475, 609
 Kur'ân Tirihi, (Şerafettin Yaltıkaya) 54
 Kurun, (Mec.) 52
 Kûsma Halk Cumhuriyeti, 545
 KUTAY, Cemal, 6, 10
 Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, (Hüseyin Rahmi Gürpınar) 176

Küçük Kaynarca Muahedesi, 92
 Küçük Mecmua, (Diyarbakır, Ziya
 Gökalp), 52, 189, 479
 Küçük Neron, (Hik.) 469
 Kürd(ler), 27, 509, 511, 555, 560
 563, 607, 608
 Kürdistân, 533, 607
 Kütübhâne-i Hadivî, 282

Lâ-bedii, 500, 501, 516
 La Martin, Bknz. Martin La,
 126
 Langles, Mösyö, (279
 Lâtin, 30, 31, 32, 50, 75, 290, 295,
 298, 299, 313, 641
 Lâtinçe, 291, 296
 Lâtin Harfleri, 77
 Lâtin Hurufâtı, 301
 Laz, 27, 555
 Le Correspo Dant, (Mec. 1881)
 Behistan, 559
 Leton(lar), 560,
 LEVIS, Pierre, 91
 Le Von Tolstoy, Bknz.
 TOLSTOY, De Von
 Leyla ile Mecnun, 43
 LIELE, De Kont,
 88, 91, 151
 Litvanyalı(lar), 560
 Londra, 307
 LOSTAR, Basri, (1890-1946)
 91

Lord Kurzon, (İngiltere Hari-
 çkiye Nâzırı) 9, 10, 454, 487
 LOTİ, Pierre, (1850-1923. Asıl
 adı Julien Viaud) 19, 51, 92,
 99, 112, 113, 114, 126, 127, 148,
 153, 236, 237, 238, 239, 243, 244,
 245, 246, 247, 248, 249, 292, 464
 646

Loti'nin İzdivacı, (Hik. Pierre
 Loti) 243

Loyd Corc, 11

Lozan, 77, 485, 486, 489, 527

Lozan Konferansı, 9, 10, 106,

484, 491, 508

Lozan Sulhu, 116, 526

Lozan Sulh Muahedenâmesi, 171

Lui, IV, 277

Lui, XV., 278

Lütfi Efendi (Vakanüvis) 58

Lütfi Erver ve Şeriki, 186

Lyon Üniv. 54

Maarif Nezâreti, 299, 523

Maarif Vekâleti, 496

Macar(lar), 562

Macar Bank ve Ticaret Anonim
 Şirketi, 160

Macaristan, 51

Macid Mehmed Karakaş Büyük

Tuhafiye Mağazası, 165

Madam Âdân, Bknz. ÂDÂN, Madam

Madame Bovary, 505

- Nehatna Gandhi, (Hind Milli-
 yetperveri) 19,95, 558
 Nahcûre ile Hikmet, (Kit.
 Vecihi) 172
 Mahmud Gaznevi, (970-1030)
 533
 Mahmud Sadık Bey, 409
 Mahmud Kaşgarî, Bknz.
 KAŞGARÎ, Mahmud, 254
 Mai ve Siyah, (Kit. Halid
 Ziya Uşaklıgil) 502
 Makedonya, 4,7,
 Maklor, (Lozan Konferansı
 Matbuat Memuru), 9, 488,489,
 490,491
 Maksim Gorki, Bknz. GORKİ,
 Maksim, 92
 Malta, 14
 Malûmât - (Mec.))423
 Manisa, 470
 Mari İstivâret Elisabeth, (
 İngiltere Kraliçesi) 61
 Marki Goronî, 487
 Marsilya, 279
 Martin, La, 92,126
 Matbuât, 298,492,496,497.
 631
 Matbuât Deniyeti, 14
 Matbuât Kanunu, 15
 MAUPAUSSANT, Guy De,
 (1850-1893) 89,92,125
 126,155,516.
 Mavera-yı Kafkas Seymi Birli-
 ği, 53
 Mâyer, (Konfeksiyon Mağazası)
 166
 Mayıs Gecesi, (Kit. Yahya Sâim
 Ozanoğlu) 103
 Mazhar Osman, Bknz. UZMAN,
 Osman Mazhar
 Mecmua-i Askeriye,
 49
 Mecmua-i Ebuzziya,
 49
 Medeniyet, 475
 Memleket Hikayeleri (Kit. Refik
 Halid Karay) 180
 Megalo-İdea, 4
 Mehmet Âkif, 12
 Mehmed Ali Aynî, (1869-1945)
 43,44,116,598,600
 Mehmed Âsım, 477
 Mehmed Çelebi, 28,
 61,422
 Mehmed Emin, Bknz. YURDAKUL,
 Mehmed Emin
 Mehmed Halid, Bknz. BAYRI,
 Mehmed Halid
 Mehmed Hân, IV. (Sultan) 61
 Mehmed Hân V. (Sultan) 110
 Mehmed Küşteri, 421
 Mehmed Rıza Efendi,
 357

- Mehmed Salahaddin, (Türk Ocağı Reisi Vekili) 621
- Mehmed Şükrü, Bknz. SARAÇOĞLU, Mehmed Şükrü
- Mehmed Tahir, Bursalı, 145
- Mehmed Talat, Bknz. MUŞKARA, Mehmed Talât
- Mehmed Vahideddin V. , 13
- Mehmed Ziya, (—) 93,135
- Mekteb-i Şehzâde, 64
- Melâmiyye-i Bayramiyye, 354,355
- Melbusât Fabrikası, 186
- Memâlik-i Arabiyye, 283
- Memâlik-i İslâmiyye, 32,296,297
- Memâlik-i Mahrûse-i Osmaniyye, 307
- Memâlik-i Osmaniyye, 307
- Memâlik-i Şâhâne, 307
- Menâkıb-ı Eflâki, (Kit. Kalaman Hevar) 91
- Menemenlizâde Tâhir Bey, (1862-1903) 420
- Merhamet ve Ölüm, (Kit. Pierre Loti) 92
- Meryem, 233
- Meşrutiyet, 50,295,307,315
- Mevlâna Celâleddin Rûmi, 360, 361,364
- Mevlevî, 357
- Mevleviyye, 354
- Mev'ud Hüküm, (Kit. Halide Edib Adıvar) 57,155,471
- Mısır, 269,273,280,282,292, 293,310,317,518,558,642
- Mısırlı, 490
- Michelangelo, 233, 376
- Midhat Şâkir, Bknz. ALTAN, Midhat Şâkir
- Mihrâb (Mec.) 55 117, 149
- Miktaş, (Avusturya-Macaristan İmp. sınırlarında bölge) 79
- Milaslı Gadfranko, Bknz. GADFRANKO, Milaslı 93
- Millet, (Gaz. Kırmıda) 49,315, 316,317
- Millî, 399
- Millî Edebiyat, 29,41,42
- Millî Ekmekçi Anonim Şirketi, 187
- Millî İktisat, 38
- Millî İnşaat-ı Bahriye Anonim Şirketi, 187
- Millî Mecmua, 52,55,117,149
- Millî Mücadele, 3,12,15,16, 19,46,49,65,84,99,104
- Milliyet, (Gaz.) 49
- Milliyet, 46,476,554,555, 611,633,

- Milliyetçilik, 23
 Milliyetperverlik, 19,241,457,458
 494,532,545,558,561,570,632,635
 Millî Şoför Mektebi, 189
 Millî Tettebular, (Mec. 1915)
 55
 Millî Türk Tarihi, 519
 Millî Vahdet, 554,555
 Mimar Necmeddin, Bknz. Neçmeddin
 Mimar
 Misâk-ı Millî, 8,11,52
 Mister Çaylır, Bknz. ÇAYLIR,
 Mister
 Mistisizm, 43
 Mizantirup, (Edib) 505
 M. Nâhid, 93,135
 Moğollar, 610
 Moğolca, 380, 472,533,560,562
 Moiz Kohen, Bknz. KOHEN, Moiz
 Molier, (Jean Baptiste Poquelin, 1622-1673) 505
 Mondros Mütarekesi, 5,5,7,12,13,
 349
 Montreaux Boğazlar Konferansı,
 54
 Morfoloji, 267
 Moris Bâres, (Fransız edibi) 85,
 233,234,235
 Moskova, 546,560,563
 M. Şemseddin, Bknz. GÜNALTAY,
 M. Şemseddin
 M. Şeref, 94,146
 Muallim Naci, 107,183,
 253,378,411,413,414,
 415,417,418
 Muasırlaşma, 37
 Mufassal Türk Tarihi, (Kit
 GÜNALTAY, M. Şemseddin)
 116,148,566
 Muğla, 14
 Hz. Muhammed, 609
 Muhayyer Losyon, 166
 Muradiye Türbesi,
 (Bursa'da) 84
 Murad II., Sultan, 29,
 62,94,120,121
 Murad IV., Sultan, 29,
 602
 Musevi, 77
 Musset De Alfred, 58,94,
 124,126
 Mustafa Kemal, 8,13,15,
 19,65,78,84,103,115,170,
 180,291, 467,558
 Mustafâ Lütfi,
 94,146
 Mustafa Nihâd, Bknz. ÖZÜN
 Mustafa Nihad
 Musul, 29,62,71, 508,509.
 510,511,512,
 Musul Türkleri, 510
 MUŞKARA, Mehmet Talât,
 (Yeni Mec. Mes'ul Müdü-
 rü) 19

- Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti, (Kit. Nâzım Hikmet POLAT) 11,16,29
- Müderriş Şerafeddin, Bknz. YALTKAYA, Şerafeddin MÜFTÜOĞLU, Ahmed Hikmet, (1870-1927) 94,153
- Münevver, (Kit. Orhan Seyfi Orhon) 173
- Münir Mazhar, 94,150
- Müsâvât, 545,546,547,548, 549,550
- Müsâvâtçı, 550
- Müsâvât Fırkası, 45,46,53
- Müslüman(lar), 6,247,497, 536,538,543,546,549,554, 555,635
- Müslümanlık, 510,633,
- Müstakimzâde Saadeddin Efendi, 354
- Müşterek Gazete, (İst.1923) 271
- Mütareke, 3,5,16,440,624
- M. Zekeriya, Bknz. SERTEL, M. Zekeriya
- Nâbi, (1642-1712) 411
- Nâbizâde Nâzım, (1862-1893) 417
- Nağı Sent, (Avusturya-Macaristan İmp. sınırlarında bölge) 79
- Nâima, (Osmanlı Tarihçisi) 61,352,353,354,355
- Nâima Tarihi, 356
- Nâmık İsmail, Bknz. YEĞENOĞLU, Nâmık İsmail, 144
- Nâmık Kemal, 42,95,142,376, 411,
- Nâmık Kemâl-Hâmid Mektebi, 503,504
- Napolion Bonaparte, 280
- Nasreddin Hoca, (Kit. Veled Çelebi) 173, 270
- Nasuhi Es'ad, 95,135,141,144,154
- Ne Bir Ses, Ne Bir Nefes, (Kit. Suad Derviş Hanım) 72
- Necib Bey Ticarethânesi, 166, 167
- Necmeddin Sadık, Bknz. SADAK, Necmeddin Sadık
- Necmeddin, Mimar, 93,144,96
- Nedim, 371,395,426
- Nedim Divanı, (Kit. Hüseyin Dâniş) 173
- Nef'i, (1572-1635) 357
- Nesimî, (1339/1344-1418) 534
- Nevşehirli İbrahim Paşa, 370
- Nev York, 292
- Nihâlî, Bursalı (Muradiye Caferi diye tanınan şair, Bursalı Cafer) 90,96,120

- Nikâhda Kerâmet, (Manzum
Fiyes, Yusuf Zuya Ortaç)
149,170,478
Nîmetî Çelebi, Bursalı,
96,120
Nirvana, 559q
Numune-i Edebiyat, (Kit.
Ebuzziya Tefvik) 256, 281
Nur Baba, (Kit. Yakub Kadri
Karaosmanoğlu) 176
Nûr-i Osmaniye Kütübhânesi,
380
Nuri Paşa, 551
- Odlu Türk, 96,135, 543
Oğuz, 368,379,383,533,534
Oğuz Han, 365
Oğuz Han Efsanesi, 365
Oğuznâme, 378,380,381,382,
383,384,
ORAL, Fuat Süreyya, (1914 -)
16
Ordu Donanma Pazarı, 184
Orhan Gazi, 253,307
ORHON, Orhan Seyfi,(1890-1972)
32,96,123
Orhun, 368
Orhun Âbideleri, 90,252
ORKUN, Hüseyin Nâmık,
(1902-1956) 96,142,151,384,568
Orta Asya, 361,510,513
Orta Asya Türkleri, 360
- ORTAÇ, Yusuf Ziya,(1895-1967)
37,478
Ortodoks, 560
Oscar Wilde, Bknz. VILDE,
Oscar
Osman (R.A), 608
Osmanlı, 58,61,75,94,96,97,
198,252,253,349,359,383,534,
.562,604
Osmanlıca, 29,58,75,349,383,
.562
Osmanlıcılık, 23,474,560
Osmanlı Devleti, 5
Osmanlı Edebiyatı, 359,376
Osmanlı İmlâsı, 254,257
Osmanlı İmp. 3,23,307,517
Osmanlı İtibar-ı Millî Ban-
kası, 161
Osmanlı Lehçesi, 534
Osmanlılık, 474,560
Osmanlı Memâliki, 307
Osmanlı Memleketi, 307
Osmanlı Müellifleri,(Kit.)
356
Osmanlı Saltanatı, 350
Osmanlı Türkleri, 532
Osmanlı-Yunan Harbi, 29
Osman Mazhar, Doktor, Bknz.
UZMAN, Osman Mazhar, Doktor
Osman Zeki, 126
OZANOĞLU, Yahya Sâim,(1898-
1962) 74,97,120,123,127,
135,155

- OZANSOY, Halid Fahri,
(1891-1971) 81,97,118,119,
123,127,135,399,645
- Ögüt Gazetesi,(1918) 15
Ölümler Evinin Hatıraları,
(Hik. Dostoyevski) 20,70,152,
173,201
Hz. Ömer, 111, 608
Ömer Seyfeddin,(1884-1920)
47,98,151,154,263,264, 505
ÖZÖN ,Mustafa Nihad,(1896-2
Ocak 1980) 52,94,98,135,146,
154
Pantürkizm, 26
Paris, 278,279,281,298,370,
371, 454,455,562,563
Paris Çiçekleri,(Kit.Ragıp Refeti)
174
Parisli, 61
Pasteur, 111
Paul,I, (Rus Çarı), 60
Peyâm-ı Sabah(Gaz.1920) 12,15,426
Peyami Safa, 26,30,42, 448,449
Pierre Benova, (Fransız edibi) 203
Pierre Levis, Bknz. LEVIS,
Pierre, 99
Pierre Loti, Bknz. LOTİ, Pierre
Piyas, 584
POLAT, Nazım Hikmet,16,29
Polsevde,(Tan gaz. münekkidi)
233
- Portekiz, 38,520
Portekizce, 294
Pragmatist, 108
- Rafael,(Ressam) 233,376
Rahmet, (Kit. Yakub Kadri
Karaosmanoğlu) 176
Râkûze Cumhuriyeti,
(İtalya) 307
Râkûziler, 307
Ramazan Gecesi, 461
Rannal,Le, (Mec.) 116
Rarhev, (Hik.Pierre Loti)
243
Râşilid, (Edib) 465
Râşid, (Vakanüvis, Nedim-
in muasırı olan Divân
şairi) 61
Recaizâde Ekrem, 107,405,
420
Reis-i Cumhur, 493
Ressam Sâmi, Bknz. Ali
Sâmi, Ressam
RESULZÂDE, Mehmed Emin,
(31 Ocak 1884-5 Mart 1955)
45,46,53,99,143, 531,532,
534,552,553
Reşit Galip(Mersin Türk
Ocağı Reisi) 73,569,605
Revâni, (Divân şairi) 89
REVNİYE, De Henry, 99
Rıza Kibar, 58

- Rıza Nur, Dr. (Lozan Konferansı'nda Türk Murahhas Heyeti Azası) 9, 10, 489, 490, 491, 527
- Rıza Tevfik, Bknz. BÖLÜKBAŞI, Rıza Tevfik
- R.N. Koda Nehufe Kalergı, Bknz. KALERGI, R.N. Nehufe, 99, 135
- Robert Kolej, 405
- Rodos Adası, 292, 529
- Rojelavon, 99, 141, 558, 564
- Romalı(lar) 66
- Roşefver Rusuremer, 236, 238, 248
- Royter, (H.Aj.) 484
- Rönesans, 106
- RÖNİYE, Hanri De, 125, 127
- Rubâiyyât-ı Ömer Hayyam, (Kit. Hüseyin Dâniş) 173
- Rubens, (Ressam) 376
- Ruhi Bey, Ressam, 84
- Ruhî-i Bağdadî, 357
- Rum, 58, 269, 470, 528
- Rumeli, 601
- Rumeli Türkleri, 7, 534
- Rum Ocağı, 349
- Rus(lar), 6, 48, 535, 536, 538, 542, 543, 548, 563, 611, 625.
- Rusya, 4, 23, 101, 302, 535, 545, 546, 548, 551, 611, 612,
- Rus Hükûmeti, 539
- Rus Sosyal Demokratik Partisi, 53
- Rusya Cumhuriyet Mütefakkası, 546
- Rusya İslâmları, 547
- Rusya Müslümanları Şurâsı, 53
- Ruşen Eşref, Bknz. ÜNAYDIN, Ruşen Eşref
- Rübab-ı Şikeste, 375, 400, 403, 406, 407, 408
- Rüya Tabiri, (Kit. Ragıp Refeti) 174
- Sin (س), Ayn (ع), Bknz. Ömer SEYFEDDİN, 151
- Sad (ص), Nun (ن), Bknz. SADAK, Necmeddin Sadık
- Sabri Efendi'nin Gelini, (Kit. Ercümen Ekrem Talû) 173, 179
- Sabah, (Gaz.) 54
- Sâdâ, (Kit.) 117
- SADAK, Neçmeddin Sadık, 27, 54, 96, 100, 135, 136, 138, 141, 142, 143, 148, 154, 476, 557
- Sadrızam Tevfik Paşa, 13
- Safeviler, 542
- Sâfi, Bursalı, (Sultan II. Murad devri nakkaşlarından) 117
- Sakarya, 349, 469, 518
- Salih Feridun, 409

- Salihli, 470
 Salomon, 244
 Sâmi(ler), 302, 316, 560, 562, 564
 Sâmice, 35, 284, 309, 310, 311, 316
 Samuel, 236, 237, 238, 239
 Sârâ Bernâr, (Müzisyen) 84
 SARAÇOĞLU, Mehmed Şükrü, 102, 141, 142
 SARFİZÂDE, Selahaddin Rıza, 102, 147
 Sarıkamış, 350
 Sâti Bey, 262
 Schiller, 70, 127
 Sebilürreşâd, (Eşref Edib) 12, 16, 48, 50, 54, 117, 149, 532
 Sefarethâne-i Mehmed Efendi, 281
 Selâhaddin Eyyûbi, 428
 Selânik, 29
 Selânik Bonmarşesi, (Fötür şapka reklâmı) 165
 Selçuk, 323
 Selçûki, 252, 253, 532, 533, 534, 562, 610
 Selçûki İmlâsı, 254, 532, 533
 Selçûki Türkleri, 75, 510
 Selçûknâme, 379, 380
 Selim, Sâni, 520
 Semerkand, 634
 Serbest Resim Atelyesi, 84, 370, 371
 Serbest Parti, 48
 SERTEL, M. Zekeriya, 5, 95, 102, 138
 Servet-i Fünûn, (Mec.) 52, 244, 415, 422, 423, 424, 425
 Ses, (Gaz. 1918) 15
 Sevr Muahedenâmesi, 516, 517
 Sevdâ Peşinde, (Kit. Hüseyin Rahmi Gürpınar) 176
 SEYFİOĞLU, Ali Rıza, (1879 - 1958) 102, 146
 Seyideli, 324
 Sezar Flayşen, 127
 Sırb, 559
 Sırbça, 282
 Sırbistan, 599
 Sıtma, 86
 Sibirya, 562
 Simpili Simson, (Gaz.)
 Sinâ, 63
 Sipahi Halil, Bursalı, 120
 Sis, (Tevfik Fikret) 505
 Sisli Geceler, (Kit. Halide Nusret Zorlutuna) 112, 172, 179
 Sivas, 14, 54
 Sivas Kongresi, 8
 Sivaslı, 614
 Siyonizm, 50
 Sloven(ler), 559
 Son Arzu, (Kit. Hüseyin Rahmi Gürpınar) 176
 Sorbon Üniv. 94

- Sosyal demokrat, 549
 Sosyalist, 549
 Sosyalizm, 23
 Sovyetler, 560
 Sovyet Rusya, 53
 Sömürgecilik, 23
 Sönmüş Yıldızlar, (Kit. Reşâd Nuri Güntekin) 113, 148, 172
 545, 546, 547
 Sözde Kızlar, (Kit. Peyâmi Safa) 112, 148, 448, 449
 Stendal, 505
 Suat Derviş = Bknz. BARANEL, Suat Derviş
 Sultan II. Murad, Bknz. Murad, Sultan II.
 Sultan Murad, IV., Bknz. Murad IV., Sultan
 Sultan Mehmed Hân, V., Bknz. Mehmed Hân V., Sultan
 Suriye, 65, 292, 310, 311, 317
 349, 500, 561,
 Sûsâ, (Ksb.), 518
 Süleymaniye, (Ksb.), 511, 512
 Süleyman Nazif, 14, 456
 Süleyman Nesib, 405
 Süleyman Selâmi, 103, 123
 Sümer, 318, 320
 Sümerce, 76, 318, 368
 Sümeri(ler), 318, 319
 Sünni, 553
 Sünnilik, 544, 551
 Süryâni, 75, 259, 282
 Süveys, 3, 4
 Şam, 63, 561
 Şamanizm, 108
 Şam Beyannâmesi, 558
 Şark, 180, 245
 Şarkî Anadolu, 534
 Şarkî Rus, (Gaz.) 48, 52
 Şark Mutasavvıfları, 361, 362
 Şarl Dil, Bknz. Dil Şarl, 103
 Şarl Lalev, (Edib), 505
 Şehrî, (11. asır İstanbullu Divân şairi) 90
 Şemsî, (Divân şairi) 89
 Şerafeddin, Müderris, Bknz. YALTKAYA, Şerafeddin
 Şeyh Ekberî Niçin Severim, (Kit. Mehmet Ali Aynî) 173
 Şeyh Galib, (1757-1799) 90
 Şeyh Küşteri, 113, 421, 422
 Şeytanın Oğlu, (Kit. Hüseyin Bedri) 174
 Şık, (Kit. Hüseyin Rahmi Gürpınar) 177
 Şıpsevdi, (Kit. Hüseyin Rahmi Gürpınar) 176
 Şii, 552
 Şiilik, 544, 553
 Şimâli Afrika, 293
 Şimâli Azerbaycan Türkleri, 553
 Şimali İran, 533
 Şimali Kafkasya, 550, 551,

- Şinasi, 260
 Şinasi Mektebi, 256
 ŞİNBAŞI, Halim Sabit, 46, 81,
 99, 132, 103, 118, 136, 544
 Şirâz Lehçesi, 399, 472
 Şükûfe Nihal, Bknz. BAŞAR,
 Şükûfe Nihal, 124
- Taç Giyerken Millet, (Kit.
 Celal Nuri İleri) 72, 456
 Tahir, Bırsalı, 355
 Tahir ile Zühre, (Kit. Süleyman
 Tefik) 173
 Tahran, 53, 472, 562, 609, 610
 Talâk-ı Sülâsi, (Kit.)
 72, 111, 148
 Tâlib, Bırsalı, 103, 120, 121
 Tan, (Gaz.) 233
 Tanin, (Gaz.) 16, 49, 463
- TANRIÖVER, Hamdullah Subhi,
 (1885- 10 Haz 1966) 5, 25, 26, 43, 72, 103,
 115, 136, 589, 590, 591, 592, 594, 607,
 615, 536
 Tanzimat, 23, 475
 Tanzimattan Önce ve Sonra Medrese-
 ler, (Kit. Şerafeddin Yalçınkaya) 54
 Tarih Encümeni Mecmuası, 253
- Tarih-i Düvel Tercümesi, (Kit.
 Şerafeddin Yalçınkaya) 54
 Tarihü'l Tevârih, (Kit. Hoca
 Saadeddin) 62
- TAPHAN, Abdülhâk Hâmid,
 21, 67, 103, 406, 463, 477
 Tasvir-i Efkâr, (Gaz. 1913)
 12, 15
 Taşkend, 561
 Taşlıcalı Yahya, (? 1582)
 89
 Taşnaksutyun, (Ermeni Teş-
 kilâtı) 6
 Tatar(lar), 71, 382, 384,
 560, 561, 562, 563, 610
 T.B.M.M., 14, 32, 117, 189,
 240, 286, 287, 305, 516, 517,
 601,
 T.D.K., 50
 Tebriz, 532, 608, 610
 Tebriz Lehçesi, 534
 Tekin Alp, (Asıl adı, Moiz
 Kohen) 51, 136, 141
 Telif ve Tercüme Encümeni,
 54, 77, 523
 Terakki, (Gaz.)
 48, 52
 Teravihden Sahura, (Kit.
 Ercümen Ekrem Talû) 172
 Tercüman-ı Hakikât, (Gaz.)
 15, 48, 49, 412,
 413, 416, 418, 419
 Tercüman-ı Hakikat Edebi-
 yatı, 411, 417
 Tesanüdçülük, 87, 88
 Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu
 Şerhi, (Kit. Ahmet Ağaoğlu)
 48

- Tevfik Fikret, (1867-1915)
244, 256, 260, 261, 395, 400, 402,
403, 404, 407, 409, 410, 500
- Tevhid-i Efkâr, (Gaz. 1921)
14, 15
- Tevrat, 530
- Tılsım Nedir ve Ne İşe Yarar,
(Kit. Ragıp Refeti) 174
- Tibet, 563
- Tiflis, 52, 540
- Tilhiz, 297
- Tiyatro, 579, 582, 584, 585
- Tokadizâde, Şekib, (1871-1932)
104, 124
- Toktamiç, 563
- TOLSTOY, Le Von, 92, 104, 143, 154
592
- Tophâne, 355
- Topkapı Sarayı, 381, 382
- Toraman, (Kit. Hüseyin Rahmi
Gürpınar) 177
- Tönil, (Kit. Bernard Kellerman)
177
- Trablus, 334
- Tuğrul Bey, 533
- Tuhfetü'l Kibar-ı İstifârü'lba-
har, (Kit. Kâtib Çelebi) 281
- TUNALI, Hilmi, (Zonguldak Meb'usu)
32, 33, 204, 286
- TUNAYA, Tarık Zafer, (1915-1991)
5
- Tunus, 280, 317
- Turan, 4, 35, 301, 476, 542,
543,
- Turancılık, 26, 27
- Turâniler, 319, 540, 562,
563, 564
- Turanlı, 561
- Turan Türk Hükûmât Müt-
tefakkası, 545
- Turçani Teymayer, 89
- TURGENYEF, İvan, 104, 154
- Turnefor, 278
- Tutanh, (18, Sülâleden
Mısır Hükümdarı) 76
- Tûti-nâme, (Kit. Süleyman
Tevfik) 173
- Türk(ler), 5, 7, 9, 11, 28,
30, 31, 40, 42, 45, 48, 60, 64,
65, 70, 71, 90, 91, 93, 99, 102,
106, 108, 114, 115, 240, 244,
245, 246, 259, 269, 271, 272,
282, 285, 291, 292, 293, 294,
295, 301, 302, 303, 306, 315,
319, 328, 341, 350, 351, 359,
360, 382, 383, 384, 440, 441,
451, 465, 466, 468, 470, 471,
475, 476, 477, 479, 485, 486,
496, 497, 508, 509, 510, 520,
521, 526, 528, 529, 533, 534,
535, 536, 537, 538, 540, 543,
545, 548, 552, 553, 554, 560,
561, 564, 571, 589, 596, 598,
601, 607, 608, 609, 610, 612,
617

- Türk Âlemi, 554
 Türk Basın Tarihi, (Kit. Fuat Süreyya Oral) 16
 Türk Birliği, 532
 Türkçe, 28, 30, 31, 32, 33, 35, 48, 50, 51, 75, 77, 254, 260, 267, 268, 270, 271, 273, 274, 278, 279, 280, 282, 283, 284, 286, 287, 290, 291, 293, 295, 296, 297, 298, 301, 302, 303, 304, 307, 309, 313, 315, 316, 320, 323, 365, 368, 422, 474, 486, 523, 524, 525, 535, 537, 563 566, 641, 642,
 Türkçü(ler), 24, 29, 32, 38, 46, 537
 Türkçülük, 11, 16, 19, 23, 24, 26, 27, 28, 51, 64, 91, 476, 535, 544, 545, 547, 548, 552, 553,
 Türkçülüğün Esasları, (Kit. Ziya Gökalp) 102
 Türk Derneği, (1908-1913) 16
 Türk Dili ve Edb. Ans. 12
 Türk Dili Tedkik Cemiyeti, 23
 Türk Dünyası, 45, 634
 Türk Edebiyatı, 41, 359, 376, 378, 471, 493,
 Türk Etimolojisi, 282
 Türk federalizm, 547
 Türk-Fransız Dostluk Cemiyeti, 51
 Türk Gençleri Mecmuası, (İzmir) 183
 Türk Harsı, 50
 Türk Heyet-i Murahhası, 9
 Türk Hükûmeti, 508
 Türk İnkılâbı, 199
 Türk İnkılabına Bakışlar, (Kit. Peyami Safa) 26, 30
 Türk İnkılâp Tarihi, (Kit. Hamza Eroğlu) 3, 6
 Türk-İslâm Tarihi, 54
 Türkistan, 533, 547, 562, 563,
 Türkiyâ, 35, 36, 171, 305, 306 307, 308
 Türkiyâ Cumhuriyeti, 305
 Türkiye, 3, 26, 31, 36, 38, 51, 53, 54, 66, 116, 240, 244, 245, 246, 271, 277, 289, 282, 292, 305, 306, 308, 372, 427, 492, 494, 496, 516, 517, 520, 536, 540, 547, 551, 555, 558, 619, 625, 641, 643
 Türkiye Coğrafya Lügati, 78
 Türkiye Cumhuriyeti, 11
 Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, (Kit. Hilmi Ziya Ülken) 28, 41
 Türkiye'de Siyasal Partiler, (Kit. Tarık Zafer Tunaya) 5
 Türkiye Devleti, 36, 240, 349, 555
 Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi, Cilt, 17, (Kit. Cemal Kuttay) 6, 10

- Türkiye Milli Sigorta Şirketi, 185,186,188
 Türkiye Türklüğü, 26
 Türk Kadını, (Mec. 15 günlük) 184
 Türkleşmek, İslâmlaşmak, Nuasırlaşmak, (Kit. Ziya Gökalp) 37,101,148,178,179, 474,545, 552,
 Türklük, 27,299,368,399, 534, 552,554,634,635
 Türklük Meseleleri, (Kit. İsmail Hâmi Danişmend) 36
 Türkmen(ler), 532,533,560
 Türk Medeniyeti, 109
 Türk Milliyetperverliği, 589 590
 Türk Ocağı, 11,16,21,23,24,25, 30,33,43,45,48,65,66,72,74,114,115, 116,157,158, 180,181,241,276,349, 350, 497,547,572,589,590,591,592, 594,596,600,601,602,603,604,605,606, 612,615,617,620,621,622,623,624,628, 629,630, 632,633,634,635,637,638,639
 Türk Tarih Kurumu, 23
 Türk Tarihi ve Uzak Doğu Tarihi, (Kit.M. Şemseddin Günaltay) 50
 Türk Tıbbiyeliler Cemiyeti, 76
 Türk Yahudisi, 50
 Türk Yurdu (Mec.) 16,30,48,149,178,181,241,426,532,552
 Türk Yurdu Derneği, (1911-1912) 16
 Ukranya, 559,560
 Ulus, (Gaz.)49
 Ural, 563,
 Urfa, 51
 Urduca, 293,
 US, Hakkı Tarık, (1888 - 1956) 15,16
 UŞAKLIGİL, Halid Ziya, 86,395,396,407, 423,502
 Uygur, 252,259,378,380
 Uygurca, 380
 UZMAN, Osman Mazhar, (1884 - 1961) 93,97,104
 Üç Medeniyet, (Kit. Ahmet Ağaoğlu) 48
 ÜLKEN, Hilmi Ziya, (1901 - 1974) 28,41
 Ülkücü Öğretmen, (Mec.) 52
 Ümid, 12
 Ümmet, 315,316,317
 Ümmet-i Mısriyye, 317
 Ümmet-i Muhammediye, 317
 Ümmet-i Tunusiyye, 317
 ÜHAYDİN, Ruşen Eşref, (1892 - 1959) 105,136, 143,155,410, 459,460,461 607
 ÜNGÖR, Osman Zeki, Viyonist, 70,105,127

UNVER, Ahmed Süheyl,
(1898-) 105,143,144

Vağner, 397

Vakit, (Gaz.) 14,
15,54

Van, 7,14,508

VANDAL, Albert, 277

Vâsîf, (Divan şairi) 411

Vatan, (Gaz. 1923) 52,527

Vatikan Müzesi, 106

Vaveyla, (Kit. Nâmık Kemal)
477

Veblar, H, 105

Veled Çelebi,
114, 573

Velid Ebuzziya (Matbuat Cemiyeti Reisi) 14

Venedikli(ler), 307

Venture De Paradis, Mösyö, 280

Verem, 86

VIAUD, Julien, (Pierre Loti'nin asıl ismi) 243

Vicdan, 501

Victor Hugo, Bknz. HUGO,
Victor

Victoria, (İngiltere Kraliçesi)
302

Viyana, 463

Viyana Muhasarası, 280

VİLDE, Oscar, (1854-1900) 105

Viyolonist Zeki, Bknz. ÜNGÖR,
Osman Zeki, Viyolonist

Volga , 547,563

Yaban Gülü, (Kit.Orhan
Seyfi Orhan) 173

Yahşi Fakih, (Osmanlı Müverrihi) 96

Yahudi(ler) 50,77,269,282,
520,521,608

Yahya Kemal, 200

Yakub Kadri, Bknz.KARAGS-
MANOĞLU, Yakub Kadri, 87,
105,121,106,124,127,136

YALÇIN, Hüseyin Cahid, 14,
16,30,138,155

YALMAN, Ahmed Emin, (1888-
19 Aralık 1972) 8,14,106,
137,157

Yarın (Mec. 1921-1922) 52,55

YALTKAYA, Şarefeddin, (1879-
1949) 54,106,147

Yavuz Kütübhânesi, 203

YEĞENOĞLU, Nâmık İsmail,
(1890-1935) 95,106,145,
144

Yelken, (Mec.) 52

YEN, Ali Sâmi, (1896-1951)
107,145

Yeni Adana Gazetesi, (1918)
15

Yeni Gün Gazetesi, (1918)
15, 477

Yeni Hayat, (Kit.Ziya Gökalp)
178,179, 477

Yeni Kafkasya, (Mec.) 53
116, 117, 149, 355, 478
Yeni Mecmua, (1917-1923) 3, 4, 7, 8,
9, 11, 12, 19, 22, 23, 24, 24, 27, 28, 33,
36, 37, 41, 45, 46, 48, 49, 51, 52, 54, 55,
108, 114, 116, 170, 179, 181, 189, 193,
195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202,
204, 241, 268, 276, 279, 283, 323, 249,
350, 351, 426, 427, 440, 472, 478, 479,
510, 573, 591, 595, 638,
Yeni Şato Oteli, (Lozan) 484
Yeni Şehirli Avni, (1826 - 1833)
411
Yeseviye, 323
Yeşil Camii, (Bursa) 638, 66, 95
Yezîdî, 510
Yıldırım Han, 423
Yirmisekiz Çelebi Said Efendi,
458
Yozgat, 78
YÖNTEM, Ali Cânib, 107, 121, 124, 136
145, 420, 506
Yunan, 469, 470
Yunanca, 75, 269, 282, 284, 291, 312, 320,
368, 540, 560,
Yunanistan, 4
Yunanlılar, 113, 302, 312, 349, 425, 505
561, 571, 590, 591,
Yunus Emre, 42, 67, 84, 90, 360, 364, 373
YURDAKUL, Mehmed Emin, 93, 107, 136
Yusuf Nâsi, 38, 520

Yusuf Ziya, Fknz. B
Yusuf Ziya
YÜCEL, Hasan Ali,
(1897-1961) 55, 81, 1
123, 124,
Yüzünden İnsanları
mak Sanatı, (Kit. Ra
Refeti) 174

Zağlûl Paşa (Mısır
liyeperveri) 558
Zağreb, 559
Zâti, (Divan şairi)
Zekî Salih,
124, 108
Zeki, Viyolonist, E
ÜNGÖR, Osman Zeki (E
yolonist)
Zindan Hatıraları, (E
Dostoyevski, Fyodor)
152
Ziyaeddin Rıza, 108
Ziya Gökalp, (Kit. K
Nâmi Duru), 14, 24, 2
26, 27, 30, 33, 35, 37, 4
48, 54, 74,
Ziya-yı Kafkas, (Gaz
Zola, Emile, (1840-11
465
Zonguldak, 286